

Ս. ՂԱՆԱԼԱՆՅԱՆ

ՄԱՅԿԱԿԱՆ
ԱՌԱՃԱՆԻ

ԵՐԱՅԱՆԻ ԳՐԱԴԱՐԱՆԱԿԱՆ ԿԵՆՏՐԱԼԻ

0120-10

АКАДЕМИЯ НАУК АРМЯНСКОЙ ССР
ИНСТИТУТ ЛИТЕРАТУРЫ ИМ. М.Х.АБЕГЯНА

А.Т. ГАНАЛАНЯН

АРМЯНСКИЕ ПОСЛОВИЦЫ

Текст и исследование
народных пословиц,
и поговорок

Издательство АН Армянской ССР
Ереван 1951

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՍՍՌԻ ԳԻՏՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ԱԿԱԴԵՄԻԱ
ՄԱԲԵՂՅԱՆԻ ԱՆՎԱՆ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ ԲԱՍՏԻՏՈՒՑ

Ա.Տ. ՂԱՆԱԼԱՆՅԱՆ

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԱՌԱԾԱՆԻ

Տեխնիկական և Հեռապրտություն
ժողովրդական առարկաների
ու ասպեկտների

Հայկական ՍՍՌԻ ԳԱ Հրատարակչություն
Երեվան 1951

14

مجموعه کتب خطی و چاپی در دسترس است
در سال ۱۳۵۵

1944—1950 թթ. ընթացքում պտտրաստված ներկա հատորը հայկական ժողովրդական առանձների ու ասացվածքների առաջին գիտական համահավաք հրատարակությունն է: Բացի «Առանձների ժողովածուից», որը կազմում է հատորի 2/3 մասը, գիրքն ունի նաև՝

1. Ընդարձակ «Ներածություն»՝ նվիրված ժողովրդական առանձների ու ասացվածքների ընդհանուր բնութագրին և հայկական առանձների ու ասացվածքների բազմակողմանի հետազոտությանը:

2. «Առաջաբան», որտեղ շարադրված է հայկական առանձների ու ասացվածքների գրառման, հրատարակման և ուսումնասիրման համառոտ պատմությունը ու հանգամանորեն բացատրված են ներկա հրատարակության առանձնահատկությունները, և

3. «Թեմատիկ ցանկ», ուր ըստ առանձին բաժինների՝ հաշորդական կարգով նշված են յուրաքանչյուր բաժնում ընդգրկված համապատասխան բեմաների վերնագրերը, որով կարելի է ժողովածուի մեջ հեշտությամբ գտնել այս կամ այն առանձը:

«Առանձների ժողովածուի» տեքստում հանդիպող օտար և դժվար հասկանալի բարբառային բառերը բացատրված են տեղն ու տեղը (փակագծերի մեջ) առանձների ու ասացվածքների իմաստը անմիջապես հասկանալի դարձնելու համար:

Ա. Ղ.

ՆԵՐԱԾՈՒԹՅՈՒՆ

Ժողովրդական Առաջնություն ԵՎ ԱՍՍՑԻԱՏԻՆ

1. ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ԲՆՈՒԹԱԳԻՐ

Ժողովրդական առաջնությունն ու ասացվածքները կազմում են աշխատավոր ժողովրդի բանավոր ստեղծագործության կարևոր բաժիններից մեկը: Դրանք զեղարվեստական պատկերավոր ու սեղմ ասույթներ են սոցիալական կյանքի, մարդկային բարքի և ժողովրդական կենցաղի ամենաբազմազան երևույթների վերաբերյալ:

Խոշոր է ժողովրդական առաջնների ու ասացվածքների քննադատական և դատախարակչական նշանակությունը: Առաջնների ու ասացվածքների միջոցով ժողովուրդը անխնայորեն ձաղկել է մարդկային-հասարակական կյանքի հոռի երևույթները՝ չարն ու վատը, և ուսուցանել է բարին ու լավը: Դարերի ընթացքում դրանք հանդիսացել են յուրահատուկ ավանդներ, որոնցով կյանքում առաջնորդվել են ժողովրդական լայն մասսաները:

Մեծ է ժողովրդական առաջնների ու ասացվածքների ճանաչողական և խմացական արժեքը: Առաջները հարուստ նյութ են տալիս աշխատավոր ժողովրդի իսկական պատմությունը իմանալու համար, լայնորեն արտացոլելով ու ընդհանրացնելով նրա ողջ սոցիալ-պատմական կենսափորձը, տենչանքներն ու անկալությունները, բնության տարերային ուժերի և ներքին ու արտաքին, աշխարհիկ ու հոգևոր հարստահարիչների դեմ նրա մղած պայքարը, աշխարհայացքն ու հոգեբանությունը, կենցաղն ու հավատալիքները:

Ժողովրդական առաջններն ու ասացվածքները աչքի են ընկնում իրենց բանաստեղծական լեզվի ու արվեստի բարձր արժանիքներով: Քիչ խոսքով շատ բան ասելու բացառիկ ուժը, պարզությունը, կոնկրետությունը, պատկերավորությունը, բնութագրումների դիպումությունը և գունագեղությունը նրանց բնորոշ առանձնահատկություններն են: Մ. Գորկու հայտնի պահանջը՝ «Словам было место, а мыслям просторно» (Սловам было место, а мыслям просторно)՝ հիանալի կերպով իրականացված է առաջնների մեջ:

Իբրև կենսափիլիսոփայական խորիմաստ ու լայն ընդհանրացումներ, քննադատական և դատախարակչական ներդրոծոն մեծ ուժով օժտված գեղարվեստական-պատկերավոր ստեղծագործություններ, ժողովրդական առաջններն ու ասացվածքները արժանացել են մարքսիզմ-լենինիզմի կլասիկների հատուկ ուշադրությանը, բարձր գնահատվել և լայնորեն օգտագործվել նրանց կողմից թե՛ բանավոր և թե՛ գրավոր խոսքի մեջ: Մարքսի ու Լենինի, Լենինի և Ստալինի համար առաջններն ու ասացվածքները հանդիսացել են դիմավորապես իբրև քաղաքական պայքարի սուր զենքեր, բանավոր դասակարգի ու ժողովրդի թշնամիներին և իրենց գաղափարական հակառակորդներին մերկացնե-

լու, նրանց քննադատելու միջոցներից մեկը: Հիշենք միայն մի քանի օրինակներ:

Իր հոգւածներից մեկում էնդելսը շահագործվող դասակարգերին կոչ տնելով միավորվելու և ակտիվ պայքարի ելնելու տիրող կարգերի դեմ, գրում է. «Աստուծո վրա հույս ունեցիր, իսկ ինքդ մի թերանա» («На Бога надейся, а сам не плошай»), ասում է հին առածը: Ճշմարտապես, մեզ, պրոլետարներին ոչ որ չի աղատագրի, եթե մենք ինքներս մեզ շահատարենք»¹ Լեւորեկամներից մեկին ուղղված իր մի նամակում, Մարքսը խոսելով բուրժուական սնոթիկի և նացիոնալ-լիբերալիզմի առավել ցայտուն ներկայացուցիչների ջախջախման անհրաժեշտության մասին, գրում է. «Պու միանգամայն ճիշտ ես հասկացնիլ տալիս, որ քո հարձակումները կողմնակիորեն են ուղղված բուրժուական ամբոխի դեմ: Այս անգամիս կարելի է ասել. «Խլում են իշուն, բայց ուղղում են տոպրակին» («Быют по ослу, а метят в мешок»): Քանի որ մենք առայժմ չենք կարող հասնել մինչև բուն տոպրակը, ապա գնալով ավելի ու ավելի է անհրաժեշտ դառնում նրա (բուրժուազիայի — Ա. Ղ.) ուսշալ ավանակներից առավել աղմկարարների ու անպատկառների դիտարկումը»²:

Ժողովրդական առածների ու ասացվածքների օգտագործման առանձին հակում է ունեցել Վ. Ի. Լենինը: Նրա հոգւածներում ու գրքերում, ճառերի ու ղեկուցումների մեջ մենք հանդիպում ենք դրանց բազմաթիվ նմուշների: Բերենք երկու օրինակ միայն: Անողոր քննադատության ենթարկելով նարոդնիկների անհեթեթ հայացքներն այն մասին, թե իբր կապիտալիզմը կարող է մասնել ժողովրդական կյանքի մեջ առանց աշխատավորին արտագրության միջոցներից անջատելու, Լենինը մի տեղ գրում է. «Եվ նրանք Ռուսաստանը բարերարելու մտադրություներն ունեցող դեպարտամենտական շինովնիկի լուրջ տեսքով ձեռնարկում են այնպիսի հանրակարգի կոմբինացիաներ հնարելու, որ՝ թե՛ գալերը կուշտ լինեն և թե՛ ոչխարներն էլ ուղջ» («И волки были сыты и овцы целы»)»³ Մի ուրիշ անգամ մերկացնելով ռենեգատ Կաուցկուն այն բանի համար, որ նա միտումնավոր լռության է մատնում պրոլետարիատի պարտիայի դյուռացիության հետ ունենալիք հարաբերության հարցը, Լենինը ծաղրանքով գրում է. «Այդ մասին մեր թեորեթիկը գերադասել է լռել, — երևի մտաբերելով այն առածը, թե՛ «Խոսքն արծաթ է, լռությունը ոսկի» («Слово — серебро, молчание — золото»)»⁴:

Ժողովրդական առածների ու ասացվածքների օգտագործման բազմաթիվ ու բազմազան օրինակներ կան Ի. Վ. Ստալինի ինչպես վաղ շրջանի, այնպես էլ հետագա տարիների ճառերի ու ելույթների, ղեկուցումների, հոգւածների և գրքերի մեջ: Առածներն ու ասացվածքները կազմում են նրա՝ լայն մասսոսների համար միանգամայն հասկանալի, իմաստուն ու պարզ խոսքի դարդը:

Այսպես օրինակ, 1937 թվին Նանկինյան դեպքերի կապակցությամբ, խոսելով անդլո-ամերիկյան իմպերիալիստների Չինաստանի նկատմամբ ունեցած ավանդուրիստական մտադրությունների խայտառակ ձախողման մասին, Ի. Վ. Ստալինը ծաղրի է ենթարկում «պահպանողական բանակի իմաստունների» քաղաքականությունը, ասելով. «Զուր չի ասված, թե՛ «Աստված ում

¹ К. Маркс и Ф. Энгельс, Сочинения, т. V, стр. 569.

² Նույն տեղ, տ. XXV, стр. 402.

³ Վ. Ի. Լենին — Ներկեր, հատոր I, Երևան, 1941 թ. էջ 294:

⁴ Վ. Ի. Լենին — Պրոլետարական սեկուլյարիստ և ռենեգատ Կաուցկին, Երևան, 1947 թ., էջ 21:

կործանման է դատադարձում, նախ նրա խելքն է առնում» («Кого бог обре- кает на гибель, того он лишает разума»):¹ Մի ուրիշ անգամ, խոսելով սովետական մարքեկանց գերմանական զավթիչների նկատմամբ ունեցած բուռն ատելություն մասին, Ի. Վ. Ստալինը ասում է. «Սովետական մարդիկ ատում են գերմանական զավթիչներին, ոչ թե նրա համար, որ նրանք օտար ազգի մարդիկ են, այլ նրա համար, որ նրանք անթիվ-անհամար աղետներ ու սա- սապանքներ բերեցին մեր ժողովրդին և քոլոր ազատասեր ժողովուրդներին: Մեր ժողովրդի մեջ հնուց ի վեր ասում են. «Գայլին սատկացնում են ոչ թե նրա համար, որ նա ունի գորշ աչի, այլ նրա համար, որ նա կերել է մաքի» («Не за то волка бьют, что он сер, а за то что он овцу съел»):²

Հայնորեն օգտագործելով ժողովրդական առածներն ու ասացվածքները, մարքեկավ-լենինիզմի կլասիկները միաժամանակ մի շարք առիթներով, հա- կիրձ գնահատականների միջոցով բացահայտել են իրենց վերաբերմունքը նրանց նկատմամբ: Բնորոշ են այս տեսակետից մասնավորապես Լենինի և Ստալինի խոսքերը: Լենինը առածների մասին խոսելիս ասում է. «Հին պապե- նական իմաստություն», «Իմաստուն առած», «Իմաստուն առածի իմաստուն խորհուրդ»: Ի. Վ. Ստալինը հատկապես գնահատել է այն հանգամանքը, որ ժողովրդական առածներն ու ասացվածքները մտացածին բաներ չեն, այլ ի- րական կյանքից, սոցիալական հարաբերություններից հանված ճշմարտացի եզրակացություններ, աշխատավոր ժողովրդի դարավոր կենսափորձով ստուգ- ված իմաստուն խրատներ: Այդ է պատճառն, ահա, որ նա հաճախ որևէ առած կամ ասացվածք բերելուց առաջ ասում է. «Զուր չի ասված» կամ «Զուր չի ասվում»:

Առածներն ու ասացվածքները պատկանում են ժողովրդական բանահյու- սություն էսթիլական ժանրին և այդ ժանրի մյուս ստեղծագործությունների նման կյանքն արտացոլում են օբեկտիվացված, «ինքնակա» (էնգելս) ձևով: Ի տարբերություն էսթիլական մյուս ստեղծագործություններից (էպոս, հեքիաթ և այլն), որոնց մեջ կյանքի երևույթներն ու հարաբերությունները պատկեր- վում են ավելի կամ նվազ ծավալուն սյուժեի միջոցով, առածների ու ասաց- վածքների մեջ այդ արվում է շարիադանց սեղմ բանաձև-ընդհանրացումներով: Բովանդակության, ձևի և ծավալի տեսակետից մոտ և նման լինելով միմյանց, ժողովրդական առածներն ու ասացվածքները բնույթով տարբեր են իրարից: Մինչդեռ առածը այլաբանական ստեղծագործություն է, որի բուն միտքը ար- տահայտված է անուղղակի կերպով, ասացվածքը իրականությունը դրսևորում է ուղղակի ձևով: Առածների մեջ հասարակական, կենցաղային որևէ երևույթ, հարաբերություն, բարոյական, փիլիսոփայական որևէ միտք բացահայտելու համար ժողովուրդը դիմում է բնությունից, կենդանիների և բույսերի կյանքից վերցված զուգահեռների, վերջինների օգնությամբ միջնորդավորելով իր ասե- լիքը: Ժողովրդի կողմից առածների մեջ իբրև այլաբանության ատաղձ լայնո- րեն օգտագործված կենդանական ու բուսական սիմվոլիկան անդրադարձնում է իր մեջ հնադարյան մարդու տնտեսական, աշխատանքային և աշխարհա- դրական միջավայրի ազդեցությունը, բույսերի և կենդանիների բացառիկ կա- րևորությունը նրա կյանքում ու կենցաղում: Այդ սիմվոլիկան իրեն արմատնե- րով կապվում է դեռևս տոտեմական շրջանից եկող անիմիստական աշխար-

¹ Ի. Վ. Ստալին, Երկեր, հատոր IX, Երևան, 1949 թ., էջ 225:

² Ի. Վ. Ստալին, Սովետական Միության Հայրենական Մեծ պատերազմի մասին, Երևան, 1945 թ., էջ 170:

հայացքի հետ: Ժամանակի ընթացքում արտադրության միջոցների զարգացման և մարդկանց տնտեսական-հասարակական պայմանների փոփոխման հետևանքով, հետզհետե թուլանում ու քայքայվում է սոստեմական շրջանի հին աշխարհըմբռնումը: Դրա հետ միասին փոխվում են նաև այդ աշխարհըմբռնման հիման վրա ստեղծված նախկին կենդանական զրույցներն ու սրանց հետ սերտորեն կապված առաժները: Վերջիններս կորցնում են իրենց երբեմնի ուղղակի բնույթը և վեր են ածվում աշխարհական ստեղծագործությունների: Այդ տեղի է ունենում հատկապես ֆեոդալական և կապիտալիստական հարաբերությունների տիրապետության շրջանում, երբ հասարակության ներսում գնալով ուժեղանում է սոցիալական շերտավորումը և սրվում են դասակարգային հակամարտությունները: Կենդանական հին զրույցներն ու առաժները օգտագործվում են մարդկային արատները և հասարակական կյանքում տիրող անհավասարությունն ու տնտրողարտությունը, շահագործումն ու կոլոսպոլտը մերկացնելու համար:

Ժողովրդական առաժների նմուշներ են, օրինակ, հետևյալ աշխարհական ստեղծագործությունները. «Հալը կածի, ուրուրը կտանի», որտեղ տկնարկված է հասարակական կյանքում գոյություն ունեցող անարդարությունն ու շահագործումը: «Մինչև հաշան շան առջևը ոսկոր չը գցես, չի սըստըվի», որով մերկացվում է անցյալի՝ փողի ու բռնության տիրապետության պայմաններում վարչական և դատական սլաշտոնյաների մոտ կենցաղ դարձած կաշառակերությունը:

Ժողովրդական ասացվածքների նմուշներ են, օրինակ, հետևյալ ուղղակի իմաստ ունեցող ստեղծագործությունները. «Օրենքը հարստի համար է դրած, պատիժը՝ աղքատի», որի մեջ ժողովուրդը արձանագրում է սեփականատիրական կարգերի տիրապետության պայմաններում օրենքի՝ ունեւոր դասակարգի ձեռին շահագործման գործիք լինելու փաստը: «Ահը վեր է, քան թե մահը», ուր շեշտված է վախի զգացման մեծ ուժը և նրա ծանր ազդեցությունը մարդու վրա:

Ժողովրդական առաժների ու ասացվածքների ճնշող մեծամասնության հիմնական աղբյուրը հասարակական կյանքն է: Դրանք կյանքի տարբեր երևույթների, նրա բազմազան կողմերի անմիջական դեղարվեստական դրսևորում-արտահայտությունն են, ընդհանրացման յուրովի ձև ստացած: Քիչ չեն և այնպիսի առած-ասացվածքներ, որոնց ատաղձը վերցված է ժողովրդական բանահյուսության էպիկական ժանրին պատկանող այլ ստեղծագործություններից, և առաջին հերթին ու ամենից շատ՝ կենդանական զրույցներից կամ առակներից: Բազմաթիվ առաժներ ու ասացվածքներ կան, որոնք ոչ այլ ինչ են, բայց եթե կենդանական որևէ զրույցի հիմնական իմաստի խտացած արտահայտությունը, դրա եզրակացություն-վերջաբանը (բարոյախոսական խրատը), որն անջատվելով բուն զրույցից, ժողովրդի մեջ սկսում է ապրել ինքնուրույն կյանքով, իբրև առած կամ ասացվածք: Առաժների և ասացվածքների համար որոշ շահով նյութ է տվել նաև գրականությունը, որտեղից խրատական, բարոյախոսական և այլ կարգի առանձին թեմատիկ արտահայտություններ տարբեր ճանապարհներով անցել են ժողովրդին և համապատասխան երանգ ստացել: Պետք է նկատել, որ ժողովրդական առած կամ ասացվածք են դարձել գրականությունից եկող մեծ մասամբ այնպիսի ասույթներ կամ թեմատիկ արտահայտություններ, որոնք իրենց նախնական ծագումով կամ բնույթով, ավել կամ պակաս չափով կապված են եղել բանավոր ստեղծագործության տրագի-

ցիաների հետ և բովանդակութեամբ համահնչուն են հղել ժողովրդի աշխարհայացքին ու հոգեբանութեանը:

Աշխատավոր ժողովրդի աշխատանքային կյանք ու կենցաղից ծագող հազարավոր առածների և ասացվածքների բնորոշ օրինակներ են հետևյալ ստեղծագործութիւնները. «Հին դարմանը քամուն չեն տու», որ գործ են տնոմ, երբ ուզում են ակնարկել այն միտքը, թե կատարված, հնացած բանը նորոգելուց օգուտ չկա: Այլաբանական այս խրատի ատաղձը հանդիսացել է երկրագործի աշխատանքային կենսափորձից հանված շատ սովորական մի եզրակացութիւն: Հայտնի է, որ դարմանը քամուն են տալիս միայն կալոցին, երբ այն բոլորովին նոր է և խառն հացահատիկի հետ: Թարմ դարմանի քամուն տալու հետևանքով ջոկվում է նրանից հատիկը. հին դարմանը երբեք քամուն չեն տալիս, որովհետև նրա մեջ սովորաբար հատիկ չի լինում: «Դարաղը սիրած կաշին դետնե-դետին կզարնե», որով ժողովուրդը ակնարկում է այն միտքը, թե մտերիմին ավելի խիտ են քննադատում, նրան առավել լավ տեսնելու ցանկութեամբ: Այս առածի համար նյութ է հանդիսացել կաշվի մշակման հնավանդ ձևը, երբ կաշին մազազերծ անելու և փափկացնելու նպատակով այն դետնահարվում էր կաշեգործ վարպետի (դաբաղ) կողմից:

Ժողովրդական բանահյուսութեան էպիկական ժանրին պատկանող ստեղծագործութիւններից առաջ եկած առածի բնորոշ մի նմուշ է աշխատավոր ժողովրդի առողջ կենսահայեցողութեան արտահայտութիւնը հանդիսացող և նույնպիսի դործկակերպի խրատ պարունակող՝ «Առաջ կեր՝ վերջը դո՛հացիր» տարածված ասացվածքը, որի հիմքը հետևյալ կենդանական զրուցն է աղվեսի ու կաքավի մասին. «Աղվես դկարավ բռնեց: Կաքավ ըսաց.— Աղվես ի՞նչ տեսիս: Ըսաց.— Քն տուտիմ: Ըսաց.— Փառք տու աստծուն, նոր զի կե— Ինչ փառք խու աստծուն, կաքավ բերնեն թռավ: Աղվես դարձավ, ըսաց.— Էնու տուն ավեր ըլի ինչ չուր կուշտ չուտի փառք տա աստծուն»¹:

Գրքից ժողովրդին անցած և առած կամ ասացվածք դարձած բանահյուսական ծագում ունեցող այսպիսի կոչված թեմալոր խոսքերի օրինակներ են տարբեր ժողովուրդների մեջ տարածված միջնադարյան հայտնի դրական հուշարձաններից մեկի՝ ավանդական խիկար իմաստունին վերադրված Պատմութիւնից սերող հետևյալ ստեղծագործութիւնները. «Հարուստ մարդը օձ կերավ, ասին՝ զիկ է. աղքատը կերավ, ասին՝ սոված է» (ըստ խիկարի՝ «Մեծատանն որդին օձ կերաւ, ասէին՝ զիկ է նմա. աղքատին որդին կերաւ՝ ասեն՝ առ սովուն կերաւ»), «Իմաստունի հետ քար քաշի, հիմարի հետ փլավ մի ուտի» (ըստ նույնի՝ «Հաւ է մոտ իմաստունի քարինս կրել, քան ընդ առն անմտի և յիմարի ըմպել գինի»): և այլն:

Առածներն ու ասացվածքները ժողովրդական բանահյուսութեան ամենամասնայական ու տարածված ստեղծագործութիւններն են: Ո՛չ առասպելն ու հեքիաթը, ո՛չ վիպն ու երգը և ո՛չ էլ բանահյուսական որևէ այլ ստեղծագործութիւն այս առումով չի կարող համեմատվել առածների ու ասացվածքների հետ: Ժողովրդական առածների ու ասացվածքների բացառիկ մասնայականութեան գլխավոր պատճառն այն է, որ դրանք անմիջական պատասխան են տալիս ժողովրդին հուզող բոլոր հարցերին, ուստի և գործ են ածվում ամեն առիթով, ամեն ժամանակ: Այդպես չեն, օրինակ, առասպելն ու հեքիաթը, վիպն ու երգը, որոնք իրենց նյութով ու բովանդակութեամբ ավելի տահմանա-

¹ Հոփսի յան Գ., Փշրանքներ ժողովրդական բանահյուսութիւնից, Թիֆլիս, 1892 թ., էջ 30:

փակ են և ասվում են միայն հատուկ պայմաններում (հեքիաթն ու վեպը, օրինակ, պատմվում են մեծ մասամբ ձմեռվա երկար գիշերներին, գյուղացու՝ աշխատանքից ազատ ժամանակ, երգը երգվում է հարսանիքի, ուրախության կամ աշխատանքի միջոցին և այլն)։ Կարևոր նշանակություն ունի այս հարցում նաև ժողովրդական առածների ու ասացվածքների լակոնիկ ձևը, նրանցից շատերի հանգավոր, չափական և պատկերավոր լինելու հանգամանքը, որով նրանք շատ ավելի դյուրին են մտաբերվում և ասվում։

Առածներն ու ասացվածքները ժողովրդական բանահյուսության ամենաերկարակյաց ու կենսունակ ստեղծագործություններն են։ Եթե դիցաբանական հին առասպելներն ու հեքիաթները, ավանդություններն ու վեպերը քայքայվում ու մոռացվում են այն ժամանակ, երբ մարդը տիրապետելով գիտությանն ու տեխնիկային, բնությունն ու հասարակական երևույթներն սկսում է հաղթահարել գիտակցական ու ռեալիստական ձևով, ապա առածների մի զգալի մասը գալով շատ խորը հնությունից, շարունակում է ապրել նաև նոր ժամանակներում, հաճախ վերախմբադրվելով և նոր բովանդակություն ստանալով, երբեմն էլ գործածվելով հին իմաստով, այնչափով, որչափով դեռ կյանքում պահպանված են լինում այդ առածների այլաբանության աստղծի և բուն իմաստի հիմք հանդիսացող աշխարհըմբռնման, հոգեբանության ու կենցաղի տարրերը։ Առածների դարավոր երկարակեցությունը սքանչելի կերպով բնութագրված է «Пословица век не старится» առական հայտնի առածում։ Դարավոր կյանք ունեցող այդպիսի ստեղծագործություններից են, օրինակ, «Երկաթը տաք-տաք կը ծեծեն» առածը, որ ասվել և ասվում է գործը ժամանակին կատարելու անհրաժեշտության մասին։ «Պտղատու ծառի ճյուղերը կախ կլինեն» առածը, որ ասվել և ասվում է պիտանի մարդկանց համեստության մասին։ «Ով աշխատի՝ նա կուտի», «Հողը մեղք չունի, վարդըն ա մեղավոր», «Ջուրն ինքն իրեն արտը չի գա, քրտինքի հետ կգա» ասացվածքները և բազմաթիվ ուրիշները։ Գործածվելով հին առածներից և ասացվածքներից առավել պիտանի ու կենսունակ ստեղծագործությունները, ժողովուրդը չի բավարարվում միայն դրանով։ Իր նոր կյանքի նորոգ երևույթներն ու հարաբերություններն արտահայտելու համար նա ստեղծում է նաև նոր առածներ ու ասացվածքներ, վարպետորեն օգտագործելով դրա համար հին նյութը, փոխելով և մշակելով այն։ Նման տիպի նոր, մերօրյա առածների ու ասացվածքների բնորոշ նմուշներ են հետևյալ ստեղծագործությունները. «Բազավորը թախտից ընկավ, կուպակը՝ բախտից», «Ագռավի խնամին՝ կաշաղակը կլինի, կուլակինը՝ տերտերը», «Լողրի համար շաքաթվա օխտ օրն էլ կիրակի է», «Աշխօր ունես, լավ օր ունես», «Աշխօրն աշխատողին տուր, մինն էլ ավելի» և բազմաթիվ ուրիշները։

2. ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԱՌԱՄՆԵՐԻ ՍՏԵՂԾՄԱՆ ԺԱՄԱՆԱԿԸ

Առաջին հարցը, որ ծառանում է հայկական առածներն ուսումնասիրողի առջև, դա նրանց ստեղծման ժամանակի կամ պատմական էպոխայի որոշման հարցն է։ Եվ դա բնական է, որովհետև վերջինիս հետ սերտորեն կապված են և նրանով մեծապես պայմանավորված՝ առածների թե՛ սոցիալական բովանդակությունը և թե՛ արվեստի հետադարձության հարցերը։ Ընդհանուր ձևով հիշատակ տալ առաջադրված հարցի պատասխանը՝ Հայկական առածներն ու ասացվածքները հորինվել և պահպանվել են հայ ժողովրդի գոյության ողջ ընթացքում, պատմական տարբեր էպոխաներում, նախնադարյան համայնական հա-

սարակութիւնից սկսած, ընդհուպ մինչև մեր օրերը՝ Սակայն, դժվար, իսկ հաճախ էլ նույնիսկ անհնարին է քիչ թե շատ կոնկրետ կերպով ցույց տալ, թե ո՞ր առածը կամ ասացվածքը ե՞րբ է ստեղծվել: Դժվար է, որովհետև հայկական առածներն ու ասացվածքները, ինչպես և առած-ասացվածքներն ընդհանրապես, իբրև բանավոր ստեղծագործություններ տեղեկանք չունեն. իրենց հորինման ժամանակի վերաբերյալ: Նրանց ստեղծման ժամանակի որոշման հարցը մեծապես դժվարանում է նաև նրանով, որ ըստ մեծի մասին այլաբանական հորինվածքներ են, սյուժե չունեն և արտահայտված են ծայր աստիճան սեղմ ձևի մեջ: Առածների ստեղծման ժամանակը որոշելու համար անհրաժեշտ է ճեղքել նրանց այլաբանական կեղևը, թափանցել նրանց բովանդակութեան խորքը, նկատի առնել վերջինիս մեջ եղած համապատասխան ուղղակի և անուղղակի տվյալներն ու ակնարկները:

Հայկական առածների ստեղծման ժամանակը որոշելու համար ամենից ավելի հաստատուն նյութ են տալիս այն ստեղծագործությունները, որոնց մեջ մենք գտնում ենք պատմական անձանց ու գործիչների և աշխարհագրական վայրերի (քաղաքների, շրջանների) անուններ: Ճշտելով դրանց գոյութեան կամ գործունեության ժամանակաշրջանը, մենք պրանով իսկ որոշում ենք տվյալ առածի կամ ասացվածքի հորինման ժամանակը:

Շատ ցայտուն օրինակ է այս տեսակետից Խորենացու Հայոց Պատմության մեջ բերված «ի մէջ գեղքկաց» ասվող առածը Շիրակի հացառատ ամբարների և շատակեր Շարայի վերաբերյալ. «Թէ քո Շարայի որկորն է, ասեն, մեր Շիրակայ ամբարն չեն»: Վերջինիս մեջ հիշատակված Շիրակ և Շարա անունների շնորհիվ հնարավոր է դառնում որոշել առածի հորինման մոտավոր ժամանակաշրջանը և պատմական միջավայրը: Ակադեմիկոս Հ. Մանանդյանը իր «Հին Հայաստանի և Անդրկովկասի պատմության մի քանի պրոբլեմների մասին» հետազոտության մեջ, խոսելով մեր թվականությունից առաջ 4-րդ կամ 3-րդ դարում Հայաստան արշաված սարմատական ցեղերի և այստեղ (Արագած լեռան հյուսիսակողմում) քնակություն հաստատած այդ ցեղերից մեկի Sirac = շիրակների մասին, որոնց անունով և կոչվել է Շիրակի գավառը, ի միջի այլոց, հիշատակում է նաև Խորենացու քերած վերոհիշյալ առածը, միանգամայն իրավացի, տեսնելով նրա մեջ «հիշողություններ Շիրակների նախահոր Շարայի մասին», որը միաժամանակ, ըստ Հ. Մանանդյանի, «անվանադիր նախնին էր շար-մատների» (=սարմատների): Ակադեմիկոս Մանանդյանի կարծիքով հիշյալ առածը «միանգամայն պատմական է և համապատասխանում է շիրակների ծագման մասին օտար աղբյուրների հաղորդած տեղեկություններին»¹

Պատմական հիշողություններ պարունակող ժողովրդական առածի ոչ պակաս ակնառու մի նմուշ է նաև «նալլաթ (անեծք) Սլիկին էլ, Պլիկին էլ» ասացվածքը, որ գործ են ածել Անդրկովկասի մի քանի շրջաններում սպրող, բարձր Հայքից եկած հայերը, երբ ցանկացել են ակնարկել երկու հավասարապես վատ ու այգանելի մարդկանց մասին: Անվանի բանասեր Գալուստ Տեր-Մկրտչյանը իր «Հայկական» վերնագրով բանասիրական աշխատության էջ 73-ի ծանոթագրության մեջ գրում է, որ «Բարձր Հայքից եկած գաղթականների մեջ մինչև այսօր էլ պահված է «սատանա-Պուլիկ» փաղաքշական կոչումը, որ տրվում է սիրված և շարաճճի մանուկներին» և անմիջապես ավելացնում է,

¹ Հակոբ Մանանդյան, Հին Հայաստանի և Անդրկովկասի պատմության մի քանի պրոբլեմների մասին, Երևան, 1944 թ., էջ 31-33:

որ դա հիշատակն է Պապիկյանների:¹ Միանգամայն հավանական համարելով անվանի բանաստեղծի այս կոսհոսմը, մենք Պապիկյանների արձագանքն ենք տեսնում նաև քննության առարկա ասացվածքի մեջ հիշվող «Պլիկ» անվան մեջ, որ «Պուլիկի» ժողովրդական մի այլատեսական է: Ինչ վերաբերում է նույն ասացվածքում եղած «Սլիկ» անվանը, ապա վերջինս, ամենայն հավանականությամբ, Սիլվանոս քարոզչի անվան արձագանքն է, ենթարկված որոշ տառադարձման (Սիլվան, Սլվիկ, Սլիկ), որը բյուզանդական ժամանակագիր Կեդրինոսի հաղորդման համաձայն հանդիսացել է Պապիկյանների աղանդի հիմնադիրներից մեկը, ավելի ճիշտ՝ ըստ մի ավանդության եղել է Պապիկյանը, ըստ մյուսի՝ Սիլվանոսը:² Որ «Սլիկը» իրոք ժողովրդի պատկերացման մեջ հերձվածող կամ «ծուռ» մի անձնավորության հիշողությունն է, հաստատում է ազգագրագետ-բանահավաք Բենեի «Բուլանըխ կամ Հարք գավառ» վերնագրով ազգագրական գործում տպված «Սլիկ երեց» վերնագրով երգիծական պատմվածքը կամ ժողովրդական առակը, որի հերոս «ծուռ» անվանված Սլիկ երեցը մի առ մի մերկացնում է Ադամի, Նոյի, Աբրահամի, Գաբրիելի, ի վերջո նաև իրեն Բրիստոսի խաբեբայություններն ու խարդավանքները, որոնք արգելք են հանդիսանում նրան՝ կնոջ ու «ձօեռի» հետ դրախտ գնալու:³

Օպոդիցիոն, հերձվածողական գաղափարների արտահայտություն հանդիսացող բուն ժողովրդական ստեղծագործությունների կողքին, որոնց մեջ խիստ քննադատվում են քրիստոնեական եկեղեցին ու նրա սպասավորները, հայկական առածների ու ասացվածքների մեջ հանդիպում ենք նաև քրիստոնեական մորալի և քրիստոնեական եկեղեցու վարձապետի հետ կապված հորինվածքներ: «Նալլաթ Սլիկին էլ, Պլիկին էլ» ասացվածքը, մեր կարծիքով, այդպիսի հորինվածքներից մեկն է, Պապիկյան աղանդի ղեկավարների դեմ քրիստոնեական եկեղեցու կողմից ուղղված անեծքի ու պառսավանքի բանաստեղծական մի բանաձև, բանահյուսական երանգ ստացած հավանորեն 7—8-րդ դարերում:

Նույն տիպի մի ստեղծագործություն է Հայտատանի մի շարք շրջաններում գրի առնված «Ժ'նչ Ուլուլիկը, ի'նչ Պուլուլիկը, ի'նչ սառտանեն, ի'նչ ուր կնիկը» առածը: Ինչպես նախորդ ասացվածքի մեջ, այստեղ էլ մենք դուրս ենք գալիս հնությունից եկող մի ստեղծագործության հետ, որի մեջ նույն մակարդակի վրա են դասված՝ քրիստոնեության կողմից շարաշար գատապարտված սատանան իր կնոջով, Պապիկյան աղանդի պարագլուխ վերոհիշյալ Պապիկյան=Պուլիկ=Պլիկ=Պուլուլիկը և «Ուլուլիկը», որի մեջ մենք տեսնում ենք հեթանոսությունը վերականգնելու փորձ կատարող 4-րդ դարի հռոմեական նշանավոր գործիչ Ուլիանոսի անվան արձագանքը, մի անձնավորություն, որը իր վերոհիշյալ գործունեության համար քրիստոնեական եկեղեցու կողմից տապալել է «Ուրացող» մականունը, և որի հիշողությունը մինչև վերջերս պահպանված է եղել հայ ժողովրդի մեջ՝ «Չար Ուլիանոս» ձևով:⁴ Ուշագրավ է, որ առածի թե՛ «Պուլուլիկը» (=Պապիկյան) երկրորդ տեղն է գրավում, իրեն ավելի ուշ շրջանի մի դեմք, համեմատվելով ժողովրդի մեջ առաջուց արդեն հայտնի «Ուլուլիկի»

¹ Գ. Տեր-Մկրտչյան, Հայկական, ԺԳ—ԺԹ, Վաղարշապատ, 1903 թ., էջ 73:

² Die Paulikianer im Byzantinischen Kaiserreiche und verwandte ketzerische Erscheinungen in Armenien, von Karapet Ter-Mkrttschian, Leipzig, 1893.

³ Բենեի, Բուլանըխ կամ Հարք գավառ, 1901 թ., Թիֆլիս, էջ 108—108:

⁴ Շիրակի, Ախալցխայի, Ախալքալաքի և այլ շրջաններում, ուր ապրում են Բարձր Հայքից եկած հայերը, անհանգիստ ու չար երեխաներին «Չար Ուլիանոս» են ասում:

(— Ուլիանոսի) հետ, իսկ այս երկուսն էլ նույնացվում են հանրահայտ սատանայի ու իր կնոջ հետ:

Պատմական անձի հիշատակություն ունեցող ստեղծագործություն է Ղարաբաղի հայերի մեջ բավական տարածված՝ «Ամեն մարդ Հասան չի դստնալ, ամեն ծառ էլ՝ մասան (արորի թուրը)» առածը: Մի առ մի ծանոթանալով Ղարաբաղի հայերի պատմական սնցյալում գոյություն ունեցող Հասան անունով գործիչների կենսագրությանը, մենք գալիս ենք այն եզրակացության, որ առածում հիշատակված Հասանը պետք է եղած լինի Խաչենի մեծ իշխան Վախթանգի և Զաքարիի ու Իվանիի քրոջ (Խորիշահ) որդին՝ քաջ զորավար, պետական գործիչ, շինարար ու դիվանագետ նշանավոր Հասան Զալալ-Դոլան, որ ապրել ու գործել է 13-րդ դարում: Այդ ենթադրությունն անելու իրավունք են տալիս մեզ վերջինիս կենսագրության մի քանի տվյալները — նրա աղետ ուլիս գնալը, թաթարների ավերած Կեշառուի վանքը վերաշինելը, Արդուն դանի դեմ ապստամբվելը, սրա հրամանով նահատակվելը և այլն,¹ տվյալներ, որոնք իրոք կարող էին հիմք դառնալ Հասանի անձնավորության բացառիկ համբավի համար, նրա լայն ժողովրդականության և առածի նյութ դառնալուն: Հետևաբար կարելի է ասել, որ խնդրո առարկա առածը ստեղծվել է 13 կամ 14-րդ դարերում, երբ Ղարաբաղի բնակչության մեջ տակավին թարմ է եղել Հասանի անձի ու գործի հիշողությունը:

Պատմական անձի հիշատակություն ունեցող ստեղծագործություն է «Ախուր պառնիկ Սուլթան Մուրադը երազը կտեսնե» առածը, գրի առնված արևմտահայերի մեջ: Առածի այլաբանական միտքը, որով ծաղրվում են սին երևակայությամբ տարված մարդիկ, դրդում է ենթադրելու, որ Սուլթան Մուրադը եղել է պատմական ոչ անհայտ մի անձնավորություն, որի վարած կյանքը ժողովրդի երևակայության մեջ դարձել է մի տեսակ չափանիշ — սիմվոլ վաչիլքի ու ապահովության: Ելնելով այս մեկնակետից և ռաուսմասիբելով Օսմանյան պետության տարեկրությունը, ուր արձանագրված է Սուլթան Մուրադ անունով մի շարք բռնադատների կյանքն ու գործունեությունը, գալիս ենք այն հետևության, որ տվյալ առածում հիշվող Սուլթանը՝ հիշյալ բռնապետներից ժամանակագրական կարգով երրորդն է (Սուլթան Մուրադ Գ.), որ ապրել է 16-րդ դարում: Նրա մասին պատմվում է, որ հայտնի է եղել իր վարած բացառիկ հարուստ ու ճոխ կյանքով: Շաքաթներ, իսկ երթեմն էլ ամիրներ են տվել այն խնճուղներն ու ուրախությունները, որ կազմակերպվել է նրա պալատում այս կամ այն առիթով: Սուլթան Մուրադ Գ-ի համբավը խորե ճոխ կյանքով ապրող մարդու, թե՛ նրա կենդանության օրով և թե՛ հետո տարածված է եղել Օսմանյան կայսրության մեջ ապրող բոլոր ազգերի մեջ:² Վերահիշյալ հանգամանքները նկատի ունենալով կարելի է ասել, որ տվյալ առածը ստեղծվել է 16 կամ 17-րդ դարերում, երբ Պոլսում և այլուր ապրող հայերի մեջ տակավին թարմ է եղել Սուլթան Մուրադ Գ-ի հիշողությունը:

Պատմական անձանց անուններ պարունակող ստեղծագործություններից հետո, հայկական առածների ու ասացվածքների ժամանակը որոշելու համար երկրորդ հերթին աչքի են ընկնում այն ստեղծագործությունները, որոնց մեջ մենք ուզում էինք կամ անմղղակի ակնարկներ և հեռու ու մոտիկ արձագանքներ ենք գտնում սոցիալ-տնտեսական տարբեր ֆորմացիաներում գոյություն ունե-

¹ Հ. Ա. Տ. Ո. Յ. Ն., Հայոց անձնանունների բառարան, հատոր Գ., Երևան, 1916 թ., էջ 86:

² Գ. Ա. Վ. Վ. Վ. Վ. Վ., Պատմություն օսմանյան պետության, Վենետիկ, 1841 թ., հատոր Ա., էջ 429—465:

ցող հասարակական հարաբերությունների և վերջինիս հետ կապված կեն-
ցադպիւն ու իրավական երևույթների ու հասկացողությունների վերաբերյալ:
Վերծանելով հիշյալ ակնարկներն ու արձագանքները, բացելով ու բացահայ-
տելով դրանց ուղղակի և այլաբանական իմաստները, մենք հնարավորություն
ենք ստանում, ավել կամ պակաս ճշտութամբ, որոշելու հիշյալ կարգի առաժ-
ների ու ասացվածքների ծագումը:

Այդպիսի ստեղծագործություններից է, օրինակ «Քեռուն մալը եկյանինն
է» ասացվածքը, որ դրի է տունված անցյալ դարի վերջերին խոտորչի հայերից,
և սրա հետ ըստ էության առնչվող «Աղջիկը որ Բաղդատից էլ բերես, տղան
քեռուն կը քաշի» ասացվածքը՝ գրի առնված Արարատյան դաշտի հայերից:

Իր «Ընտանիքի, մասնավոր սեփականության և պետության ծագումը»
հայտնի հետազոտության մեջ էնգելսը խոսելով քեռու և քրոջ որդու միջև
պատմական հեռավոր անցյալում գոյություն ունեցող առանձնապես սերտ
կապի մասին, վերջինիս արձատները տեսնում է մայրական իրավունքի միջ-
նա դրում է. «Քեռու և քրոջ որդու միջև այս կապի առանձնապես սերտ բնույ-
թը, որ ծագում էր մայրական իրավունքի ժամանակներից և հանդիպում է
բազմաթիվ ժողովուրդների մեջ, հույներին ծանոթ է միայն հերոսական շքո-
ջանի դիցաբանությունից»:¹ Այս լույսի տակ կարելի է անվարան ասել, որ վե-
րահիշյալ երկու ասացվածքներն էլ մայրիշխանության շրջանից եկող վերապ-
րուկներ են, երբ քեռու ու քրոջ որդու միջև եղած կապը շատ ավելի հիմնավոր
ու ամուր էր, քան հոր և զավակի կապը, և երբ մորեղբայրն իր քրոջ որդուն
նայում էր իբրև իր սեփական որդուն:²

Եթե վերևում բերված երկու ասացվածքները մայրիշխանության շրջանի ի-
րավական նորմերի ու հասկացքների վերապրուկներ են՝ հասած մինչև նոր ժա-
մանակները, ապա Ակնի հայերից գրի առնված «Գարնան արևը տղուս ու հար-
սիս վրա, աշնան արևը փեսիս ու աղջկաս» ասացվածքը իր արձատներով մեղ
տանում է դեպի այն շրջանի մտածողությունը, երբ երկրագործության զար-
գացման հետ և վերջինիս մեջ տղամարդու խաղացած դերի բարձրացումով
սկսում է տիրապետող դասնալ հայրական իրավունքը (պատրիարխատ), և երբ
սերնդի պահպանման և ժառանգության գործում ակնհայտ նախապատվությու-
նը արվում է արու զավակին: Ասացվածքի մեջ միաժամանակ անդրադարձում է
զտել խորը հնությունից եկող այն պատկերացումը բնության երևույթների մա-
սին, ըստ որի տարին բաժանվում էր երկու շրջանի՝ գարնան և աշնան, որոն-
ցից առաջինը նշանավորվում էր բնության զարթոնքի և երկրագործության ու
խաշնարածության հետ կապված աշխատանքների սկզբնավորությամբ, իսկ
երկրորդը՝ բնության մահացմամբ և այդ աշխատանքների ավարտով:

Խորը հնությունից, թերևս տոտեմական շրջանի կենցաղային սովո-
րություններից եկող և նոր հասարակական պայմաններում վերաիմաստավորված
ու այլաբանական նշանակություն ստացած մի ստեղծագործություն է «Առանց
իշի գլխի հարսանիք չի լինի» հանրահայտ ու տարածված առածը: Վերջինիս
այլաբանական իմաստը և ժողովրդական հարսանեկան հանդեսի վերաբե-
րյալ մեր ձեռքի տակ եղած աղգագրական նյութերը հիմք են տալիս ենթադրե-
լու, որ այն կապված պիտի լինի մինչև 19-րդ դարի վերջերը հայկական հար-
սանեկան հանդեսի մեջ պահպանված հնագույն սովորույթի հետ, ըստ որի

¹ Ֆ. էնգելս, Ընտանիքի, մասնավոր սեփականության և պետության ծագումը,
Երևան, 1940 թ., էջ 170:

² Նույն տեղ:

հարսանիքի մասնակիցներից մի քանիսը (փեսայի կամ հարսի կողմից) հանդես են եկել զանազան կենդանիների դիմակների և մորթիների տակ կամ սրանց անունով (ազվես և այլն): «Իշի գլուխը», որի մասին խոսք կա առածի մեջ, ամենայն հավանականությամբ, ակնարկություն է հարսանեկան հանդեսի, բարեկենդանի և առհասարակ հին ժողովրդական տոների ու խաղերի (չեյնոբա, դարագյոզ և այլն) ժամանակ իշի դիմակով հանդես եկող գլխավոր ծաղրածու-դերակատարի, առանց որի մասնակցության չէր կարող լրիվ լինել հարսանեկան հանդեսը, ինչպես այժմ առանց ծաղրածուի՝ կրկեսը:

Նախնադարյան, համայնական-տոհմատիրական կարգերի տիրապետության շրջանում ընտանիքի ներսում գոյություն ունեցող կենցաղային և իրավական փոխհարաբերությունների վերապրուկներից է «Ինչ տուն որ մեծ չլինի, մեծ քար» տեղը կը դնեն» կամ «Տանը որ մեծ չլինի, տեղը քոթով կը դնեն» ասացվածքը, որը մի շարք վարիանտներով տարածված է եղել Հայաստանի բազմաթիվ շրջաններում: Ասացվածքի մեջ ընդգծված է այն կարևոր դերը, սր երգեմն ունեցել է տոհմի, իսկ հետագայում էլ գերդաստանի (=տան) ավագը կամ մեծը տոհմի կամ ընտանիքի մյուս անդամների աչքում:

Սոցիալ-տնտեսական բոլորովին այլ ֆորմացիայի հետ է կապվում «Նոսիդ սուր, հանդը բաժանովի» տարածված առածը: Ֆեոդալական կարգերի տիրապետության պայմաններում հորինված մի ստեղծագործություն է դա, երբ հողը արդեն դարձել էր մասնավոր սեփականություն, և երբ կալվածատեր ֆեոդալները, իսկ հետագայում էլ գյուղական համայնները (=հարուստները) տեր էին դարձել երբեմն գյուղական համայնքին պատկանող վարելահողերի լավաբույն և մեծ մասին:

Կապիտալիստական հարաբերությունների զարգացման ժամանակաշրջանի ծնունդ է «Թե փող չունս ծոցիդ, ավանջ չեն դնի ծվոցիդ» ասացվածքը, գրի առնված անցյալ դարի 80-ական թվերին Թիֆլիսի հայերից: Սխալված չենք լինի, եթե, նկատի առնելով ասացվածքի ուտեղծման միջավայրը, ավելի կոնկրետացնենք մեր միտքը և ասենք, որ այն ստեղծվել է 19-րդ դարի 60—70-ական թվերին, ավետարան-վաշխառուական կապիտալի ծաղկման շրջանում, երբ փողի կուրտը Անդրկովկասում առանձնապես ուժեղ չափերի էր հասել: Այդ ասելու մեզ իրավունք է տալիս ասացվածքի մեջ ցայտուն կերպով դրսևավորված կապիտալիստական հարաբերությունների խորացման հետևանքով հասարակության ներսում առաջ եկած սոցիալական շերտավորումը — փող ունեցողների ամենազոր ուժը և նրանից զրկվածների իրավազուրկ ու ծանր կայությունը:

Վերջապես, բոլորովին նոր, սոցիալիստական դարաշրջանի ծնունդ է իր բովանդակությամբ «Աշխօր ունես, լա՛վ օր ունես» ասացվածքը, որի մեջ բացահայտված է աշխօրի կոլտնտեսական գյուղացու քարեկեցության հիմք հանդիսանալու նորոգ գաղափարը:

Հայկական առածների ու ասացվածքների ստեղծման մոտավոր ժամանակը որոշելու տեսակետից կարևոր նշույթ են պարունակում նաև այն ստեղծագործությունները, որոնք կապված են ժողովրդական հավատալիքների ու կրոնական ըմբռնումների հետ: Նայած թե ի՞նչ հավատալիք կամ կրոնական ըմբռնում է անդրադարձված ավելի առածի կամ ասացվածքի մեջ, բոտ այդմ և որոշվում է նրա ստեղծման ժամանակաշրջանը: Այսպես, օրինակ, ուղղակի իմաստով շատ խորը հնից (տոտեմիզմի շրջանից) եկող և հեթանոսության, ապա նաև քրիստոնեության շրջանում գոյություն պահպանած մի ստեղծագործություն է «Աղն է սպանում մատաղին» կամ «Աղն է կերել մատաղը» առածը,

որովհետեւ նրա մեջ արձագանք է գտել տոտեմական կենդանու մարմնի ճաշակման հնագույն սովորույթ-հավատալիքը: Հայտնի է, որ նախնական մարդը տոտեմի արքաղան ուժն իր մեջ ընդունելու, մարմնապես նրան միանալու համար անհրաժեշտ էր համարում ճաշակել նրա մարմինը: Հայտնի է նաեւ, որ առավա մեջ հատուկ օրերին ցեղի կամ տոհմի անդամները հանդիսավոր ծեսերով մերթում էին տոտեմական կենդանին և ուտում նրան: Առաժը միաժամանակ կապված է աղի վերաբերյալ գոյություն ունեցող նույնքան հին (հեթանոսական շրջանից եկող) մի հավատալիքի հետ, ըստ որի աղն իր մարդազարդող հատկութեան համար (որն առաջված էր հին մարդու կենսափորձով) համարվում էր պաշտամունքի առարկա:

Նմանօրինակ մի ստեղծագործություն է նաեւ Հայաստանի մի շարք շրջաններում գրի առնված «Շվուտը դուրս, մարտը ներս» ասացվածքը, որ գործ է ածել հայ գյուղացին փետրվար ամսի վերջերին՝ ձմռանը ձանադարհելու և դարնանը դիմավորելու առիթով: Վերոհիշյալ ասացվածքը կապված է Շվուտ կոչվող շար ուղիների մասին ժողովրդի մեջ գոյություն ունեցող այն նախապաշարում-հավատալիքի հետ, ըստ որի հիշյալ շար ուղիները գաղտնի մտնում են գյուղացու տունը՝ վնասում նրա պաշարեղենին և բանող ու կթան անասուններին: Ձմեռվա վերջին, երբ պակասում է գյուղացու պաշարը, առանձնապես զգալի է լինում Շվուտների հասցրած վնասը, ուստի և նա ձեննարկում է վերջիններիս վտարմանն իր տանից, ասելով՝ «Շվուտը դուրս, մարտը ներս»: Ահնեբե է, որ ասացվածքն իր ծագումով կապված է երկրագործական-անասնապահական շրջանի անիմիզմի հետ, երբ նախնադարյան մարդը դանազան մոգական միջոցներով (բանաձևերով, ծեսերով ու արարողություններով) ենթադրում էր ներգործել բնության վրա և նրա երևույթներն ու ուժերը ծառայեցնել իրեն:

Հնագույն անիմիզմի շրջանից է սերում իր ծագումով «Չար աչքը բարը կճալացնի» տարածված ասացվածքը: Վերջինիս հիմքում ընկած է նախնադարյան մարդկանց պատկերացումը շար աչքի մասին, ըստ որի կարծվում էր, թե գոյություն ունեն վատ բարքի տեր հատուկ մարդիկ, որոնց նաչվածքը օժտված է վնասող, ալիերիչ հատկությամբ: Ասացվածքի հին լինելը հաստատվում է նաեւ նրանով, որ նրա հիմքում ընկած ժողովրդական հավատալիքի մասին հիշում է Խորենացին, Արտաշեսի ժամանակակից նրվանդ թագավորի կապակցությամբ (մ. թ. առաջին դար): Հենվելով ժողովրդական ավանդության վրա, նա պատմում է, որ երվանդը հմայող շար աչք է ունեցել, որի պատճառով արքունի սպասավորների սովորությունն է եղել առավոտյան արշալույսը բացվելիս որձաքարեր բռնել նրվանդի առաջ, որի հայացքի շարությունից իբր թե դրանք պալթելիս են եղել:¹

Հեռավոր դարերի խորքից է գալիս նաեւ «Լուսնաց քելիմ» կըսին կանկառ (թռչուն), շուտ-շուտ քելիմ՝ կըսին շիթառ» առածը, որ գործ է ածվում սովորաբար հասարակական կարծիքի փոփոխականությունն ակնարկելու համար: Այդ տեսիլը հիմք է տալիս մեղ առածի մեջ գործածված «շիթառ» բառը, որն ումենացի հավանականությամբ Շիդար անվան աղավաղված մի ձևն է: Իսկ Շիդարը, ոչ այլ ինչ է, բայց եթե տուրական աբճա (սատանա) և պարսկերեն՝ անճա (խեղացոր) բառերի հալայված վարիանտը, որի հիշատակումը կա Իվանաբանի ասորական տեքստի մեջ:² Շիդարն իբրեւ անտապեղական ժամո-

¹ Մ. Խորենացի, Պատմութիւն հայոց, գիրք Բ., գլուխ ԽԲ.

² Н. Марр. Сборники притч Вардана, 1899 г., стр. 245.

նակների սատանայական-դիվալին մի հերոս մուտք է գործել նաև հայկական հին դիցաբանության մեջ, կապվելով առասպելական հայտնի Արտավազդի անվան հետ: Ըստ ժողովրդական մի ավանդության Շիրարը Արտավազդի որդին է: Նրա մասին պատմում են, թե երկու շուն, մեկը սպիտակ, մյուսը սև, լիզում են տնդադար Շիրարի շղթաները. տարելիցին այդ շղթաները բարակում են մազի չափ, սակայն դարբինները գիշերը երեք անգամ մուրճերը խփում են սալին և շղթաները ամրանում են: Շիրառ = Շիրար անվան առնչությունը, առասպելական շների հետ վկայում է տոտեմական շրջանից եկող շան պաշտամունքի հետ նրա ունեցած սերտ աղերսի մասին:

Հավատալիքների և կրոնի հետ կապված հնադույն առածների ու ասացվածքների հետ միասին հայկական առածների մեջ կան նաև ավելի ուշ շրջանի բաղմամբով ստեղծագործություններ:

Այրարիսիներից մեկն է, օրինակ, «Հազարից մեկ Զատիկ, էն էլ նավակատիկ» տարածված առածը, որ դործ են ածում, երբ ուզում են ասել, թե դժվարիվ գլուխ եկած բանը (երջանկություն, հաջողություն) կասեցվեց կամ խանգարվեց: Կասկածից վեր է, որ այս առածը ստեղծված պիտի լինի քրիստոնեական շրջանում, որովհետև այն իր ուղղակի իմաստով կապված է քրիստոնեական Զատիկի և Նավակատիկի հետ:

Քրիստոնեական շրջանի և այն էլ վերջին դարերի ստեղծագործությունն է Հայաստանի մի քանի շրջաններում գրի առնված «Տերտերի տղան հանդումն է թուրքացել» ասացվածքը, որ ասվում է քահանաների և նրանց ժառանգների հեշտ հավատարացությունը քնդդեհու և ծաղրելու համար: Մեր պնդումը հիշյալ ասացվածքի ստեղծման ժամանակի վերաբերյալ հաստատում է ո՛չ միայն նրա մեջ հիշվող «տերտեր» բառը (քրիստոնեական եկեղեցու պաշտոնյաներից մեկը), այլև ասացվածքի մեջ եղած ակնարկը տերտերի տղայի թուրքացման մասին, որով այն կապվում է 19-րդ դարում հատկապես ուժեղացած հայերի բռնի թուրքացման օսմանյան պետության վայրագ քաղաքականության հետ: Այսպես և շատ ուրիշները:

Վերահիշյալ կարգի ստեղծագործությունների հետ, որոնց հորինման ժամանակը հնարավոր է որոշել ավելի կամ պակաս ճշգրտությամբ, հայկական առածների ու ասացվածքների մեջ շատ դժաշի թիվ են կազմում այն ստեղծագործությունները, որոնց հորինման ժամանակը դժվար է որոշել, թեև կուզ և ավելի կամ պակաս ճշտությամբ: Դրանք, նախ, այն առածներն ու ասացվածքներն են, որոնք ստեղծված լինելով պատմական այս կամ այն ժամանակաշրջանում (հաճախ շատ խորը հնում), ապրել են նաև հետագայում՝ ձևով մնալով նույնը (կամ շատ քիչ փոփոխելով), իսկ բովանդակությամբ նոր իմաստ ու երանդ տառնալով: Դրանք, այնուհետև, այն առածներն ու ասացվածքներն են, որոնք հետագայում էլ գործածվել են հար և նման ձևով ու իմաստով, ինչ և իրենց հորինման սկզբնական շրջանում, այն չափով, որ չափով պահպանվել են նրանց հիմք հանդիսացող սոցիալական կյանքի, կենցաղի, մտածողության, հոգեբանության ու աշխարհայացքի տարրերը: Հիշյալ կարգի առածներն ու ասացվածքները իրենց բովանդակությամբ բավական բաղմազան են: Այստեղ մենք գտնում ենք ինչպես սոցիալ-տնտեսական և իրավա-քաղաքական երևույթներին ու հարաբերություններին վերաբերվող ստեղծագործություններ, այնպես էլ ժողովրդական կենցաղին, սովորություններին, մարդկային-հասարակական հասկություններին, բնավորությունն ու խառնվածքին,

բարոյական և կրօնական զանազան հասկացողություններին վերաբերվող առաժներ ու ասացվածքներ:

Այդ կարգի ստեղծագործությունների մի նմուշն է «Արջք օրհասականք ընդ վախճանել շնչոյն հզորագոյնս կոռւին» առածը, որն օգտագործված է Նղիշեի պատմության մեջ և որի տարբերակը «Արջն իր ահու ամուր կը գողա» ձևով առկա է 19-րդ դարի վերջերին գրի առնված առաժների մեջ: Ոչ մի հիմք չկա պնդելու, թե բերված առածը հորինվել է տնպայման Նղիշեի շրջանում: Դրա համար շատ թույլ կովան է Նղիշեի՝ հիշյալ առածի մեջ հայտնի առաջին գրավոր աղբյուր լինելու հանգամանքը: Ընդհակառակը, առածի ուղղակի իմաստի (կամ աստղծի) կենդանիների կյանքից վերցված լինելը նկատի առնելով կարելի է թերևս ենթադրել, որ այն ծագել է խորը հնում (տոտեմական շրջանում): Ինչ վերաբերվում է առածի բուն իմաստին (որ տվյալ դեպքում պետք է վճռական դեր ունենա), որը նշանակում է թե՛ մարդը օրհասի ժամանակ դրսևվորում է իր պոտենցիալ բոլոր ուժերը, ապա այդ իմաստը, ինչ խոսք, կարող էր արտահայտվել տարբեր ժամանակներում:

Իսկ ե՞րբ են հորինվել դիցուք՝

1. «Մուկը մեկ փշուր ա, ամա որ քնկնի կարաս— կը մուռտառի» առածը, գրի առնված 19-րդ դարի վերջերին, որի հնագույն մի վարիանտը օգտագործված է Ներսես Շնորհալու (12-րդ դար) «Ողբ Եղեսիոյ» պոեմի մեջ— «Քանզի նման էք դուք մկան, որ սատակմամբ՝ պղծէ զթան» ձևով:

2. «Մինչև երեսան չա, մերը ծիծ չի տա» առածը, որի վարիանտները գտնում ենք 19-րդ դարի վերջերի և 20-րդ դարի սկզբների բազմաթիվ աղգագրական-բանահյուսական ժողովածուների մեջ և որը օգտագործված է Ֆրիկի (13-րդ դար) կողմից նրա տաղերից մեկում— «Երբ զարթնի տղայն ու լայ, գեմ ծըծեցընէ իւր մայրն ըղնա» ձևով:

3. «Ամռան պառկիմ հովեր, ձմռան՝ հատին կովեր» տարածված ասացվածքը, որի մի վարիանտը գտնում ենք Նզնիկի (5-րդ դար) «Նղծ աղանդսց» դրքի վերջում տպված «խրատք»-ի մեջ— «Որ գարունն ի հանգստեան կայ, ձմեռն ի սովոյ և սառնամանեաց սատակի» ձևով, մի վարիանտը՝ Գրիգոր Տաթևացու (14-րդ դար) մոտ— «Որ յամառն շրջի ի կռնէ ի կուռն՝ ի ձմեռն շրջի ի դռնէ ի դուռն» ձևով, մի վարիանտն էլ՝ 18-րդ դարի մի գրչագրի մեջ «Թէ որ յամառն չի դատի, ձմեռն երեսը պատին» ձևով:

4. «Մի ձեռքով երկու ձմերուկ չեն բռնի» առածը, որ բավական տարածված է, և որի նմանակը արձանագրված է 15-րդ դարի հայ գրչագիրներից մեկի մեջ— «Միով ձեռամբ ձմերուկս ունել երկուս» ձևով: Եվ տասնյակ ու հարյուրավոր ուրիշները:

Բերված օրինակները վկայում են, որ քննության առարկա առած-ասացվածքները հարատևել են դարերի ընթացքում, սակայն թե երբ են սկզբնապես ստեղծվել, շատ դժվար է ասել: Դրանք կարող էին հորինված լինել և՛ Նզնիկի, Նղիշեի, Խորենացու, Շնորհալու, Ֆրիկի կամ Տաթևացու շրջանում, և՛ նրանցից շատ առաջ, ինչպես որ ապրել են շատ դարեր հետո էլ:

3. ՀԱՅ ԺՈՂՈՎՐԴԻ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԿՅԱՆՔԻ, ՀՈԳԵԿԱՆ ՆԿԱՐԱԳՐԻ ԵՎ ՄԻՋԱՎԱՅՐԻ ԱՐՏԱՑՈՒՄԸ ԱՌԱՄՆԵՐԻ ՄԵՋ

Հայ ժողովրդական առածների ու ասացվածքների մեջ կուլտուր-պատմական և ճանաչողական առանձնահատուկ արժեք են ներկայացնում այն առածներն ու ասացվածքները, որոնք իրենց բովանդակությամբ ու ձևով, հաճախ էլ միայն առածի ուղղակի իմաստով, արտացոլում են դարերի ընթաց-

քում հայ ժողովրդի ապրած միջավայրը, կյանքի ուրույն պայմանները և վերջիններիս հողի վրա առաջ եկած ու կազմակերպված նրա բնավորության գծերը: Դրանք այն ստեղծագործություններն են, որոնց նմանակները մենք չենք գտնում ուրիշ ժողովուրդների առածների ու ասացվածքների մեջ, և որոնք հանդիսանում են հայ ժողովրդի ազգային կուլտուրայի դեմոկրատական մասի բաղկացուցիչ տարրերից մեկը:

Հայ ժողովրդական առածների ու ասացվածքների մեջ այս տեսակետից առաջին հերթին աչքի են ընկնում այն ստեղծագործությունները, որոնց մեջ արտացոլված է Հայաստանի բնակչության քաղաքական կյանքը պատմական տարբեր ժամանակաշրջաններում: Այստեղ մենք տեսնում ենք աշխարհակալ պետությունների խաչուղիում ընկած երկրի քաղաքական անկալուն վիճակը, այդ պետությունների ռազմամոլ հորդանների պարբերական ասպատակությունները, նրանց Հայաստանում կատարած անօրինակ բռնությունները, կողոպուտն ու հարկահանությունը: Փոխվել են ժամանակները, ժամանակների հետ փոփոխվել են և այդ պետություններն ու նրանց գլուխ կանգնած մարդիկ, սակայն անփոփոխ է մնացել նրանց քաղաքական-դասակարգային վարքագիծը: Հայաստանի նկատմամբ: Հազվերտի տեղը գրավել է Շապուհ Վարազը, Շապուհին հաջորդել է արյունոտ Ռուշան, Ռուշայից հետո եկել է Ջինգիզ-խանը, Ջինգիզ-խանին փոխարինել է Լենկթեմուրը, Լենկթեմուրին՝ Շահ-Աբասը, Շահ-Աբասին՝ Աբդուլ-Համիդը իր հետնորդներով: Դարերի ընթացքում նրանք բոլորն էլ սուր են բարձրացրել Հայաստանի ազատության ու անկախության վրա, վիրավորել ժողովրդի ազգային արժանապատվությունը, արհամարհել լեզուն ու կրոնը, ավերել ու ամայացրել նրա ծաղկուն քաղաքներն ու շենքերը, ոչնչացրել նրա նյութական ու հոգևոր կուլտուրայի լավագույն հուշարձանները: Հայ աշխարհիկ և հոգևոր հարստահարիչների հետ միասին նրանք դարերի ընթացքում անխնա հարստահարել են աշխատավոր ժողովրդին, կողոպտել վերջինիս ունեցվածքը: Առանձնապես մռայլ ու արյունոտ են Հայաստանի պատմության նորադույն շրջանի տարեգրության էջերը, որոնք պատմում են վերոհիշյալ բռնապետությունների նորօրյա հաջորդների՝ թյուրքական ասիա-լատորների, վերջիններիս անգլո-ամերիկյան տերերի հայաստան գործունեության և դաշնակների ավանդուրդատալն ու ժողովրդակործան վարքագծի մասին:

Հայ ժողովրդի պատմական անցյալում ապրած քաղաքական վերոհիշյալ կացության գեղարվեստական բնորոշ ընդհանրացումներն են հանդիսանում «Ային գնաց, Մուսան եկավ», «Շեխը գնաց, Մահմադը եկավ» առածները, որոնց ուղղակի իմաստը անդրադարձնում է օտարերկրյա նվաճողների՝ մեկը մյուսին փոխարինող և մեկը մյուսից ծանր տիրապետությունը Հայաստանում: «Այի», «Մուսա», «Մահմադ» հատուկ անունները և «շեխ» բառը լինելով ծագումով արաբական, գործածական են եղել նաև պարսիկների, թաթարների, մոնղոլների, թյուրքերի մեջ, ուստի և այդ առածները հավասարապես տարածելի են հիշյալ ժողովուրդների ու ցեղերի բոլոր հրոսակապետների, օստիկանների ու կրոնավորների վրա:

Հայաստանում շատ տարածված մի ստեղծագործություն է «Մերը մանունին ուրացավ» առածը, որը սովորաբար գործ է ածվում հասարակական մեծ արհավիրքի, թոհ ու բոհի, խառնակության ժամանակ: Այս առածն ամենայն հավանականությամբ ստեղծվել է այն ժամանակ, երբ Հայաստանում անխնայորեն իր արյունոտ գործն է կատարել պարսիկ զորապետների, արաբ ոստիկանների, թաթար, մոնղոլ և թյուրք հրոսակների յաթաղանը, և երբ հազարա-

վրա հայ մայրեր, ինչպես պատմական փաստաթղթերն են վկայում, ստիպված են եղել սրանալ իրենց մանուկներին:

Նմանօրինակ մի ստեղծագործություն է նաև «Վաստկի կաշիկ, ուտի տաճիկ» առածը, որն իր ուղղակի իմաստով որոշակիորեն խոսում է այլազգի զավթիչների հարստահարության մասին: Հայտնի է, որ հայ ժողովուրդը «տաճիկ» բառով է կոչել ոչ միայն արաբ խալիֆաներին, որոնց հետ է կապվում այդ բառն իր սկզբնական իմաստով, այլև բոլոր մշուսներին՝ պարսիկ, թյուրք, թաթար և այլ բռնապետներին, որոնք նրան պակաս տանջանքներ ու նեղություններ չեն պատճառել, քան արաբ խալիֆները:

Անգլո-ամերիկյան իմպերիալիստների ձեռքին խաղալիք դարձած և իրենց հայրենիքը վաճառքի հանած դաշնակ «ջոջերին» է մերկացնում «Խառնաշուկ», վրացյան — ծախին կերան Հայաստան» ասացվածքը, որ տարածված է եղել հայ ժողովրդի մեջ դաշնակների տխրահռչակ անրապետություն շրջանում:

Տանջված ու բազմաշարժար հայ ժողովրդի նախառավտական շրջանի քաղաքական ծանր վիճակի բանահյուսական պատկերավոր ընդհանրացումներն են հանդիսանում նաև «Հայու օրորոց կոտորուկ ա», «Հայի աշխարհ, վայր ւշխարհ», «Հայաստան — որբաստան» ասացվածքները և բազմաթիվ ուրիշները:

Հայ ժողովրդի սոցիալ-քաղաքական կյանքի պայմաններն արտացոլող առածների ուրույն մի բաժինն են կազմում պանդխտության վերաբերյալ եղած ստեղծագործությունները: Օտարերկրյա բռնակալների շահատակություններն ու կողոպուտը, միացած ժողովրդի վրին նստած ազգային տերերի՝ աշխարհիկ ու հոգևոր ֆեոդալների ու կապիտալիստների հարստահարություններին, արյունաքամ են արել Հայաստանի աշխատավոր գյուղացիներին ու արհեստավորներին, կյանքի տպահոսվություն, աշխատանք ու վատտակ որոնելու համար դեպի պանդխտություն մղել նրանց հոծ մասսաները: Քիչ ժողովուրդներ կան, որոնց համար այնքան բնորոշ լինի պանդխտությունը, որքան այն եղել է հայ ժողովրդի կյանքում: Երկար դարերի ընթացքում այն հանդիսացել է նրա անբաժան ուղեկիցը, իր ուժեղ կնիքը դնելով նրա կյանքի ու ստեղծագործության վրա: Ահա թե ինչու «ղարիբի» բազմաթիվ սրտառու էր պերի հետ միասին, պանդխտության վերաբերյալ եղած ժողովրդական առածներն ու ասացվածքները ևս հանդիսանում են հայ ժողովրդի բանավոր ստեղծագործության առավել ինքնատիպ-հայկական հորինվածքները, որ պատկերված է հայրենիքից տարագրված հազարավոր պանդխտ հայերի սոցիալական ծանր ողբերգությունը: Այդպիսի ստեղծագործությունների բնորոշ օրինակներ են «Եղան քեռը որ չծովի, քաղը դարիտություն չի էրթա», խորիմաստ ու ինքնատիպ առածը, որով ժողովուրդը նշում է պանդխտություն առաջացնող սոցիալական պատճառները: Ծիշտ այնպես, ասում է նա, ինչպես որ քարը շտարտվուն է ընկնում այն ժամանակ միայն, երբ եղան ծոված բեռան հավասարակշռությունը պահպանելու համար այն տեղահան անելով դնում են բեռան թեթև կողմում, այդպես էլ ժողովուրդը՝ հայրենիքը, տունն ու տեղը թողած պանդխտություն է դիմում միայն այն ժամանակ, երբ խախտվում է նրա անտեսական և սոցիալ-քաղաքական կյանքի հավասարակշռությունը: «Ղարիբի ուշն իր ետնն ա» ասացվածքը, որով ժողովուրդը ընդգծում է օտարությունը պնդելու ակամա և հարկադիր լինելու հանգամանքը դարիբի համար, ու նրա՝ հայրենիքի նկատմամբ ունեցած բուռն սերը: «Ղարիբի հացը լեզի ա, ջուրը տղի» ասացվածքը, որի մեջ շեշտված է օտարության մեջ գտնվող պանդխտ աշխատավորի աշխատանքի ու կյանքի դժնդակ պայմանները:

«Հոր ու մոր տրինը քաղցր ա, վաթանի հոգն ու ջուրն անուշ» ասացված-

րը, որը գեղեցիկ համեմատութեամբ բացահայտում է օտարութեան մեջ տա-
նապոյ պանդուխտի նվիրական զգացմունքները հարազատ վաթանի նկատ-
մամբ, և նման մի շարք ուրիշները:

Ժողովրդի կյանքի պայմանների հետ միասին, հայկական առածներն ու
ասացվածքները, ցայտուն գծերով պատկերում են նաև նրա հոգեկան նկարա-
զիրը, նրա ազգային բնավորութեան յուրահատկութունները: Չնայած իր
պատմական կյանքի քաղաքական ծանր պայմաններին, աշխատավոր ժողովր-
դին հատուկ առողջ օպտիմիզմի և իր վերջնական հաղթանակի մասին ունեցած
նրա վստահութեամբ շնորհիվ, հայ ժողովուրդը չի ընկրկել ու հուսահատվել: Նա
մեշտ ոգի ի բոխն պայքարել է իր ազատութեան ու անկախութեան համար, ան-
դադրում աշխատել ու ստեղծագործել, երբեք չկորցնելով լավագույն ապա-
գալի հեռանկարն ու հույսը: Այդ պայքարի ու աշխատանքի բովում էլ ահա
ստեղծվել ու ձևավորվել է նրա ազգային բնավորութունը, որի բնորոշ գծերից
են՝ տոկունությունը, աշխատասիրությունը, ազատասիրությունն ու մաքառման
ոգին:

Հայ ժողովրդական բանահյուսութիւնն ընդհանրապես, և նրա գլուխ գոր-
ծոց «Սասունցի Դավիթ» դյուցազնական էպոսը մասնավորապես, հիանալի կեր-
պով արտացոլել է իր մեջ հայ ժողովրդի բնավորութեան այդ գծերը: Նույնը
արտահայտված է նաև հայկական առածների ու ասացվածքների մեջ: Այստեղ
ևս, ինչպես և էպոսում, մենք տեսնում ենք աշխատանքային մեծ արիւթյամբ և
ստեղծագործական ձիրքով օժտված մի ժողովրդի, որն իր այդ հատկութուն-
ների շնորհիվ բազմիցս կարողացել է վերականգնել թշնամու կողմից անվեր-
ված իր քաղաքներն ու շէները, ակոսել խոպան մնացած դաշտերը, հրաշա-
կերտել ճարտարապետական իր հոյակապ կոթողները, զարգացրել իր գիրն ու
գրականութիւնը, հնչեցրել իր աշխատանքի ու սիրո սքանչելի երգերը: Բե-
րենք հրկու բնորոշ օրինակ: Հայկական առածների ու ասացվածքների մեջ կա
բավական տարածված մի ստեղծագործություն, որի մեջ բացահայտված է հայ
ժողովրդի ազգային բնավորութեան ամենատիպական գծերից մեկը: Այդ ստեղ-
ծագործությունը՝ «Հայը ընչանք չբեզարի՝ չի նստի» հայտնի ասացվածքն է,
որ խոսվում է հայ մարդու անդադրում աշխատասիրութեան մասին: Նման տիպի
մի ստեղծագործություն է նաև «Հայի տվեք տվեքին չես ռատտ եկել» տարած-
ված ասացվածքը, որի մեջ բացահայտված է ժողովրդի ազգային բնավորու-
թեան մի ուրիշ, ո՛չ պակաս կարևոր գիծը, նրա մաքառման կամքն ու կորովը
տրտաբքին թշնամու դեմ, նեղութեան ժամանակ ինքնապաշտպանական ընդհա-
նուր և կուռ ձակատով դուրս գալու հատկութիւնը, մի հատկութիւն, որ հա-
լսողի է նրան քաղաքական կյանքի այն ծանր պայմանները, որոնց մեջ նա
ապրել է դարերի ընթացքում:

Հայ ժողովրդի ստեղծած հարյուրավոր առածներ ու ասացվածքներ, ուղ-
ղակի կամ անուղղակի ձևով իրենց բուն իմաստով կամ այլաբանական պատ-
կերի ատաղձով արտացոլում են Հայաստանի բնաշխարհը, նրա կլիմայական
յուրահատուկ պայմանները: Այստեղ մենք տեսնում ենք՝ երկրի լեռներն ու
ձորերը, գետերն ու առուները, դաշտն ու արոտը, քարն ու հողը և վերջիններիս
կարևոր նշանակութիւնը աշխատավոր ժողովրդի կյանքի ու կենցաղի համար:

Բնկած լինելով Թուրքիայի ասիական մասի և Իրանի լեռնաշխարհների
միջև և դիրքով կապված լինելով վերջիններիս հետ, Հայկական բարձրա-
վանդակը աչքի է ընկնում իր ուրույն աշխարհագրութեամբ և բնական մի շարք
կարևոր առանձնահատկութիւններով, առանձնահատկութիւններ, որոնք զգա-
լիորեն տարբերում են նրան իր հարևան և մյուս երկրներից: Այդ առանձնա-

հատկութիւնները հիմնականում հետեանք են հյուսիսից ու հարավից Հայկական բարձրավանդակը եզերող լեռների և վերջիններիս (Մասիս, Արագած և այլն) հրաբխային գործունեութեան: Լեռներն ու սարերը և ընդհանրապէս երկրի աշխարհագրական դիրքը, նրա՝ ծովի մակերևութից բաժանական բարձր լինելու հանգամանքը խոշոր չափով ազդել են Հայաստանի կլիմայի վրա: Նրանցով է մեծապես պայմանավորված եղել ժողովրդի տնտեսական գործունեությունը և բարեկեցությունը: Հայտնի է, որ Հայկական բարձրավանդակը, և հատկապես նրա դաշտավայրերը (Արարատյան և այլն), շնորհիվ իր աշխարհագրական դիրքի, ընդհանուր առմամբ, ունի ցամաքային կլիմա, աչքի է ընկնում իր խստութեամբ և զրկված է անհրաժեշտ քանակի խոնավութիւնից ու մթնոլորտային տեղումներից: Հայաստանի լեռներն իրենց փառաթանրին դիզված հովիտեանական ձևով նպաստել են մի կողմից սարալանջերի ալպիական բուսականութեան աճին, որն այնքան կարևոր էր անասնապահութեան վարճացման համար, մյուս կողմից՝ իրենց լանջերից բխող աղբյուրներով, վտակներով ու գետերով կենսաբեր ջրի աղբյուր են հանդիսացել դաշտային շրջանների երկրագործական կուլտուրաների համար:

Ահա թե ինչու հայ ժողովրդի ողջ մտաշխարհում, նրա հավատալիքների, բանավոր ոտեղծագործութեան և մասնավորապես առածների ու ասացվածքների մեջ այնքան հաճախ են հիշվում լեռներն ու սարերը:

Հայաստանի լեռնային բնաշխարհն արտացոլող տարածված ստեղծագործություններից են, օրինակ, հետևյալ առածներն ու ասացվածքները, որոնք մեծ մասամբ ունեն այլաբանական իմաստ. «Ամեն փետ շերեփ չի լինի, ամեն ուր՝ Մասիս», «Սարը գնացինք՝ սոսուռը տարանք, դաշտը գնացինք՝ թրթուրը կերանք», «Սար պիտի փլիշի, որ ձոր լցվի», «Սարի քուրք, սարի կաքավ», «Սարերուն կաքավը մարմանդն են բռներ», «Սարերու տեղակ, ձորերն են ձեն տալիս», «Սարը ինչքան բարձր լինի, մի օր ճամբան վրայով կանցնի», «Յավը լեռներուն են տվեր՝ շեն դիմացեր, առեր մարդուն են տվեր», «Սարը սարին չի հանդիպի, մարդը մարդու կը հանդիպի», «Սարսաղի ձեռից սարեկները սարը կը փախնեն», «Յայլեն սարին է» (պակասամիտ մարդու մասին), «Իծանը սարն են գնացել» (ցնորվածի մասին) և այլն:

Առանձնապես բնորոշ են հետևյալ երկու ստեղծագործությունները, որոնք ավելի քան մյուսները կապված են Հայաստանի լեռների և երկրի օդերևութաբանական յուրահատուկ պայմանների հետ:

Այս ստեղծագործություններից առաջինը՝ «Սարը գնացինք՝ սոսուռը տարանք, դաշտը գնացինք՝ թրթուրը կերանք» առածն է, որի ուղղակի իմաստը հիանալի կերպով արտացոլում է Հայաստանի համար այնքան բնորոշ ալպիական և դաշտային գոտիների միջև եղած ուժեղ կոնտրաստը — սարի սրուտուր (սառնամանիքը) և անձրևների պակասն ու չորային կլիման դաշտում, որի հետևանքով այստեղ, ինչպես հայտնի է, աճում ու բազմանում է գլուխատնտեսության վնասատուներից մեկը՝ թրթուրը: Նրկորդ ստեղծագործությունը՝ «Ամեն փետ շերեփ չի լինի, ամեն սար՝ Մասիս» առածն է: Երբ մեջ հայկական լեռնաշխարհի տեկտոնիկ զարգացման մեջ այնքան մեծ դեր խաղացած և ժողովրդի երևակայության վրա այնպես ուժեղ ազդած Մասիս սարի ինքնատիպ ու բուն հայկական պատկերի միջոցով ակնարկված է այն միտքը, որ՝ կան այնպիսի բարձունքներ, որոնց չի կարող հասնել սովորական մեկը:

Լեռների ու սարերի նման հայ ժողովրդական առածների ու ասացվածքների, ինչպես և առհասարակ հայկական հավատալիքների ու բանահյուսության մեջ, բազմիցս հիշատակվում են ջուրը, գետերը և առուները: Ինչպես լեռ-

ների ու սարերի, այնպես էլ ջրի ու ժեղ արձագանքը հայկական առածների մեջ անմիջականորեն կապված է երկրի յուրահատուկ աշխարհագրական դիրքի և կլիմայի հետ: Դրանով է պայմանավորված նաև ժողովրդի տնտեսական գործունեությունն ու կենսական գոյությունը: Տիրող կոնստիտուցիայի և մթնոլորտային խոնավության պակասի հետևանքով, ինչպես հայտնի է, Հայաստանում երկրի պտղաբերությանը նպաստող հիմնական գործոնները հանդիսացել են ո՛չ թե անձրևները, այլ լեռներից ու սարերից իջնող գետերն ու դետակները, և մանավանդ արհեստական ոռոգման առումներն ու ջրանցքները, որոնք այնքա՛ն մեծ դեր են խաղացել Հայաստանի պայմաններում՝ սկսած ուրարտական շրջանից մինչև մեր օրերը: Այդ գետերն ու գետակները, ջրանցքներն ու առուներն են, որ վրանք են տվել լեռնային այրող արևի և մթնոլորտի ընդհանուր շորովթյան ազդեցության տակ խանձված ու չորացած Հայաստանի դաշտային շրջանների և մասնավորապես Արարատյան դաշտի հողերին, դարձնելով դրանք բերրի ու բուսառատ:

Ջրի, գետերի, աղբյուրների, առուների մասին եղած տարածված ստեղծագործություններից են, օրինակ, հետևյալ հայկական առածներն ու ասացվածքները, որոնց մեծ մասն ունի այլաբանական իմաստ. «Ջուրն ակեն կը կտրեն», «Ջրի շատ գալը կտրելու նշան է», «Ջրի շինածն էլ շատ է, քանդածն էլ», «Ջուրն իր ճամբան կգտնի», «Ամեն օր ջուրը գերան չի բերի», «Ջուր հորի՞ կը խշշա— Տեղս բարոտ է», «Մեծ գետի ճամբեն՝ մեծ կը լինի», «Աղբրները չի շորցած՝ ջրի արժեքը չի գիտցվիր», «Մեր առվումը ջուր գա, որտեղից կուզե՛ թող գա», «Մինչև առուն ջուր գա, գորտի աչքն էլ դուրս կը գա», «Մի առվով որ ջուր է էկել, էլի կգա», «Առուն թմբից վերև չի բարձրանա», «Հենց արա, որ առվի ջուրը չիխոցնես», «Առվի վերին դին սերմ չեն ցանի» և այլն:

Հայկական լեռնաշխարհի համար առանձնապես մեծ նշանակություն է ունեցել Արաքս գետը: Նրա այդ նշանակությունը պայմանավորված է այն հանգամանքով, որ նա սկիզբ առնելով Հայաստանի կենտրոնում և իր հետագա հոսանքով բավական երկար տարածություն անցնելով երկրի միջով, իր բազմաթիվ վտակների հետ միասին ոռոգել այն: Արաքսի դերը հատկապես խոշոր է եղել Արարատյան դաշտի բնականից արգավանդ, բայց արևախանձ և ջրատուշոր հողերի ոռոգման գործում: Արաքս գետի Հայաստանի տնտեսական կյանքի համար ունեցած կենտրոն աշխարհային բացառիկ դերի գիտակցությունը ցայտուն կերպով դրսևորված է աշխատավոր հայ ժողովրդի ողջ մտաշխարհում և բանահյուսության մեջ: Նույն այդ գիտակցության յուրահատուկ արտահայտությունն է նաև «Արազն էնքա՛ն է պզտիկցել, որ Ալին-Ղուլին էլով կանցնին» բուն հայկական սքանչելի առածը: Հիմք ունենալով Արաքսի բնական այն հատկությունը, որով նա իբրև լեռնային վտակներից գոյացած մի գետ սովորաբար զարնանը խիստ վարարում է, իսկ աշնանը ընդհակառակը սաստիկ նվազում, ժողովրդը այլաբանորեն ակնարկում և ընչին ու անարժան մարդկանց, որոնք ընկած տեսնելով երբեմնի բարձր դիրք ունեցողներին, ոտնահարում ու արհամարհում են նրանց: Առածի մեջ միաժամանակ, Հայաստանի գետերի մոր նվազման պատկերի միջոցով, սիմվոլացված է երկրի պատմական ճակատագրի մեջ անցյալում տեղի ունեցած ծանր փոփոխությունը, նրա ինքնուրույնության կորուստը և օտարերկրյա բռնակալներին (Ալի-Ղուլիներին)՝ ոտի կոխան դառնալու հանգամանքը:

Շնորհիվ իր հրաբխային շեշտված կազմության Հայաստանի հողը աչքի է ընկնում քարհանքների իր բացառիկ հարստությամբ: Չափազանց նշանակալից է եղել քարի դերը երկրի բնակչության կյանք ու կենցաղում: Ժողովրդի տըն-

տեսական գործունեութիւնը, նրա արտադրողական ուժերը մեծապէս կապ-ված են եղել քարի հետ: Քարն իր բազմաթիւ ու բազմադան տեսակներով ու գույներով հանդիսացել է բնական այն նյութը, որն առատորեն օգտագործվել է Հայաստանի բնակիչների կողմից թե՛ շինարարութեան մեջ և թե՛ գործիքներ ու զենքեր պատրաստելու համար:

Այստեղից էլ բնական ու հասկանալի է դառնում այն զգալի տեղը, որ գրավել է քարը հայ ժողովրդի հավատալիքների, բանավոր ստեղծագործու-թյան և մասնավորապէս առածների ու ասացվածքների մեջ:

Քարի մասին եղած բազմաթիւ հայկական առածների ու ասացվածքների տարածված նմուշներից են հետեւյալները. «Տաշած քարը գետնին չի մնա», «Քարն ու կիրը մեկ տեղ կը միանան», «Ամեն քարի տակ մի դարդ կա», «Ի-մաստունի հետ քար քաշի, հիմարի հետ փլավ մի ուտի», «Քարը հանած՝ ձենը տակը դրած», «Քարի մեջ արուն կա» և այլն:

Վերոհիշյալ ստեղծագործութիւնների մեջ հատկապէս աչքի է դարձնում «Տաշած քարը գետնին չի մնա» տարածված առածը. որն իր ուղղակի իմաստով անդրադարձնում է Հայաստանում ընդունված քարաշին շինքերի շինարարու-թյան պայմաններում մշակված քարի մեծ պահանջը և որի մեջ ընդգծվում է քարի դերը հայ ժողովրդի կյանքում, իբրև տեղային բնութքի կարևոր շինա-նյութներից մեկը:

Հայ ժողովրդական առածների ու ասացվածքների մեջ լայնորեն ու բազ-մակողմանիորեն արտացոլված է Հայաստանի բուսական և կենդանական աշ-խարհը: Հայ ժողովուրդն իր առածներում ու ասացվածքներում, ինչպէս և ողջ բանահյուսութեան ու հավատալիքների մեջ, լայն տեղ է տվել այն բույսերին, որոնք աճել են նրա բնական-աշխարհագրական պայմաններում, այն կենդա-նիկներին, թռչուններին, սողուններին և այլն, որոնք ապրել են Հայաստանի դաշտերում, լեռներում ու ձորերում: Հայ ժողովրդական առածների ու ասաց-վածքների մեջ խոսք չկա, դիցուք, արմավենու, ձիթենու, նարնջենու, կիտրոնի և արևադարձային ու բևեռային ուրիշ բույսերի, ծառերի և սրանց պտուղների, ծաղիկների, խոտերի մասին, մինչդեռ բազմիցս հիշատակվում են ծիրանի ծառն ու ծիրանը, նշենին ու նուշը, խաղողը, բարդին, ուռենին, վարդը, սե-հանը, կակաշը, դադը, ցորենը, գարին, դիտորը, որոնք, ինչպէս հայտնի է, շատ տարածված են Հայաստանի պայմաններում:

Հայկական բարձրավանդակի բուսական աշխարհը արտացոլող բնորոշ ստեղծագործութիւններից են, օրինակ, հետեւյալ առածներն ու ասացվածք-ները. «Հասած ծիրան, բաց բերան», «Ծիրանն ինչ արավ, որ կորիզն ի՛նչ ա-նի», «Ծիրանն իր ծառի տակին վեր կընկնի», «Մարտի 9-ը, խաղողի մատը կը արաքցու ձինը», «Խաղողին լավը բաղվանին կուտի», «Մարդ մարդի մի բաղ կը տա, մարդ մարդի մի ճութ խաղող չի տա», «Բաղումս խաղող կա, բարև աստու բարին կա», «Ուշ լինի, նուշ լինի», «Ամառվա փուշը՝ ձմեռվա նուշն է», «Նուշն հիշելիք ա, կշտանալիք չի», «Ուռին ու բարդին, ամեն մեկ հետ իր մաղ-դին», «Ուռի ծառ կերթա կուգա՝ սիրո տեր ի, բարդի ծառ կերթա կուգա՝ դար-ցի տեր ի», «Բարդին կուցնես՝ քեզ վրա կընկնի», «Վարդը քաղի, փուշը կրա-կի», «Վարդի թփով էլ լավի խաթըր չեն դիպչի», «Ռեհհանը թողած յոնջա է ու-տում», «Ռեհհանը իշուն տվին հոտ անելու, կերավ», «Քանց պուտը կարմիր չը կա, որ ճղես սիրտը սե է» և այլն:

Սեռանձնապէս բնորոշ են խաղողի և ծիրանի մասին եղած հայկական ա-ռածներն ու ասացվածքները, որոնք ավելի քան մշտաները կապված են Հա-յաստանի բնական-տնտեսական միջավայրի հետ:

Խաղողի մասին եղած վերոհիշյալ ստեղծագործութիւնների և մասնավորապէս «Մարտի 9-ը, խաղողի մատը կը տրաքցու ձինը» ասացվածքի հայկական լինելը հաստատուում է ո՛չ միայն նրանով, որ այստեղ խոսվում է Հայաստանի համար բնորոշ ու տարածված, տակավին ուրարտական շրջանից եկող դուրդատնտեսական կուլտուրաներից մեկի մասին, այլև նրանով, որ ասացվածքի մեջ ընդգծվում է այդ կուլտուրայի սերտ կապը երկրի յուրահատուկ կլիմայով պայմանավորված տարվա տվյալ եղանակի, ամսվա և նույնիսկ օրվա հետ:

Այլևէի ակնառու է ծիրանի ծառի և ծիրան պտուղի մասին եղած առածների ու ասացվածքների հայկական ծագումն ու բնույթը: Հայտնի է, որ Հայաստանը վայելել է ծիրանի ամենալավ տեսակների հնագույն հայրենիքի համբավը: Գոյություն ունի այն կարծիքը, ըստ որի ծիրանը Հայաստանից է անցել Եվրոպա, դրա համար էլ այն գիտական գրականութան մեջ հորջորջված է *Prunus armeniaca* կամ ուղղակի *Armeniaca* անունով (Հայկական սալոր կամ Հայկական):

Յուրահատուկ է նաև հայ ժողովրդական առածների ու ասացվածքների մեջ անդրադարձում գտած կենդանական աշխարհը: Այստեղ շատ հազվադեպ են և կամ բոլորովին բացակայում են արևադարձային կամ բևեռային երկրորդների հատուկ այնպիսի կենդանիներ, թռչուններ, սողուններ և այլն, ինչպիսիք են, դիցուք, առյուծը, վագրը, ընձուղտը, կոկորդիլոսը, սպիտակ արջը, սիրամարգը, խեցգետինը և այլն: Մինչդեռ հաճախ, շատ հաճախ հիշատակվում են՝ եղը, ոչխարը, այծը, էշը, շունը, կատուն, մուկը, գայլը, աղվեսը, արջը, հավը, արագիլը, կռունկը, ծիծեռնակը, աղավնին, բազեն, անգղը, բուն, հոպուլը, կկուն, ագռավը, մեղուն, մրջյունը, օձը, գորտը, կրիան և այլն, որոնք այնքան սովորական են եղել Հայաստանի պայմաններում:

Հայկական բարձրամանգակի կենդանական աշխարհն արտացոլող տարածված ստեղծագործութիւններից են, օրինակ, հետևյալ առածներն ու ասացվածքները. «Եզը դատի, եզն ուտի՝ աշխարհ կալերի», «Սև եզը՝ սև տարում», «Կոմու դորա մոգիկ կեղնի», «Կոմը սատկավ, խաբը վերցավ», «Ձին կը խաղա, ձիավորը կը գովեն, թուրը կը կտրեն՝ ձեռքը կը գովեն», «Ձին որ ջրի միջին ա, շվշվացնելդ զուր ա», «Ուշխարի դմակը իրեն բեռ չէ», «Ուշխարի սուրուն շուռ եկավ, կաղերը առաջ ընկան», «Էծը էծի համար լավ է, քան մի սուրու ուշխարը», «Ինչ որ էծն արավ թիրիմին, թիրիմն էլ արավ էծին», «Ժշուն բանջար խաշե, չկերավ, գլխին քաշե», «Իշի դատիկը յոնջի հետ է դուրս գալիս», «Շունը տանտիրոջ արբենկն ի», «Շունը սպանողին քաշ տալ կտան», «Կատվի փախսը մինչև մաքազն է», «Կատվի խաղը՝ մկան մոհ ա», «Մկան համար կատվից մեծ գազան չկա», «Գելն ինչ դիտե՝ ջորին թանգ ա», «Գելի անունն է դուրս եկել, աղվեսը աշխարհ քանդեց», «Աղվեսի վկան իր պոչն է», «Արջը մեշից խոովել ա, մեշեն խաբար չունի», «Արջը գելի փայ էլավ, աշխարհը խաբար էլավ», «Հավը տանը կենա՝ կուտն ոտի», «Շահեն բազի տեղ՝ ագռավն է նստել», «Լագլագի ումբըրը լախլախով անց կը կենա», «Մարտի 9-ին լագլագը վեր բնին», «Օձի գերեզմանը լագլագի փորն ա», «Օձը արեւից կը հարբի», «Օձը ամեն տեղ ծուռ ման կուգա, բնի առաջը կշիտկվի», «Մի ծաղկից՝ օձը թույն է շինում, մեղուն՝ մեղր» և այլն:

Առանձնապէս բնորոշ են օձի և արագիլի (լագլագի) մասին եղած հայկական առածներն ու ասացվածքները, որոնք ավելի քան մշուսները կապված են Հայաստանի բնական-տնտեսական միջավայրի հետ, իրենց բազմաթիվ անգ-

րադարձումներն ունենալով ժողովրդական կենցաղի, հավատալիքների և բանահյուսության մեջ:

Ապրելով Հայաստանի լեռների, ձորերի և արևակեղ դաշտերի մեջ, օձերը սերտորեն կապվել են այդ վայրերի բնակչության համար կենսական նշանակություն ունեցող ջրի և ոռոգման հետ, ժողովրդի պատկերացումների ու հավատալիքների մեջ դառնալով ջրի հովանավոր էակներ ու պաշտամունքի առարկաներ: Գեղամա լեռներում և Արագածի վրա հայտնաբերված քարե հսկայական վիշապ-ձկները ջրային օձի կերպարանքով, այդ պաշտամունքի հուշարձաններն են: Նույն պաշտամունքի հետ է կապվել նաև Հայաստանի որոշ գավառներում պահպանված այն սովորույթը, ըստ որի երաշտ ժամանակ օձը այրել են և մոխիրը շաղ տվել շորս կողմը, որպեսզի անձրև դա, կամ աղբյուրների վրա քանդակել են օձի պատկերը, իբրև ջրի հովանավորի և այլն:

Նմանօրինակ տնտեսական հիմքեր ունի Հայաստանում նաև արագիլ-լազլագի տարածված լինելու հանգամանքը և նրա մասին եղած ֆազմաթիվ առած-ասացվածքները, ավանդություններն ու հավատալիքները: Հայտնի է, որ Հայաստանում ձմեռը բավական երկար է տևում, և ժողովուրդը սրտատրոփ ու անհամբեր սպասում է գարնան գալուն (որը հակառակ ձմռան՝ շատ կարճատև է լինում), իր երկրագործական աշխատանքները սկսելու համար: Ահա թե ինչու հայ գյուղացին մեծ սիրով է վերաբերվել գարնանային թռչուններին, իր կարճատև այդ հյուրերին՝ կռունկին, սարյակներին, ծիծեռնակին, և ամենից շատ գարնան առաջին ավետաբեր արագիլին, որը նրա խորը հավատով շատ մեծ դեր ունի իր տնտեսական հաջողության ու բարեկեցության գործում, և որին նա ամեն տարի մարտի 9-ին հանդիսավոր կերպով դիմավորել է: «Մարտի 9-ին լողազգը վեր բնին» հայտնի ասացվածքը, արագիլների տաք երկրներից Հայաստան ժամանելու՝ ժողովրդի համար նվիրական դարձած այդ ժամկետի, բանահյուսական արձագանք-բանաձևն է:

Հայ ժողովրդի քաղաքական կյանքը, բնավորությունը և միջավայրը արտացոլող առածներից ու ասացվածքներից շատերը աչքի են ընկնում կենցաղային, սոցիալական և փիլիսոփայական ընդհանրացումների ճշմարտացիությամբ ու խորությամբ և ունեն կուլտուր-պատմական և ճանաչողական մեծ արժեք: Հայկական հարուստ ու հին բանահյուսության առավել ինքնատիպ ստեղծագործությունների հետ միասին, դրանք հանդիսանում են այն ավանդը, որ հայ ժողովուրդը մտցնում է համաշխարհային կուլտուրայի գանձարանը:

4. ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ԵՎ ՓՈԽԱՌՅԱԼ ՍՏԵՂԾԱԴՈՐԾՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԸ . ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԱՌԱՄՆԵՐՈՒՄ

Հայ ժողովրդական առածների ու ասացվածքների մեջ թե՛ քանակով և թե՛ ըստ էության կարևոր տեղ են գրավում այսպես կոչված ընդհանուր կամ միջազգային ստեղծագործությունները: Դրանք այն բազմաթիվ առածներն ու ասացվածքներն են, որոնց վարիանտները մենք գտնում ենք Հայաստանից աշխարհագրորեն հեռու և մոտիկ, հայերի հետ էթնիկապես աղերսակից կամ տարբեր ժողովուրդների աշխատավորական խավերի բանահյուսության մեջ, ակասած մերձավոր Կովկասյան և Փոքր-Ասիական ժողովուրդներից, մինչև հեռավոր Զինաստանի ու Հնդկաստանի ֆնակիչները: Հայ ժողովրդական առածների ու ասացվածքների՝ ուրիշ ազգերի համանման ստեղծագործությունների հետ ունեցած ընդհանրությունները արտահայտված են գլխավորապես նրանց մո-

տիւնների ու թեմաների նուշնութեամբ, իսկ հաճախ էլ նաև արտահայտչական միջոցների նմանութեամբ: Իրենց բովանդակութեամբ քննութեան առարկա ստեղծագործությունները չափազանց բազմազան են: Դրանք վերաբերվում են սոցիալական կյանքի այլ և այլ երևույթներին, մարդու պայքարին ու համառ ջանքերին՝ բնութեան տարերային ուժերի հաղթահարման, կենդանիների ընտելացման ուղղութեամբ, մերկացնում են սոցիալական վերնախավերի կողմից աշխատավոր ժողովրդի շահագործումն ու հարստահարությունը, պատկերում են մարդու աշխատանքային-արտադրական առօրյան, բացահայտում են նրա բնախոսությունն ու հոգևոր աշխարհը, կենցաղը, հավատալիքներն ու աշխարհըմբռնումը, բնութագրում են նրա անձնական ու հասարակական հատկությունները, բնավորությունն ու խառնվածքը:

Հայ ժողովրդական առածների ու ասացվածքների հետ ընդհանրություն ունեցող ստեղծագործությունների մեծ քանակում ենք, նախ և առաջ, Սովետական Միության մեջ մտնող եղբայրական ժողովուրդների՝ ռուսների, ուկրաինացիների, վրացիների, ադրբեջանցիների, ուզբեկների, տաջիկների և մյուս ժողովուրդների առածների ու ասացվածքների մեջ: Այսպես, օրինակ, «Մինչև ամպը չգոռա, աստված-աստված չեն ասի» առածը, որ վերաբերում է դանդաղ կոտ ու անհոգ բնավորություն ունեցողներին, որոնք ուշացումով են որևէ բան ձեռնարկում, ունեն նաև ռուսները— «Կայծակը մինչև չիփի, մոժիկը երեսը չի խաշակնքի»¹ ձևով: «Ձիանք նաչեցին, կրիեքն էլ ոտները վերուցին» առածը, որ ծաղրվում են իրենցից շատ բարձր կանգնածների օրինակին հետեւելու ձգտող հավակնոտ մարդիկ, ուրիշ ժողովուրդների հետ ունեն նաև ուկրաինացիները— «Ձիուն պայտում են, իսկ գորտը ոտն է պարզում» ձևով: «Խեղդվողը ձեռքը փրփուրին էլ կը գցի» առածը, որ բացահայտված է մարդկային հատկություններից մեկը՝ նեղության կամ վտանգի ժամին ամենաթույլ բաներին իսկ ապավինելու, ուրիշ ժողովուրդների հետ ունեն նաև վրացիները— «Խեղդվողը ձեռքը մամուռին է գցում» ձևով: «Կատուն տանը չի, մրկները շուրջպար կը բռնեն» առածը, որ շեշտում է ենթակայների ու թույլների ազատությունն ու սանձաթակությունը, որ նրանք ձեռք են բերում տիրոջ կամ ուժեղի քացակայության դեպքում, ուրիշ ժողովուրդների հետ ունեն նաև ադրբեջանցիք— «Ուր կատու չկա, մկները տոն են տոնում» ձևով: «Ոտներդ վերմակիդ համեմատ երկարացրու» առածը, որը խրատում է մարդկանց ճանաչելու իրենց կարողության և ուժի չափն ու սահմանը, ուրիշ ժողովուրդների հետ, ունեն նաև ուզբեկները— «Ոտներդ սավանիցդ դուրս մի մեկնի» ձևով: «Ջուրը շոնսած չեն բոբիկանա» առածը, որը խրատում է մարդկանց՝ վաղաժամ ձեռնարկության չդիմելու, ուրիշ ժողովուրդների հետ ունեն նաև տաջիկները— «Երբ որ ջուրը կտեսնես, այն ժամանակ կոշիկներդ հանի» ձևով: Այսպես և շատ ուրիշները:

Հայ ժողովրդական առածների ու ասացվածքների հետ ընդհանրություն ունեցող ստեղծագործություններ քիչ չկան և դեմոկրատական երկրների ժողովուրդների՝ չինացիների, լեհերի, բուլղարացիների և մյուսների առածների ու ասացվածքների մեջ: Այսպես, օրինակ. «Թրի կտրածը կլավանա, լեզվի կծածը չի լավանա» առածը՝ բարոյական հարվածի անբուժելիության մասին, ուրիշ շատ ժողովուրդների հետ ունեն նաև չինացիք— «Մրի հարվածից բուժվելը

¹ Այս և հետագա բոլոր օրինակները բերում ենք 1942 թվին «Պրավդա»-ի հրատարակչությամբ ռուսերեն լիզվով Մոսկվայում լույս տեսած «Пословицы» վերնագրով ժողովածուից (պրով 1, 2, 3), որ պատրաստել է համ Կ(բ) Պարտիայի Կենտկոմի Պրոպագանդայի և Ագիտացիայի վարչության կից խմբագիրների կենտրոնական կաբինետը:

հնարավոր է, բայց լեզվի հարվածից՝ ոչ» ձևով: «Աշխատողը անոթի շի մնա» հայկական ասացվածքը, որը մի խրախույս է՝ շփուլանալու և ջանադիր աշխատելու, ուրիշ ժողովուրդների հետ ունեն նաև լեհերը— «Ով աշխատում է, նա քաղցած չի մեռնի» ձևով: «Մեղը ծախողը մատը կպատի» առածը, որի միտքն այն է, թե՛ բարիք բաժանողը ինքն էլ օգտվում է այդ բարիքից, ուրիշ ժողովուրդների հետ ունեն նաև բուլղարացիները— «Մեղըր ում մոտ որ է, նա էլ լիզում է մատները» ձևով և այլն:

Հայ ժողովրդական առածների ու ասացվածքների հետ ընդհանրություն ունեցող ստեղծագործություններ ունեն նաև հույները, արաբները, հնդկները, ֆրանսիացիք, իտալացիները և շատ ուրիշ ժողովուրդներ: Այսպես, օրինակ, «Շատ ապրողը բան չի իմանա, շատ ման եկողը կիմանա» առածը, ըստ որի ճանաչողության աղբյուրը ո՛չ թե երկարակեցությունն է, այլ մեծ կենսափորձը, ուրիշ ժողովուրդների հետ ունեն նաև հույները— «Ով շատ է ման եկել, նա շատ բան է տեսել» ձևով: «Ասա ընկերդ ով է, ես կասեմ դու ով ես» առածը, որի մեջ ընդգծվում է մեկին ճանաչելու գործում նրա միջավայրի ուսումնասիրության կարևորությունը, ուրիշ ժողովուրդների հետ ունեն նաև արաբները— «Ուզում ես իմանալ ինչպիսին է մարդը, իմացիր նրա ընկերներին» ձևով: «Մեկի տունն էր վառվում, մյուսն ասաց՝ սպասիր ձեռներս տաքացնեմ» առածը, այլոց վիճակին անհաղորդ նեղ անձնամոլների մասին, ուրիշ ժողովուրդների հետ ունեն նաև հնդկները— «Մեկի տունն է վառվում, մյուսը տաքանում է» ձևով: «Երկաթը տաք տաք կը ծեծեն» առածը, որի այլաբանական միտքն այն է, թե գործը ժամանակին պետք է կատարել, ի թիվս շատ այլ սղփերի, ունեն նաև ֆրանսիացիք— «Կոի՛ր հրկաթը, քանի դեռ տաք է» ձևով: «Մեկ կա՝ հազար արժե, հազար կա՝ մեկ մի շարժե» ասացվածքը՝ պիտանի և անպետք մարդկանց մասին, ուրիշ շատ ժողովուրդների հետ ունեն նաև իտալացիք— «Մի մարդը կարող է հարյուրին արժե, իսկ հարյուրը կարող է շարժել մեկին» ձևով: Այսպես և շատ ուրիշներ:

Հիշյալ կարգի նմանություններն ու ընդհանրությունները, ինչպես առհասարակ տարբեր ժողովուրդների կուլտուրայի ու հոգևոր ստեղծագործության մեջ եղած նմանությունները հիմնականում բացատրվում են այդ ժողովուրդների աշխատավորական խավերի կյանքի ընդհանուր պայմաններով կամ այդ պայմանների մեջ եղած ընդհանրություններով, նրանց անցած պատմական զարգացման համանման ճանապարհով, հասարակական-տնտեսական ֆորմացիաների նմանությամբ և վերջիններիս վրա խարսխված նրանց կենսափորձի, աշխարհըմբռնման, կենցաղի ու հոգեբանության ընդհանրություններով: «Ամենատարբեր ու հեռավոր ժողովուրդների մոտ,— գրում է այդ առթիվ Պ. Լաֆարը,— մենք գտնում ենք նման երգեր, զրույցներ ու սովորություններ: Գիտնականները ենթադրում են, որ դրանք կամ մի ժողովրդից մյուսին են անցել, կամ էլ կազմում էին նրանց հոգևոր հարստության մի մասը, որին նրանք տեր էին համատեղ կերպով մինչև իրենց քաժանումը: Քարե դարի վայրենիները Նվրոսյալում իրենց դանակներին, կացիններին և մյուս քարե գործիքներին տալիս էին հար և նման ձև, ինչ և Ավստրալիայի քնակիչները: Անհնարին է կարծել, թե այդ զուգադրությունը հիմնված լինի տրագիկոյայի կամ փոխառության վրա: Հում նյութի նույնությունն է, որ մարդուն թե՛ այնտեղ և թե՛ այստեղ հանգեցրել է նույնակերպ մշակման: Ժիշտ այդպես էլ միեւնույն երևույթներից ստացված իրենց տպավորությունները մարդիկ արտահայտում են նման երգերի, զրույցների ու սովորությունների մեջ»:¹

Առանձնապես բնորոշ են այս տեսակներից վերևում բերված ստեղծագործություններից «Աշխատողը անոթի չի մնա», «Ներկաթը տաք տաք կը ծեծեն» և «Շատ ապրողը քան չի իմանա, շատ ման եկողը կիմանա» առած-ասացվածքներն իրենց այլազգի տարբերակներով, որոնց նման կենսափորձից ծագած լինելու հանդամանքը ինքնին ակնբախ է:

Ըստ ինքյան հասկանալի ու բնական պետք է համարել այն երևույթը, որ հիշյալ վարդի ընդհանրություններն ավելի շատ ու առավել ականհայտ են աշխարհագրորեն իրար մոտ և ընդհանուր ծագում ունեցող կամ իրենց ծագման մեջ էթնիկական ընդհանուր տարրեր պարունակող ցեղերի ու ժողովուրդների բանահյուսության մեջ, որովհետև այդ ընդհանրությունների հիմքը հանդիսացող սոցիալական, տնտեսական, բնական և այլ պայմանների նմանություններն այստեղ ավելի ակնհայտ են, քան իրարից աշխարհագրորեն հեռու և էթնիկապես տարբեր ցեղերի ու ժողովուրդների բանահյուսության մեջ:

Հայկական առածների ու ասացվածքների համեմատական ուսումնասիրությունը վերահիշյալ երկու կարգի առածների ու ասացվածքների հետ հաստատում է նշված հանդամանքը: Այսպես օրինակ, մեր կողմից համեմատված 500 վրացական առածներից¹ 83-ը իրենց նմանակներն ունեն հայկական առածների մեջ, որ անում է 16,2 տոկոս, իսկ 500 անգլիական առածներից² հայկական առածների մեջ իրենց նմանակներն ունեն միայն 30-ը, որ անում է 6 տոկոս: Մոտավորապես նույն հարաբերությունը գոյություն ունի նաև մյուս «մոտիկ» ու «հեռու» ժողովուրդների առածների ու ասացվածքների մեջ:

Ինչպես հայ, այնպես էլ մյուս բոլոր ժողովուրդների բանահյուսության մեջ առկա այսպես կոչված միջազգային ստեղծագործությունները, իրենց ենթակամ ընդհանուր լինելով, ըստ էության ազգային կամ տեղական են, այն չափով, որչափով դրանք բոլորն էլ հորինված են յուրաքանչյուր ժողովրդի կողմից ինքնուրույն կերպով, սեփական հողի վրա:

Հայ ժողովրդական առածների ու ասացվածքների ուրույն (քանակով ոչ մեծ) բաժինն են կազմում նաև այսպես կոչված փոխառյալ ստեղծագործությունները: Դրանք այն առածներն ու ասացվածքներն են, որոնք սերվում են հայերի հետ երկարատև հարևանության և քաղաքական, տնտեսական ու կուլտուր-կենցաղային շփման մեջ գտնված մի քանի ժողովուրդների բանավոր ստեղծագործությունից, և առաջին հերթին Կովկասյան և Փոքր Ասիական ժողովուրդների բանահյուսությունից: «Փոխառյալ» ստեղծագործությունները հայկական առածների ու ասացվածքների մեջ իրենց բովանդակությամբ բավական բաղմազան են: Դրանց մեջ կարելի է հանդիպել սոցիալական և կենցաղային մոտիվների, մարդկային հատկություններին և բարոյական հասկացողություններին վերաբերող ստեղծագործությունների և այլն, և այլն, որոնք բոլորն էլ, երբեմն ավելի, երբեմն պակաս որոշակիությամբ, կրում են իրենց վրա այն ժողովրդի ապրած միջավայրի, կյանքի, կենցաղի, լեզվի և հավատալիքների կնիքը, որից փոխ են առնված:

Մերթելով փոխառությունների դպրոցն իբրև հակապատմական և հակադիտական մի դպրոց, որը տարրեր ժողովուրդների բանավոր ստեղծագործության մեջ եղած նմանությունները բացատրում է այս կամ այն «ընտրյալ» ուղղից կատարված փոխառությամբ, մարքս-լենինյան տեսությունը, յուրա-

¹ ՅԵՇԳԵՅԼՈՒ, Ժորժուլո, Նճաճեճո, Ժժոլոսո, 1941 թ.

² 500 Английских пословиц и поговорок, под редакцией И. Х. Лворецкого, Москва, 1945.

բանչուր ժողովրդի բանահյուսության հիմնական աղբյուրը համարում է նույն այդ ժողովրդի ինքնությունը, ազգային ստեղծագործությունը: Դրա հետ մեկտեղ նա չի ժխտում փոխառության հնարավորությունը՝ համապատասխան տնտեսական, սոցիալական և քաղաքական հարաբերությունների առկայության պայմաններում: Նա ընդունում է տարբեր ազգերի բանահյուսության (և ո՛չ միայն բանահյուսության) բնագավառում գոյություն ունեցող ներքին ու արտաքին ներթափանցումների դեպքերը և հատկապես մոտ ու հարևան ժողովուրդների էությունների փոխազդեցության փաստը:

Այդպիսի ժողովուրդներ են հղել հայերի համար՝ ադրբեջանցիք, վրացիները, ռուսները և ուրիշ ժողովուրդներ, որոնք երկար դարերի ընթացքում ապրել են կողք-կողքի կամ իրար հետ, ազդելով իրար վրա և ազդվելով իրարից՝ լեզվի, կենցաղի, բանավոր ստեղծագործության և նյութական ու հոգևոր կուլտուրայի այլ բնագավառներում:

Հայ ժողովրդական առածների ու ասացվածքների մեջ առկա փոխառյալ ստեղծագործությունները հիմնականում սերվում են հիշյալ ժողովուրդների բանահյուսությունից: Նման ստեղծագործությունների բնորոշ նմուշներ են օրինակ. «Քեֆը բոնն է, քյանդը՝ քյոխվինը», «Բիր ըլի ու փիր ըլի» և «Հասան քաշալ, քաշալ Հասան» առածները: Դրանք հայացված վարիանտներն են ադրբեջանական համապատասխան տարածված առածների («Քեֆ սանն դեր, քյանդ՝ քյոխվանը», «Բիր օլսուն, փիր օլսուն», «Հա՛ Հասան քաշալ, հա՛ քաշալ Հասան»): Վերոհիշյալը հաստատում է, նախ և ուստ, այն հանրամանքը, որ բերված երեք առածներն էլ գրի են առնված այնպիսի վայրերում (Պարսբաղ, Ջանգեզուր և այլն), որոնք ունեն հայ-ադրբեջանական համատեղ ապրող բնակչություն և կամ սահմանակից են Ադրբեջանին, և ուղա նաև այն, որ այդ առածների մեջ առկա «քյանդ» (զյուղ), «բիր» (մեկ), «փիր» (լավ, ազնիվ) բառերը և Հասան հատուկ անունը հայերենի մեջ առանձին չեն գործածվում և գալիս են ադրբեջաներենից:

Նմանօրինակ ստեղծագործություններ են և՛ «Ծիրվելութինը հերթով կուլի», «Մամի ուդիարը վուրթուն կը հասնի» և «Թավաթ Ամիրան էիր, հիմի Շամիրան դառար» առած-ասացվածքները: Դրանք երեքն էլ հայացված վարիանտներն են վրացական համապատասխան առած-ասացվածքների («Ծիրվելոբա ուդիթ իքնեբա», «Մամիս ուդիարի շվիլսա դահմաթեբա», «Թավադ Ամիրանի իւլավի, էխլա գախտի Շամիրանի»): Այդ է ապացուցում, առաջին հերթին, ավելի առած-ասացվածքների մեջ առկա՝ «Ծիրվելութին» (կովարարություն), «մամա» (հայր), «ուդիար» (անիրավություն), «թավաթ» (սկզբից) բառերը և «Ամիրան» հատուկ անունը, որոնք հայերենում առանձին չեն գործածվում և ապա նաև այն, որ՝ երեք առած-ասացվածքներն էլ գրի են առնված վրացիների հետ երկար ժամանակ համատեղ կյանք ու կենցաղով ապրած քնիկ թիֆլիսահայերի բերանից:

Փոխառյալ ստեղծագործությունների ցայտուն նմուշներ են՝ «Տուլա գնացողը սամավարը հետը չի տանի» և «Մեր փողոցումն էլ տոն կը լինի» առածները: Վերջիններս ռուսական հանրահայտ առածների («В Тулу с самоваром не ездят», «Будет и на нашей улице праздник») թարգմանություն-փոխադրություններն են հայերենի:

«Տուլա գնացողը սամավարը հետը չի տանի» առածի ռուսական ծագումը հաստատվում է ո՛չ միայն նրանով, որ այն Ռուսաստանում շատ տարածված է, իսկ մեզ մոտ հանդիպում է մի երկու քաղաքային վայրերում (Կենինական, Երևան) միայն, այլև նրանով, որ Տուլա տեղանունը և «սամավար» իրը

կապված են ռուսական միջավայրի հետ: Ինչպես հայտնի է, «սամավարի» կուլտուրան վերջին շրջանում Ռուսաստանից հայերին անցած կուլտուրաներից մեկն է, իսկ Տուլան էլ՝ ռուսական այն քաղաքն է, որը հռչակված է հղել իր «սամավարներով»:

«Մեր փողոցումն էլ առն կը լինի» առածի ռուսական ծագումը ևս հաստատվում է, նախ և առաջ, նրանով, որ այն ռուսների մոտ չափազանց տարածված և հին մի ստեղծագործություն է, մինչդեռ հայերի մեջ այն բոլորովին նոր է և համեմատաբար քիչ է տարածված, և ապա նաև նրանով, որ առածի մեջ ակնարկված «փողոցի տունը» արձագանքն է ռուս ժողովրդի հնագույն (տակավին հեթանոսական շրջանից եկող) կենցաղային-ծիսական սովորույթներից մեկի, երբ տարվա որոշ եղանակներին ու օրերին մարդիկ խմբերով դուրս էին գալիս՝ որոշյալ փողոցում տոնելու բնույթյան այս կամ այն երևույթի հետ կապված երկրագործական, թովչական բնույթի տվյալ տոներ:

Փոխառյալ ստեղծագործություն է՝ «Լավ գառը վեր քողին ուր նշանց կտա» առածը, որը քրդական համապատասխան շատ տարածված առածի («Բաբխի չէ ժը բարբոզն չէ») հայացված վարիանտն է: Դրա ապացույցներն են. Կուրդի ուղղակի իմաստի կապը խաշնարած ժողովրդի կենցաղի հետ, նրա մեջ դրածոված «քող» բառը, որ քրդերեն է և նշանակում է գառնանոց, և առածի՝ Հայաստանի քրդաշատ վայրերում (Բուլանըխ, Խնուս) գրի առնված լինելու հանդամանքը:

Փոխառյալ ստեղծագործություններ են՝ «Յոթ դերվիշ մեկ կարպետի տակ սխար են, յոթ թագավոր վեր յոթ աշխրհի չեն սթովի» և «Առյուծը առյուծ է, էփ լինի՝ թե որձ» առածները, որոնք իրանական համապատասխան հայտնի առածների («Դահ դավիշ դար քլիմի բխտաբանդ, դու փաղիշահ դար աքլիմի նաքունջանդ», «Շեր-շերա, չը ժընա չը մերա») թարգմանություն, փոխադրություններն են: Վերջիններիս ծագումը՝ մատնում են նրանց մեջ հիշատակվող «դերվիշն» ու «առյուծը», որոնք երկուսն էլ կապված են Իրանի կենդանական աշխարհի ու կենցաղի հետ: Այսպես և շատ ուրիշները:

Վերոհիշյալ և նման տիպի մյուս բոլոր ստեղծագործությունները, որոնց մեծք հանդիպում ենք հայկական առածների ու ասացվածքների մեջ, բնույթով փոխառություններ լինելով, միաժամանակ ունեն նաև ինքնուրույն, տեղական նշանակություն: Եվ դա միանգամայն հասկանալի է, որովհետև փոխառության կամ ազդեցության փաստն ինքնին վկայում է ազդողի ու ազդվողի կյանքի ու կենսահայեցողության մեջ եղած ընդհանրության մասին, և ապա, որ նույնպես կարևոր է, փոխառությունն էլ որպես այդպիսին, ինչպես հայտնի է, ժամանակի ընթացքում ենթարկվում է վերափոխման, մշակման և տեղայնացման:

5. ՀԱՅ ԺՈՂՈՎՐԴԱԿԱՆ ԱՌԱՄՆԵՐԻ ՍՈՑԻԱԼԱԿԱՆ ԵՎ ԳԱՂԱՓԱՐԱԿԱՆ ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹՅՈՒՆԸ

1.

Հայ ժողովրդական առածներն ու ասացվածքները ճշմարտացիորեն արտացոլում են պատմական տարբեր դարաշրջաններում Հայաստանում գոյություն ունեցող տարբեր տնտեսական կարգերը՝ նրանց զարգացման տարբեր էտապներում և վերջիններիս հիմքի վրա խարսխված հասարակության սոցիալ-քաղաքական, իրավական, կենցաղային հարաբերություններն ու հաստատությունները, բարոյական, փիլիսոփայական, էսթետիկական ու կրոնական

հայացքներն ու հասկացողությունները: Լինելով օգնելով իրականության
ռեալիստական արտացոլումներ, ժողովրդական տռածներն ու ասացվածքները
մեզ տալիս են Հայաստանի աշխատավոր բնակչության՝ գյուղացիների, ար-
հեստավորների ու բանվորների կյանքի պատկերը, հասարակական կենցաղը,
սովորություններն ու հայացքները:

Ինչպես մյուս երկրներում, այնպես էլ Հայաստանում, երկար դարերի
ընթացքում իշխել է ֆեոդալական տնտեսակարգը արտադրական իր ուրույն
եղանակով, սոցիալ-քաղաքական համապատասխան կառուցվածքով և իրա-
վական նորմերով: Ֆեոդալիզմի տիրապետության ողջ շրջանում (2-րդ դար
նախ քան մեր թվականությունը մինչև 19-րդ դարը) երկրի նյութական բարիք-
ների հիմնական արտադրողը՝ գյուղացիական մասսան, նրա հետ նաև արհես-
տավորներն ու քաղաքային աշխատավորությունը գտնվել է ընչազուրկ և իրա-
վազուրկ վիճակում, անխնա կերպով հարստահարվելով պետական իշխանու-
թյան, կալվածատերերի և հոգևորականության կողմից, սրունց ձեռքին են եղել
արտադրության միջոցները: Պատմական տարբեր դարաշրջաններում փոխվել
են ֆեոդալական շահագործման եղանակները. աշխատավճար ունեւտային
(կոռ) փոխարինել է մթերալինը (բահրա), վերջինիս հաջորդել է դրամական
ունեւտան. երբեմն էլ կողք-կողքի գոյություն են ունեցել թե՛ մեկը և թե՛ մյուսը:

Մանավանդ 15-րդ դարից, երբ Հայաստանը մասնատվում է Պարսկաստա-
նի ու Օսմանյան Թյուրքիայի միջև, երկրում հայկական ֆեոդալիզմին հիմնա-
կանում փոխարինում է աշխատանքային կոռված մուսուլմանականը, որը հայտնի է
շահագործման իր առավել վաշրագ ձևերով: Աշխատավոր ժողովուրդը սկսում է
դաժանորեն կողոպտվել պարսիկ ու թյուրք խաների ու բեգերի կողմից: Բնորոշ
է այս տեսակետից հետեւյալ «առասպելը», որ բերում է 17-րդ դարի հեղինակ
Զաքարիա Քանաքեռցին իր «Պատմադրություն» մեջ: Խոսելով Շահ-Աբասի ժա-
մանակ Հայաստանի աշխատավոր բնակչությանից դանձվող ծանր հարկերի
(կոռի) մասին, նա գրում է. «... Կին լղի գոլով՝ աչք նորա տանէին կոռ, և ոչ
թողուն զնալ ի տուն իւր. և կինն ծնանէր որդի և դարգանայր, և առաքէին
զնա կոռն, զի հայրն երթիցէ ի տուն»,-- և անմիջապես ավելացնում՝ «Զայս
առասպելս վասն բազմութեան կոռին ասացին»:¹

Այս դրությունը, երբեմն ավել, երբեմն պակաս չափով, Արևելյան Հայաս-
տանում շարունակվում է մինչև 19-րդ դարի առաջին տասնամյակները (մին-
չև նրա միակցումը Ռուսաստանին), իսկ Արևմտյան Հայաստանում տևում է
մինչև 20-րդ դարի սկզբները (մինչև Սուլթանական Թյուրքիայի կողմից կազ-
մակերպված արևմտահայերի մի զգալի մասի արշունոտ ջարդերն ու բնաջն-
ջումը և մյուս մասի տարադրությունն ու դադիր Կովկաս և աշխարհի դանա-
վան ծալքերը):

19-րդ դարի սկզբներին Արևելյան Հայաստանը ազատագրվում է պարս-
կական բռնությունից և միակցվում է Ռուսաստանին: Այդ պատմական իրա-
դարձությունը խոշոր նշանակություն է ունենում հայ ժողովրդի համար: Նրա
բախտն ու կուլտուրան դրանով կապվում են ուս մեծ ժողովրդի ու նրա կուլ-
տուրայի հետ:

1861 թվականի Ռեֆորմից հետո, շնայած ճորտատիրության մնացորդնե-
րին, Ռուսաստանում սկսեց արագ կերպով դարգանալ կապիտալիզմը՝ իր հետ
բերելով սոցիալ-տնտեսական և դասակարգային նոր փոխհարաբերություններ
և շահագործման նոր ձևեր: Մի երկու տասնամյակ անց այն մոտոք է գործում

¹ Զաքարիա Սարկաւազի Պատմադրութիւն, հատոր Ա., էջ 46:

նաև Կովկաս, հեղաշրջելով դարերի ընթացքում այստեղ հարատևող ֆեոդալական տնտեսակարգը: Այդ առթիվ Լենինը գրում է. «Ռուսական կապիտալիզմը Կովկասը ներգրավում էր համաշխարհային ապրանքային շրջանառության մեջ, համահարթում էր հինավուրց նահապետական ինքնամիտվածության մնացորդ հանդիսացող նրա տեղական առանձնահատկությունները, իր գործարանների համար շուկա էր ստեղծում: Հետեֆորմյան ժամանակաշրջանի սկզբին նոր բնակավայրված կամ լեռնականներով բնակավայրված երկիրը, որոնք համաշխարհային տնտեսությունից և նույնիսկ պատմությունից դուրս էին կանգնած, դառնում էր նալթարդյունաբերողների, փինու առևտուր անողների, ցորենի և ծխախոտի ֆարքիկանտների երկիր...»:¹

Փոխվում է անդրկովկասյան գյուղի, այդ թվում նաև արևելահայ գյուղի տնտեսական կյանքի և դասակարգային հարաբերությունների պատկերը: Հայ գյուղացու տնտեսությունը ապրանքային բնույթի ստանալով՝ սերտորեն կապվում է շուկայի հետ, խորանում է դասակարգային շերտավորումը, ցայտուն են դառնում շահագործող դասակարգի՝ նոր առաջ եկող բուրժուազիայի և գյուղի ու քաղաքի բնչադուրկ մասսայի միջև եղած սոցիալական հակասությունները: Վերահաս սովի վտանգը ստիպում է գյուղացուն գյուղից քաղաք փախչելու: Դարավերջին և 20-րդ դարի սկզբներին՝ արդյունաբերական կապիտալիզմի զարգացման հետևանքով, գնալով ավելի են սրվում դասակարգային վերահիշյալ հակասությունները, և աշխատավոր մասսայի դրությունն է՛լ ավելի է վատթարանում:

Այսպիսին է եղել ահա ընդհանուր գծերով հայ ժողովրդի սոցիալ-տնտեսական վիճակը մինչև սովետական կարգերի հաստատումը, որը և իր հարադատ անդրադարձումն է գտել նրա բանահյուսության մեջ ընդհանրապես և առանձնակի ու ասացվածքների մեջ մասնավորապես:

Առանձնակի ու ասացվածքների մեջ ժողովուրդը պատկերել է երկար դարերի ընթացքում, սեփական ու այլազգի բազմաթիվ աշխարհիկ ու հոգևոր հարստահարիչներից՝ կալվածատեր կապիտալիստներից իր կրած տառապանքները: Ցայտուն պատկերներով նա ընդգծել է հասարակական կյանքում գոյություն ունեցող ընչքային ու սոցիալական բեվեռացումը, բազմիցս անդրադարձել աշխարհում գոյություն ունեցող անարդարացի կարգերին, երբ երկրի ողջ հարստությունը՝ հողն ու փողը պատկանում է փոքրամասնությանը, իսկ բնակչության մեծամասնությունը զրկված է ամեն ինչից. «Տեղ կա ծով է, տեղ կա սով է», «Որը ունի Նախշվան, որը չունի խեղդվելու չվան», «Մեկին փութփութ, մեկին սրուտ-պուտ» և այլն:

Ժողովուրդը նշում է, որ տիրող դասակարգերը օգտվելով սեփական արտոնյալ վիճակից, իրենք չեն աշխատում, այլ ստիպում են, որ իրենց համար ուրիշներն աշխատեն և իրենք վայելում են նրանց աշխատանքի արդյունքը. «Աղքատի դատածը հարուստի որսն է», «Նզը դառի, ձին ուտի», «Ո՛վ կաշխատի, ո՛վ կուտի» և այլն:

Ժողովրդի խորը համոզմամբ «իմ ու քունն» է (իմա՝ արտադրության միջոցների մասնավոր սեփականությունը), որ մի բուռ հանրատների հնարավորություն է տալիս շահագործելու հազարավոր աշխատավորների, և առհասարակ ավերիչ դեր է խաղում մարդկանց կյանքում. «Իմ ու քուն տուն է քանդում»:

¹ Վ. Ի. Լենին, Երգեր, հատոր 3-րդ, հրատ. 1-րդ, Մեկան, 1947 թ., էջ 771:

Հայ ժողովրդական առաձններն ու ասացվածքները պերճախոս կերպով հերքում են հակապատմական և ռեակցիոն այն պնդումը, ըստ որի իբր թե անցյալում գոյություն է ունեցել մի միասնական և դատակարարայնորեն չբաժանված հայ ժողովուրդ, ազգային միասնական կոլտորայով ու գաղափարներով: Նրանց սոցիալական բովանդակության ուսումնասիրությունը ցույց է տալիս, որ աշխատավոր հայ ժողովուրդը դարերի ընթացքում ճնշվել ու հալածվել է ո՛չ միայն օտարերկրյա բազմաթիվ կղզեքիչներից, այլև իր ազգային տերերից: Վերևում բերված ստեղծագործությունների և շատ նմանների հետ միասին, այս տեսակետից առանձնապես բնորոշ է՝ «Հայը թակի Վարդանին, թուրքը թակի Վարդանին» տարածված ասացվածքը, որի մեջ որոշակի կերպով ակնարկվում է հայ աշխատավորության վզին ծանրացած երկու-կի լծի մասին:

Հայաստանի սոցիալական կյանքի մատնավոր սեփականատիրական շրջանի երևույթներն արտահայտող ընդհանուր բնույթի ստեղծագործությունների հետ միասին, հայկական առաժնեների ու ասացվածքների մեջ մենք գտնում ենք նաև այդ կյանքի դասակարգային, տնտեսական և հասարակական կոնկրետ պատմական հարաբերություններն ու հաստատություններն ակնարկող ստեղծագործություններ: Այդպիսիների մի նմուշ է օրինակ. «Գերին որ գին անի, իր տիրուն կը հասնի» ասացվածքը, որի մեջ անդրադարձում է գտել ստրկական աշխատանքի գոյությունը Հայաստանում: Ինչպես հայտնի է, Հայաստանում վերջինս թեև չի հանդիսացել ամբողջ արտագործյան հիմքը, ինչպես անտիկ Հունաստանում և Հռոմում, քայց և այնպես նկատելի տեղ է գրավել արտադրության մեջ, հանդիսանալով տիրապետող ֆեոդալական դասակարգի շահագործման միջոցներից մեկը, ճորտական աշխատանքի շահագործման զուգընթաց: Ավելի ուշ, քառասական տիրապետության շրջանում, Հայաստանում ֆեոդալիզմի աստիճանական քայքայման և առևտրա-վաշխառուական կապիտալիզարգացման զուգընթաց ստրկությունը կորցնում է իր նախկին նշանակություն իբրև արտադրական գործիք և դառնում է առ ու ծախսի առարկա, որ արտահանվում է Արևելքի ու Արևմուտքի համաշխարհային շուկաները: Ստրկավաճառության համար հարուստ աղբյուր են ծառայում այս շրջանում անվերջ պատերազմներն ու գերեվարությունը: Վերոհիշյալ ժողովրդական ասացվածքի մեջ հաճախ արտացոլված է ստրուկի՝ իր տիրոջ համար փոխանակային արժեք լինելու այդ գաղափարը («Գերին որ գին անի՝ իր տիրուն կը հասնի»):¹

Նմանօրինակ մի ստեղծագործություն է նաև «Կոռուքոր ձմեռը թոփ կենին» առածը, ուր արձագանք է գտել ֆեոդալական տնտեսաձևին հաստիկ շահագործման հիմնական ձևերից մեկը՝ աշխատավճար ռենտան, որի ժամանակ գյուղացին պարտավոր էր մենակ կամ իր չժկան տավարի հետ հարկադիր ձրի աշխատանք կատարել պետության և կալվածատիրոջ հողի վրա: Հայտնի է, որ Հայաստանում կոռը իբրև շահագործման հիմնական ձև գերիշխել է մինչև 8-րդ դարը, սակայն այն շարունակել է իր գոյությունը նաև հետագայում ընդհուպ մինչև 20-րդ դարը, փողային ռենտայի տիրապետության պայմաններում: Կոռվորենների վերաբերող վերոհիշյալ առածը հայկական իրականության մեջ, հատկապես պարսկա-թյուրքական ֆեոդալիզմի տիրապետության պայմաններում ուժեղ կերպով արտահայտված կոռային հարկադիր աշխատանքի արտահայտությունն է, որի մեջ ակնարկված է քարնանային երկ-

¹ Խ. Սամուելյան, Հին հայ լրագրողների պատմություն, հատոր 1, Երևան, 1939 թ., էջ 272—273:

յազոթածական աշխատանքների համար նախատեսված կոռվորների վաղօրոք նախապատրաստման ընդունված սովորույթը:

Հայաստանի սոցիալ-տնտեսական կյանքում անցյալում գոյություն ունեցող պատմական կոնկրետ հարաբերությունների ու հաստատությունների արտահայտությունն է նաև «Մեզի էրկուս-էրկուս, ուստենուն (վարպետներին) տասերկուս» ասացվածքը, որի մեջ արձագանք է գտել համբարական կազմակերպությունների ներսում վարպետների ու աշակերտների միջև գոյություն ունեցող սոցիալական անհավասարությունը և այդ հոգի վրա հարստահարվող աշակերտների մեջ ծայր առած դժգոհությունն ու բողոքը, մի երևույթ, որը ինչպես մյուս երկրներում, այնպես էլ Հայաստանում ակավում է դեռևս միջին դարերում, առևտրական կապիտալի ազդեցությամբ և հետագայում զնալով ավելի է խորանում:

Նույն տիպի մի ստեղծագործություն է և «Բազարում ապրանքի հետ հոգի էլ են ծախում» ասացվածքը, որն իր ծագումով անշուշտ կապված է բուրժուական կարգերի հետ և ստեղծվել է հավանորեն այդ կարգերի հաստատման առաջին շրջանում: Ասացվածքի մեջ արտացոլված է այն ռեակցիան, որ առաջացրել են հասարակական նոր հարաբերությունները մինչ այդ նահապետական, նատուրալ տնտեսությամբ ապրող մարդկանց հոգեբանության մեջ, որոնց համար ակզբնական շրջանում շատ խորթ պետք է թվալին հին բարքերն ու բուրժուական նորմերը գլխիվայր փոխող այդ նոր հարաբերությունները, հարաբերություններ, որոնց մասին Մարքսն ու Էնգելսը գրել են. «Այնտեղ, որտեղ բուրժուական տիրապետության էր հասնում, խորտակում էր բոլոր ֆեոդալական, նահապետական իդիլիական հարաբերությունները: Նա անողորմաբար կտրատում էր այն վստառադետ ֆեոդալական կապերը, որոնք ամրացնում էին մարդուն նրա «բնական տերերին», և մարդկանց մեջ միայն մի կապ էր թողնում՝ մերկ շահ, անսիրտ, «կանխիկ հաշիվ»: ... Նա մարդու անձնական արժանապատվությունը վեր էր ածում փոխանակալին արժեքի...»¹ Այսպես և շատ ուրիշները:

Իր առածների և ասացվածքների մեջ հայ ժողովուրդը բազմիցս անդրադառնում է անցյալում տիրող պետական-քաղաքական իշխանություններին, իրավական և վարչական հաստատություններին, վերջիններիս գլուխ կանգնած ղեկավարներին և նրանց ստորադրյալներին: Նա անողորմ կերպով մերկացնում ու քննադատում է բոլորի դասակարգային, շահագործողական էությունը, բացահայտում է նրանց միջև գոյություն ունեցող ընդհանրությունը, արտահայտում է այն ակնհայտ անվստահությունը, ներքին խորը արհամարհանքն ու բուռն ատելությունը, որ գոյություն ունեն աշխատավոր մասսայի մեջ նրանց նկատմամբ: Այսպես, օրինակ, ըստ հայ ժողովրդի՝ թագավորի աշխատավորության հետ ունեցած հարաբերության միակ շարժառիթը հարստահարելու ձրգտումն է. «Ուղտին ասին՝ թագավորը քեզ կանչել ա, աչքդ լի՛ս: Ասաց՝ յա Շարուր բրնձի պիտի ղրկի, յա Կողբ աղի»:

Ընչազուրկ մասսան դժգոհ է թագավորից, որովհետև վերջինս հակառակ իր անմիջական պարտականության՝ պաշտպանելու հպատակների անձն ու գույքը, թույլ է տալիս ուժեղներին կողոպտելու թույլերին. «Գեղ պառվու էձ կերավ, պառավ թագավորին անիծեց»:

Դյուղի կառավարիչ տանոտները աչքի է ընկնում իր բացարձակ կամայա-

¹ Մ ա Ր Է ս և Է ն գ ե լ ս, Կոմունիստական պարտիայի մանիֆեստը, Երևան, 1948 թ., էջ 23:

կանութեամբ, գոյողական աշխատավորութեան շահերը ոտնահարելու և ամեն ինչ բռնութեան ուժով իրեն կողմը թեքելու հատկութեամբ. «Տանտետերի հետ հաշվի նստողը պարտքով վեր կկեննա»:

Գոյողական աշխատավորութեանը անխնայորեն հարստահարող ու տանջող տեղական մեծ ու փոքր պաշտոնյաների մեջ գոյություն ունի ներքին, դասակարգային համեմաշխուժում. «Տանտիւրոջ վկան գգիրն է»:

Օրենքը մասնավոր սեփականատիրական կարգերում կոշված է պաշտպանելու տիրող դասակարգի շահերը և ոտնահարելու աշխատավոր ժողովրդի իրավունքները. «Օրենքը հարստի համար է դրած, պատիժը՝ աղքատի»:

Նույնն են անում այդ կարգերում նաև դատարաններն ու դատավորները, որոնց բնորոշ գիծը կաշառակերութունն է. «Կաշառքը դատավորի աչքը կքուռացնի»:

Աշխատավոր հայ ժողովուրդը շատ լավ գիտակցել է տիրող կարգերը փոխելու համար՝ նրանց դեմ պայքարելու անհրաժեշտութիւնը: «Աղվեսը մարագում ճուտ է հանել, մեր թագու հզութիւնիցն է» առածը նրա այդ գիտակցութեան ալլաբանական ցայտուն արտահայտութիւնն է: Այդ գիտակցութիւնը ժողովրդին շատ անգամներ մղել է թոթափելու իր ուսերից աշխարհիկ ու հոգևոր հարստահարիչների շահագործման ծանր լուծը: Նա բազմիցս ապստամբել է իր տներն զբաղեցնող մարտերի մեջ մտել նրանց հետ, սակայն ստրկութեան շղթաները մնացել են անձեռնմխելի: Մի շահագործողին փոխարինել է մյուսը, իսկ շահագործումը մնացել է: «Ով ռես, իմ հալն էս» առածը ժողովրդի սոցիալական հիշյալ վիճակի բանահյուսական բնորոշ ընդհանրացումն է: Չնայած իր այդ վիճակին, ժողովուրդը չի կորցրել իր կոլեկտիվ հույսը և հեռու է եղել հոռետեսութիւնից: Վստահ կոչեկտիվի հզոր ուժին նա անդադար պայքարի կոչ է արել: «Մեջք-մեջքի որ տանք, սար կը շուռ տանք», «Գեղ կանգնի, գերան կկոտրի» առածները նրա այդ համոզման հիմնալի դրսևորումներն են: Նույն այդ համոզման արտահայտութիւնն է նաև «Կապրի զրկվողը, չի ապրի զրկողը» ասացվածքը, որի մեջ ժողովուրդը իր դատավճիռն է կարողում շահագործող դասակարգների մոայլ ապագայի վերաբերմամբ, միաժամանակ նշելով աշխատավորութեան սպասող լավ օրերի մասին:

2.

Հայկական առածների ու ասացվածքների մեջ լայն կերպով դրսևորված են ժողովրդի սոցիալ-տնտեսական կյանքի հիմքի վրա առաջ եկած, ձևավորված ու երկար դարերի ընթացքում գոյություն պահպանած կենցաղային հարաբերութիւններն ու հասկացութիւնները: Առածների միջոցով մենք բազմակողմանի պատկերացում ենք ստանում Հայաստանում գոյություն ունեցող կենցաղային սովորութիւնների, ծիսական կարգերի, արյունակցական-ազգակցական ու ընտանեկան հարաբերութիւնների և սրանց հետ անմիջորեն առնչվող երևույթների մասին: Իր առածների ու ասացվածքների մեջ ժողովուրդը տվել է ծնողի ու զավակի, եղբոր ու քրոջ, ամուսնու ու կնոջ, հարսի ու սկեսրոջ, քենու և տալոջ բնութագիրը, բացահայտել է նրանց միջև եղած փոխհարաբերութիւնը, խոսել է ընտանիքի ու օջախի, հյուրի ու հյուրասիրութեան, օժիտի ու վարձանքի և բազմաթիւ ուրիշ կենցաղային երևույթների մասին:

Ժողովրդական առածների ու ասացվածքների մեջ արտահայտված հայացքները կենցաղային վերոհիշյալ երևույթների մասին կրում են իրենց վրա տոհմատիրական-համայնական, ֆեոդալական և կապիտալիստական ֆորմա-

ցիաններում իշխող տնտեսական և հասարակական հարաբերությունների կնիքը: Այդ հայացքներն ու հասկացությունները ընդհանուր առմամբ ունեն բավական կայուն բնույթ, որը հետևանք է դրանց սոցիալ-տնտեսական հիմքերի համեմատաբար դանդաղ փոփոխության (արտադրության գործիքների և ընդհանրապես գիտության ու տեխնիկայի ցածր մակարդակի պայմաններում): Քիչ դեռ չի խաղացել այստեղ նաև կենցաղային սովորություններին ու հայացքներին հատուկ պահպանողականությունը: Հայտնի է, որ նույնիսկ այն դեպքերում, երբ կյանքում արդեն դադարել են գոյություն ունենալ դրանց տնտեսական և սոցիալական հիմքերը, նոր հայացքները հաճախ դժվարությամբ են կարողացել մոռացության տալ հինը, և միայն երկարատև ու համառ պայքարից հետո հաղթանակ տանել նրա նկատմամբ: Հաճախ էլ ժողովրդական կյանքում համատեղությամբ կողք-կողքի և միաժամանակ ապրել են հեռավոր դարերի խորքից եկող հին և համեմատաբար ուշ շրջանում առաջ եկած նոր սովորություններն ու հասկացությունները: Մեր ձեռքի տակ եղած կենցաղային թեմատիկա ունեցող հարյուրավոր առածներն ու ասացվածքները, որոնք իբրև կենդանի և կենսունակ ստեղծագործություններ գրի են առնված մեծ մասամբ 19-րդ դարի վերջերին և 20-րդ դարի առաջին երկու տասնամյակներում, հաստատում են վերևում ասվածը:

Մի շարք օրինակներով դադափար տանք կենցաղային բնույթի առածների ու ասացվածքների բովանդակության մասին: Հաչ ժողովրդի հայացքով ոչինչ չի կարող հավասարվել ծնող մոր և նրա խոսքի դյուխական մեծ գործությանը, անգամ վարդապետի անեծքը, որն ըստ ժողովրդական սնահավատքի աչքի է ընկնում իր ներգործման բացառիկ ուժով. «Մոր մեկ օրհնանքը օխտը վարդապետի անեծք կը քանդի»: Այս առածի մեջ անուղղակի կերպով արտահայտված է նաև այն գերազանցությունը, որ տալիս է ժողովուրդը աշխարհիկ գործոնին կրոնականի համեմատությամբ:

Մորից հետո երկրորդ կարևոր տեղը գրավում է հայրը: Առանց ծնող հոր զավակների վիճակը անմխիթար է: Նրանց համար կենսականորեն անհրաժեշտ է հոր խնամքն ու հովանավորությունը. «Մալը գնա տերը հետը, որդին գնա հերը հետը»:

Մնողներն ընդհանրապես՝ թե՛ մայրը և թե՛ հայրը անփոխարինելի ու անկրկնելի են: Ամեն բան հնարավոր է ձեռք բերել, բացի հորից ու մորից. «Աշխուհում ամեն բան կճարվի, սավայի (բացի) հերն ու մերը»:

Մնողի համար ամենամեծ հարստությունը նրա զավակներն են: Ոչ մի ուրիշ հարստություն չի կարող մրցել նրանց հետ. «Ընկել է փողատեղը, կանգնել է տղատեղը»: Այս ասացվածքի մեջ ցայտուն կերպով արտացոլված է ժողովրդի կարծիքը մարդու ամենամեծ հարստությունը լինելու մասին, մի կարծիք, որը տրամագծորեն հակադիր է կապիտալիստական կարգերի ծնունդ այն մտայնությանը, ըստ որի փողը ամեն ինչ է:

Մոր խնամքն ու երախտիքը զավակների նկատմամբ անսահման է: Զավակները բոլոր դեպքերում պարտական են նրան՝ անձնազոհ հոգատարության համար. «Որդին բռնումը ձվածեղ էլ որ անի, էլի մոր ամալի տակից չի դուրս գա»:

Հարազատների համար հավասարապես սիրելի ու թանկ են թե՛ աղջիկը և թե՛ աղան: Երկուսի նկատմամբ էլ նրանք ունեն անաչառ ու հավասար վերաբերմունք. «Ասլանին էգ ու որձ չկա, ջիկրին՝ լաճ ու աղջիկ»:

Մնողներից առավել ուշագրության առարկան մայրն է. բոլորը հետաքրքրվում են նրա որպիսությամբ, հաճախ նույնիսկ մոռացության տալով հոր

դոյությունը. «Նկողը մորս հալն է հարցնում, հորս հալը հարցնող չկա» կամ «Հորս անունը տվող չկա, քոմմա էլ մորս են հարցնում»:

Ըստ պրոֆ. Խ. Սամուելյանի այս երկու առածների մեջ պահպանվել են նախնի մայրիշխանության մնացորդները: «Վերոհիշյալ առածների ծագման մոմենտը, — գրում է նա այդ առթիվ, — համարելու է այն փոխանցիկ շրջանը, երբ մայրիշխանությանը հաջորդում է հայրիշխանությունը, ուստի մոր և հոր նշանակությունները ծնողական-ընտանեկան տեսակետից տակավին մրցման ու պայքարի մեջ են»:¹

Քննության առարկա երկու առածներն էլ գալով հեռավոր դարերի խորքից, իրենց գոյությունը շարունակել են մինչև մեր օրերը, ստանալով նոր, այլաբանական իմաստ: Երկուսն էլ գործ են ածվում այն դեպքում, երբ ուզում են ակնարկել միակողմանի և շահադիտական հետաքրքրությունը մեկի վիճակով:

Քրոջ համար եղբայրն ավելի թանկ է, քան եղբոր համար քույրը: Իր սիրով ու հետաքրքրությամբ վերջինս անհամեմատ ավելի ակտիվ է, քան առաջինը. «Քիրն ասեց՝ աղպեր ունեմ, աղպերն ասեց՝ քիր չունեմ»: Բացատրել այս երևույթը լոկ քրոջ իբրև կնոջ առավել զգացմունքայնությամբ՝ թվում է թե ճիշտ չի լինի: Այստեղ ավելի շուտ պետք է դիտել հասարակական-սոցիալական գործոնների անդրադարձումը, թերևս և մայրիշխանության շրջանից եկող եղբոր դերի արձագանքը մորական սերնդի մեջ, երբ նա, ինչպես հայտնի է, հանդես էր գալիս իբրև քրոջ ու սրա զավակների դիտավոր գորավիզն ու պաշտպանը:

Աղջկա գնահատականի չափանիշը, նախ և առաջ և գլխավորապես, նրա աշխատունակությունն է, և ապա նաև նրա մայրական հատկությունը. «Աղջիկը օրնին (=հասկաքաղ) տակ գովելու է», «Աղջիկը օրոցքի տակ գովելու է»: Մայրիշխանության քայքայումից և հայրիշխանության հաստատումից հետո, կինը կորցնելով հանդերձ տնտեսական կյանքում ունեցած իր նախկին դեկավար դերը և տեղափոխվելով տղամարդու տոհմը, դարձյալ դիտվել է իբրև կարևոր աշխատող ձեռք: Զարգացող անասնապահության պայմաններում առաջնակարգ նշանակություն էր ստանում կնոջ դերը նաև իբրև սերունդը շարունակողի, որովհետև տղամարդը հարստության տեր դառնալով ձգտում էր այն փոխանցել իր ուղղակի ժառանգներին: Վերոհիշյալ երկու առածներն էլ ծագած լինելով հետմայրիշխանության շրջանում, շարունակել են իրենց գոյությունը նաև հետագայում, այն չափով, որչափով կյանքում հարատևել են դրանց ծնող սոցիալ-տնտեսական հիմքերը:

Կնոջ (հարսի) անձնական սեփականությունը, որը կազմվում է նշանադրության ու պսակի ժամանակ նրան մատուցված ընծաներից ու դրամից, չի կարող խառնվել ամուսնու ընտանեկան գույքին և օգտագործվել այդ ընտանիքի անդամների կողմից. «Կնկա բերած փողը մայա (դրամագլուխ) չի դառնա»: Ըստ նույն պրոֆ. Խ. Սամուելյանի «Այստեղ պարզորոշ արտահայտվում է այն սկզբունքը, որ տիրում է մատրիարխատի շրջանում: Կանանց գույքը, մորական սեփականության իրավունքը տրամագծորեն բաժանվում էր այդ մարդկանց սեփականությունից, երբ առնական ու կանացի տնտեսական գործունեություններն իրարից միանգամայն ազատ ու անկախ էին»:²

¹ Խ. Սամուելյան, Հին Հայաստանի կուլտուրան, Ա. հատոր, Երևան, 1931 թ., էջ 257:

² Նույն տեղ, էջ 208—209:

Հայկական առածների ու ասացվածքների մեջ արտացոլված են նաև կենցաղային բաղմաթիվ ուրիշ հարաբերություններ ու հասկացողություններ: Օրինակ, ամուսնու և կնոջ վերաբերյալ. «Մարդի շվաք, վարդի շվաք», «Կնիկդ ինչ գեղեն, դուն էլ էն տեղեն», «Տղամարդ որ կա՝ դրսի պատ է, կնիկը՝ ներսի պատ»: Հարսի, փեսայի և սկեսրոջ մասին. «Հարսը դառա, դուլ դառա», «Անտեր մանկիկ, անկիսուր հարսնիկ», «Փեսի շվաք, փշի շվաք», «Փնսա ու քենի, քյարաք ու գինի»: Հյուրի ու հյուրասիրության վերաբերյալ. «Ղոնաղը որ կա՝ տանտիրոջ վարդն ա», «Առաջ հաց, ետև հայրց»: Օջախի և տան մեծի մասին. «Օջախ շեղնի պուճախ», «Խոսքը՝ մեծին, ջուրը՝ պղտկին»: Բաժինքի ու դալանի (գլխագին) վերաբերյալ. «Աղջիկն օրեկան, բաժինքը տարեկան», «Աղջկա դալան ուր պապուն կը հասնի» և այլն:

Իր կենցաղային բնույթի առածների ու ասացվածքների մեջ, այնտեղ, որտեղ դրանք անմիջորեն չեն առնչվում տիրող սոցիալ-տնտեսական և իրավական ծանր ու կաշկանդիչ պայմանների հետ, ժողովուրդը հիմնականում արտահայտել է առողջ ու առաջավոր հայացքներ:

3.

Հայ ժողովրդական առածների ու ասացվածքների մեջ ուշագրավ տեղ են դրավում մարդու անձնական ու հասարակական հատկություններին, նրա բնավորությանն ու խառնվածքին նվիրված ստեղծագործությունները: Իրենց բովանդակության ու բնույթի համեմատ վերջիններս բաժանվում են երկու հիմնական խմբի:

Առաջին խումբը կազմում են այն առածներն ու ասացվածքները, որոնց մեջ ժողովուրդը խոսում է մարդու դրական հատկությունների մասին: Նա այստեղ ուղղակի կամ անուղղակի ձևով կոչ է անում հետևելու այդ հատկությունները կրողների լավ օրինակին: Իրենց ծագումով տվյալ խմբի մեջ մտնող առածներն ու ասացվածքները կապված են աշխատավորական մասսաների հետ և արտացոլում են նրանց դասակարգային, քաղաքական, բարոյական ըմբռնումները, ճաշակն ու հոգեբանությունը, նրանց տենչանքներն ու ակնկալությունները: Այսպես օրինակ. նպատակ ունենալով վեր հանելու ոչ անձնամոլ, մարդասեր, շնորհալի և նման հատկություններով օժտված մարդու արժանիքները, ժողովուրդը ասում է. «Մեկ կա հազար արժե, հազար կա մեկ չարժե»:

Հասարակության համար պիտանի ու օգտակար և միաժամանակ իր առավելություններով չլրացող, համեստ ու պարզ մարդուն բնութագրելու համար նա ասում է. «Պտղատու ծառը գլուխը կախ կը գցի»:

Ժողովուրդը խորհուրդ է տալիս գործ ունենալ միայն խելոք, բանիմաց և խոհուն մարդկանց հետ, ու հեռու մնալ անխելքներից. «Խելոքի հետ քար կրի, հիմարի հետ փլավ մի ոստի»:

Նա կոչ է անում հետևելու՝ ուրիշներից ակնկալություն չհայցող, սեփական աշխատանքով ապրող, ջանադիր ու գործունյա, արդար ու ազնիվ, խարեությանը չզբաղվող, ուրիշի վաստակը չկողոպտող, ճշմարտասեր ու ճշմարտախոս մարդկանց օրինակին. «Բանոպ ձեռքը չի մուրալ», «Հալալը որ մազ ըլնի՝ չի կտրվի, հարամը որ գերան ըլնի՝ կկոտրվի», «Շիտակ ճամբով քալող չղաղրի» և այլն:

Քննության առարկա առածների ու ասացվածքների երկրորդ խումբը կազմում են այն ստեղծագործությունները, որոնց մեջ խոսվում է մարդու բացա-

սական հատկությունների մասին: Ժողովուրդը հիշյալ ստեղծագործություններով պարսավանքի խոսք է ասում այդ հատկությունները կրող մարդկանց հասցեին: Այստեղ մենք տեսնում ենք մասնավոր սեփականատիրական կարգերի ծնունդ հանդիսացող մարդկային այնպիսի գծեր, ինչպիսիք են համոզությունը, ձրիակերությունը, ազահությունը, շահամոլությունը, կեղծավորությունը և այլն: Ժողովուրդը ճշմարտացիորեն արտացոլել է իր շրջապատի իրականությունը, շահագործման ու ճնշման վրա հիմնված անցյալի մոռացված կարգերը, որոնք դարերի ընթացքում մարդու միջից աստիճանաբար դուրս են վանել մարդկայինն ու լավը, փոխարինելով այն հակամարդկայինով ու վատով: «Հին հասարակությունը,— ասել է Լենինը այդ առթիվ,— հիմնված էր այն սկզբունքով, որ կամ դու ես կողոպտում ուրիշին, կամ ուրիշն է կողոպտում քեզ, կամ դու ես աշխատում ուրիշի համար, կամ ուրիշը՝ քեզ համար, դու կամ ճորտատեր ես, կամ ճորտ ես: Եվ հասկանալի է, որ այս հասարակության մեջ դաստիարակված մարդիկ, կարելի է ասել, մոր կաթի հետ ընկալում են այն հոգեբանությունը, սովորությունը, հասկացողությունը, թե՛ կամ ճորտատեր, կամ ճորտ...»¹ Լենինի բնութագրած այդ հասարակությունն է ահա, որ դարերի ընթացքում մշակել է մարդու բնավորությունը, որը «Ոչ այլ ինչ է, բայց եթե փոքրամասնության կողմից կազմակերպված հարյուրամյակների ճնշումով սնուցված ունակությունների, սովորությունների, նախապաշարումների և սնոտիապաշտությունների մի շարք»:²

Սակայն ժողովուրդի ռեալիզմը, ինչպես բոլոր մյուս դեպքերում, այստեղ էլ պասսիվ, արձանագորողական չէ: Զգալի տեղ հատկացնելով իր առածների ու ասացվածքների մեջ մարդու բացասական հատկություններին նա օբեկտիվորեն մերկացրել է դրանք ծնող հասարակական միջավայրը՝ անցյալի մասնավոր սեփականատիրական կարգերը: Դրա հետ միասին նա հետապնդել է դաստիարակչական նպատակներ՝ քննադատության ու մերկացման միջոցով վերացնելու մարդու միջից նրա էգոիստական վատ գծերը: Այսպես օրինակ. խոսելով ուրիշի ծանր վիճակի մեջ շփոթող և միայն իր նեղ անձնական շահով տարված մարդու մասին, ժողովուրդն ասում է. «Մեկի աչքն է դուրս եկել, մեկին ասում է՝ տուր տանեմ կատվիս»:

Բնութագրելու համար աշխարհի բոլոր բարիքներին տեր դառնալու անհադուրդ մարմաջով բռնված անկուշտ ու ազահ մարդկանց, նա ասում է. «Տանձն ինծի, խնձորն ինծի, սերկեվիլն էլ սիրտս կուզի»:

Ժողովուրդը դիպուկ և ուժեղ պատկերներով ու համեմատություններով, դառն հեզանքով խաբազանում է քրտինք չթափող, հեշտ վատտակի ետևից ընկած ձրիակերության սովոր, ծուլը, դատարկապորտ ու անգործոնյա, նեղ համալու ու շահամոլ, առանց որևէ դավանանքի, խարդախ ու սրիկա, երկերեսանի ու կեղծավոր մարդկանց: Այդպիսիների մասին նա ասում է. «Սատկած էշ ման կուգա, որ նալերը քաշի», «Բան դրին փախավ, հաց դրին հասավ», «Որ ես դրախտումը չեմ, թող իշվանք էնտեղ թավալ տան», «Աչք ձեռքը՝ բերինին, ձախը՝ դմակին», «Ագռավի ծերտը աքսսու տեղ անց կրկացնի», «Մոր մանածը ծախող է», «Լեզուն մեղր, սիրտը լեղի», «Երեսանց հայելի, տակեվանց ասելի» և այլն:

Նման ձևով ժողովուրդը առածների ու ասացվածքների մեջ իր ակտիվ վերաբերմունքն է արտահայտում նաև մարդու անձնական ու հասարակական

¹ В. И. Ленин, Сочинения, том 31, 1950 г., стр. 269.

² М. Горький, Публицистические статьи, 1933 г., стр. 264.

բոլոր մյուս գրական ու բացասական հատկությունների նկատմամբ, հետապնդելով ուսուցողական և քննադատական նպատակներ:

4.

Հայկական առածների ու ասացվածքների մեջ զգալի տեղ են գրավում կենսափիլիսոփայության, բարոյականության ու գեղեցիկի վերաբերյալ ստեղծագործությունները: Ինչպես ժողովրդական բանահյուսության մյուս բոլոր հորինվածքների, այնպես էլ վերջիններիս հիմքը կազմում է աշխատավոր մասսաների տարերային-մատերիալիստական աշխարհայացքը: Բնության, հասարակական կյանքի, մարդու պրակտիկ գործունեությունը վերաբերող բոլոր հարցերում ժողովրդի ելակետը հանդիսանում են նյութական պայմանները: Հակառակ կրոնական-իդեալիստական աշխարհայացքի, որը հաստատում է աստործու բացարձակ իշխանությունը բնության վրա և դրանով իսկ նպատակադրյալ կերպով շեղում մարդու հայացքը իրական երևույթներից ու գործողություններից, ժողովուրդը իր ուշադրությունը սեռում է հիշյալ երևույթների ու գործողությունների վրա և իր եզրակացությունները բխեցնում է ռեալ իրականությունից: Կյանքի ու մահվան, աշխատանքի ու սիրո, միջավայրի ու ժառանգականության և քաղմաթիվ այլ հարցերում նա հիմնականում կիրառում է աշխարհաճանաչողության այդ առողջ ու առաջավոր սկզբունքը, որն իր ծագումով սերտորեն կապված է նրա հասարակական-դասակարգային կեցության հետ:

Հակառակ աշխարհի անցավորության և ունայնության մասին քրիստոնեական եկեղեցու քարոզած հայտնի գաղափարներին, որոնց հիմքում ընկած է հոգու անմահության իդեալիստական-միստիկական տեսակետը, ժողովուրդը առածների մեջ առաջ է քաշում իրական կյանքի առաջնության բուն մատերիալիստական հայացքը:

Բնորոշ է այս առումով «Բերողը կհաղթի գրողին» սքանչելի առածը, ուր բերող (իմա՝ ծնող) մոր և գրողի (իմա՝ հոգեառի) սիմվոլիկ կերպարների միջոցով ակնարկվում է կյանքի՝ մահվան հանդեպ տարած հաղթանակի մասին: Հակառակ իր հիմքում խորապես ռեալիստիկ ու սխալ այն հայացքի, ըստ որի հանցագործությունը, ինչպես նաև հասարակական շատ այլ շարիքներ իրենց արմատներն ունեն մարդու բնախոսության մեջ, ուստի և անհնարին է դրանք վերացնել, ժողովուրդը հավատարիմ իր հասարակական առողջ բնազդին՝ այդ բոլորը կապում է միջավայրի և սոցիալական պայմանների հետ, միանգամայն հնարավոր համարելով դրանց վերացումը: Նա ասում է. «Մեղավոր (հանցավոր) մեր չէ բերե (մայրը չի ծնել), դրկցոց (հարևանների) մոտեն ի ուսե (սովորել)»:

Առաջադիմական ու ճշմարտացի է ժողովրդի մոտեցումը նաև մարդու արժանիքների գնահատության գործում: Նրան միանգամայն խորթ է մասնավոր սեփականատիրական կարգերում՝ անհատին նրա ունեցվածքով գնահատելու ընդունված կարգը: Ժողովրդի կարծիքով մարդու արժանիքների չափանիշը ոչ թե հարստությունն է, այլ նրա հասարակական, բարոյական ու հոգեկան հատկանիշները: «Չուլի (ցնցոտի) տակ էլ մարդ կլինի», — ասում է նա այդ առթիվ, պատկերավոր կերպով բացահայտելով իր միտքը:

Չնայած տիրող դասակարգերի և հատկապես եկեղեցու համառ ջանքերին դարերի ընթացքում մասսաների մեջ պասսիվության ու հնազանդության հայացքներ պատվաստելու, ժողովուրդը հիմնականում հարադատ է մնացել ար-

ստացրող ու ստեղծագործող դասակարգին հատուկ մաքառման ու պայքարի, ակտիվութեան ու գործի իր փիլիսոփայութեանը: Նա շարունակ աչն միտքն է քարոզել, որ բնութեան ուժերը սեփական շահերին ծառայեցնելու, առաջադրված նպատակներին հասնելու համար մարդը չպետք է սպասի ձեռքերը ծալած, և ոչ էլ հայցի վիզը ծռած: Ակտիվութեան ու պայքարի իր այդ հայացքները ժողովուրդը զրսևորել է «Ծառն ինքն իրան քեզ ցախ չի տա», «Ծիւղ (վիզ) ծռելով մուրադի չեն հասնի» և նման տիպի մի շարք այլ առածների ու ասացվածքների միջոցով:

Իմաստուն ու խորն է ժողովրդի սիրտ փիլիսոփայութեանը: «Սեր չիրիշկա հալ ու տաճիկ, ջիգլար չիրիշկա լաճ ու աղջիկ», — ասում է նա, բնագծելով սիրտ զգացման մեծությունն ու վեհությունը՝ նեղ ազգային, կրօնական և նման կարգի զգացումների ու քմբռնումների համեմատությամբ:

Իմաստուն ու խորն են ժողովրդի հայացքները աշխատանքի ու խաղաղութեան մասին: Ժողովուրդը չափազանց բարձր է գնահատում թե՛ աշխատանքը և թե՛ խաղաղությունը, որովհետև և՛ մեկը և՛ մյուսը նրա կյանքի ալֆան ու օմեգան են: Ատրելով բացառապես իր արդար վաստակի արդյունքով և միաժամանակ լինելով աշխարհի բոլոր նյութական ու հոգևոր բարիքների միակ ստեղծողը, ժողովուրդը չէր կարող այլ կարծիք ունենալ աշխատանքի մասին: Իսկ արդար և ստեղծարար աշխատանքի զխալովր նախապայմաններից մեկը, ինչպես հայտնի է, միշտ եղել է խաղաղությունը, որի մշտական և ամենազերմ ջատագովն է հանդիսացել աշխատավոր ժողովուրդը միշտ և ամենուր: Աշխատանքի ու խաղաղութեան հասարակական վերահիշյալ կարևոր դերն բնագծող բնորոշ ստեղծագործություններից են օրինակ, «Ձեռքը բան, ոտքը գերեզման» տարածված առածը, որտեղ տրված է անդադրում աշխատանքի խելացի ու պրծարար խրատը, «Աշխատանքը լեռներ կհավարե» ասացվածքը, որով ակնարկվում է աշխատանքի ամենակարող և ստեղծարար մեծ զորությունը, «Հացի կտրածը թուրը չի կտրե» սիմվոլիկ առածը, ուր հացի և թրի հարաբերության միջոցով ժողովուրդը հաստատում է համերաշխության ու խաղաղության բացարձակ գերազանցությունը բռնի ուժի ու պատերազմի նկատմամբ: Այսպես և շատ ուրիշներ:

Ժողովրդի կենսափիլիսոփայությունը, չնայած աչն հանգամանքին, որ մշակվել է անցյալի ծանր պայմաններում, շնորհիվ իր առողջ մատերիալիստական արմատների, իր հիմքում լավատեսական է: Իր առածների ու ասացվածքների մեջ ժողովուրդը տարբեր երանգներով շարունակ աչն միտքն է արծարծում, որ՝ անհաջողությունը, չարիքը հարատև չեն, և որ վաղ թե ուշ հաղթանակելու է բարին ու լավը: Բնորոշ են այս տեսակետից՝ Քառսուն տարի «ալխ» չըլլար» և «Ձէ եղեր գիշեր, որ չէ լուսցեր» պատկերավոր ու խորիմաստ առածները, որոնց մեջ հիանալիորեն ցոլանում է աշխատավոր մասսայի՝ իր ապագայի ու վերջնական հաղթանակի մասին ունեցած վառ հավատը:

Առածներն ու ասացվածքները բացահայտում են ժողովրդի կողմից մարդկային վարքագծի այս կամ այն արտահայտությունը տրվող բացասական կամ դրական գնահատականները, լավի ու վատի, չարի ու բարու, մեղավորի ու անմեղի մասին նրա հայտնած կարծիքները: Այդ կարծիքները բխում են աշխատավոր մասսաների բարոյախոսական ընդհանուր սկզբունքներից և համերաշխ ու համահնչուն են վերջիններիս: Հայտնի է, որ բարոյախոսությունը իբրև վերնաշենքային երևույթ պայմանավորված է հասարակական կոնկրետ հարաբերություններով և ունի որոշակիորեն արտահայտված պատ-

մական բնույթ: Նրա վրա անմիջական ներգործություն ունեն տվյալ ժամանակաշրջանի իրավական, կենցաղային, կրոնական և այլն հայացքները, որոնք իրենց հերթին պայմանավորված են նույն այդ ժամանակաշրջանի տնտեսական դրությամբ: Ռշնամական, իրարամերձ դասակարգերի բաժանված հասարակության մեջ չի եղել և չէր կարող լինել մեկ միասնական բարոյախոսություն: Բարոյական այնպիսի ընդհանուր հասկացություններ, ինչպիսիք են օրինակ. «Հարն ու բարին», «Լավն ու վատը», «Արդարն ու մեղավորը» և այլն, որոնք գոյություն են ունեցել երկար դարերի ընթացքում, յուրաքանչյուր պատմական դարաշրջանում և յուրաքանչյուր դասակարգային միջավայրում ստացել են սոցիալական համապատասխան երանգ ու բովանդակություն: Մինչդեռ տիրապետող և շահագործող դասակարգերի բարոյախոսությունը արդարացնում ու պաշտպանում է այդ դասակարգերի իշխանությունն ու շահերը, ժողովրդի բարոյախոսությունը արտահայտում է ձնշված ու հարստահարված դասակարգերի բողոքն ու դաշրույթը տիրող դասակարգերի դեմ, պաշտպանում է աշխատավոր մասսաների շահերը, արտացոլում է նրանց ձգտումներն ու ակնկալությունները: Այսպես, օրինակ, հակառակ բրիտանական «Մի կալ հակառակ չարին» հայտնի սկզբունքին, ուր չարին շահառակելու պատսիությունն ու հնազանդության քարոզով փորձ է արվում կասեցնելու մասսաների բողոքն ու ջատումը տիրող կարգերի դեմ, ժողովուրդն իր առածների մեջ կոչ է անում հետո մնալ չարիքից, ակնարկելով համապատասխան պատժի մասին: Նա ասում է. «Շնորհվան գնացողը շնամակ կուտի», «Արին թափողը արնով էլ կերթա»: Վերջին առածի մեջ ցայտուն կերպով դրսևորված է մի կողմից ժողովրդի խաղաղարական բնավորությունը, արյուն թափողների դեմ բուռն ատելությունը, մյուս կողմից՝ նրա հաստատ կամբը ոչնչացնելու այդ արյուն թափողներին:

Ժողովրդական բարոյախոսության համար չափազանց բնորոշ է փոխադարձության և փոխօգնության սկզբունքը, որն իր արմատներով կապվում է աշխատավոր մասսաների կյանքի հնից եկող համայնական-կոլեկտիվիստական տնտեսաձևի, կենցաղի և վերջիններիս վրա խորսված նրանց համապատասխան հակումների ու հասկացությունների հետ և արամագծորեն հակադրվում է շահագործող դասակարգերի կողմից ստեղծված իրենց հիմքում ինդիվիդուալիստական և էգոիստական բարոյական սկզբունքներին: Վերոհիշյալ սկզբունքի ցայտուն արտահայտություններից մեկն է «Աշխարքս փոխ հաց է» տարածված առածը, որի մեջ ժողովուրդը այն միտքն է արտահայտում, թե աշխարհը հիմնված է մարդկանց փոխադարձ օգնության վրա:

Դասակարգային-սոցիալական որոշակի բնույթ ունեցող նմանօրինակ բարոյական մի սկզբունք է նաև անարգար ու հեշտ վաստակի անկաշունության ու վաղանցուկ լինելու մասին ժողովրդի ունեցած հայացքը, որն իր արտահայտությունն է գտել «Քամու բերածը քամին կտանի», «Սեղավի բերածը սեղավը կտանի» և մի քանի ուրիշ առածների մեջ: Այստեղ այն միտքն է ակնարկված թե՛ ուրիշի հաշվին շահագործումով ու կողոպուտով ձեռք բերված հարստությունը մնալուն չի կարող լինել:

Ժողովրդի հայացքով գեղեցկի զգացումը որևէ առարկայի կամ էակի նկատմամբ, տարբեր լինելով վերջիններիս մասին նրա ունեցած գործնական կարծիքից կամ նյութական հետաքրքրությունից, միաժամանակ հակադիր չէ դրան: Նրա աչքում տվյալ առարկայի կամ էակի գեղագիտական արժեքը մեծանում է այդ առարկայի կամ էակի ունեցած սոցիալական արժեքի համե-

մատ: Գեղեցիկ է այն, ինչ պիտանի է, և տգեղ է այն, ինչ անպիտք է մարդու համար: Այստեղից էլ ահա բխում է ժողովրդի հայացքը գեղեցիկի ու լավի նույնությունն և գեղեցիկի հասկացողության հարաբերական լինելու վերաբերյալ:

Բնության և հասարակական կյանքի երևույթների գնահատման գործում ժողովրդի համար էական նշանակություն ունի գեղեցկության հարցը: «Տան կատուն էլ լավ է, որ սիրուն ըլնի»,— ասում է նա, ընդգծելով գեղեցկության կարևորությունը ո՛չ միայն մեծ, այլև ամենափոքր բաներում անդամ: Շեշտելու համար գեղեցկության էական դերը հատկապես մարդկանց գնահատման համար, ժողովուրդը եզրակացնում է «Օքմինը ջեր աչքին պիտի դուր գա, իժում սրտին»:

Ընդունելով արտաքին գեղեցկության կարևորությունը, սակայն, ժողովուրդը հեռու է այն գերազնահատելուց: Նրա մոտ արտաքին գեղեցկությունը սերտորեն կապված է ներքինի հետ: Միայն արտաքին գեղեցկությունը շատ քիչ է տվյալ առարկան կամ էակը գեղեցիկ համարելու համար: «Միռունի երեսին փլավ չին ուտի»,— ասում է ժողովուրդը մերժելով անբովանդակ գեղեցկությունը:

Արտաքին գեղեցկության ժամանակավոր և վաղանցուկ լինելը և ներքին գեղեցկության մնայունությունն ու տևականությունը շեշտելու համար, նա ազդարարում է. «Դեմքի գեղեցկությունը տնեն-բաղնիս, անվան գեղեցկությունը՝ Վանեն-Բիթլիս»:

Բնորոշ են նաև այն առածներն ու ասացվածքները, որոնց մեջ բացահայտված է գեղեցկության հարաբերական լինելը: Դրանց ցայտուն նմուշներից մեկն է «Սրտի սիրածը սիրուն կլինի» հայտնի ասացվածքը, որի մեջ ժողովուրդը պարզ ու որոշակի կերպով այն միտքն է արտահայտում, որ բացարձակ գեղեցկություն գոյություն չունի, և որ գեղեցկի չափանիշը մարդու՝ տվյալ առարկայի կամ էակի նկատմամբ ունեցած վերաբերմունքն է:

5.

Հայ ժողովրդական առածների ու ասացվածքների համեմատաբար փոքր և ուրույն մի բաժինն են կազմում հավատալիքներին և կրոնին վերաբերող ստեղծագործությունները: Վերջիններա, ինչպես և իրավական, կենցաղային, փիլիսոփայական և այլ բնույթի առածներն ու ասացվածքները անդրադարձնում են իրենց մեջ հին Հայաստանի տնտեսական կարգը: Դրանք հիմնականում արդյունք ու արտահայտությունն են տոհմատիրական-նահապետական և ֆեոդալական ֆորմացիաների տիրապետության պայմաններում աշխատավոր մարդու ընդհանուր գոյավիճակի, մասսաների հետամնաց ու ճնշված պայմանների: Հնադարյան շովթ ու արորի և փայտե գովթանի երկրագործությունը, որի հետ կապված է եղել հայ գյուղացու աշխատանքային կյանքը, արտադրության այն պրիմիտիվ գործիքները (բահն ու բրիշը), որոնցով նա հայթայթել է իր գոյության պահպանման համար անհրաժեշտ կենսական միջոցները, ստրկական կապի մեջ են դրել նրան շրջապատի բնությունից, ենթակա դարձրել վերջինիս կույր ու տարերային ուժերին: Չկարողանալով ծառայեցնել այդ ուժերն իր արտադրական նպատակներին և աշխատանքային գործողություններին, չկարողանալով կազմակերպված պայքար մղել բնության արհավիրքների ու պատահարների դեմ, անընդունակ ըմբռնելու դրանց առաջացման քուն պատ-

ճառները՝ մարդը աստվածացրել է քննությունն իր ուժերով, մարմնավորել այն դանազան շար ու քարի էակների մեջ:

Հայկական առածների ու ասացվածքների մեջ արտացոլված հավատալիքներն ու կրոնական ըմբռնումները նույնպիսի հիմքեր ունեն, ինչպես և հավատալիքներն ու կրոնը ընդհանրապես: Վերջիններս ըստ էնգելսի ոչ այլ ինչ են, բայց եթե՝ «Ֆանտաստիկ անդրադարձումը մարդկանց գլուխների մեջ այն արտաքին ուժերի, որոնք իշխում են նրանց վրա առօրյա կյանքում, անդրադարձում, որի մեջ երկրային ուժերը գերբնական ուժերի ձև են ընդունում»:¹

Հայ ժողովրդական առածների ու ասացվածքների մեջ անդրադարձված է, նախ և առաջ, հոգու պաշտամունքը, որի հետ սերտորեն կապված է նախնադարյան անխմիզմը՝ բնության երևույթների ու առարկաների շնավորումը, նրանց աստվածացումը: Նույն այդ առածների մեջ, այնուհետև, կարևոր տեղ ունի ցեղի կամ սոցիալ նախնիների պաշտամունքը, այսպես կոչված տոտեմիզմը, երբ մարդիկ բնության որևէ երևույթի կամ կենդանու մեջ տեղափոխված էին համարում իրենց նախնու հոգին և ըստ այդմ սկսում էին պաշտել նրան: Տոտեմների պաշտամունքի արտահայտությունն է եղել կենդանու կերպարանք ունեցող շար ու քարի ոգիների (սատանա, դև և այլն), էակների պաշտամունքը:

Դարերի խորքից եկող նախնական բնույթի այս և բազմաթիվ ուրիշ հավատալիքների, սնտոիապաշտությունների ու նախապաշարունների հետ միասին, որոնց առանձին տարրերն ու վերապրուկները պահպանվել ու հարատևել են մինչև 19-րդ դարը, հայկական առածների ու ասացվածքների մեջ զգալի տեղ ունեն նաև ավելի ուշ շրջանի և առավել զարգացած կրոնական ըմբռնումները. միաստվածության գաղափարը իր տարբեր արտահայտություններով, հանդերձյալ կյանքի հավատքը, քրիստոնեական կրոնի մի քանի դոգմաները:

Ըստ վերոհիշյալ հավատալիքների ու կրոնական ըմբռնումների՝

Շուն ու կատու սպանելը մեծ մեղք է, մուկը պիղծ է, խսկ ագռավը շարագուշակ. «Շունը սպանողին քաշ տալ կը տամ», «Կատու սպանողին թողութեն չեղնի», «Մուկը մեկ փշուր ա, ամա որ ընկնի կարաս՝ կը մուռտառի», «Ագռավի տեսած սերմը չի կանաչի»:

Սատանան այծի կերպարանք ունի և ազգակից է նրան, դևը կրակից վախենում է. «Էծ տեսած, սատանա տեսած», «Էծը սատանի սանահերմ ա», «Դևը կրակից փախ է», «Դևը դարբնոց չի էթա»:

Երազում տեսածը կատարվում է, երազով կանխակառուցվում է լինելիքը: Փորձանքն անպակաս է մարդու գլխից. «Երազ կա՝ օրն ա կատարվում, երազ կա՝ տարին», «Երազն առաջնախոս ա», «Օրը կ'երթա, ավուր շառը չի երթա»:

Մարդու հաջողության ու անհաջողության տնօրենը նրա բախտն է կամ ճակատագիրը. «Բախտ ունեցար՝ լեռ քարի վրա էլ գնաս, կը կանաչի», «Անբախտ մարդը ծովերն էլ երթա՝ կը ցամաքի», «Լավ ա մի փութ բախտը, քանց մի կարաս իմաստությունը», «Ճակատի գրվածը չի ջնջվի»:

Աստված ամենաստեղծ է, արդարադատ ու ողորմած, նրա գործն անբնեղի է. «Աստված մեկ է — ամենաստեղծ», «Ամենը սուտ, աստված իրավ», «Աստված մեկ ա, ողորմությունը հազար», Աստծու բանն անքննելի է» և այլն:

¹ Маркс — Энгельс. Сочинения, 1931 г., т. XIV, стр. 322.

Հողին գերադաս է մարմնից: Հավատ ունեցողը երկար է ապրում. «Հողին քաղցր է քան մարմինը», «Հավատ ունիս, շատ կապրիս»:

Այս աշխարհը անցավոր է ու փոփոխական: Մարդ պետք է երկնչի վատ արարքներից, որովհետև հանդերձյալ կյանքում նրանից հաշիվ են պահանջելու դրա համար. «Աշխարհը Սողոմոն իմաստունին էլ չի մնացել», «Աշխարհի մալը աշխարհը կը մնա», «Դատաստան կա դալու, պատասխան կա տալու»:

Չպետք է խնայել աղքատներին ողորմություն, որովհետև աստված հատուցում է դրա դիմաց. «Ողորմություն տուր, որ աստված էլ քեզ ողորմա», «Ողորմողին աստված կը ողորմա»:

Հավատալիքներն ու կրոնը ծագած լինելով մասսաների հետամնացության ու ճնշվածության հողի վրա, դարերի ընթացքում օգտագործվել են տիրող դասակարգերի կողմից նույն այդ մասսաների գիտակցությունը բթացնելու և նրանց անխնա կեռալով հարստահարելու համար: Կրոնի այդ դերը բացահայտված է մարքսիզմի կլասիկների մի շարք աշխատություններում:

Լենինը իր «Սոցիալիզմն ու կրոնը» հայտնի աշխատության մեջ խոսելով այն մասին, որ կրոնը երկար դարերի ընթացքում հանդիսացել է աշխատավորական մասսաների վրա անցյալում ամենուրեք ծանրացած հոգևոր ճնշման մի ձևը, հետևյալն է գրում. «Ուրիշ որ իր ամբողջ կյանքում աշխատում է ու կարիքի մեջ է, կրոնը նրան երկրային կյանքում հեղություն ու համբերություն է ուսուցանում, մխիթարելով նրան երկնային հատուցման հուսով: Իսկ նրանց, ովքեր ուրիշի աշխատանքով են ապրում, կրոնը երկրային կյանքում բարեգործություն է ուսուցանում, առաջարկելով նրանց արդարանալու շատ էֆանդին միջոց՝ իրենց շահագործական ամբողջ գոյություն համար, և երկնային բարեկեցության տոմսեր ծախելով ձեռնառու դնով»¹:

Հավատալիքներին և կրոնին վերաբերվող հայկական առածներն ու ասացվածքները լավ իլլուստրացիա կարող են ծառայել Լենինի վերոհիշյալ մետքերի համար:

Չափազանց բնորոշ է այն հանդամանքը, որ աշխատավոր ժողովուրդը հետամնացություն հետևանքով ստիպված լինելով հավատալ զանազան չար ու բարի ուժերին, սատանաներին ու հրեշտակներին, բախտին ու ճակատագրին, աստծուն ու սրբերին, — միաժամանակ տնինա կերպով ու շարաշար մերկացրել, քննադատել ու ծաղրել է կրոնի պաշտոնական սպասավորներին երկրի վրա, հոգևոր դասի մեծ ու փոքր ներկայացուցիչներին, որոնք ապրել են նրա հետ կողք-կողքի և գործել նրա աչքի առաջ: Աշխատավոր մասսաները իրենց դարավոր կենսափորձով տեսել են, թե ինչ դեր են խաղացել եկեղեցին, կրոնն ու կրոնավորները ժողովրդի հարստահարման, ճնշման ու ստրկացման գործում: Նրանք տեսել ու զգացել են իրենց մեջքի վրա, թե ինչպես քրիստոնեական եկեղեցին, հանձին իր սպասավորների, միշտ գնացել է տիրող շահագործող դասակարգերի հետ, ընդդեմ ժողովրդի, թե ինչպես այդ եկեղեցին հնազանդության և հպատակության իր քարոզներով աշխատել է թրմելուն ու զինաթափ անել ժողովրդին, կասեցնել նրա բուռն ասելությունն ու պայքարը ճնշողների դեմ: Ահա թե ինչու նրանք՝ աշխատավոր մասսաները, ծառս են եղել ոչ միայն աշխարհիկ հարստահարիչների՝ զանազան կավաժատիների, իշխանների, պետության ու նրա պաշտոնյաների, վախատու-առե-տրականների, կապիտալիստների և բազմաթիվ այլ «ցեղերի» դեմ, այլև նույն

թափով ու տտելութեամբ դուրս են եկել վերջիններս զաշնակից զանազան հոգեւոր պորտաբուծների՝ եկեղեցու սպասավորների՝ վարդապետների և մշուհների դեմ: Աշխատավոր ժողովրդի պաշարը կրոնի և կրոնավորների դեմ, եկեղեցական ծեսերի ու արարողությունների ժխտումը, որն այնքան ցայտուն կերպով արտահայտված է սովանդավորների գաղափարախոսության մեջ տակաւին վաղ միջնադարում, իր ուժեղ արձագանքն է գտել հայ ժողովրդական բանահյուսութեան տարբեր ժանրի ստեղծագործությունների (առակ, էպոս, երգ և այլն) մեջ և մասնավորապէս առածնեւում ու ասացվածքներում:

Հայկական առածների ու ասացվածքների մեջ մերկացված է հոգեւորականութեան սոցիալական էությունը, որպէս անաշխատ և շահագործող մի դասակարգի: Այստեղ երևան են գալիս եկեղեցին, վանքը և նրա պաշտոնյաները (վարդապետ, քահանա և այլն), որոնք աշխարհիկ հարստահարիչների նման ապրում են գլուխի ու քաղաքի աշխատավորութեան հաշվին, առանց տրեւելու, ձրիակերութեամբ, կողոպուտով ու կաշառքով: Բնութագրելու համար հոգեւորականների այդ հատկութիւնը, հայ ժողովուրդն, օրինակ, ասում է. «Նդ վանից, ալլուր Մահմտանից, ի՞նչ կերթա վարդապետից», «Տերտերի ասմունքը միշտ է ուզմունքը», «Տերտերուն պէս «տուրն» են սորվեր», «Տերտերն տոնելուն դռալ ա, տալուն՝ նաշալ» և այլն:

Իրենց դասակարգային էութեամբ մոտ ու համերաշխ լինելով աշխարհիկ հարստահարիչներին, հոգեւորականները հանդես են եկել նրանց հետ սերտ դաշնակցութեան ու համագործակցութեան մեջ: Այդ մասին է վկայում «Քհանի (քահանա) վրա լույս է իջեր, ո՞վ է տեսել—գզիրը» առածը, որի մի տարբերակն է «Տանտիրոջ վրա լուս վեր եկավ, ո՞վ տեսավ՝ գզիրը» տարածված առածը:

Եկեղեցու պաշտոնյաների էությունը հայկական առածների ու ասացվածքների մեջ բացահայտվում է նաև նրանց շահասիրութեան, ազահութեան ու որկրամոլութեան մասին խոսող բազմաթիւ ստեղծագործություններով: Հայ ժողովուրդն ասում է. «Սար ու ձոր, տերտերի փոր», «Տերտերի կաշին թմբուկի վրան են անցուցեր, քանի գարկեր են՝ «տուր-տուր» է ասեր», «Տերտերի փորը վայ-վայի պնակ է, ինչ որ գնես՝ կերթա», «Տերտերին աղիքը քնար շիներ են, քանի գարկեր են՝ անոթի եմ, բերեք ուտեմ, անոթի եմ՝ բերեք ուտեմ, ձայն կուտա եղեր»: Քահանայի բացառիկ որկրամոլութիւնը ժողովրդի աչքում դարձել է մի տեսակ շափանիշ: Այդ է պատճառն ահա, որ երբ ուզում են ակնարկել մեկի անկշառութիւնը, ասում են. «Ինչ որ երեցն ուտե ուրիշի տուն» կամ «Թեկուզ իրիցի բերանը դցած, թեկուզ՝ գիլի»:

Իր առածների ու ասացվածքների մեջ հայ ժողովուրդը եկեղեցու պաշտոնյաների մեծամասնութեան ձրիակերութեան, շահասիրութեան, ազահութեան, որկրամոլութեան հետ սուր կերպով քննադատում ու ծաղրում է նաև նրանց ծալրաստիճան բխմամոլութիւնը և անբարոյականութիւնը, որով առանձնապէս աչքի են ընկել գլուղական քահանաները: Այդ առթիւ նա ասում է. «Ժամտուն քանի ջոջ էլնի, տերտերը իր գիտցած կը կարգա», «Թե մարդ չգառնա, տերտեր խոմ կը դառնա», «Տերտեր արա, գեղը գցի, թե որ չտարի, դետը դցի», «Ծառա եմ կարգիդ, չեմ հափնիր վարքիդ» և այլն:

Ժողովրդական առածների ու ասացվածքների մեջ մենք գտնում ենք նաև ոչ սակավ թիւով բուն աթիստական ստեղծագործություններ՝ ուղղված կրոնի, սրբերի և հատկապէս աստծու դեմ: Դրանց մեջ արտացոլված է աշխատավորական մասսաների տարերային մատերիալիստական աշխարհայացքը և անարդարութեան դեմ ծառացող նրա բողոքող ոգին: Մասնավոր սեփականատի-

րական կարգերի տիրապետության պայմաններում, շահագործող դասակարգերի ճնշման անմիջական ազդեցությամբ աստծու հասկացողությունը ժողովրդի ըմբռնման մեջ ժամանակի ընթացքում մոտեցել ու միահյուսվել է թագավորի, կալվածատիրոջ, աղաչի և նմանների մասին նրա ունեցած պատկերացումների հետ, վերածվելով «երկնային թագավորի», «երկնային կալվածատիրոջ» կամ «երկնային աղաչի» հասկացողության: Վերջինս շատ ցայտուն դրսևորված է «Լերն աստված, վարը թագավորը», «Լերն իրիշկեմ աստվածն ի, ցածր՝ ամիրեն» հայտնի ասացվածքների մեջ:

Աշխատավոր ժողովուրդը դարերի ընթացքում տեսնելով աստծուն ուղղված իր դիմում-աղոթքների անհետևանք մնալը և իր անձի վրա համոզվելով, որ աստված ո՛չ միայն չի օգնում զրկվածներին ու հալածվածներին, ալլև դարձել է շահագործման ու հարստահարման գործիք ռեժիմների ու զրուկողների ձեռքին, իրերի բնական տրամաբանությամբ կանգնել է աթեիզմի ճանապարհին, իր երկբայությունն ու թերահավատությունն արտահայտել աստծու նկատմամբ: Նա բացահայտել է քրիստոնեական կրոնի կողմից աստծուն վերագրված արդար և իրավ դատավորի համբավի կեղծ լինելը, կյանքից վերցրած կոնկրետ օրինակներով ապացույցելով բոլորովին հակառակը. «Ա՛խ, աստված, վա՛խ աստված, որին կուտաս սելով փես, որին շես տա ցախ, աստված»: Ցույց է տվել թուլերի ու կարիքավորների նկատմամբ աստծու ունեցած անբարյացակամ վերաբերմունքը. «Որքը ըսաց՝ ես կը խնդամ, աստված ըսուց՝ հրդը ես ո՛ւրտեղ եմ»: Արձանագրել է աստծու — հարուստների պաշտպան լինելու հանգամանքը. «Աստված հարստի դժիցն ա», որի համար և բնականորեն, հարուստները միշտ մեծարել են նրան. «Աստծու գովքը միշտ հարուստն է էրեն»: Թունոտ ու սուր հեգնանքով մերկացրել է աչն խաբուսիկ օգնությունը, որ աստված իբր թե ցույց է տալիս աղքատներին. «Աստված աղքատը խնդուցնել ուզենա նե, էշը կուրցնե, նորեն պտնել կուտա»: Դառնացած ու հիասթափված աստծուց և կուրցնելով հավատը նրա նկատմամբ, ժողովուրդը ասում է. «Անաստված աեղը կաց, անարխա (անօգնական) տեղը մի մնա»:

Նման վերաբերմունք ու կարծիք է հայտնել հայ ժողովուրդը նաև սրբերի, եկեղեցու և խաչի մասին: Վերջիններիս նկատմամբ ժողովրդի հասկացողությունները հիմնված են եղել աչն պատկերացման վրա, որ նա ունեցել է թագավորի և սրա պաշտոնյաների հարաբերության մասին: Ինչպես որ թագավորն ուներ իր նախարարներն ու ստորադրյալները, այնպես էլ ժողովրդի կարծիքով, աստված է ունեցել: Աստծուն, ինչպես և թագավորին նա հաճախ դիմել է ոչ թե ուղղակի ձևով, ալլ եկեղեցու, խաչի և սրբերի միջնորդությամբ: Ժողովուրդը ստիպված է եղել թագավորի ստորադրյալների նման սիրաշահել նաև վերջիններին: Հետևյալ ժողովրդական առածներն ու ասացվածքները ցայտուն կերպով բացահայտում են խաչի, եկեղեցու, սրբերի նմանօրինակ բնույթը. «Ո՛չ խաչին խոնեկ խոստացիր, ո՛չ էլ երեխին՝ բլիթ», «Եկեղեցուն չանք մոռ շտաս, քու մուրազը չի տա», «Ո՛չ սուրբին մատաղ խոստացիր, ո՛չ էլ երեխին՝ բլիթ»:

Այսպես ահա, աշխատավոր ժողովուրդը իր առածների ու ասացվածքների մեջ դիպուկ ու սուր խոսքերով, կենդանի ու գունեղ պատկերներով և առողջ հումորով մերկացրել է աստծու և սրբերի անունից հանդես եկող հոգևոր սուրտաբույծների ու հարստահարիչների դասակարգային-շահագործողական կոթյունը, միաժամանակ իր դժգոհության ու բողոքի վճռական ձայնը բարձրացրել իրեն՝ երկնային տիրոջ դեմ:

Իրենց ճնշող մեծամասնությամբ լինելով գյուղացիական ստեղծագործություններ, հայկական առաժնեներն ու ասացվածքները ռեալիստական ձևով արտացոլում են գյուղացիական մասսայի հասարակական բնույթն ու էությունը, լենինի խոսքերով ասած՝ «բողոքն ու հուսահատությունը», գյուղացիության «եռացող ատելությունը, հասունացած ձգտումը դեպի լավը, անցյալից փրկվելու ցանկությունը» և երազականությունը¹։ Հայկական առաժնեների ու ասացվածքների բովանդակության մեջ առկա հակասությունները հիմնականում արտացոլում են այն հակասական պայմանների, սոցիալական ազդեցությունների, որոնք որոշում էին գյուղացիության տարբեր դասերի ու շերտերի հոգեբանությունը նախառեռուցիոն շրջանում։

Իրարամբեժ հայացքներով ու հասկացողություններով առանձնապես հարուստ են հավատալիքներին ու կրոնին վերաբերող ժողովրդական առաժնեներն ու ասացվածքները։ Աշխատավորական մասսաների տարերային մատերիալիստական աշխարհայացքի արդյունք, բուն աթեիստական ստեղծագործությունների կողքին այստեղ կարելի է գտնել նաև դարերի ընթացքում քրիստոնեական եկեղեցու քարոզած պատգամների ոգով ու ոգով և նրանց անմիջական ազդեցությամբ հորինված ստեղծագործություններ։ Այսպես օրինակ.

«Աստված ողորմածը, խեղճ մարդը մոգոնած է» ասացվածքին, ուր դրոսկորված է ժողովրդի թերահավատությունը աստծու ողորմածության մասին իրեն իսկ կողմից հորինված առասպելի նկատմամբ, հակադրվում է «Աստված մեկ է, ողորմությունը՝ հազար» ասացվածքը՝ ստեղծված քրիստոնեական կրոնի ոգով՝ հարստահարվածներին մխիթարելու և նրանց մեջ սոցիալական անհավասարության վրա խարսխված կարգերի դեմ առաջ եկող բողոքն ու ընդվզումը մեղմելու համար։ «Աստված հարստի դժիցն ա» ասացվածքին, ուր արտահայտված է ընչազուրկ մասսայի ռեալիստական կարծիքը աստծու (իմա՝ կրոնի)՝ շահագործողների պաշտպան լինելու վերաբերյալ, հակադրվում է «Քյասիքի (աղքատի) տերն աստված է» ասացվածքը՝ պատվաստված ժողովրդի մեջ եկեղեցու կողմից՝ նրան հնազանդության ու խաղաղության մեջ պահելու նպատակով։ «Ճակատի գրվածը չի ջնջվի» ասացվածքին, որը կրում է իր մեջ հին հավատալիքներից եկող ճակատագրի անխափանության, ֆատալիստական գաղափարը և վերջինից բխող պասսիվության հոգեբանությունը, հակադրվում է «Գնա ծովն ընկի, ճակտիս գիրն էս է ասա» ասացվածքը, որով ժողովուրդը հավատարիմ իր կենսասիրական առողջ հայացքներին քարոզում է սեփական կյանքը լավ տնօրինելու համար ակտիվ ու պայքարող լինել կյանքում։ «Հոգին առավել է, քան մարմինը» տիպիկ կրոնական ծագումի ասացվածքին, որի մեջ շեշտվում է հոգու առաջնության քրիստոնեական-իդեալիստական դրույթը, հակադրվում է «Առաջ կե՛ր, վերջը գոհացիր» ասացվածքը, որի մեջ հակառակ առաջինի ընդունված է մարմնի առաջնության բուն ժողովրդական մատերիալիստական հայեցակետը։ «Ամեն հալալ մարդ արքայությունից բաժին ունի» ասացվածքին, որը ոչ այլ ինչ է, բայց եթե ընչազուրկ և տառապող մասսաներին երկնային պարգևի հուսով կերակրող կրոնական բաղմամբով պատգամներից մեկը, հակադրվում է՝ «Էստի ճիրք (խտիր) տու, էնդի խալիշա տամ» ասացվածքը, որը հիմնալի կերպով բացահայտում է նույն այդ մասսաների վերաբերմունքը իրական և հանդերձյալ կյանքի նկատմամբ։

¹ Վ. Ի. Լենին, Երկեր, հատ. 15, Երևան, 1950 թ., էջ 250։

Իրար բացասող և հակադիր հայացքների ու հասկացողությունների ցայտուն նմուշներ կան կնոջ դերն ու դեմքը բնութագրող հայկական առածների մէջ: Կնոջը մեծարող, նրա անձնական, հոգեկան և հասարակական արժանիքները վեր հանող բազմաթիվ ստեղծագործությունների հետ, այստեղ մենք դռնում ենք ոչ քիչ թվով առածներ ու ասացվածքներ, որոնց մեջ թերադնահատված ու վարկաբեկված է կնոջ նկարագիրը:

Առաջին կարգի առած-ասացվածքների բնորոշ օրինակներ են. «Կնիկը որ կա՝ մարդու կյանքն ա» ասացվածքը, որի մեջ ընդգծված է կնոջ դրական դերը տղամարդու կյանքում: «Առյուծը առյուծ է՝ էգ լինի թե որձ» սքանչելի առածը, որտեղ տղամարդն ու կինը դիտվում են իբրև հավասարներ: «Հա՛ անկնիկ տունը, հա՛ ջրոտած ջաղացը», որի մեջ պատկերավոր համեմատությունամբ տրված է կնոջ անփոխարինելի դերը ընտանիքի կենսական գոյության և բարգավաճման գործում: Եվ բազմաթիվ նմաններ:

Երկրորդ կարգի առած-ասացվածքների նմուշներից են. «Կնկա մազերը երկար է, խելքը կարճ» ասացվածքը, ուր խոսվում է կնոջ մտավոր ցածր կարողությունների մասին: «Ո՛չ կնկան է հիպար (վատահոլություն) կա, ո՛չ ձիուն» ասացվածքը, ուր ակնարկվում է կնոջ անհավատարիմ լինելու մասին: «Կնկա ֆել (խարդավանք), չի տանի սել» ասացվածքը, ուր խոսվում է կնոջ բազում խարդավանքների մասին, և այլն:

Կնոջ դրական հատկությունները շեշտող առածներն ու ասացվածքները իսկական ժողովրդական ստեղծագործություններ են, հորինված աշխատավորական խավերի միջավայրում և արտացոլում են այդ խավերի ներկայացուցիչների ճշմարտացի ու առողջ հայացքները: Նրանց մի մասը դալիս է շատ խորը հնությունից, կրելով իր վրա մայրիշխանության տիրապետության և հայրիշխանության սկզբնական շրջանի ըմբռնումների կնիքը, ըմբռնումներ, որոնք բխում էին կնոջ այդ շրջանում հասարակական կյանքում ունեցած կարևոր դերից և համահնչյուն էին այդ դերին:

Կնոջ մասին բացասական կարծիք արտահայտող առածներն ու ասացվածքները ֆեոդալական և բուրժուական կարգերի տիրապետության պայմաններում, տիրող դասակարգերի և հատկապես եկեղեցու ու կրոնի քարոզած գաղափարների ազդեցությամբ առաջ եկած հորինվածքներ են: Հայտնի է, որ կնոջ իրավազրկումն ու ճնշումը պատմականորեն սկսվում է մայրիշխանության վերացմամբ և հայրիշխանության հաստատումով, որը գնալով հետզհետե ավելի է խորանում արդեն դասակարգայնորեն ձևավորված հասարակության պայմաններում: Հասարակական զարգացման մեջ կատարված պատմական վերոհիշյալ շրջադարձի մասին էնգելսը գրում է. «Մայրական իրավունքի տապալումը կանացի սեռի համաշխարհային-պատմական պարտությունն էր: Տղամարդն իր ձեռքն առավ նաև տան դեկավարությունը, և կինը նվաճողական, ստրկացիկ, դարձավ լոկ նրա ցանկությունների ստրկահին և երեսն ծնելու գործիքը: Կնոջ այդ ստորացված վիճակը, որ բացահայտ կերպով երևան է գալիս հատկապես հույների հերոսական շրջանի և ավելի ևս դասական շրջանի ժամանակ, հետզհետե գեղազարդվել է ու կեղծիքով սքողվել, տեղ-տեղ նաև ավելի մեղմ ձև ընդունել, բայց ամենևին չի վերացել»:¹

Դասակարգային հասարակության գոյության ողջ ընթացքում կինը եղել է այդ հասարակության ոչ լիիրավ անդամի վիճակում, թե՛ քաղաքական և թե՛

¹ Փ. Էնգելս, Ընտանիքի, մասնավոր սեփականության և պետության ծագումը, Երևան, 1940 թ., էջ 69—70:

ընչքային ու անձնական հարաբերությունների ոլորտում: Նա միշտ գտնվել է հոր, ամուսնու կամ որդու իշխանության տակ: Կնոջ այդ վիճակը իր ցայտուն ձևակերպումն է գտել մի շարք այսպես կոչված «բարձր» կրոնների մեջ: Սրբագործելով կնոջ անազատ վիճակը՝ և ելնելով իր քարոզած ասկետականությունից, եկեղեցին նրան համարել է բանականությունից ու հոգուց զուրկ, ստորագույն, չափազանց մեղալի, պիղծ ու ապականված մի արարած, որը շատ ցածր է կանգնած տղամարդուց և բնությունից դատապարտված է մշտապես նրան ենթակա լինելու:

Ահա թե որտեղից են գալիս առածների ու ասացվածքների մեջ առկա կնոջ անձնական և հասարակական դիմքն ու դերը նվաստացնող վատառողջ ստեղծագործությունները:

Հակասական հայացքների բնորոշ օրինակներ են տալիս մեզ նաև ճշմարտին ու ճշմարտախոսությանը վերաբերող հայկական առածներն ու ասացվածքները: Ծշմարտությունն ու ճշմարիտ խոսքը, որի ջատագովն ու ջերմ պաշտպանն է եղել միշտ աշխատավոր ժողովուրդը և որը հանդիսացել է նրա դավանած բարոյական կարևոր սկզբունքներից մեկը, ինչպես հայտնի է, միշտ ու ամենուր հալածված են եղել տիրող դասակարգերի և նրանց շահերի արտահայտիչ հանդիսացող քաղաքական և իրավական հաստատությունների՝ դատարանների, դատավորների, ոստիկանության կողմից: Աշխատավոր մասսաներին հարատահարելու, նրանց արդար վաստակի արդյունքը կողոպտելու նպատակով տիրող աշխարհիկ և հոգևոր դասակարգերի ներկայացուցիչները բազմաթիվ այլ միջոցների հետ չայնորեն կիրառել են նաև կեղծիքն ու սոսոր, հետապնդելով ու չարաչար պատժելով արդար գործի և ճշմարիտ խոսքի ներկայացուցիչներին, իրենց այդ վարքագծի համար հովանավորություն ու պաշտպանություն գտնելով իշխանությունների կողմից:

Հայկական առածների ու ասացվածքների մեջ ժողովուրդը բազմաթիվ ձևերով ընդգծում է ճշմարիտ գործի և ճշմարիտ խոսքի առավելությունները, արտահայտում իր անվերապահ դրական վերաբերմունքը թե՛ մեկի և թե՛ մյուսի նկատմամբ: Նա ասում է. «Հազար սուտ մեկ օղորդ (ճշմարիտ) չաժն», «Շիտակ ճամբով քալող չղաղրի», «Շիտակ պատր չի բլչի», «Մուռ նստինք, շիտակ խոսինք», «Հազար խփին, մե դրուստ ասիլ տան»:

Ժողովուրդը միաժամանակ արձանագրում է շիտակ ու ճշմարտախոս մարդկանց հալածական ու ծանր վիճակը մասնավոր սեփականատիրական կարգերում, քոնի ուժի և փողի տիրապետության պայմաններում: Նա ասում է. «Դուռ խոսողի գլուխը ծակ ա», «Ծշմարիտ խոսողի տակին մի Արաքստանի ձի պիտի», «Դրուստ խոսողի ձին դռանը պիտի, ոտն էլ ուղանգոումը», «Շիտակ ասողը տեր չունի», «Շիտակ մարդը տեղ չունի», «Շիտակ խոսքը հանաքով կասեն»:

Հակասական հայացքների ու հասկացողությունների արձագանքներ կարելի է գտնել գիր ու գրականության վերաբերյալ եղած ժողովրդական առածների և ասացվածքների մեջ: Գիրն ու գրականությունը և ընդհանրապես ունումն ու լուսավորությունը մեծարող, դրանք հասարակության կենսական ապահովության ու առաջադիմության կարևոր գործոններ համարող ստեղծագործությունների շարքում այստեղ հանդիպում են այնպիսի հատ ու կենտ առածներ ու ասացվածքներ, որոնց մեջ գիրն ու գրագետները արժանանում են քացասական վերաբերմունքի, դիտվում են իբրև մեծ շարիքներ հասարակության համար: Այսպես օրինակ. «Սև գիրը կարմիր օրեր կբերի» քնորոշ ու գեղեցիկ ասացվածքին, որի մեջ շեշտված է լուսավորության ստեղծարար դրա-

կան նշանակութիւնը. հակադրւում է «Ղաւամին խերն էլ շատ է, շատն էլ» առաջվածքը, որի միջ խոսվում է այն մասին, որ գիրը (իմա՝ լուսավորութիւնը) մեծ դրական դերի հետ խաղում է նաև մեծ բացասական դեր: «Կարգալը ոսկի բիլազուկ է, էցկուկ մարդու ձեռ» առաջվածքին, ուր ակնարկված է այն մեծ նշանակութիւնը, որ ունի ուսումը մարդու կենսական ապագան ապահովելու իմաստով. հակադրւում են այն առաձններն ու առաջվածքները, որոնց մեջ ուսման և ուսումնական մարդկանց մասին մենք գտնում ենք տրամադժոքեն հակառակ կարծիքներ:

Գիր ու գրականութեան մասին եղած և՛ դրական և՛ բացասական առաձնների ու առաջվածքների հեղինակը ինքը ժողովուրդն է: Դրական առաձնառկածքների հիմքում ընկած է նրա առողջ ու առաջավոր հայացքը ուսման և լուսավորութեան առաջադիմական դերի մասին: Բացասական առաձնները արդյունք են այն ռեակցիայի, որ առաջ են բերել նրա մեջ տիրող դասակարգերը՝ հանձին զանազան պետական աստիճանավորների, հայ և այլազգի հոգևորականների, դատավորների ու գրագիրների, գրի ու գրականութեան դեմ, գործադրելով այն աշխատավոր մասսաների հարստահարման, կեղեքման ու ճնշման համար:

Հակասական և իրարամերժ հար նման մոտիվներ կան նաև սոցիալ-տնտեսական, իրավա-քաղաքական և կենցաղային հարաբերութիւններին ու հասկացողութիւններին, մարդու հասարակական հատկութիւններին, բնավորութեան ու խառնվածքին, ժողովրդի բարոյախոսական և գեղագիտական քմբունդներին վերաբերվող առաձնների ու առաջվածքների մեջ:

Մասսաների հետամնացութիւնը, նախապաշարվածութիւնը, հեռավոր անցյալի հավատալիքներով ու կենցաղի վերապրուկներով կաշկանդված լինելը, նրանց աշխարհայացքի մեջ առկա պատմական սահմանափակութիւնը, ինչպես նաև շահագործող դասերի ու դասակարգերի հայացքների ու հոգեբանութեան ազդեցութեան որոշ հետքերը, որոնք երևան են գալիս հայկական առաձններին ու առաջվածքներին մի մասի մեջ, արդյունք են տտրկական ու ճորտական աշխատանքի այն ծանր պայմանների և իրավազուրկ վիճակի, որի մեջ ապրել են աշխատավորական մասսաները Հայաստանում երկար դարերի ընթացքում: Հիշյալ կարգի ստեղծագործութիւնները որևէ չափով չեն նվազեցնում և չեն էլ կարող նվազեցնել հայ ժողովրդական առաձնների հիմնական մասի արժեքն ու արժանիքները: Դրանք նախ քանակապես քիչ են բուն դեմոկրատական ժողովրդական առաձններից ու առաջվածքներից, և ապա, որ նույնքան կարևոր է, խստորեն քննադատված, հերքված ու հաղթահարված են իր իսկ ժողովրդի կողմից, իբրև նրա հոգուն անհարազատ ու եկամուտ հոթնվածքներ, իբրև նրա թույլ կողմեր:

Այդպես է ժողովրդական բանահյուսութիւնն ընդհանրապէս: «Շատ կարևոր է մատնանշել, — գրում է այն առնչութեամբ Մ. Գորկին, — որ ֆոլկլորին կատարեզապես խորթ է հոռետեսութիւնը, չնայած այն փաստին, որ ֆոլկլորը ստեղծողները ծանր կյանք են վարել, և նրանց տանջալից ստրկական աշխատանքը իմաստագործի են դարձրել շահագործողները, իսկ անձնական կյանքը եղել է իրավազուրկ ու անպաշտպան: Սակայն, չնայած այդ բոլորին, կոլեկտիվին հատուկ է եղել անմահութեան գիտակցութիւնը, և այն համոզմունքը, թե ինքը կհաղթանակի իրեն թշնամի բոլոր ուժերին:

... Իսկ եթե երբեմն ֆոլկլորում հնչել են անհուսալիութեան ու տարակուսանքի նոտաներ՝ երկրային գոյութեան իմաստի նկատմամբ, — այդ նոտա-

ներն ակնհայտորեն ներշնչվել են քրիստոնեական եկեղեցու երկու հազար տարվա հոռետեսության քարոզով, և պորտաբույծ մանր բուրժուազիայի տգիտության սկեպտիցիզմով, մանր բուրժուազիա, որը գոյություն է պահպանում կապիտալի ժողովրդի և աշխատավոր ժողովրդի սալի միջև»¹

6. ՀԱՅ ԺՈՂՈՎՐԴԱԿԱՆ ԱՌԱՄՆԵՐԻ ԵՎ ԱՍԱՑՎԱԾՔՆԵՐԻ ԲԱՆԱՍՏԵՂՄԱԿԱՆ ԼԵՁՈՒՆ ՈՒ ԱՐՎԵՍՏԸ

Հայկական առածներն ու ասացվածքների լեզուն, ինչպես և հայ ժողովրդական քանահյուսության լեզուն ընդհանրապես, հիմնականում, այն բազմաթիվ ու բազմազան բարբառների ու ենթաբարբառների ընդհանրություններն են, որով խոսել են հայ ժողովրդի լայն մասսաները երկար դարերի ընթացքում: Դա ամենից շատ Արարատյան դաշտավայրի (Երևան, Էջմիածին, Աշտարակ, Օշական...) բնակիչների կենդանի խոսակցական բարբառն է, որն, ինչպես հայտնի է, հիմք է հանդիսացել՝ հայոց համաժողովրդական, ազգային լեզվի — աշխարհաբարի համար, ապա նաև Արևմտյան Հայաստանի (Մուշ, Ալաշկերտ, Սասուն, Վան, Մոկս...) և մի շարք ուրիշ վայրերում ապրող հայերի բարբառները, որոնք իրենց բերականական կառուցվածքով և բառապաշարով ավել կամ պակաս չափով կապված են նույն այդ ընդհանուր, համաժողովրդական աշխարհաբար լեզվի հետ:

Իր «Մարքսիզմը և լեզվաբանության հարցերը» կլասիկ աշխատության մեջ Ի. Վ. Ստալինը անդրադառնալով բարբառների հարցին, նշում է, որ՝ տեղական կամ «տեղիտոբիալ» բարբառները ի հակադրություն «դասակարգային» բարբառների կամ ժարգոնների «սպասարկում են ժողովրդական մասսաներին և ունեն իրենց բերականական կառուցվածքն ու հիմնական բառարանային ֆոնդը»² նույնը տվյալ դեպքում, պետք է ասել այն բարբառների մասին, որոնցով ստեղծված են հայկական առածներն ու ասացվածքները:

Ի. Վ. Ստալինը իր վերոհիշյալ հանճարեղ աշխատության մեջ կլասիկ կերպով բացահայտելով լեզվի հասարակական դերը՝ իրրև մարդկային հաղորդակցման կարևոր միջոցի և հասարակության պայքարի ու զարգացման նույնքան կարևոր գործիքի, ասում է. «Լեզուն միջոց, գործիք է, որի օգնությամբ մարդիկ հաղորդակցվում են իրար հետ, փոխանակում մտքերը և հասնում փոխադարձ ըմբռնման: Անմիջականորեն կապված լինելով մտածողության հետ, լեզուն բառերի մեջ և բառերի միակցությամբ նախադասությունների մեջ գրանցում ու ամրապնդում է մտածողության աշխատանքի արդյունքները, մարդու իմացական աշխատանքի հաջողությունները և, այդպիսով, հնարավոր է դարձնում մտքերի փոխանակությունը մարդկային հասարակության մեջ»:

«... Լեզուն հասարակությանն սպասարկում է որպես մարդկանց հաղորդակցման միջոց, որպես հասարակության մեջ մտքեր փոխանակելու միջոց, որպես մի միջոց, որը մարդկանց հնարավորություն է տալիս հասկանալու միմյանց և կարգավորելու համատեղ աշխատանքը մարդկային գործունեության բոլոր սֆերաներում՝ ինչպես արտադրության բնագավառում, այնպես էլ տնտեսական հարաբերությունների բնագավառում, ինչպես քաղաքականության բնագավառում, այնպես էլ կուլտուրայի բնագավառում, ինչպես հասարակական կյանքում, այնպես էլ կենցաղում»:

¹ Մ. Գ ո ռ կ ի, Գրական-հրապարակախոսական հոդվածներ, Երևան, 1949 թ., էջ 284:

² И. Сталин. Марксизм и вопросы языкознания, изд. „Правда“, 1950, стр. 37.

«... Առանց հասարակության համար հասկանալի և նրա անդամների համար ընդհանուր լեզվի, հասարակությունը դադարեցնում է արտադրությունը, տրոհվում է և դադարում է որպես հասարակություն գոյություն ունենալուց: Այդ իմաստով լեզուն հաղորդակցման գործիք լինելով, դրա հետ միասին հանդիսանում է հասարակության պայքարի և զարգացման գործիքը»¹

Ինչպես բոլոր մյուս ժողովուրդների, այնպես էլ հայկական առածների ու ասացվածքների մեջ կան բազմաթիվ ստեղծագործություններ, որոնք յուրահատուկ իլյուստրացիոն նյութ կարող են ծառայել լեզվի մասին Ստալինյան մտքերի համար: Այդ առածների ու ասացվածքների մեջ լեզուն զուգարկվում է զենքի հետ և ընդգծվում է նրա հզոր ուժը («Մինչև թուրն եկավ, լեզուն գլուխը կտրեց»): Խոսվում է այն մասին, որ լեզուն շատ մեծ նշանակություն ունի մարդու զարգացման համար («Քանի լեզու գիտես, էնքան մարդ ես»): Ենչտվում է լեզվի նշանակությունը մարդկանց համար — աշխարհը ճանաչելու գործում («Լեզուն մարդու Բաղդադ կը հասցնե»):

Հայկական առածներն ու ասացվածքները իլյուստրացիա նյութ են տալիս Ի. Վ. Ստալինի նաև այն կարևոր մտքի համար, ըստ որի «... լեզուն, որպես հասարակության մեջ մարդկանց հաղորդակցման միջոց, հավասարապես սպասարկում է հասարակության բոլոր դասակարգերին և այդ տեսակետից յուրատեսակ անտարբերություն է ցույց տալիս դեպի դասակարգերը: Բայց մարդիկ, սոցիալական առանձին խմբերը, դասակարգերն ամենևին էլ անտարբեր չեն լեզվի նկատմամբ: Նրանք աշխատում են լեզուն օգտագործել իրենց շահերի համար...», և որ՝ «... լեզուն կարող է հավասարապես սպասարկել ինչպես հին, մեռնող հասարակակարգին, այնպես էլ նոր, բարձրացող հասարակակարգին, ինչպես հին, այնպես էլ նոր բազիսին, ինչպես շահագործողներին, այնպես էլ շահագործվողներին»²

Այս տեսակետից բնորոշ է «Աշխարհի շինողն ու քանդողը լեզուն է» հայկական տարածված ասացվածքը, որի մեջ ակնարկված է լեզվի հասարակական կյանքում խաղացած և՛ դրական (շինարար) և՛ բացասական (կործանարար) դերը:

Ինչպես ժողովրդական բանահյուսության մյուս ժանրերի, այնպես էլ առածների ու ասացվածքների լեզուն իր բանաստեղծական շարահյուսությամբ, իմաստաբանությամբ ու հնչյունաբանությամբ այն կարևոր տոռաղն է, որով ժողովուրդը կատարել է սոցիալական, փոխսփայական և կենցաղային խորը ընդհանրացումներ, որով նա իր ընդհանրացումներին հաղորդել է ներգործոն մեծ ուժ և տվել գեղարվեստական-արտահայտչական համապատասխան կերպավորում:

Ժողովրդական առածների և ասացվածքների լեզվի բանաստեղծական մեծ արտահայտչականությունը ըստ արժանվույն գնահատված է գեղարվեստական խոսքի խոշորագույն վարպետների կողմից: Առանձնապես ուսանելի են այս տեսակետից ռուս մեծ գրողների, մասնավորապես Պուշկինի և Գորկու խոսքերը: Ռուսական լեզվի ուժին, ճկունությանը, դիպուկությանն ու երանդներին տիրապետելու և այն գեղարվեստական գրականության մեջ օգտագործելու համար Պուշկինը բազմիցս հիշեցրել է՝ ժողովրդական հեքիաթներին, երգերին և մասնավորապես առածներին ու ասացվածքներին դիմելու անհրաժեշտության մասին, որտեղ ռուս լեզուն, նրա կարծիքով, հիանալի դրսևորել

¹ Ի. Ստալին, Մարքսիզմի վերաբերյալ լեզվաբանության մեջ, Երևան, 1950 թ., էջ 46—47, 79—80, 47—48:

² Նույն տեղ, էջ 25—26, 13:

է իր բոլոր լավագույն հատկութիւնները: «Հինավուրց երգերի, հեքիաթների, առածների ուսումնասիրութիւնը անհրաժեշտ է ուսւ լեզվի հատկութիւնների կատարյալ իմացութեան համար», — գրել է նա մի առիթով: Պուշկինի հիացմունքն է առաջացրել ժողովրդական առածների արտահայտչական մեծ ուժը. «Ի՞նչ ոսկի են ուսական առածները»: «... Ի՞նչ հարստութիւն, որպիսի բանականութիւն, ի՞նչ իմաստ կա մեր ամեն մի ասացվածքի մեջ», — ասել է նա ուրիշ առիթներով:¹

Շատ տասնամյակներ հետո, արձագանքելով Պուշկինին, Գորկին ասել է. «Լեզուն ժողովուրդն է ստեղծում... Առաջինը, որ շատ լավ հասկացավ այդ բանը, Պուշկինն էր. նա էլ առաջինը ցույց տվեց, թե ինչպես պետք է օգտվել ժողովրդի բանավոր նյութից, ինչպես պետք է մշակել այն»: Անդրադանալով մասնավորապես ժողովրդական առածների ու ասացվածքների լեզվին, Գորկին առանձնապես շեշտում է նրանց սեղմութիւնն ու պատկերավորութիւնը: Նա գրում է. «Առածներն ու ասացվածքները ժողովրդական մասսայի մտածողութիւնն արտահայտում են առանձնապես ուսանելի լիակատարութեամբ... նրանք հիանալի կերպով սովորեցնում են խոսքի խնայողութեան, խոսքի սեղմութեան և պատկերավորութեան...»: Եվ ապա, «... Գրողի համար խիստ անհրաժեշտ է ծանոթանալ այն նյութի հետ, որը նրան կսովորեցնի սեղմել խոսքերը այնպես, ինչպես մատները սեղմում են բռունցքի մեջ...»:²

Հար և նման ձևով են արտահայտվել ժողովրդական բանահյուսութեան լեզվի, այդ թվում նաև առածների ու ասացվածքների լեզվի մասին նաև հայ մեծ գրողները՝ Աբովյանն ու Նալբանդյանը, Բաֆֆին ու Ստեղծականը, Թումանյանն ու Իսահակյանը... որոնք միաժամանակ իրենց ստեղծագործութիւնների մեջ վարպետորեն օգտագործել են ժողովրդական առածներն ու ասացվածքները, ձգտել են ընդօրինակել նրանց լեզվի սեղմութիւնն ու պատկերավորութիւնը: Բնորոշ են այս տեսակետից Թումանյանի հետևյալ մտքերը.

«Ժողովրդական լեզվի ընտիր բառերը, սեղմ ու սերտ, պատկերավոր ոճերը, պարզ ու շքեղ ձևերը, էսօր արդեն ամենաթանգ զարդերն են համարվում հայ գրողի երկերի մեջ»:

«Մեր լեզվի ու գրականութեան առողջ զարգացման համար՝ պետք է մշտական տեղ հատկացնել հայրենի երկրի ժողովրդական բանավոր գրականութեանը, նրա ամեն տեսակ ավանդութիւններին, հեքիաթներին, առակներին, առածներին...»:³

Օրինակներով ցույց տանք հայկական առածների ու ասացվածքների բանաստեղծական լեզվի ու արվեստի գլխավոր առանձնահատկութիւններն ու առավելութիւնները:

Ժողովրդական առածների ու ասացվածքների լեզուն ու արվեստը օրգանապես կապված է նրանց բովանդակութեան հետ և կոչված է ծառայելու այդ բովանդակութեան առավել հաջող գրսմնորման գործին: Առածների ու ասացվածքների մեջ ժողովուրդը կատարելով կենսական, սոցիալական և փիլիսոփայական ճշմարտացի ընդհանրացումներ՝ մարդկային-հասարակական կյանքի տարբեր ու բազմազան ներուժների նկատմամբ, այդ ընդհանրացումներն արտահայտելու համար ձգտել է գտնել և գտել է արտահայտչական-բանաստեղծական

¹ Пушкин и фольклор. См. Н. П. Андреев, Русский фольклор, Москва-Ленинград, 1938 г. стр. 30—32.

² Մ. Գորկի, Գրական-հրապարակախոսական հոդվածներ, Երևան, 1949 թ., էջ 180, 182:

³ Թումանյանի քննադատ, Երևան, 1936 թ., էջ 140—141, 388, 395:

Համապատասխան ու համարժեք միջոցներ: Մաքսիմ Գորկու աչն միտքը, ըստ որի առածները «օրինակելիորեն ձևավորում (կամ կազմադրում) են աշխատավոր ժողովրդի սոցիալ-պատմական ամբողջ կենսափորձը»,¹ տալիս է նրանց ո՛չ միայն ճանաչողական, այլև գեղարվեստական արժանիքների սեղմ ու սպառիչ գնահատականը: Մեծ գրողն ու մտածողը, ժողովրդական ստեղծագործության բազմաժանր գնահատողը աշխտեղ միանգամայն իրավացի կերպով խոսում է աշխատավոր ժողովրդի սոցիալ-պատմական կենսափորձի ո՛չ թե սովորական դրսևորման մասին առածների մեջ, այլ հատկապես ընդգծում է այդ փորձի՝ «օրինակելի ձևավորման» հանգամանքը, նկատի ունենալով անշուշտ նրանց արտահայտչական-բանաստեղծական հատկությունները, նրանց՝ իրենց բովանդակության համապատասխան բարձր արվեստը:

Արդ, որո՞նք են ընդհանրապես առածների և մասնավորապես հայ ժողովրդական առածների ու ասացվածքների գեղարվեստական լեզվի ու արվեստի հատկությունները:

Դա, նախ և առաջ, նրանց զարմանալի հակիրճ ու ներգործոն, պարզ ու ճշմարտացի խոսքն է, բիշ բառերով շատ բան ասելու կարողությունը: Ընդունված ճշմարտություն է, որ ամենամեծ իմաստությունը խոսքի պարզության ու հակիրճության մեջ է: Այդ մասին մենք ունենք աշխարհի մեծ գրողների ու մտածողների կարծիքը: Այդ մասին մենք ունենք աշխարհի մեծագույն փիլիսոփայի և բանաստեղծի՝ ժողովրդի կարծիքը: «Համառոտությունը հանճարի սգին է», — ասում է Շեքսպիրը: «Համառոտությունը տաղանդի բույնն է», — ասում է ռուս նշանավոր գրող, խոսքի վարպետ Չեխովը: «Լավը կրկնակի լավ է, երբ այն համառոտ է», — ասում է ռուսական առածը: «Թոկի երկաթն է լավ, խոսքի կարճը», — ձայնակցում է նրան հայկական առածը: Հար և նման մեղքեր ենք մենք դոնում նաև մյուս ժողովուրդների մոտ: Առածներն ու ասացվածքները պարզ ու հակիրճ խոսքի առավելությունները դրսևորող լավագույն ու պերճախոս օրինակներ են: Մեկ կամ երկու նախադասությամբ, երբեմն էլ միայն երկու-երեք բառով ժողովուրդը նրանց մեջ կարողանում է խտացնել ու արտահայտել մեծ ու խորը մտքեր ու զգացումներ: «Առածները և երգերը միշտ համառոտ են, իսկ նրանց մեջ գրքերով մեկ խելք ու զգացմունք է զրբված» (Մ. Գորկի):² Ժողովրդական առածների ու ասացվածքների արտահայտչական վերոհիշյալ հատկությունը հետևանք է այն բանի, որ ժողովուրդը սովորաբար ընտրում ու գործ է ածում այնպիսի փառեր, որոնց մեջ խտացված ձևով արտահայտված են սոցիալական, կենցաղային ու փիլիսոփայական, բարոյական ու էսթետիկական ամբողջ հասկացություններ, այնպիսի փառեր, որոնց մեջ դարերի ընթացքում բյուրեղացել են փնտթյան և մարդկային-հասարակական կյանքի փաղմուղան ու բարդ երևույթները:

Այսպես օրինակ, արտահայտելու համար այն միտքը թե՛ ծերության հասակում ֆիզիկական ուժերի աղաքման ու ջլատման հետևանքով մարդն ըմպում է ծանր և կաշկանդված վիճակի մեջ, ժողովուրդն ասում է «**Մերություն-գերություն**»: Ոչ պատահական ձևով գործածված մի հատիկ «գերություն» բառն աշխտեղ լի ու լի տալիս է ծեր մարդու վիճակի բնութագիրը, որովհետև այն հիշեցնում է գերու համար այնքան բնորոշ նմանօրինակ կացությունը: Բացահայտելու համար շրջապատի հանդեպ ունենալիք իր վարքագծի կապակցու-

¹ Մ. Գորկի, գրական-հրապարակախոսական հոդվածներ, Երևան, 1949 թ., էջ 162:

² М. Горький, Материалы и исследования, т. I, 1934, стр. 114.

թյամբ երկվորյան մեջ գտնվող մարդու հոգեվիճակը, ժողովուրդն ասում է. «Ասեմ՝ բոց կլլի, չասեմ՝ խոց կլլի»: Նպատակադրյալ կերպով ընտրված «բոց» և «խոց» բառերը ժողովրդական լեզվի մեջ ունեցած իրենց տրադիցիոն առումներով («բոց» = կրակ, մեծ զրգիւ, աղմուկ և այլն: խոց = անբուժելի վիրտ, ծանր հոգս և այլն) այստեղ հնարավորություն են ընձեռնում արտահայտելու մի միտք, որի համար ուրիշ գեպքում անհրաժեշտ կլինեին գործածել տասնյակ բառեր: Խոսելով սոցիալական կյանքում անցյալում գոյություն ունեցող անհավասարության մասին և ընդգծելով տարբեր դասակարգերի միջև առաջ եկած ընդթափն ծալրահեղ բեկուսումը, ժողովուրդն ասում է. «Որին ավար, որին խավար»: Նախորդ առաձների նման այստեղ էլ խոսքի հակիրճության հիմնական գաղտնիքը բառերի հատուկ ընտրության մեջ է: «Ավար» բառի միջոցով, որ նշանակում է կողոպտված հարստություն, ուրիշի ունեցվածքի բռնագրավում, ժողովուրդը ակնարկում է իշխող դասակարգերի ձեռքին շահագործման ճանապարհով կոտորակված մեծ հարստությունը, իսկ «խավար» բառի միջոցով, որն իր անուղղակի առումով նշանակում է ծանր, անհրապույր, դժվարին վիճակ (խավար օր, խավար կյանք, խավար բախտ) նա արտահայտում է շահագործվող դասակարգերի ընդադրության հետ կապված ծանր դրությունը: Կրթված մարդու բարձր արժանիքները գնահատելու, նրա առավելությունը անկիրթ ու անուսի նկատմամբ ընդգծելու, և ընդհանրապես լուսավորության ու կրթության նկատմամբ իր դրական վերաբերմունքը բացահայտելու համար, ժողովուրդն ասում է. «Ով կարդա, նա մարդ ա»: Չափազանց անպաճույճ և խիստ լակոնիկ այս առածի մեջ, ժողովրդին ըստ ամենայնի հաջողվել է գրեթե վերոհիշյալ բոլոր մտքերը, որովհետև առածի հիմքում ընկած «կարդալ» և «մարդ» բառերը նրա ըմբռնմամբ սովորական բառեր չեն, այլ մեծ ու լայն հասկացություններ, յուրաքանչյուրը մի մի աշխարհ. «կարդալ» ըստ ժողովրդի հասկացողության նշանակում է՝ ուսում ստանալ, դատտիարակվել, լուսավորվել, զարգանալ, առաջադիմել մտավորապես և հոգով բարձրանալ: «մարդ» ըստ նույն հասկացողության նշանակում է՝ կրթված, դատտիարակված, լուսավորված, խելոք, ազնիվ, բարոյական և այլն:

Հափիրճ և ներգործոն, պարզ ու ճշմարտացի խոսքի ոչ պակաս ցայտուն նմուշներ են նաև հետևյալ առաձներն ու ասացվածքները և բազմաթիվ ուրիշները, որոնք ստեղծված են հար և նման սկզբունքով. «Անցուկ — մոռուկ», «Առաջ հաց, հետո հարց», «Ձեռքը բան, ստքը գերեզման», «Մեկին ծով, մեկին սով», «Ինձի նեղ, քեզի տեղ», «Աղեկ կին, չունի դին» և այլն, և այլն:

Պարզության և քիչ խոսքով ըստ բան ասելու իրենց հիմնական հատկության հետ միասին և վերջինիս հավասար ժողովրդական առաձներն ու ասացվածքները աչքի են ընկնում նաև իրենց պատկերավորությամբ, տեսանելիությամբ, բնութագրումների իրենց դիպուկությամբ ու գունեղությամբ: Վարպետորեն կիրառելով բանաստեղծական պատկերավոր խոսքի բազմազան ու հարուստ միջոցները (անձնավորում, մետաֆոր, սիմվոլ, մետոնիմ, սինեգդոխ, ալեգորիա, էպիտետ) ժողովուրդը դրանով իսկ կրկնապատկում է առաձների ու ասացվածքների էմոցիոնալ ներգործման ուժը, բնորոշում և ավելի ցայտուն է դարձնում նրանց բովանդակությունը: Բնությունից, կենդանական աշխարհից վերցված օբյեկտների, համեմատությունների, նմանությունների, փոխաբերությունների, գոգադրությունների, հակադրությունների միջոցով նա բացահայտում ու պահպանում է մարդկային, հասարակական կյանքի երևույթները, սոցիալ-դասակարգային, անասնական ու քաղաքական, կենցաղային ու իրավական հարաբերությունները, տալիս վերջիններիս ռեալիստական ու ճշ-

մարտացի բնութագիրն ու դնահատականք: Այսպէս օրինակ. արտահայտելու համար այն միտքը թե՛ ուժեղի (մեծի) մոտ թուելը (փոքրը) պետք է համեմատ փոխել, ճանաչի իր չափը և համակենթիշուն շունենա իրեն ցուցադրելու, ժողովուրդն ասում է. «Կրակի առաջ չախմախին չեն տա»: Կրակի ու չախմախի ասոցիացիան այստեղ օգտագործված է ուժեղի (մեծի) և թուելի (փոքրի) հարտարերութիւնը առավել ցայտուն դարձնելու և առաջինի բացահայտ գերազանցութիւնը ընդգծելու համար: Ինչպէս որ չախմախի վաղանցիկ ու թուել կայծն աննշան է կրակի բոցի առաջ, այդպէս էլ թուելը (փոքրը) անզոր է ուժեղի (մեծի) հանդեպ: Անփափանտիրական հասարակարգի պայմաններում շահագործող և ունեւոր դասակարգի ներկայացուցիչների արտոնյալ գիրքն ու հասարակական ձայնեղութիւնը և աշխատավոր, ընչազուրկ դասակարգի ներկայացուցիչների իրավագուրկ, ձայնազուրկ և ճնշված վիճակը բնութագրելու համար, ժողովուրդն ասում է. «Շենի (հարուստի) խոսքը դանդաղ է, խեղճի խոսքը բամբակ է»: «Զանգաղն» ու «բամբակը» իբրև ձայնական հնչեղութիւն և անշշուկութիւն կոնտրաստ—սիմվոլներ ստեղծում են մի գեղեցիկ մետաֆոր, որի հիմքում ընկած նմանութիւնն ասոցիացիայի միջոցով բացահայտվում է հարուստի և աղքատի ունեցած իրավունքների միջև եղած մեծ տարբերութիւնը: Առեւտրա-վաշխառուական կապիտալի տիրապետութիւնն պայմաններում այնքան տարածված տոկոսով փող պարտք տալու սովորութիւն՝ աշխատավորական խավերի համար ունեցած կործանարար նշանակութիւնը ակնարկելու համար ժողովուրդը ասում է. «Պարտքը լու կու դառնա՝ տուն կհհա, ուղտ կու դառնա՝ չի դուրս գա»: Իբրև արտահայտչական միջոց օգտագործելով անձնավորումը, ժողովուրդն այստեղ ավելի քան ռեւեֆ կերպով ցուցադրում է պարտապանի ծանր կացութիւնը՝ պարտքի նախնական դոմարը հնչառութիւնը տուն մտնող լլի նմանեցնելով, իսկ նրա տոկոսների կոտորակումով մեծապէս աճած հետադադումը և դրա վճարման դժվարութիւնը բացահայտելով տան դռնից դուրս չեկող ուղտի պատկերով: Ի հակադէպ անարդար վաստակով ապրողների, որոնց եկամուտը ենթակա է ուժեղ մակերնթացութիւնն ու տեղատվութիւն, արհեստավորի ապրուստի միջոցների չափափոր, բայց և միաժամանակ տեսական ու մնացուն լինելը հաստատելու համար, ժողովուրդն ասում է. «Արհեստը որ կա՝ կաթ-կաթ աղբյուր է, որ վարարի ո՛չ, պակասիլ էլ չի»: Ագրյուրը, անձրիւր և հոսող ջուրն առհասարակ ժողովրդի հաշտարով ինչքան շատ են վարարում, այնքան շուտ են սպառվում, և ընդհանրապէս, ինչքան չափավոր են դալիս, այնքան ավելի տեսական են լինում: Ելնելով ահա այս ըմբռնումից և նպատակ ունենալով իր միտքն ավելի ցայտուն ու պատկերավոր դարձնել, ժողովուրդը տվյալ առածի մեջ արհեստը հաջող կերպով նմանեցրել է կաթ-կաթ հոսող աղբյուրի: Բանաստեղծական պատկերավորման բազմազան միջոցներով ստեղծված ժողովրդական առածների ու ասացվածքների առավել կամ սրակա հաջող օրինակներ են նաև հետևյալները (և հազարավոր ուրիշները). «Ստի ոտները կարճ են», «Պտղատու ծառին քար քցող շատ կը լինի», «Մեկ թիւ քաշես հազար կարկատան կը թափի», «Թոնդիրը ածես շորահոտ չի գա», «Արեգակը աղքատի կարպետն ա», «Թանշպարի դռնակը սև հողն ա, բարձր՝ չոր քարը», «Յավը կղա վազե-վազ, դուրս կը գնա նազե-նազ», «Աշխատքը սանդուխք է, որը բարձրանում է, որը՝ իջնում», «Ինքը չկա թիւ ու կես, արարմունքը՝ գաղ՝ ու կես», «Սև ու դեղին, ով որ տեսնի՝ պատռի լեզին», «Մաղ քաշես ճրագուն կը թափի», «Աղբիւրը որ կա՝ անկտրել ձմերուկ ա», «Հաւալը որ մաղ ըլնի՝ չի կարվի, հարամը որ գերան ըլնի՝ կկտարբվի», «Ականջովը մեկ թան չարժե», «Նրկու ոտքով կամին չի կրնա կայ-

նիլ», «Փեհաս ու քենի, քյաբաբ ու դինի», «Փեշալին որ կա՝ ոսկի թիւադուկ է», «Աղքատութիւնը երկաթն շապիկ է» և այլն:

Հայկական առածների մեջ զգալի կիրառում գտած արտահայտչական միջոցներից մեկն էլ երկախոսութիւնն է կամ դիալոգը: Իր կենսափոխոսութիւնական ընդհանրացումները ժողովուրդը առածների մեջ բաշխական հաճախ տալիս է ոչ թե սովորական խոսքով, այլ՝ երկախոսութեան կամ դիալոգի միջոցով: Այս կամ այն միտքն արտահայտելու համար, նա այդպիսի դեպքերում փոխանակ ընդունված ձևով շարադրելու կամ ասելու իր խոսքը, այն բացահայտում է մարդկանց կամ կենդանիների միջև ստեղծած խոսակցութեան, կամ այսպէս կոչված հարց ու պատասխանի ձևով, որով և նրա ասելիքը դառնում է ավելի ցայտուն, կենդանի և ընդգծված, առավել էֆեկտավոր, ազդեցիկ ու ապավորիչ:

Օրինակ, շատ ասելիք ունեցող, բայց որոշ պայմաններով կաշկանդված մարդու վիճակը բացահայտելու համար ժողովուրդն ասում է. «Ձկանը հարցրին՝ ծովից ի՞նչ խաբար. ասաց՝ խաբար շատ ունիմ, համա բերանս ջրով լիքն է»:

Հարազատների (յուրաջինների) թերութիւնը չնկատող և նրանցով շօնաշարժ մարդկանց համար, ժողովուրդն ասում է. «Ագռավին հարցրին՝ դշերի մեջ ո՞րն է սիրունը. ասավ՝ իմ ճուտը»:

Դիալոգով կառուցված նմանօրինակ ստեղծագործութիւններ են նաև հետեւյալ առածները և բաղմաթիւ ուրիշները. «Ձուլը ձկանը ասավ՝ դենը պառկի. ասավ՝ ո՞րտեղ պառկեմ, երկուսս էլ մի թափումն ենք տապաւնվում»: «Մտին հարցրին՝ ոտներից ինչի՞ բարակ է (կարմիր է). ասաց՝ ցրտից է:— Ես քեզ ամառն էլ տեսա»: «Ուրտին հարցրին՝ ինչի՞ ա վիզդ ծուռ. ասաց՝ ի՞նչս ա դուզ, որ վիզս դուզ ըլնի»: «Քամին ասաց՝ դարման անողին՝ դուռը բաց, դարման անում. դարման անողն ասաց՝ ո՞չ քու բերածը կուգեմ, ո՞չ էլ տարածը» և այլն:

Ժողովրդական առածների ու ասացվածքների բանաստեղծական պատկերավորման ուրույն մի միջոցն է երգիծական խոսքը: Այն ծագում է ժողովրդի կենդանի խոսակցական լեզվի ու ոճի հարուստ շտեմարանից, օրգանապէս կազմված է վերջինիս հետ և ուշքի է քնկնում իր դունեղ պատկերավորութեամբ և դիպուկ սրութեամբ: Իր առածների ու ասացվածքների մեջ ժողովուրդը մեծ վարպետութեամբ օգտագործում է ծիծաղ հարուցող խոսքի տարրեր ու բազմազան ձևեր, առհասարակ անգամ ելնելով սվշալ առածի բովանդակութեան մեջ արտահայտած իր նպատակադրումից: Ինչպէս ընդհանրապէս ժողովրդական ստեղծագործութեան, այնպէս էլ առածների ու ասացվածքների մեջ կիրառված երգիծանքը մեղմ ու բարեկամական է, երբ վերաբերվում է աշխատավորութեան ներկայացուցիչներին, նրանց անձնական-մարդկային, կենցաղային թուլութիւններին ու թերութիւններին, և սուր ու խալթող, երբ վերաբերվում է ժողովրդի յեղափոխական, մարդկանց հակահասարակական հատկութիւններին, կյանքի հոռի կողմերին ու երևույթներին: Բնորոշ են այս տեսակետից հետեւյալ առածներն ու ասացվածքները, որոնց մեջ մենք դնում ենք թե՛ բարեմիտ հումորի և թե՛ դառն հեղինակների բաղական ցայտուն օրինակներ, ստեղծված երգիծական խոսքի այս կամ այն հնարի օգտագործումով: Ժողովուրդն ասում է. «Դրոմի կերակուրն էլի ուտվում ա, դրոմ գլուխն ի՞նչաքո ա» (բթամիտի մասին), «Մի սեղ տեսե՛ւ ունենա՛ տասածուն Ասատուր կասի» (հեշտութեամբ անբարտապանացողի մասին), «Չամուռը (ցեխ) պառկե՛ խալիպտ (կաղապար) տես» (գոռեղ-մեծամտի վերաբերյալ), «Ձեկան, չուգեցին—մարս ա չտվեց»

(տանը մնացած աղջկա համար), «Քյասիբն օր հա՛վ կերա՛վ, յա հա՛վն է հի-վանդ, յա՞ քյասիբը» (աղքատի ծանր վիճակի մասին), «Աստված աղքատը խնդացնէ ուղե նե, էշը կկորցնէ, վերջն ալ գտնել կուտաս» (ասածով՝ աղքատ-ների կեղծ բարեկամ լինելու մասին), «Օխտը վարդապետ մի աղջիկ կնքեցին, անունը դրին Կիրակոս» (հոգևորականների ապաշնորհության ու տգիտության մասին), «Տերտերի կաշին թմբուկին են քաշել, քանի զարկել են՝ տուր-տուր է տսեր» (հոգևորականների ծայրահեղ ընչաքաղցության մասին) և այլն:

Ունկնդիրների վրա ավելի ուժեղ էմոցիոնալ ներգործություն ունենալու, նրանց լսողության ու հիշողության մեջ իր արտահայտած մտքերն ու դավա-փարները առավել հաջող տպավորելու նպատակով, ժողովուրդը առածների ու ասացվածքների մեջ իբրև արտահայտչական միջոց լայնորեն օգտագործում է չափական և ներդաշնակ խոսքը:

Հենվելով կենդանի խոսակցական լեզվի շարահյուսական կառուցվածքի վրա, նա իր առածներին տալիս է կոմպոզիցիոն յուրահատուկ ձև, բաժանելով դրանք մեծ մասամբ երկու, հաճախ երեք, իսկ երբեմն էլ ավելի ասղամների—մասերի, որոնցից յուրաքանչյուրը իրենից ներկայացնում է տրամաբանական շեշտով բաժանված մի ամբողջական հասկած: Կենդանի խոսքի անդամաբա-ժանման կամ մասնատման այս միջոցի գլխավոր նպատակն է՝ առավել հրա-տափություն հաղորդել առածի կամ ասացվածքի հիմքում ընկած մտքին: Երկ-տեղամ, եռտեղամ և բազմադամ առածների օրինակներ են հետևյալ ստեղ-ծագործությունները. «Բանող խոփը փայլուն կլինի», «Տանտիրոջ վկան գզիրն ա», «Ան ու տուրն ախպեր են, քնշանք չտաս, չես առնիլ», «Հարուստը օձ կերավ, տսին դեղ է, աղքատը կերավ, տսին՝ սոված է» և այլն:

Ժողովրդական առածների ու ասացվածքների մեջ նկատելի է նաև ռիթմա-կան որոշ չափ, որն առաջ է գալիս կենդանի խոսքի ռիթմից: Տարբեր առած-ների ու ասացվածքների մեջ, հայած նրանց թիվային ու բովանդակությանը, մենք հանդիպում ենք ռիթմական տարբեր ոտքերի (յամբ, անապեստ, դակտիլ և այլն) և սրանց ալլադան խառնուրդներին: Առածների ռիթմական չափը նպաստում է նրանց վերոհիշյալ անդամավոր կառուցվածքի պահպանմանը, միաժամանակ ընդգծելով ու բացահայտելով նրանց բովանդակությունը: Ռիթ-մական տարբեր չափերով հորինված առած-ասացվածքների նմուշներ են հե-տևյալները. «Հացը հացարարին տուր, մինն էլ ավելին», «Հացի կտրածը թու-րը չի կտրի», «Զվի գողը ձիու գող կգառնա», «Արջի աչքը մերսու տանձին է», «Կատվի մուկ բռնելը իր փորի համար է», «Մինչև սելը չըջվի, ճամփեն չի զբստվի», «Լվի համար կարպետը չեն վառի», «Ջրին չհասած, չեն բոբիկանա», «Կրակի վրա եղ չեն ածի» և այլն:

Իբրև արտահայտչական ներգործոն միջոց ժողովրդական առածների ու ասացվածքների մեջ չափազանց նշանակալից դեր է խաղում հնչյունանմանու-թյունը: Այստեղ մենք ամենից առաջ հանդիպում ենք ձայնավոր ու բաղաձայն հնչյունների նմանությունամբ ստեղծված տողավերջի ու տողամիջի հանգերի, որոնք ավելի որոշակի են դարձնում առածների կոմպոզիցիոն կառուցվածքը, ընդգծելով ու շեշտելով նրա մեջ առկա ուրույն անդամաբաժանումը: Այդպիսի հանգեր ունեցող առած-ասացվածքների քննորոշ նմուշներ են հետևյալները.

«Ամառվա փուշը, ձմեռվա նուշը», «Ով կխաղա, նա կկապա», «Հողը քաշո-վին, լաթը մաշտվին», «Արտը խախտա, մահանան կարկուտ», «Լավ է գեշ, քան թի էշ», «Հերը հարեան, մերը քարեկամ», «Հացը հորեն, որդին փորեն», «Սոխ ու հաց, ախրոր բաց», «Շոճն հիշե, փետը քաշե», «Գնացի մեղեն, սորվա փե-շեն», «Կատվիկ շորանա, մկնիկ դորանա», «Մարտի վեց՝ ձյուն վեր ձյան ցեց,

մարտի 9-ին՝ լաղլազ վեր բնին», «Գուքա տարին, հետը բարին», «Պոլ է փա-
րեն՝ յսաղցու յարեն», «Տվեց ոսկին, բերեց խոսքին» և այլն:

Տողամիջի և տողավերջի հիշլալ տիպի հանգերի հետ ժողովրդական ա-
ռածների ու սասցվածքների մեջ հանդիպում են նաև այսպես կոչված ներքին
հանգեր, որոնք հնչունամանությունը կապում են իրար ո՛չ միայն միևնույն
տառի տարբեր մասերը կամ անդամները, այլև առանձին բառերը: Այդ հն-
չունամանությունը ստացվում է թե՛ ձայնավորների և թե՛ բաղաձայների
կրկնությամբ, հաճախ էլ ձայնավոր և բաղաձայն հնչյունների համատեղ գոր-
ծածուծով: Այսօրինակ հանգավորման վրա կառուցված ստեղծագործություն-
ների նմուշներ են հետևյալ առածներն ու ասացվածքները. «Նկեր պատեր,
ձարն է հատեր», «Մնջիկ-մնջիկ, սև էրնջիկ», «Անտեր մնաս դու բողազ, ինչ կ-
տենա՞ս կը դողաս», «Մինչև Հարոն եկավ հավար, հավ կերավ ցձավար», «Թո-
նիրը հով, վրինը բով, տասներկու հոգի, մի ստերջ կով», «Մինչև հունիս, ու-
նիս նը՝ ունիս, շունիս նը՝ շունիս», «Փեսի շվաք, փշի շվաք», «Մարդի շվաք,
վարդի շվաք» և այլն:

Լոկ հնչյուններով կապակցվող ու ներդաշնակվող բառերի ու հանգերի
հետ մեկտեղ ժողովրդական առածների ու ասացվածքների մեջ հանդիպում են
նաև և՛ հնչյուններով և՛ նշանակությամբ (իմաստով) կապակցվող ու ներդաշ-
նակվող բառեր և տողամիջի ու տողավերջի հանգեր: Հնչունական երաժշտու-
թյան այս ձևը, բնականորեն, շատ ավելի ազդեցիկ է ու ապավորիչ, որովհետև
նրա մեջ միասնաբար հանդես եկող հնչյունն ու միտքը անհամեմատ ավելի
ուժեղ է ներգործում, քան միայն հնչյունը: Այսպես օրինակ. մերկացնելու հա-
մար հոգեկորականների ծայր աստիճան ագահությունն ու որկրամոլությունը,
ժողովուրդն ասում է. «Մար ու ձոր, տերտերի փոր»։ «Զոր» և «փոր» բառերն
այստեղ կապակցվում են ո՛չ միայն նրանց մեջ առկա **որ** հնչյունակապակ-
ցությունների նույնությամբ, այլև իմաստային նմանությամբ— քահանայի
փորը ժողովրդի հայացքով նույնպիսի մի խռոշ է, ինչպես և սովորական ձո-
րը, որը դժվարությամբ է լցվում: Բացահայտելու համար գողի հոգեբանության
մի կարևոր մոմենտը, նրա՝ իրեն վիճակից բխող կասկածավորությունն ու
մտավախությունը, ժողովուրդն ասում է. «Գող, սիրտը դող»։ «Գող» և «դող»
բառերը այստեղ իրար հետ կապակցվում են ոչ միայն ող հնչյունակապակ-
ցությունների նույնությամբ, այլև իմաստային նմանությամբ— գողի դողա-
ցող սիրտ ունենալու հանգամանքով: Շեշտելու համար այն միտքը, թե՛ մեծ
ընտանիքի զոյությունը կապված է մեծ հոգանքի հետ, ժողովուրդն ասում է.
«Մեծ տուն, մեծ ցավի բուն»։ «Տուն» և «բուն» բառերը այստեղ իրար հետ կա-
պակցվում են թե՛ ուն հնչյունակապակցությունների նմանությամբ և թե՛ իմա-
սային նմանությամբ— տունը իբրև մարդու, իսկ բունը իբրև կենդանիների
անկարան: Նույն տիպի ստեղծագործություններ են նաև՝ «Մանիշակ, դար-
նան չիշակ» (ծաղիկ), «Մալին տեհ, որդուն հեհ», «Ուտելով քանջառ, եղանք
անհառ» առածներն ու ասացվածքները և շատ ուրիշ նմանները:

Ինչպես ժողովրդական բանահյուսության մյուս բոլոր ժանրերի, այնպես
էլ առածների ու ասացվածքների լավագույն նմուշները իրենց բանաստեղծա-
կան պատկերավորման և շափական ու ներդաշնակ խոսքի հատկություններով
տալիս են գեղարվեստական ստեղծագործության բովանդակության ու ձևի
միասնության հիմնալի օրինակներ: Խորն է ժողովրդական առածների ու ա-
սացվածքների բովանդակությունը, շնայած այն գրեթե ամբողջով էլ այսպես
անհարկ միջոց է ժողովրդական առածների ու ասացվածքների բառերը,
բայց դրանք դիպուկ են ու հնչել:

(տանը մնացած աղջկա համար), «Քյասիբն օր հալ կերալ, յա հալն է հիվանդ, յա՛ քյասիբը» (աղքատի ծանր վիճակի մասին), «Աստված աղքատը խնդացնել ուղե նե, էշը կկորցնե, վերջն ալ դռնել կուտա» (աստծու՝ աղքատների կեղծ բարեկամ լինելու մասին), «Յոտը վարդապետ մի աղջիկ կնքեցին, անունը դրին Կիրակոս» (հոգևորականների ապաշնորհության ու տգիտության մասին), «Տերտերի կաշին թմբուկին են քաշել, քանի վարկել են՝ տուր-տուր է տակ» (հոգևորականների ծախրահեղ ընչաքաղցության մասին) և այլն:

Ունկնդիրների վրա տվելի ուժեղ էմոցիոնալ ներգործություն ունենալու, նրանց լսողության ու հիշողության մեջ իր արտահայտած մտքերն ու դադափարները առավել հաջող տպավորելու նպատակով, ժողովուրդը առածների ու ասացվածքների մեջ իբրև արտահայտչական միջոց լախորեն օգտագործում է չափական և ներդաշնակ խոսքը:

Հենվելով կենդանի խոսակցական լեզվի շարահյուսական կառուցվածքի վրա, նա իր առածներին տալիս է կոմպոզիցիոն չորահատուկ ձև, բաժանելով դրանք մեծ մասամբ երկու, հաճախ երեք, իսկ երբեմն էլ ավելի անդամների—մասերի, որոնցից չորսաբանչուրը իրենից ներկայացնում է տրամաբանական շեշտով բաժանված մի ամբողջական հատված: Կենդանի խոսքի անդամաբաժանման կամ մասնատման այս միջոցի գլխավոր նպատակն է՝ առավել հրատարակյուն հաղորդել առածի կամ ասացվածքի հիմքում ընկած մտքին: Նրկանդամ, եռանդամ և բաղմանդամ առածների օրինակներ են հետևյալ ստեղծագործությունները. «Բանող խովը փալլուն կլինի», «Տանտիրոջ վկան զվերն ա», «Առ ու տուրն ախպեր են, ընչանք չտաս, չես առնիլ», «Հարուստը օձ կերալ, տսին դեղ է, աղքատը կերալ, ասին՝ սոված է» և այլն:

Ժողովրդական առածների ու ասացվածքների մեջ նկատելի է նաև ռիթմական որոշ չափ, որն առաջ է գալիս կենդանի խոսքի ռիթմից: Տարբեր առածների ու ասացվածքների մեջ, նայած նրանց թիմային ու բովանդակությանը, մենք հանդիպում ենք ռիթմական տարբեր ոտքերի (չամբ, անապետ, դալտիլ և այլն) և սրանց ալլադան խառնուրդներին: Առածների ռիթմական չափը նպաստում է նրանց վերոհիշյալ անդամավոր կառուցվածքի պահպանմանը, միաժամանակ ընդգծելով ու բացահայտելով նրանց բովանդակությունը: Ռիթմական տարբեր չափերով հորինված առած-ասացվածքների նմուշներ են հետևյալները. «Հացը հացարարին տուր, մինն էլ ավելին», «Հացի կտրածը թուրը չի կտրի», «Ձվի գույը ձիու գույ կդառնա», «Արջի աչքը մերու տանձին է», «Կատվի մուկ բռնելը իր փորի համար է», «Մինչև սելը շըջվի, ճամփե՛ս չի դատվի», «Վվի համար կարպետը չեն վառի», «Ջրին չհասած, չեն բսքիկանա», «Կրակի վրա եղ չեն ածի» և այլն:

Իբրև արտահայտչական ներգործոն միջոց ժողովրդական առածների ու ասացվածքների մեջ չափազանց նշանակալից դեր է խաղում հնչյունանմանությունը: Այստեղ մենք ամենից առաջ հանդիպում ենք ձայնավոր ու բաղաձայն հնչյունների նմանությամբ ստեղծված տողավերջի ու տողամիջի հանգերի, որոնք ավելի որոշակի են դարձնում առածների կոմպոզիցիոն կառուցվածքը, ընդգծելով ու շեշտելով նրա մեջ առկա ուրույն անդամաբաժանումը: Այսպիսի հանգեր ունեցող առած-ասացվածքների բնորոշ նմուշներ են հետևյալները.

«Ամառվա փուշը, ձմեռվա նուշը», «Ուլ կխաղտ, նա կխաղտ», «Հոգը քաշուլին, լաթը մաշուլին», «Արտը խախուտ, մահանա կարկուտ», «Լավ է գեշ, քան թե էշ», «Հերը հարեան, մերը բարեկամ», «Հացը հորեն, որդին փորեն», «Սոխ ու հաց, սիրտը բաց», «Շունը հիշի, փետը քաշի», «Գնացի մեշեն, սորվա փեշեն», «Կատվիկ շորանա, մկնիկ գորանա», «Մարտի վեց՝ ձյուն վեր ձյան ցեց,

մարտի 9-ին՝ լադրագ վեր բնին», «Գուրա տարին», հետը բարին», «Պու է փա-
րեն»՝ չտալցու յարեն», «Տվեց ոսկին, բերեց խոսքին» և այլն:

Տողամիջի և տողավերջի հիշյալ տիպի հանգերի հետ ժողովրդական ա-
ռածների ու ասացվածքների մեջ հանդիպում են նաև այսպես կոչված ներքին
հանդեր, որոնք հնչունանմանությամբ կապում են իրար ո՛չ միայն միևեզլն
ստուծի տարբեր մասերը կամ անդամները, այլև առանձին բառերը: Այդ հըն-
չունանմանությունը ստացվում է թե՛ ձայնավորների և թե՛ բաղաձայների
կրկնությամբ, հաճախ էլ ձայնավոր և բաղաձայն հնչյունների համատեղ գոր-
ծածուծով: Այսօրինակ հանգավորման վրա կառուցված ստեղծագործություն-
ների նմուշներ են հետևյալ առածներն ու ասացվածքները. «Եկեր պատեր,
հարն է հատեր», «Մնջիկ-մնջիկ, սև էրնջիկ», «Անտեր մնաս դու բողազ, ինչ կը
տենա՛ս կը դողաս», «Մինչև Հարոն եկա՛վ հավար, հավ կերա՛վ զձա՛վար», «Թո-
նիրը հով, վրինը բով, տասներկու հոգի, մի ստերջ կով», «Մինչև հունիս, ու-
նիս նը՝ ունիս, չունիս նը՝ չունիս», «Փեսի շվաք, փշի շվաք», «Մարդի շվաք,
վարդի շվաք» և այլն:

Ընդ հնչյուններով կապակցվող ու ներդաշնակվող բառերի ու հանգերի
հետ մեկտեղ ժողովրդական առածների ու ասացվածքների մեջ հանդիպում են
նաև և՛ հնչյուններով և՛ նշանակությամբ (իմաստով) կապակցվող ու ներդաշ-
նակվող բառեր և տողամիջի ու տողավերջի հանգեր: Հնչյունական երաժշտու-
թյան այս ձևը, բնականորեն, շատ ավելի ազդեցիկ է ու տպավորիչ, որովհետև
նրա մեջ միասնաբար հանդիս եկող հնչյունն ու միտքը անհամեմատ ավելի
ուժեղ է ներգործում, քան միայն հնչյունը: Այսպես օրինակ. մերկացնելու հա-
մար հոգևորականների ծայր աստիճան ազահոսթյունն ու որկրամոլությունը,
ժողովուրդն ասում է. «Սար ու ձոր, տերտերի փոր»։ «Զոր» և «փոր» բառերն
այստեղ կապակցվում են ո՛չ միայն նրանց մեջ առկա «որ» հնչյունակապակ-
ցությունների նույնությամբ, այլև իմաստային նմանությամբ— քահանայի
փորը ժողովրդի հայացքով նույնպիսի մի խոռոչ է, ինչպես և սովորական ձո-
րը, որը դժվարությամբ է լցվում: Բացահայտելու համար գողի հոգեբանության
մի կարևոր մոմենտը, նրա՝ իրեն վիճակից բխող կասկածավորությունն ու
մտավախությունը, ժողովուրդն ասում է. «Գուլ, սիրտը դուլ»։ «Գուլ» և «դուլ»
բառերը այստեղ իրար հետ կապակցվում են ոչ միայն ող հնչյունակապակ-
ցությունների նույնությամբ, այլև իմաստային նմանությամբ— գողի դուլա-
ցող սիրտ ունենալու հանգամանքով: Շեշտելու համար այն միտքը, թե՛ մեծ
ընտանիքի գոյությունը կապված է մեծ հոգսերի հետ, ժողովուրդն ասում է.
«Մեծ տուն, մեծ ցավի բուն»։ «Տուն» և «բուն» բառերը այստեղ իրար հետ կա-
պակցվում են թե՛ ուն հնչյունակապակցությունների նմանությամբ և թե՛ իմաս-
տային նմանությամբ— տունը իբրև մարդու, իսկ բունը իբրև կենդանիների
ընակարան: Նույն տիպի ստեղծագործություններ են նաև՝ «Մանիշակ, գար-
նան շիչակ» (ծաղիկ), «Մալին տեր, որդուն հեր», «Ուտելով քանչաք, եղանք
անհաք» առածներն ու ասացվածքները և շատ ուրիշ նմանները:

Ինչպես ժողովրդական բանահյուսության մյուս բոլոր ժանրերի, այնպես
էլ առածների ու ասացվածքների լավագույն նմուշները իրենց բանաստեղծա-
կան պատկերավորման և չափական ու ներդաշնակ խոսքի հատկություններով
տալիս են դեղարվեստական ստեղծագործության բովանդակության ու ձևի
միասնության հիմնալի օրինակներ: Խորն է ժողովրդական առածների ու աս-
ացվածքների բովանդակությունը, չնայած այն դրսևորված է ալլաբրանական
սկիզբով: Քիչ են ժողովրդական առածների ու ասացվածքների բառերը,
բայց դրանք դիպուկ են ու հնչելը:

Ժողովրդական առաժնեների ու ասացվածքների քիչ խոսքով շատ բան ասելու բացառիկ ուժը, նրանց պարզությունը, կոնկրետությունը, բնութագրումների դիպուկությունը, պատկերավորությունն ու գունեղությունը շփազանց ուսանելի է եղել գեղարվեստական խոսքի մեծագույն վարպետների համար: «Ես շատ բան եմ սովորել առաժնեներից, այլ խոսքով՝ իմաստալից մտածողությունից»,¹ — գրում է Գորկին իր հոգվածներից մեկում: Նման խոստովանություններ արել են նաև տարբեր ժողովուրդների ուրիշ խոշոր գրողներ:

Ի. Վ. Ստալինի «Մարքսիզմը և լեզվաբանության հարցերը» հանձարեղ աշխատության հրատարակումից հետո, որտեղ բացահայտված է լեզվի հասարակական մեծագույն նշանակությունը՝ իբրև մարդկային հաղորդակցման կարևոր միջոցի և հասարակության պայքարի ու զարգացման գործիքի, առանձնապես մեծ է դառնում ժողովրդական առաժնեների ու ասացվածքների բանաստեղծական լեզվի ու արվեստի դերը գրական լեզվի զարգացման համար:

¹ Մ. Գորկի, Գրական-հրապարակախոսական հոգվածներ, Երևան, 1949 թ., էջ 182:

Ա Ռ Ա Ջ Ա Բ Ա Ն

ՆԵՐԿԱ ԺՈՂՈՎԱԾՈՒՆ ԿԱԶՄԵԼՈՒ ՀԱՆԳԱՄԱՆՔՆԵՐԸ ԵՎ ԱՌԱՄՆԵՐԻ ՈՒՍՈՒՄՆԱՍԻՐՈՒԹՅՈՒՆԸ

1. ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԱՌԱՄՆԵՐԻ ԳՐԱՌՈՒՄՆ ՈՒ ՀԵՏԱԶՈՏՈՒՄԸ ԱՆՅՅԱԼՈՒՄ

Ժողովրդական առածներն ու ասացվածքները ընդհանրապես կարևոր տեղ են զբաղում տարբեր ազգերի բանավոր ստեղծագործության մեջ:

Հայ ժողովուրդը առանձնապես սիրելի և լայնորեն զարգացրել է բանավոր ստեղծագործության տվյալ բաժինը, որը նա կոչել է սովորաբար «խոսք», «առակ», «առած», «ասացվածք» կամ «ասած» և «մասալ» անուններով: «Մեծանանց (կամ մեծունանց) խոսք է», «սլապս խոսքմ» ուներ», «առակն անխոտելի է», «առակախոս մարդ», «առակած խոսք», «առակավոր մասալ» կամ ուղղակի՝ «մասալ», ահա այն սովորական արտահայտությունները, որ գործ է ածել հայ ժողովուրդը հիշյալ ստեղծագործությունների մասին խոսելիս: «Առակն» ու «առածը» ժողովրդի մեջ ունեցել է նույն կիրառումը և տարբերվել է «ասացվածք» ու «խոսք» հոմանիշներից: Առաջինների տակ հասկացվել են այլաբանական (այնգործիկ), իսկ վերջինների տակ ուղղակի իմաստ ունեցող ստեղծագործությունները: «Առակ» անունն են կրել մեզանում նաև կենդանական զրույցները, որոնք առած-առակների նման այլաբանական ստեղծագործություններ են:

Բնորոշ է այն հայացքը, որ ունեցել է հայ ժողովուրդը առածի և ասացվածքի մասին: Ըստ նրա դրանք մեծ կենսափորձ ունեցող և հասարակության մեջ հարգ ու պատիվ վայելող մարդկանց կողմից հորինված ստեղծագործություններ են. «մեծունանց» կամ «մեծարանց» խոսք, Առածներն ու ասացվածքները ժողովրդի կարծիքով գալիս են դարերի խորքից («վաղի առակ»), ստուգված ու ճշտված են շատ սերունդների փորձով, ուստի և չեն կարող սխալ լինել կամ շիրականանալ. «մեծանանց խոսքը գետին չի ընկնի», «մեծորեն խոսք սուտ չեղնի»: Ժողովրդի վերաբերմունքը առած-առակների նկատմամբ որոշակի ու սեղմ արտահայտված է «Առակն անխոտելի է» տարածված ասացվածքի մեջ, որ նշանակում է, թե առակն անհերքելի է, ճշմարիտ է, հարգելի է, այն չի կարելի խոտել—արհամարհել, առակում ասվածը պետք է կատարվի: Առածների ու ասացվածքների դաստիարակչական-խրատական մեծ նշանակության և նրանց ճշմարտացի ու խորը բովանդակության հետ միասին, հայ ժողովուրդը բարձր է գնահատել նաև վերջիններիս լակոնիկ ու դիպուկ ձևը, ելնելով իր այն սկզբունքից, ըստ որի՝ «Թոկի երկարն է լավ, խոսքի կարճը»:

Առածներն ու ասացվածքները հայ ժողովրդական բանահյուսության մեծահիշ և հարուստ ժանրերից մեկն են: Նրանց խորը հնությունից գալու մասին են վկայում այն ստեղծագործությունները, որոնց մեջ պահպանված են բազմաթիվ մոտիվներ նախնադարյան, սոցիալիստիկ-համայնական հասարակու-

թյան կյանք ու կենցաղի, հավատալիքների ու աշխարհայացքի վերաբերյալ, իսկ դրանց (առածնների) հարստության պերճախոս ապացույցը հանդիսանում են այն հազարավոր առած-ասացվածքներն իրենց բազմաթիվ վարդապետներով, որոնք դարերի ընթացքում ստեղծվել ու գործածվել են ժողովրդի վողմից: Բնորոշ է այս տեսակետից հայ ժողովրդի մեծ լուսավորիչներից մեկի ու նրա բանավոր ստեղծագործության բարեկամի՝ Ն. Աբովյանի հետևյալ խոսքերը. «Առակ, մասալա, սուր-սուր խոսքեր՝ որ ուզենաս հո էն հետին ուսմիկ մարդը՝ մեկի տեղակ հազարը կասի»:¹

Ինչպես բանահյուսական այլ ստեղծագործությունների, այնպես էլ առած-ասացվածքների գնահատման և գրառման երևույթը մեզանում կապված է 50—60-ական թվականների ազգային-լուսավորական-դեմոկրատական շարժման հետ և անմիջական շարունակությունն ու արձագանքն է հանդիսանում ինչպատուր Աբովյանի այդ ուղղությամբ հիմնադրած մեծ գործի և ուսական բանահյուսական-ազգագրական գրականության բարերար ազդեցության: 50—60-ական թվականներից է, որ հայ գրականության մեջ զննվում ու ժողովրդում ու խորանում է ժողովրդական բանահյուսության առողջ հոսանքը. պարբերաբար սկսում են գրի առնվել և հրատարակվել այդ բանահյուսության նմուշները: Նույն այդ թվականներին է, որ Նալբանդյանը իր նշանավոր «Կրիտիկայում» գրականության զարգացման և նրա ժողովրդայնության կարևոր ազդակներից մեկը համարում է ժողովրդական բանահյուսության օգտագործումը, դրվատիքի խոսք ստեղծել այդ ուղղությամբ աչքի ընկած հայ հեղինակների հասցեին: Անդրադառնալով մասնավորապես Պռոշյանի «Սոս և վարդիթեր» վեպում տեղ գտած առածներին ու ասացվածքներին, Նալբանդյանը մեծ գոհունակությամբ գրում է. «Արգո հեղինակը հետևելով պ. Աբովյանի ուղղության իր բովանդակ գործի մեջ միշտ աչքի առնել ունեցել է գործ դնել ազգային առածներ, ասացվածքներ: Մենք լիախրտ շնորհակալություն ենք հայտնում մեր հեղինակին»:²

Հայկական առածների առաջին բուն ժողովրդական շարքը (թվով 102 հատ) լույս է տեսել 1859 թ. Թիֆլիսում հրատարակվող «Մեղու Հայաստանի» թերթի էջերում: Առածներին կցված իր նախաբան խոսքի մեջ, որ կրում է «Ազգային աշխարհորեն առածից (մասալեթի) վրա» վերնագիրը, բանահավաքը (Գրիգոր Տեր-Հարությունյան Կիրակոսյանց Այգեհատցի) համառոտակի նշում է այն նպատակն ու շարժառիթները, որ դրդել են նրան տվյալ ձեռնարկությունը՝ Նա գրում է. «Մենք շատ մոտիկ օրինակ ունինք ռուսաց լեզուն ու ուսումնականները, թե ինչքան խնամք են տանում ժողովրդական լեզվի վրա, ու ինչ հոգացողությամբ հավաքում են զանազան գավառների քերականական ձևերն ու ոճերը, ժողովրդի առածներն ու երևակայած դուցաբանությունները, ալբերին կամ ուրիշ ներգործող երևույթներին վերաբերյալ: Այժմ այս բանովս պարապում են Ռուսաստանում երևելի գիտնական Անդրիբովը, Աֆանասևը, Բուլաևը, Դալը, իսկ ռուսաց գիտությանը ճանաչանք այնքան հարգում է գավառական լեզուները, մինչև նորհրոմս հրատարակեց գավառական լեզվաց րառարան: Հասկանալով թե ինչքան հարկավոր է մեր պատմության համար հավաքել սրա նման բաներն, ես իմ կողման հետևեցա ժողովել լուսվա գավառումը լսած առածները, որ շատ կարելի է ուրիշ տեղերում էլ գործ են ածում. շատ լավ կլինի, որ մյուս հավաքողներն էլ ցույց տային հրատարակելիս՝ թե ո՞րտեղ են լսել. իմ միտքս էլ այն էր, որ ուրիշներն էլ իրենց գի-

¹ Ն. Աբովյան, Զնոիր երկեր, հատ. II, Երևան, 1939 թ., էջ 170:

² Մ. Նալբանդյան, Ծրկեր, հատոր 3-րդ, Երևան, 1940 թ., էջ 183:

տեցածն՝ գրեն ու չթողուն կորչի էսպես բանը, որից երևում է ազգի բուն լեզուն ու բնավորությունը»¹

Գրիգոր Տեր-Հարությունյանին հետևում են նաև ուրիշները, թե՛ արևելահայ և թե՛ արևմտահայ պարբերական մամուլի էջերում ու առանձին ժողովածուների մեջ սկսում են տպագրվել Հայաստանի զանազան գավառների ժողովրդական առածներն ու ասացվածքները²

Ժողովրդական առածների ու ասացվածքների գրառման ուղղությամբ ավելի բեղմնավոր աշխատանք է կատարվում 80—900-ական թվականներին և հետո: Մի շրջան էր դա, երբ մեզանում ո՛չ միայն չէր թուլացել 50—60-ական թվականներին ժողովրդի և նրա ստեղծագործության նկատմամբ սկսված հետաքրքրությունը, այլ գնալով ավելի էր ուժեղացել: Եթե 50—60-ական թվականներին այդ երևույթը կապվում էր հիմնականում ազգային-լուսավորական շարժման հետ, ապա 80—900-ական թվականներին այն դառնում է կապիտալիզմի զարգացման հետևանքով թե՛ արևելահայ և թե՛ արևմտահայ իրականության մեջ առաջ եկած հասարակական նոր հարաբերությունների (գյուղում ու քաղաքում առաջ եկած սոցիալական ուժեղ շերտավորման) և կյանքում հետզհետե իր դիրքերն ամրապնդող ժողովրդական-դեմոկրատական հոսանքի մտավոր ու գրական շարժման արտահայտությունը: 70—80-ական թվականներից է, որ հայ գրականության մեջ սկսվում և 90—900-ական թվականներին տիրապետող է դառնում ռեալիստական ուղղությունը: լավագույն գրողների ստեղծագործության նյութն է դառնում ժողովրդի կյանքն ու պայքարը, նրա հույզերն ու մտորումները: Նույն այդ թվականներին է, որ մեկը մյուսի ետեից հրապարակ են գալիս ժողովրդի կենցաղի, սովորությունների, բարքառի, բանավոր ստեղծագործության նյութերով հետաքրքրվող մարդիկ, դրանք գրի առնող բանահավաքների (Գ. Սրվանձտյան, Տ. Նավասարդյան, Ս. Հայկունի և այլն) մի ամբողջ խումբ:

Վերջիններես ջանքերով է ահա, որ ժողովրդական բանահյուսության շատ ուրիշ ստեղծագործությունների հետ գրի են առնվում ու հրատարակվում են նաև առածներ ու ասացվածքներ³

Չնայած ժողովրդական առածների ու ասացվածքների ուղղությամբ մեզանում անցյալում կատարված զգալի աշխատանքին, այդ գործը ընդհանուր առմամբ չի կարելի գոհացուցիչ համարել: Եղած նյութերի (շուրջ 40.000 առած ասացվածքների, հաշված նաև միլենույն ստեղծագործության վարիանտները) մոտավորապես կեսը տակավին գտնվում է անտիպ վիճակում, իսկ մնացածը՝ ցրված է զանազան հիմ ու նոր թերթերի, ժուռնալների, ժողովածուների էջերում: Մինչև այժմ չկա հայկական առածների ո՛չ մասսայական և ո՛չ էլ գիտական քիչ թե շատ ամբողջական որևէ հրատարակություն: Եղածը ազգագրական բնույթի և փոքրաթիվ, վաղուց արդեն բերլիոգրաֆիկ հազվագյուտություն դարձած հրատարակություններ են: Առածների հատընտիր կազմելու մի փորձ սովետական շրջանում (ՅՕ-ական թթ.) կատարել է հանգուցյալ ազգագրագետ Երվանդ Լալայանը, պատրաստելով շուրջ 3.000 մեծ մասամբ տպված նյութերից բաղկացած, աչքբեռական սխտեմով դասավորված մի ժողովածու, որը սակայն չի արժանացել տպագրության:

Անհամեմատ ավելի վատ է եղել մեզանում ժողովրդական առած-ասացվածքների ուսումնասիրության գործը: Անցյալի հայ բանասերները, որոնք

¹ «Մեղու Հայաստանի», 1889 թ. № 52, էջ 413—414:

² Տես՝ «Հայաստանի ժողովրդի ազգայնությունը», էջ 81—83:

³ Նույն տեղը:

բաժնական թվով հետազոտություններ են գրել ժողովրդական առասպելների, վեպերի ու երգերի մասին, իրենց ուսումնասիրության տեսադաշտից դուրս են թողել ժողովրդական առածներն ու ասացվածքները: Բացի մի երկու լրագրային հոդվածներից¹ և մեկ էլ գրականության պատմության որոշ դասագրքերում և առանձին ժողովածուների առաջաբաններում² եղած հարևանցի ակնարկներին ու դիտողություններին, այդ ուղղությամբ ուրիշ ոչինչ չկա:

2. ՆԵՐԿԱ ԺՈՂՈՎԱԾՈՒԻ ԱՂՔՅՈՒՐՆԵՐԸ

Ներկա գործը իրենից ներկայացնում է հայ ժողովրդական առածների ու ասացվածքների համահավաք ընդարձակ մի ժողովածու: Մեր նպատակն է եղել ի մի հավաքել և սխտեմավորել բանահյուսական տվյալ ժանրի ուղղությամբ հայ ժողովրդի ստեղծած հարուստ ժառանգությունը, նկատի ունենալով դրա կարևորությունը ո՛չ միայն կուլտուրայի պատմաբանի համար՝ իբրև աշխատավոր ժողովրդի սոցիալական կյանքի ուսումնասիրման արժեքավոր մի սկզբնաղբյուր, այլև գրողի և լրագրողի, թարգմանչի ու փոխադրողի, ագիտատորի ու զենկուցողի համար՝ իբրև հարուստ մի շտեմարան կենսաթիվի-սոփայական խորիմաստ ընդհանրացումների, բանավոր ու կենդանի խոսքի պատկերավոր, դիպուկ ու սուր արտահայտությունների:

Առաջադիր նպատակն իրականացնելու համար դիմել ենք գրավոր և բանավոր, տպագիր ու անտիպային բոլոր աղբյուրներին, որտեղից հնարավոր է եղել քաղել համապատասխան նյութեր: Այս կերպ մեզ հաջողվել է հավաքել շուրջ 40.000 առած և ասացվածք (հաշված նաև միևնույն ստեղծագործության վարիանտները), որի մոտավորապես կեսը անտիպ:

Մեր օգտագործած աղբյուրներն ըստ իրենց բնույթի հետևյալներն են.

1. Բանահյուսական-ազգագրական տպագիր և ձեռագիր ժողովածուներ:
2. Ազգագրական, գրական և այլ կարգի պարբերականներ (օրաթերթ, շաբաթաթերթ, ամսագիր, տարեգիր):
3. Հայ գրողների (Աբովյան, Պռոշյան, Աղայան, Սոսոկյան, Ծուղուրյան, Շահնազարյան, Ագապյան, Ադելյան, Զավախեցի և այլն) երկերը:
4. Առօրյա խոսակցական լեզվի մեջ գործածված առածների ու ասացվածքների գրառում:

Նկատի ունենալով այն հանգամանքը, որ բոլոր բանահավաք, հեղինակները չեն, որ հարազատությամբ հավաքել ու ապել են բուն ժողովրդական առածներ ու ասացվածքներ, այլ որ նրանց մեջ եղել են և այնպիսիք, որոնք «ժողովրդական», «ռամկական» կամ «ազգային» անվան տակ տպել են աշխատավոր ժողովրդի ստեղծագործության հետ ոչ մի կապ չունեցող և նրա ոգուն միանգամայն խորթ նյութեր, օգտագործված աղբյուրների նկատմամբ ցուցաբերել ենք խիստ քննադատական մոտեցում: Ժողովածուից դուրս ենք թողել.

1. Բանահավաքի կամ հրատարակչի՝ կողմից անգիտակցաբար կամ միտումնավոր կերպով աղճատված առած-ասացվածքները:

¹ Գ. Տ ե Ր - Ա զ ե ք ս ա ն դ ր յ ա ն, Թիֆլիսցու հանձարը յուր առածների ու ասացվածքների մեջ, «Արձագանք», №№ 13, 14, 1886 թ.: Ասիացի, Հայոց առածների հատկանիշը, «Մշակ», № 9, 1890 թ.:

² Ս տ. Պ ա լ ա ս ա ն յ ա ն, Պատմություն հայոց գրականության, հատոր 1, Թիֆլիս էջ 207—214, 1886 թ.: Գ. Բարխուդարյան, Բարդախյան առածներ, Թիֆլիս, էջ Գ. 1898 թ.: Ս. Հայկունի, Ժողովրդական երգ, առած և այլն (Եմինյան ազգագրական ժողովածու, հատոր 2.) Մոսկվա—Վաղարշապատ, էջ 9—11, 1906 թ.:

2. Գրական ճանապարհով թարգմանված կամ փոխադրված օտար և ոչ ժողովրդական նյութերը:

3. Սովորական ոճերը, դարձվածքները, պատկերավոր արտահայտությունները, հանելուկները, ժողովրդական երգի կամ կենդանական զրույցի առանձին բեկորները, որոնք թյուրիմացաբար դրված են եղել առածների ու ասացվածքների շարքում, և նմանները:

Այսպես օրինակ, Սիմոն Ծուլարտյանի 1881 թվին վիեննայում հրատարակած «Առածք ազգային» վերնագրով գրքույկից զտել ենք հետևյալ կարգի հարյուրավոր այսպես կոչված առած-ասացվածքներ, իբրև ոչ ժողովրդական, շինծու և աղճատված նյութեր. «Վար իյնողին ձեռքն բռնես, աստված ալ քու ձեռքիդ կը բռնի. վար իյնողին ոտքով զարնես, ապտված ալ գլխիդ կը զարնի», «Ձեռքը բացուր պատրաստ պիտի լինի մերժումն ալ բեկու», «Հայրենյաց քարինքը ավելի տաք են, քան Բաբելոնի փունները», «Ճոր լսես հաշիշ շան, առ ձեռքդ գավազան» («Շունը հիշի, փետը քաշի» առածի աղճատումն է):

Գ. Տիգրանյանի 1892 թ. Ռոստովում հրատարակած «Առածք, ասացվածք և զրույցք հայոց Նոր Նախիջևանի» վերնագրով ժողովածուից, մի քանի տասնյակ այլ նյութերի հետ, հանել ենք նաև «Հող բռնիս» ոսկի դառնա», «Թունդ անուշ, երազդ բարի» և մի քանի նմանները, որոնք առածների կամ ասացվածքների չեն, այլ սովորական օրհնանքներ, ոճեր ու դարձվածքներ:

Գևորգ Բարխուդարյանի 1898 թ. Թիֆլիսում հրատարակած «Բարոյական առածներ» ժողովածուից բազմաթիվ այլ նյութերի հետ, մի կողմ ենք թողել նաև հետևյալները. «Ազնիվ մարդը վախում է անազնվությունից, անազնիվն անում է ամեն ինչ», «Ավամայից արած աշխատությունը ո՛չ հոգու ա և ո՛չ մարմնու», «Մարդ կա քնավորությամբ կեղծ ա, մարդ կա ազգի ցեղ ա», որոնք ո՛չ լեզվով, ո՛չ արվեստով և ո՛չ էլ բովանդակությամբ ոչինչ ընդհանուր չունեն ժողովրդական առածների հետ:

Տրդատ Պալյանի 1900 թ. հրատարակած «Ժողովրդական առածներ և զանազան ասացվածք» վերնագրով գրքույկից զտել ենք հետևյալ կարգի բազմաթիվ նյութեր, իբրև թարգմանածո, հնարովի և աղճատված բաներ. «Երկու նավապետ ունեցող մեկ նավակը, շուտով վերթա ծովուն տակը» (բառացի թարգմանություն է տաճկերենից), «Գարնան տաքը կանաչին հոգևորքն է», «Սար ու ձոր փիս տերտերի փոր» (բանահավաքը խմբագրել է ժողովրդական հայտնի առածը ավելացնելով «փիս» բառը):

Նույն կերպ ենք վարվել նաև մեր օգտագործած բոլոր մյուս գրավոր ու բանավոր, տպված ու անտպ աղբյուրների նկատմամբ, ընտրելով նրանցից բուն ժողովրդական առածներն ու ասացվածքները:

3. ԱՌԱՄՆԵՐԻ ԴԱՍԱՎՈՐՄԱՆ ԵՂԱՆԱԿԸ

Առածների դասավորման ընդունված եղանակը սովորաբար հանդիսացել է այբբենական մեթոդը: Այս եղանակով են կազմված եղել անցյալում տարբեր ժողովուրդների առածների ժողովածուների մեծ մասը: Հիշյալ եղանակը վերին աստիճանի պարզ և հեշտ իրագործելի է: Առաջնորդվելով նրանով կարելի է ամենակարճ ժամկետում և առանց որևէ դժվարության պատրաստել առածների ընդարձակագույն ժողովածուներ: Հեշտ և պարզ լինելով սակայն, տվյալ եղանակը, որը բառարաններ կազմելու միակ նպատակահարմար և ընդունված ձևն է, այս դեպքում ըստ ամենայնի խոցելի է:

Այբբենական եղանակի ամենամեծ թերությունն այն է, որ այն պարզ կերպով չի բացահայտում ժողովրդական առածների ու ասացվածքների սո-

ցիալական բովանդակութիւնը, աշխատավոր ժողովրդի կյանքն ու պայքարը, ինչպես նաև մյուս դասերի ու դասակարգերի հոգեբանութիւնն ու աշխարհայացքը: Այնպիսի կարևոր առածներ, ինչպիսիք են, դիցուք, սոցիալական շերտավորման, մասնավոր սեփականութեան, շահագործման վերաբերյալ առածները, այբբենական ժողովածուի մեջ իրարից բաժան-բաժան լինելով ցրվում և կորչում են հարյուրավոր և հազարավոր այլ կարգի առածների ու ասացվածքների ընդհանուր հոսանքի մեջ:

Նույնը վերաբերում է առածների բովանդակութեանն ընդհանրապես: Առանց համապատասխան իմաստային-թեմատիկ խմբավորումների, վերնագրերի ու ենթավերնագրերի, չվերծանված, չբացահայտված վիճակում, իրար տակ դասավորվում են միևնույն տառով սկսվող այնպիսի ստեղծագործութիւններ, որոնք թե՛ իմաստով և թե՛ առհասարակ, բոլորովին տարբեր են իրարից, և, ընդհակառակը, իրարից արհեստական կերպով հեռացվում են այնպիսի առածներ, որոնք սկզբնատառով տարբեր լինելով, իմաստով հար և նման են իրար: Այս պատճառով չափազանց դժվարանում է ժողովածուի մեջ ամփոփված նյութի օգտագործումը, որով և, հասկանալիորեն, մեծապես խջճում է ժողովածուի նշանակութիւնը: Եթե նախապես չգիտես ուզածդ իմաստի առածի սկզբնատառը, ապա ասիւմված պետք է լինես հետախուզելու այլաբանութեան հաճախ բավական թանձր կեղևի տակ ծածկված հազարավոր ու տարբեր իմաստների մի կատարյալ խառնուրդ ներկայացնող ողջ ժողովածուն: Այս կերպ կարելի է օգտվել նաև առանց դասավորման որևէ սկզբունքի կազմված առածների ժողովածուներից, որպիսիք նույնպես գոյութիւն են ունեցել: Այսպես օրինակ, «Հարուստի սուտը կանցնի, աղքատի դորթը չի անցնի» մերկացնող ու սուր ասացվածքը, այբբենական ժողովածուի մեջ մենք գտնում ենք «Հարսը հաց թխեց, տանտիկինը պարծեցավ», «Հարիսան բոլ, եղը վրան գյոլ» և նման կարգի այլ ստեղծագործութիւնների շարքում: «Շատ դատողին՝ շալի շալիկ, քիշ դատողին՝ շարի շալիկ» դասակարգային բողոքի զգալի շեշտ ունեցող առածը, այբբենական ժողովածուի մեջ դրված է՝ «Շատը գնաց, քիշը մնաց», «Շափ-շափ կուտեն, շաթթով կաշեն» և նման կարգի այլ առածների շարքում: «Խալիսը որ կա, քնած առյուծ է, որ զարթնավ ել չքնի» ժողովրդի պոտենցիալ ուժի մասին ակնարկող, քաղաքական մեծ ընդհանրացումի առածը, այբբենական ժողովածուի մեջ դրված է «Խալիչեն մաշավ, խավը վերացավ», «Խաշամանը իմն է, խաշն ուրիշինը» և նման կարգի այլ առածների շարքում:

«Բ» տառի բաժնում «Բանն ով անի, ես ու դուն, հացն ով ուտի, ես ու դուն» առածի տակ, որ նշանակում է թե՛ վայելելու համար պետք է աշխատել և ուրիշի վրա հույս չդնել, զետեղված է «Բարեկամի հետ կեր ու խում արա, առ ու տուր մի անի» առածը, որ նշանակում է թե՛ առևտուրը խաբեութիւն է, ուստի մտերիմի հետ պետք է խուսափել առևտուր անելուց. իսկ այս վերջինի տակ դրված է «Բարկացող մարդը շուտ կպառավի» ասացվածքը, որն իր բովանդակությամբ (դժուրագրգիռութիւնը վնասակար է առողջութեան համար) ոչ մի առնչութիւն չունի նախորդ, բովանդակությամբ նույնպես տարամերժ երկու առածների հետ: Այսպես և բոլոր մյուս տառերի բաժիններում:

Այբբենական եղանակի երկրորդ ո՛չ պակաս մեծ արատն այն է, որ միևնույն առածի տարբեր վարկանիւնները, տարբեր տառերով սկսվելու պատճառով ցրվում են ժողովածուի տարբեր մասերում, որով և դժվարանում է նրանց պարզացումն ու կրած փոփոխութիւնները գիտելը:

Այսպես օրինակ, այբբենական ժողովածուի մեջ երկու տարբեր տեղերում,

տարբեր տառերի տակ են դրված՝ «Տերտեր արա գեղը գցի, թե ապրեց ոչ՝ գետը գցի» և «Աղքատին գեղը քցա, թե չապրի՝ գետը քցա» առածները, որոնցից առաջինը հակակրոնական բնույթի բուն ժողովրդական մի ստեղծագործություն է, իսկ երկրորդը՝ նրա վերախմաստավորված վարիանսը, առաջ եկած սոցիալական վերնախավի միջավայրում:

Վարիանտների դիմադրկման երևույթի բնութագրման համար ավելի ցայտուն են այն առածները, որոնց տարբերությունը արտահայտված է գերազանցորեն ձևական և լեզվական-բարբառային հանգամանքներով: Այսպես օրինակ. «Բարատու ծառը գլուխը կախ կը գցի», «Պտղատու ծառի ճյուղերը քաշ կը լինեն», «Լիքը սմբուլը գլուխը կախ կանի» առածները, չնայած այն հանգամանքին, որ ունեն հար և նման իմաստ (պիտանի մարդիկ համեստ են լինում) այբբենական ժողովածուի մեջ դրվում են 3 տարբեր տեղերում՝ «Բ», «Պ» և «Լ» տառերի տակ:

Կամ՝ «խեղոքը մինչև կմտածի, խելարը տղին կպսակե», «Ընչանք խելոքը միտք կանի, գիժը տղին հարսանիք կանի», «Չուր խելացին փայլվի, ծուռ լաճեր կիսանեն», «Հարի խելացին բոքկացավ, ծուռ գետ անցավ» առածները ունենալով միևնույն իմաստը (համարձակ-խիզախները կյանքում հաղթող են լինում) այբբենական ժողովածուի մեջ դրվում են 4 տարբեր տեղերում՝ «խ», «Ը», «Չ» և «Հ» տառերի տակ և այլն:

Այբբենական մեթոդի նման, ընդունելի չի կարող լինել նաև այսպես կոչված անվանական կամ առարկայական մեթոդը, երբ առածներն ու ասացվածքները ժողովածուի մեջ դասավորվում են ըստ առանձին առարկաների կամ հասկացությունների (մարդ, աշխարհ, ժամանակ, բնություն, խելք, խիղճ, խոսք և այլն): Այս մեթոդը ընդունված և առանձնապես տարածված է եղել Արևմտյան Նվրոպայի մի քանի երկրներում (Անգլիա, Գերմանիա): Այբբենական եղանակի նման առարկայական-անվանական մեթոդի հիմնական արատը նյութի դասավորման ժամանակ սոցիալական մոտեցման բացակայությունն է, ապա նաև միևնույն թեմային վերաբերող առածների ցրումը տարբեր տեղերում, տարբեր անունների տակ (խելոք—իմաստուն—գիտուն, ժողովուրդ—խալիս—ռայաթ—համայնք և այլն):

Հրաժարվելով թե՛ այբբենական և թե՛ առարկայական եղանակներից, իբրև մեթոդորոգիական տեսակետից անընդունելի եղանակներ, մենք ներկա ժողովածուի մեջ ժողովրդական առածներն ու ասացվածքները դասակարգել ենք ըստ նրանց հիմնական իմաստի և սոցիալական բովանդակության: Դասակարգման այս ձևը, հիմնականում, մշակված է մեր կողմից: Ծիշտ է, դրա առանձին փորձեր եղել են և անցյալում, մանավորապես ռուսական գրականության մեջ (հայտնի են այս տեսակետից Դալի¹ և Իլյուստրովի² ժողովածուները), սակայն դրանք թե՛ մեթոդական և թե՛ մանավանդ մեթոդորոգիական տեսակետից ունեցել են լուրջ թերություններ: Դալը, օրինակ, առածները դասակարգել է բարոյական կամ հոգեբանական կարգի թեմաներով, ստեղծելով չափազանց պայմանական և սուբեկտիվ բաժանումներ: Իլյուստրովը առածների դասակարգման ժամանակ ելել է հիմնականում իրավական սկզբունքներից, տեղավորելով դրանք պետական, ընտանեկան, քրեական իրավունքի և նման տիպի մի քանի այլ բաժանումների մեջ: Նրանք միաժամանակ թույլ են տվել այնպիսի աչքի ընկնող սխալներ ու թերություններ, ինչպիսիք են.

¹ Д а л ь В., Пословицы русского народа, М. 1861 г.

² И л л ю с т р о в И., Жизнь русского народа в его пословицах и поговорках, М. 1915 г.

1. Առածների բովանդակության շատ հաճախ անհամապատասխանությունը այն բաժնի վերնագրին, որի տակ նրանք դրված են, և տարբեր բաժինների միջև ներքին կապի բացակայությունը:

2. Միևնույն առածի կամ ասացվածքի բաղմաթիվ կրկնությունները ժողովածուի տարբեր տեղերում:

3. Ժողովրդական առածների ու ասացվածքների կ'րբ և ո'րտեղ դրի անվւած և տպագրված լինելու մասին համապատասխան տեղեկանքի բացակայությունը, որը մեծապես իջեցնում է ժողովածուի գիտական արժեքը:

4. Ժողովրդական առածների ու ասացվածքների հետ համատեղ այնպիսի ստեղծագործությունների մատուցումը, ինչպիսիք են՝ հանելուկները, շուտասելուկները, սովորական դարձվածքները, որոնք և՛ ձևով, և՛ բովանդակությամբ տարբեր են առածներից ու ասացվածքներից, և այլն:

Հակառակ Դավի և Իլյուստրովի, որոնք առածների դասավորման ժամանակ մեկնակետ են ունեցել բարոյական-հոգեբանական և իրավական սկզբունքները, մենք առաջնորդվել ենք ժողովրդական առածների ու ասացվածքների սոցիալական բովանդակությամբ և դասավորումը կատարել ըստ այդմ, միաժամանակ խուսափելով նրանց թույլ տված հիշյալ կարգի թերություններից:

Առածները, իբրև այլաբանական բնույթի ստեղծագործություններ հաճախ բավական դժվար վերծանելի են: Նրանց բուն միտքը՝ սոցիալական, փիլիսոփայական որևէ ընդհանրացում արտահայտվում է անուղղակի կերպով, բնությունից, կենդանական աշխարհից վերցված այս կամ այն առարկայի, երկվայթի միջնորդավորմամբ: Առածի իսկական իմաստը հասկանալու համար՝ անհրաժեշտ է մտովին ճեղքել նրա այլաբանական կեղևը և թափանցել բովանդակության խորքը: Առածներն այս առումով հիշեցնում են ժողովրդական հանելուկներին: Առածների դժվար վերծանելիության հանգամանքը նկատի ունենալով է, որ 18-րդ դարի հայտնի մատերիստիստ-փիլիսոփա Հելվեցիուսը դրանք համեմատել է մճճված կծիկի հետ: Նա գրել է. «Առածները... կարելի է համեմատել մճճված կծիկի հետ. եթե դուք դտնեք մի ծայրը, տալ կարող եք եւ կծկել նրանցից ողջ էտիկան ու պոլիտիկան. աչդալիսի մի աշխատանքի համար անհրաժեշտ են իհարկե խիստ ճարտար ձեռներ»:¹

«Հայկական առածանի»-ի վրա մեր դործադրած ջանքի ու ժամանակի մեծագույն մասը գնացել է առածների իմաստի վերծանման կամ նրանց «մճուճը» քանդելու ուղղությամբ:

4. ԱՌԱՅՆՆԵՐԻ ԹԵՄԱՏԻԿ ԽՄԲԱՎՈՐՈՒՄԸ ԵՎ ՎԱՐԻԱՆՏՆԵՐԸ

Զգալի աշխատանք է պահանջել մեզանից, այնուհետև, առածների խրմբավորումը ըստ առանձին բաժինների և ենթաբաժինների: Ինչպես հայտնի է, ժողովրդական առածները իրենց բովանդակությամբ չափազանց բաղմազան են. չկա կենսական որևէ երևույթ, որն իր անդրադարձումը գտած չլինի նրանց մեջ: Այստեղից էլ ահա ծագում է առածների իմաստաբանական խմբավորման դժվարությունը, մի դործ՝ որի հաջողությունից խոշոր չափով կախված է ժողովրդական առածների ինչպես պրակտիկ օգտագործման, այնպես էլ գիտական ուսումնասիրության համար պիտանի դառնալու հանգամանքը: Վերծանված բոլոր առածները պետք էր կարողանալ դասավորել ըստ բովանդակության, իրար կողքի բերել նույն և մերձ իմաստ ունեցող առածները, ստեղծել

¹ Гельвеций К. А., Об уме, Москва, Огиз, 1938, стр. 308.

տառնձին բաժիններ, յուրաքանչյուր բաժնի մեջ տարբեր թեմատիկ ենթաբաժիններ, թե՛ մեկին և թե՛ մյուսին տալով համապատասխան ընդհանրացնող վերնագրեր: Միաժամանակ անհրաժեշտ էր աշխատանքներ, որպեսզի ժողովածուն շատ չմասնատվեր մանր բաժինների, ոչ էլ՝ նյութի հարուստ ու բազմապատկան դասակարգումը կորչեր չափից ավելի մեծ և սխեմատիկ խմբավորումների մեջ, որով մեծապես կդժվարանար նրա օգտագործման հարցը: Ելնելով նման մեկնակետից, մենք ներկա ժողովածուն պայմանական կերպով բաժանել ենք թվով վեց մեծ բաժինների և շուրջ 150 ենթաբաժինների: Այդ վեց բաժիններից հինգը հիմնական են և ունեն ավել կամ նվազ որոշակի ու կոնկրետ բնույթ, իսկ մեկը (6-րդը) հավելվածական է և ունի ընդհանուր բնույթ: Այստեղ (6-րդ բաժնում), ինչպես նաև 4-րդ բաժնի վերջում ղեկավարված են աշխարհի առած-ասացվածքներ, որոնց մի մասը իբրև եզակի նյութեր հնարավոր չի եղել տեղավորել հատուկ ենթաբաժինների մեջ, մի մասի էլ ճշգրիտ իմաստը դժվարանալով վերծանել, բավարարվել ենք միայն ընդհանուր բնույթի որոշմամբ:

Ժողովածուի վերոհիշյալ բաժինները, իրենց մեջ մտնող հիմնական ենթաբաժիններով, հետևյալներն են.

1. Սոցիալ-տնտեսական և իրավա-ֆաղափական հարաբերություններ ու հասկացողություններ, որի մեջ մտնում են հետևյալ ենթաբաժինները և ուրիշ նմանները.

- ա) Սոցիալական անհավասարություն և շահագործում:
- բ) Հարուստ և աղքատ, տեր և ծառա:
- գ) Կոլեկտիվ և անհատական:
- դ) Ընկեր, հարևան: Բարեկամ և թշնամի:
- ե) Գյուղացի և քաղաքացի: Արհեստ և արհեստավոր:
- զ) Փող, ապրանք, առևտուր և առևտրական:
- է) Իշխանություն, օրենք, և այլն:

2. Կենցաղային երևույթներ, հարաբերություններ ու հասկացողություններ, որի մեջ մտնում են հետևյալ ենթաբաժինները և ուրիշ նմանները.

- ա) Ծնող և զավակ: Քույր և եղբայր:
- բ) Մարդ ու կին: Ազգական և քնտանիք:
- գ) Ուտելիք, խմելիք, հագուստ:
- դ) Հիվանդություն, բժշկություն, առողջապահություն և այլն:

3. Մարդկային-հասարակական հատկություններ, բնավորություն և խառնրվածք, որի մեջ մտնում են հետևյալ ենթաբաժինները և շատ նմանները.

- ա) Օգտակար, արժանավոր: Համեստ, խոհեմ:
- բ) Ծշմարտախոս: Երախտագետ: Ինքնասեր և հպարտ:
- գ) Ծարպիկ և հնարագետ:
- դ) Հավակնոտ, պարծեղիլոտ, մեծամիտ և ամբարտաւան:
- ե) Եսամոլ, շահասեր: Ժլատ:
- զ) Երկերեսանի, կեղծավոր, շողոքորթ:
- է) Ծուլ և անբան: Անհասկացող և այլն:

4. Բարոյական հատկացողություններ, կենսափորձից հանված եզրակացություններ և խրատ, որի մեջ մտնում են հետևյալ ենթաբաժինները և նմանները:

- ա) Չարն ու բարին հատուցվում են ըստ արժանվույն:
- բ) Փորձանքի հանդիպողը խրատվում է:
- գ) Հաջողությունն ու անհաջողությունը հաջորդակցում են իրար:

դ) Ամեն բան ժամանակին պետք է կատարվի, և այլն:

5. Հավատալիք և կրոն, որի մեջ մտնում են հետևյալ ենթաբաժինները.

ա) Մնահավատք և նախապաշարում:

բ) Բախտ և ճակատագիր:

գ) Հոգի և հավատ:

դ) Աստված, եկեղեցի և հոգևորականություն:

6. Այլ և այլ, որի մեջ մտնում են հետևյալ ենթաբաժինները և մի շարք ուրիշները.

ա) Մարդկային զգացումներ և ճաշակ:

բ) Սեռ և տարիք:

գ) Ֆիզիկական հատկություններ, և այլն:

Վերոհիշյալ բաժինները վերջիններիս մեջ մտնող ենթաբաժինների հետ միասին, ինչպես նշվեց վերևում, ունեն պայմանական բնույթ և ստեղծված են ժողովրդական առած-ասացվածքների օգտագործումը հնարավորին չափ դյուրացնելու համար:

Հատուկ մտահոգության առարկա է հղել մեզ համար նաև վարիանտների մատուցման հարցը: Ամենահեշտն այն կլինի, եթե՝ այբբենական կարգով կամ առանց դրան իրար տակ դրվեին միևնույն առածի բոլոր տարբերակները, համապատասխան համառոտ ծանոթություններով յուրաքանչյուրի աղբյուրի և գրառման վայրի մասին: Սակայն այս կերպ վարվելով մենք մեծապես բազմապատկած կլինեինք ժողովածուի էջերի թիվը և միաժամանակ տեղիք կտայինք շատ կրկնությունների, քանի որ վարիանտներից շատերը փաստորեն ոչ այլ ինչ են, բայց եթե միևնույն առածի հարասումը տարբեր վայրերում, բարբառային աննշան տարբերություններով: Այդ ակնհայտ թերություններից ժողովածուն զերծ պահելու և միաժամանակ վարիանտների բովանդակության ու արվեստի բոլոր քիչ թե շատ ուշագրավ երանգները ներկայացնելու համար, կիրառել ենք հետևյալ ձևը.

1. Միևնույն առածի բազմաթիվ վարիանտներից ընտրելով ամենակատարյալը (բովանդակության ու արվեստի, տարածված լինելու, ինչպես նաև հայոց համաժողովրդական, ազգային լեզվին ավելի մոտ լինելու իմաստով) տվել ենք այն ընդգծված ձևով իբրև հիմնական վարիանտ:

2. Վերջինիս տակ առանց ընդգծման դրել ենք նրանից քիչ թե շատ զգալի տարբերություն ունեցող մյուս վարիանտները, իբրև երկրորդական վարիանտներ:

3. Յուրաքանչյուր հիմնական կամ երկրորդական վարիանտի տակ համառոտությամբ նշել ենք նրանց աղբյուրը և գրառման վայրը, իսկ այս վերջինների կողքին դրել հիմնական և երկրորդական վարիանտներից բարբառային աննշան տարբերություն ունեցող մյուս առածների և ասացվածքների աղբյուրների ու գրառման վայրի համառոտագրությունները: Այս կերպ մեզ հաջողվել է մեծապես կրճատել ժողովածուի ծավալը, վարիանտները մատուցել նրանց բովանդակության, արվեստի, տարածված լինելու, լեզվի արժանիքների համեմատ, փոստափելով ավելորդ ծանրաբեռնվածությունից, միաժամանակ արձանագրել շտրված բոլոր նյութերի հասցեն:

Օրինակ, հարստահարված, ընչազուրկ աշխատավոր մասսաների սոցիալական բողոքի ակնհայտ շեշտ պարունակող «Աշխարհ արտո, մենք մեջը կարոտ» և «Աշխարքը ծով, մեզ համար սով» առածների մեզ հայտնի 11 վարիանտներից, ժողովածուի մեջ օգտագործված են միայն 4-ը, ըստ որում՝ 1-ը տրված է առաջին պլանի վրա, ընդգծված ձևով, իբրև հիմնական վարիանտ,

3-ը՝ 2-րդ պլանի վրա, առանց ընդգծման, իբրև երկրորդական վարիանտներ, իսկ մնացած 7-ի միայն աղբյուրներն են նշված համապատասխան ծանոթությունների մեջ, իբրև վերևում տրված 4 վարիանտների կրկնակներ՝ լեզվական-բարբառային աննշան տարբերություններով:

«Ամեն բանի վերջն է գովելի» տարածված ասացվածքի մեզ հայտնի 8 վարիանտներից, որոնց բոլորի միտքն այն է, թե ամեն ինչ հնահատելի է իր վերջնական արդյունքով, ժողովածուի մեջ օգտագործված է միայն 3-ը, ըստ որում 1-ը տրված է առաջին պլանի վրա, ընդգծված ձևով: իբրև հիմնական վարիանտ, երկուսը՝ երկրորդ պլանի վրա, առանց ընդգծման, իբրև երկրորդական վարիանտներ, իսկ 5-ի համար նշված են միայն աղբյուրները համապատասխան ծանոթությունների մեջ իբրև վերևում տրված երեք վարիանտների կրկնակներ բարբառային աննշան տարբերություններով:

Այսպես և բոլոր մյուս վարիանտներ ունեցող առածների ժամանակ:

Այսպիսով, առածների դասավորման մեր մշակած հղանակը, որը և՛ ըստ էության և՛ ըստ կառուցվածքի հիմնովին տարբերվում է իմաստաբովանդակային ախտեմի հղած հին փորձերից, ունի հետևյալ առավելությունները: Այն հնարավորություն է տալիս.

1. Թափանցելու ժողովրդական առածների այլաբանական կեղևի տակ թաքնված բովանդակության մեջ, տեսնելու նրանց դասակարգային-սոցիալական էությունը:

2. Վերահասու լինելու վարիանտների մեջ առկա բովանդակության ու ձևի նշանակալից երանգներին ու տարբերություններին, բացահայտելու նրանց ծագումը, զարգացումն ու կրած փոփոխությունները, տեսնելու, թե ինչպես միևնույն առածը կամ ասացվածքը պատմական տարբեր ժամանակաշրջաններում, դասակարգային տարբեր միջավայրում ստանում են նոր երանգավորում, ներքեմ էլ բուրրովին նոր բովանդակություն ու ձև:

3. Հեշտությամբ գտնելու ժողովածուի մեջ այս կամ այն հարցին վերաբերող փնտրված իմաստի առածը կամ ասացվածքը:

Այս է հիմնական գծերով, «Հայկական առածանի»-ի վրա կատարված աշխատանքի ընդհանուր պատկերը:

Պետք է ավելացնել նաև, որ ժողովածուի մեջ կան որոշ կարգի թերություններ, որոնք լավ գիտակցելով հանդերձ, մենք չենք կարողացել վերացնել, որովհետև դրանք բխել են նյութի բնույթից: Բնորոշ է այս տեսակետից, օրինակ, մի հանգամանք: Հիանալի իմանալով, որ առածների դասավորման ամենաճիշտ ձևը այն կլինի, եթե մենք դրանք խմբավորեինք ոչ միայն ըստ հիմնական իմաստի կամ բովանդակության, այլև ըստ նրանց ծագման ժամանակաշրջանի, պատմական էպոխաների ու ֆորմացիաների, այնուամենայնիվ կիրառել ենք միայն առաջին ձևը: Այսպես ենք վարվել, որովհետև առածները և ընդհանրապես ժողովրդական բնահյուսությունը, իբրև քանավոր ստեղծագործություններ, ծագած լինելով այս կամ այն էպոխայում, հարատևել են և հետագայում ենթարկվել զգալի փոփոխությունների, կրելով տարբեր էպոխաների ու ֆորմացիաների կնիքը: Պակաս բնորոշ չէ նաև մի ուրիշ հանգամանք: Հայտնի է, որ առածների առանձնահատկություններից մեկը նրանց մի զգալի մասի բազմանշանակ լինելն է: Այստեղից էլ ակնհայտ է, որ առածների դասավորման մեր կիրառած ձևը (ըստ բովանդակության կամ իմաստի) թույլ է տալիս կատարման մեջ զգալի բազմազանություն: Այս կամ այն առածին տրված մեկնաբանության նեղության կամ լայնության, մասնավորության

կամ ընդհանրության համեմատ, կարելի է այն տեղաշարժել մի բաժնից կամ ենթաբաժնից մյուսը, և դարձյալ պնդել թե՛ տվյալ առածը իր տեղում չէ՛, Արեւ ենք այն, ինչ ներել ենք մեր ուժերը:

Իբրեւ վերջաբան ուզում ենք այստեղ կրկնել ռուս նշանավոր բառարանողիւր և բանահավաք Վլադիմիր Դալի հետեւյալ խոսքերը, որ նա գրել է ռուսական առածների իր կազմած ընդարձակ ժողովածուի անընթացք.

„Хоть это и не сочинение, а трудов было очень много, гораздо более, чем за каким-либо сочинением“.¹

Ա. Դ.

¹ „Письма к А. В. Дружнину“, М., 1948 г. Изд. Гос. лит. музея, стр. 107—109.

ՀԱՄԱՌՈՏՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ ԱՂԵՅՈՒՐՆԵՐԻ

- Ա** — Արաբս, պատկերադարձ հանդես:
1889 թ. Ա. գիրք, էջ 48, Առածներ Հաճընի բարբառով:
- ԱԱ** — Առածք աղգայինք, Ս. Ճուլարության, Վինետիկ, 1880 թ.:
- ԱԱԳ** — Աստղիկ Արեւելյան, օրագիր բարոյական, բանասիրական, տնտեսական և բնական,
Կ. Պոլիս:
1835 թ. հատ. Ա, էջ 83, 100 «Պոլսեցիոց հայախոս առածները»:
- ԱԲ** — Ազուլեցոց բարբառը (Ջոկերի լեզուն). լեզվաբանական հետազոտություն, Սարգիս Սարգսյանց, մասն 2-րդ, ժողովածու, Մոսկվա, 1883 թ.:
- ԱԲԶ** — Անհայտ բանահավաքի ժողովրդական առածները և ասացվածքների հավաքածու (ձեռագիր):
- ԱԷ** — Արարատ ամառգիր (էջմիածնի) կրոնաբարոյական, գրական-սլատական, բանասիրական-մանկավարժական և աղգային:
1894 թ. էջ 200 «Արաշկերտի հայ ժողովրդական բարբառով քաղված առածներ»:
1895 թ. էջ 16, 54, 123, 161—162, 293 «Առածներ Վանա և Տրապիզոնի բարբառով»:
- ԱԺԲ** — Արովյանի և ժողովրդական բանահյուսությունը, Ա. Վանալանյան, Երևան, 1941 թ.
էջ 83—92 «Ժողովրդական առածներ և ասացվածքներ»:
- ԱՀ** — Աղգաղբական հանդես, խմբագրությամբ Երվանդ Լալայանի:
6-րդ գիրք, էջ 74—100 «Առածներ Բուրանըխի բարբառով»:
7—8-րդ գիրք, էջ 456—505 «Առածներ Արաշկերտի բարբառով»:
9-րդ գիրք, էջ 180—192 «Առածներ և առակավոր ասացվածքներ պոլսահայ բարբառով» հավաքածու Հ. և Ա. Աճառյանի:
11-րդ գիրք, էջ 112—117 «Առածներ Բոքչալուի բարբառով»:
12-րդ գիրք, էջ 95—103, 13-րդ գիրք, էջ 83—86, 17-րդ գիրք, էջ 49—52, 18-րդ գիրք, էջ 33—36, 19-րդ գիրք, էջ 95—98, 20-րդ գիրք, էջ 108—111 «Անհանգ առածներ Արաշկերտի բարբառով»:
- ԱՀԱ** — Հայկական առածներ, Պոլիս, 1909 թ.:
- ԱՂ** — Ախալցխայի և ալլ վայրերի առածներ և ասացվածքներ, հորս՝ Տիգրան Վանալանյանի և իմ հավաքածուներից (ձեռագիր):
- ԱՊ** — Արեւելյան մասով, հանդես ամսյա 1886 թ. էջ 74—75 «Դավառական առածներ Սիրասախայի»:
- ԱՆ** — Առածք, ասացվածք և գրույքք Հայոց նոր-նախիջևանի, Գեորգ Տիգրանյան, Ռոստով (Դոնի վրա), 1892 թ.:
- ԱՇ** — Արշակ Շահնաղարյան, Առածներ և ասացվածքներ Աշտարակի բարբառով (ձեռագիր):
- ԱՎ** — Արծվի Վասուլուրական:
1861 թ. էջ 32 «Վանեցիոց քանի մի առածներ»:
- ԱՏ** — Ամենուն Տարեցույցը:
1909 թ. էջ 188, 221, 231, 238, 244, 247 «Տոմիկ առածներ»:
1927 թ. էջ 144, 150, 154, 157, 159 «Հայ առածներ»:
- Բ** — Բյուրական, լրագիր աղգաղբական, բանասիրական, լեզվաբանական և գրական:
1898 թ. էջ 133, 200 «Առածներ Կարնո բարբառով»:
1898 թ. էջ 301—302, 332—333, 377—378, 413—414, 445, 700—701 «Ժողովրդական առածներ, ոճեր, ասացվածքներ Խիանի, Դիարբեքի բարբառով»:
1899 թ. էջ 377—378 «Առածներ Պոլսո բարբառով»:
1899 թ. էջ 498—499 «Առածներ Տարեմանի զավառաբարբառով»:
1899 թ. էջ 554—555 «Առածներ Քղիի բարբառով»:

- 1899 թ. էջ 642 «Առածներ Խոտրջուրի»:
- 1899 թ. էջ 650—652 «Առածներ Խիանի զավառաբարբառով»:
- 1899 թ. էջ 696 «Առածներ Թավրիզի և սորա մոտիկ զոնվող մեկ երկու հայ գյուղերից»:
- 1899 թ. էջ 772 «Առածներ Մալաթիային»:
- 1899 թ. էջ 805—806 «Առածներ Հաղրոյի զավառաբարբառով»:
- 1900 թ. էջ 185—186 «Մարաշի լեզվով առածներ»:
- 1900 թ. էջ 219—220 «Հայ առածներ՝ Էքերե, Էվերեկ, Թումարձա և Պոդուզի գյուղերին»:
- 1900 թ. էջ 263 «Առածներ Հաղրոյի բարբառով»:
- 1900 թ. էջ 350, 636 «Հայ առածներ Կեսարիոն»:
- 1900 թ. էջ 427—428 «Առածներ Մարգվանի բարբառով»:
- 1900 թ. էջ 563—565, 579—580, 598—609, 618—619 «Զբույցների և առածների Կեյկե-Միջագյուղի լեզվով»:
- ԲԱ. — Բարոյական առածներ, Ուստա-Գեորգ Բարխուդարյանց, Տիֆլիս, 1898 թ.:
- ԲՀ. — Բարձր Հայք, հատ. Ա. Կարեն քաղաքը. տեղագրություն, պատմություն և սովորություններ էջ 403—406 «Առական»:
- ԲՀԳ. — Բուլանլիս կամ Հարք զավառ. Բենաս, Թիֆլիս, 1901 թ.:
- ԲՎ. — Բազմավեղ, հանդիսաբան, Վենետիկ 1874 թ. էջ 336 «Առածք աղգային»:
- ԳԱ. — Գ. Աղ. Ժողովրդագիտական նյութեր Արարատյան բարբառով (ձեռագիր):
- ԳԹ. — Գ. Թարգմարյան, Անեկդոտներ, առածներ, հանելուկներ, Մալմաստեցոց բարբառով (ձեռագիր):
- ԳՍ. — Գարեգին Սրվանձտյան, Ժողովրդական առածներ (ձեռագիր) Գրական թանգարանի արխիվ, № 35:
- ԵԱ. — Երզնի, առական, հանելուկներ, թերահավատություններ... Նոսրէր, Գավառացի, Տֆլիս, 1903 թ.:
- ԵՀԳ. — Եվդոկիա հայոց զավառաբարբառ, մասն Բ. Վիննա, 1899 թ.:
- ԷԱ. — Էրզրումի և Ալաշկերտի բարբառով առածներ (ձեռագիր):
- ԹՄԿ. — Թիֆլիսեցոց մտավոր կյանքը. Գեորգ Տեր-Աղեքսանդրյան, մասն Ա., Թիֆլիս, 1885 թ.:
- ԺԱ. — Ժողովրդական առածներ և զանազան ասացվածք. հավաքեց Տրդատ Պալյան. պրակ Ա և Բ. 1912 թ.:
- ԺԱԲ. — Ժողովրդական անգիր բանաստեղծություններ. Ժողովեց Տիգրան Վարդանյանց, Թիֆլիս 1900 թ.:
- ԺԵԱ. — Ժողովրդական երգ, առած, ասած, կրկում, օրհանք, անեծք և այլն. հավաքեց Ա. Հայկունի:
- ԷԼԻՄԻՅԱՆ. — Էլմիյան աղագրական ժողովածու, հրատարակությամբ Լազարյան ձեմարանի արևելյան լիզվաց, հատ. Զ. Մոսկով - Վաղարշապատ 1906 թ.:
- Լ. — Լույս, հանդիս կիսամյա աղգային, բարոյական և բնականական, Կ. Պոլիս 1874 թ. էջ 60, 103, 117 «Հայախոս առածք»:
- ԼՄ. — Գավառի (բուլանլիս) հայոց բերաններին հավաքած առածներ, 1880 թ. (ձեռագիր):
- ԿՇ. — Կոստանդին Միլիք-Շահնապարյան, Առածներ և ասացվածքներ Ղարաբաղի բարբառով (ձեռագիր):
- ՀԱՎ. — Հանգիս Սմբուրյա, հայագիտական ուսումնասիրութ, Վիննա 1887 թ., էջ 175, 197—198 «Առածք խոտրջուրից» 1890 թ. էջ 163—164, 289, 1891 թ. էջ 116, 300—301:
- 1892 թ. էջ 24, 183—184, 382—383: 1893 թ. էջ 358—359 «Աղգային-ժողովրդական առածներ Տրապիզոնի կյանքին քաղված»:
- 1930 թ. էջ 359—360 «Առական Դարարաղի բարբառով»:
- ՀԱ. — Հնությունք, Ակնա, Հ. Կ. Ճանիկյան. Թիֆլիս, 1882 թ.:
- ՀԺՀ. — Հայ ժողովրդական հեքիաթներ, Նավասարդյանց Տ. Գեբե 7-րդ, Հավիված (առածներ), 1891 թ.:
- ՀՄԿ. — Հավաքարցոց մտավոր կյանքը, Թիֆլիս, 1901 թ.:
- ՀՏՎ. — Հ. Տ - Վ. Հայ ժողովրդական առածներ և ասացվածքներ Շիրակի Մահմուդջուղ գյուղից (ձեռագիր):
- Մ. — Մասիս, շաբաթաթիվ աղգային և քաղաքական:
- 1885 թ. էջ 422—423 «Գավառական առածներ և խոսակցական ձևեր»:

- 1885 թ. էջ 423—424, 450—451 «Առածներ ի Ղուլթիկ գյուղ»:
- 1886 թ. էջ 45 «Ժողովրդական առածներ ի Տրապիզոն»:
- 1886 թ. էջ 788—789 «Ժողովրդական ասացվածք Պուլանքի լիզ գյուղեն»:
- ՄԹ — Մ. Թամրազյան, Հայկական առածներ (Շիրակի առածներից են, բայց բարբառը չի պահպանված), (ձեռագիր):
- ՄՀ — Մուշեղ Հակոբյան, Լոռվա ժողովրդական բանահյուսությունը (ձեռագիր):
- ՄՀԹ — Մեղու Հայաստանի, լրագիր, քաղաքական, բանասիրական և առևտրական, Թիֆլիս, 1859 թ. էջ 413—414 «Աղվային աշխարհորին առածից (մասալեթի) վրա»:
- 1869 թ. էջ 118—120 «Ժողովրդական բարոյական առածներ»:
- ՆՆ — Ն. Ն. Առածներ և ասացվածքներ Շիրակի (ձեռագիր):
- ՇԿ — Շ. Կ. Առածներ Շատախի բարբառով (ձեռագիր):
- ԶԲ — Զահրամանյալի հայ ժողովրդական բանահյուսությունը, Ա. Ե. Վիեննա, 1923 թ.
- ՊԺԲ — Պոռոյանը և ժողովրդական բանահյուսությունը, Ա. Ղանալանյան, Երևան, 1938 թ. էջ 41—58 «Ժողովրդական առածներ և ասացվածքներ»:
- ՊՀԿ — Պատմություն հայ կիսարիտ, Բ. հատոր, էջ 1654—1655 «Նմուշներ էվերեկ—Ֆենեսիկ ասացվածքներին» էջ 1821—1823 «Առածներ կամ ասացվածքներ»:
- ՊՎ — Պանդուխտ Վանցիւն. նամակներ, երգեր, առածներ, առեղծվածներ. գրեց՝ Արիստակես Տիր-Սարգսյանց, Կ. Պոլիս 1876 թ.:
- ՍԲ — Բալու, Սարգսյան Հ. 1932 թ.:
- ՍԵ — Ս. Ե. Առածներ Մոկաց բարբառով (ձեռագիր):
- ՍՊ — Սերո Խանդադյան, Զանգեզուրի երգեր, հանելուկներ, շուտասելուկներ, առածներ, ասացվածքներ, առակներ (ձեռագիր):
- ՍՔ — Սարգիս Քամալյան, Ժողովրդական առածներ (ձեռագիր): Գրական թանգարանի արխիվ № 347:
- ՎԱ — Վաղարշապատի առածներից (ձեռագիր):
- ՎՍ — Վանա սաղ, հավաքածոյք Վասպուրականի ժողովրդական երգերի, հեքիաթների, առածների և հանելուկների. ժողովեց Գևորգ Գ. Շերենց, Ա. մաս, Թիֆլիս 1885 թ. Բ. մաս, Թիֆլիս 1899 թ.:
- ՈԻԶ — Ունիս կամ Զեյթուն, Ալլահվերդյան Հ., Պոլիս, 1884 թ.:
- Փ — Փորձ, ազգային և գրականական հռամսյա հանդես: 1877—78 թ. էջ 289—291 «Իմ մանկական հիշողություններից» Հ. Գեղամյան (ունի առածներ):
- ՓՇԱ — Փշրանքներ Շիրակի ամբարներից, Մխիթարյանց Աղեքսանդր. «Էմինյան ազգադրական ժողովածու», հատ. Ա., Մոսկվա—Ալեքսպոլ 1901 թ.:
- ՔՀ — Քնար Հայկական, խմբագրեց Մ. Մ. Մխանսարյանց, Պետերբուրգ 1868 թ.:
- ՔՎ — Ք. Վ. Շամշադինի Բերդ գյուղի առածներից ու ասացվածքներից (ձեռագիր):

ՀԱՄԱՌՈՏՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ ՏԵՂԱՆՈՒՆՆԵՐԻ

Ազլ	— Ագուլիս	Կսր	— Կեսարիա
Ալշ	— Ալաշկերտ	Կրն	— Կարին
Ախց	— Ախալցխա	Կրս	— Կարս
Ախք	— Ախալքալաք	Հգր	— Հաղրո
Աշտ	— Աշտարակ	Հթ	— Հայթաղ (գյուղ խոյի շրջանում)
Աստ	— Աստապատ (գյուղ հին Նախիջևանի շրջանում)	Հղկ	— Հողեկ (գյուղ Դերջանի շրջանում)
Արբ	— Արարիկի	Հճն	— Հաճըն
Արծ	— Արծկե	Հվբ	— Հավարար (Թիֆլիսի թաղերից մեկը)
Արճ	— Արճեշ	Ղլթ	— Ղուլթիկ (գյուղ Բաղեշի շրջանում)
Բբթ	— Բայրուրթ	Ղբբ	— Ղարաբաղ
Բգտ	— Բայազետ	Ղբդ	— Ղարադաղ
Բլ	— Բալու	Մլթ	— Մալաթիա
Բլն	— Բուլանլի	Մկ	— Մոկս
Բրդ	— Բերդ (գյուղ Շամշադինի շրջանում)	Մշ	— Մուշ
Բրշ	— Բորչալու	Մբդ	— Մարզվան
Դբք	— Դիարբեքլի	Մֆդ	— Մուֆարդին
Եվդ	— Եվդոկիա	Մբշ	— Մարաշ
Երկ	— Երևան	Նխշ	— Նոր-Նախիջևան
Ջգդ	— Ջանգեդուր	Շտխ	— Շատախ
Ջթ	— Ջյթուն	Շբկ	— Շիրակ
Էվբ	— Էվերեկ (գյուղ Կեսարիայի շրջանում)	Ջհմ	— Ջահարմահալ
Թվբ	— Թավրիզ	Պլս	— Պոլիս
Թֆլ	— Թիֆլիս	Պշս	— Պաշալուով
Լա	— Լոռի	Ջդ	— Ջուղա
Խլթ	— Խլաթ	Սբս	— Սեբաստիա
Խն	— Խնան	Սլմ	— Սալմաստ
Խստ	— Խասուռ (գյուղ Ալաշկերտի շրջանում)	Սն	— Սիսիան
Խբբ	— Խարբեք	Սան	— Սասուն
Խբմ	— Խրիմ (= Ղրիմ)	Վդս	— Վաղարշապատ
Կլս	— Կուլսկ (գյուղ Սուրմալուի շրջանում)	Վն	— Վան
ԿՄ	— Կեյվե-Միջագյուղ (գյուղ Բուլանիայի շրջանում)	Տվկ	— Տեփրիկ
Կն	— Կյուրին	Տբս	— Տրապիզոն
		Տբտ	— Տաբենտի (Կեսարիա)
		Քդ	— Քդի
		Քնք	— Քանաքեռ
		Օշկ	— Օշական

ԱՌԱԾՆԵՐԻ ԺՈՂՈՎԱԾՈՒ

Ա.

**ՍՈՑԻԱԼ-ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ՀԱՐԱՔԵՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ
ՈՒ ՀԱՍԿԱՑՈՂՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ**

Ժողովուրդի Կոնկրետի Հանձնարարական Կոմիտեի Եզրայի Կոմիտեի ՄԱՐԿԱՆ

Ժողովուրդը քնած առյուծ է, որ զարթեալ,
էլ չքնի:
ԱՆ VI, 84 ԲԼՆ

Ռայաթի (ժողովուրդ) ձեռն զարթազանի
(բնական) ձեռնից բարձր է:
ՄԹ 40 ՇԵԿ

Ռայաթի սիրտը լեն կըլնի:
ԳԺԲ 56 ԱՂՄ

Հազար կը մեռնի՝ մեկ չի շվարի, մեկ կը
մեռնի՝ հազար կը շվարի:
ԺԵԱ 187 ՎՆ/ԱՆ VI, 90 ԲԼՆ

Գեղ կանգնի, գերան կը կոտրի:

ԳԱ 2 ՎԴԱ/ԳԺԲ 46 ԱՂՄ/ԺԵԱ 241 ՕԴԿ/ԹՄԿ 83
ԹՖԼ/ՓՇԱ 97 ՇԵԿ/ԿՇ 2 ՂԲԲ/ԱՆ VI, 78 ԲԼՆ/ԱՆ
VII—VIII, 459 ԱԼԼ/ՀԺՀ VII, 109 ՎՆ/ՇԿ 3 ՇԵԿ/
ԺԵԱ 232 ՀԺ/ԺԵԱ 247 ՀԿԿ/Մ 1885, 423 ՂԲԲ/ՁԲ
59 ՁԿԿ/ԺԵԱ 123 ՏԲԱ/ՆԱ 102 ՆԱՂ

Մեռնի-մեռնի վուր տանք, սար կու շուռ
տանք:

ԹՄԿ 136 ԹՖԼ/ԳԺԲ 53 ԱՂՄ/ԱՆ 5 ՍՆՆ

Թաք-թաք (մեկ-մեկ) ընկնենք՝ սավգի (կա-
նաչի) փրոշ (տեք) ենք, ջուխտ-ջուխտ
(զույգ-զույգ) ընկնենք՝ սար կը սրո-
նենք (շուռ տալ):

ԱՂ 13 ՆԲԿ

Ընկերովի մահը հարսանիք ա:

ԳԱ 16 ՎԴԱ/ԹՄԿ 66 ԹՖԼ/ԱՂ 6 ՍՆՆ/ՓՇԱ 114 ՇԵԿ
ԱՆԱ 10 ՊԼՄ/ԱՆ VI, 93 ԲԼՆ/ՀԺՀ VII, 91 ԱԼԼ/ԱՂ
1861, 92 ՎՆ/ԱՆ 102 ՊՂԿ

Էլի (ժողովուրդ) հետ սև օրը Ջատիկ է:
ՀԺՀ VII, 80 ԱՂՄ/ԳԱ 64 ՎԴԱ

Իմալ գեղի նախիր, պառվու մոգիկն էլ հետը:
ԱՆ VI, 85 ԲԼՆ/Մ 1885, 424 ՂԲԲ/ԱՆ 1894, 200
ԱԼԼ

Դոխք քինողը հրեկեր շատ կ'օգն:
ՀԺՀ VII, 107 ՂԲԲ

Կարայետումը փաթաթվի, էլի հետ գնա:
ՀԺՀ VII, 81 ԱՂՄ

Աշխարհով եղած բանը վախ չունի:
ԱՆ 42 ՆԲԿ

Մի ծաղկով գարուն չի լինի:

ԳԱ 8 ՎԴԱ/ՓՇԱ 116 ՇԵԿ/Մ 1880, 39 ԲԼՆ/ԱՆԱ
10 ՊԼՄ/ՆԱ 105 ՆԱՂ/ՎՄ II, 146 ՎՆ

Մեկ հզնով խաբոր (աբոր) չըլնի, մեկ
ծաղկով գարուն չի գա:
ԺԵԱ 250 ՇԵԿ

Մի փունջ ծաղկով մայիս չի գա:
ԳԺԲ 53 ԱՂՄ

Մի ձեռք ծափ չի տա:

ԺԵԱ 225 ՎԴԱ/ԳԺԲ 53 ԱՂՄ/ՓՇԱ 116 ՇԵԿ/ԹՄԿ
132 ԹՖԼ/ԲԱ 30 ՂԲԲ/ԺԵԱ 236 ԼԱ/ԱՆ 33 ՆԲԿ/
Բ 1898, 133 ԿԲՆ/Մ 1880, 38 ԲԼՆ/ՀԺՀ VII, 110
ՎՆ/ԺԵԱ 232 ՀԺ/Մ 215 ՍԼԿ/Մ 1885, 450 ՂԲԲ/
ԱԲ II, 15 ԱԿԲ 1898, 378 ԴԲԲ/Բ 1898, 316 ԲԿ/
Բ 1898, 745 ՁԲ

Մեռնի հարս տղա չի բերի:

ԴԹ 113 ՍԼԿ/ՆԱ 99 ՆԱՂ

Մեկ բուրդ յանդուն (հրդեհ) չի մարիր:

Մ 1886, 45 ՏԲԱ

Ձեռքը ձեռք կլվանա, երկու ձեռքը՝ երես:

ԳԱ 56 ՎԴԱ/ՀԺՀ 16 ՇԵԿ/ԱՆ VI, 90 ԲԼՆ/ՎՄ II,
144 ՎՆ/ԱՆ XIII, 80 ԱԼԼ/Մ 1885, 424 ՂԲԲ/ՀԱ 210
ԱԿԿ/ՁԲ 61 ՁԿԿ

Երկու ձեռն արժի մեկ զուլու:

ՎՄ II, 138 ՎՆ

Մի խելքը լավ ա, երկուսը՝ ավելի:

ԳԱ 56 ՎԴԱ/ՓՇԱ 116 ՇԵԿ/ԹՄԿ 133 ԹՖԼ

Երկու կատու՝ կը խեղդեն մեկ շուն:

Բ 1898, 378 ԴԲԲ/Մ 1885, 424 ՂԲԲ

Մարդս մարդով շեն է:

ԵՆԳ 108 ԵԿԿ/ԱՆ IX, 187 ՊԼՄ

Մարդս մարդով ա:

ԳԺԲ 52 ԱՂՄ/ԱՆ 30 ՆԲԿ/ԹՄԿ 134 ԹՖԼ

Մեռնակոթորակը աստուծ կը վալի:

ԵՆԳ 109 ԵԿԿ/ԱՆ XI, 11 ՊԼՄ/ԳԺԲ 109 ԱԿԿ

Մարգարիշի մարդ ունենամ, հազար բումամ
սլարտը ունենամ:

Ժեկ 213 Վրդ/ՊժԲ 52 Աշտ/Ժեկ 242 Օշկ/ՓՇԱ
115 Շրկ/ԹՄԿ 122 ԹՓԼ/ՄՀԲ 1859, 414 Լո/Ժեկ
174 Խոս

Թող մարթ մարթ էլնի, թող սլարտի խա-
ղար էլնի:

ՀժՀ VII, 109 Վն/ՇԿ 12 Շտթ/եկ 100 Խոջ

Անտեր ոչխարը գելը կուտե:

ՓՇԱ 93 Շրկ/ԹՄԿ 70 ԹՓԼ

Սյուրուան (հոսից) ջոկվող սխալը

դոսլը կուտի:

ԲԱ 37 Դրթ/ԹՄԿ 151 ԹՓԼ

Տերավթրին տերն ա տարե, ամտերին՝ գելը:

ԴԱ 15 Վրդ/ՓՇԱ 124 Շրկ/ԹՄԿ 161 ԹՓԼ ՄՀԲ
1859, 413 Լո/ՎՍ II, 151 Վն

Դիսին զարկեցին, բսեց՝ վաղ պատեկա (մեջք):

Ժեկ 168 Աշ/Ժեկ 193 Տրդ ՆՆ 501 Շրկ/ԹՄԿ
136 ԹՓԼ ՀԳ 1805, Ա 1235 Դլթ

ՍՈՏԵԼԵԿԵՆ ԸՆՀՎԵՍԵՐԹԻՑՈՒՆ

ԵՎ ԸՆԴԲԻՐԹՈՒԹՅՈՒՆ:

ՇՆՀՆԳՈՐԹՈՒՄ ԵՎ ՀՐԲՍՏՆԵՐԹՈՒԹՅՈՒՆ:

ԶՐԿՈՂ ԵՎ ԶՐԿՎԵԾ

Աշխարհ արու, մեծ մեջը կարու:

Ժեկ 209 Վրդ/ԱՇ 4 Աշտ ԱՆ 13 Նթճ ԱՀ VII—VIII,
456 Աշ/ԱՀ VI, 70 Բթն/ԱՂ 3 Սոն

Աշխարք ծով ա, մեծ ծարավ եք:

ԱՀ XII, 97 Աշ

Աշխարքը ծով, մեզ համար սով:

ԱՇ 9 Աշտ

Տեղ կա սով ի, տեղ կա ծով ի:

ՊՎ 144 Վն

Ամեն մարդ ուտի՝ ծով ա, սրեն (հերթը)

Ինձ հասնի՝ սով ա:

ԱՇ 3 Աշտ

Հըմենին ծով ի, վըր ձեկ սով ի:

Ժեկ 189 Վն/Ժեկ 207 Արճ

Բմենին լուս (լուս) ի, մեզի փոս (մեզ) ի:

Ս 211 Սլթ

Մենին պուտ-պուտ, մենին փութ-փութ

ԱՇ 50 Աշտ

Մեկին ութ-ութ, մեկին փութ-փութ:

ՀժՀ VII, 96 Վրդ

Մեկն ուտելով կը մեռնի, մեկն՝ աշխով:

ՓՇԱ 117 Շրկ/ԱՇ 50 Աշտ

Որը ջուր չի գտնի խմելու, որը կեռուտ (ցեղա-
անց) չի գտնի անցնելու:

ՈԻԶ 142 Զթ

Աշխարհին մեկդին կուտա, մեկդին կը խնդա:

Բ 1900, 563 ԿՄ

Վուրին ավար, վուրին խավար:

ԹՄԿ 156 ԹՓԼ

Որը սամուր քյուրը կը հագնի, որը՝ մագն
շապիկ:

ԺԱԲ 82 Աթց

Շատը շատի մոդ կեհա (կը գնա):

ԹՄԿ 144 ԹՓԼ ԱԲ II, 15 Ալլ

Շատը շատին, իշխ սոջը (պետութե, սո-
նեքը...) աղքատին:

Ժեկ 296 Վրդ/ՄԲ 33 Շրկ/ԱՀ VII—VIII, 499

Աշ/ԹՄԿ 144 ԹՓԼ ՎՍ II, 147 Վն ԱՀ VI, 94 Բթն

Ժեկ 232 Հթ

— Ա. քչեր, ուր ար գնում. — Շատերի
կուշաք:

ՀժՀ VII, 77 Ատտ/ՀԱ 274 Ակն/ՊՀԿ 1655 Էվր

Եղը եղին կը քսվի:

ԱՇ 18 Աշտ

Եղը եղի վրեն ան ածում, ձավարը հո չոր
ան թողում:

ՀժՀ VII, 79 Ատտ

Թաթավը (անձրե) ծովը կուտա:

ԱՆ 70 Նթճ

Բերան կա, հաց չկա, հաց կա, բերան չկա:

ՆՆ 485 Շրկ/ԹՄԿ 82 ԹՓԼ/ԱՆ 21 Նթճ ԱՀ IX, 187

Պլտ/ՀժՀ VII, 111 Վն

Բերան կա, ապուր չկա, ապուր կա, բերան
չկա:

Բ 1808, 114 Դրթ

Փլավ կա, իշտան չկա, իշտան կա, փլավ չկա:

ԱՆ 22 Նթճ/Ս 211 Սլթ/ԴԱ 1 Վրդ/ՊժԲ 43 Աշտ

ՓՇԱ 95 Շրկ/ԿՇ 1 Դրթ/ԹՄԿ 163 ԹՓԼ

Խելք կա, դովլար (ուրեցվածք) չկա, դով-

լար կա, խելք չկա:

ՓՇԱ 95 Շրկ/Մ 1885, 450 Դլթ

Հավ կա, կուտ չկա. կուտ կա, հավ չկա:

Բ 1808, 377 Դրթ Մ 1885, 150 Դլթ

Ո՛վ դատի, ո՛վ ուտի:

Աճ 54 Աշտ 1Ի 1880, 46 ԲԼԻ ԲԱ 33 ՂԲԲ

Ես փրբեմ (բ ր դ ե լ), դու խորբես (ս ե տ ե լ):

Աճ 20 Աշտ Աճ V1, 80 ԲԼԻ ԶԲ 60 ՉԿԺԲԻԿ 81 ԹՓ1
Այլուրը մենք մաղեցիմք, փախալալան ուրիշը
կերալ:

ՀԱՎ 1892, 24 ՏԲԱ ԱՆ 82 ՆԽԸ

Խոժորը մենք շաղվեցինք, դաթան ԲՎ կերալ:
ԱՆ 2 ՊԼ

Ես ելեցի, դու՛ն կերար:

ՊՀԿ 1655 ԷՎԲ

Ո՛վ մաշկեց կաշին, ո՛վ կերալ բիշին (բ լ ի ր):

ԺԱԲ 117 Այոյ

Մոզին ես եմ պահում, դայմալսը (ս ե բ ու յ ք)
մորիքս ա ուտում:

Աճ X1, 115 ԲԲԸ

Եզն աշխատի, ձին ուտի:

ՎԱ 14 ՎԳՎ/ՆՆ 193 ՇԲԿԻԾ 2 ՂԲԲ/ԹՄԿ 92 ԹՓ1

Էշը կը դառն, ջորին կուռն:

ՄՀԹ 1859, 114 ԼԼ

Ջուշուն ածի, պուպուն կրի:

ԺԵԱ 227 ՎԳՎ/Աճ VII—VIII, 473 ԱԼԶ/ՎՍ II, 145

ՎՆ/ԱՆ 28 ՆԽԸԿԾ 1 ՂԲԲ

Կուկուն բերալ, ճուճուն կերալ:

ԿԾ 3 ՂԲԲ/ՎՍ I, 130 ՎՆ/ՓԾԱ 110 ՇԲԿ

Ճանճը ածի, ճիճուն տանի:

ԳԱ 9 ՎԳՎ/Աճ 46 Աշտ

Հավը կածն, ուրուրը կը տանն:

ԱՆ 7 ՆԽԸ

Հավը կածն, ճիճին կը խմն:

Բ 1898, 316 ԳԴ

Հավը կածն, կատուն տանի:

ԵԱ 103 Խաշ/ԱճԱ 9 ՊԼ

Շատ դատողին՝ շալն շապիկ, քիչ դատողին՝

շաքն (ս ե տ ա ք ս) շապիկ:

ԺԱԲ 82 Այոյ/ՀԺՀ VII, 111 ՎՆ/Աճ VII—VIII,

199 ԱԼԶ ԺԵԱ 183 ՄԶ

Շատ դատողին՝ շալն շապիկ, քիչ դատողին՝

շիւա (կ տ ա վ) շապիկ:

ՓԾԱ 118 ՇԲԿ

Շատ անողին՝ շալ շապիկ, քիչ անողին՝ ալ

շապիկ:

ԺԵԱ 296 ՎԳՎ/ԹՄԿ 144 ԹՓ1

Շատ դատողին՝ շալ շապիկ, քիչ դատողին՝

դառ (ս ս կ ե դ օ ծ թ ե լ ե ր ս վ) շապիկ:

ԶԲ 62 ՉԿԺ

Շատ մանողին՝ շալ շապիկ, քիչ մանողին՝

մուլ (կ ա ս ու լ յ ա) շապիկ:

ՀԺՀ VII, 88 Աստ

Շատ դատողին՝ քիչն ա պաշար:

ՀՊ 1895, Աճ 1235 ՂԼԹ

Շատադատք՝ քչկապաշար:

ՎՍ II, 147 ՎՆ

Գառն դատեց, դատարկ նստալ:

ՎՍ I, 124 ՎՆ/ՆՆ 189 ՇԲԿ/ԺԱԲ 98 Այոյ ԱՆ 28

ՆԽԸ Աճ V1, 79 ԲԼԻ/ԶԲ 59 ՉԿԺ 118 ՇԲԿ

Խոսքը դատողինը չի՛, ուտողինն ա:

ՄՀԹ 1859, 114 ԼԼ

Ուտողը չգիտն, բրդողը գիտն:

ԱՆ 5 ՆԽԸ/ՀԱ 212 ԱԼԿ/ՎՍ II, 148 ՎՆ ԺԵԱ 171

ԱԼԶ Բ 1899, 110 ԿԼ

Բրթողը գիտն, ուտողն ի՛նչ գիտն:

ԹՄԿ 82 ԹՓԼԲ 1900, 618 ԿՄ/ԵԱ 191 Խաշ ՈՒԶ

141 ԶԲ/Աճ VII—VIII, 489 ԱԼԶ

Ողորմի ուտողին, ո՛չ սղորմի բրթողին:

ԹՄԿ 169 ԹՓԼ/ԱԱ 49 ՊԶԱ

Ջոռն (ու ժ ե դ, հ ա բ ու ս տ) անգորին կերել
ա:

ԺԵԱ 293 ՎԳՎ/Աճ 20 Աշտ ԺԵԱ 245 ԱԼԿ

Ջորբին սինոռ (ս ա հ մ ա ն) չը կա:

Աճ XII, 100 ԱԼԶ

Աշխարք զորբին է:

Աճ VI, 75 ԲԼԻ

Զրկանքով հարստացողի վերջը փուն է:

ԼՄ 1880, 20 ԲԼԻ

Կապրի գրկվողը, չի ապրի գրկողը:

ՀՏՎ 14 ՇԲԿ Աճ XIII, 84 ԱԼԶ/Աճ V1, 87 ԲԼԻ/Մ

1885, 150 ՂԼԹ/ԹՄԿ 78 ԹՓ1

Զրկվողն ապրեր է, վաճ կկեր զրկողին:

ՀԱ 206 ԱԼԿ/Բ 1900, 185 ՄԲԶ

Աշխատողը անոթի չի մնա:

ՓԾԱ 93 ՇԲԿ/ԹՄԿ 74 ԹՓ1

Բանուկ ձեռքը չի մուրա:

ԱՆ 39 ՆԽԸ/ԳԹ 120 ՍԼԺ

Ով կը դատի, նա կուռի:

ԳԱ 32 ՎԳՎ ՊԺԲ 35 Աշտ/ԹՄԿ 172 ԹՓ1

Բանն ո՛վ անի՛ ես ու դու, հացն ո՛վ ուտի՛

Ես ու դու:

ԺԵԱ 218 ՎԳՎ ՊԺԲ 45 Աշտ/ՓԾԱ 96 ԶԲԿ/ԹՄԿ

81 ԹՓ1 ՄՀԹ 1859, 114 ԼԼ/ԿԾ 6 ՂԲԲ ԵԱ 116

Խաշ ՎՍ II, 135 ՎՆ

ՀԱՐՈՒՅՑ ԵՎ ԱՂՔԱՆՑ ՏԵՐ ԵՎ ԺԱՌԱՆ

Թոնիրը հով, վրեն բով, տասներկու հոգի,
մի ստերչ կով:

ԳԱ 56 Վրդ/ԺԵԱ 174 խոս

Գարի հաց, քրու բան, պապեն ուտե՛ կրքա
գուրան:

ՓՇԱ 97 Շրդ/ԼՄ 1880, 15 Բլն ԺԵԱ 173 խոս

Գարու հաց, թթու Բան, աս ի մեր ճա-
կատը գրված:

ԵՅԳ 103 ԵՎր/ԱՀԱ 6 Պլ

Բան պակաս չի—մին հաց ու բան, մին էլ
քունդիր ու ցան:

ՀԺՀ VII, 78 Աստ/ԼՄ 1880, 11 Բլն

Անհաց բողկի տեր է:

ՓՇԱ 93 Շրդ/ՎՍ I, 121 Վն

Հացն էղե ձիավոր, մենք ոտավոր, չենք հասնի:

ԺԵԱ 182 Մշ/ԱՇ 42 Աշ

Հացը հետաժուրեւ է, մենք փետաժուրել, էլի
հաւիցը չենք հասնում:

ՓՇԱ 112 Շրդ

Մեկ քել քաշես՝ հազար կարկտան կը քափի:

ԷԱ 14 Ալշ/ԹՄԿ 141 ԹՓլ

Թունդիրն ամես՝ շորանոտ չի վեր ըլի:

ՊԺԲ 48 Աշ

Տունը վուր կրակ տառ, շուրա՛նոտ չի վեր ըլի:

ԹՄԿ 162 ԹՓլ

Որ հազա՛ զոտին կը կտրի:

Բ 1898, 302 Խն Բ 1898, 480 Կն ՀԱ 241 Ակն

Մուկն ընկնի նե՛ գլուխը կը պատռի (տո՛ւնը
բռնո՛րովին դատարկ է):

ԱՆ 77 Նխշ/ՀԱ 251 Ակն/Բ 1899, 480 Կն

Մուկն ընկնի ճաբար, իր պոչ չ'ալրոտի:

Բ 1899, 808 Հգր

Երկու ձեռ եմ արել, մի գլուխ, էլեւո չեմ
կարքմ ապրել:

ԱՇ 22 Աշտ/ՓՇԱ 101 Շրդ

Աղքատը որ հավ կուտե, յա հավն է հի-
վանդ, յա՛ աղքատը:

ՀՏՎ 31 Շրդ

Շմոյի տուն շեն ա. մի ձեռը կուն (գո՛մաղբ),
մեկը՝ քրու:

ԱՂ 7 Բթլ

Ճննդուկն ալ կապրի, ամա իրան նըղընեքեն
բեյլու (հայտնի) է:

ԺԵԱ 249 Հգր

Արևու շոքին, կը նեններա մշկա հոգին:

ԷԱ 16 Ալշ

Ձյունը հի՛նչ ա գիտում, քա աղքատը փեռ
չունի:

ԲԱ 27 Ղբբ

Էծը բյասիբի կովն է:

ՍԽ 35 Ղգր

Աղքատը գիշերվան աղքատն է:

ԷԱ 18 Ալշ

Շուրով տկորը լավ է, քանզ փուրով արկ-
լորը:

ԹՄԿ 145 ԹՓլ

Ուտելով բանջար, եղանք անհար:

ԵԱ 116 խաջ

Գոգն էկալ, սև էրես գնաց:

ԺԵԱ 210 Վրդ

Փետե կրակ, մարխն հրագ (աղքատի վա-
ռելիքը և լույսը):

ԹՄԿ 165 ԹՓլ

Մին կարկտան ունեմ, քառսուն ծակ:

ՀԺՀ VII, 84 Աստ

Արեգակը փոխաբուն (աղքատի) կարպեպն
ա:

ԵԱ 111 խաջ

Տունը պարան մը չկա՛ օր կախվի:

Բ 1898, 809 Գր

— Իդա (այս) նեղութեն հարի (մինչև) ե՞ր
պտի քաշինք, ափո (հայրիկ):

— Չուրի (մինչև) քառսուն օր:

— Ընդրեն էտն:

— Կը սովորենք:

ԱԷ 1894, 264 Ալշ

Քյասիբի բախտն իրան խոով ա:

ԱՇ 65 Աշտ/ԺԵԱ 229 Վրդ

Քյասիբի օրորոցը պըտի կրակ ընկներ, էր-
վեր:

ՀԺՀ VII, 97 Վրդ

Աղքատի օրորոցը կոտրի:

Նն 480 Շրդ

Աղքատի երեսը պաղ կերևա:

ԱՆ 34 Նխշ/ԵԱ 120 Խաջ Ա 1889, Ա. 48 Հն

Քյասիբի էրեսը սև ա:

ԺԵԱ 229 Վրդ/ԱՇ 63 Աշ

Աղքատի կով ըլեր, ցամքած կըլեր:

ԱՇ 5 Աշտ/ՓՇԱ 91 Շրդ

Գեղն ընկալ սուրույի (հոտ) մեջը, վաճն
էկալ մեկի տիրոջը:

ՎԱ 7 Վրդ/ՓՇԱ 98 Շրկ/եԱ 110 Խաջ/ԺԱԲ 108
Ախջ/ՍԽ 28 Զդդ

Գեղը օխաբը տարաւ, վաճ մեկի տիրուէջը:
ԹՄԿ 86 ԹՖԼ

Մահն էկալ, վաճ մեկի տեր. գեղն էկալ,
վաճ մեկի տեր:
ԺեԱ 192 ԱբԺ

Գեղն ու գրող (հոգեառ), վաճ գմեկի տեր:
ԱՀ XII, 98 ԱԼ2

Աղբատ իրիցու քարոզը չի անցնի:
ՓՇԱ 91 Շրկ/ՀԺՀ VII, 76 Աստ/ԹՄԿ 114 ԹՖԼ

Աղբատ իրիցու քարոզ մարդ չլսե,
ԱՀ VI, 70 Բհ/ԱՀ XII, 96 ԱԼ2/Բ 1899, 650 Խհ

Քյաւրբի մի եզը երկու չի ընի:
ԺեԱ 229 Վրդ

Էն տարին որ ձեք էղալ, ջուրն աղբատին
լույս տվեց:
ՀԺՀ VII, 90 ԱԼ2

Ընկուլ (ընկած) բերնին բարե չկա:
Բ 1898, 378 ԴԲԲ

Խեղնի ձեռք բռնող չի ըլի:
ԹՄԿ 114 ԹՖԼ

Խեղն մարբուն քարը դարիդուսումն (գառի-
վեք) էլ կու հասնի:
ԹՄԿ 114 ԹՖԼ

Խեղնին հաց տվող չէ, հրմը (բայց) խելք
խըբատ տըվող շատ կըլի:
ԺԱԲ 99 Ախջ

Խղնութին ու զղնութին (գեղծ. ագեղ):
ԹՄԿ 113 ԹՖԼ

Աղբատը բողկ ցանեց, բնիք դուս էկալ:
ԱՀ 3 Ա2տ

Էկան-տեսան՝ խեղն-ֆուխարա, գարկին, գը-
լուխն արին յարա:
ՎՍ II, 139 Վհ

Աղբատին էրիս աշող (նայող) չկա:
Բ 1898, 378 ԴԲԲ

Աղբտին՝ աղբուրն էլ ջուր չի տա:
ԱՀ XII, 96 ԱԼ2

Աղբտի կրակ լե չկայի:
ԱՀ XIX, 96 ԱԼ2

Աղբատի մուխն էլ կծու կեղնի:
ԱՀ XIX, 96 ԱԼ2

Աղբատին տէօնկելը (գկեո) չի հասնիր:
Բ 1900, 563 ԿՄ

Հաց ու պանիր, կեր ու բանիր:
ԳԱ 59 Վրդ/ՄՀԹ 1859, 414 Լա ԿՇ 3 ԴԲԲ/ԱՀ 9
ՊԼա/ՀԱՎ 1890, 166 ՏԲԿ/ԱՀ VI, 89 Բհ

Այս ու վախով կանցնի աղբատի օրը, էլի
կըսե աստված ողորմած է:
ՓՇԱ 90 Շրկ/ԱՀ XI, 117 ԲԲ2

Աստված ողորմած ա, իեղճ մարդը մոկու-
նած ա:
ԵԱ 99 Խաջ/ԳԹ 113 ՍԼԺ

Աղբատուրյունը երկըրե (կրակե) շապիկ է:
ԱԱ 6 ՊԼա ԱՀ 77 Բհ

Լալ ա մեռնես, քանց աղբատանա:
ԳԱ 24 Վրդ

Լալ է մեռնիս, քանց թե շատ աղբատա-
նաս:
ՓՇԱ 106 Շրկ/ԹՄԿ 111 ԹՖԼ

Աղբատին սիրտը կա, ձեռքը չկա:
ՀԱՎ 1892, 382 ՏԲԿ/ԳԹ 119 ՍԼԺ

Աղբատին հալեն աղբատը կը հասկնա:
ՀԱՎ 1892, 382 ՏԲԿ/ԹՄԿ 67 ԹՖԼ/ԱՀ 5 Սահ

Աղբատին ձեծեցին, վաճ կռակա կանչեց:
ՓՇԱ 91 Շրկ/ԱՀ 5 Ա2տ

Չուլի (ցնցոտի) տակ էլ մարդ կըլնի:
ՍԽ 28 Զդդ

Ալկտին դուր ձեծեցին, տանը պարծեցալ:
ԹՄԿ 73 ԹՖԼ/ԳԱ 29 Վրդ

Աղբատն ունի հաց ու պանիր, գիշերք բունը
չի տանիր:
ԱՀ 21 Խաջ/ՓՇԱ 91 Շրկ/ԵՀԳ 95 ԵՎԳ ԾԿ 11 Ետխ՝
ՀԱՎ 1890, 163 ՏԲԿ

Աղբատին հացն ուտողը չի կշտանա:
Բ 1890, 554 Դղի

Աղբտի ձեռ կուտմ՝ տեսան:
ՎՍ I, 121 Վհ

Կուգեք կոիվ տեսնեք, գնացեք աղբատի տուն:
ԺեԱ 256 Ետխ

Աղբատի քալանն էլ չվան (պարան) մա:
ԱՀ XIX, 96 ԱԼ2

Աստված ախբատը խնդացնել ուզե նե՝ էշը
կորսնցնել, վերջն ալ գտնել կուտա:
ԵՀԳ 98 ԵՎԳ

Ունեցողի համար ամեն օր բարիկենդան ա:
ԺեԱ 215 Վրդ

Ունեցողի հմար ամեն օր էլ Ջատիկ աս:
ԱՇ 54 Աշտ

Հացը տնեն, բացը տնեն:
ԺԵԱ 178 Բն

Ամպի պես կը գոռա (հաբուստ և ազդե-
ցիկ):
ՀԱ 216 Ակն

Հարուստի դմակը մենծ կըլլա, ամեն պակաս
ծածկէ կու:
ՀԱՎ 1890, 289 Տրդ ԺԵԱ 244 Ակն

Հարուստը դժոխքն էրթա, պզով (սառույց)
ջուրն հետն է:
Բ 1898, 332 Դբբ

Շեն տան տանտիկին շեր (կ տ ր ի ն, առյուծ)
կեղնի:
ԱՀ XVIII, 51 Ալ2

Հարուստին կատուն կեցած տեղը դափլան
կու կոի:
Ա 1889, Ա 48 Հճն

Հարուստին հավը աման կուլիլի, խորոզը
(աբլոր) կարգնան:
ՀԱ 209 Ակն

Մեծ-մեծ տներ, մեջը՝ սոված շներ:
ԺԵԱ 295 Վղպ/ԱՀ IX, 188 Պլա ՎՍ II, 145 Վն/
ՓՇԱ 118 Շրկ/ԹՄԿ 139 ԹՖԼ

Կուշտ տան, քաղցած կատու:
ԱՆ 74 ՆԻշ

Շեն տան աղջիկ, բազա հացի կարոտ:
ԳԱ 9 Վղպ/ԹՄԿ 146 ԹՖԼ

Շեն տան հարս, տաք հացի (շորվի) կա-
րոտ:
ՓՇԱ 119 Շրկ/ՎՍ II, 147 Վն

Շեն տան տղա, Թաթա խացի կարոտ:
ՊՎ 141 Վն

Շեն տուն, Թազա (նախրի) հաց:
ԱՇ 52 Աշտ/ԺԵԱ 232 Հթ/ՊՎ 141 Վն

Վիր կա լիք հորով հաց, շուտա կուշտ փո-
րով հաց:
ԱՀ VII—VIII, 503 Ալ2

Հարուստ մարդը օձ կերավ, ասին՝ դեղ աս:
աղքատը կերավ, ասին՝ սոված աս:
ԳԱ 15 Վղպ/ՓՇԱ 111 Շրկ

Աղքատին տղան օձ կերավ, ըսին՝ անոթի էր:
հարքստին տղան կերավ, ըսին՝ դեղ էր:
ԺԱԲ 114 Աթթ/ՎՍ I, 131 Վն/ՍԵ 4 ՄԳ/ԹՄԿ 113
ԹՖԼ

Հարստի հաքին շոր տեհան, ասեցին՝ շնոր-
հավոր. աղքատի հաքին որ տեհան, հար-
ցըրին, մրտեղից աս:

ԳԱ 18 Վղպ/ՀԺՀ VII, 82 Աստ/ԺԱԲ 107 Աթթ/ՎՍ
II, 142 Վն/Բ 1900, 219 Կար/Բ 1900, 185 ՄԲ2

Շենին ասին՝ բարով մաշխ, խղճին ասին՝
քիղ ճվ էրիտ:
ԹՄԿ 144 ԹՖԼ

Աղքատն ասավ՝ կատուն շիգյար (թոք) կե-
րավ, չ'ավատացին. հարուստն ասավ՝ մուկն
երկաթը կերավ, հավատացին:
ՀԺՀ VII, 76 Աստ/ԱՆ 64 ՆԻշ

Հարուստը կասե՝ մուկը երկաթ կուտե, կը
հավատան. աղքատը կասե՝ շուշը մածուն
կուտե, չին հավատա:
ԱՆ 64 ՆԻշ

Հարուստը մեռնի, գեղն երերա, աղքատը
մեռնի՝ մարի չիմանա:
ՀԱ 209 Ակն

Հարուստը մեռնի՝ աշխարհ թնդա, աղքատը
մեռնի՝ մարդ չիմանա:
ԱՆ 21 ՆԻշ

Հարստի սուտը, աղքատի ըղորթն աս:
ՎԱ 28 Վղպ/ԿԸ 3 Ղբբ

Հարուստի սուտը աղքատի օղորթն աղեկ է:
ԺԵԱ 162 Մշ/ԱՀ VI, 82 Բն

Ջենկինի (ուսեվորի) սուտը կը բռնեն,
աղքտի ըղորթը չին բռնե:
ԺԵԱ 249 Հղկ

Հարուստի խեղդ, աղքտի հիվանդ:
ԺԵԱ 169 Ալ2

Խոջի (վաճառական) հիվանդը աղքատի
ժիրն ի:
ՎՍ II, 142 Վն

Մինչև հարուստին սիրտն ըլլա, աղքատին
հոգին կեղև:
ԱՆ 57 ՆԻշ ՊՀԿ 1855 Էվր/Բ 1900, 564 ԿՄ

Մինչև հաստը բարակի, բարակի հոգին դուրս
կը գա:
ՓՇԱ 117 Շրկ/ՎԱ 33 Վղպ/ԵՀԴ 109 Եվդ

Ապրիլ կա երկաթ աս, ապրիլ կա արծաթ աս:
ԳԱ 8 Վղպ/ՓՇԱ 94 Շրկ/ԹՄԿ 67 ԹՖԼ

Ապրիլ կա զանազ աս, ապրիլ կա քմակ աս:
ՎԱ 3 Վղպ/ԲԱ 10 Ղբբ

Աղքատը հացի կարոտ է, հարուստը՝ ամեն բանի:

ԱՀԱ 3 ՊԼԱ/ԳԹ 108 ՍԼԺ

Թե ունիս՝ իմը դուն իս. բե չունիս՝ իմ դիվը դուն իս:

ԹՄԿ 99 ԹՖԼ/ԱՆ 16 ՆԽՂ

Զունիս—շուն իս:

ՀԱՎ 1887, 197 ՊԼՂ

Խիղճը շենացավ՝ տաս տարի խիղճ էր. շենը խղճացավ՝ տաս տարի շեն էր:

ԹՄԿ 114 ԹՖԼ/ԱՀ IX, 180 ՊԼԱ/ԱՆ 64 ՆԽՂ

Ուզե հարուստի կատուն, մ'ուզե աղքատի խաբուն:

ԱՀ 1895, 162, ՎՆ/ԼՄ 1880, 56 ԲԼՆ

Աղքատի օրը, հարստի հոր գոռը:

ԱՀ 8 ԱՀԱ/ԳԱ 62 ՎԳԱ

Հարստի աղչիկն առնիլն ա դժար, պահիլը հեշտ ա:

ԱՀ 42 ԱՀԱ/ՓՇԱ 111 ՇԲԿ

Հարուստին խոսքը անցուկ կ'ըլլա, աղքատինը՝ մոռցուկ:

ՀԱՎ 1892, 382 ՏԲԱ

Շենի խոսկը գանգակ է, խղճի խոսկը բամբակ է:

ԹՄԿ 144 ԹՖԼ

Հարուստին խեղ հայտնի չըլլար, աղքատին ալ՝ մեռելը:

ՀԱՎ 1892, 382 ՏԲԱ

Ունեվորին՝ շատ բարեկամ, չունեվորին՝ քիչ բարեկամ:

ԹՄԿ 172 ԹՖԼ

Թե հարուստ ես՝ աչքիս վրա, բե աղքատ ես՝ քաշվի գնա:

ԱՀ 27 ԱՀԱ

Խոշին տեսան, աղքատ մոռցան:

ՎՄ II, 142 ՎՆ

Քիչը քիչն օգտիլ է, շատը շատին օգտած չէ:

ԱՆ 68 ՆԽՂ

Հարուստ չքողա, որ աղքատն իլա:

ԱՀ VII—VIII, 495 ԱՀ

Աղքատի ունեցածը հարուստի որսն է:

ԼՄ 1880, 7 ԲԼՆ

Աղքտի տղեն գնաց որ խեղդվեր, տեսավ որ դավաժվորի տղեն կը խեղդվեր՝ ինք հետ դարձավ:

ԱՀ VI, 77 ԲԼՆ

Աղեն որ ձեք տա, գոքդ բաց արա:

ԳԱ 10 ՎԳԱ/ՀԺՀ VII, 77 ԱՀԱ/ԹՄԿ 68 ԹՖԼ

Պարենին ասին՝ գինի ածողդ մեռավ:—Վա՛յ նրա միղկը, կօտ, բե չէ ինձ գինի ածող չի պակսի:

ԹՄԿ 149 ԹՖԼ

Քոխվի գործը որ պրծնում ա, կամ հոքյա-րին (ծառա) ա ձեծում, կամ... քորում:

ԱՀ 14 ԼԱ

Աղեն բարկանա, աղեն գիս կը ձեծե. ես բար-կանամ, աղեն գիս կը ձեծե:

ԼՄ 1880, 10 ԲԼՆ

ՊՈՆԻՖԻՏՈՒԹՅՈՒՆ ԵՎ ՏԵՂԵՆՈՒԹՅՈՒՆ

Եգան բեռը որ շնովի, բարը դարիբուքյուն չի էթա:

ԳԱ 25 ՎԳԱ/ՓՇԱ 100 ՇԲԿ/ԱՀ 29 ԱՀԱ

Դարիբին հացը լեղի ա, չուրը աղու (թ ո լ յ ճ):

ԲԱ 27 ՂԲԲ/ԱՀ 16 ԱԽԳ

Դարիբի ուշքը (ս ի բ տ ը) միշտ ետևն ա:

ԱՀ 16

Դարիբի հալը դարիբը կիմանա:

ԲԱ 27 ՂԲԲ

Դարիբի գերեզմանը առանց քարի կը մնա:

ԱՀ 14 ԱԽԳ

Դարիբը բամբասվեց, գանգատավորը շատա-ցավ:

ԲԱ 27 ՂԲԲ

Դարիբի մհար (հ ա մ ա ը) մին օրը՝ մին տարի ա:

ԲԱ 27 ՂԲԲ

Դարիբ մարդը օտար տեղ երես չի ունենա:

ՓՇԱ 113 ՇԲԿ

Դարիբի տեղը կամ խանն է, կամ կյոլխան (մ ո խ ր ա ն ո ց):

ԼՄ 1880, 26 ԲԼՆ

Տեն-տուն՝ տուն կավիրի, գեղե-գեղ՝ գեղ կա-վիրի:

ԺԾԱ 216 ՎԳԱ/ՀԺՀ VII, 87 ԱՀԱ/ՀՏՎ 28 ՇԲԿ

Տուն փոխես՝ տնով մեկ կը քանդվիս, գեղ փոխես՝ գեղով մեկ:

ՓՇԱ 125 ՇԲԿ/ՓՇԱ 175 ՊԱՄ/ԳԱ 22 ՎԳԱ

ԱՆՈՐԺԱՆՆԵՐԸ
ՉՈՐԻՔ ԵՆ ԻՐՆՆԵ ԹՐԶԱՊԵՏԻ ՀԱՄԱՐ

Ցուան կովը նախքի աճուն կավիքե:

ԷՍ 3 Կրն/ժեԱ 229 Վղլ/ՆՆ 532 Շրկ/ԹՄԿ 163
ԹՖԼ/ԼՄ 1880, 57 Բլն/ժեԱ 175 Խստ/Պժ 144 Վն/
ՇԿ 12 Շաթ

Ցուան մողին նախքի աճուն խարար կանի:
ԳԱ 60 Վղլ/ԱՀ XII, 98 Ալլ/ԱՀ 4 Սան

Բոսոտ մողին նախքի աճունը կավիքե:
ՀՏՎ 30 Շրկ

Մին քոսոտ զանա (հսր Թ) նախքի աճունը
կը Գրարի:
ԿՇ 17 Դրբ ԺԱԲ 88 Ախց

Մեկ քոսոտ էժը սաղ սյուրուլին փառ է:
ՆՆ 511 Շրկ ԱՀ 6 Սան

Մեկը հագարի աճունն է կտրել:
ՓՇԱ 116 Շրկ/ԱՀ 50 Աշտ/ԹՄԿ 132 ԹՖԼ/ՎՍ II,
146 Վն

Մեկը հագարի հաց կը կարի:
ՎՍ II, 140 Վն

Մեկը կընե, հագարին աճունը կելլա:
ԱՀ IX, 188 Պա

Մեկի արածը, հագարը չի տնե:
ՓՇԱ 116 Շրկ

Մեկ մուկը օխտը կարաս կը մուռտառե:
ՓՇԱ 116 Շրկ/ՎՍ II, 146 Վն/ԹՄԿ 138 ԹՖԼ/ժեԱ
207 Արճ/ԱՀ 59 Նիշ

Մուկ փշուր մ'ա, ընկնի կարաս՝ կը պղծա:
Մ 1885, 451 Դլթ/ԱՀ VII—VIII, Ալլ/ԱՀ 74 Արբ

Մկան ճուռը մեծ կարասն ա մուրտառում:
ԱՀ 46 Աշտ

Մոկնը վեր ջրավեր ընկնի, ջուրը կը հրամի:
ԿՇ 5 Դրբ

Ճաննը մի բան չի, ամա որ ընկնում ա բանի
մեջ, մուռտառում ա:
ժեԱ 224 Վղլ/ժեԱ 178 Բլն/ժեԱ 170 Ալլ

Ճաննը ինքը մի բան չի, հագար սիրտ ա
պղտորում:
ԱՀ 46 Աշտ/ՀժՀ VII, 83 Աստ/ժեԱ 202 Տրպ

Վանք քեզ քաղաք, դատավորդ մանուկ է:
ԺԱԲ 87 Ախց/ՆՆ 528 Շրկ/ԹՄԿ 157 ԹՖԼ

Վանք քեզ քաղաք, քաղավորդ մանուկ է:
ԱՀ IX, 190 Պա, ԿՇ 6 Դրբ

Վանք քգի գեղ, որ բոնս Գրսպոն է:
ժեԱ 180 Բլն

Մանուկն եղավ գեղին բոնս, մոխիրն եկավ
վրան գեղիս:
ԺԱԲ 87 Ախց

Կաղարն արին գեղին զարույթ (ոստի-
կան), վերեն քաշին կարմիր կարուզ
(վերարկու):
ՎՍ II, 143 Վն

Ազոափն էրին գեղին քեհյա (գյուղա-
պետ), մոխիր ալեց գեղին վրա:
ԵԱ 102 Խաջ

Ղառղանն արին գեղին քոխլա, ոսյաթ
կանչեց՝ ռժի, վանյա:
ԴԹ 114 Ալլ

ԸՆԿԵՐ ԵՎ ՀՈՐԻՔԱՆ

Մարզուն ընկերովը կը ճանաչեն:
ՄԹ 11 Շրկ/ԱՀ 8 Գլ/ՄԹ 41 Շրկ

Լավ տղեն լավ ընկերից կիմացվի:
ԱՀ 32 Աշտ, ՓՇԱ 106 Շրկ

Հացը տաշտից վե կալ, ընկերը գեղիցդ:
ԱՀ 40 Աշտ/ՀժՀ VII, 83 Աստ/ՓՇԱ 104 Շրկ

Ընկերդ գոնեն, պաշարդ տնեն:
ԵԱ 110 Խաջ

Հրնկերը հրնկերին քե չը գտնի, աշխարհս
անս ու վախով անց կը կենա:
ԴԺԲ 48 Աշտ/ԲԱ 17 Դրբ

Մարդի գրիցարնկեր էլ պտի, կովարնկեր էլ:
ժեԱ 295 Վղլ ԱՀ 20 Աշտ

Ընկերիդ խոսքին հավատա, էլի պինդ կաց
քո բանին:
ԱԺԲ 87 Գնք/ՀժՀ VII, 82 Աստ

Ազոավի հետ հնգերացար, քառդ թրքանո-
ցմն ա:
ԱՀ 9 Աշտ/ժեԱ 200 Տրպ

Յարանը (ընկեր) յարա (վերք) կը բանա:
ՓՇԱ 100 Շրկ/ԱՀ 2 Ախց/ԱՀ IX, 182 Պա/ԼՄ
1880, 17 Բլն

Յարանը յարանի տունը կավիքի:
ՎՍ II, 137 Վն

Գեշ ընկերը գեշ ջարա կը բանա:
ՄԹ 6 Շրկ

Մոտիկ հարեանը լավ ա, քանց հեռու բա-
րեկամը:
ժեԱ 225 Վղլ/ԴԺԲ 53 Աշտ/ԲԱ 31 Դրբ/ԹՄԿ 132
ԹՖԼ/ՀժՀ VII, 111 Վն

Լավ գրկիցը գեշ բարեկրմեն լավ է:
ԺԱԲ 105 Ախց/ՀՏՎ 11 Շրկ

Սրտակիր հարեանը անսիրտ արարորդից լավ
աւ:

ԱՇ 60 Աշտ/ԱշԱ 10 Պա/ԺԵԱ 200 Տրպ

Հին հարեանը բարեկամի հիդ բարեբար (հա-
մ ա հ ա վ ա ս ա ր) է:

ԹՄԿ 125 ԹՖԼ

Հարեանի հետ կախվիլն էլ հաղ ու պար ա:

ԱՇ 41 Աշտ/ՓՇԱ 100 Շրկ

Դրկցի հետ սև օրը տոն է:

ՓՇԱ 100 Շրկ

Դրկիցը դրկիցի մոխրին է կարոտ:

ՆՆ 490 Շրկ/Բ 1898, 604 ՄՖԴ

Հարուստ հարեանը օգուտ ա:

ԱՀ XI, 114 ԲԲԷ

Դրկիցը դրկիցին աշելով, ջանը կրակը կը գցե:

ՆՆ, 490 Շրկ/ՀԺՀ VII, 79 Աստ/ԺԵԱ 168 ԱՀ/ԳԹ
112 ՍԼԺ/ԺԵԱ 200 Տրպ

Վատ հարեանը հարեանին հաջաթատեր
(գ ո թ ի ք ի տ ե ր) ա արել:

ԺԵԱ 228 Վդպ/ՆՆ 487 Շրկ/ԵՀԳ 99 Եվդ/ԱՀ XVIII,
36 ԱՀ

Դե՛ դրկիցը լավ հաճըթի տեր կենե:

ԺԱԲ 195 Ախց/ՀԺՀ VII, 98 ՂԲԺ

Վատ հարեանը մարդի մարդ կը շինի:

ԺԵԱ 215 Վդպ

Դե՛ դրկիցը մարդու մալի տեր կենե:

ՀՏՎ 4 Շրկ/Մ 1886, 45 Տրպ/ԵԱ 113 Խաշ/ՀԱՎ
1890, 164 Տրպ/ՎՍ II, 146 ՎՆ

Հարեանդ վատ ա, փախի պրծի:

ԳԱ 88 Վդպ/ՀԺՀ VII, 82 Աստ

Տուն մի գնիր, դրացի գրեն:

ԱՆ 17 ՆԽԷ

Դրացիդ խաղաղ, տունդ ա խաղաղ:

ԱՀ IX, 161 ՊԼԽ

Դրկցի աշխատանքին, ոչ թե ունեցածին թա-
մահի (ձ գ տ ե լ):

ՓՇԱ 100 Շրկ

Դրացիների վատ մի բսեր, յա երդիրք է, յա
դուող:

ԺԵԱ 244 ԱՀԿ

Դրացիների հարսնիք է նե՛ դուող մեծ բաց:

ՀԱՎ 1891, 116 Տրպ

Հարեանդ դուող եկավ, յա աղն ա պակաս,
յա մաղր:

ԱՇ 40 ԱՀԽ

Ջուրդ որ ավելնա, առաջ դրկցիդ ծառի տակը
կապի, ետով ուրշի տուր:

ՀԺՀ VII, 87 Աստ

Հարեանը հարեվկի հալիլեն (հ ա յ ե լ ի) է:

ԹՄԿ 123 ԹՖԼ

Հարեանի շունն է՛լ լավ պրտի բլնի:

ԺԵԱ 223 Վդպ

Դրկցի շանը քար շեն գցի, տիրոջ խաթրը
կը պահեն:

ՄԹ 7 Շրկ

Փորի հետ բարիշ (հ ա շ տ) բլողը, դրկցի հետ
շիր (խ ո ո վ) կրի:

ԳԹ 110 ՍԼԺ

ԲԵՐԵԿԱՄ ԵՎ ԹՅՆԱՄԻ

Բարեկամդ շատ արան, դոճաղխանեդ (հ յ ու-
ր տ ս ե ն յ ա կ) միներ:

ԱՀ XI, 112 ԲԲԷ/ՓՇԱ 98 Շրկ

Մի ունեցիր հարյուր դահեկան, ունեցիր եր-
կու բարեկամ:

ԱՆ 87 ՆԽԷ

Բարեկամը նիդ օրվա համար է:

ԹՄԿ 80 ԹՖԼ/ՀՏՎ 3 Շրկ

Սրտանց բարեկամը սև օրվան համար է:

ԲԱ 37 ՂԲԺ

Բարեկամն է՛ն է, որ փրկեռթով (ա զ ց ա ն)

էլ սեր անի:

ԳԹ 12 ՍԼԺ/ԲԱ 11 ՂԲԺ

Լավ օրը բարեկամ շատ կուպի:

ԹՄԿ 111 ԹՖԼ

Աղեկ օրիտ երեսիտ խնդացող շատ կ'ըլլա:

Բ 1899, 377 ՊԼԽ

Հին բարեկամը դուշման չի դառնա:

ԱՇ 42 ԱՀԽ

Ո՛չ հին բարեկամ՝ թշնամի, ոչ հին թշն-
ամի — բարեկամ կէղնի:

ՀՄ 1880, 47 ԲԲԷ

Բարեկամ կա սրտի, բարեկամ էլ կա փորի:

ԲԱ 11 Շրկ/ԳԹ 112 ՍԼԺ

Մարդի աշքը խորունկ փորոզը իր բարե-
կամն է:

ՓՇԱ 115 Շրկ/ԱՀ 5 ՍԱԷ

Բարեկամի հետ կեր ու խում արա, առ ու տուր մի անի:

ԺԵԱ 218 Վրպ/ՄԹ 3 Շրկ/ԲԱ 11 Երվ/ԺԵԱ 233
ԼԹ/ԹՄԿ 80 ԹՖ/ԺԱԲ 97 Արց/ԿԵ 6 ՂԲԲ/ԱՀ ՎԷ,
77 ԲԵ/ԺԵԱ 232 ՀԹ/ՀԱ 205 ԱՀ/ԱԲ 11, 13 ԱՀ/ՎՍ 1, 123 ՎԵ/ԺԵԱ 199 ՏԲԿ

Բարեկամիդ հետ քեֆ արա, առուտուր մի անի, թշնամիդ հետ առուտուր արա, քեֆ մի անի:
ԱՀ 26 ՆԻԶ

Բարեկամը շերալ-չգալով յադացավ (օտարացավ), յադը (օտարը) էրալ-գալով բարեկամացավ:
ԺԵԱ 218 Վրպ/ՓՇԱ 100 Շրկ/ԹՄԿ 93 ԹՖ/ԱՀ VII—VIII, 490 ԱԼԶ

Բարեկամացանք՝ բարեբարացանք (հավատարմացինք):
ՊԺԲ 45 ԱՀ/ՓՇԱ 96 Շրկ/ԹՄԿ 80 ԹՖ/ԳԱ 21 Վրպ

Դու փաշա, ես բուշա, բարեկամացանք՝ բարեբարացանք:
ԱՀ 16 ԱՀ/ՓՇԱ 101 Շրկ/ԹՄԿ 102 ԹՖ/ՎՍ 11, 137 ՎԵ

Բարեկամդ գլխիդ կը նայե, թշնամիդ՝ ոտքիդ:
ԱՀ 15 ՆԻԶ/ԼՄ 1880, 12 ԲԵ/ՊՀԿ, 1667 ՉՄԽ/Բ 1898, 809 ԳԴ/Բ 1898, 445 ԴԲԲ/ԺԵԱ 200 ՏԲԿ/ԳԹ 122 ՍԼԺ

Բարեկամի հացը պատճառներով կուտեն:
ԺԱ 11, 62

Բարեկամին հացը թշնամու պես ուտելու է:
ԱՀ 29

Ուտող-խմող բարեկամը ամեն օր խոով կերթա տանից:
ՎԱ 40 Վրպ

Մեկ թշնամին՝ հազար բարեկամեն շատ է:
ԱՀ 10

Դուքմեի խաբրին ականջ չեն կախե:
ՎՍ 11, 137 ՎԵ

Ծառը գանգատ գնաց անտճու մոտ կացնիցը, որ իրան կըտրում ա, ասեց՝ կոթը քեզանից ա:
ՊԺԲ 50 ԱՀ/ԺԵԱ/185 ՏԲԿ/Բ 1900, 379 ԿՄ/ՓՇԱ 108 Շրկ/ՊՀԿ 1667 ՉԴԲ

Ծառը կացնին կոթ չը տար, իրան մահ ու մեռ չը կար:
ԱՀ 35 ԱՀ/ՍԽ 28 ՉԳԿ/ՆԱ 108 ԽԽԶ

Փետի ցեցը իրանից կըլնի:

ԴԱ 29 Վրպ/ՓՇԱ 125 Շրկ/ԹՄԿ 164 ԹՖ/ԼՄ 1880, 57 ԲԵ/ԲԱ 41 ՂԲԲ

Ծառին սրղը իրմեն է:
ԺԵԱ 245 ԱՀԵ

Փետի որդն որ իր միջեն չեղնի, վնաս չկա:
ԼՄ 1880, 58 ԲԵ/ԺԵԱ 192 ԱԲԺ

Ծառին ցեցն իրնից չըլնի, նրան մահ ու մեռ չը կա:
ԱՀ 35 ԱՀԵ

Որդը ծառեն կելլի՝ ծառը կուտի:
ԱՀԱ 12 ՊԼ

Ցեցը ծառեն՝ ցեցը ծառին:
ՊՀԿ 1667 ՉԴԲ

Ճիճուռն փայտին մեջեն կուտա, օչով չի մահա:
ԵԱ 106 ԽԽԶ

Բերդն իր միջից կը քանդվի:

ԱՀ 12 ԱՀ/ԹՄԿ 80 ԹՖ/ՄՀԹ 1859, 414 ԼԵ

Թաքառուրութիւնը իր միջեմեն կու քանդվի:
ԹՄԿ 99 ԹՖ/ՓՇԱ 104 Շրկ

Գողը որ տանու ըլնի, եզը հերթովը կը հանեն:

ԺԵԱ 219 Վրպ/ՊԺԲ 46 ԱՀ/ԺԵԱ 242 ՕՀ/ՄՀ 23 ԼԵ/ՓՇԱ 99 Շրկ/ԱՀԱ 4 ՊԼ/ԺԵԱ 193 ՏԲԿ/Մ 1885, 423 ՂԼԲ/Բ 1898, 378 ԴԲԲ/ԺԵԱ 173 ԽԽԽ/ԱՀ ՎԷ, 78 ԲԵ/ՍԽ 3 ՄԿ/ԱՀ 1881, 32 ՎԵ/ՇԿ 14 ՇԽԽ/Ս 215 ՍԼԺ

Տանու գողին ճար չիլնի:
ԲԱ 39 ՂԲԲ/ԺԵԱ 246 ԱՀԵ

Կոիվ եվ ընտրութեան թմոն
(Խմոն Գրութեան, ՍԼՄԻԿ, ԻՍԲԵՆՈՒՄ):
ՍԵԲ եվ չմտնութեան

Կովի վերջը փոշմանութունն ա:

ԱՀ 36 ԱՀ/ԹՄԿ 118 ԹՖ/ՀԱՀ 1880, 163 ՏԲԿ/ԱՀ XIX, 98 ԱԼԶ

Խոտվութենի եղենն բարիշութեն (հաշտութուն) կա:
ԹՄԿ 114 ԹՖԼ

Մարդ ինչքան էլ որ կոիվ էնի, մեկ երես բարիշութենի կը թողնի:
ԱՀ ՎԷ, 94 ԲԵ

Կովի մեջը չի որ շամիչ չեն բաժանի:
ԺԵԱ 222 Վրպ/ՄԹ 22 Շրկ/ԲԱ 24 Երվ

Կովի միջին տանձ ու խնձոր չեն բաժա-
նուժ:

ԳԱ 65 Վդյ/ՀԺՀ VII, 81 Աստ/ԺԱԲ 89 Ախյ

Միծը որ ծիծ ա, ծոցմը իրար կը կպչի:
ԱՀ XI, 114 Բրչ/ՀՏՎ 12 Շրկ ԱՀ XIII, 84 Ա12

Ծիծը ծոցի մեջ իրար կը դիպչի:

ՄԹ 20 Շրկ/ՎԱ 22 Վդյ/ԺԱԲ 81 Ախյ ԹՄԿ 117,
ԹՖ1

Սերը սուր ա դառե, արիւնը՝ ջուր:

ԳԱ 14 Վդյ/ՆՆ 526 Շրկ/ԺԱԲ 90 Ախյ/ԱՀ VI,
98 Բ12

Կրակն ու բամպակը մեկտեղ չեն կենալ:

ԱՀ 40 Նխյ/ԱՀ VI, 88 Բ12/ԱՀ 80 Նխյ

Դավեն (ուղ տը) նալբանդին (այ այ տ ա ո)
բարս կաշա (խեր է ն այ ու մ):

ԵԱ 105 Խալ/ԳԹ 115 Ս1/ՀԺՀ VII, 80 Աստ

Մարդի հետ կովելիս՝ վերջի բանը միտք արա:
ՓՇԱ 115 Շրկ

Կոիվն էլ կոիվ է, կես կոիվն էլ կոիվ է:
ԱԱ 86

Ճաշի երես, փլավի տակ, կովի վերջ:
ԺԵԱ 178 Բ12

Մերը մանուկն ուրացավ:

ՀՏՎ 19 Շրկ/ԷԱ 8 Ա12/ԱՀ IX, 188 Գ12/ՀԱ 248
ԱԿԵ/ՈԻԶ 140 ԶԹ

Շունը շապիկ է հագեր, կատուն՝ վարտիկ:
ԷԱ 10 ԿԵԿ/ՀԱ 254 ԱԿԵ/Բ 1898, 345 ԳԴ/ԷԱ 105
Խալ/ՀԱՎ 1890, 163 Տրալ/ԵՀԳ 111 Եվդ

Շունը տերը չի համաշում:

ԺԵԱ 226 Վդյ/ԱԺԲ 90 ԳԵԵ/ՆՆ 518 Շրկ ԿՇ 5
ՀԵԲ/ԱՀ 75 Նխյ/ՎԱ 254 ԱԿԵ/ԺԵԱ 179 Բ12

Գառն ու գելը մեկտեղ կարածեն:

ՓՇԱ 97 Շրկ/ԷԱ 9 Ա12/ԹՄԿ 86 ԹՖ1/ԱԺԲ 86
ԳԵԵ/ԱՀ 14 Ա2տ

Արիւնը արնով չեն լվանա:

ՎԱ 3 Վդյ/ՊԺԲ 45 Ա2ա/ՓՇԱ 98 Շրկ/ԲԱ 10 Երվ/
ՀՄ 1880, 5 Բ12/ԶԲ 82 ԶԿ/ՈԻԶ 137 ԶԹ

Արյունը արնով չեն լվանա, ջրով կլվանան:

ԳԱ 27 Վդյ/ՆՆ 484 Շրկ/ԱՀ 50 Նխյ/ՀԱ 204 ԱԿԵ/
ԱՀ VI, 76 Բ12/ՎԱ II, 135 ՎԵ/ԱԲ II, 13 ԱՀ1

ՄԵԿԵ ՎԱՅՆՈՒԹ Է, ՄՈՒՆԵՐ ՏՈՒԹՈՒԹ:
ՈՒԹՈՒՆԵՐԻ (ՄԵԹԵՐԻ) ԿԻՎԻ ՄԵԶ
ՏՈՒԹՈՒԹ ԵՆ ԹՈՒՆԵՐԵ (ՓՈՔԵՐԵ)

Ով կերավ եղն ու հմուտը, ով զարկեց գլուխը
դուր:

ՓՇԱ 120 Շրկ/ԺԵԱ 183 Մ2/ԺԵԱ 171 Ա12

Ով կերավ եղն ու հմուտը, ում կտարեցին
կուռն ու ճուռը:

ԱՀ 55 Ա2ա/ԵԱ 101 Խալ/ՀԺՀ VII, 92 Ա12

Ո՛վ կերավ՝ պաթան, ով զարկեց գլուխը
պատը:

ԺԱԲ 117 Ախյ

Ո՛վ ուտե եղն ու ճմուռը, ով զարնե գլուխը
պատը:

ԺԱԲ 112 Ախյ

Դարան ու ցավը ես քաշեմ, ճմուռն ուտե
Դասպարը:

ԺԱԲ 112 Ախյ/ԺԵԱ 291 Տրալ

Պապեր ժուռ (ազոխ) կերան, բոռներուն
ակոռն հարվեցավ:

ԵԱ 112 Խալ/ՓՇԱ 121 Շրկ/ԱՀ IX, 189 Գ12/Բ
1898, 744 ԶԹ

Պապը շուր կերավ, թուռնի ակոռը կտրեց:
ԹՄԿ 149 ԹՖ1/ՀԱՎ 1892, 24 Տրալ

Պապին կերածը թոռան ակոռն կառնե:
ԺԵԱ 250 ՀԴԿ/ԵԿ 8 Շաթ/ՎՄ II, 149 ՎԵ

Հերերը ժուռ կերան, որդիերանց ատամն
առավ:

ԳԺԲ 51 Ա2ա/ԵՀԳ 106 Եվդ

Հայրը հավողը կերավ, տղան զինովցավ:
ՀԱՎ 1892, 24 Տրալ

Ուտե որդին, վնարե հոգին:

ՓՇԱ 121 Շրկ/ԱՀ IX, 189 Գ12/ԱՀ 7 Նխյ/ՀԱ 212
ԱԿԵ/ԹՄԿ 188 ԹՖ1/ԵԱ 108 Խալ

Էնե որդին, վնարե հոգին:

ԺԱԲ 91 Ախյ

Ուտի որդին, տանջվի ֆոքին:

ԱՀ 55 Ա2ա/ԱՀ 7 Նխյ

Կերավ կուգ, ուռավ աղվես, աչքն էլավ
տատրկուն:

ՀՄ 1880, 31 Բ12/ԺԵԱ 169 Ա12/ՍԵ 3 ՄԿ/ԺԵԱ
188 ՎԵ

Կերավ կուգ, պատռավ թուղ, աչքն էլավ
տատրկուն դուռ:

ԱՀ VII-VIII, 489 Ա12/Մ 1885, 450 Հ1Թ

Արշը մեք խաղացրինք, շաբաշը գուր առար:
ԹՄԿ 73 ԹՖ1/ԱՀ 16 Նխյ

Մեյմուռը (կապիկ) մինք խաղացրինք,
շաբաշն ուրիշը տալավ:

ԹՄԿ 136 ԹՖ1/ԳԹ 121 Ա12

Խերը տեճա Հերապետը, ջարմեն (տ ու յ ժ)
քաշի Կարապետը:

ԳԱ 27 Վրպ/ՊԺԲ 49 Ա₂տ/ԹՄԿ 115 ԹՓԼ

Մեղքը գործեց Հայրապետը, ջերմեն քա-
շեց Կարապետը:

Բ 1899, 555 ԲԴԼ

Դառը կերավ Կարապետը, ջառման քաշեց
Հարապետը:

ԺԱԲ 117 ԱԽԳ

Բանը ջինի Հայրապետը, ջարմեն քաշի Կա-
րապետը:

ՀՄԿ 37 ՀՎԲ

Կնիկ առնե վարդապետ, ջառմեն քաշի Կա-
րապետ:

ԱՀ VI, 87 ԲԼՆ

Շահն ի մամոնց, դեբն (ադբ) ի պապոնց:
ԱՀ VII—VIII, 475 Ա₁₂/ԺԵԱ 225 ՎԴԿ

Գեղ մանի, գավառ գզի, աճունն ըլնի Շու-
շան խաբուն:

ԳԱ 29 Վրպ/ԱՀ VI, 79 ԲԼՆ/ՀԺՀ VII, 89 Ա₁₂/ՎՍ
II, 136, ՎՆ/

Գեղ զըզե, գավառ մանե, աճունն ըլլ ճար-
տըրին:

ԺԱԲ 100 ԱԽԳ/ԱՀ 12 Ա₂տ/ԱԱՊ 1855, 83 ՊԼՍ/ԶԲ
59 ՉԿԺ

Դավուր (դ և ո լ) Ես եմ կախե, չոկանը (ք ա-
կ ո ց) դու կը գարնեա:

ԺԱԲ 104 ԱԽԳ/ԺԵԱ 197 ՏԲԿ

Դուք կերաք, դուք խմեցիք, խալխան (օ դ ա կ)
իմ գլուխս աճցուցիք:

ՀԱՎ 1893, 358 ՏԲԿ

Ուտողը կերավ, լպգտողը մեջտեղ ընկավ:

Բ 1899, 696 ԹՎԲ

Ձին ու ջորին կովան, էշը ոտատակ գնաց:
ՓՇԱ 113 ՇԲԿ/ԶԲ 81 ՉԿԺ, Ս 214 ՈԼԺ/ԱՀ VI, 91
ԲԼՆ

Ձին ու ջորին կովի ին, մեջ տիղը էշն է
ճխլվի:

ԹՄԿ 129 ԹՓԼ/Բ 1899, 554 ԲԴԼ

Ձին ու ջորին կովեցին, մեջտեղ դուռ էշը
սառեցի:

Բ 1899, 696 ԹՎԲ/ԺԵԱ 113 ՎԴԿ

Ձին ու ջորին երբ կովին, վաճ կու դա իշու
գլխին:

ՀԱՎ 1891, 301 ՏԲԿ

Ուղտերը կովեցին, գյողակները (ուղտի
ձ ա գ) տակը մնացին:

ԿՇ 5 ՂԲԲ/ՀԱՎ 1930, 361

Ուղտերը կովեցան, մեջտեղը էշը ճխլվեցավ,
ԹՄԿ 171 ԹՓԼ

Փիզն ու ուղտը կովեցին, սխառը տակին
սպանեցին:

ԲԱ 41 ՂԲԲ

Կովը հորթին, հորթը կովին, գլուխը ցավի
մախքաբաժին:

ԳԱ 56 Վրպ/ՊԺԲ 51 Ա₂տ/ՓՇԱ 110 ՇԲԿ

Տ... Ես, դմպեմ քեզ:

ԱՀ 63 Ա₂տ/ԿՇ 7 ՂԲԲ/ԱՀ VI, 98 ԲԼՆ

Ո՛վ գողացավ կարագը, մամ քցեցին մարագը:
ԱՀ 55 Ա₂տ

ՈՒՆՆՆՈՂԸ ՉՈՒՆՆՈՂԻ ՎԻՃԱԿԻՉ ԶԻ ՀՅՈՎՆՆՈՂԻ:
ՎԵՐՔԸ (ՎԻՃՔԸ) ՏԻՐՈՋՆ Է ՄՎԵԼԻ ՅՄԱ ՅՄԼԵՍ

Կուշտը սովածին մանր կը բրբի:

ԺԵԱ 212 ՎԴԿ/ԿՇ 3 ՂԲԲ/ՓՇԱ 110 ՇԲԿ/ԹՄԿ 118
ԹՓԼ/ԱՀ 78 ՆԽԳ/ԱՀ IX, 186 ՊԼՍ/ՀԱՎ 1890, 163
ՏԲԿ/ՆՀԳ 106 ՆԿԴ/ՍԲ 459 ԲԼ/ՎՍ II, 143 ՎՆ/Ս
1885, 422 ՆԲԲ/Բ 1899, 772 ՄԼԹ/Բ 1899, 806
ՀԳԲ/Բ 1898, 379 ԴԲԲ/Բ 1900, 579, ԿՄ/ՆԱ 108
ՆԽԳ/ՍԲ 1886, 74 ՄԲԲ/Բ 1900, 350 ԿԲԲ/Բ 1898,
315 ԲԴԲ/Բ 1899, 411 ԿՆ/ՈՒՋ 139 ՉԲ

Կուշտն ի՜նչ գիտի աճունն հալ:

ԺԵԱ 198 ՎՆ/ՂՄ 1880, 30 ԲԼՆ/ԱՀ IX, 186 ՊԼՍ
ԺԵԱ 291 ՏԲԿ/ԲԱ 41 ՆԲԴ

Կուշտն ի՜նչ գիտե թը աշխարհս աճունի
կա:

ՀԱ 208 ԱԿՆ/Մ 1885, 450 ՂԼԹ/ՆԱ 108 ՆԽԳ

Գնլը սովածուքյունից չի կարում դարը (ս ա-
ր ր) եխլնել (ք ա ր ձ ր ա ց ա լ), ասում են՝
շատ ուտելուցն ա:

ԺԵԱ 210 ՎԴԿ/ՊՎ 134 ՎՆ/Բ 1898, 414 ԴԲԲ/ԱՀԱ
5 ՊԼՍ/Մ 1885, 422 ՆԲԲ/ԱՀ VII—VIII, 459 Ա₁₂/
ԱՀ VI, 78 ԲԼՆ/ՍԽ 33 ՉԴԳ

Մարդ մարդու դարդ չգիտի, կես գիշերին
ժամ կը կանչի:

ԺԵԱ 189 ՎՆ/ՓՇԱ 115 ՇԲԿ/ԺԵԱ 207 ԱԲԶ/ՇԿ 7
ՇԽԻ ԲԱ 29 ՂԲԲ/ԱՀ IX, 187 ՊԼՍ/ՀԱՎ 1890, 163
ՏԲԿ/Բ 1900, 186 ՄԲԲ/ՆՀԳ 108 ՆԿԴ/ԱՀ 104 ՊՎԲ/Բ
1898, 745 ՉԲ

Մեկը մեկին դարձը չիտե, կես գիշերին
ժամ կը կանչե:

ԺԱԲ 97 ԱԽԳ/ՀԱ 11 ԿԲՆ/ՀՊ 1895, № 1235 ՂԼԹ
ԺԵԱ 179 ԲԼՆ/ԱՀ 3 ՍԽՆ/Բ 1898, 445 ԴԲԲ

Մարթի որ մարթի դարա չիմանա, կես քչե-
րին ժամ կասի:
ԺԵԱ 224 Վղա/ՊԺԲ 52 Աշտ/Բ 1898, 316 ՔՂ Մ
1885, 450 ՂԲ/ՀԱ 210 Ահն/ՍԵ 3 ՄԿ/Մ 1885,
422 ԽՐԲ/ԱՄ 1886, 75 ՍԼ

Մարթ մարթու դարդը չէր իմանում, կես
զիշերին խաղ էր կանչում:
ԹՄԿ 133 ԹՖԼ

Յաղը (օ տ ա ը) յաղի մեռելը հաղ ասելով
կը քաղի:
ԳԱ 9 Վղա

Ուրիշի մեռելը ուրիշի աչքին քնած է ելե-
վում:
ԱՂ 12 ԵՐԿ

Ուրիշի մեռել վրա աչքը թքով են թրջում:
ԱՇ 53 Աշտ

Ուրիշին համար լացողին աչքը արցունք
չի դար:
ՀԱՎ 1893, 358 ՏՐԱ

Ուրիշի հացին իդ քսող չի քի:
ԹՄԿ 171 ԹՖԼ

Սաղն ինչ կիմանա, կաղն ինչ ա:
ՀԺՀ VII, 97 Վղա

Հարաքավողը (Սև հավք) անորի մեռավ,
ասին՝ կտուցը ինչ կարմիր է:
ԺԵԱ 196 ՏՐԱ

Աղքատ չես էլել, հո աղքատ հարեան ունե-
ցել ես:
ԱՇ 8 Աշտ/ԹՄԿ 113 ԹՖԼ

Յարեն (վ ե ը ը) տիրոջը ցավ կը տա:
ԺԵԱ 219 Վղա/ԱՇ 51 Աշտ/ՀԺՀ VII, 79 Ատտ ՄԹ
32 ՇՐԿ/ԱՀ VI, 78 ԲԼ

Հագար կնիկ հավաքվեմ, ցավը ծննդկանին
ա:
ԱՇ 42 Աշտ/ՓՇԱ 110 ՇՐԿ/ԹՄԿ 123 ԹՖԼ/ԼՄ 1880,
33 ԲԼ/Բ 1898, 744 ԶԹ

Յավը քաշողը պիտի:
ՆՆ 532 ՇՐԿ

Որ ջանեն (մ ա ը մ է ի ց) քնի, շիգյարը կը
ցավա:
ԺԵԱ 298 Վղա/ԱՇ 56 Աշտ

Էլն (օ տ ա ը ը) ձիկ խոջա (մ ե ծ ա վ ո ը) կասի,
ամա իմ հալն ձիկ բալի (հ ա յ տ ն ի) ի:
ՎՍ II, 188 Վն

ՆՄԱՆՆԵՐԸ ՍԻՐՈՒԹ ԵՎ ՀԱՍԿԱՆՈՒԹ ԵՆ ՄԻՄՅԱՆՆԵՐԸ:
ՅՈՒՐՈՑԵՆՆԵՐԸ ՊԱՅՏՊԱՆՆԵՐԸ ԵՆ ԻՐՈՐ:
ՎԱՅՆԸ ԶԵՆ ՎՆԱՅՈՒԹ ՄԵԿ-ՄԵԿՈՒ

Նմանը նմանին կը սիրեն:
ՆՆ 516 ՇՐԿ/ԹՄԿ 142 ԹՖԼ/ԺԵԱ 295 Վղա/ՎՍ I,
133 Վն

Նման նմանին, սատանեն ուր խնամին:
ՎՍ II, 146 Վն/ԱՀ 17 ՆԽՂ/ԳՎ 140 Վն/ԺԵԱ 170
ԱՀ

Անին ու իր նմանին, զեջն ու իր խնամին:
Մ 1885, 423 ՂԲ

Չուրի (մ ի ն չ ն) չը նմանի, չի խնամի:
ԺԵԱ 171 ԱՀ/ԱՀ VI, 90 ԲԼ

Չնմանի, չխնամի:
ԷԱ 3 ԱՀ

Ակոսվի խնամին կշեղակը կրի:
ԱՀ XI, 113 ԲՐԶ/ԹՄԿ 77 ԹՖԼ/ԱՀ 12

Իշու խնամին էլ չորին կեղնի:
ՀՏՎ 10 ՇՐԿ/ԹՄԿ 106 ԹՖԼ

Գնա բռնի քե խնամի, որ պոչ քո պոչին
նմանի:
ՇԿ 7 Շախ/ՎՍ II, 137 Վն/ԳԲ 122 ՍԼ

Էծը իծի համար լավ ա, քանց մի սուրու
(հ ո ա) ոչխարը:
ԺԵԱ 211 Վղա/ԱՇ 21 Աշտ/ՄՀ 22 Լն/ՀԺՀ VII, 80
Ատտ/ԹՄԿ 92 ԹՖԼ/ԿՇ 2 ՂՐԲ/ՓՇԱ 102 ՇՐԿ/ԱՀ
XII, 101 ԱՀ

Գծի համար մի գիծը լավ ա, քանց քե հագար
խելոքը:
ԱՇ 12 Աշտ/ՀԺՀ VII, 105 ՂՐԲ

Գիծը գծին տեսնելուս դադանագը կը պանի:
ԱՇ 13 Աշտ

Խենթը խենթին խնամի, խենթը խենթին կը-
մանի:
ԱՇԳ 73 ԱՐԲ

Նախարարածի խնամին հորքարածը կուլի:
ԹՄԿ 142 ԹՖԼ

Ռեսի վրա լուս է իջեր, տեսնողը գգիրն ա:
ԼՄ 1880, 52 ԲԼ

Ռեսի գլխուն լուս իջավ, հվ տեռավ—գգիրը:
ՆՆ 52 ՇՐԿ/ՇԿ 14 Շախ/ՎՍ II, 150 Վն/ԺԵԱ 288
ՄՀ/Բ 1898, 802 Խն/ԺԱԲ 110 ԱԽԳ

Քովիսի վիկեն գգիրն ա:
ՄՀԹ 1889, 414 Լն/ԿՇ 7 ՂՐԲ/ՓՇԱ 98 ՇՐԿ

Տանուտերի վիկեն իրա գգիրն ա:
ԺԵԱ 216 Վղա/ՊԺԲ 57 Աշտ

Դողը դարան կըլլա գողի:
ԺԱ 11, 87

Աղվեսի վկան իրա պոչն ա:
ԱՂ 12 Երվ ԱՂ 12 Սահ

Երեխի փորացավը երեխեն կիմանա:
ԴԱ 22 Վղպ/ԱՇ 22 Աշտ/ՓՇԱ 101 Շրհ

Պատեն ընկնողը՝ պատեն ընկնողի հալից
կը հասկանա:
ՓՇԱ 121 Շրհ

Տանիքեն ընկնողը՝ տանիքեն ընկնողի հալ
զիտե:
ԼՄ 1880, 56 Բլն

Մի տնով շենք, մի հալով ենք:
ԺԵԱ 225 Վղպ/ԱՇ 48 Աշտ/ՓՇԱ 116 Շրհ ԱՆ V1,
92 Բլն

Ուրազը իրա կորը չի տաշի:
ԺԵԱ 215 Վղպ/ՓՇԱ 121 Շրհ/ԹՄԿ 71 ԹՖլ/ՇԿ
13 Շտի/ԱՆ XVII, 52 Ալշ/ՊՎ 142 Վն/ԵԱ 107
Խոջ Բ 1898, 316 Քղ/ՈԻԶ 111 ԶԲ

Կացիչը իր կոթը չի տաշեր:
Մ 1886, 45 Տրպ/Բ 1898, 378 Դրբ

Դանակն իր կոթը չի տաշի:
ԱՇ 17 Աշտ/ԱՆ 10 Նիջ/ՆՏՎ 6 Շրհ ԺԵԱ 244
Ակն/Բ 1900, 564 ԿՄ/Բ 1900, 350 Կոր Բ 1899,
478 Կն/ԺԵԱ 181 Մշ/ՊՎ 1666 ԶԲԲ

Շունը շան միս չի ուտի:
ՊԺԲ 55 Աշտ/ՓՇԱ 119 Շրհ ԱՆ 35 Նիջ/ԺԱԲ 87
Արց/ԿՇ 5 Ղրբ/ԱՆ V1, 95 Բլն, ԵՂ 111 Եղ ԶԲ
62 Զն/ԺԵԱ 197 Տրպ/Բ 1899, 805 Հղբ/ԱՄ 1886,
74 Արա/Բ 1900, 598 ԿՄ/ՄՆԹ 1859, 414 Լո Բ
1899, 696 Թղբ/ՀԱ 211 Ակն/ԺԵԱ 174 Խոտ/ԱՆՀԱ
11 Պլս/ԵԱ 101 Խոտ/Բ 1899, 651 Խն/Բ 1899, 555
Քղի/ՀՊ 1895, Խ 1235 Ղլթ ԱԲ 11, 15 Աղ1

Շունը շան միս չի ծամի:
ԺԵԱ 215 Վղպ/ԹՄԿ 115 ԹՖլ/ՎՈ 11, 117 Վն

Շունը շան թաթիկի չի ծամի:
ԺԵԱ 226 Վղպ/ԺԵԱ 236 Լո

Շունը շան ոտը չի կոխի:
ՄՆԹ 1859, 414 Լո/ԿՇ 17 Ղրբ/ՆՏՎ 21 Շրհ

Շունը շան ոտը կծիլ չի:
ԱՆ X1, 115 Բրշ

Շունը շան միսը կերավ, ոսկոռը դեն չը
գցեց:
ՓՇԱ 119 Շրհ/ԹՄԿ 146 ԹՖլ

Ղառղան (ա գ ո ա վ) ղառղայի աչքը չի հանի:
ՀԺ V11, 99 Խրմ/ԱՆ 45 Նիջ

ԽՄԵՆ ԲԵՆ ԳՆԱՆԱՆՈՒԹ (ԶՈՐԵՂ) Է
ԻՐ ՄԻՋԱՎԱՅՐԱԿ:
ՊԵՏՔ Է ՀՐԱԲԵՐՎԱԼ ՄԻՋԱՎԱՅՐԻՆ
(ԳԼՍՄԱՆՆԵՐԻՆ, ՓԼՄԱՆԱԳԻՆ):
ՎԼՏԻ ՀԵՏ ԹՓՎԱԳԸ ՎԱՅՐԱՆԻՄ Է

Ամեն բան իրա տեղն ունի:
ՓՇԱ 91 Շրհ/ԳԱ 57 Վղպ/ԹՄԿ 67 ԹՖլ/ՀԱՎ 1891,
301 Տրպ

Զիտ բագարում (շ ու կ ա) էշն ընշացու ա:
ԱՇ 44 Աշտ/ՓՇԱ 113 Շրհ

Զիտ թավում (ա խ ո ո) էշը ընշացու է:
ԱՂ 12 Ղրբ

Զիտ թավում էշ չեն կապում:
ՀԱՎ 1939, 361 Ղրբ/ԱՆՀԱ 9 Պլս/ԳԹ 109 Ալս/ԱՇԳ
74 Արբ

Տանու խոսքը դուր չի պետք գա:
ԹՄԿ 161 ԹՖլ/ԹՄԿ 161 ԹՖլ

Չունենեմ կնեղ փչե, որ պար խաղցող լինի:
ՆՆ 491 Շրհ

Չունանեմ էսենց տեղ փչի, որ լսող կա:
ԳԹ 123 Սլմ

Ամեն խոսք իր տեղն ունի:
ԱՇ 2 Աշտ

Աղորքն իր տեղը, բուրն իր տեղը:
ԺԱ 1, 18

Միման իր տիղն ունե, պատիկն՝ իր տիղը:
ԹՄԿ 138 ԹՖլ

Ո՛րդի պիպիչ (գ ու ո ն ա յ ի լ ե գ վ ա կ ր),
ընդե տմբամբիչ (ղ հ ո լ ի բ ա կ ո ց ր):
ԺԵԱ 226 Վղպ

Գոմշու տեղ եզ չի բանի:
ԺԵԱ 236 Շտի

Էշի հարսանիքը նախորումը կըլնի:
ԴԱ 95 Վղպ

Որսը բարումը (ո ր ս ի հ ա ն ա խ մ ա ն
վ ա յ ր ք) կը գցեն:
ՍԽ 30 Զղպ

Հինան հարսնոցն է պետք:
ԱՂ 17 Արց

Գառը քոզին (գ ա ո ն ա ն ո ց) բայլու
(հ ա յ ա ն ի) կենե:
ՆՏՎ 4 Շրհ

Սարի անհուա ծաղիկն էլ իրա տիղումը իր
փառքը վարրի հիդ շի փոխի:
ԹՄԿ 15: ԹՖ₁

Կիրիկը (կ ո ռ ե կ) ջըլըը (ջ Ր ո ա) ախըը կու
ցանկն:
ՈԽԶ 130 ԶԲ

Քարն իրա տեղը ծանար ա:
ԺԵԱ 216 ՎԳՊ/ԺԵԱ 207 ԱՐՏ/ԱՆ ՎԼ 99 ԲԵՆ/ԱՆ
IX 191 ՊԼՊ/ԺԵԱ 197 ՏՐԱ/Բ 1898, 378 ԴՐՔ/
ԱԵ 10 ՄԿ

Ամեն քար իր տեղը ծանր է:
ԱԵ 13 ԵԲԶ

Քարն իր տեղը ծանր կըլնի:
ՊԺԲ 58 ԱԶԱ/ԹՄԿ 165 ԹՖԼ/ԱՆ XI, 117 ԲՐԶ/ԲԱ
12 ԴՐԲ/ՓԵԱ 126 ՇՐԿ/ՀԺՀ VII, 111 ՎԵ

Ծանրը քարը իր տեղը՞ը կը հաս:
ԱՇ 36 ԱԶԱ

Շունն իրանց դուռը դռնադ կըլնի:
ՓԵԱ 118 ՇՐԿ/ԹՄԿ 144 ԹՖԼ/ԳԱ 19 ՎԳՊ/ԱՇ 52
ԱԶԱ/Ա 215 ԱՐԲ/ԲԱ 32 ԴՐԲ/ՎԱ II, 147 ՎԵ

Մուկն իրա ծակի դուռը դռնադ կըլնի:
ԺԵԱ 236 ԱԵ

Մուկ ուր ծակի դուռ առյուծ ա:
ԱՆ XVII, 50 ԱԼԶ ԵԱ 106 ԽԱՉ/ԺԵԱ 183 ՄԶ/ԱՆ
VI, 93 ԲԼԵ

Մուկն յուր պանի մեշ ասլան կըլնի:
ԺԵԱ 232 ՀՐ/ԱՇ 48 ԱԶԱ

Ամեն խորոզ (ա ք լ ո թ) իրա չովիլիկն (ա դ-
ր ա ն ո ց) դռնադ կըլնի:
ԺԵԱ 247 ՀԳԿ

Ձուկը ծովում կը մենձանա:
ԺԵԱ 224 ՎԳՊ/ՊԺԲ 52 ԱԶԱ/ՀԺՀ VII, 83 ԱՍԱ/
ՓԵԱ 113 ՇՐԿ/ԿՇ 5 ԴՐԲ/ԱՆ VI, 91 ԲԼԵ/ԶԲ 61
ԶԿԺ/ԺԵԱ 231 ՀՐ/ՀԱՎ 1891, 301 ՏՐԱ/Բ 1899,
125 ԿԵ

Ձուկը ջրումը կը մենձանա:
ԱՆ XI, 115 ԲՐԶ/ԱԱ 99 ՊԶՊ

Ձկին ումըը (կ յ ա ն ք ը) ջրին մեշն է:
Բ 1898, 114 ԴՐԲ

Ռք գեղն էրաս, էն տեղի գրակը դիր:
ԱՇ 61 ԱԶԱ

Որտեղ որ գնաս, էն երկրի գրակը ծածկե:
ՓԵԱ 120 ՇՐԿ/ԹՄԿ 102 ԹՖ₁

էն գեղում, որ սաղ քոռ են, դու էլ աչքե-
րդ կապի:
ԱՇ 21 ԱԶԱ

Բնչ իրգիր վուր գնաս, տեսնիս վուր դիփ
(ո դ ջ ը) էլ քոռ ին, գուռն էլ քոռացի:
ԹՄԿ 106 ԹՖԼ/ՓԵԱ 120 ՇՐԿ

Խալիսը քոռ ա, ձեռք աչքիդ վրա գեր:
ՄՀԹ 1859, 114 ԱԵ

Գնացի մեշեն (ա ն տ ա ն), սորվա փեշեն
(մ ա ս ն ա գ ի ա ու ը յ ու ն):
ԺԵԱ 293 ՎԳՊ/ԱՇ 16 ԱԶԱ/ԹՄԿ 122 ԹՖԼ/ԺԵԱ
183 ՄԶ

Էրթաս էն մեշեն, որ սորվիս էն փեշեն:
ԺԵԱ 173 ԽԱՍ/ԱՆ VII—III, 161 ԱԼԶ

Էկար մեր մեշեն, սարվի մեր փեշեն:
ԱՇ 22 ԱԶԱ

Արի մեր մեշեն, սորվի մեր փեշեն:
ՓԵԱ 96 ՇՐԿ

Էրթանք էն չեն, ուսնենք էն փեշեն:
ՎՍ II, 139 ՎԵ

Ժամանակը քեզի չի հարմարի, դու ժամա-
նակին հարմարի:
ՆԵ 197 ՇՐԿ

Աշխարքը միգ հիդ շի գա, միքը նրա հիդ
կեհանք:
ԹՄԿ 73 ԹՖԼ/ՎՍ I, 122 ՎԵ

Օրը մեզ հետ չի գալի, մենք օրի հետ պտի
էրանք:
ԺԵԱ 296 ՎԳՊ/ԱՇ 54 ԱԶԱ

Ջուրը քեզ չգա, դու ջրի հետ գնա:
ԱժԲ 90 ԲՆԲ/ԹՄԿ 151 ԹՖԼ/ՓԵԱ 121 ՇՐԿ

Մրոտ պուտիկն քսվողը կը մրոտի:
ՓԵԱ 117 ՇՐԿ

Մրոտ պուտիկն քսվ նոտողը կը մրոտի:
ԷԱ 13 ԿԼԵ/ԺԱԲ 80 ԱԼԵԳ

Ագռավի հետ ախպերացար,... կտցիդ պտի
լին:
ԱՇ 8 ԱԶԱ/ԱԵ 1 ՄԿ/ԺԵԱ 176 ԲԼԵ/ԳԹ 108 ԱԼԲ
ԺԵԱ 246 ՀԳԿ

Ագռավին ընկեր եղողը աղբի կը հանդիպի:
ԱՆԱ 3 ՊԼԱ

Գողին հետ ապրողը գողոյքուն սորվի կու:
ՀԱՎ 1891, 116 ՏՐԱ

ՄԵՐԻՆ ԶՅՆԱԿԵՐԳՎՈՒՄ Ե ՊԵՏՄԵՆՆԵՐԻՆՆ.
ՆՍ ՍԳՏՎՈՒՄ Ե ԶՐՄԵՐ ԸԹԻԹԻՄ

ԱճճԱՐՔ ԿԵՐԵԼ Ա ԲԱՃՉԱՐՔ:

ՄՀԹ 1859, 414 ԼԵ/ԺԵԱ 209 ՎԴԱ/ԿՇ 1 ՂԲԲ/ԱՀ
Վ1, 76 ԲԵ/ԹՄԿ 75 ԹՓԼ/ԱՆ 30 ՆԽՉ/Բ 1900,
618 ԿՄ/ԺԵԱ 230 ՀԹ/ԺԵԱ 245 ԱԿՆ/ԱՀ 1X, 168
ՊԼ

ԱճճԱՐՔ ԿՈՒՄԻ ԲԱՃՉԱՐՔ:

ՉԲ 59 ՉԶԲ

ԱճճԱՐՔ ԿՈՒՄԻ ԱՆՈՒԻ ԲԱՃՉԱՐՔ:

Բ 1899, 378 ՊԼ

ԱճճԱՐՔ ԿԵՐԱԿՈՒՄ Ե ԲԱՃՉԱՐՔ:

ԹՄԿ 65 ԹՓԼ

**ԱճճԱՐՔ Ե ԿԵՐԵԼ ՀԱՅ-ԲԱՃՉԱՐՔ (ՀԱՊ-
ԿԱՄԻ ՄԵՐԵ):**

ՓՇԱ 93 ՇԲԿ

**ՆԱՉԱՐՔ ԿՈՒՄԻ ԲԱՃՉԱՐՔ, ՀԱՄ ՆԱՉԱՐ ԿԸ
ԽԱՐ ԲԱՃՉԱՐՔ ԶՈՒՐ:**

ՎՍ 1, 13/ԱՀ Վ11—111, 474 ԱԼ2

ԱճճԱՐՔ ԲԱՃՉԱՐՔ ԿԱԿՈՒՄ ԿՈՒՄԻ:

ԵՀԳ 97 ԵԿԿ/ԱՀ 17 ԱԲԳ

ԱճճԱՐՔ ԲԱՃՉԱՐՔ ԲԱՃՉԱՐՔ Ե ԲԱՃՉԱՐՔ:

ԱՀ 1X, 97 ԱԼ2/ԵՀԳ 97 ԵԿԿ

ԱճճԱՐՔ ԲԱՃՉԱՐՔ ԲԱՃՉԱՐՔ ԿԱԿՈՒՄ:

ԵԱ 116 ԵԱԶ

ԿԱԿՈՒՄ, ԿՈՒՄԻ:

ՊԺԲ 50 ԱԼ2/ԶՏՎ 13 ՇԲԿ/ԹՄԿ 118 ԹՓԼ/ԿՇ 3 ՂԲԲ/
ԵԱ 119 ԵԱԶ/ՊԺԲ 138 ՎԵ

ԿԱԿՈՒՄ, ՎԱՃՉԱՐ ԲԱՃՉԱՐՔ:

ՀԺՀ Վ11, 95 ՎԴԱ/ԱՀ 36 ԱԼ2/ԶՏՎ 14 ՇԲԿ/ՎՍ 1,
130 ՎԵ/ԱՀ Վ1, 87 ԲԵ

ԿԱԿՈՒՄ-ԿԱԿՈՒՄ, ՎԱՃՉԱՐ ԲԱՃՉԱՐՔ:

ԱՀ 1X, 114 ԲԵ

ԱճճԱՐՔ ԲԱՃՉԱՐՔ ԿՈՒՄԻ ՀՈՐ ԿԱՐԵԿՐ:

ԱԱ 13 ՊԼ

**ԲԱՃՉԱՐ ՀՐ ԿԱՐ ԲԱՃՉԱՐՔ (ԽԱՉԱՐ ԿԱՐ-
ՎԱՐ) ԻՓԻՄ, ԵԱՐԱՐԱՐ (ԵԱՐԱՐԱՐԱՐ)**
ԱԿԵՐԱԿ (ՃԵՐԱՎ ԵԱՐ) ԱՐԻՓԻՄ:

ՍԵ 4 ՄԿ

ԵԿԵՐ ԱԿԱՐԱՐ, ԵԱՐԱՐ Ե ԵԱՐԱՐԱՐ:

ԵՀԳ 100 ԵԿԿ/ԱՀ 227 ԱԿՆ/ԱՀ 1X, 183 ՊԼ2/ԱՀ
1892, 382 ՏԲԿ

ՆԵՐԱՐ ԲԱՃՉԱՐՔ ԻՐ ԲԱՃՉԱՐ (ԲԱՐ) ԱԿԱՐԱՐԱՐ
ԱԿԱՐ (ԵԱՐԱՐԱՐ) ԿԱՐԱՐ:

ԱՀ Վ1, 94 ԲԵ

ՈՒՄԻ, ՀՈՒՄԻ, ԿԱՐԱՐԱՐԱՐ ԵՊ Ե:

ՓՇԱ 121 ՇԲԿ

ԳԵԼԵՐ ԲԱՃՉԱՐ ՈՐՐ ԿԱՐԱՐԱՐԱՐ:

ՓՇԱ 98 ՇԲԿ/ԹՄԿ 86 ԹՓԼ/Ս 215 ՍԼԺ/ԺԱԲ 108
ԱԲԳ/ՀԱԿ 1891, 116 ՏԲԿ

ԱՄԲ ՈՐՐ ԳԵԼԵՐ ԵԱՐԱՐԱՐԱՐ Ա:

ԺԵԱ 217 ՎԴԱ

ԳՈՐՔ ԻՐԱՐ ԱՐԱՐԱՐ—ԲԱՐԱՐ ԳԵԼԵՐ:

ԳԱ 14 ՎԴԱ/ՊԺԲ 16 ԱԼ2/ՓՇԱ 99 ՇԲԿ/ԹՄԿ 84
ԹՓԼ/ԲԱ 13 ՂԲԲ/ԱՀ Վ1, 79 ԲԵ/ՉԲ 59 ՉԶԲ

ԳՈՐՔ ԲԱՐԱՐ ԳԵԼԵՐԱՐ ԿԸ ԽԱՐԱՐ:

ՄԺ 5 ՇԲԿ

ԳԵԼԵՐ ԲԱՃՉԱՐ ՈՐ ԿԱՐԱՐ, ԳՈՐՔ՝ ԲԱՐԱՐ ԳԵԼԵՐ:

ՀԺՀ Վ11, 78 ԱԿԱ/ՎՍ 11, 136 ՎԵ

ԳԵԼԵՐ ԲԱՃՉԱՐ ՈՐՐ ԿԸ ԱԿԱՐԱՐԱՐ:

ԵԱ 1 ԱԼ2/ԺԵԱ 173 ԵԱՐԱ/ԱՀ 5 ՊԼ

ԳԵԼԵՐ ԲԱՃՉԱՐ ՈՐՐ ԱԿԱՐԱՐ:

ԺԵԱ 193 ՏԲԿ

**ԳԵԼԵՐ ԲԱՃՉԱՐ ԿԱՐԱՐ, ԲԱՐ ԲԱՐԱՐԱՐ (ԲԱՐԱՐԱՐ
ԲԱՐԱՐ) ԲԱՐԱՐ:**

ՉԲ 59 ՉԶԲ

ՄԵՐԱՐԱՐ ԶՈՒՐ ՀՐ ԱԿԱՐԱՐԱՐ, ԶՈՒՐ ԶԻ ԲԱՐԱՐ:

ԹՄԿ 151 ԹՓԼ

ՊԴԱՐԱՐ ԶՐԻ ԲԱՐԱՐ ԶՈՒՐ ԲԱՐԱՐ:

ԵՀԳ 112 ԵԿԿ/ՄԺ 38 ՇԲԿ

ՊԴԱՐԱՐ ԶՐԻ ԲԱՐԱՐ ԲԱՐԱՐ ԳԵԼԵՐ:

ՊԺԲ 56 ԱԼ2

ԿԱՐԱՐԱՐԱՐԱՐ ԶՈՒՐԱՐ ԵԼԱՐԱՐ, ԱԿԱՐԱՐԱՐ ԵԼԱՐԱՐ:

ՓՇԱ 109 ՇԲԿ/ԱՀ 37 ԱԼ2/ԲԱ 23 ՂԲԲ

**ԿԱՐԱՐԱՐԱՐԱՐ ԲԱՐԱՐԱՐ, ԲԱՐԱՐԱՐԱՐ ԲԱՐԱՐԱՐԱՐ ԲԱՐԱՐ
ԵԼԱՐԱՐ:**

ԹՄԿ 120 ԹՓԼ/ՀԺՀ Վ11, 82 ԱԿԱ

**ԿԱՐԱՐԱՐԱՐԱՐԱՐ ԶԻ, ԲԱՐԱՐԱՐԱՐ ԶԱՐԱՐԱՐԱՐ
(ԱԿԱՐԱՐԱՐԱՐԱՐ) ԿԸ ԲԱՐԱՐԱՐ:**

ՊԺԲ 138 ՎԵ/Ս 214 ՍԼԺ/ՍԵ 2 ՄԿ/Բ 1900, 636

**ԿԱՐԱՐԱՐԱՐԱՐԱՐ ԶԻ, ԲԱՐԱՐԱՐԱՐ ԶԱՐԱՐԱՐԱՐԱՐԱՐԱՐ
ԿԸ ԲԱՐԱՐ:**

ՎՍ 1, 130 ՎԵ

**ԿԱՐԱՐԱՐԱՐԱՐԱՐ ԶՈՒՐԱՐ ԶԱՐԱՐԱՐԱՐ, ԲԱՐԱՐԱՐԱՐ ԶԱՐԱՐԱՐ
ԻՐԱՐԱՐԱՐ:**

ԹՄԿ 120 ԹՓԼ

Կատարները դացին, մուկերու ճանրա բաց-
վեցավ:
Բ 1899, 772 ՄԻԲ

Կատարիկ հորացավ, մկնիկ գորացավ:
ՀԺՀ VII, 90 ԱԼԶ

Տանտերը վուր տանը շի բլի, կատարիքը
վշտի (տ ք տ ի ն գ) կու տան:
ԹՄԿ 160 ԹՖԼ

Շները կովեցին, անցորդի բանը հաջողեց:
ԳԱ 56 ՎԳԱ/ՄՀ 22 ԼԱ/ՓՇԱ 119 ՇԲԿ

Շները կովեցին, աղքատի բանը հաջողաց:
ԺԵԱ 236 ԼԱ/ԹՄԿ 144 ԹՖԼ

Երկու շուն կովելիս, ճամբորդի բանը կը
աջողի:
ՓՇԱ 101 ՇԲԿ/ԱՀ XII, 100 ԱԼԶ

Շունը շան հիւզ վուր կովում է, գիլի բախար
բանում է:
ԹՄԿ 145 ԹՖԼ

ԴՈՐԹ ԱՆՈՂԸ ՊԵՏԶԷ Է ԿՐԻ ՀՆՏԵՎԱՆՔՆԵՐԸ ԵՎ ԿՆՏԱՐԻ ՆԵՐ ՊԵՏԱՆՔՆԵՐԸ

Չուկ բոնդի շորերը բաց կլինի:
ԳԱ 1 ՎԳԱ/Մ 1885, 450 ԴԼԹ/ՎՍ 1, 131 ՎՆ

Չուկ բոնդի... կը թրջի:
ԺԵԱ 213 ՎԳԱ/ԹՄԿ 129 ԹՖԼ/ԺԵԱ 170 ԱԼԶ ԺԵԱ
183 ՄԶ/ԼՄ 1880, 36 ԲԼՆ/ՇԿ 13 ՇԱԽ/ԺԵԱ 231
ՀԹ/ՄՀ 21 ԼԱ

Թաց հեղած՝ ձուկ հի բոնդիլ:
ԱՆ 55 ՆԽՂ

Տուրը մանդիլ փեշերը կը թռչի:
ՓՇԱ 122 ՇԲԿ

Ջաղաց էրդի գլուխը կալրտաի:
ԺԵԱ 227 ՎԳԱ/ԱՇ 57 ԱԶՄ

Ջաղաց մանդիլ կու ալրտալի:
ԹՄԿ 151 ԹՖԼ

Ջաղացաւ ալրտա կեղնի:
ԼՄ 1880, 51 ԲԼՆ

Պարը մտնողը պաի շորորա:
ՓՇԱ 121 ՇԲԿ/Բ 1898, 200 ԿԲՆ/ՀԱ 212 ԱԿՆ/Բ
1900, 599 ԿՄ/ԱՀ XVII, 33 ԱԼԶ/ԳԱ 10 ՎԳԱ/

Բաղնիք մտնողը կը քրանի:
ՆՆ 485 ՇԲԿ/ԱՇԳ 73 ԱԲԲ/ՀԱՎ 1892, 24 ՏԲԱ

Բաղնիք անքրտաիլ դուս հին կա:
ԱՇ 11 ԱԶՄ

Ով կը խաղա, նա կը կաղա:
ԺԵԱ 227 ՎԳԱ/ԱՇ 54 ԱԶՄ/ՓՇԱ 120 ՇԲԿ/ԹՄԿ
168 ԹՖԼ/ԱՀ VI, 95 ԲԼՆ/ԱԶ 5 ՍԱՆ

Հայկական առածանի—2

Խաղալ կա, կաղալ էլ կա:
ՀԺՀ VII, 109 ՎՆ

Գինի խմողը կը հարբի:
ԱՇ 14 ԱԶՄ/ՓՇԱ 98 ՇԲԿ

ՏԵՂ ԿԵ ՔԻՉԸ ԼԵՎ Է

Բողկը ինչքան նուր բլնի, Լնքան գլուխը մեծ
կը գցի:
ԺԵԱ 218 ՎԳԱ/ՓՇԱ 97 ՇԲԿ/ԹՄԿ 81 ԹՖԼ/ԲԱ 12
ՂԲԲ ԱՀ XII, 98 ԱԼԶ/ՎՍ 11, 136 ՎՆ/ԺԵԱ 232 ՀԹ

Կոպրոստունը (կ ա գ ա մ ր) քանի նստրանա՝
պինդ գլուխ կ'առնե:
ԵԱ 111 ԽՈՂ

Բուդկի նստրը լաճե է:
ԹՄԿ 81 ԹՖԼ

Սոխի սեյրագն (ն ս ս ր) է անուշ:
ՆՆ 526 ՇԲԿ/ՎՍ 1, 136 ՎՆ

ՀԵՌԵՐԸ ՄՈՐԵՐԸ Է

Հեռանա աչքից, օտարանա սրտից:
ԱՀ VI, 89 ԲԼՆ/ԺԵԱ 213 ՎԳԱ/ՀՏՎ 16 ՇԲԿ/Բ
1898, 316 ԲԼՆ/ԱՀ XX, 108 ԱԼԶ/ԱԱ 17 ՊԶԱ

Աչքից հեռու, սրտից հեռու:
ՊԺԲ 44 ԱԶՄ/ՀԺՀ VII, 77 ԱՍԱ/ԱՀ VII—VIII, 488
ԱԼԶ/ՆՆ 482 ՇԲԿ/ԹՄԿ 65 ԹՖԼ/ԺԵԱ 199 ՏԲԱ/ԱՆ
12 ՆԽՂ

Աչքան հեռի, մտքան հեռի:
ԿՇ 1 ՂԲԲ

Հեռացար, մոտացար:
ԳԱ 2 ՎԳԱ

ԲՆԿԵԹԻՆ ԺԱՏԵՐՆ ԵՆ ՀԱՐՎԵԹՈՒՄ

Եզը որ վեր բնկնի, դանակավորը կը շա-
տանա:
ԺԵԱ 219 ՎԳԱ/ՊԺԲ 54 ԱԶՄ/ՀՏՎ 7 ՇԲԿ/ԼՄ 1880,
19 ԲԼՆ/ՎՍ 1, 125 ՎՆ/ԿՇ 2 ՂԲԲ/ՇԿ 15 ՇԱԽ/ԶԲ
59 ԷՆՎ/ՀԱ 206 ԱԿՆ

Եզն որ մորթին դանակվորն կը սլտնա (շ ա-
տ ա ն ա):
Բ 1899, 642 ԽՈՂ

Եզն բնկավ, դանակավորը շատացավ:
ԺԵԱ 210 ՎԳԱ/ԺԵԱ 168 ԱԼԶ

Սկ Եզը վեր բնկավ, դանակավորը շատա-
ցավ:
ՍԲ 28 ԶԳՎ/ՀԺՀ VII, 107 ՂԲԲ/ԹՄԿ 153 ԹՖԼ

Շղը մորթեցին, դանկովորը պուլցան:
ԽԱ 106 Խաշ

Մառը որ վեր ընկնի, կացնավորը կը շա-
տանա:

ՓՇԱ 108 Շրկ/ԹՄԿ 116 ԹՓԼ

Էն որ ընկնա (ը ն կ ն ի) դանակ կը շատնա:
Բ 1899, 652 Խն

ԵՐԺՆԵՔԻՑ ԲՈՐԶՐ ՄԵԾՈՐԱՆՔ ԵՎ
ՀԱՆՉՆԱՐԱՐՈՒԹՅՈՒՆ

Շուշանը շփոր էփել չը գիտեր, վանքի խավ-
ծաբար դրին:

ՓՇԱ 119 Շրկ/ՄԹ 34 Շրկ

Հոգուտ մեռնեմ քանապուր, դու էլ էլաք կե-
րակուր:

ԱՇ 66 Աշա/ԱՂ 1 Սահ

Փառք քեզ թանապուր, մախոխն եղալ գըլ-
խընդը կերակուր:

ՆՆ 532 Շրկ

Մեռնիմ քըզի կորեկի վշրուկ, թռաք էլաք
տաշտի պուռկ:

ԱՀ ՎԻ—ՎԻԼ, 473 ԱԼԶ

Գեղը չըկա տանտիկին, իշուն անունը դրել
են յուստիկին:

ԺԱԲ 87 Ախց

Տուռը չկա տանտիկին, հորթին կըսեն լուս-
տիկին:

Բ 1898, 809 Բղ

Ան գեղն որ աղա չի կենա, կեչիին (ա յ ծ)
աղա կը կանչին:

ՀԱ 216 Ակն

Ան գեղն որ մուլա չլի, խորոզը մուլա կենեն:
ԱՂ 2 Ախց

Կովեն հույսներս կտրած, հավերուն կը թի-
մարենք:

ՆՆ 504 Շրկ

ԼԵՂՎԻ ԳԵՐՆ ՈՒ ՆՁԱՆԱԿՈՒԹՅՈՒՆԸ ՄԵԾ Է

Թրի կտրածը կը լավանա, լեզվի կտրածը չի
լավանա:

ԳԱ 3 Վղա/ՓՇԱ 105 Շրկ/ՎՍ 11, 140 Վն/ԹՄԿ 99
ԹՓ/ՀԺՀ ՎԻ, 109 Վն/Մ 1885, 424 ՂԹ/Բ 1899,
652 Խն

Թրի յարեն (վ ե բ) կը լավանա, լեզվինը
չի լավանա:

ԱՇ 25 Աշա/ԿՇ 3 ՂԲԲ/ՎՍ 1, 128 Վն/ԱՀ ՎԼ, 86
Բն/ԱՀ ՎԼ—ՎԼԼ, 494 ԱԼԶ/ԱՀ 23 Նխ/Բ 1900,
564 ԿՄ/ԺԵԱ 193 Տրալ

Կացնի կտրածը կը սողանա, լեզվինը՝ սչ:
ՍՆ 35 Զգղ

Արճիճի յարան կը սողանա, լեզվի յարան
չի սողանա:

ՈՒԶ 137 ԶՔ

Օձի կծածը կը սողանա, լեզվի կծածը չի
սողանա:

ԺԵԱ 229 Վղա/ԿՇ 5 ՂԲԲ/ՎՍ 11, 152 Վն ԺԵԱ 180
Բն/Ս 214 ՍԼԲ 1898, 133 Կն

Ոտքով ընկնողը կ'ելնա, լեզվով ընկնողը
չ'ելնա:

Բ 1898, 378 ԴԲԲ/ԺԵԱ 180 Բն/Մ 1885, 451 ՂԼԹ/
ԱՀ ՎԼԼ—ՎԼԼ, 477 ԱԼԶ/ԱՀ ՎԼ, 88 Բն

Գեշ լեզուն անելուց սուր է:

ՓՇԱ 98 Շրկ/ԼՄ 1880, 12 Բն/ԹՄԿ 157 ԹՓԼ

Լեզվի ծակածը նշդարն էլ ծակիլ չի:

ԲԱ 21 ՂԲԲ

Լեզվին ծակածը հեշ մեկ րան չի ծակեր:
ՀԱՎ 1891, 116 Տրալ

Լեզվի ծակածին դեղ չը կա:

ԲԱ 21 ՂԲԲ

Լեզվի ր..., կնկա ր.... վատ ա:

ԺԵԱ 221 Վղա/ԱՇ 32 Աշա

Մինչև քուրը եկավ, լեզուն գլուխը կտրեց:

ՓՇԱ 117 Շրկ/ՎՍ 11, 146 Վն/ԹՄԿ 102 ԹՓԼ

Ինչիկ սուրը սրվեցավ, լիզուն գլուխը
թոցբուց:

ԹՄԿ 106 ԹՓԼ

Տավարը կապով կը կապեն, մարդը՝ լեզվով:

ԱՀ ՎԼ, 99 Բն

Տավարի կապն կը բռնեն, մարդու՝ լեզվին:

ԳԹ 120 ՍԼԲ

Թուրը մե մարը բապանեց, լեզուն մե օղու
(բ ա ն ա կ):

ԳԹ 108 ԱԼԲ

Լեզուն լուռ, կոնակը դուր (հ ա ն գ ի ս տ):
ԽԱ 100 Խաշ

Քանի լիզու գիտես՝ անքան մարդ ես:

ԺԱԲ 85 Ախց

Աշխարհի շինողն ու քանդողը լիզուն է:

ԹՄԿ 71 ԹՓԼ

ԳՈՂ ԵՎ ԳՆՈՒԹՅՈՒՆ

Գողութիւնը չունի քողորջում:

ԵԱ. 120 Խաջ/ԳԹ 118 ՍԼԲ

Գող ու բ... վատեն (ծաւկետ) քառսուն օր է:
ԱՂ. 13 Ախց/ԹԾ 6 ՇԵԿ/ԱՀ ՎԼ. 78 ԲԼՆ/ԺԵԱ. 256

Գողութենը քառսուն օրն կը բացվի:
ՀՏՎ. 4 ՇԵԿ

Գող մարդը ունգից (գոյն) մաշուր
(հայտնի) կանի:
ԳԱ. 4 ՎԴԱ/ԱՇ 15 Աշտ/ՓՇԱ. 99 ՇԵԿ/ԹԴԿ 86 ԹՖԼ

Գողի աշըն երեսին կը խաղա:
ՀՏՎ. 5 ՇԵԿ

Ձվի գողը ձի էլ կը գողանա:
ՎԱ. 20 ՎԴԱ/ԿՇ 5 ՂԲԲ

Ձվի գողը ձիակող կը դառնա:
ՓՇԱ. 113 ՇԵԿ/ԹԴԿ 128 ԹՖԼ/ՎԱ 11, 144 ՎՆ

Ձի կամ ձու գողանաս մեկ է:
ԳԱ. 60 ՎԴԱ

Ձվի գողն ու ձիու գողը մեկ է:
ԹԴԿ 128 ԹՖԼ

Ինչ ձվի գող, ինչ ձիու գող:
ԱՀ ՎԼ—ՎԼԼ, 466 ԱԶ/ՀԺՀ ՎԼ, 109 ՎՆ

Ձվի գող—ձիու գող:
ԹՀԹ 1859, 414 ԼԱ

Հավկիթի գողը հավ ալ կը գողանա:
ԱՆ 81 ՆԽՁ

Ասեղի գողն ու ուղտի գողը մեկ է:
ԹԴԿ 73 ԹՖԼ/ԵԱ. 117 Խաջ

Գողը մեկի մեղքն ա տանում, կորցնողը՝ հա-
գարի:
ԱՇ 13 Աշտ/ԹԴԿ 83 ԹՖԼ/ՎԱ 11, 136 ՎՆ ՓՇԱ. 99
ՇԵԿ

Գողնողը մե մեղկ է սնում, կորցնողը՝ հա-
գար:
ԹԴԿ 84 ԹՖԼ/ՆՆ 488 ՇԵԿ

Քառսուն գող մե չալաղի (մերկ) չեն կա-
րացել քալանել:
ԹԹ 46 ՇԵԿ

Չալաղը գողերից վախ չունի:
ԲԱ 30 ՂԲԲ

Գողը տաքածին ա փոշման, տերը մնացա-
ծին:
ԱՇ 13 Աշտ

Գողի շեքը (գրպան) ծակ կը լինի:
ԳԱ 10 ՎԴԱ

Գողի հախեմեն (արծառի պատիժ) ա-
տուճ գութա:
ԹԴԿ 86 ԹՖԼ

Գողի համար բերդն ու բազարը մին ա:
ԹՀ 24 ԼԱ

Գողի լեզուն կարն կըլնի:
ԳԱ 5 ՎԴԱ

Գողին մեկ նամբա է, իտե ինկնողին հագար:
ՂԴ 1880, 13 ԲԼՆ

Գողը լուսնյակի բշտմի է:
ԱՆ 32 ՆԽՁ

Ո՛չ գողի ընկեր ինես, ոչ էլ կոտր ընկած
մարդի գամին (երաշխավոր) կենաս:
ԲԱ 33 ՂԲԲ

ԲՆՈՒԹՅՈՒՆ ԵՎ ԳՆՈՒՎԵՆ ԸՅԽԱՏՆԵՐ

Մարտի իննին, լազազը (արագիլ) բնին:
ԳԱ. 17 ՎԴԱ/ՀՏՎ. 19 ՇԵԿ/Փ 1877/78, 291 ԱԽԲ Բ
1898, 809 ԴՂ

Մարտի վեց, ձյուն վեր ձյան ցեց. մարտի
իննին, լակլակ իր բնին:
ՂԴ 1880, 39 ԲԼՆ

Մարտի իննը, մատը (սագողի) կտրաք-
ցու ձինը:
ԳԱ. 17 ՎԴԱ

Պռչիկ-պռչիկ մարտ մտա, մարտն հանեցի
գարուն մտա:
ԵԱ. 113 Խաջ

Վերջացաւ մարտս, գնաց դարտս:
ԺԵԱ. 205 ՏԲԱ

Մարտը մեկ օրն օխտ կնիկ կը փոխա:
ԵԱ. 113 Խաջ

Ով որ ապրիլին ցանա՝ ապրիլ ու քաղա, ով
որ մայիսին ցանա՝ մզմզուկ (չնչին բան)
քաղա:
ԵԱ. 113 Խաջ

Ապրիլն ապրեցրուց, հիդ էկաւ, ա.....:
ԹԴԿ 73 ԹՖԼ

Մի վախենար մարտի ձմեռեն, վախեցիր ապ-
րիլի հնգեն՝ եզը կը բաժնե ընկերեն:
ԺԵԱ. 203 ՏԲԱ

Միճէն հունիս, ունիս նը՝ ունիս, չունիս նը՝
չունիս:
ԱՆ 29 ՆԽՁ

Մանիշակ — գարնան շիշակ (ծ ա դ ի կ):
ՊԺԲ 52 Աշտ

Մառգարդար — գարդիկ Զատիկ:
ՀՏՎ 12 Շրկ

Աստվածածնուն բագր մտի, Սուրբ Խաչն արա,
ծակը մտի:
ԱՇ 1 Աշտ/ՀԺՀ ՎՈ, 77 Աստ/ՀՄԿ 36 Հվբ

Աստվածածնուն առն մտի, Սուրբ Խեչին
սնդուն (Թ ա ն ը ի օ դ ա ն ց ք) մտի:
ԱՇ 9 Աշտ/ԺԵԱ 233 Լա

Աստվածածին արա, բազը մտի, Սուրբ
Խաչն արա, ծակը մտի, Մուղնուխան
արա, դուռը հետ արա:
ԺԵԱ 238 ԿԼԼ

Էջը որ գուց, գարուն ա:
ԳԱ 24 Վդս

Գյարուն խանին կտուց (գ ու լ պ ա յ ի ծ ա յ ը),
աշուն խանին շղերուց:
ՎՍ 1, 123 Վն

Ամառվա անձրեկին, ձմեռվա արեգակին մի
ալատա:
ԹՄԿ 68 ԹՖԼ

Ամռան տղան վարդի տղա, ձմռան տղան
մոխրի տղա:
ՀԱՎ 1892, 382 Տբս

Ամառվա գետտիկ, ձմեռվա գետտիկն ի:
ՎՍ 11, 134 Վն

Ամառվա հասած տանձը աշուն չի տեսնի:
ՍԼ 30 Ձդդ

Վարդեվորին — կտեր ծերին:
ԱՇ 61 Աշտ

Աշուն շուն, գարուն նախշուն, ամառ ամիրա,
ձմեռ պիսեր (ա ն օ գ ու տ) ա:
ԼՄ 1880, 10 ԲԼն/ՖԱԼ 149 Վն/ՎՍ 11, 134 Վն

Աշուն չէ՝ շուն (կ ա ը ն օ թ ե ը ի հ ա մ ա ը):
ԵԱ 108 Խոջ

Աշնան ցուրտ դմակ է, գարնան ցուրտ դա-
նակ է:
ԼՄ 1880, 4 ԲԼն

Ձմեռվա վարդը կրակն ա:
ԳԱ 60 Վդս/ԱՇ 45 Աշտ/ՓՇԱ 113 Շրկ

Լավ է Կաղանդը, քանց Վարդավառը:
ՀԺՀ ՎՈ, 99 Խրմ/ԱՆ 41 Նխջ/Բ 1898, 133

Երանի Ջրօհնեքին, հչ երանի Վարդեվորին:
ՎԱ 19 Վդս

Եկավ փաշի պես, գնաց բոշի պես:
ԵԱ 107 Խոջ/ԳԹ 115 ՍԼԲ

Կաղանդին էջն ախոռը կիմանա (օ թ ե ը ի
ե ը կ ա ը ե լ ը):
ՀԱ 238 ԱԿն

Յանվրին (հ ու ն վ ա ը) էջն ախոռին կու-
լմանա, վուր օրն էրդարացի է:
ԹՄԿ 93 ԹՖԼ/ԹՄԿ 242 ԹՖԼ

Խաչը վուր ջուրը կու ննգնի, օրիքը կու տա-
քանա:
ԹՄԿ 113 ԹՖԼ

Յուրաք շամուռն (ց ե խ) աղեկ է:
ԱՆ 32 Նխջ

Ջյունը հա ձմատեղ (ձ ն ա տ ե դ) կնատի:
ՎՍ 11, 144 Վն

Թքնես գետինը շիյնիք (շ ա տ ց ու ը տ է):
ՀԱ 232 ԱԿն

Տարի կա օրվան կը պահե, օր կա՝ տար-
վան:
ՓՇԱ 124 Շրկ/ԹՄԿ 161 ԹՖԼ/ԺԵԱ 251, ՀԿԼ/ԲԱ
43 Երվ

Գուքա տարին, հիդը բարին:
ԹՄԿ 85 ԹՖԼ

Տարին բերքմ ա, ֆոդը պարծենքմ ա:
ԱՀ XI, 116 Բբշ

Տարեցտարվան վրա, տարին գիդե (գ ե տ-
ն ի բ ե ը ք ք փ ո փ ո խ ա կ ա ն է):
ԹՄԿ 162 ԹՖԼ

Տարին տարուն էքնակ կը տա:
ԱՀ XI, 116 Բբշ

Տարին շարնին (ց ա ն կ) տակը կապած չէ:
ԱԱ 153 Պշս

Տարին մեկ օրվան պես բան է:
ԱՆ 81 Նխջ

Տարին 12 ամիս ա, ամեն ամիս յուրան
պտուղը օնի:
ԲԱ 39 Ղբբ

Տարվան շորս եղանակները հարեան են, էն
էլ մին-մնու հակառակ:
ԲԱ 40 Ղբբ

Եկեյնիցը (ա ն շ ա փ ա ն ծ ը և ո տ) սով կըլի,
շորեյնից (շ ո բ ա յ ի ն) չէ:
ԱՀ XI, 113 Բբշ

Վեղավ (հ ո դ) ա ապրում արաքսած աշխարհը:
ԲԱ 39 Ղբբ

Անաֆորը եղի վրա կը գցի:

ՀժՀ VII, 97 Վդդ

Յանքսը որ կա, ռանչպարի ումուտն (հոււյս) ւ:

ՄԹ 15 ՇԻԿ

Անվարիլ հողը քե ցանեցիր, դուրդ ու դուշ (վնասատուներ) կուտի սերմդ:

ԱԺԲ 85 Բնք

Բաղը բեղովլար (անվատահելի) աղբեր է:

ԹՄԿ 80 ԹՖԼ

Օվոր բաղ ունե, սրտի մեշը դաղ (խարան) ունե:

ԹՄԿ 172 ԹՖԼ

Ջրի մոտի ծառը նեկի (արագ) մեծանում ւ, նեկի էլ պոսվում:

ԲԱ 36 ՂԲԲ

Արե բանձրացավ, կորեկ քաղցրացավ:

ԼՄ 1880, 1 ԲՀ/ԱՀ VII--VIII, 458 Ա₁₂

Անձրեկի արեը քեծ կըլի:

ԱՀ XI, 112 ԲԲՀ

Լուսնի հեսապը (հաշիվ) իրիգնակին (արև) հետ բոցում չի:

ԲԱ 21 ՂԲԲ

Գելը տղա է բերում (երբ անձրեկի ւ արև է ծագում):

ԹՄԿ 83 ԹՖԼ

Քամու խերն էլ շատ ւ, շառն էլ:

ԲԱ 41 ԵԲԳ

ԳՅՈՒՂԱԾԻ ԵՎ ՔԱՂԱՔԱԾԻ

Գեղացու գեղեցիկը շատ կա:

ՓՇԱ 97 ՇԻԿ

Գեղերումն էլ գեշից սիրունը կըլնի:

ԱՇ 14 Ա₂տ

Թանչպարի (հողագործ) դռակը սև հողն է, բարձր չոր բարր:

ՄԹ 40 ՇԻԿ/ԱՇ 58 Ա₂տ

Թանչպարի խոփը ոսկի կը կտրե:

ՄԹ 40 ՇԻԿ

Թանչպար մարդը լավ է, քանց նըխըգ (չար-կամ) իշխանը:

ՓՇԱ 122 ՇԻԿ

Աշխրքի շեն վեր գուրնին է:

ԱՀ 12 Վն

Գեղացի—խառ տեղացի:

ԺԱ 11, 74

Գեղացին մեռնի, կենե ուր եզին կաշին մնա կու, քաղքըցուն ինչ մնա կու:

ԱՀ 1895, 54 ՏԲԱ

Մեռնեմ մատաղ, ապրեմ հոտաղ:

ԴԱ 21 Վդդ

Գեղըցու խոսքը շվանի (պարան) շեն դնում:

ԱԺԲ 86 Բնք

Գիղըցու խոսկը ջվալ չէ մտնում:

ԹՄԿ 86 ԹՖԼ

Շինական շլըլբերան, էնա բան՝ ուտա քրու բան:

ՀժՀ VII, 92 Ա₁₂/ՎՄ II, 147 Վն

Շինական—վեր ական:

ԺԵԱ 190 Վն

Շինական որ շփորի, շարուխն ուր ոտ կը դիվոտի:

ՎՄ I, 133 Վն/ՇԿ 11 Շտխ/ՀԱՎ 1890, 163 ՏԲԱ/

ԱԱՊ 1855, 83 ՊԼ ԳԹ 123 ԱԼՄ

Գեղի շունը քաղաք մտնե նը պոշը սխմած կը քալե:

ԱՀ 57 ՆԽՂ/ԹՄԿ 86 ԹՖԼ

Գեղիցն էլնի, տեղից շեկնի:

ՎՄ II, 136 Վն

Թանչպարի խուլուսը (մեջք), որ դուգ էլավ, ցանածը լավ չի բուսնի:

ՄԹ 40 ՇԻԿ

Գեղացու աշխատանք քարեր (վաշկատուն ցեղ) կուտեն:

ԺԵԱ 192 ԱԲԺ

Գեղըցու փորը քաղքցու հացով չի կըշտանա:

ԱՇ 13 Ա₂տ

Գեղըցին գեշ բանից ըմանչիլ չի, հեսաբից (հաշիվ) կըմանչիլ:

ԱՀ XI, 112 ԲԲՀ

Քաղքցի կանչի կարուտ, խազար ժորով (ուծ) էլավ արուտ:

ՎՄ II, 152 Վն

Գեղացիին աղբար կ'ըսեն, հարուստին աղա-խկ ուտելու կորկոտին գեղացիին կ'ըսեն աղա:

ՀԱՎ 1892, 24 ՏԲԱ

ԱՐՔԵՍՏ ԵՎ ԱՐՔԵՍՏԱՎՈՐ

Փեշակն (աբհեստ) օր կա օսկե բիլագուկ է
(ապաբանջան):

ՀՏԴ 29 ՇԲԿ ԼՄ 1880, 10 ԲԼՆ

Արվեստը կար-կար աղյուր ա, որ վրարի
ոչ՝ պկասիլ էլ չի:

ԲԱ 10 ՂԲԲ/ԹՄԿ 164 ԹՖԼ

Արհեստ ունեցող հարի (մի նշև) կեսօրին
անօրի կը մնա, չունեցող՝ հարի իրիկուն:

ԼՄ 1880, 14 ԲԼՆ/ՓՇԱ 102 ՇԲԿ/ԱՀ XX, 110 ԱԼԶ

Փեշագատիբոչ կնիկը մրնջանք կեսօր ա սո-
ված կացե, անփեշակինը՝ մրնջանք իրի-
կուն:

ԺԵԱ 229 ՎԳԱ/ՎՄ II, 138 ՎՆ/ԱՀ XX, 110 ԱԼԶ

Արհեստ արհեստավորի ձեռք զար (գերի) ե:
ԼՄ 1880, 4 ԲԼՆ/ԱՀ XII, 96 ԱԼԶ

Ռեմդան ա պարզ անուր դյուկարի (նյուսն)
երեսը:

ԲԱ 36 ՂԲԲ/ԴԹ 113 ԱԼԴ

Անուստա արհեստը հարամ է:

ԳԱ 57 ՎԳԱ/ՓՇԱ 93 ՇԲԿ

Անդազգահ փեշակը հարամ է:

ԹՄԿ 74 ԹՖԼ

Հացը հացարարին տուր, մինն էլ էվելի:

ԺԵԱ 223 ՎԳԱ/ԳԺԲ 51 ԱԶԱ/ԺԵԱ 242 ՕԶԿ/ՓՇԱ
112 ՇԲԿ/ՄՀ 22 ԼԱ/ԿՇ 16 ՂԲԲ/ԼՄ 1880, 32 ԲԼՆ
ԷԱ 4 ԱԼԶ/ՎՄ I, 128 ՎՆ/ՈՒԶ 139 ԶԺ

Դարբինը դանակ չի ունենա:

ԳԱ 58 ՎԳԱ/ԹՄԿ 89 ԹՖԼ/ԶԲ 59 ԶԴԴ

Դարբինին դանակ չեղնի, ջուլհակին՝ պա-
տանք:

ԱՀ VI, 79 ԲԼՆ

Դամբը (երկաթագործ) տունը խա-
չերկաթ չի գանդի:

ՓՇԱ 99 ՇԲԿ/ԺԵԱ 280 ՀԳԿ

Մեռավ հարատ (երկաթագործ), տունը
չը դըռնվավ փետատ (բրիչ):

Բ 1899, 652 ԽՆ/Բ 1899, 555 ԲԴԲ/Մ 1886, 45 ՏԲԱ

Դարբինը փետե փետատով հորեցին:

ԺԵԱ 168 ԱԼԶ

Դանկըրին դանակ չ'եղնի, դարբինին՝ խա-
ճերկաթ:

ԱՀ XII, 99 ԱԼԶ, ԵԱ 102 ԽԱԶ

Մաշակարի (կոշակապ) մաշիկ չի ըլնի:

ԺԵԱ 213 ՎԳԱ/ԹՄԿ 114 ԹՖԼ

Մաշակարի մաշիկը ծակ կըլնի:

ՓՇԱ 114 ՇԲԿ/ԱՀ 45 ՆԲԶ

Սուլիբ (կոշակապ) սուլ խին կեխի:

ԺԵԱ 191 ՎՆ/ԱԱ 109 ԱԼԶ

Բաշմախոն (կոշակապ) չմոշկ (կոշիկ)

չիլնի, դամբուրչուն՝ տենակ:

ՀԺՀ VII 102 ՂԲԲ

Կոշակարին մուճակ (կոշիկ) չեղնի, ջուլ-
հակին՝ պատանք:

Բ 1899, 652 ԽՆ/ՈՒԶ 139 ԶԺ

Ջուլհակին պատան չի լինի:

ԳԱ 58 ՎԳԱ/ԹՄԿ 151 ԹՖԼ

Ջուլհակը աղյուր չի տենետ, դարբունը՝
դանակ:

ԹՄԿ 150 ԹՖԼ

Լավ վարպետը առանց պատանք կը մեռնի:
ՓՇԱ 106 ՇԲԿ

Բրբաին կուլա չի ըլնի:

ԺԵԱ 218 ՎԳԱ/ՓՇԱ 97 ՇԲԿ/ԹՄԿ 82 ԹՖԼ

Բրուտը խելաղա (փարչ) չի տենետ, դա-
մբը (մսագործ) դանակ:

ԹՄԿ 82 ԹՖԼ

Փեշաքարի (աբհեստավոր) մի ոտը
կոտրված պտի ըլնի:

ԱՀ 64 ԱԶԱ/ՓՇԱ 102 ՇԲԿ

Փեշակքարը փեշակքարին բշմամի ա:

ԴԺԲ 57 ԱԶԱ

Արվեստավորը արվեստավորին ծուռ կաշա:
ԵԱ 114 ԽԱԶ

Դերձրին ասեցին՝ բոչի, ասեղը խրեց յա-
խեն (օճիկ) ու գնաց:

ԱՀ 17 ԱԶԱ/ԺԵԱ 234 ԼԱ/ՀԱՎ 1892, 24 ՏԲԱ

Ամեն զանխաբյար կապրի, դամբուրչու (եր-
կաբագործ) մուրն իրան քյար (շան)
կը մնա:

ՓՇԱ 92 ՇԲԿ

Սուլորած լավ փեշակը հետո գերեզման չտա-
նես:

ԲԱ 37 ՆԲԿ

Իր արհեստին ծուռ իշկողը (նայողը) կուշտ
չուտեր:

ԼՄ 1880, 23 ԲԼՆ

Ջուստ աղքատը լավ է, քանզի կամաց փեշա-
քարը:

ԹՄԿ 148 ԹՖԼ

Բան տեսնողը հանարն (գործիք) ա:

ԵԱ 115 ԽԱԶ

Խաչարն օրըմ, լվաց փոխը դեռըմ:

ՎՍ II, 141 ՎՆ

Ուստի մի կռանը կաժա հազար բուման:

ԺԵԱ 239 ԿԼԿ

Հանարն օր հանար չըլնի՝ մարին (ս ն տ ա ո)
էրբալն հավաս շի գար:

ՀԱՎ 1887, 198 Խաջ

Ձենիյերը իշու ագի է, նէ կ'երկըննա, նէ կը
կարըննա:

Բ 1899, 125 ԿԵ

Ձանիար, դանիար, գնա բանի՝ կաց ըոհար
(հ ն ա գ ի ս տ):

ՓՇԱ 102 ՇԲԿ

Ղանիարն (ե ո ա ն ղ) ու սանիարը (ա ր -
ն ե ս տ) ախարար են:

ԺԱԲ 86 ԱԽԳ

Համ խուս (հ յ ու ս ն) ի, համ բնա աչքն էլի
(օ տ ա ր) նաջ կը մնա:

ՎՍ 1, 130 ՎԶ

Մեզի երկուս-երկուս, ուսրենուն տասներկուս:

ԵԱ 116 Խաջ

Պուռուննիեն (հ ա ց ր ու խ) հաշիվ ուզեցին՝
չերելները (ե ր կ ժ ա ն ի) ցուցուց:

ՀԱՎ 1891, 116 ՏԲԿ

ՓՈՎ, ԱՊՐԱՆՔ, ԱՌԵՎՏՈՒԲ, ԱՌԵՎՏՐԱԿԱՆ

Փողը որ կա ձեռի կեղտ ա:

ԱԺԲ 91 ԲԵԲ/ՆՆ 533 ՇԲԿ/ԹՄԿ 163 ԹՖԼ/ԱՆ 81 ՆԽԶ

Փողը որ կա ժանգ ա:

ԱԺԲ 91 ԲԵԲ

Փուղը ձեռի կիղտ է, լվանաս՝ կեհա:

ԹՄԿ 164 ԹՖԼ

Փողը որ կա ձեռի աղտ ա, էսօր կա, էքուց
չը կա:

ՄԹ 45 ՇԲԿ

Փողն ու հողը մին ա:

ՊԺԲ 58 ԱՂԵ/ԱԺԲ 91 ԲԵԲ/ՓՇԱ 125 ՇԲԿ

Չունես փող, մտի հող:

ԴԱ 6 ՎԴԱ/ՓՇԱ 124 ՇԲԿ/ԹՄԿ 148 ԹՖԼ/Բ 1900, 636 ԿԱԲ

Չունես փող, լիզա ֆող:

ԱՇ 56 ԱՂԵ

Փուղը մուրը տիղը լուս կուտա:

ԹՄԿ 164 ԹՖԼ

Փուղը դժուրակին լուս է տալի:

ԹՄԿ 163 ԹՖԼ

Փարեն (փ ո ղ) փրկի շարեն:

ՀԺՀ VII, 111 ՎԶ/ՀՏՎ 29 ՇԲԿ/ԺԵԱ 180 ԲԼԶ

ՏՆԵՐ փարեն, փրկվե չարեն:

ՀԺՀ VII, 93 ԱԼԶ

Փարա կա, չարա (ճ ա ր) կա:

ԵԱ 113 Խաջ/ԳԹ 116 ՍԼԴ

Փարեն սաղցու (ը ու ժ ե լ) ամեն յարեն:

ՀՏՎ 29 ՇԲԿ

Պու է փարեն, կը սաղցու ըզ յարեն:

ԺԵԱ 184 ՄԶ

Փողը պիծի (փ ո ր ր) տատուծ են անվանել:

ԲԱ 41 ՂԵԲ/ԹՄԿ 163 ԹՖԼ/ԺԵԱ 290 ՏԲԿ

Փողի տիրոջ խոսքն ամեն տեղ կանցնի:

ՆՆ 533 ՇԲԿ/ԹՄԿ 165 ԹՖԼ

Ուլոր փուղ ունե, խոսկը նրանն է:

ԹՄԿ 169 ԹՖԼ

Հազարը կանե պազարը (ս ա կ ա ր կ ու -
ր յ ու ն):

ԱՆ 30 ՆԽԶ

Կուտա հազարը, կըլլա պազարը:

ԱՆ 29 ՆԽԶ

Հայ գիղի ստակ, բանը կու շինիս խտակ:

ԹՄԿ 122 ԹՖԼ/ԱՆ 41 ՆԽԶ

ԲԼԵՐ ստակ, որ բանն անե խտակ:

ՓՇԱ 96 ՇԲԿ

Թե փող ունես, արտուդ էլ եղ ունիս:

ԴԱ 7 ՎԴԱ/ՓՇԱ 104 ՇԲԿ

Շունը քաշա, փող աշխատա:

ԵԱ 102 Խաջ/ԵՀԳ 111 ԵԼԴ

Փողը ծըլընգ, բանը տըլընգ:

ԴԱ 5 ՎԴԱ/ԹՄԿ 164 ԹՖԼ

Փողը փող կ'աշխատի:

ԲԱ 41 ԵԲԿ/ՆՆ 533 ՇԲԿ/ԹՄԿ 163 ԹՖԼ/ԱՆ 73 ՆԽԶ

Փուղն ամենքն ին աշխատում, բանը պա-
հիլն է:

ԹՄԿ 163 ԹՖԼ/ԹՄԿ 163 ԹՖԼ

Ով փող ունի, խելք չունի, ով խելք ունի, փող
չունի:

ՓՇԱ 120 ՇԲԿ/ԹՄԿ 171 ԹՖԼ

Փարա էղնի, րե չէ փարի տեղ շատ կա:

ԱՀ VI, 99 ԲԼԶ

Փարեն նեղ ալուր համար ա:

ԵԱ 120 Խաջ

Փուղը կու բազմանա:

ԹՄԿ 164 ԹՖԼ

Փողի սիքեն (դ ր ո շ մ) նանչցողը, ոչ հողի
ունի, ոչ հավատ:

ԱԱ 159 ԵԲԿ

Փարեն ավնու (ոբսոբդ) լցած քվանք է,
ավր (ոբս) տեսնելուն կը զարկէ:
ՀՏՎ 29 ՇԲԿ

Փող ունեցար աղա ես, փող չունեցար գյաղա
(ծառա) ես:
ԱՇ 65 Ա₂ս

Փարա ունիս տունը քուկդ է, փարա չունիս՝ սոխաղը (փողոց) չափե:
ԺԵԱ 251 ՀԳԿ

Փարա ունիս ինչ որ ուզես կունենաս:
ՀԱՎ 1892, 383 ՏԲս

Փարան լեզու չունեցողի բերանը լեզու դնէ
կու:
ՀԱՎ 1891, 116 ՏԲս

Փարա էղավ՝ աշխարհ ձեռքդ ի կը պագիմ:
ԺԵԱ 285 Ա₁₂

Փարա չունեցողին կնիկը հերամ (անվայել) է:
ՀԱՎ 1892, 383 ՏԲս

Ճեննեմն (դժոխք) ու նենկերը (դրախտ)
տանողը փարեն է:
ԺԵԱ 291 ՏԲս

Ի՞նչ անինք քե պոյա (կոպիտ) մարք է,
փուղ շատ ունե, սրտի վարք է:
ԹՄԿ 106 ԹՖԼ

Ստակ վաստրկողին խելքը մեկ, բոփ անողին (կուտակող) տասնումեկ:
ԱՆ 21 ՆԽՁ

Մարգուս բարեկամը իր ջիբն է (գրպան):
ԹՄԿ 136 ԹՖԼ

Փարային երեսը տաք է՝ խներն ալ սիրե կու,
խելացին ալ:
ՀԱՎ 1893, 359 ՏԲս

Փողան սարերն էլ են վախում:
ԲԱ 41 ՂԲԲ

Ստակը սարեր կը գրչե (շոռ տալ):
ԱՆ 30 ՆԽՁ

Չընկ-չընկ կանե նալչան (պայտ), գործ կը
կատարե փարան:
ԺԵԱ 204 ՏԲս

Առաջ պըլիկ (դրամ), ետքը տնիկ, ետքն ալ
կնիկ:
ՀԱՎ 1890, 289 ՏԲս

Փուղը ձեն է տալի:
ԹՄԿ 164 ԹՖԼ

Ինչոր վուր է, փուղն է:
ԹՄԿ 102 ԹՖԼ

Վերն աստված, վարք փարան:
ԱՀ IX, 190 ՊԼս

Փողն էսոր կա, էգուց աստծով մխիթարես:
ՆՆ 533 ՇԲԿ

Փարան կլոր է կը կլորի, առջի տերք կը
կրնա:
ԱՀ IX, 191 ՊԼս

Փարա կուզի՞ս ունենալ, բեսեղ (քսակ) ծակ
մի պահիր:
ՀԱՎ 1891, 116 ՏԲս

Փուղ է՝ կու գնա, կուտ է՝ կու մնա:
ԹՄԿ 165 ԹՖԼ

Նաղդ (կանխիկ) փուղը հանած բուր է:
ԹՄԿ 143 ԹՖԼ

Առ ու տուր են ասել, ոչ քե՛ մոռ ու կուլ:
ԴԱ 9 Վղս/Բ 1898, 133 ԿԲս/ԱՀ VII—VIII, 488
Ա₁₂ 2Բ 59 2Գ/ՓՇԱ 91 ՇԲԿ/ԹՄԿ 66 ԹՖԼ/ՎԱ
1, 122 ՎԳ/ԱՀ VI, 83 ԲԼԳ

Աշխարհքս առ ու տուր ա, առ ու կուլ չի:
ՊԺԲ 44 Ա₂ս

Առ ու տուրն ախպեր են, ընչանք տաս ոչ,
առնել էլ չես:
ՊԺԲ 45 Ա₂ս

Առնողը գտնում է, ծախողը՝ կորցնում:
ԹՄԿ 72 ԹՖԼ/ԱՀ IX, 181 ՊԼս

Առնողի աչքը ծախողին ձեռքն կըլնի:
ԱԱ 21 ԵԲԼ/ԹՄԿ 70 ԹՖԼ

Վանառականն որ կուտր կնկնի, վերասերու
(ապառիկ) դավըրներն առաջ կը բերե:
ՀՏՎ 27 ՇԲԿ/ՎՄ 1880, 54 ԲԼԳ

Բզարում ապրանքի հետ հոգի էլ ա ծախ-
վում:
ԲԱ 11 ՂԲԲ

Ով փոռտա (առևտուր) չանի, ոչ կի կոր-
սընցնու, ոչ կի գտնի:
ԱԱ 131 Պ₂ս

Առուտուրը աստծուն կը վայելի, քանկու-
րունն էլ գիտա, էժանությունն էլ:
ԺԵԱ 292 Վղս

Առուտուր էն մարդու մոտից էրա, որ հերք
բազա ա մեռե, յա աղբոր մոտից, օր բազա
ա բաժնվե:
ԺԵԱ 173 Պսս

Առուտուրը հերք ու մեր չունե:
ԹՄԿ 68 ԹՖԼ

Ծախողին մեկ աչքը լավ է, առնողին հա-
գարն ալ քիչ է:

ՀԱՎ. 1891, 116 ՏԲԱ

ՊԵՐՏԶ, ԿԵՍԵՆՈՒՔ, ՏՈՎԱՍ, ԵՐԵՄԵՎՈՐ . . .

Պարտքը որ կա, դավի (ուղտ) ձագ է, քանի
պահես կը մեծանա, էլ դոնից չի հալ-
քի (տեղավորվել):

ՓՇԱ 121 ՇԲԿ

Պարտքը խոզի պես բան է, քանի պահես
կը ցնկցնկնոտի (նուտ հաճել):

ՓՇԱ 121 ՇԲԿ

Պարտքը խոզան ալիւի է ճոտահանում:

ԲԱ 35 ՂԲԲ/ԳԲ 113 ՍԼԲ

Պարտքը որ հագարի հասավ, նուտով փլավ
կէք:

ԱՀ XI, 116 ԲԲ/ՓՇԱ 121 ՇԲԿ/Բ 1898, 472 ԲԳ

Որ պարտքի մեջ խրվանք, գառան միս ու-
տենք:

ՀԺՀ VII, 86 ԱՍՍ

Պարտքը հագարը, նոմը (անուն) պագարը:

Բ 1900, 599 ԿՄ

Պարտքը հագար, վարտիքը պագար:

ԱՀ 18 ՄԲԿ

Պարտքեն չվախեցողն աստծուց չի վախենա:

ՆԵ 522 ՇԲԿ/ԹՄԿ 149 ԹՖԼ

Արի մեղքով, մի գալ պարտքով:

ԱՀ 6 ՆԲՋ ԵՀԳ 100 ԵԼԳ

Պարտքը տալով, մեղքը լալով:

ՎԱ 42 ՎԳԱ/ՆԵ 522 ՇԲԿ/Բ 1899, 480 ԿԵ/ԹՄԿ
149 ԹՖԼ/ԿՇ 6 ՂԲԲ/ԱՀ 6 ՆԲՋ/ԱՀ IX, 189 ՊԼԲ/Բ
1900, 599 ԿՄ/ՂԲ 1880, 50 ԲԼԵ/ՎԱ I, 135 ՎԵ/Ս
212 ՍԼԲ/ԱԲ II, 15 ԱԳԼ/ԱՀ VII—VIII, 498 ԱԼԲ/
ԵՀԳ 108 ԵԼԳ/ՀԱՎ. 1890, 289 ՏԲԱ/ՉԲ 61 ՉԿԲ/ԵԱ
105 ԽՍՋ

Պարտքը տալով կը վերջանա:

ԳԱ 60 ՎԳԱ

Կնկան էրիկը մարդն է, մարդուն էրիկը
պարտքն է:

ՀԱՎ. 1892, 382 ՏԲԱ

Տանելիս նոքար է, բերելիս՝ աղա (վատ
պարտապանը):

ԹՄԿ 162 ԹՖԼ

Պարտքի դուռը բաց է:

ՂԲ 1880, 51 ԲԼԵ

Պարտականի պարտքը պետում ա (պետք է)
յուրան կարողության շափով ինի:

ԲԱ 35 ՂԲԲ

Վատ պարտականեն հող ու մոխիր:

ՀԱ 213 ԱԼԵ

Մինչև մարդ գաստված չը մոռնա, գիր
պարտք չը մոռնա:

ՂԲ 1880, 39 ԲԼԵ

Պարտկանտիրուչ երեսը սիւ կուլի, լիզուն՝
կարն:

ԹՄԿ 149 ԹՖԼ

Պարտկը լու կու դառնա, տուն կէհա, ուղտ
կու դառնա, չի դուս գա:

ԹՄԿ 149 ԹՖԼ

Պարտքը կրակն շապիկ է:

ԱԱ 140

Կաշառքը մրնումն էլ լիս կը տա:

ԳԱ 26 ՎԳԱ/ՊԺԲ 50 ԱՀԱ/ԹՄԿ 166 ԹՖԼ/ՓՇԱ 109
ՇԲԿ/ԺԵԱ 235 ԼԵ/ԿՇ 3 ՂԲԲ/ԺԵԱ 231 ՀԲ

Կաշառքը դժոխքը լիս ա տալի:

ԱՀ XI, 114 ԲԲԼ

Կաշառքը ուտողի աչքը կը քոռացնի:

ՓՇԱ 109 ՇԲԿ/ԱՀԱ 8 ՊԼԵ/ԱՀ 37 ԱՀԱ

Կաշառքը դատավարի աչքը կը քոռացնի:

ԱՀ XI, 114 ԲԲԼ

Տվուց ոսկին, բերուց խոսքին:

ԱՀ 64 ԱՀԱ/ԺԵԱ 287 ՄԼ

Շանը բերանը ոսկոռ քցես, կը սրստըվի:

ԱՀ 52 ԱՀԱ/ՓՇԱ 118 ՇԲԿ/ՀԱՎ. 1891, 116 ՏԲԱ

Հաշան շան բերանը հաց (ոսկոռ) կը քա-
րեն (նետել):

Բ 1900, 350 ԿԲԲ

Ինչլի շան առչիւր օսկոռ չը գցիս, չի մունջ
կենա:

ԹՄԿ 103 ԹՖԼ

Սրբի դուռն էլ առանց խաշհամբուրի չեն
գնում:

ՊԺԲ 57 ԱՀԱ

Խոռոչ ու մոմով սրբերին էլ կը խափեն:

ԱՀ XI, 114 ԲԲԼ

Լավ տեղը կաշառք տուր, ներս գցի, փիս
տեղը կաշառք տուր, դուս քցի:

ՊԺԲ 49 ԱՀԱ

Ցամաք գդալը բերանը չին տանի:

ԹՄԿ 163 ԹՖԼ

Բան չունիս վկա եղիք, պարտք չունիս՝
երաշխավոր:

ՀԱՎ 1893, 358 ՏԲԱ/ՓՇԱ 121 ՇԲԿ/ՀԺՀ VII, 86
Աստ

Բյաֆիլ (Երաշխավոր) հեղհողի ձեռք միշտ
շեպր պտի հեղհի:

ՀՏՎ 30 ՇԲԿ

Շահր (տոկոս) կտաղեց, մայան (դրամա-
գլուխ) էլ կերավ:

ԲԱ 32 ՂԲԲ/ԹՄԿ 146 ԹՓԼ

Ջաղը կելլե, մարը կուտե:

ՀԱ 244 ԱԿԿ

ԱՊԵՆՈՎՈՒԹՅՈՒՆ, ՁԵՐԺԵԿՆ ԵՎ ԱՆՁԵՐԺ ԴՈՒՆԵՔ,
ՓԵՐՆԵԿՈՒԹՅՈՒՆ...

Որտեղ հաց, էնտեղ կաց:

ՊԺԲ 57 ԱՂԱ/ԺԵԱ 226 ՎՂԱ/ՓՇԱ 105 ՇԲԿ/ԲԱ 20
ՂԲԲ/ԹՄԿ 158 ԹՓԼ/ԱՆ 6 ՆԽՂ/ԱՆ VII—VIII, 495
ԱԼԶ/ՀԱՎ 1890, 283 ՏԲԱ

Որտեղ հաց, ընտեղ կաց, որտեղ զինի, ըն-
տեղ քնի:

ԳԱ 13 ՎՂԱ/ՎՍ II, 140 ՎՆ/ՇԿ 12 ՇԱԽ

Սիրտը սաղ, փորը կուշտ:

ՀԺՀ VII, 97 ՎՂԱ

Մալ (շարժական գույք) մաքին, մուլք
(անշարժ գույք) էգիմ:

ԺԵԱ 213 ՎՂԱ/ԱՆ 51 ԱՂԱ/ԱՆ VI, 92 ԲԼՆ/ՀԺՀ
VII, 91 ԱԼԲ 1898, 316 ԲԴ

Մալատիրոնչն օրքում (երդում) ուտիլ չի
հասնի:

ԱՆ 49 ԱՂԱ/ՓՇԱ 114 ՇԲԿ

Մալը տեր կուգե, տերը գեր կուգե:

ՀԱՎ 1892, 24 ՏԲԱ

Մալը կերբա, մալամարը (քշնամանք) կը
մնա:

ՄԹ 31 ՇԲԿ

Մալ ծախողը մեկ տարի կը զանկրննա (հա-
րստանա), մալ առնողը մեկ տարի
կաղըրտանա:

ՎՍ II, 145 ՎՆ

Խյնա (ընկնի) մալին տերը, էլլա մալին
տերը:

ԱՀ IX, 184 ՊԼԱ

Մուլքն անմեռ որդի ա:

ԵԱ 110 ԽԱՂ

Մուլքը սիրեկան է:

ԹՄԿ 132 ԹՓԼ

Դովարը (հարստություն) մլքի միջին
ա, մալն էսօր կա, էգուց չը կա:

ԱՆ 18 ԱՂԱ/ԺԵԱ 278 ԲԼՆ

Ամանարը (ի պահ տրված բան) տերը
կուգի:

ԱՆ 5 ԱՂԱ/ՀՏՎ 2 ՇԲԿ/ԹՄԿ 69 ԹՓԼ

Ամանարը դիամար (պատանդը մինչև
հանդերձյալ):

ԹՄԿ 67 ԹՓԼ

Ամանարը գետինն էլ կու պահե:

ԹՄԿ 67 ԹՓԼ

Ամանարը դիամար չեմ անի:

ԱՆ 8 ԱՂԱ

Ամանար հացով փոր չի կշտանա:

ԱՆ 5 ԱՂԱ

Միրազ (ծանոցություն) կելնի մարազ
(ախտ):

ՎՍ I, 132 ՎՆ

Միրաս—ուտիս ու մուրաս:

ՀԱՎ 1891, 116 ՏԲԱ

ԹՆԿ, ԵԹՆ, ՕԳՈՒՏ, ՎՆԱՍ...

Էծան մսի խաշուն (արգանակ) շունը չի
կերել:

ԺԵԱ 220 ՎՂԱ/ՀԱ 204 ԱԿԿ

Էծան մսի շուրվեն (ապուր) շները չեն
ուտե:

ՀՏՎ 8 ՇԲԿ

Ջաբուն (նիհար) մսի խաշուն շունն էլ
չի ուտիլ:

ՄՀԹ 1859, 414 ԼԱ

Էծան մսի շուրվեն շունն է կերել:

ՓՇԱ 102 ՇԲԿ/ԺԵԱ 207 ԱԲԶ/ԿՇ 2 ՂԲԲ

Էծան մսի շուրվեն շանը կը քցեն:

ԱՆ 21 ԱՂԱ

Էծան մսի շուրվեն չի ուտիլ:

ՄԹ 8 ՇԲԿ

Էծան մսեն շուրվա չի ուտիլ:

ՀԺՀ VII, 103 ՂԲԲ/ԳԹ 110 ՍԼԲ

Էծան միսը խաշուն չունե:

ԹՄԿ 95 ԹՓԼ/ԱՆ 2 ՊԼԱ

Ածան միսը համ չունենար:

ԱԱ 2 ՊԼԱ

Էծան միսը (կավե աման) պուտուկն ի
մաշե:

ՊՎ 135 ՎՆ/ԺԵԱ 291 ՏԲԱ

էժան բանը բանգ կուլի, բանգն էժան:

ԹՄԿ 91 ԹՖԼ/ԱՆ 51 ԵԽՉ/ԱՆ 2 ՊԼՄ ՀԺՀ V II, 105
ՂԲԲ

Աժան պերմեզը (յ ո շ ա բ) մեղրեն անուշ է:
Մ 1886, 45 ՏԲԿ

Պատիալա (ձ Բ Ի) քաղալը մեղրեն անուշ է:
ԺԵԱ 197 ՏԲԿ

Թանգից էժանը շի լինի:
ՄԹ 12 ՇԲԿ/ԱՀԱ 13 ՊԼՄ/Բ 1900, 599 ԿՄ

Ինչ բան զին է, ան էժան է:
ԼՄ 1880, 24 ԲԼԵ

Էշը որ խիարի գինով կանոնա, մեկ օր ջրի
մեջ խեղդված կը տեսնես:
ԺԵԱ 206 ՏՎԿ

Թանգ բարին ստալը հետը կը բերես:
ԱՇ 48 ՆԽՉ

Թանկ ծախողը, էժան փնտռողը, գլխը բաց
կը մնա:
ՎՄ II, 139 ՎՆ

Էժան վախտը առնողի մեշը, բանգ վախտը
ծախողի մեշը խնայտանք չը կա:
ԹՄԿ 95 ԹՖԼ

Քյարն (շ ա ն) ու վնասը ընկեր են:
ՆՆ 534 ՇԲԿ

Դատուհն ու դարարը (վնաս) աղբորտիք են:
ԹՄԿ 88 ԹՖԼ

Վատտակն ու դարարը մեկտեղ կը քալին:
ԱՆ 35 ՆԽՉ/ԱՆ 34 ՆԽՉ

Ջրհարեն (բ ու յ ն) կըծու գարարն (վնաս) է:
ԳԹ 123 ՍԼԲ

ԽԹԱՆՈՒԹՅՈՒՆ, ՈՒԹ, ԲԻՆՈՒԹՅՈՒՆ,
ՕՐԵՆՔ, ԳՆՏՆՏՆ...

Յոր դարվիշ մեկ կարպետի տակ սրաք (ա-
պաստան) են. յոր քաղավոր, վեր յոր
աշխարի չեն սրբվե (ապաստանել):
ՎՄ II, 138 ՎՆ

Մենծավորը որ կարմունջ ընի, վրիցը մի
անցկենալ:
ՀԺՀ VII, 84 Աստ

Պեյլիկին (բ ա գ ա վ ո բ ա կ ա ն) բասեն ջուր
մի խմեր:
ՀԱՎ 1893, 359 ՏԲԿ

Վերն աստված, վարը քաղավորը:
ԺԱԲ 79 ԱԽԳ

Վերն իրիշկեմ աստվածն ի, ցածր՝ ամիբեն:
ՎՄ II, 150 ՎՆ

Թագավորն էլ քախտին լայաղ (աբժանի)
պրտի լինի:
ԱՇ 26 ԱՀԱ

Թագավորն էլ թագի լայեղ պարի:
ՓՇԱ 104 ՇԲԿ/ԹՄԿ 99 ԹՖԼ

Թագավորը քախտեն ընկնի լավ ա, քան
տղեն օրոցքեն:
ԵԱ 107 ԽաջԳԹ 115 ՍԼԲ

Տանուտերի հետ հաշվի նստողը պարտքով
դուրս կը գա:
ՓՇԱ 124 ՇԲԿ/ԳԱ 26 ՎԿԿ

Գեղի ջոնը որ կամենա՝ կաղ, կոր կը խարս-
նանա:
ՎՄ II, 136 ՎՆ

Ջյունը երկնքում չի մնա, քաղավորի խարջը՝
ըռհարումը:
ԱՀ 19

Օրենքն հարստի համար ա դրած, պատիժն՝
աղքատի:
ԱՇ 55 ԱՀԱ

Ջոռը (բ ո ն ո յ թ յ ո ն) տանեն որ ներս
մտնի, դատաստանն երբիքեն կ'ելնի:
ԼՄ 1880, 20 ԲԼԵ/ԺԵԱ 248 ՀԿԿ

Հարկ զօրեն կը բղե (լ ու ծ ե լ):
ԱՀ VI, 89 ԲԼԵ/ՀԺՀ VII, 91 ԱԼԼ/ԺԵԱ 288 ԽԼԹ

Խոփղ սուր ա, ամա հանդը բաժանովի ա:
ԺԵԱ 222 ՎԿԿ/ՓՇԱ 108 ՇԲԿ/ԺԵԱ 235 ԼԱ/ԿԵ 3 ՂԲԲ

Դերնդիդ՝ սուր ա, հանդը բաժանովի ա:
ԵԱ 100 Խաջ

Մանգաղ սուր ա, դաշտ բաժնեկով ա:
Մ 1885, 451 ՂԼԹ

Դահին կա, որ խիղն ունի, դատավոր կա՝
խիղը մեռած:
ԲԱ 13 ԵԲԿ/ԳԹ 112 ՍԼԲ

Ջուլում (աղետ), բանդի զուլումն ա:
ԱՇ 21 ԱՀԱ/ԺԵԱ 293 ՎԿԿ

Բանդի քանդածը աստված չի քանդի:
ԺԵԱ 210 ՎԿԿ/ԱՇ 11 ԱՀԱ

Բանդի քանդածը աստված չի կարա շինի:
ԺԵԱ 241 ՕՀԿ ԿԵ 2 ՂԲԲ

Հախ (ի բ ա վ ո ն ք) կա, շարյար (օրենք)
չկա:
ԼՄ 1880, 35 ԲԼԵ

Քար ու կիր դատավորի դուռը կը միանան:
ԱՀ XIX, 95 Ա₁₂

Դատավորին աչք չկա, ականջ կա:
ԱՀ VI, 79 Բ₁₅

Դերին որ գին ունենա, տիրոջը կը հասնի:
ՀՏՎ 4 ՇԲԿ/ԱՀ VII—VIII, 459 Ա₁₂/ԱՀ VI, 78 Բ₁₅
ԺԵԱ, 173 Խստ

ՀԱՅԻ ՄԱՍԻՆ

Հայը մինչև չը բեզարի, չի նստի:
ՓՇԱ, 111 ՇԲԿ/ԱՀ 42 Ա_{2տ}

Հայի եղի խելքը իմն ըլնի:

ԳԱ 15 ՎԴԱ/ՓՇԱ 111 ՇԲԿ/ԲԱ 25 ԴԲԲ/ԵԱ 120
Ստջ

Հայի վերջի խելքն ա դավելի:
ԳԱ 23 ՎԴԱ/ՎԱ II, 144 Վ₅

Հայի վերջի խելքին խելք չի հասնի:
ԱՀ 46 ԵԽջ

Հայի «տվեք-տվեքին» ոստո չես եկե:
ՎԱ I, 128 Վ₅

Բ

ԿԵՆՑԱՂԱՅԻՆ ՀԱՐԱԲԵՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ
ՈՒ ՀԱՍԿԱՅՈՂՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ

Թ Ն Ո Ղ Ե Վ Չ Ն Վ Ն Կ

Աշխրհումը ամեն բան կու հարվի, սավայի
(բ ա ց ի) հերն ու մերը:

ԹՄԿ 75 ԹՖԼ

Կնիկս մեռնի մի՛նն էլ կը ճարեմ, որ մերս
մեռնի՝ Խրդիան ճարեմ:

ԱՇ 38 Աշտ/ԺԵԱ 208 ԲԴ

Հալալ զեզի (մ ա յ ր) պես՝ վննց (ս չ)
կնիկն է, վննց վուրթին:

ԹՄԿ 122 ԹՖԼ

Տղին մայրն որ մորու (խ ո ր ք մ ա յ ր) ընի,
հայրն ալ հորու (խ ո ր ք հ ա յ ր) կըլի:

ԵԱ 115 Խոջ/Բ 1899, 554 ԲԴԼ

Մարն է մեռեր, հարը օտարացեր:

ԺԵԱ 245 ԱԿԵ

Մարը մեռալ՝ հարը եզնա (ք ե ո ա յ ր)
կըլա:

ԱՆ 42 ՆԽՂ

Հոր ու մոր մեղքը տղային կը հարցնեն:

ԱՀ IX, 187 ՊԼ

Մամի (հ ո ր) ուղիարը (ա ն ի ր ա վ ո ր յ ու ն)
վուրքուն կու հասնի:

ԹՄԿ 133 ԹՖԼ

Խեր ունեմ, խոր տուն ունեմ, մեր ունեմ,
իրավ ունեմ, ասպեր ունեմ, բան չունեմ:

ՇԿ 10 ՇԽԻ

Հոր ու մոր արինը քաղցր ա, վարանի հողն
ու ջուրն անուշ:

ԱԱ 97

Մեր կը պախի վեր փուղցին, խեր չը պախե
վեր քախքին:

ՎՍ I, 132 ՎՆ

Հերը հարեան, մերը բարեկամ:

ՀԺՀ VII, 96 ՎԴԿ

Տուր ծնողին, որ տա գավկին. մի՛ տալ գավ-
կին, չի տալ ծնողին:

ԵԱ 106 Խոջ/ԳԹ 115 ՍԼԺ

Աստված տա լագուն (մ ո ր ք ր), որ տա ձագուն:

ԺԵԱ 210 Վդպ/ՀԺՀ VII, 89 ԱԼԶ/ՎՍ II, 135 ՎՆ

Աստված տա լագուն, որ տա ձագուն. չի
տա ձագուն, որ չի տա լագուն:

ԱՀ VII—VIII, 488 ԱԼԶ/ԺԵԱ 176 ԲԼՆ/ԱՇ 9 ԱՀԿ

Աստված տա մամուռն, որ տա տղին:

ԺԵԱ 181 ՄԶ/ՎՍ II, 135 ՎՆ

Անվուրքին մե դարդ ունե, վուրքաւերը՝ հա-
գար:

ԹՄԿ 68 ԹՖԼ/Բ 1899, 378 ՊԼ/ՀԱ 212 ԱԿՆ

Հորն ու մոր հարգը չիմացող զավակը, աս-
սու հարգն ի՛նչ իմանա:

ԱՇ 43 ԱՀԿ

Հորն ու մոր պատիվ չիմացողը, ասածու
պատիվը չի իմանալ:

ՓՇԱ 113 ՇԲԿ

Մարը հաց, տրդան լաց:

ԱՆ 5 ՆԽՂ/Բ 1900, 580 ԿՄ/ՀԱՎ 1893, 359 ՏԲԱ/
ԵԱ 110 Խոջ/ԱԲ II, 15 ԱԳԼ

Խոզի շոշխեքը (ձ ա գ ե ր ր) շատացան, պարզ
ջուրը գլխիցը կտրվեց:

ԱՇ 34 ԱՀԿ/ՓՇԱ 108 ՇԲԿ

Մի կոտ կորեկ շարելը հեշտ ա, բանց մի
որդի մեծացնելը:

ԳԱ 6 Վդպ/ՓՇԱ 116 ՇԲԿ/ԹՄԿ 132 ԹՖԼ

Տղեն օր կա անուշ օրքունը է (ո ր դ):

ՆՆ 531 ՇԲԿ

Որդի հո չեն ասե, որդ են ասե:

ԳԱ 6 ՎԴԿ

Որդի չունես, հոգի չունես:

ԳԱ 60 Վդպ/ԹՄԿ 158 ԹՖԼ

Անորդի — անֆոգի:

ՀԺՀ VII, 93 Վդպ/ԱՀ XI, 112 ԲԲՀ

Յոք լանու (գ ա վ ա կ) սեղան հատկն էլ արծե:

ՎՍ II, 138 ՎՆ

Յոք լանու տեր փողան (փ ո դ ո ց) ի մնացե
անտեր:

ՎՍ II, 138 ՎՆ

Յոք բերող, յոք անեպ (ց ա վ):

ԱՀ XII, 100 ԱԼԶ

Բարի որդի, վիճրն ուրտի (պատանի):

ՎՍ 1, 123 Վն/ԼՄ 1880, 45 Բն/ԷՍ 9 Ս12

Վատ տղան ձախ կը ժողվե, ուրիշի օնախ կը վառե:

ԼՄ 1880, 54 Բն/ԺԵՍ 199 ՏԲԿ

Ատամից անուշ բան չը կա, օր ցավաց' կը քաշեն, բցեն:

ՀՏՎ 2 ՇԲԿ/ԹՄԿ 76 ԹՖԼ

Աղեկ տղին տուն մի շինեք' կ'ելնի շինա, գեշ տղին տուն մ'ավիրեք' կ'ելնի ավիրա:

ԱՀ VII—VIII, 487 Ա12/ԼՄ 1880, 7 Բն/ՀՏՎ 11 ՇԲԿ

Ընկել ա փողատերը, կանգնել ա տղատերը:

ԳԱ 27 Վղղ/ՓՇԱ 125 ՇԲԿ/ՀՖՀ VII, 109 Վն/ԱԲ II, 15 Ա11/ԹՄԿ 65 ԹՖԼ/ԱՆ 84 ՆԽՂ

Ոսկու տուն կալըրի, աղի տուն չալըրի:

ԺԵԱ 256 ՇԽԽ

Իյնա զավկին տերը, էլլա զավկին տերը:

ԱՀ IX, 184 Պա/ՀԱ 211 ԱԿՆ

Գարնան արևը տղուս ու հարսիս վրա, աշնան արևը՝ փեսիս ու աղջկաս:

ՀԱ 205 ԱԿՆ

Մարտի արևը հարսիս, խաչի արևը աղջրկանս:

ԱՆ 53 ՆԽՂ

Կովը հորքին ինչքան ատե՝ ամեն շաբեն կազատե:

ԺԱԲ 98 ԱԽԳ

Չար հիշատակը (զավակ) լավ ա ինի (լինի) ոչ, քանց ինի:

ԲՍ 34 ՂԲԲ

Անառակ որդին տունը լաց կը բերե:

ԺԱԲ 116 ԱԽԳ

Երկուսը մեկի տեղ, մեկը հիշի տեղ (զավակներ):

ԱՆ 17 ՆԽՂ

Ով վուրթի չէ բերի, գրնովի գիդե:

ԹՄԿ 170 ԹՖԼ

Տղադ մեծցավ, տերտղ (հոգս) մեծցավ:

ԱՀ IX. 180 ՊԼԹ

Չորը տենամ, մորը տենամ, տղեն էլ նրանց պես տենամ:

ԳԱ 20 Վղղ

Տղին լավը հորեն-մորեն կրվի:

ԺԱԲ 91 ԱԽԳ

Լավ մարդու որդին փուշ (անպիտան) չի դուրս գա:

ԳԱ 20 Վղղ

Հարն ու մարը բամպառակ (կատակաբան), տղաքն էլան անառակ:

ԺԱԲ 98 ԱԽԳ

Չոր համար աղջիկը լուսին է, մոր համար՝ արեգակ:

ՆՆ 507 ՇԲԿ

Առջինեկդ աղջիկ է, հողը օրհնած:

ՀԱՎ 1392, 183 ՏԲԿ

Էծը ուր էքրա, օլախն (ուլ) հետը կերբա:

ԱԷ 1895, 54 ՏԲԿ

Զավակաց կսկիծը՝ կրակն շապիկ է:

ԱՆ 73 ՆԽՂ

Աղջիկ միքի (ամիրա) տուն, ուր աչք ախրի (տիրոջ) տոն:

ԱՂ 2 ՍԿՆ

Աչքերս, բնքներս գիս կը պախե, պապուս անուն գիս կը ծախե:

ԼՄ 1880, 8 ԲԴՆ

Մատով գերեզման չին փորի վուրթիքը:

ԹՄԿ 133 ԹՖԼ

Աղջիկը վուր հորանց, տանեմեն բնգզի (բնկոյգ) քարն էլ հիդը տանե, էլի կօսե՝ քիշ է, վուշինշ չիմ տարի:

ԹՄԿ 75 ԹՖԼ

Ագռավին հարցրին՝ դերի (բոշունների) միջին որն ա սիրուն, ասաց՝ իմ հուսա:

ԳԱ 30 Վղղ/ՓՇԱ 90 ՇԲԿ/ԹՄԿ 69 ԹՖԼ/ՆՆ 479 ՇԲԿ

Ագռավի հուսը իր մոր համար ագիգ ա:

ՎԱ 1 Վղղ/ԱՇ 4 Ա2Թ

Անծղան (կաշաղակ) որ մնա, ու ձագուց սիրուն չը կա:

ՎՍ 1, 122 ՎՆ

Ագռավն ասեց իր հուսին՝ մեռնիմ բու սիպտակ տոտին:

ԱՇ 4 Ա2Թ/ԺԵԱ 190 ՎՆ

Ագռավին արախնին (բասակ) տվին, ու սիրուն գրնի, գլխին դնի. պտըտեց-պտըտեց, բերեց իրա հուսի գլխին դրեց:

ԺԵԱ 209 Վղղ

Ղան, դան իմ ձագես անուշը չը կա:

ԺԱԲ 98 ԱԽԳ

Մորը գովածը բո՞ղ ու փախի, դըրկըցին գովածը մոռ ու փախի:

ԺԱԲ 97 ԱԽԳ, ԱՇԳ 74 ԱՐԲ

Լավ բովսը իր նուտերի գլխին կը պըտըտի:

ԱՇ 32 ԱՀԱ/ՓՇԱ 106 ՇԲԿ

Լավ թուխսը իր ճուտերուն կու պահէ:

ԹՄԿ 112 ԹՓԼ/ԱԺԲ 88 ԲԵԲ

Թուխսը ճուտերը իրեն կը հավաքի:

ՍԽ 33 ԶԳԳ

Ճուտամեր կատուն գող կըլնի:

ԺԵԱ 224 ՎԳՊ/ԱՇ 46 ԱՀԱ/ԺԵԱ 235 ԼԵ/ԲԱ 27 ԴԲԲ

Մերը մերոց, կիսուր ծածկոց:

ՎՍ 1, 132 ՎԵ/ՇԿ 10 ՇԱԽ

Մորը բախտ, ախշըկան բախտ:

ՎԱ 34 ՎԳՊ, ԱՇ 47 ԱՀԱ/ԹՄԿ 90 ԹՓԼ

Մորը թախտ, աղջկանը բախտ:

ԳԱ 6 ՎԳՊ, ԱՀ XI, 115 ԲԲԶ

Որդին բռնումը ձվածեղ էլ անի, մոր ամալի (Երախտիք) տակից չի կարա դուս գալ:

ԱՇ 61 ԱՀԱ/ՓՇԱ 120 ՇԲԿ/ԹՄԿ 157 ԹՓԼ

Մայրը տես, աղջիկն առ:

ԵԱ 105 ԽԱՅ/ԿՇ 16 ԴԲԲ/ԺԱԲ 98 ԱԽԳ/ՀԱՎ 1890, 164 ՏԲՊ

Մերը տես՝ աղջիկն առ, Կորը տես՝ կատաճառ:

ԺԵԱ 170 ԱԼԶ/ԳԱ 20 ՎԳՊ/ՀԺՀ V11, 84 ԱՌԱ/ԱՆ 19 ՆԽԶ

Անդին (հենքը) մախկ՝ կատալը առ, մորը մախկ՝ աղջիկը առ:

ԱՇ 2 ԱՀԱ/ԹԹ 30 ՇԲԿ/ՀԺՀ V11, 105 ԴԲԲ/ԼՄ 1880, 41 ԲԵ/Բ 1898, 446, ԴԲԲ/ԺԵԱ 246 ԱԿԶ

Սահգըրը տես, կատաճառն առ, մերը տես, աղջիկն առ:

ՎՍ 1, 136 ՎԵ

Մերը տես, աղջիկը առ, անկուջը (ախտնջ) տես, ձուկնը առ:

ԲԱ 28 ԴԲԲ

Մարը տես, աղջիկն առ, հյարը (հարը) տես, աղան առ:

ԿՇ 5 ԴԲԲ

Մար կա՝ մերուկ է, մար կա՝ փտած ձմերուկ է:

ԱՆ 20 ՆԽԶ

Մոր անեծք չը բռնա, ծծի կար դեմ կառնա:

ԺԵԱ 192 ԱԲԺ

Որդին մորը շալակով երուսաղեմ չի տանի:

ԱՇ 61 ԱՀԱ

Ճուտը մոր քների տակին կը մեծանա:

ՄԹ 28 ՇԲԿ

Աղջիկ տղան միշտ մոր կողմը քաշէ կու:

ՀԱՎ 1893, 359 ՏԲՊ

Տղուն լեզուն մարը կը հասկնա:

ԱՀ IX, 190 ՊԽ

Մոր մեկ օրհնենքը օխտը վարդապետի անեծք կը բանդէ:

ԱՆ 49 ՆԽԶ

Մերը մած (շոյլ) ի տվե, աստված բած (հասալ) ի տվե:

ՎՍ 11, 146 ՎԵ

Մալը (տավար) գնա՝ տերը հետը, որդին գնա՝ հեքը հետը:

ԺԵԱ 224 ՎԳՊ/ԺԵԱ 242 ՕՀԿ/ՓՇԱ 114 ՇԲԿ/ԲԱ 10 ԴԲԲ/ԱՀ XI, 116 ԲԲԶ

Օջը զնաց, ճուտը էդնեն, վուրթին զնաց, հերը էդնեն:

ԹՄԿ 172 ԹՓԼ

Մալին տեր, որդուն հեր:

ԺԵԱ 224 ՎԳՊ, ԱՇ 48 ԱՀԱ/ՓՇԱ 114 ՇԲԿ/ԵԱ 9 ԱԼԶ/ԱՀ VI, 92 ԲԵ/ՀԺՀ V11, 110 ՎԵ

Տանը տեր, որդուն հեր:

ՆԵ 530 ՇԲԿ

Շանը տեր, որդուն հեր:

ԺԵԱ 239 ԿԼՊ

Տղեն որ լավ ըլնի, իրա հոր ատունը կը շինի:

ԺԵԱ 243 ՕՀԿ

Աղեկ տղեն ուր տապուն աղբեր է:

ԱՀ VI, 45 ԲԵ

Տղեն ուր կա, իրան հոր օճախի սունն է:

ՄԹ 44 ՇԲԿ

Տան մեծը տղեն ա:

ԱՇ 43 ԱՀԱ

Հոր անըմը (անուն) աղջկան կը ծախի:

ԱՇ 43 ԱՀԱ/ԼՄ 1880, 33 ԲԵ/ՓՇԱ 113 ՇԲԿ

Մոր անունը՝ աղջկան օժիտ:

ՊՀԿ 1667 ԶԲԽ

Տղեն տղա պախ ըլնի, որ հոր մատից փուշ հանի:

ԱՇ 64 ԱՀԱ/ՓՇԱ 124 ՇԲԿ

Հոր փեշակը տղին կնիկ ա:

ԺԵԱ 223

Հոր փեշակը տղի համար պատկովի կնիկ աս:
ԱՇ 41 Աշտ

Մինչև հերը դոդխը չերբա, տղեն արքայու-
բյուն չի գտնի:
ՓՇԱ 117 Շրկ/ԱՇ 35 Աշտ

Էրնակ էն տղին, որ հերը դոդխը կերբա:
ՓՇԱ 103 Շրկ/ՀժՀ VII, 109 Վն

Հերը գծոխք, տղեն գրախա:
ՆՆ 506 Շրկ

Վատ հոր պատիժը, փուշ (անպիտան)
տղեն աս:
ԳԱ 20 Վղպ/ՓՇԱ 125 Շրկ/ԹՄԿ 165 ԹՖԼ

Տղեն հորը կը բաշի:
ԳԱ 1 Վղպ .

Տղան յա հորը կ'ելլէ, յա մորը, յա խաչ-
կնքահորը:
ՀԱՎ 1892, 183 Տրպ

Յա հորը, յա մորը, յա ծուռ ու մուռ
կնքահորը:
ԱՆ IX, 182 ՊԼ/ԺԱԲ 98 Ախց

Էրեխեն օխտը գամարից (երակ) մինը
կնքափորին կը պցի:
ԱՆ XI, 113 Բրչ

Տղեն ուր խերն ի, տղեն ուր մերն ի, տղեն
քյաչալ (ճաղատ) ուր խորոխպերն ի:
ՎՍ I, 137 Վն

Տղեն օր հորն ու մորը չքաշե—գողըծուն
կեղնի:
ՄԹ 44 Շրկ/ԼՄ 1880, 55 Բն

Բմմեն մարդ էլ յուր հոր տղան ի:
ԺԵԱ 230 Հթ

Որդին հորը կ'ելլե, աղջիկը՝ մորը:
ԱՆ 42 Նխջ/ՀԱՎ 1891, 301 Տրպ/ՉԲ 59 Չհժ/ԱՆ
VI, 74 Բն/ԱԱ 6 ՊԼ

Տղեն քեռուն կը քաշե, աղջիկը՝ հորքուրին:
ՀՏՎ 28 Շրկ ԺԵԱ 244 Ակն

Տղան ի քեռին կ'էղնի, աղջիկն ի պապ:
ԼՄ 1880, 55 Բն

Հոր ձենն աստված Թեզ (շուտ) կը լսի:
ԱԺԲ 88 Բնք

Հոր անեծք կը բռնա:
ԺԵԱ 192 Արծ

Հասկացող որդին հոր աշու աշքն է:
ՊԺԲ 51 Աշտ

Տղեն բեղովար (անպիտան) ընի, ինչանի
հոր մալը, տղեն դովարավոր (ձեռըն-
հաս) ընի՝ ի՛նչ անի հոր մալը:
ՀժՀ VII, 87 Աստ

Մարդը մարդով, որդին հորով:
ԲԱ 29 ՂԲԲ

Հոր փուղիքը վուրբու համա ցեց է:
ԹՄԿ 123 ԹՖԼ

ՀԵՐԵՉԱՏ, ԽՈՐԹ, ՈՐԲ

Ասլանին (անոյուն) էգ որձ չը կա, չիգրին
(հարագատ) լան (տղա) ու աղջիկ:
ՎՍ I, 122 Վն/ՀՏՎ 27 Շրկ

Ո՞ր մատդ կտրես, որ արին չը գա:
ՎԱ 38 Վղպ/ՀԱ 256 Ակն/Ս 215 ՍԼԲ

Հինգ մատիցդ որ մեկը կտրես, արուն դուռ
գուքա:
ՉԲ 61 Չհժ/ԱՆ VI, 89 Բն

Ո՞ր մատդ կտրես, որ չը ցավի:
ՓՇԱ 120 Շրկ/ՊԺԲ 51 Աշտ/ԱՆ 55 Նխջ/ԱՆ IX, 189
ՊԼ

Ջիգյարին ջոմարտուրյուն (անատաձեն-
նուրյուն) չի ըլնի:
ՓՇԱ 122 Շրկ/ԱՆ XX, 109 Աժ/ԱՇ 58 Աշտ

Դուշմնիդ (ըշնամի) դուռն ընչի՞նչ ես կայ-
նե—չիգրիս խաբեր:
ՀՏՎ 5 Շրկ

Դուշմնիս գոհովն անցա, ջիգրիս խաթրի
համար:
ՎՍ II, 137 Վն

Արինը ջուր չի դառնա:
ԺԵԱ 218 Վղպ/ԱՇ 8 Աշտ/ԺԵԱ 176 Բն/ԺԵԱ 168:
Աժ/ՀԱ 205 Ակն

Սուր ի սուր խառնովի, արունը ջուր չը
դառնա:
ԱՆ XVIII, 35 Աժ

Իրանի (յուրային) միսը կուտեն, ոսկորը
ղեն չեն գցի:
ԱՇ 27 Աշտ/ԹՄԿ 104 ԹՖԼ/ՄՀ 23 Լս/ՀժՀ VII, 108

Ղուցգը (եղունկ) մսիցը պոկել չիլնի:
ԳԱ 12 Վղպ/ԱՆ 34 Նխջ/ՀԱ 211 Ակն/ՈԻՉ 112

Ղեզի ու մսի արանքը չեն մտնի:
ԱՇ 45 Աշտ/ՄԹ 27 Շրկ

Մարդ իր դուռը չի բաց անի, միջին քրի:
ՎԱ 30 Վղպ/ԱՇ 45 Աշտ

Ջիգար կա մեր տունը, իմալ (ի ն չ ա յ ե ա) |
տանի մեր քունը:

ՆՆ 524 ՇԲԿ

Ջիգար կա հրե, ջիգար կա ջրե, ջիգար կա՝
խիստ պարկիկ (բ ա ր կ) կրակ է:

ՎՍ 11, 149 ՎՆ

Մարդի աչքը հանողը իր միսն-արինը կըլնի:

ԱՇ 49 Աշտ

Արքաներդ ըլլա, արունեդ ըլլա:

ԱԱ 26 ՊԼ

Խորրը կը հանի մարդու մորքը:

ՊՎ 137 ՎՆ/ՀԺՀ VII, 81 Ատտ

Խորք մար եկիւմ կերակուրը անհամ ա:

ԱՇ 34 Աշտ

Խորթ մոր թխած լաղարջ շուր (ա ղ ի)
կեկնի:

ՎՍ 11, 142 ՎՆ

Խորք մոր գլուխ ջոջ կեկնի:

ՇԿ 12 Շտխ

Խորք մարը բռն՝ օսկի են արեք, էշն են
դրեք, կենն (դ ա ր ձ յ ա լ) առնող չէ զըն-
նըվեր:

Բ 1900, 579 ԿՄ

Խորք ու փորք:

ԴԱ 65 ՎԳՊ

Որքն որ բախտ ունենար, դալը մորեն կու-
տեր:

ԺԱԲ 81 Ախյ/ՇԿ 1 Շտխ

Հեթումն (ո լ լ լ) օր խնդա, դալը մորեն
կուտեր:

ՀՏՎ 20 ՇԲԿ

Որքը ըսաց. «Ես կը խնդամ». աստված ըսաց.
«Հըպը ես ուրտեղ եմ»:

ԺԱԲ 82 Ախյ/ենԱ 111 Խտջ/ԹՄԿ 158 ԹՖԼ

Որքը զնաց գողութան, լուսնիակը ամպի
տակեն դուրս էլավ:

ԺԱԲ 81 Ախյ/ՀՏՎ 20 ՇԲԿ/ԱՀԱ 12 ՊԼ/ԺԵԱ 245
ԱԿՆ

Որքը գողութան զնաց, լուսնկան իրիկվընէ
էլավ:

Բ 1898, 316 ՔԴ

Որքին հաց տվող չը կա, խրատ տվող շատ:

ԼՄ 1880, 46 ԲԼ/ԵՀԳ 112 ԵԿԴ/ԱՀ IX, 192 ՊԼ
ՓՇԱ 100 ՇԲԿ/ՊՎ 135 ՎՆ/ԱՆ 84 ՆԼՁ/ՎԱ 11
ՎԳՊ/ՀԱՎ 1892, 24 ՏԲՊ

Վուրփին ումիկ (հ ու յ ո) տվող շատ կա,
բլիթ տվող՝ քիչ:

ԹՄԿ 156 ԹՖԼ

Որ էրմու ծառ ծաղկեր, է՛ր կը ծաղկարփեր:

ԱՀ XVII, 52 ԱՀ/ՍԵ 1 ՄԿ

Հարի էրում խնդանա, հորով-մորով կը պատռի:

ԱՀ XX, 108 ԱՀ

Երիմը որ ատեն խնդացեր է, որ հիմա պիտի
խնդա:

ՀԱՎ 1892, 382 ՏԲՊ

Որքի պահողն աստված է:

ՆՆ 529 ՇԲԿ/ԹՄԿ 157 ԹՖԼ/ԱՀ VI, 80 ԲԼ/ԶԲ 62
255

Ամեկուհի հեր, աստված եթըմու տեր:

ԱՀ VI, 75 ԲԼ

Որքին ոչ ծեծի, ոչ ուշունց (ն ի շ ո ց) առ,
հացը ձեռիցն առ, համբա տու:

ԱՇ 61 Աշտ/ԳԱ 56 ՎԳՊ/ՀԺՀ VII, 79 Ատտ

Որք գառը րե մեծցնես, բերանդ կը եղոտի,
որք տղին րե պահպանես, բերանդ կը վառի:

ՓՇԱ 120 ՇԲԿ/ԱՇ 20 Աշտ

Պանն էրումը, օր քակե քու տունը:

ԺԵԱ 197 ՏԲՊ/ՀԱ 15 ԿԲ/ԹՄԿ 72 ԹՖԼ

Երբմին եղար պահպան, բեգ կանն րապա-
ռական:

ԺԵԱ 200 ՏԲՊ

Հորն երումը երում չէ, մորն երումն է
երում:

ՆՆ 507 ՇԲԿ ԱՆ 19 ՆԽԶ

Որքի օրոցքը կտարված է:

ԺԱԲ 92 Ախյ

Երումը զխտն ջուր դրավ, սարերը վազավ
ձուն դրավ:

ԱՀ 19 ՇԲԿ

Որքին հարցուցեր են՝ ինչու կուլաս: Ըսեր է.

—Ո՛ւր են իմ հարս ու մարս:

ԱԱ 132

Երիմ տղին ով որ ըլլա ձեծն կու:

ՀԱՎ 1892, 382 ՏԲՊ

Երբմի էրեսը պինդ կըլնի:

ԱՇ 19 Աշտ

Վուրփին մե բլիթ, էն էլ ծակ:

ԹՄԿ 156 ԹՖԼ

Հալիին քապիկ (փ ո դ), որքին շապիկ:

ԱՆ 11 ՆԽԶ

Որք տղան իր պորտը ինքը կը կտրէ:

ԱԱ 132

ՔՈՒՅՐ ԵՎ ԵՂԻՇՐ

Տղեն ձեռ կընկնի, ախպերը ձեռ չի ընկնի:
ՀԺՀ VII, 87 Աստ

Կին օտարէն, տղան իրմեն, աղբեր չը դըտ-
նըվի:

ՀՄ 1880, 31 ԲԼ

Ախպեր ախպոր ախպուրն է, որ ծառվընա՝
պաղ ջուրն է:

ԳԹ 121 ԱԼԴ/ԱԱ 4 ՊԼ

Ախպերը ախպոր միսը կուտի, ոսկրները դեն
չի քցի:

ԳԱ 16 ՎԳԿ/ԹՄԿ 73 ԹՓԼ/ԱՀ IX, 180 ՊԼ/ԱՐ II,
13 ԱԿԼ

Աղբերն աղբուր միսը ծամից-ծամից, չը կու
էրիտ (տ վ ե ց):

ԹՄԿ 65 ԹՓԼ

Ախպերը ախպոր վատը կուգի, մահը՝ ոչ:

ԱԲ 29 ԶԴԴ/ԱԲ II, 13 ԱԿԼ

Ախպերն ախպոր բորը չի ուգի, որ ինքն էլ
չընկնի:

ԺԵԱ 217 ՎԳԿ/ԱՀ 9 ԱԶ

Աղբերն աղբորն ըստվ, հալա հետապ (հա-
շիվ) տեսնենք, էլի աշքիս լույսն ես:

ՓՇԱ 90 ՇԲԿ/ԹՄԿ 89 ԹՓԼ

Աղբուրտենի վախտ՝ աղբոր պես, բազարի
(ս ա կ ա ր կ ու ք յ ու ն) վախտ՝ էլու (օ-
տար) պես:

Մ 1886, 789 ԲԼ

Երկու աղբեր մեկ գերեզման չեն հավրի:

ՆՆ 494 ՇԲԿ ԷԱ 8 ԱԼԶ

Պաղտատի (ը ն տ ի ր կ տ ո ը) նման, շալ
աղբոր պես կոնակ չը գտնվի:

ՀՄ 1880, 51 ԲԼ

Ախպերն ախպինոց, էրկու ձեռն ի ծոց:

ՎՍ I, 121 ՎՆ

Արքունիքս ըլլա՝ աղբարս ըլլա:

ԱԱ 28 ՊԼ

Աղբարը պարուն է, իր տիրուն (կ ն ո ջ) է:

ՀԱ 204 ԱԿՆ

Աղբերն աղբուրը վուր քոմագ սնեն (օ գ-
ն է), սարը, սարին կու դնին:

ԹՄԿ 75 ԹՓԼ

Քիրն ասեց՝ աղբեր ունեմ. աղբերն ասեց՝ քիր
չունեմ:

ԺԵԱ 216 ՎԳԿ/ՊԺԲ 58 ԱԶ/ՆՆ 538 ՇԲԿ/ԹՄԿ 167

ԹՓԼ/ԱՆ 22 ՆԽԶ/ԱՀ IX, 191 ՊԼ/Բ 1900, 618 ԿՄ

Ախպերն ասաց՝ ձիկ քոր չը կա, քորն էր-
դըվալ (կ ր ց վ Է Լ) ախպոր արեկի:

ՎՍ I, 121 ՎԿ/ԹՄԿ 67 ԹՓԼ

Ախպորը պահած բուրը մեռնի, որդուն պա-
հած մարը մեռնի:

ԺԱԲ 107 ԱԽԳ

Ախպոր պահած քիրը մեռնի, տեքոր պահած՝
հարսը, փեսի պահած՝ գանքաշը:

ԱՀ I ԱԶ, ՆՆ 479 ՇԲԿ

Ախպոր տղա, ջան աղա. քվոր տղա, ջան
տղա:

ԳԱ 7 ՎԳԿ/ԱՀ 2 ԱԶ/ՆՆ 479 ՇԲԿ/ԹՄԿ 67 ԹՓԼ

ԱՀ IX, 180 ՊԼ/ՀԱ 204 ԱԿՆ/ԱՀ VII—VIII, 487

ԱԼԶ

Քուր ու քուր, ի՞նչ ախպեր ու քուր:

ԱՀ VII—VIII, 503 ԱԼԶ

Քիրը գնաց քվորանց, հենց իմացավ զնաց
հորանց:

ԱՀ XI, 117 ԲԲԶ

Քուրը մեռնի աղբուր համա, աղբերը մեռնի
ուրիշի համա:

ԹՄԿ 166 ԹՓԼ

ՄԱՐԳԻ ՈՒ ԿԻՆ: ԱՄԱՐՈՐԵՐ ԵՎ ԱՅՐԻ

Մարդի շվաք, վարդի շվաք:

ՎԱ 32 ՎԳԿ/ԱՀ 48 ԱԶ

Մի փետե մարդը լավ ա, քանց օխտը պող-
վատի տղեն:

ԱՀ XI, 115 ԲԲԶ

Մի քոռ մարդը լավ ա, քանց օխտը տեքորը:

ԱՀ XI, 115 ԲԲԶ

Փթած մարդը լավ է, քանց բեղրդան վուր-
թին:

ԹՄԿ 125 ԹՓԼ

Ախպերը օրական, մարդը հավիտենական:

ՀԺՀ VII, 93 ՎԳԿ

Ախպերն ընկա, ըխպրհարն (աղբաւնոց)
ընկա. մարդն ընկա՝ վարդն ընկա:

ԲՎ 1 ԲԲԳ

Քամակդ արա տղիդ, հաց կե. էրեսդ արա
մարդիդ, հաց կե:

ԺԵԱ 216 ՎԳԿ/ԺԵԱ 187 ՎՆ

Իրիկ, իրիկ, խուգու տնիկ, չամիչ պիրի լցեմ
տյուրիկ (տոպրակ):
ՎՍ I, 137 Վն

Էրիկը սով տարին, հալավը (շոք) ցուրտ
ամսին:
ԵԱ 111 Նոյ

Տունը խաց, մարդն խալավ:
ՎՍ I, 137 Վն

Էրկան հացը մեյտան (հրապարակ) է,
որդուն հացը զընտան է:
ԱՆ 24 Նոյ

Աղեկ կին, շունի գին:
ԺԱ I, 14/ՀԱՎ 1890, 164 Տրալ

Կնիկդ որ լավ ըլնի, մի էրա հարսանիք.
տանդ ամեն օր հարսանիք ա ու հարսա-
նիք. քե կնիկդ փիս ըլնի, մի էրա մեռ-
լատուն, տունդ ամեն օր մեռլատուն ա ու
մեռլատուն:
ԴԱ 26 Վրալ/ՀժՀ V11, 88 Ա12/ԷԱ 7 Կրն/ԺԵԱ 190
Վն/ԼՄ 1880, 19 Բլն

Կնիկմարդ կա տուն կը շինե, կնիկմարդ կա՝
տուն կը քանդե:
ԱՆ 25 Նոյ/ԲԱ 24 Ղրբ ՆՆ 497 Շրկ

Լավ կնիկը տուն ու տիղ է, վաղ կնիկը՝
յալ:
ԹՄԿ 111 ԹՖԼ

Ամեն կնիկ չի պըտրտի պարխանան (պա-
րատեղ), որը շորթան կը շինե, որը Բար-
խանան (նաշ):
ԱԱ 8 Պշալ

Հո տնկնիկ տունը, հո ջրոտած ջաղացը:
ԱՇ 39 Աշա

Զարկող, քափող կնիկ ու ջաղացք մեկ է. քե
ջաղացք կը կշտանա, էն էլ կը կշտանա:
ԺԵԱ 177 Բլն

Շեն կենա մեր տնիկ, անուշ կենա մեր կնիկ:
ԺԵԱ 171 Ա12/ԺԵԱ 190

Տուն քող կնիկ էլնի, քող գեշ էլնի:
ՎՍ II, 151 Վն/ՇԿ 13 Շաթ

Մեռնի քու կնիկ, ավիրի քու տնիկ:
ԱՀ VII—VIII, 498 Ա12/Բ 1898, 378 Դրբ

Ամեն կնիկ կնիկ էղնի, պատեր հըմեն պլիկ
(մետաղե դրամ) կեղնի:
ԱՀ VI, 77 Բլն

Ամեն կնիկ կնիկ ուլի, օխլամուրն (խմոր
բացելու փայտ) ալ էրիկ կուլի:
ԺԵԱ 244 ԱՀն/ԱԱ 8 Պլա

Հըմեն կնիկ որ կնիկ էլնի, ցախավել խա-
թուն կէլնի:
ՎՍ II, 144 Վն

Կնիկդ ծնծելու տեղ՝ ֆեսըդ ծնծե, դիր գուխդ՝
ՀԱՎ 1892, 382 Տրալ/ԱՆ 67 Նոյ

Մարք ու կնգա գուրծը իրգնքումն է շինվում:
ԹՄԿ 134 ԹՖԼ/ԹՄԿ 76 ԹՖԼ

Կնիկդ որդիանցի, դու էլ ընդիանցի:
ԱՇ 38 Աշա

Կնիկդ ինչ գեղեն, դուն էլ էն տեղեն:
ԺԵԱ 291 Տրալ/ԼՄ 1880, 31 Բլն

Իրիկ կնիկ մեկ կողմանեն:
ԱՀ XII, 103 Ա12/ԼՄ 1880, 21 Բլն

Մարդը սել (նեղեղ) է, կնիկը գյու (լիճ) է:
ԺԱԲ 105 Ախ/ԱՀ 6 Պլա

Մարդ որ կա գետ ի, կնիկ ինոր դեմ բանդ ի
(արգելոց):
ՎՍ I, 131 Վն

Մարդն աղբուր է՝ ձըլձլալեն կը բերի, կնիկը
լամբար (արգելոց) ա, պաի դեմ տա
ու պահի:
ԱՇ 47 Աշա

Մարքը դուս, դադումը (վաստակ) տուն:
ԹՄԿ 139 ԹՖԼ/ՎՍ I, 131 Վն

Իրիկ կնիկ կովեցան, տխմար գիտցավ՝ բաժ-
վեցան:
ՎՍ II, 141 Վն/ԱՀ VII—VIII, 492 Ա12

Էրիկ կնիկ կովան, աշխարհ գիտցավ բաժ-
նըվան:
Բ 1898, 301 Խն

Մարդ ու կնիկ կովեցին, կատուն թոնիրը
գցեցին:
ԴԱ 4 Վրալ

Կեշ կնիկ նագ կենա, գինա (կարծել) իրիկ
հագ (սիրել) կենա:
ԱՀ VII—VIII, 489 Ա12/ԼՄ 1880, 14 Բլն

Ո՛չ կնիկ ունիմ կծան, ո՛չ հեր ծեծան:
ԱՇ 62 Աշա/ԺԵԱ 189 Վն

Փատով ու մարխով ալ կնիկ կը խնդացու-
նեն:
ԵԱ 121 Նոյ/ԴԹ 118 Ալա

Հետին կնիկը կարկտան է:

ԷՍ. 9 Ա₁₂/Բ 1898, 473 Բ₉

Իտին կնիկը կարկտան, իտին իրիկ մտա-
խան:

ՎՍ 11, 141 Վ₅

Առջին կնիկ տան կնիկ, հետին կնիկ՝ իր-
կան կնիկ:

ԺԵԱ 193 Ա₁₂Ժ

Առաջի կնիկա պապին տնուշ:

ԺԵԱ 218 Վ₁₂Ա/ԱԾ 4 Ա₂Ժ

Կնիկ՝ կը շինը տնիկ:

ԱՂ 1 Ս₂Կ

Կնիկը երկանը կեսն է:

ԱՀԱ 8 Պ₁Կ

Խամ հագնի՝ խաս վալլեցնու (շնոբոբոլ
կիներ):

ԱՀ 35 Ն₁Կ

Համարոտ (մաքրասեր) կնիկմարդը էրկան
վրայեն կիմացվի:

ԱՀ 43 Ն₁Կ

Կնկա դումաշ հալավը էրկան օնախը կը մարե:

ԱՀ 55 Ն₁Կ

Անգալակ կինը բարեկամ չէ էրկանը:

ԱՀ 45 Ն₁Կ

Ուլ չի ձևի իր կնիկներ. մա վալլեցնու իր
ծնկանը:

ԱՀ XI, 116 Բ₁₂

Սիրուն կրնկա ծոցը պառկի, գեշ կնկա ձեռի
հացը կե:

ԺԵԱ 215 Վ₁₂Ա

Էրիկը մեռնողուն՝ կնիկը:

Բ 1898, 478 Կ₅

Կնիկն օր մարդուն խաբել ուզենա, ասեղը
տալտա (հոլանի) կենե:

ՆՀ 503 Շ₁Կ

Կնիկը բանկ ի ուր գլխավորով, տղեն՝ ուր
խեք ու մեքով:

ՎՍ 11, 143 Վ₅

Էրիկ-կնկա կոիվը միենչև անկողին է:

ԱՂ 17 Ս₂Կ

Մարդ ու կին, ջաբդուկին:

ԱՀ VI, 92 Բ₁₂

Ազապն (չամուսնացած) ազապին հախ
(արժանի) է, ազապն օրբեարուն հրհախ
է (անարժան):

ՓՇԱ 90 Շ₁Կ/ԱԾ 5 Ա₂Կ

Լա էրին (այրին), լա որբերին, օխտը
իրկա տերն էլ լաց ըլի:

ԺԵԱ 239 Կ₁₂Ա/ԱՀ VII—VIII, 466 Ա₁₂/ԼՄ 1880, 24

Բ₁₂/ԼՄ 1880, 19 Բ₁₂

Մեմ կարգվողը փոշման էղիլ է, մեմը չը
կարգվողը:

ԱՀ 50 Ն₁Կ

Ազապ տղի աշքին ֆարտա (վարագոյր)
կա:

ՀՏՎ 1 Շ₁Կ

Որբեվերու փեշն էլ իրան անա:

ԱՀ XI, 116 Բ₁₂

ԱՅԳԱԿԱՆՆԵՐ

Աղջկա գեշը չը տեսանք, հարսի՝ լավը:

ՄԹ 2 Շ₁Կ/ԺԱԲ 101 Ա₁₂Կ

Քողն էրեսին, էրենկ փեսին:

ԱԾ 65 Ա₂Կ/ԺԵԱ 172 Ա₁₂

Քողքն երեսին, էրենկ փեսին. քողք վե-
րուցին, սև զա փեսին:

ԱՀ VII—VIII, 505 Ա₁₂

Ջրմակեր (քշակեր) հարսը չելած տարին
կերևա:

ԱԾ 56 Ա₂Կ/ԱՀ XI, 116 Բ₁₂

Մարդի կշտին հարսին չեն ասի օշմաղդ (բե-
րան կապելու շոք) կարն ա:

ԱԾ 46 Ա₂Կ

Էրկան քող հարսին, մի ասի յաշմաղդ կարն
է:

ՓՇԱ 103 Շ₁Կ

Հարսի հեքն ու մեքը դառն տակին ա րաղած:

ՎԱ 25 Վ₁₂Ա/ԱՀ 1894, 263 Ա₁₂

Փնթի հարսի հերն ու մեքը դառն տակին
են թաղած:

ԱԾ 41 Ա₂Կ

Հարսին սուգը սեղանն է:

ՀԱ 209 Ա₁₂Կ

Հարսը դառա՝ դուլ (ստբկ) դառա, քաղի-
քուլի չուլ (լաք) դառա:

ԱՀ XI, 114 Բ₁₂

Ամեն մարդ քոյն, կենն (չ ա հ ե լ) հարսը
զարքուն:

ԱՆ 17 Նխջ

Մեմը նոր տունին, մեմալ նոր հարսին, ամեն
օր մեմեկ բան կը պակսին:

ԱՆ 26 Նխջ

Խարս վեր ձիուն վիր (ում) կամար (հա-
ս ա ն ե լ ի ք):

ՎՍ 11, 141 Վն

Հարսը ձգես իր կամքին, կամ դավուշին
կառնե, կամ գունակին:

ԺԵԱ 202 ՏԲԿ

Մի հարսնանի տունը՝ շեն, երկուսն էլալ՝
կիսաշեն, իրեքը-չորսը՝ րող, փախի մեշեն
(ա ն տ ա ռ):

ԱՇ 49 Աշտ

Հարսի փեշն իրան դուշման ա:

ԱՇ 11 Աշտ

Ջոշ (ա վ ա գ) խարսին խարսնոր, պղտիկ
խարսին է՞լ խարսնոր:

ՎՍ 11, 145 Վն

Գեշ օրն ինձի, գեշ հարսը բեզի:

ԵԱ 102 Խաջ

Տանը ուղտ կուտին, հարսին ու աղջկան չի
հասնի:

ԹՄԿ 162 ԹՖԼ

Մլաշ (ն ու ռ ք) բուրդը հարսը գրգե, աղջիկը
մանե. սարք (կ ո շ տ) բուրդը աղջիկը գրգե,
հարսը մանե:

ԺԱԲ 101 Ախց

Գիծ աղջիկը խելոք հարս կլինի, գիծ հարսը՝
խելոք կին:

ՄԹ 5 ՇԲԿ

Աղջիկ դառար՝ լալ դառար, հարսը դառար՝
ցալ դառար:

ԱՆ 11, 112 ԲԲԶ

Հարսին հերանց տուն ասա, ոտ բոբիկ էլ
կերա:

ԺԵԱ 223 ՎԴԿ

Հորանց տունը դաշտ ու մեյդան (հ ք ա-
պ ա ռ ա կ), մարբանց տունը խուրը (խ ո-
ր ք) գնդան:

ԹՄԿ 122 ԹՖԼ

Փեսի շվաք, փշի շվաք:

ԴԱ 24 ՎԴԿ/ՓՇԱ 125 ՇԲԿ/ԺԱԲ 108 Ախց/ԱՆ 27

Նխջ/Բ 1898, 809 ԲԿ/ԹՄԿ 172 ԹՖԼ

Փշի հով, փեսի հով—մեկ է:
ԺԵԱ 180 ԲԴն

Փշի հով, չէ փեսի քով:
ԱՂ 2 Սաճ

Փեսի շուքըն փշին, փշին աղեկ ի քանց
փեսին:

ՇԿ 11 Շախ/ԱՆ V11—V111, 504 ԱԼԶ/ԵԱ 106 Խաջ

Տան փեսա—շան փեսա:

ԹՄԿ 161 ԹՖԼ/ԱՆ 65 Նխջ/Բ 1900, 618 ԿՄ

Փեսա, ուշ եկե՛ անուշ էկե:

ԺԱԲ 112 Ախց/Բ 1898, 200 ԿԴն/ԱՆ 1X. 191 ԳԼԽ

Նա (ոշ) տնփեսեն տնանիք (տ ն ա կ ա ն), մն
գետատար մուլքն հայրենիք:

ԵԱ 106 Խաջ

Գիշերը քուն, ցորեկն արքուն, փեսաները սի-
րելի են մարդուն:

ՀԱՎ 1891, 300 ՏԲԿ

Կուրի քյասեն (կ ա վ ե ք ա ս), ապրի փեսեն:

ՎՍ 1, 130 Վն

Գրողը մտալ տունը, բոլորը փեսին երեսն
աշեցին (ն ա յ ե լ):

ԵԱ 3 ԿԴն

Դուշմանս փեսի արով (հ ու յ ս ո վ) չը մնա:

ԱՇ 18 Աշտ

Փեսի փիսն էրեսին ա:

ԺԵԱ 229 ՎԴԿ

Ավեր (ա ն ի ք ա վ) փեսեն աներանց ունեցածը
իրանը գիղե:

ԹՄԿ 74 ԹՖԼ

Հարսը մերանցը, փեսան աներանցը:

Մ 1885, 423 ԽԲԲ

Գիծ հարսը հերանց, գիծ փեսեն աներանց,
ՀԺՆ VII, 78 Աստ

Թամբալ (ծ ու յ լ) հարսը հա հերանց,
Թամբալ փեսեն աներանց:

ԱՇ 26 Աշտ

Անխամ (ա ն հ ա մ) խարսն ի խերանց, ան-
խամ փեսեն աներանց:

ՎՍ 1, 122 Վն/ՇԿ 8 Շախ/ԹՄԿ 77 ԹՖԼ

Նոր փեսեն անուշ կրնի, նոր հարսը՝ սիրովի:

ՄԹ 33 ՇԲԿ

Հարսն ու փեսին՝ լիսը փուշ ա, մուրն անուշ
ա:

ԱՇ 41 Աշտ

Հարսը մերոց, կիսուր ծածկոց:

ԱՀ VII—VIII, 195 Ա₁₂

Հարսին քե լիզոն շունի, կեսրոջն էլ իման
(հալաւ):

ՎԱ 26 ՎԳԱ/ԱՇ 41 Ա₂»

Կեսրար շունեմ, որ ախեմ (վախեմ), կի-
սուր շունեմ, որ վախեմ, ոտքերս բռնիր
կը կախեմ:

ԾԿ 10 Շախ/ԵԱ 120 Խաջ/ԱՀ IX, 186 ՊԼՆ/ԱՎ
1892, 183 ՏԲԱ/ԳԹ 118 Ա₁»

Անմեր մանկիկ, անկիսուր հարսնիկ:

ԱՀ VII—VIII, 188 Ա₁₂/ՎԱ II, 131 ՎՆ

Կիսրոջ խաբար վեր խփան, նխարաց ինգյավ
քան:

ՎԱ I, 130 ՎՆ

Կիսրոջ խաբարն ի սնդուկ, ծալենք, դնենք
սնդուկ:

ՎԱ I, 130 ՎՆ

Հերանց տունը շեն ըլնի, կեր ու կործ. քամ-
բախ ըլնի կեսրանց տունը՝ կեր ու լվա:

ԺԵԱ 295 ՎԳԱ/ԺԵԱ 187 ՎՆ/ԺԱԲ 102 ԱԽԳ ԱՀ
XI, 97 Ա₁₂

Սկեսրոջ ուժը հարսին հերիք է:

ԹԾԿ 152 ԹՖԼ

Կեսերոջ մեկ ականջը խուլ, մեկ աչքը բոռ
պիտի լինի:

ՆՆ 503 ՇԲԿ

Հարս ու կեսուր կռվեցին, մարդը մնաց քարի
արանքին:

ԱՇ 39 Ա₂»

Հարսը կեսրոջ դուլն (ստրուկ) է:

ՆՆ 505 ՇԲԿ

Խավը բռավ մսուր, խարս քաշեց կիսուր:

ՎԱ II, 141 ՎՆ

Շունը տանը կը քաշի, հարսը կեսերը:

ԶԲ 62 ՉԿԴ

Կեսուրն հարսին որ շուգի, ալուր մաղելուս
էլ կասի՝ խի՞ ես ետեղ պըտըտում:

ԱՇ 38 Ա₂»

Զանքաչի սիրած փեսեն, անոր գրողը կըլնի:

ԱՇ 21 Ա₂»

Զոնքչի սիրած փեսին, ահեբը կատե:

ՓՇԱ 102 ՇԲԿ/ԱՀ XI, 113 ԲԲ

Զոնքանչն որ սիրե, բրդուշը կը պահե:

ՆՆ 491 ՇԲԿ

Փեսեկս տուն եկավ, երեսս գուն եկավ:

ԵՀԴ 115 ԵԿԴ

Փեսեն զոնքչի սիրեկանն է:

ԹԾԿ 165 ԹՖԼ

Զոնքաչը փեսի սիրեկանն է:

ԹԾԿ 98 ԹՖԼ

Զոնքանչն ու փեսեն, վաճ չըրվի քսան:

ԱՀ VI, 81 ԲԲ

Աներ ու փեսեն, վաճ չի լի լի քսան:

ԱՀ VII—VIII, 157 Ա₁₂

Փեսա ու քեկի՝ քյապապ ու գինի:

ԺԱԲ 103 ԱԽԳ/Բ 1898, 200 ԿԲ

Քենու սիրած փեսեն անուշ կեղնի:

ԾԾ 46 ՇԲԿ

Մարդը սրտովը չեկավ, տեքորը չեն նանանչի:

ԱՇ 48 Ա₂»

Տեգեր պահած հարսը մեռնի, ախպոր պա-
հած քուրը:

ՆՆ 531 ՇԲԿ

Մի հայելին լավ ա, բան օխտը տեքերա-
կինը:

ԱՀ XI, 115 ԲԲ/ԺԵԱ 213 ՎԳԱ

Երկու ներ մեկ տունի մեջ, ամեն օր կազ ու
կռիվ:

ԺԱ II, 114

Ները ներոջը դարտակ օրան է օրեր:

ԱՏ 1927, 144

Ները որ տուն մանի՝ նիրոջը գետին կը դնե:

ԺԱԲ 96 ԱԽԳ

Տալի շուշտակը (զլխաշոռ) հերքովն ըն-
գավ, հարսի սիրտը պատուեց:

ԺԵԱ 228 ՎԳԱ/ԱՇ 63 Ա₂»

Ինչ շես ուզի քրոջդ, կը կամենաս տալոջդ:

ԳԹ 123 ԱԼԴ/ՎԱ II, 139 ՎՆ

Տնքալուս ինձ կը կանչեն, տոնեգալուս՝ տալ-
ներիս:

ԱՇ 64 Ա₂»

Օխտը քենակալ մի նանփով գնում ին, ասե-
ցին.—Մի մարք էլ չը կա որ հետը խո-
սանք:

ԺԵԱ 229 ՎԳԱ/ԱՇ 53 Ա₂»/ՆՆ 518 ՇԲԿ/ԹԾԿ 172
ԹՖԼ/ԼՍ 1880, 20 ԲԲ ԱՀ XI, 17 ԲԲ

Օխտը պահանաղ (քենակալ) նըստեր են՝
կենա մարդ չը կա որ խոսինք, կըսեն:

ԺԱԲ 105 ԱԽԳ

Քալորը փոխիլ, մեռոնը կոխիլ (աբհամարն էլ):

ԱՇ 65 Ա₂տ/ԺԵԱ. 192 Արժ

Կեքահարը ըլալը բանգ է, անուն դնելը բան չէ:

ԱՆ 22 Նխշ

Ամեն գարան ալ գարա է, սանամոր գարանը բըքշան է (փխրուն):

ԼՄ 1880, 6 ԲԼն

Խնամուն յա (կամ) բեռ մը փարա, յա բեռ մը սուտ:

ՀՃՀ V11, 90 Ա₁₂/ԺԵԱ. 178 ԲԼն

Խնամու սուտ սել մի չը քաշէ:

ԺԵԱ. 178 ԲԼն

Խնամու նազը տանիլ չի ըլիլ:

ԺԵԱ. 235 Լն

Խնամու նալը ծանդը կըլնի:

ԱՇ 33 Ա₂տ

Խնամի ուշ էկէ, անուշ էկէ:

ՀԱՎ 1892, 382 Տրպ

Քեռուն մալը (գոյք) եկյանինն ա:

ԵԱ 111 Նտջ

Հորքրոշմեն կուգա հոր հոտիկ, մորքրոշմեն կուգա մոր հոտիկ:

ՀԱ 209 Ակն

Աղբուր տղին պարնութին (իշխանություն) տվին, առաջ իր մամիդին (հորաքոյք) իշի վրա նստեցրուց:

ԹՄԿ 65 ԹՖԼ

Հալ բեռով կը թոշի, իսան՝ արխապով (ագակալն):

Բ 1899, 642 Նտջ

ԸՆՏՆՆԻՔ-ՕՋՍԽ: ՀԵՐԳՆԵՔ ՄԵԾԻ

Մենն տուն, մենն ցավի բուն:

ԱՇ 49 Ա₂տ/ՓՇԱ. 115 ՇԲԿ/ԱՀ XI, 115 ԲԲՀ/ԹՄԿ 137 ԹՖԼ

Գեղ գեղի վրա կըլնի, տուն տան վրա չի ըլնի:

ՓՇԱ 97 ՇԲԿ/Բ 1898, 137 ԿԲն/ԱՆ 62 Նխշ/ՀԱՎ 1891, 300 Տրպ/ԵՀԳ 90 ԵՎԳ/Բ 1900, 564 ԿՄ/ԵԱ. 108 Նտջ

Օշախ շեղնի պունախ:

ԱՀ V1, 100 ԲԼն/ԱՀ VII—V11, 486 Ա₁₂

Իմ տանս ծառան եմ, ուրիշին տղան եմ:

ՓՇԱ 105 ՇԲԿ/ԱՇ 30 Ա₂տ/ԹՄԿ 104 ԹՖԼ ԼՄ 1880, 55 ԲԼն

Մարդ իր տանը հեմ (և) աղան է, հեմ խըզմեքքյարը (ծառա):

ԵՀԳ 108 ԵՎԳ/ՀԱՎ 1891, 301 Տրպ

Տան տղամարդը իր տան մշակն է:

ԹՄԿ 162 ԹՖԼ

Վայ էն կալի տիրոջ, որ առաջի կամը կոլ ա լծած:

ԺԵԱ. 235 Լն/ԷԱ 3 Ա₁₂

Կամդ կոլ լծեցիր, իմացի բանդ բուրդ ա:

ԱՇ 37 Ա₂տ

Օղլուշաղատիրուշը (ընտանիքի տեր) աստուծ իր ուղղը (օրակալն պարեն) կու հասցնէ:

ԹՄԿ 172 ԹՖԼ

Ինչ գուգէ էլը տա, տանտիրուշ աղը շատ կենա:

ԹՄԿ 106 ԹՖԼ

Աստուծ մահ տա, բաժան-բաժնութին չը տա:

ԹՄԿ 76 ԹՖԼ

Բաժան-բաժնութինը տուն է քանդուած:

ԹՄԿ 82 ԹՖԼ

Բաժան հաց մարդու փոր չը մնա:

ԺԵԱ. 176 ԲԼն

Ինչ տուն որ մեծ չըլնի, մեծ քար տեղը կը դնեն:

ԺԵԱ. 294 Վղպ/ՀՏՎ 28 ՇԲԿ/ԺԵԱ. 183 Մ₂/ԱՀ XI, 103 Ա₁₂/ԼՄ 1880, 47 ԲԼն/Մ 1885, 423 ՂԲ

Մեծ չունեցողը մեծ քարի մը տանը շմիշ (նրգալ) կ'ըլլա:

Բ 1899, 438 Կն

Թե տունը մեծ ունի՝ մեծին պաշտե, թե մեծըմ չունի՝ մեծ քարըմ դիր, անսը մեծի տեղ պաշտե:

ԺԱԲ 107 Ախջ

Տանը որ մի մեծն չըլնի, տեղը քոթուկ կը դնեն:

ԱՇ 63 Ա₂տ/ԺԵԱ. 242 Օ₂Կ

Մեծ չունիս, մեծ քարին հարցուր:

Բ 1898, 333 Դրք

Մեծ չունիս, մեծ փեթակին հարցուր:

ԱՀԱ 10 ՊԼ

Ան մարդն ուր մեծ չունի, թող էրթա մեծ
կարասն հարցնե:
ՀԱ 204 ԱԿն

Տան մեծնի մե աչքը բոռ պտի էղնի, մե ան-
կանն էլ՝ խուլ:

ՀՏՎ 28 Շրկ/ԱՇ 49 Աշտ/ԹՄԿ 137 ԹՖ/ԱՀ IX,
188 ՊԼ

Մեծի ասած, պստիկի լսած:

ԳԱ 9 Վղպ/ՓՇԱ 115 Շրկ/Բ 1898, 200 Կրն/ԿՇ 5
Ղբթ/ԹՄԿ 134 ԹՖ/ԱՄ 1, 132 Վն/Բ 1898, 460
Ղբթ/ՂՄ 1880, 41 Բն/ԱՀ VII—VIII, 498 Աշ/ՀՊ
1895, 1235 Ղբթ/ԺԵԱ 231 Հթ/ԱՀ VII, 97 Բն/ԺԵԱ
201 Տրպ

Խոսքը մեծին, ջուրը պունուրին:

ԳԱ 9 Վղպ/ԺԱԲ 80 Ախյ/ՓՇԱ 108 Շրկ/ԹՄԿ 1:4
ԹՖ/ԲԱ 36 Ղբթ/ԱՆ 6 Նխ/ԱՀ XI, 116 Բրշ/ՂՄ
1880, 27 Բն/ԱՀ VII—VIII, 493 Աշ/ՎԱ 11, 142
Վն/Բ 1899, 651 Խն/ՀԱ 208 ԱԿն/ԵՀԳ 105 Եղպ/Բ
1900, 579 ԿՄ/Բ 1898, 377 Դբթ Մ 1885, 450
Ղբթ/Բ 1898, 809 Բղ

Խոսք ջոջին (մեծ), բան պղակին:
ԱՀ VI, 86 Բն

Դրնին մինձինն է, ջուրը՝ պստիկինը:
ԹՄԿ 86 ԹՖԼ

Մեծի խոսքին ականջ չանողը սոված կը մեռնի:
ԳԱ 25 Վղպ/ԹՄԿ 138 ԹՖԼ

Մեծին խոսքը չը մոռողը (լսողը), գրողին
գուրը կտրե կու:
ՀԱՎ 1891, 116 Տրպ

Մեծին չը լսող ջահելի ոտը հա քարին
կը դա:
ԱՇ 47 Աշտ/ԺԵԱ 243 Օշկ/ՄԹ 36 Շրկ

Պղտիկն օր մեծին մտիկ չէնա, յա (կա մ)
դուլիսը քարին կը դարնա, յա ոտքը:
ԵԱ 121 Խոջ

Մեծին խոսքը լսողի ոտքը քարի չի գա:
ՓՇԱ 115 Շրկ

Որ ուր անկաճ չէնա մեծին, կ'ընկնա մութ
հնեծին (անձրևա ջուր):
ԱՀ VII—VIII, 476 Աշ/Բ 1899, 651 Խն/Բ 1899,
805 Հղբ

Մեծ չը նանչցողը՝ աստված ալ չը նանչնա:
ՂՄ 1880, 39 Բն/ԲԱ 29 Ղբթ

Մինն մարքը մինն խիլ կունենա:
ԹՄԿ 138 ԹՖԼ

Մինն մինն փուր (համբերություն)
պիտի ունենա:
ԹՄԿ 134 ԹՖԼ

Աստված մեծի պակասություն չը տա:
ՓՇԱ 95 Շրկ

Աստված մեծին զվաքը մարդի գլխից ան-
պակաս անի:
ՓՇԱ 95 Շրկ

Վեճնի (մեծ) խոսքը րե լավի էլ ոչ, գեղնին
մեալ չի:
ԱՀ XI, 116 Բրշ

Խոսքը միննին չին հիւղ դարձնի:
ԹՄԿ 114 ԹՖԼ

Խոսքին մեծին խոսքը կտրիլ չեն:
ԲԱ 22 Ղբթ

Քանի պստիկ էի՝ միննմեք էի վախենում,
իփոք միննացա՝ պստիկմեք:
ԹՄԿ 166 ԹՖԼ

Պղտիկին լեզուն կարն կրլա:
ԱՀ IX, 189 ՊԼ

Մեծը մեծով, պղտիկը պղտեկով:
ԺԱԲ 107 Ախյ

Մին ըշխարքում մին իրիգնակ (աբև) կինի
(կլինի), մին տանը՝ մին մեծ:
ԲԱ 30 Ղբթ

Տանը՝ սունը կը պահե:
ՓՇԱ 124 Շրկ

Մարդ շուն րլնի, տան պունուր չըլնի:
ՀՃՀ VII, 96 Վղպ/ԹՄԿ 112 ԹՖԼ

Տան մեծ էղածեղ, գուան շուն էղիր:
ԱՀ 52 Նխ

ՀՅՈՒՐ ԵՎ ՀՅՈՒՐԵՍԻՐՈՒԹՅՈՒՆ

Հացի կտրածը րուրը չի կտրի:
ԳԱ 15 Վղպ/ՓՇԱ 112 Շրկ/ԲԱ 26 Ղբթ

Թրով չը կտրածը հացով կու կարվի:
ԹՄԿ 100 ԹՖԼ

Թուրը մեկ կը կտրե, հացը երկու:
Բ 1898, 603 ՄՖղ

Լեզուն մեկ կը խոսա, հացն երկու:
ԱՀ VI, 85 Բն

Ղոնաղն (հյուր) աստծունն ա:
ՊԺԲ 52 Աշտ/ԹՄԿ 130 ԹՖ/ՀՏՎ 17 Շրկ

Սոխ ու հաց, սիրտդ բաց:

ԳԱ 11 Վղպ/ՓՇԱ 123 Շրկ/ԺԱԲ 83 Ախյ/ԹՄԿ 152
ԹՖ/ՄՀԹ 1859, 414 Լս/ՍԽ 34 Հղպ/ՀԱՎ 1890,
289 Տրպ ԱՀ 5 Սաշ

Այլ ու հաց, սիրտը բաց:

ԱժԲ 85 Բնք/ՊԺԲ 43 Աշտ/ԺԱԲ 83 Ախց/ԱԱ 6
ՊԼ/ԱՀ VII, 75 Բն/ԵԿ 11 Շտ/ԶԲ 39 Զհ

Ջուր ու հաց, սիրտը բաց:

ԱՆ 10 Նբ

Պանիր ու հաց, սիրտը բաց:

ԹՄԿ 149 ԹՖԼ

Գարի հաց, պարզ էրես:

ԺԱԲ 83 Ախց

Ղոնաղը տան տիրոջ վարդն ա:

ԳԱ 60 Վղա/ԱՇ 45 Աշտ/ՓՇԱ 114 ՇԲԿ

Ղոնաղը տան տիրոջ վարդ ու մանուշակն է:

ՄԹ 27 ՇԲԿ

Ղոնաղը տանտիրոն էլն ա, որտեղ ուզի
կը կապի:

ԱՇ 45 Աշտ/ԱԱ 100 ԵԲԿ/ԹՄԿ 150 ԹՖԼ

Ղոնաղի խարբու կատվին հափսա (փիշտ)
չին ասի:

ԹՄԿ 130 ԹՖԼ

Ղոնաղի խաթրու (սիրուն) շանը թաթա
(սպառնալիք) չին ասի:

ԹՄԿ 130 ԹՖԼ

Ղոնաղը տան տիրոջ խացին չի ըշկա, (նա-
յել) երկու ունքի մեշտեղին կիշկա:

ԳԹ 113 ՍԼԲ/ԲԱ 28 ՂԲԲ

Ղոնաղն եկավ, ղոնաղը գնաց, տեղը դար-
դակ չմնաց:

ԳԱ 59 Վղա/ՓՇԱ 112 ՇԲԿ/ԺԵԱ 202 ՏԲԿ

Իրան ոտով եկած ղոնաղը՝ պատիվ չի ունե-
նենալ:

ՓՇԱ 106 ՇԲԿ/ԹՄԿ 103 ԹՖԼ/ՎՍ II, 141 Վհ

Ինքն իրան եկած ղոնաղի պատիվը պակաս
կըլնի:

ԱՇ 30 Աշտ

Անհրապիրեկ հյուրը փուշի վրա կը հաստի:
ԱՏ 1909, 233/ԱԲ 2 4

Ղոնաղը ղոնաղին չէր սիրում, տանտերը ջըխ-
տին էլ (գույգ):

ԱՇ 45 Աշտ/ՀԺՀ VII, 83 Աստ/ՀՏՎ 17 ՇԲԿ/ՀԺՀ
VII, 105 ՂԲԲ/ՎՍ 1880, 32 Բն/Բ 1898, 302
Խն/ԺԵԱ 202 ՏԲԿ/ՈԻԶ 140 ԶԹ

Էն տունը քանդվի, որ ղոնաղ չի գա. էն դո-
նաղն էլ մեռնի, որ իրիկունը չի գա, առա-
վոտն էրա:

ԱՇ 21 Աշտ

Կեհա հուրը (հյուր), կու մնա մուրը:

ԹՄԿ 129 ԹՖԼ

Ղոնաղը որ համփերի, տանտերը հաց կը բերի:

ԱՇ 45 Աշտ

Հյուր պատվողն ու անպատվողը տան տի-
կինն ա:

ԲԱ 26 ՂԲԲ

Այ ու հացին դրուստ չը մտիկ տվողի ան-
կիրը կու քոռանա:

ԹՄԿ 75 ԹՖԼ

Մե փուր հացը օշովին չի քանդի:

ԹՄԿ 134 ԹՖԼ

Այ ու հացը քարն էլ կու իմանա:

ԹՄԿ 74 ԹՖԼ

Բարեկամդ շատ արա, ղոնաղխանեղ (հյու-
րասենյակ) մին արա:

ԱՇ 11 Աշտ

Կոտիկ-կոտիկ եղ ունիմ, ամեն մարդու տեղ
ունիմ:

ԱՇԿ 74 ԱԲԲ

Առաջ հաց, հետո հարց:

ԲՀ 403 ԿԲԽ

Տուն իմ տունն չէ, տուն դուր քացողինն է:

ԱՂ 4 Մշ

ԲԼԹԻՆՔ, ԳԼԹԳԻՆ: ՓՈՍ

Աղջիկն օրեկան, բաժինքը տարեկան:

ՀԺՀ VII, 76 Աստ/ԹՄԿ 65 ԹՖԼ/ԺԱԲ 115, Ախց/ՆՆ
480 ՇԲԿ/ԱՀ VII—VIII, 488 ԱԼԵՆԱ 105 Խտ

Կնկա բերած փողը մայա (դրամագլուխ)
չի դառնա:

ԱՇ 38 Աշտ/ՓՇԱ 110 ՇԲԿ/ԹՄԿ 119 ԹՖԼ

Կնկա բերած փողը՝ հալալ մայա չի դառնա:
ՄԹ 22 ՇԲԿ

Կնկա բերած փուղը՝ փուղութին չի անի:
ԹՄԿ 118 ԹՖԼ

Կնկա բաժնքով մարք չիս դառնա:

ԹՄԿ 118 ԹՖԼ

Կնկա բերած փողը դուռն զանգակ ա, անց
ու դարձ անելիս՝ նկատիդ կը դիպչի:

ԱՀ XI, 114 ԲԲԶ/ՓՇԱ 110 ՇԲԿ/ԹՄԿ 119 ԹՖԼ

Կնկա բերած մալը դափուլուղի (հնաձև
դուռ) կոն է, մարդու կը դիպչի:

ՆՆ 403 ՇԲԿ

Բաժինքը մաշ, հարսը դումաշ (ընտիր
կերպաս):

ՀԺՀ VII, 94 Վղա

Ճեհեգով (բաժինք) հաճախ կերիլ է հեմ
(և) իրեն բերածը, հեմ էրկան դատածը:
ԱՆ 84 Նխշ

Աղջկա դալան (գլխագին) մամուն
(հայր) կը հասնի:
ԺԵԱ 181 Մշ

Փոխը (փոխարինություն) յոթ տուն ա
պահե:
ԳԱ 25 Վղալ/ՊԺԲ 57 Աշտ/ԹՄԿ 161 ԹՖԼ

Տաֆ հաց, փոխ հաց:
Ա 1899, 499 Տրա/ԱԱ 153 Պշալ

Հաց հացին փոխ է:
ԱՀ VI, 90 Բն

ՀԱՅԵՐԱԿԱՆ ԿԵՐԺԻՔ ԵՎ ԲԱՄԲԱՆՔ

Բերնե-բերան, հազար բերան:
ԳԱ 10 Վղալ/ՀՏՎ 3 ՇԲԿ/ԹՄԿ 82 ԹՖԼ/ԱՀ VII—VIII,
489 Ալշ

Հեղվի-լեզու, հազար լեզու:
ԱՄ 1880, 25 Բն

Բերնե-բերան՝ կելնի գերան:
ՀԺՀ VII, 111 Վն/Բ 1899, 650 Խն/Բ 1898, 445,
ԴԲԲ/ԱՄ 1880, 74 Սրա/Բ 1899, 805 Հղբ

Բերնե-բերան՝ կ'ըլլա երկան գերան:
ՀԱՎ 1891, 116 Տրալ

Բերնե-բերան՝ կելնի սուն ու գերան:
ՎՍ I, 123 Վն

Բերնե-բերան—ասեղը գերան:
Բ 1898, 809 Բղ

Էլի բերան, ջվալի բերան:
ԱՇ 21 Աշտ/ՎՍ II, 139 Վն/ՆՆ 520 ՇԲԿ

Աշխարքի բերան, ջվալի բերան:
ԱԺԲ 85 ԲնԲ/ՀԺՀ VII, 77 Աստ

Ամեն բերան տոպրակ չի, որ կարես:
ԱՇ 4 Աշտ/ԺԵԱ 282 Ալշ/ԺԵԱ 198 Տրալ

Իրիք օրվա վրեն իրիքը գիդե, իրիք օրվա
էդենն՝ աշխարքը գիդե (համբավ):
ԹՄԿ 108 ԹՖԼ

Ընշանք մի բան չըլնի, էրկու չեն ասի:
ՀԺՀ VII, 94 Վղալ

Խապար (համբավ) կուգա, խապար կը
խանի դուս:
ԱՀ 1895, 123 Վն

Ծգին (ամբա) ման գամ, կասեն՝ ծուռ ա,
յավաշ (կամա) ման գամ՝ կասեն բոռ ա:
ԱՇ 20 Աշտ/ՓՇԱ 119 ՇԲԿ

Եղին կեթամ՝ գիծ կանեն, կամաց կեթամ՝
շաշ (միամիտ) կասեն:
ԱՇ 18 Աշտ

Եղին կեթամ՝ հուշտիկ (թեթևամիտ) եմ,
յավաշ (կամա) կեթամ՝ բշտիկ (տն-
կյալ) եմ:
ԱՇ 19 Աշտ

Չուտ (շտապ) կերթամ՝ կըսեն խելառ
է, կամաց կերթամ՝ կըսեն ամառ
(թմբած) է:
ԺԱԲ 115 Ախջ

Հուշիկ (հանդարտ) քելիմ, կըսին՝ թուլ
ու շուշուտ քելիմ, կըսին՝ ծուռ ա:
ԺԵԱ 170 Ալշ

Շտապով գնամ՝ գիծ կօսին, կամաց գնամ՝
էշ կօսին:
ԹՄԿ 146 ԹՖԼ/ՍԹ 31 ՇԲԿ

Կամաց քալիս՝ քաղցած է կասին, շուտ
քալիս՝ կատղած է կասին:
ԱՆ 25 Նխշ

Կամաց երթամ՝ գալված (տարտամ) կա-
սին, շուշուտ երթամ՝ խեռալ կասին. խա-
ղաղ երթամ ոչինչ չասին:
ԵԱ 107 Խաշ

Հուշիկ քելիմ կըսին՝ կամկառ (հանդարտ),
շուշուտ քելիմ, կըսին՝ շիթառ (խելա-
ցնոր):
ԱՀ 1894, 263 Ալշ

Ամենուն քով էշուն պոչը չը կտրվիր, որը՝
«կարն է» կրսե, որն՝ «էրկան»:
ԱՀ IX, 180 Պլա/ՀԱ 207 Ակն/ԹՄԿ 105 ԹՖԼ

Էլին քովը կողուդ պոչը մի կարեր. կամ՝
կարճ կըսեն, կամ՝ երկայն:
ԲՀ 404 ԿԲն

Ձավար լցեր մեջ սանդիկ, կը ծեծա:
ԱՀ 1894, 264 Ալշ/ԱՇ 44 Աշտ

Բուրդ դնում են, բամբակ գցում:
ԱՇ 10 Աշտ/ԹՄԿ 82 ԹՖԼ

Սոխը քանի կեղվես, կու կեղվի:
ՀԱ 213 Ակն/ԱՀ IX, 190 Պլա

Իրա հացը ուտում ա, ուրիշի վրեն խոսում:
ԳԱ 58 Վղալ/ԱՇ 27 Աշտ/ՓՇԱ 106 ՇԲԿ/ԹՄԿ 104
ԹՖԼ

Թող իմ փոքր կուշտ ըլի, բող ասեն՝ անորի
շուն:
ԱՇ 27 Աշտ/ՓՇԱ 104 ՇԲԿ

Մարքի աշք դուս գալալ ա, քանց անըմբ:
ՎԱ 31 Վդալ/ՓՇԱ 115 Շրկ/ժԱԲ 118 Ախց Ե՛Գ
108 Եվդ/Ա՛Ն VII—VIII, 467 ԱլԷ/Բ 1899, 650
Խա/ՎՍ 1, 132 Վն/Մ 185, 451 ԿԼԹ

Անկանդ կտրե, էտիդ ձգե:

Ա՛Շ IX, 180 Պա/ՀԱ 215 ԱԿն

Անկաջդ Կտեդ քցի, տես ընչէր կը լսես:
Ա՛Շ 5 ԱՀա/ՓՇԱ 92 Շրկ

Փսիսոցը տուն կը քանդի:

ԳԱ 22 Վդալ/ԹՄԿ 164 ԹՖԼ/Ա՛Ն IX, 191 Պա ԱԲ
11, 15 ԱԿԼ

Թորը-վերըրը (Բ ա մ Բ ա ս ս ն ք) տուն
կը քակե:

ԺԵԱ 251 ՀգԿ

Բամբասողը նդարի (ը ն կ ու գ ի) տոպրակ ա,
իճչքան տյուրյուր (շ ա ր ժ Ե լ) տաս ձեն կը
հանի:

ԲԱ 11 ԴԼԲ/ԳԹ 111 ՍԼԲ

Խալխի ասա-կոսեն ով .կու մունջ կացեն:

ԹՄԿ 114 ԹՖԼ

Բամբասանը չէ, քանն ասանք է:

ՀՏՎ 3 Շրկ/ժԱԲ 87 Ախց/Բ 1898, 133 ԿԲՆ ԼՄ
1880, 12 ԲԼն/Ա՛ՀԱ 4 Պա/Բ 1899, 425 Կն/ՊՀԿ,
1655 ԷվԲ Ե՛Գ 98 Եվդ/ՀԱՎ, 1893, 359

Խոսքի սուտը չի ըլնիլ, սխալը կըլնի:

ՊԺԲ 49 ԱՀա/ՆՆ 501 Շրկ/Բ 1899, 696 ԹՎԼ

ԳԱՂՏՆԻՔ ԵՎ ԳԱՂՏՆԱՊԱՆՈՒԹՅՈՒՆ

Գիտեցածը ամեն մարդի չեն ասի:

Ա՛Շ 14 ԱՀա/ԲԱ 12 ԴԼԲ

Ինչոր գիգենան, չին դուս տա:

ԹՄԿ 103 ԹՖԼ/ԹՄԿ 81 ԹՖԼ

Քարը վե կալ, տակը դիր:

ԺԵԱ 216 Վդալ/ՊԺԲ 58 ԱՀա/ՓՇԱ 126 Շրկ

Ձախը տեղը, քարը վրան:

ՀԱՎ 1893, 358 ՏԲԼ/Բ 1898, 472 ԳԿ

Սատանի անկանը խուլ:

ՀՏՎ 24 Շրկ/Ա՛Ն 77 ՆԽՉ/ԵԱ 104 ԽաՉ/Բ 1900,
599 ԿՄ ՎՍ 1, 136 Վն

Տունը մերը, խոսքը մերը:

Ա՛Ն 9 ՆԽՉ ՆՆ 532 Շրկ/ԹՄԿ 161 ԹՖԼ

Աշքովդ տես, փեշովդ ծածկե:

Ա՛Ն 31 ՆԽՉ

Պղինձը վեր ընկալ չը կոտրվեց, ձենը վեր
էլալ:

ԺԵԱ 227 Վդալ/ՊԺԲ 56 ԱՀա/ՓՇԱ 122 Շրկ/ժԵԱ
36 Լա/ՀԱՎ 1930, 381 ԴԼԲ/ԹՄԿ 149 ԹՖԼ

Թասն ընկալ, ձենն էլալ:

ՀՏՎ 9 Շրկ/Ա՛Ն VII—VIII, 463 ԱԼԷ ԼՄ 1880, 22
ԲԼն/ՎՍ 1, 126 Վն

Ամանը վեր ընկալ կոտրվեց ո՛չ, ամա ձենը
ամենքը իմացան:

ՄՀԹ 1859, 414 Լա/ԹՄԿ 69 ԹՖԼ

Կուժը գլորվեց, չը կոտրեց, բայց ձենը
Եկալ:

ՍԽ 25 ԶգԿ

Մգրալը (ն ի գ ա կ) ջվալ չի մտնի:

ՓՇԱ 116 Շրկ/ժԵԱ 179 ԲԼն/ՀՃՆ VII, 96 Վդալ

Սգրալը ջվալի միջին չես պահի:

Ա՛Շ 50 ԱՀա

Շուրին (տ ե դ) ջվալուժը չի թախ կենա
(Թ ա ք ն վ Ե լ):

ԹՄԿ 144 ԹՖԼ

Մախաթը ջվալը չի պարտի:

ՆՆ 510 Շրկ

Գետինը ձենը տեղ կը հասցնի:

Ա՛Շ 14 ԱՀա/ՓՇԱ 98 Շրկ

Գետինն անկաճ ունի:

Բ 1899, 478 Կն/Բ 1900, 564 ԿՄ

Պատն անկան ունի:

Ա՛Ն 31 ՆԽՉ/Ե՛Գ 112 Եվդ/Ա 1889, Ա 48 ՀՀն

Պատն էլ անկաճ ունի:

ԹՄԿ 149 ԹՖԼ/ՀԱՎ 1892, 24 ՏԲԼ

Պատերը անկաճ ունեն, խաբար կը տանեն:

ԲԱ 35 ԴԼԲ

Ձուրս պատը չուրս անկաճ ունի, մարդու
խորհուրդը դուս կու տանի:

ԹՄԿ 148 ԹՖԼ

Թաքուն ցուլ էկողը (Բ ե դ մ ն ա վ ո ր վ Ե լ)
աշկարտ (ա կ ն հ ա յ տ) կը ծնի:

Ա՛Հ XI, 113 ԲԼԷ/ԲԱ 22 ԵԼԴ/ԳԹ 118 ՍԼԲ

Թաքուն քանը քառսուն օրվա բելլու (հ ա յ տ -
ն ի) կանի:

ԺԵԱ 221 Վդալ

Ակոաքներեն դուրս Եկած խոսքը շատ մնա
ծածուկ, քառսուն օր է:

ԼՄ 1880, 9 ԲԼն

Սատանի շարուխը (տ ր Ե խ) մեկ օր կը մաշի:
ՆՆ 525 Շրկ

ՓՈՐՉ, ՓՈՐՉԱՌՈՒԹՅՈՒՆ: ՍՈՎՈՐՈՒԹՅՈՒՆ:

ԺԵԹ-ԳԵՏՏԵՐԵԿՈՒԹՅՈՒՆ

Աշխարհքս տես և ուս է:

ՊԺԲ 44 ԱՀա/ԹՄԿ 73 ԹՖԼ/ՀԱ 268 ԱԿն Ա՛Հ VI,
75 ԲԼն/ԱԿ 1894, 264 ԱԼԷ/ԱԲ 11, 13 ԱԿԼ

Ինչ ցանովի՝ բուսնովի, ինչ տեսնովի՝ սով-
բովի:

ԱՇ 29 Աշտ/ԺԵԱ 296 Վդպ

Փորձված բանը լավ ա, բանց անփորձ մա-
ծունը:

ԺԵԱ 229 Վդպ/ԺԱԲ 82 Ախյ/ՄԹ 45 ՇԲԿ/Բ 1898,
378 ԴԲԲ/Մ 1885, 424 ՂԼԹ

Փորձած թանը, մի տա անփորձ մածնի:

ԳԱ 27 Վդպ/ԱՇԳ 73 ԱԲԲ

Բու փորձած թան, մի տար ուրիշի ան-
փորձ մածնով:

ԼՄ 1880, 59 ԲԼԽ/ԱՀ XIX, 96 ԱԼԶ

Կեր փորձած թանը, մի ուտի անփորձ մա-
ծունը:

ՀԺՀ VII, 82 Աստ

Փորձած սատանեն լավ է, բանց անփորձ
հրեշտակը:

ՓՇԱ 125 ՇԲԿ/ԹՄԿ 164 ԹՖԼ/ԿՇ 7 ՂԲԲ/ԵՀԳ 110
ԵՎԴ

Չր փորձած ձիու ետևից մի անցնիլ:

ՓՇԱ 121 ՇԲԿ/ԼՄ 1880, 49 ԲԼԽ/ՎՍ 1, 135 ՎԶ

Չր փորձած ձիու ետևից մի կանգնի:

ԹՄԿ 148 ԺՖԼ

Չր փորձած մարդից պարտք չանես:

ԲԱ 34 ՂԲԲ

Չփորձած մարդի սիրտդ բռնես ոչ:

ԲԱ 34 ՂԲԲ

Օվ քիչ է փորձի, քիչ էլ գիդե:

ԹՄԿ 170 ԹՖԼ

Փորձած հարևանը, անփորձ բարեկամա լավ ա:

ԲԱ 41 ՂԲԲ

Շատ ապրողը շատ բան չի իմանա՞ շատ
ման էկողը շատ բան կիմանա:

ՆՆ 517 ՇԲԿ/ԹՄԿ 146 ԹՖԼ/ԿՇ 1 ՂԲԲ

Շատ ապրիլը բան չէ, շատ տեսնիլն է բան:

ՆՆ 61 ՆԽԶ/ԺԱԲ 91 ԱԽԳ

Շատ ապրողը շատ բան կու տեսնե:

ԹՄԿ 145 ԹՖԼ/ԱՆ 48 ՆԽԶ/ԱՀ IX, 189 ՊԼ

Մարթ քանի ապրի, շատ բան կու սովորի:

ԹՄԿ 136 ԹՖԼ

Հերիմն (բժիշկ) էն է, որ գլուխն է էլի:

ԱՀ VI, 90 ԲԼԽ/ԱՀ VII—VIII, 471 ԱԼԶ

Խալիս (անխառն) ոսկին բովմը բեղու
կանի (հայտնի դանակ):

ԱՇ 33 Աշտ/ՓՇԱ 102 ՇԲԿ/ՀԱՎ 1892, 24 ՏԲԿ

Հարևանի ոչխարը գիլը տարավ, հարևանն
իրանին մուղար կացավ (հետևեց):

ԱՇ 40 Աշտ/ՓՇԱ 111 ՇԲԿ

Փորձածը նորից չեն փորձի:

ԱՀ XI, 117 ԲԲԶ/ԳԹ 123 ՍԼԺ

Փորձվածին մի փորձիր:

ԱՆ 31 ՆԽԶ

Ինչկի մե մարդու հիդ մե փուր տղ չուտիս,
չիս հանցնա:

ԹՄԿ 106 ԹՖԼ

Ուստեն (վարպետ) էն է, որ գլուխն է էլի:

ՉԲ 62 ՉԶԺ

Սորված չը կայնի:

ԼՄ 1880, 53 ԲԼԽ

Սորվուկ ձև չկայնի:

ԺԵԱ 180 ԲԼԽ

Որ առվովը ջուր ա գնացել, էլ կերա:

ԱՇ 61 Աշտ/ՊԺԲ 53 ՓՇԱ 94 ՇԲԿ

Մին առու որ ջուր դա, հույս կա, որ մին

էլ դա:

ՀԺՀ VII, 84 Աստ/ԱՀ XII, 101 ԱԼԶ

Սովորին մի պակասացնի, անսովորին մի սո-
վորցնի:

ՓՇԱ 123 ՇԲԿ/ԱՇ 60 Աշտ/ԹՄԿ 155 ԹՖԼ/ԱՀ VI,
77 ԲԼԽ/ԱՀ 1894, 264 ԱԼԶ/ՎՍ 1, 136 ՎԶ/ՀԳ 1865,
1235 ՂԼԹ/ԱՀ 115 ՊԼ

Ոսկոր բերող շունը ոսկոր ալ կը տանի:

ԱՏ 1909, 244

Սորվուկն ու կատուկը մեկ է:

Բ 1898, 809 ԴԴ

Սովոր գելն ուտն լավ է, բանգ խամր (ան-
վարժ):

ԹՄԿ 153 ԹՖԼ/ԱՀ 14 ԼԽ

Կուգ սովրավ ի բուգ:

ԱՀ VII—VIII, 468 ԱԼԶ

Ոչ կոնակդ էրկու լարի սորվեցուր, ոչ փոքր
էրկու հացի:

ԼՄ 1880, 48 ԲԼԽ

Սովորությունը բնությունը կըլլա:

ԱՆ 31 ՆԽԶ

Աշխարհը ոնց բռնես, ընենց էլ կերա:

ԱՇ 2 Աշտ

Մեծը դրախտիցն տ դուս էկել:

ԱՀ XI, 114 ԲԲԶ/ՓՇԱ 108 ՇԲԿ/ԺԱԲ 81 Ախյ/ՎԵ
11, 151 ՎԶ

Տղան չը ձեռնորը ծնկվիմ կը ձեռնե:

ԺԱԲ 81 Ախյ/ԱՇԳ 72 ԱԲԲ

ՈՒՏԵԼԻՔ-ԿԵՐԵԿՈՒՐ, ՀԵՂՈՒԿ-ԽՄԻՉՔ,
ՀԱՐՈՒՍՏ-ՅՈՐ

Հացը՝ սուլբան, ջուրը՝ վազիր, մնացածը՝
գրգիր-մըգիր:

ԺԱԲ 113 Ախյ/Մ 1885, 450 ՂԱԲ/ՀԱՎ 1892, 184
ՏԲԱ

Հաց մարդաեան, հաց մարդակորուս:

ԱՀ VI, 88 ԲՀ/ԱՀ XX, 108 ԱԼ/ՎԱ I, 128 ՎՀ

Շեքերը անուշ է, ամամ՝ հացին տեղը չըրոնք:

ՀԱՎ 1892, 184 ՏԲԱ/ԱԱ 123 ԵԲԻ

Տանը հաց, մարդուն շոր:

ԺԵԱ 239 ԿԼԱ

Հացի քարվան եկեր ա, քացին՝ չէ:

ԱՀ VII—VIII, 495 ԱԼ

Պատեմ ընկնող չը մեռնի, հացեմ ընկնող
կը մեռնի:

ԱՀ XX, 110 ԱԼ

Հացիկ, ջրիկ—կյանք երջանիկ:

ԵԱ 118 ԽԱԶ

Երկու ջուր, մի հաց:

ԺԵԱ 294 ՎԴԱ/ԱՀ 5 ՊԼ

Երկու ջուրը մեկ հացիմ տեղ կը բռնե:

ԺԱԲ 9: Ախյ/Մ 1880, 18 ԲՀ

Երկու ջուրը մեկ հացի բան կանե:

ԱՀ 55 ՆԲԶ

Ջուրն անուշ է, քանց նոսն գինին:

ՓՇԱ 122 ՇԲԻ/ԱՇ 7 ԱՀ

Աշնան գինին, գարնան՝ ջուրը:

ԳԱ 61 ՎԴԱ

Ջրի օգուտն էլ շատ ա, վնասն էլ:

ԲԱ 36 ՂԲԲ

Հաց դրած, բանն անիծած:

ՓՇԱ 112 ՇԲԻ/Բ 1898, 133 ԿԲ/ԳԱ 12 ՎԴԱ/ԱՀ
IX, 187 ՊԼԱ ԱՀ VI, 90 ԲՀ/ԺԵԱ 187 ՎՀ/ԵՀԳ 106
ԵԿԴ

Սուփրեն գցած, բանն անիծած:

ՊԺԲ 57 ԱՀ/ԺԵԱ 152 ԹՖԻ

Անհախ (անվարձ) կեղնի, անհաշ չեղնի:

ՀՏՎ 2 ՇԲԻ/ԱՀ XI, 112 ԲԲ/ԱՀ VI, 75 ԲՀ/ԱՀ
VII—VIII, 488 ԱԼ

Անհախ կուլի (լինել), անհաց չի ունի:

ԺԵԱ 244 ԱՀ

Որ կա հաց ու բան, սուտ է ամեն բան:

ԼՄ 1880, 48 ԲՀ

Թացան կացած տուն սով չի մտնի:

ԵԱ 118 ԽԱԶ

Բրդուն մը բան, կածե կով մի կբան:

ՀՃՀ VII, 89 ԱԼ/ԺԵԱ 208 ԳԴ/ՎԱ II, 149 ՎՀ

Ապուրն ապրանք, հացը պատրանք:

Բ 1900, 563 ԿՄ

Ապուրն ապրանք, սոխը պարծանք:

ԲՀ 403 ԿԲ

Ապուրն ապրանք է, ալ բանը՝ պարծանք:

ԺԱ I, 40

Ապուր կեր՝ դուր ել, փլավ կեր՝ լեռ ել:

ԺԱ I, 40

Պող ապուր, շան կերակուր:

ՀԱՎ 1892, 24 ՏԲԱ

Խավիժ խավիժ, պապեն ուտի՝ ընկնի ոտից:

ԳԱ 3 ՎԴԱ/ՓՇԱ 107 ՇԲԻ/ՂՄ 1880, 26 ԲՀ/ԺԵԱ
183 ՎՀ

Հերիսեն՝ կտրե դսեն (գրույց):

ՀՏՎ 15 ՇԲԻ/ԱՀ VI, 88 ԲՀ

Միսը հո միս ա, շորվեն աչքի լիս ա:

ԱՇ 47 ԱՀ

Միսը խոմ միս ա, խաշուն աչքի լիս ա:

ՄՀԲ 1859, 414 ԼԱ/ԹՄԻ 132 ԹՖԻ

Կերածդ ի վոռ (չրապուր), կաֆես

(գլուխ) ի բոշ (դատարկ):

ԱՀ 17 ՎՀ

Փափեն (խաշիլ) ինչկի (մինչև) բուզը,

շիլափլավն ինչկի դուր:

ԹՄԻ 165 ԹՖԻ

Իշխան ձուկը Սևանա ձովի ջրով:

ԱՀ 14 ՆԲԶ

Գինի էրմանն (հայի) դինի (հավատ):

ԹՄԻ 85 ԹՖԻ/ՓՇԱ 98 ՇԲԻ/ԳԱ 2 ՎԴԱ

Գինին ծիրուց գավազան է:

ԹՄԻ 84 ԹՖԻ/ԳԱ 65 ՎԴԱ

Գինի, խմե ու քնի:

ՓՇԱ 98 ՇԲԻ/ԱՀ 14 ԱՀ

Որտեղ գինի, էնտեղ քնի:

ԺԵԱ 171 ԱԼ/ԺԵԱ 226 ՎԴԱ/ԹՄԻ 158 ԹՖԻ/ՓՇԱ
105 ՇԲԻ/ԿՇ 3 ՂԲԲ

Խմիչքին՝ մեկը լավ է, երկուսն բավ է, իրերն՝

ցավ է:

ԵԱ 100 ԽԱԶ

Մի խմեք քանի մ՝ հատիկ, որ չեղնիս խախը

ու խախիկ (խաշտառակ):

ՀՃՀ VII, 91 ԱԼ/ԺԵԱ 188 ՎՀ

Գիճու մի քաւր դեղ, մնացածին՝ տեղ:
ՀԺ VII, 94 ՎԴԿ

Գիճին անուշ-անուշ կը խմվի, լեղի-լեղի գուրս
կելլե:
ՀԱՎ 1892, 382 ՏԲԿ

Գիճին մարդու չի մեռցնի, համա շան օրը
կը բցի:
ԳԱ 3 ՎԴԿ/ՀԺ VII, 78 Աստ

Գիճովը իր յա (կամ) հարը լացնէ կու, յա
մարը:
ՀԱՎ 1892, 382 ՏԲԿ

Գիճովին յա լացը կուգա, յա շ...:
Մ 1886, 45 ՏԲԿ

Գիճովին ձեռք մի գարնեք, տն ինքնիքն վար
կընկնի:
ՀԱՎ 1893, 358 ՏԲԿ

Գիճով մարդն ինքզինքն ամենն խելացի
կը կարծէ:
ՀԱՎ 1893, 382 ՏԲԿ

Գիճին հարցունցին.— Ավրանդ շատ է, թէ շի-
մածդ: Ասաց.— Շիմածս չի գիտեմ, ավ-
րածս համարեք շունի:
ԱԱ 38

Գիճի խմողը մեկ դան (անգամ) կը սար-
խոշնա (հարբել), խմացնողը՝ խազար
դան:
ՎՍ II, 136—137 ՎՆ

Նիսիա (ապառիկ) գիճի խմողը էրկու հետ
կը հարբի:
ՀԺ VII, 96 ՎԴԿ/ՀՏՎ 27 ՇԲԿ/ԺԵԱ 198 ՏԲԿ

Նիսիա գիճին էրկու ջեր (անգամ) կու
հարբեցնէ. մեկ՝ խմելիս, մեկ էլ՝ փուղը
տալիս:
ԹՄԿ 142 ԹՖԼ

Իժին գիճի են տվել, գնացել գիլի հետ կոխվ
է արել:
ԺԵԱ 211 ՎԴԿ/ԱՇ 29 ԱՂա

Խենթը գիճովին վախցեր է:
Բ 1900, 879 ԿՄ/ԱՀ IX, 188 ԳԼ

Գժի հախից հարբածն ա գալիս:
ԱՂ 21 Լա

Հարբելու վերջը փոշմանություն (գրդ-
շումն) ա:
ՄԹ 26 ՇԲԿ

Խմելուս հան-հան, հաշվումը՝ վան-վան:
ԺԵԱ 239 ԿԼԿ/ԿՇ 3 ՂԲԲ

Գիճի, բախի (օղի) — հան-հան, հապալ, քի-
թապ (հաշիվ) — վան, վան:
ԼՄ 1880, 15 ԲԼՆ

Գլխը տաքցավ՝ ճեպը (գրպան) կը պաղի,
ճեպն որ տաքցավ՝ գլխը կը պաղի:
Բ 1898, 809 ԳԴ

Արաղ խմես՝ լավ բան չի, գիճի խմես՝ խաղ
կանչի:
ՄՀ 21 Լա/Բ 1900, 618 ԿՄ

Գիճի ա՝ բան չի, ամեն մարդի բան չի:
ԲԱ 12 ՂԲԲ

Փունջը (խմիչք) մոնջին պոլոպոլու (լեզ-
վանի) կանն:
ԱՆ 30 ՆԻՂ

Ամեն ինչի մերը ձագ կը բերն, սրա (խը-
միչքի) ձագը մեր կը բերն:
ՓՇԱ 91 ՇԲԿ

Արաղը՝ փութումը կու տա վարաղը (ոսկե-
գօծ ու բոլոր):
ԹՄԿ 74 ԹՖԼ

Ռաղիս (արաղ) իժու փորն էլ լցնես՝ կո-
տոշները շաքաղ կը կանչեն:
ԱՀ VI, 97 ԲԼՆ

Մարդն ի հալավ, էջն ի փալան:
Բ 1898, 200 ԿԲՆ/ԺԱԲ 86 ԱԽԳ/ՆՆ 510 ՇԲԿ/ԼՄ
1880, 38 ԲԼՆ/ՀԱ 210 ԱԿՆ/ԱՀ VII—VIII, 462
ԱՂ/ԱԱԳ 1855, 104 ԳԼՆ/ՀԱՎ 1891, 116 ՏԲԿ/Բ
1899, 425 ԿՆ

Էջը փալանով, մարդը հալավով:
ԵՀԳ 102 ԵՎԴ

Էջին փալան, մարդուն հալավ:
ՎՍ I, 125 ՎՆ/ԹՄԿ 104 ԹՖԼ

Շոր տուր՝ շնորհք տամ, հաց տուր՝ ունեզ
(գոլջն) տամ:
ԱՇ 63 ԱՂ/ԹՄԿ 146 ԹՖԼ

Շոր տուր՝ շնորհքի գամ, հաց տուր՝ ունեզի
գամ:
ԱՀ XI, 115 ԲԲԶ

Շոր տուր՝ շնորհքի գամ, հաց տուր՝ խելքի
գամ:
ՀԺ VII, 96 ՎԴԿ

Շոր տուր՝ շնորհքի գամ, հաց տուր՝ ուժի
գամ:
ՆՆ 518 ՇԲԿ

Շուր տու՝ շնորքի դամ, հայ տու՝ ուշկի
դամ:

ԹՄԿ 146 ԹՖԼ

Խալավ (հագուստ) մարդուն քելք կը
պիրի, կնիկ մարդուն խելք կը պիրի:
ՀժՀ VII, 109 ՎՆ

Փարհն (փող) մարդու խելք կը բերի, խա-
լավ մարդու քելք կը բերի:
ՎՍ II, 152 ՎՆ

Շորն ասաց.— Դու ինձ պահի բողջամիջին
(կապոցի մեջ), ես քեզ պահեմ մար-
դամիջին:

ԺԵԱ 228 ՎԳ/ՀՏՎ 6 ՇԲԿ/ԵԱ 12 ԱԼԶ/ԱԲ II, 15
ԱԿ/ՓՇԱ 100 ՇԲԿ/ԺԵԱ 234 ԼԱ/ԿՇ 2 ՂԲԲ/ԹՄԿ
89 ԹՖԼ/ԱՀ VI, 83 ԲԼՆ/ՁԲ 60 ՁԿՆ

Լաթը պահե պողչան, որ տանի քեզ պողչան.
ԱՏ 1927, 144

Մալած շորն ինքն իրան կու մաշվի:
ԹՄԿ 116 ԹՖԼ

Նորը մաշ, հիմն արևաբաշխ:
ԼՄ 1880, 44 ԲԼՆ/ԱՀ VII—VIII, 191 ԱԿԶ

Մարդին մարդ շինողը շորն է:
ԱԺԲ 89 ԲՆԲ

Շորը շնորքի համար է:
ՓՇԱ 119 ՇԲԿ

Որբան կ'աղքատնաս, շախա (շքեղ) հագիր:
ԼՄ 1880, 48 ԲԼՆ

Մարդու կարողությունը հագուստովը կու
իմացվի:
ԹՄԿ 136 ԹՖԼ

Լեհին ճար կա, նեղին՝ ճար չը կա:
ԱՇ 33 ԱԶ/ՓՇԱ 107 ՇԲԿ/ԹՄԿ 171 ԹՖԼ/ԱՀ IX,
184 ՊԼ/ՎՍ II, 141 ՎՆ

ՀԻՎԱՆՈՒԹՅՈՒՆ, ԲԺՅՈՒԹՅՈՒՆ ԵՎ ՈՌՈՂՋԱՊԱՆՈՒԹՅՈՒՆ

Սաղություն (սոողչություն) սուլթանու-
թյուն:

ԳԱ 34 ՎԳ/ԹՄԿ 153 ԹՖԼ

Սաղություն, սուլթանություն, մի ասեք
կա աղքատություն:
ՓՇԱ 122 ՇԲԿ

Սաղ ըլնեմ, Բաղդադ ըլնեմ:
ԳԱ 31 ՎԳ/ԹՄԿ 154 ԹՖԼ

Մերը որ ուտի եղեղն, տղան կըլի՝ խրեղն:
ԳԲ 116 ՍԼ/ԵԱ 119 ԽԵԶ

Հայեղան առածանի—4

Բանը ծնունդը չի, բանը սնունդն ա:
ԳԱ 65 ՎԳ/ՀժՀ VII, 81 ԱՍՍ

Հիվանդի աչքը դռանը կըլնի:
ԳԱ 32 ՎԳ/ԵԱ 113 ԽԵԶ/ԱՀ IX, 187 ՊԼՆ

Հիվանդի աճկը դուսը կուլի:
ԹՄԿ 122 ԹՖԼ

Հիվանդին աճկաճը չորս կըլլա:
ԱՆ 36 ՆԽԶ

Հիվանդն հն ա, որ չամիչը օխտը տեղից ա
կծում:
ԱՇ 39 ԱԶ

Հիվանդին գեշն էն ա, որ աճկողինը կը բողա,
բարձին կը պառկի:
ԱԱ 95

Հիվանդը չէ հիվանդ, հիվանդի տերն է հի-
վանդ:
ՀՏՎ 15 ՇԲԿ/ԱՀ VII—VIII, 496 ԱԿԶ

Լավ է հիվանդը, քան դժվարեղիվը:
ՀԱ 207 ԱԿՆ

Մարդի ինչտեղը ցավեց, հոգին հետեղն ա:
ՓՇԱ 118 ՇԲԿ/ԱՀ 49 ԱԶ/ԹՄԿ 139 ԹՖԼ/ԱՀ 40
ՆԽԶ/ՎԱԿ 1892, 383 ՏԲԿ/ԱՀ IX, 188 ՊԼ/ԱՀ VI,
93 ԲԼՆ

Ցավը գուրա վագե-վագ, դուրս կը գնա՝ նագե-
նագ:
ՄԲ 48 ՇԲԿ

Ցավի մտնելը հեշտ ա, դուս դավը դժվար:
ՄԲ 45 ՇԲԿ

Ցուրտը բաթմանով (5—10 կլգ չափ) մըտ-
նում ա, մսխալով դուրս դալիս:
ԲԱ 41 ՂԲԲ/ՈՒՋ 189 ՁԲ

Հիվանդությունը սելով տուն կէհա, մսխա-
լով՝ դուս գնա:
ԹՄԿ 122 ԹՖԼ

Հիվանդությունը դմակ-դմակ կը մտնի, դա-
հակ-դանակ դուս կը դա:
ՀժՀ VII, 83 ԱՍՍ

Հիվանդությունը դալուս խաբարդ չինի,
գնալուս խաբարդ կ'ընի:
ՀժՀ VII, 83 ԱՍՍ

Ցաֆն իր գլուխը լուս կու գցե, Թե վուր
դուս վրեա չը դրիր:
ԹՄԿ 183 ԹՖԼ

Ցավը քեզ դուրս կը գա, քե որ չը ցանցընես:
ՓՇԱ 128 ՇԲԿ

Օրը մքնանա, ցավը շատանա:

ԹԾԿ 170 ԹՖԼ

Ատամը կը հանե անդամը:

ՓՇԱ 95 ՇԲԿ՝ՎՍ 1, 121 ՎՆ/ԺԵԱ 210 ՎԴԿ

Կուզես ատամի ցավեն ազատվիս, արմատը արեգակին ցույց տուր:

ԺԵԱ 202 ՏԲԿ/ԳԱ 60 ՎԴԿ

Քիչիկ ցավիկ, անուշ մանիկ:

ՀԱՎ 1891, 300 ՏԲԿ

Բշուկ ցավիկ, թեղով մահիկ:

ԷՀԳ 116 ԵԻԳ

Աննար ցավի դեղը գերեզմանն ա, աննար հիվանդի բժիշկը՝ մահը:

ԲԱ 9 ԵԲԼ

Երկար հիվանդությունը մահ կը բերե:

ԱԱ 47 ՊԶԿ

Ճլերքը (քոքախտ) ջուրը վուր կու պղտորվի, էլ չի ապրի:

ԹԾԿ 131 ԹՖԼ

Տեքալը որ շինի, հիվանդը հիվանդ չէ:

ՓՇԱ 125 ՇԲԼ

Յավն անգան ունի:

ԹԾԿ 163 ԹՖԼ

Հիվանդացա՝ չը մեռա, ուղյուլմիշ Էղա՝ (կրկնեցի) մեռա:

ՀԺՀ VII, 82 Ասա

Յավը ցավագարին կը բռնի:

ԱՀ XI, 116 ԲԲԶ

Յավին աղեկը չըլլար:

ԱՀԱ 14 ՊԼԻ

Ցուրտը տաքած տեղը կրակին չեն անի:

ԱԺԲ 91 ԲԵԲ

Խոսա (հիվանդոտ) դսմին (ասածդ) ուշ կը մեռնի:

ԵԱ 109 ԽԽԶ

Դուքս ես տանում մքսում ա, տուն ես բերում՝ ք... ա:

ԱՀ 26 ՍԶ

Մարդիս իշտահը ատամի տակին ա:

ԳԱ 5 ՎԴԿ/ՓՇԱ 106 ՇԲԿ/ԹԾԿ 101 ԹՖԼ/ՀԺՀ VII, 99 ՂԲԿ/ՈՒԶ 140 ԶԲ

Դուխդ պաղ պահե, Ետեներդ տաք:

ԹԹ 5 ՇԲԼ

Դուխդ պաղ, փորդ թուլ, ոտքդ տաք պահեցիր, հեքիմ (բժիշկ) էղար, գնացիր:

ՀԱՎ 1892, 183 ՏԲԿ

Եղ, փորի դեղ:

ԵԱ 114 ԽԽԶ/ԳԹ 116 ՍԼԺ

Ցրտից վախեցի, որ ցավ չը տեսնես:

ԹԹ 45 ՇԲԼ

Երկու ձեռք մեկ գլխու համար է:

ԵԱ 113 ԽԽԶ

Ճաննի նստած տեղը աղույոտ (քուսավուր) կեցնի:

ՎՍ 11, 145 ՎԶ

Մանր ոտովին (հիլի) ավելը տու, հետևեն եքրա:

ԵԱ 109 ԽԽԶ

Ծիրան մին կեր, խնձոր՝ երկու, դամբուլ՝ քանի փորդ տանի:

ԱՇ 35 ԱՀԽ

Տղան ջուրը մեծնա կու, ձուկը՝ ծովը:

ՀԱՎ 1892, 183 ՏԲԿ

Ափ մը ջուր, ափ մը լույս (սառը ջուրը աչքերին օգուտ է):

ԱՆ 11 ՆԽԶ

ԸՆՏՈՆԻ ԿԵՆԴՆԻՆԵՐ: ԶԵՆՈՋԱՆ ՎԱՅՐԵՐ ԵՎ ՆԲՆԵՑ ԲՆԻԿՆԵՐԸ

Շունը շինականի պահապան ընկերն է:

ՎՍ 11, 147 ՎԶ

Լավ շունը զեղացու արբնեկն ի (դուր՝ ծակից):

ՎՍ 11, 141 ՎԶ

Լավ շունը տան պահապանն ի:

ՎՍ 11, 141 ՎԶ

Շան տիրասիրությունն ու հավատարմությունը գոված են:

ԲԱ 32 ՂԲԲ

Շունը հավատարիմ ա, կատուն՝ գող:

ԲԱ 32 ՂԲԲ

Կատուն կեղծավոր կըլնի:

ԳԱ 22 ՎԴԿ

Ամեն մարդ առավոտյան ա լվացվում, կատուն՝ իրիկունը:

ԲԱ 8 ՂԲԲ

Լավ ձին անգին ա, վատը՝ պատին:

ԲԱ 20 ՂԲԲ

Ձին ճանչըցիր քավածքեն, իսկ աղջիկը՝ ճայվածքեն:

ԱՆ 24 ՆԽԶ

Աղեկ տղին մեկ խաբար, աղեկ ձիուն մեկ
զանգու (ա ս ա ն դ ա կ):

ԱՀ XII, 93 Ա₁₂

Էջը մնա—բգե, գնա. ձին մնա—բող, գնա:

ՄՀ 21 Ա₁₁

Էջն անառակ ի, ջորին առանց բռնակ ի:

ՎՍ I, 125 Վ₁₁

Կինս կուտամ, ջորիս շիւ տա:

ԵԱ 103 Պ₁₂

Էծը սատանա կրնի:

ԱՀ 21 Ա₂₁/ԹՄԿ 94 ԹԳ/ԱԱ 3 Պ₁₁

Էծը սատանի հարսդրոր տղեն է:

ՓՇԱ 102 ՇԲԿ

Գարնան գառն ա գովական, աշնան՝ հավը:

ԱՀ 13 Ա₂₁/ՓՇԱ 97 ՇԲԿ/ՎՍ II, 136 Վ₁₁/ԴԱ 58
Վ₁₁

Ահնան հավը եղստ կ'ըլլա:

ՀԱՎ 1891, 301 ՏԲԿ

Հավը բառեն դոնադը կը համբե, կովը նախ-
բեն չի համբե:

ՆՆ 505 ՇԲԿ ԱՀ VII—VIII, 195 Ա₁₂

Ֆուղեն (ց ու լ) նախրի կեսն ա:

ԳԱ 2 Վ₁₁

Եկավ սովը՝ դեմ բնկավ կովը:

ԱՀ 26 Ա₁₁

Լավ եզն ու լավ մարդն գեղին համար ա:

ԵԱ 114 Պ₁₂

Եղվարդցին խոսքով ելավ, ցելը (վ ա բ ա ծ
ա բ տ) ջուրը տարավ:

ԱՀ 18 Ա₂₁

Մվստան՝ քյանձ Ոստան, Ոստան բարձր ի
քյանձ Մվստան:

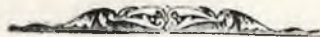
ՎՍ II, 243 Վ₁₁

Շատախցի, շատ խելացի:

ՇԿ 10 ՇԳԲ

Ուրիշ տեղ՝ մեկ-մեկ ծուռ (խ ե ն բ), մշե-
ցիք մեծ ու պզտիկ ծուռ:

ԺԵԱ 183 ՄՇ

1. The first group of people who are not allowed to enter the country are those who are considered to be a threat to national security. This includes anyone who is suspected of being involved in terrorism, espionage, or other activities that could harm the country's interests.

1. $\frac{1}{10}$ of the population is 100,000. The population is 1,000,000.

[illegible][illegible][illegible][illegible]

Գ

**ՄԱՐԴԿԱՅԻՆ-ՀԱՍԱՐԱԿԱԿԱՆ ՀԱՏԿՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ,
ԲՆԱՎՈՐՈՒԹՅՈՒՆ ԵՎ ԽԱՌՆՎԱԾՔ**

4

ՀԱՅԿԱՅԻՆ ԳԻՏՈՒԹՅԱՆ ԳԱՐԻԲԱՆԱԿԱՆ ԳՐԱԴԱՐԱՆԻ
ԳՐԱԴԱՐԱՆԻ ԴՐՈՒՄ ԵՐԱՆԻ ԳՐԱԴԱՐԱՆԻ

ՊԻՏՃՆԻ ԵՎ ԱՐՓՆԵՎՈՐ: ՀԱՄԱՐՆԵՐ ԵՎ ԽՈՒՆՆԵՐ

Մեկ կա՝ հազար ածե, հազար կա՝ մեկ չածե:
ԺԱԲ 109 Ախլ/ՀԱ 210 Ահն/ԲԱ 25 ՂԲԲ/ԹՄԿ 123
ԹՓԼ/Մ 1885, 450 ՂԲԲ/ՀԺՀ VII, 111 Վն/Բ 1899,
651 Խն/ՈԻՀ 140 ԶԹ/ԹՄԿ 137 ԹՓԼ

Մեկը կա առան ածի, առան կա մին չածի:
ԳԱ 20 ՎԳԳ

Մարդ կա հազար արժե, հազար կա՝ մեկ
չարժե:
ՆՆ 510 ՇԲԿ/ԱՆ 22 ՆԲԶ/ՀԺՀ VII, 100 ԽԲԲ/Բ
1898, 316 ԲԴ/ԱՀԱ 10 ՊԼԳ

Մարդ կա՝ մարդ ա, մարդ կա՝ զարդ ա:
ԲԱ 29 ՂԲԲ

Լավութենին լավութուն՝ ամեն մարդու բանն
ա, վատութենին լավութուն՝ մարդ մարդու
բանն ա:
ՀԺՀ VII, 81 Ասա

Ածան հավը կըրկչան կըրնի:
ԺԵԱ 209 ՎԴԳ/ՓՇԱ 90 ՇԲԿ/ԱՀ VI, 74 ԲԼՆ/ԱՀ
XII, 95 ԱԶԶ/ՀԱ 204 Ահն/ԱՇԳ 72 ԱԲԲ/Բ 1898,
315 ԲԴ/ԵՀԳ 95 ԵԿԴ/Բ 1900, 219 ԿԲԲ

Ձու ածող հավը կչկըչան կըրնի:
ԺԵԱ 224 ՎԴԳ/ՎՍ 1, 131 Վն/ԺԵԱ 233 ԼԲ/ԿՇ 5
ՂԲԲ/ՀԱՎ 1887, 175 Խաճ ԹՄԿ 129 ԹՓԼ

Ածան հավը կռկռան կ'ըլլի:
ԱՀ IX, 180 ՊԼԳ/Բ 1898, 133 ԿԲԲ/Բ 1899, 651
Խն/ՀԱՎ 1890, 163 ՏԲԳ/ԺԱԲ 88 Ախլ/Բ 1898,
745

Կրկըչան հավը ձու ածող կ'իրնի:
ԲԱ 24 ՂԲԲ/Բ 1899, 425 ԿԲ

Բարատու (պ տ դ ա տ ու) ծառը գլուխը կախ
կը գցի:
ԳԱ 12 ՎԴԳ/ԹՄԿ 81 ԹՓԼ

Ծառը քանի բար շատ ունենա, գլուխը կախ
կը քցի:
ՓՇԱ 108 ՇԲԿ/ԹՄԿ 116 ԹՓԼ ՄՀԹ 1859, 414 ԼԲ

Պաղատու ծառին ճղները քաշ են լինում:
ՍԽ 26 ԶԳԳ

Լիքը սմբուլը (հա ս կ) գլուխը կախ կանի:
ԱՇ 31 ԱՀԳ

Բարատու ծառին քար քցող շատ կրի: Բ.
ԱՀ XI, 112 ԲԲԶ

Մեյվի (պ տ ու զ ի) ծառին քար քցող շատ
կեղնի:
ՀՏԿ 19 ՇԲԿ

Կարմիր խնձորին քար քշող շատ կըլլա:
Բ 1899, 479 ԿԲ

Կարնատուր կովի պտկին չեն քքի:
ԱՇ 37 ԱՀԳ

Կաթ տվող կովի պտուկը չեն կտրի:
ՄԹ 21 ՇԲԿ/ԱՀ XIII, 85 ԱԶԶ

Ինչքան որ գիտուն ըլնես, չիմացածդ մի ան-
գետից հարցրու:
ԱՇ 29 ԱՀԳ/ԺԵԱ 225 ՎԴԳ

Մարդը ինչքան խելքով էղնի՝ Թըղ ծոռն
(խ ե ն Թ) խոսք հարցու:
ԱՀ XIII, 86 ԱԶԶ

Վարը նստի, որ վերեր քեզ տեղ տան:
ՄԹ 43 ՇԲԿ/ՎՍ II, 147 Վն/ԱՀ IX, 191 ՊԼԳ

Պատկից սկսե, որ մեքենին հասնես:
ՓՇԱ 122 ՇԲԿ/ԹՄԿ 149 ԹՓԼ

Բշխման կցե (ս կ ս ի բ), վուր շատին հա-
նիս:
ԹՄԿ 167 ԹՓԼ/ՓՇԱ 126 ՇԲԿ

Բշին դարուլ արա (հ ա մ ա ձ ա յ ն վ ե լ),
վուր առատւձ շատ տա:
ԹՄԿ 166 ԹՓԼ

Բշից բռնացրա, որ ձիուն հառնես:
ԱՇ 30 ԱՀԳ/ՓՇԱ 106 ՇԲԿ

Քրզանա մեծին մհար (ն ա մ ա բ) պահած
տեղում նստես ոչ:
ԲԱ 42 ՂԲԲ

Շատ գիտես, քիչ խոսա:

ԺԵԱ 225 ՎԴԳ/ԱՀ 52 ԱՀԳ/ԹՄԿ 144 ԹՓԼ/ԿՇ 5
ՂԲԲ/ԺԱԲ 98 ԱԲԳ

Դուրս խոսողի դատակը ծակ կըլնի:

Ժեկ 210 Վդով/ԹԿ 89 Թֆ/ԹԿ 87 Բնք փճԱ.
100 Շրկ/ԿՇ 2 Դրք/ՍԽ 27 Զգդ/ԱՆ 13 Նխջ/Բ
1898, 378 Դրք/ՎԱ 11, 137 Վն

Դուրս (ճ 2 մ ա Ր ի ա) դուրսողի գլուխը կո-
տաշով (պ ս գ) է:
Բ 1899, 479 Կն

Ճիշտ խոսողի ձին պտի քամքած լինի:

ԴԱ 22 Վդով/ՍԽ 27 Զգդ/ԹԿ 89 Թֆ/ԲԱ 28
Դրք/ԱՆ 13 Նխջ

Դուրս խոսողի ձին թամքած պտի լինի,
որ փախչի:

ՓճԱ. 100 Շրկ/Բ 1899, 479 Կն/ՎԱ 11, 137 Վն

Շիտակ ասողին ձին տակին պետք տ:
ԵԱ 116 Խաջ

Օղորթ (ճ 2 մ ա Ր ի ա) խոսողի ձին դուռն է:
Ժեկ 184 Մ2

Ճշմարիտ խոսողի տակին մի Արարտաանի
ձի պիտի:
ՊԺԲ 52 Ան

Դուրս խոսողի ձին դանք պիտի, փախչի
էլ ուղարկուածը (ա ս պ ա ն գ ա կ):
ԹԿ 89 Թֆ

Շիտակ ասողը տեղ չունի:
ԵԱ 100 Խաջ

Ղորդ գորցողը տեղ չունենալ:
Բ 1898, 479 Կն/ԵՀԻ 111 Եվդ/ՀԱՎ 1899, 164 Տրպ

Շիտակ ըսողը դուն մնացիր:
Բ 1898, 378 Դրք

Շիտակ դուրսող քեզ կն դրեր:
ԱՀ IX, 180 ՊԱ

Ամեն բան դուրստ չի ասվի:
ԹԿ 75 Թֆ/ԱՀ IX, 180 ՊԱ

Շիտակ խոսքը հաճաքով կասեն:
ՊԺԲ 54 ԱՀ/ԹԵԱ 225 Վդով/ՓճԱ 119 Շրկ ԿՇ 2
Դրք

Մուտ նստինք, շիտակ խոսինք:
ՆՆ 502 Շրկ/ՍԲ 439 ԲԼ/ԺԵԱ 182 Մ2/ԱՀ IX, 185
ՊԱ/ՀԱ 208 ԱՀ/ԵԱ 104 Խաջ Բ 1900, 379 ԿՄ

Շիտակ պատը չփլչիր:
ԱՀԱ 12 ՊԱ

Շիտակ նամքով քաղող չը գաղբի:
ԼՄ 1880, 45 Բն

Շիտակ նամքի ման եկողը հայելումն էլ
կ'երևա:
ՄՀԹ 1859, 114 ԼԱ

Շիտակ մարդը ծուռ բան չսիրեր, ծուռին ալ
չիտակ չըսեր:
ՀԱՎ 1892, 383 Տրպ

Դյուզին պատիմ չը կա:
ՀՀ VII, 107 Դրք

Հագար խփին, մե դրուստ ասիլ տան:
ԹԿ 122 Թֆ

Հագար սուտ մեկ դորդ չ'ամեր:
Մ 1885, 450 ԴԱ

ԵՐԱՆՏԱԳԵՏ ԵՎ ԵՐԱՆՏԱԳԻՏՈՒԹՅՈՒՆ:
ՍԵՓԵԿԱՆ ԸՐԺԱՆՊԵՏՎՈՒԹՅՈՒՆԸ ԳՆԱՀԱՏՈՂ

Ինչ աղբից մարդ ջուր խմի, էն աղբին քար
չի քցի:

Ժեկ 221 Վդով/Ժեկ 174 Խաջ ՊԱ 139 Վն

Մարդ պետք է ժողովուրդի պետքը, որ
ջուր խմեր է:
Բ 1898, 302 Խն

Հավն որ հավ ա, որ ջուր խմա, աստված
կիշկա:

ԱՀ VII—VIII, 496 ԱՀ/ԱՀ VI, 88 Բն/ՊԱ 136
Վն/ՀՏՎ 15 Շրկ/ԹԿ 123 Թֆ/Բ 1898, 316 Բն/Բ
1898, 377 Դրք/Մ 1885, 450 ԴԱ/ԺԵԱ 231
ՀԱ/ՊԱ 1635 Եվդ/Բ 1900, 379 ԿՄ ՈՒԶ 139 ԶԲ/Բ
1899, 479 Կն/Բ 1899, 806 ՀԳ

Հավը ջուր ա խմում, վերև ա մտիկ անում:
Ժեկ 223 Վդով/ԺԱ 88 Անջ ՀԱ 209 ԱՀ

Հավը ջուր կը խմե, աստուհ փառք կու տա:
ԵՀԻ 107 Եվդ/ՀԱՎ 1891, 300 Տրպ

Շունը կերած տեղը հաշե կու:
ՀԱՎ 1892, 183 Տրպ

Շունը ինչ տեղ հայ կու տա, էտեղ կը հաջա:
ԵԱ 110 Խաջ/ՎԱ 1, 134 Վն

Շունը տիրոջը կը հանչնա:
ԱՀ 30 Նխջ/ԹԿ 145 Թֆ/ՀԱՎ 1893, 359 Տրպ

Շունն էլ իր տիրույթը վրա չի հաշի:
ԹԿ 147 Թֆ

Ամակտարի (Երախտավոր) ամակը
(Երախտիք) չեն մոռանա:
ՄԹ 1 Շրկ

Թող ասեն գեշ ա, քող չասեն էշ ա:
Ժեկ 221 Վդով/Բ 1898, 183 Կն/ԱՀ 16 ՍԱ

Թող չըսեն թե էշ է, թող ըսեն թե՛ դեշ է:
ԺԱԲ 94 Անջ Բ 1898, 378 Դրք/ՀԱՎ 1890, 163
Տրպ/Բ 1898, 315 Բն/ԱՀ VII—VIII, 501 ԱՀ/ԵԱ
103 Խաջ

Լավ է գիշ ասեն, քան թե Լէ:
ՓՇԱ. 106 Շրկ/Ս 215 Սլ

ՃԱՐԳԻ ԵՎ ՀՆԱՐԱՐՈՒՄ: ԻՐԵՆ ԴՈՐԾՆ ԽՄԱՅՈՒՄ

Սատանից օխտն օր առաջ է ծնվել:

ՆՆ 525 Շրկ/Ս 102 Սլ

Սատանի հետի կրունկն է:

ՆՆ 525 Շրկ/Ս 1900, 599 ԿՄ/Ս.Ղ. 5 Սա

Սատանի էտի պոչն է:

ժԱԲ. 102 Սլ

Սատանին շապիկ կու հագցնե:

ՀԱ. 263 Սկ

Սատանին չարոզ (տրեխ) կը հագցնե:

Բ. 1900, 599 ԿՄ

Սատանին չարուխ կը կտրե:

ԼՄ 1880, 53 Բլ

Սատանեն գետնի տակին սխտոր ուտի, կի-
մանա:

ԱՇ 59 Աշտ/Ս 88 ԹՖ

Սատանեն գետնի տակը կերակուր եփելիս,

ող գցողը ես եմ:

ՓՇԱ. 122 Շրկ

Յար ծով մե քել մանածով կը ներկի:

ժԵԱ. 211 Վղղ ԱՇ 55 Աշ

Երկու մեղի կշտով անց կենա, միեր պտի
բոցնի:

ԱՇ 22 Աշ

Էրկու Զղան արանքեն, զող (շեք) մի

կաշի կը հանե:

ժԵԱ. 248 Հղ

Իշի տոտուկը (վայրի բանջար) մանի-

շակի տեղ ա անց կացնում:

ԱՇ 29 Աշ

Իր շիպ՝ շաքարի տեղ կը ծախե:

ԼՄ 1880, 23 Բլ

Քո ցերեկվա ման էկածը, ես գիշերն եմ ման
եկել:

ՊՇԲ. 58 Աշտ/ժԵԱ. 243 Օշկ/ժԵԱ. 251 Հղ

Մտնիլ լողալն էլ գիտե, էլիլ ղողալն էլ:

ժԱԲ. 96 Ալղ/ՆՆ 514 Շրկ/ԱԱ.Պ 1835, 164 Պլ/ՀժՀ

VII, 99 Խրդ/ԱՆ. 20 Նլ

Ճարպիկ գողը՝ տան տիրոջն է գող բռնում:

ՓՇԱ. 114 Շրկ/ԼՄ 1880, 37 Բլ/ԱՇ 55 Աշտ/Ս

598, 333 Դլ

Դող կը բռնի տան տեր, որ տանտեր չը

բռնի գող:

ՇԿ 7 Շախ/ՎՍ I, 124 Վն

Ինչ քար վերցնես՝ տակեն դուս կու գա:

ժԱԲ. 111 Ալղ/Ս 1899, 479 Կն/ԿՀ. 103 Եղ/Ս

1898, 302 Խն/ՀԱ.Վ. 1892, 183 Տրղ

Ամեն քալաքեմեն (քալարդ) դուս եկած է:

ԹՄԿ 78 ԹՖ/ԹՄԿ 78 ԹՖ

Գտալքմ մածուն առեր՝ աշխար կը մակըրքի:

ժԱԲ. 110 Ալղ

Թիզ ու կես, գետնի բզեզ:

ՆՆ 496 Շրկ

Ղազարը գիտե իրեն բազարը (սալար-

կուրյուն):

Բ. 1898, 200 Կրն/ՓՇԱ. 111 Շրկ/ՄՀ 21 Լո/ԹՄԿ

131 ԹՖ/ԼՄ 1880, 37 Բլ

Ղուկաճը գիտե իր ղուկաճը (չափ, հաշիվ):

ԳԱ. 32 Վղղ/ՓՇԱ. 114 Շրկ/ԱՀ VI, 91 Բլ/ԱՀ

VII-VIII, 472 Ալղ/Ս 1898, 315 Գղ/Ս 1899, 806

Հղ

Էլիաս՝ գիտե իր կիտա:

ՎՍ I, 125 Վն

Նազին գիզի իրա սազին:

ՄՀ 22 Լո

Գիկոն գիտա՝ նախիրը դոր (ուր) կը քշա:

ՎԱ. 9 Վղղ

Ճուկուն գիտի նախիրը գվորը պտի քշի:

ԱՇ 46 Աշ

Միշաա գիշա նախիրը գվորը կը քշա:

ժԵԱ. 214 Վղղ

Հախիջանը գիտի թե իրան տկը գվորը

թոլ կանի (գլուրեղ):

ժԵԱ. 235 Լո

Նամ (խոնավ) տեղ պառկող չէ:

ԱՂ. 27 Ալղ

ԽԵԼԱԲ (ԽԵԼԱԲՈՒԹՅՈՒՆ) ԵՎ ԽՄԱՅՈՒՄ:

ԱՆԽԵԼԱԲ (ԱՆԽԵԼԱԲՈՒԹՅՈՒՆ) ԵՎ ՀԻՄՆ

Դիտունի հետ քար քաշի, անգետի հետ փլավ
մի ուտի:

ժԵԱ. 219 Վղղ/Մ 1885, 423 Ղլ

Լավ է գիտունի հետ քար քաշես, քան առ-

գիտի հետ փլավ ուտես:

ժԱԲ. 83 Ալղ/ժԵԱ. 241 Օշկ

Իմաստունի հետ քար քաշի, հիմարի հետ

փլավ մի ուտի:

ՓՇԱ. 103 Շրկ ՎՍ II, 140 Վն

Խելոք մարդու հետ քար կը կը կը կը է, քանց

գժի հետ փլավ ուտելը:

ԹՄԿ 113 ԹՖ

Խելոքին հետ քար կըն, խենթին հետ հաց մ'ուտեր:
Բ 1900, 579 ԿՄ/ԿԼՎ 1893, 358 ՏՐԱ

Խելոքի հետ քար կըն, խենի հետ ստակ (փոզ) մի բաժնէ:
ՀժՀ VII, 99 ԽՐԺ

Լավ ե գիտունին գերի, քան անգետին սիրելի:
ԺԱԲ 83 ԱԽԵ ՓՇԱ 98 ՇՐԿ/ԱՀ VII-VIII, 460 ԱԼԶ/ՎՍ II, 137 ՎՆ/ՊՎ 135 ՎՆ

Գիտուն մարդի լացացնիր լավ ա, քանց անգետի ծիծաղացնիր:
ԱՇ 14 ԱՀԱ/ԺԵԱ 241 ՕՀԿ

Գիտուն մեղավորը լավ ա, քանց քե անգետ արդարը:
ԱՇ 15 ԱՀԱ/ԺԱԲ 89 ԱԽԵ/ԱՀԱ 7 ՊԼՍ

Իմաստուն մեղավորը լավ ա, քան թե աղ-
գար հիմարը:
ԱՀ XI, 113 ԲՐՀՀԱ 207 ԱԿՆ/ԵԱ 112 ԽԱՀ

Յա (կամ) զփի նետ խոսել ես, յա գարի՝
հաց կերել ես:
ԱՀ XI, 114 ԲՐՀ/ՓՇԱ 109 ՇՐԿ

Յա զփի հետ խոսալը, յա քարթու (հին)
հաթ (կորեկ հաց) կըծիր:
ԱՇ 51 ԱՀԱ

Սաքսաղ (հիմար) գլխի ձեռից ոտները հա-
վար (օգնութեան կանչ) կը կանչեն:
ԱՇ 60 ԱՀԱ/ԱՀ 16 ՆԽԶ/ԺԵԱ 199 ՏՐԱ

Հիմարը տալիս է, խելոքն էլ առնում:
ՓՇԱ 117 ՇՐԿ/ԱՇ 7 ԱՀԱ

Խելքից քերը ոտից եզին (տրագ) կըլի:
ԱՀ XI, 114 ԲՐՀ/ԱՇ 34 ԱՀԱ/ԺԵԱ 235 ԼԱ/ՓՇԱ 107 ՇՐԿ/ԺԵԱ 251 ՀԿԿ

Խելքի թեթե, ոտքի չուստ (աբագա-
շարժ):
ՓՇԱ 107 ՇՐԿ/ԺԵԱ 251 ՀԿԿ

Հիմարի ձեռքից բուն անապատ է փախել:
ՓՇԱ 117 ՇՐԿ/ԼՄ 1880, 43 ԲՀՆ

Խելոքը բան անե, գիծը մտիկ անե:
ԹՄԿ 113 ԹՖԼ/ԹՄԿ 84 ԹՖԼ

Մոուն քրեցին երես, ասաց՝ օրհնյալ է աստ-
ված, անձրև կուգա:
ՇԿ 13 ՇԱԽ/ԺԵԱ 195 ՏՐԱ

Գծին բանի դի, հետը գնա:
ԹՄԿ 84 ԹՖԼ/ԺԵԱ 244 ԱԿՆ

Խենի բանի դիր, հա քեզի ավելի մեծ բանի
կը դնե:
ԱՀ 63 ՆԽՀ

Գիծն ու հարքածը մեկ է:
ԹՄԿ 86 ԹՖԼ/ԱՀ IX, 185 ՊԼՍ

Խելոքին կոտոշ (պոգեք) չի բուսնի:
ԺԱԲ 110 ԱԽԵ Բ 1899, 479 ԿՆ/Մ 1883, 350 ՀԼԽ

Խելքը տարիքին մեջ չէ, գլխուն մեջ է:
ԱՀ 58 ՆԽԶ/ՓՇԱ 107 ՇՐԿ/ԱՀ XI, 114 ԲՐՀ

Խելքը մեծ ու պատիկ չհարցու:
ԱՀ VI, 86 ԲՀԱ/ԺԵԱ 222 ՎԿԱ/ՁԲ 60 ՀԿՄ

Մարդուն քաշածը իր խելքն է:
ԳԱ 19 ՎԿԱ/ԱՀ IX, 187 ՊԼՍ

Ինչ գա վեր մարդուն, իր խելքն է:
Բ 1898, 378 ԴԲԲ/ԹՄԿ 103 ԹՖԼ/Մ 1883, 424 ՀԼԽ

Խելք պետք է, որ էրբա շոն, գա պառկի:
ԱՀ IX, 184 ՊԼԱ/ՀԱԿ 1893, 353 ՏՐԱ/ԳԹ 122 ՍԼԺ

Մի խելքը ամառ-ձմեռ ինչ կանի:
ԺԵԱ 295 ՎԿԱ/ՓՇԱ 91 ՇՐԿ/ԺԵԱ 233 ԼԱ/ԹՄԿ 73 ԹՖԼ ԿՇ 1 ՀՐԲ/ՎՍ I, 121 ՎՆ/ԱԲ II, 15 ԱԿԼ

Մի խելքը տարին բոլոր ինչ աշի:
ԱՇ 37 ԱՀԱ

Ներսին ու դրսին՝ մեկ խելքը ինչ պտի
էնե:
ԺԵԱ 179 ԲՀՆ

Խելք խելքի վրա տարբերություն ունի:
ԹՄԿ 115 ԹՖԼ/ԺԵԱ 192 ԱՐԺ

Լավ ա աչքով բոռ ինի (լինի) մարդ, ինչ
մաքով:
ԲԱ 20 ՀԲԲ

Խեթինն ոտենք, խելոքինը՝ պահենք:
ՀԱ 203 ԱԿՆ

Խելոքին բեռը, խելին շալակը:
Բ 1899, 652 ԽՆ

Խոշ (լավ) խաբարը խելացնուն մեկ, ծոուն
քառունը մեկ:
ՎՍ II, 142 ՎՆ

Անխելքի չվանով (պարսն) հոր մի մտնի:
ԺԵԱ 181 ՄՀ

Խեթը քուն, բախտն արքուն:
ՀԱ 236 ԱԿՆ

Խելքին ձեռքը եսիր (գերի) է:
Բ 1900, 579 ԿՄ

Լաց բլելուն գծի տերն է:
ԹՄԿ 111 ԹՖԼ

Խենթը տասը փառա (դրամ) բցեց ծակը,
քառսուն տվավ հանեց:

Մ 1886, 45 Տրսլ

Խենթին բաղաբը մեծ կրլա:

ՀԱՎ 1893, 358 Տրսլ

Մոռն դատալոր շին էնե:

ՎՍ 1, 129 Վն

Գժեն գրուտ ջուղար (խոսք):

ՀԺՆ VII, 78 Առս

Խեխն գլուխը շուտ չի ներմկնալ:

ԱՆ 42 Նխջ

Գժի վեգը ալշի կը կաննի:

ԱՇ 13 Աշս

Մուրը ծռավ, պոչը բռավ:

ՎՍ 11, 142 Վն

Մոռ տունը բառնան րդտուն:

ՎՍ 11, 142 Վն

Մուրը ծանտրացալ, գեղը զատացալ (հե-
ն ա ն ա լ):

ՎՍ 11, 112 Վն

Մոռ յն լացը կուգա, յն խնդալը:

ԼՄ 1880, 28 Բն

Գժի մե հուշան (խրտնեցնել) է պակաս:

ԹՄԿ 81 ԹՓԼ

Գժի քրի՛չուխտ (գոչգ) բերանն էլ կը կտրի:

ԱՇ 13 Աշս

Բանը խելքով կ'էրբա առաջ:

ԼՄ 1880, 11 Բն

Խելքը լավ է, քանց դովարը (հարստու-
ք յ ու ն):

ԹՄԿ 114 ԹՓԼ

Մորուքը խելքի հետ չի մեծնալ:

ԱՆ 43 Նխջ

Աստված որ ուզում ա մեկի տունը քանդե,
առաջ խելքն ա առնում:

ԳԱ 1 Վղսլ

Ո՛չ խելունքներու հեռանաս, ոչ էլ պլերին
(խենթ) մուտանաս:

ԲԱ 33 Ղբբ

Վերնատունը դատարկ է:¹

Բ 1898, 346 Գղ/ՆՆ 528 Շրկ

Վերի հարկը պարապ է:

ԱՇԳ 75 Աբբ

Վերնատունը մարդ չկա:

Բ 1900, 350 Կար/ԺԵԱ 285 ԱԼԲ/Բ 1900, 350

Տախտակը պակաս ա:

ԺԵԱ 285 ԱԼԲ/ԱՆ 74 Նխջ

Կուրը պոլոգ է:

ՀՏՎ 13 Շրկ/ԱՀԱ 8 ՊԼ

Ակոն տանը չի:

ԱՇ 9 Աշս/ՆՆ 514 Շրկ

Իծանը (այծերը) սարն են գնացել:

ԱՇ 31 Աշս/ԼՄ 1880, 9 Բն

Իծանը թոփ են էլի (հավաքվել):

ԱՇ 31 Աշս

Նուկին պակաս է:

Բ 1890, 480 Կն/Բ 1890, 555 Գղ

Գտակը մենծ, տակը դարտակ:

ԱՇ 14 Աշս

Գլուխը հաստ, ծուծը բարակ:

ՀԺՆ VII, 78 Առս

Շապիկը կարն է:

ԺԵԱ 285 ԱԼԲ/Բ 1898, 345 Գղ

Յայլեն սարին (հով) է:

ՀՏՎ 20 Շրկ

ԱՋՆԻՎ (ԱՋՆԻՎԱԹՅՈՒՆ) ԵՎ ԱՆԱՋՆԻՎ (ԱՆԱՋՆԻՎԱԹՅՈՒՆ)

Հալալ գաղեն (ագնիվ որդի) կը շինի,
հարամ գաղեն (փուչգավակ) կը քանդի:
ԱՇ 43 Աշս/ԺԵԱ 289 ԽԼԹ

Հալալը (արդար) որ մագ դառնա չի կտրվի,
հարամը (խարդախ), որ գերան դառնա՝
կը կտրվի:

ՎԱ 25 Վղսլ/ԺԵԱ 242 Օղկ/ԹՄԿ 125 ԹՓԼ/ԲԱ 25
Ղբբ

Հալալ մագը չի կտրվի, հարամ գերանը
կը կտրվի:

ՓՇԱ 110 Շրկ

Աստված հալալին կը տա:

ԳԱ 57 Վղսլ/ԱՇ 2 Աշս/ՀԱՎ 1891, 301 Տրսլ

Աստված հալալին կուտա, հարամին կը տանի:

ՎՍ 11, 135, Վն

Հալալին աստված կուտա, հարամին սատա-
նեն:

ՎՍ 11, 144 Վն

Հալալ մարդու հացը չի կտրվի:

ԺԵԱ 231 ՀԹ

¹ Այս և հաջորդ 12 ասացվածքները ունեն նույն
իմաստը և նշանակում են խենթ էամ պակասամիտ:

Հարամ ուտողի մինն էրկու չի լինի:

ԱՇ 40 Ա₂ա

Հարամի վրան լյառ է, տակը մազ:

ԺԵԱ 249 ՀԴԿ

Հարամն օր կշտանս, մուկը ծակեն դուրս կուգա:

ՆՆ 505 ՇԲԿ

Հալալ մալը գելը չի տանի:

ԳԱ 59 ՎԴԱ/ՓՇԱ 110 ՇԲԿ/ՎՍ 11, 144 ՎԿ

Հալալ ապրանքը գելը չի սուտի:

ԹՄԿ 123 ԹՖԼ/Բ 1898, 460 ՂԲԴ

Հալալ ապրանքը կորչելի չի:

ԲԱ 25 ՂԲԲ

Հարամը կուգա, հալալն էլ կը տանի:

ՓՇԱ 111 ՇԲԿ/ԱՇ 42 Ա₂ա/ԱՆ XI, 114 ԲԲԶ/ԱՆ IX, 186 ՊԼ/ԱՆ 11 ՆԻՋ/ԺԵԱ 178 ԲԼԶ/ՎՍ 1, 128 ՎԿ/ՇԿ 12 ՇԽԼ

Հարամը կը մտնե, հալալը կէլլե:

ԱՆ 11 ՆԻՋ

Հարամը բինա (հիմք) չի բռնե:

ՄԹ 22 ՇԲԿ

Հարամ փողին բինա չիլի:

ԳԱ 19 ՎԴԱ

Հարամ վաստակը պողանը (մրբիկ) կը տա-

նի:

ԱՆ 33 ՆԻՋ

Հարամ փարան (փող) բինա չի բռնե:

ՀԱՎ 1892, 382 ՏԲԱ

Մին հարամ բիքան (պատառ)՝ հազար հալալ բիքա կը կորցընե:

ՀՓՀ VII, 105 ՂԲԲ

Իսոր քրտինքի բերած կապեկը ուղտի պոչ է, չի երկարիլ:

ՊԺԲ 46 Ա₂ա

**ՀԱՎԱԿՆՈՑ. ԻՆՖՆԵՆՍԱԿՆ, ՊԵՐԺԵՆԿՈՑ,
ՄԵԾԵԼՈՐ ԵՎ ՄԵԾԵՄԻՏ**

Հավ չելած՝ քառ ա բոճըմ:

ԺԵԱ 213 ՎԴԱ/ԱՇ 17 Ա₂ա/ՊՎ 113 ՎԿ/ՇԿ 7 ՇԽԼ/ԺԵԱ 183 ՄԶ/Ս 214 ԱԼԺ

ԹԼ չի հանել, թառն ա թռչըմ:

ԱՇ 27 Ա₂ա

Հավ չեղի, հավկիթ կածա:

ԱՆ VI, 90 ԲԼԶ

Հավ գեռ շոր ա էղե, դադու (սագ) հավ-

կիթ կածա:

ԺԵԱ 170 ԱԼԶ

Ք... չեղած՝ արար (ցան) կըլի:

ԱՂ 18 ԱԽԶ/ԺԵԱ 216 ՎԴԱ

Մուկ չեղած, դդում կը ծակե:

Բ 1898, 200 ԿԲԶ

Մուկ չեղած պատ կը ծակե:

Բ 1898, 345 ՔԴ

Իր գլուխը չի կարում կապի, ուզում ա հար-

սանիքին հարսի գլուխը կապի:

ԱՇ 30 Ա₂ա/ԹՄԿ 103 ԹՖԼ/ՓՇԱ 106 ՇԲԿ/Ս 1880,

24 ԲԼԶ/ԺԵԱ 206 ՏԳԿ/ԺԱԲ 101 ԱԽԶ

Խորոզ (աբլար) չելած՝ կը կանչե:

Բ 1899, 805 ՀԴԲ

Կատու չեղած մուկ կը բռնե:

Բ 1899, 478 ԿԶ

Նոր է ռաք էլեր, ռեյվանի (արագընթաց

ծիռ քայլ) քալել կուգե:

Բ 1898, 473 ՔԴ

Ինձանից էլե, ինձ լող ա սորվացնում:

ԺԵԱ 212 ՎԴԱ/ԹՄԿ 104 ԹՖԼ/ՓՇԱ 105 ՇԲԿ/Ս 1880, 23 ԲԼԶ/ՎՍ 1, 127 ՎԿ/ԺԵԱ 169 ԱԼԶ/Բ 1900, 565 ԿՄ/Ս 216 ՍԼԺ ԺԵԱ 230 ՀԲ

Էլե մեհես (իմ ատնից), կուտա վերես:

ՎՍ 1, 125 ՎԿ

Հավկրեն է էլի, գհավկիթ չհավնի:

Բ 1898, 301 ԽԶ/Բ 1899, 805 ՀԴԲ/ՊՎ 138 ՎԿ

Կճեպից ա դուռ եկել, կճեպին հավան չի

կհնում:

ՀՓՀ VII, 81 Աստ ԱՆ 53 ՆԻՋ/ԱՆ 1895, 293

Քասաանիցն (շագանակ) է դուրս եկել:

կճեպին չի հավնում:

ՓՇԱ 126 ՇԲԿ

Կուտ կիրքին (կրիա) կուտից (պատյան)

էլեր ա, կը քքու վըր կուտի:

ԺԵԱ 174 Սստ/ՀԱՎ 1930, 361 ՂԲԲ/Ս 1885, 450

ՂԼԺ/ԺԵԱ 194 ՏԲԱ

Հորթը որ կովի առաջն ընկնի՝ գելը կը տանի:

ԳԱ 15 ՎԴԱ/ՓՇԱ 112 ՇԲԿ/Բ 1898, 461 ՂԲԲ/ԱՇ 88 Ա₂ա

Հորթը կովի առաջն ընկած, գիլի բաժին

կը դառնա:

ԱՇ 88 Ա₂ա

Ռեզում ես կաքավաների (կաքավի քայլի) էրաս, ագոավինն էլ ես մոռանում:

ԺԵԱ 226 Վրպ/ԺԵԱ 243 Օշկ/ԺԵԱ 236 Լա/ԿԵ 6 Ղըր/ՆՆ 488 Շրկ/ՆԺՆ VII, 110 Վն/ԺԵԱ 207 Արճ/Բ 1898, 133 Կրն

Ազոավը ուղեց կաքավաների էթա, իրանն էլ մոռացավ:

ԳԱ 25 Վրպ/ԺՄԿ 72 Թֆ/ՆԱՎ 1930, 361 Ղըր

Կոիկ ուղեց կաքավու քելք քելել, կոկանն էլ մոռացավ:

ԺԵԱ 188 Վն

Ազոավն ուղեց սինամ հավթի պես քելեր, համ գուր մոռացավ, համ զընդրան:

ԱՆ VI, 75 Բն

Նոր-նոր հավթեր են դուս եկե, երկարե ծու են ածում:

ԳԱ 12 Վրպ/ՓԵԱ 118 Շրկ/ԺՄԿ 142 Թֆ/ԿԵ 3 Ղըր/Բ 1899, 803 Հրր

Պուեուր մարդիկ մեծ երազ կը տեման:

ԱՆ XI, 116 Բըն/ԺՄԿ 149 Թֆ/ՆՊ 1893, 1235 Ղըր/ՆԺՆ VII, 86 Աստ/ՓԵԱ 100 Շրկ/ԺԵԱ 227 Վրպ/ԱԵ 37 Աշտ/ԺԵԱ 291 Տրպ

Մուկն էլ ա աղանն ուտում:

ԺԵԱ 225 Վրպ/ՂՄ 1880, 41 Բըն/ԺԵԱ 183 Մշ/ԱՆ XVIII, 49 Աշտ/ԺԵԱ 236 Լա

Մուկն էլ ա արոն (ոքոնալ) անում:

ԱԵ 30 Աշտ/ՓԵԱ 117 Շրկ/ՊՎ 140 Վն

Կրակ պտի բողա ի պրակ:

ԱՆ VII—VIII, 470 Աշտ/ՂՄ 1880, 51 Բն

Օրդուի (քանակ) ծիանք նալեցին, կիրիրեր լե ոս վերացին:

ԺԵԱ 172 Աշտ/Մ 1885, 450 Ղըր

Ջձիան նալեցին, իշվան սաներ վերուցին:

ԱՆ VI, 82 Բն

Ջին կը նալեին, աթոռն իր ոտքն ալ վերուց:

Բ 1898, 604 Մֆ

Դավաներին (ուղտերին) տաբան նալելու, գորտերն էլ սաները պարզեցին:

Բ 1899, 696 Թվր

Ըղտերու ոտքեր նալեցին, կիրիրեքն էլ ոտքեր վերուցին:

ՎՍ I, 126 Վն

Պգտիկ քուն կը քնտնա, մեծ երազ կը տեսնա:

Բ 1899, 498 Տրտ/ԺՄԿ 166 Թֆ

Մուկը ինքը պուեուր ա, երազները մենծ-մենծ են:

ԱԵ 49 Աշտ

Կաղ էշով քարվան կը խառնվի:

ԳԱ 62 Վրպ/ՊԺԲ 50 Աշտ/ՆԺՆ VII, 82 Աստ/ՂՄ 1880, 29 Բըն/ՄԺ 23 Շրկ/ԺԱԲ 88 Աթր/ԺԵԱ 232 Հթ/ԱՆ 14 Պը

Դուս էշով քերվան (կաքավան) չեն խառնվիր:

ԱՆ IX, 191 Պը

Մեկ իշով քարվան հալեն պտի էնա:

ԺԵԱ 170 Աշտ

Մեկ եղևով քարվանի մեջ ա մանում:

ԺԵԱ 214 Վրպ

Շատ պարծեցողը պարկը կը մանի:

ԳԱ 10 Վրպ/ԱՆ XVIII, 33 Աշտ/ՆԺՆ VII, 100 Խրր

Շատ մի պարծենա, պարկը կը մանա:

ԱԵ 53 Աշտ

Բանն արա, հետո պարծեցիր:

ԱԺԲ 86 Բըր/ԴԱ 8 Վրպ/ՓԵԱ 96 Շրկ/ԺՄԿ 80 Թֆ/ՎՍ II, 136 Վն/Բ 1898, 461 Ղըր

Շատ պարզեցողը ջորին լեռը կը մնա:

Բ 1898, 809 Բր

Շատ պարծեցողը շուտ կը ցածիգնա:

ԱՂ 7 Սա

Համադան գացի, յոր կորի կը բռնեի:

— Համադանը հեռու, կորին մոտ, արի, բոի:

ԺԵԱ 239 Կրպ

Ղաբարադա հոգումը քսան գաղ կը թռչեր:

— Ահա, էս գաղը, էս էլ հոգը, արի, տաս գաղ թռի:

ԺԵԱ 235 Լա

Դյանջա հեռու, գյաղը մոտիկ:

ՍՆ 26 Ձգր

Առուն բոի, նոր քե գովամ:

ԺԵԱ 238 Կրպ/ՆԺՆ VII, 77 Աստ

Առաջ ածե, հետո կականես էրե (կշկշալ):

Մ 1886, 45 Տրպ/ԺԵԱ 193 Տրպ

Աշխարքումը մին դու, մին էլ ես:

ԳԱ 31 Վրպ/ԺՄԿ 79 Թֆ

Շունը պառկեր է սելին հովը, գիտե իր հովն է:

ԷԱ 16 Կըն/ԱՆ XVIII, 51 Աշտ

Շունը դեզի հովը նստե, կսե էս ինչի վենս (մեծ) շուք ունի:

ՀՅՎ 21 Շրկ

Խելքերը մեզարն (անուրդ) են հաճեր, իր
խելքին է հավնեք:

Աճ IX, 184 Պր/ԱՆ 64 Նթժ

Իմ խելքս ես հալնիլ իմ, քու խելքդ դու
հալնիլ իս:

ԱՆ 59 Նթժ

Էջն իր գոալուն վրա մայիլ կըլի (հիւանալ):
Բ 1898, 809 Քդ

Քաշալն յուրան փափախին հավան կը կենա:
Հժճ VII, 108 Ղբբ

Ղուռապաղային (գորտ) հարցոցին ի՞նչու
տայմա (շարունակ) կը պոռաս: — Չայ-
նիս գմայած եմ, բսավ:
ՀԱՎ 1891, 301 Տբպ

Մէյմ՝ օր շարժիմ, աշխարք կարժիմ:
ԵՆ 114 Խաժ

Դուն քեզ մի գովեր, բող ուրիշը գովե:
ԼՄ 1880, 15 ԲՆ/ԹՄԿ 89 ԹՖԼ

Պուտուկն ասեց՝ տակս ոսկի ա, շերեփն
ասեց՝ ես որդի եմ:

ԺԵԱ 227 Վդպ/ՀՏՎ 13 ՇԵԿ ԼՄ 1880, 51 ԲՆ

Պուտուկն ասաց՝ իմ տակ ոսկի ա, շերեփն
ասաց՝ ես հոստ կուգամ:

ՎՍ 1, 135 ՎՆ/ՍԵ 4 ՄԿ/ԺԵԱ 207 ԱԲՃ/ՇԿ 1
Շտխ/Բ 1898, 145 Դբբ

Գիտուն աղվեսը էրկու ոտով քալար (քա-
կարդ) կընկնի:

Հժճ VII, 94 Վդպ/ՊԺԲ 54 Աճա/ՓՇԱ 98 ՇԵԿ/ԺԵԱ
235 Լո/ԹՄԿ 85 ԹՖԼ/ԲԱ 22 Ղբբ/Աճ VI, 78
ԲՆ/Աճ XII, 99 ԱԼԶ

Ճարպիկ մուկ էրկու ոտով կընկնի քալար:
ԺԵԱ 207 ԱԲՃ/Հժճ VII, 110 ՎՆ

Ինքը պատիկ՝ լեզուն մենե:

Աճ IX, 184 Պր/ԹՄԿ 110 ԹՖԼ

Ինքը պատիկ՝ կիճը (խայթ) մեծ:
ԺԱԲ 100 ԱԽԳ

Ինք քանց լում, լեզուն քանց սուհում՝
ՎՍ 1, 127 ՎՆ

Անհունար (ապաշնորհ) մարդի լեզուն եր-
կար կըլնի:

ՓՇԱ 93 ՇԵԿ/Հժճ VII, 77 Աստ/ԹՄԿ 66 ԹՖԼ/ՎՍ
1, 12 ՎՆ ԴԱ 2 Վդպ/ՀԱՎ 1891, 300 Տբպ

Դուրսը դարտակ մարդու լեզուն էրկին
կըլնի:
ԺԵԱ 290 Տբպ

Գողի (ծուլ, վատ) մարդու լեզուն էր-
կին կեղնի:

Աճ XIX, 97 ԱԼԶ

Ձեռնին մին բան չի զալ, լեզուն բողալ
(կոկորդ) կը ճղի:

Հժճ VII, 83 Աստ

Լեզվիդ լեզու չի հասնի, անկաջիդ՝ խոսք:
ԱՆ 32 Աճա/ՓՇԱ 107 ՇԵԿ

Լեզուն չըլնի, ագոավները աչքերը կը հա-
նեն:

ԺԵԱ 294 Վդպ/ԱՆ 31 Աճա/ՓՇԱ 107 ՇԵԿ/ԼՄ
1880, 18 ԲՆ/Բ 1900, 565 ԿՄ

Մեծ բրդուն (պատառ) կեր, մեծ մի խոսի:
ԱՂ 7 ՇԵԿ/ԺԱԲ 98 ԱԽԳ/ՀԱ 210 ԱԿՆ/ԱՄ 1886,
74 ԱԲա/Բ 1900, 598 ԿՄ/Հժճ VII, 100 Խբբ/Աճ
IX, 188 ՊԼս

Մեծ գրուցողին՝ մեծ լոխման (պատառ)
բերանը կը մնա:
ԱՆ 54 Նթժ

Մեծ զրբցողին՝ ոտքը կուգա:
ԺԱԲ 99 ԱԽԳ

Մեծախոսի ձեռքն բան չը գա:
ԺԵԱ 189 ՎՆ

Փխաղեն (հետիոտն) ձիավորի վրեն ծի-
ծաղում ա:
ԳԱ 8 Վդպ ՓՇԱ 100 ՇԵԿ/Աճ XI, 115 ԲԲԶ

Երկու շահուն (10 կոպեկ) չը հավանող՝
աբասի (20 կոպեկահոց) պտի հանի:
ԱՆ 23 Աճա/ՓՇԱ 101 ՇԵԿ/ԹՄԿ 133 ԹՖԼ/ՆՆ 513
ՇԵԿ

Մի ասեղ պտի առնի, պողպատի փուրն ա
հարցնում:

ԱՆ 50 Աճա/ԴԹ 120 ԱԼԴ

Մեկ ասեղ պտի առնի, երկաթի փուրն է
հարցնում:

ՓՇԱ 116 ՇԵԿ/ԼՄ 1880, 38 ԲՆ/ՀԱՎ 1891, 116
Տբպ

Ձեկ չի գիտեր, մկրատը ձեռքն չի ձգեր:
ՀԱՎ 1890, 289 Տբպ

Կտավ գործողը ապրեշում գործողին չի հավնի:
ԹՄԿ 120 ԹՖԼ

Բամձը տեղն ի ձեռ մի բալե (ձգե):
ՀՏՎ 2 ՇԵԿ

Վարը նստած, վեր մի խոսիր:
ԼՄ 1880, 54 ԲՆ

Մանր տրեխով՝ մեծ ուխտով (եռախ):
ԱՂ 7 Լա

Խոշոր մի բրդի բղալի կու գա:

ՀԱՎ 1891, 116 ՏԲԿ

Մենք խոսելով փրավ չի եփվի, եղ ու բրինձ է հարկավոր:

ՓՇԱ 115 ՇԲԿ

Ո՛չ մարդանման, ո՛չ մարդահավան:

ԱՀ VI, 95 ԲԵՆ/ՓՇԱ 114 ՇԲԿ/ՀԺՀ VII, 111 ՎԵ/ԱՀ VII—VIII, 174 ԱԼԶ

Մարդ կա՝ ո՛չ մարդանման, խոսքերն է մարդասպան:

ԺԵԱ 224 ՎԴԿ/ՓՇԱ 115/ՇԲԿ/ԹՄԿ 139 ԹՖԼ/ԱՇ 27 ԱԶԿ

ԶՀԱՎԵՆ, ԱՄԲԵՐՏԱՎԵՆ ԵՎ ԴՈՌՈՑ

Չանեմ, չը հավանեմ:

ԱՇ 55 ԱԶԿ/ԺԱԲ 101 ԱԽԳ

Մարոն հավնավ Կարոյին, Կարոն չը հավնավ Մարոյին:

ԺԵԱ 214 ՎԴԿ/Բ 1898, 301 ԽԵ/ՀԺՀ 13 ՇԲԿ/ԱՀ VII—VIII, 193 ԱԼԶ

Ես ագռավին հավանեցի, ագռավն ինձ չը հավանեց:

ԺԵԱ 293 ՎԴԿ/ԱՇ 19 ԱԶԿ

Ճուրղիկ, ես քե հավան, դու ձիկ չհավան:

ՎՍ II, 145 ՎԵ

Չը գնացինք բոռերու հետ, մնացինք բորոշներու հետ:

ԺԵԱ 250 ՀԴԿ

Կուրդիկն աղջիկ չեն տալի, նա ուզում ա գանքանչն էլ սիրուն ըլնի:

ԱՇ 38 ԱԶԿ

Հայարսը՝ մի օր կը մտնի պարկը:

ԱՇ 43 ԱԶԿ/ՓՇԱ 112 ՇԲԿ ԱՀ XI, 115 ԲԲՀ

Սար ինչքան բանձր էղնի, օր մի համբախ վրայով կանցնի:

ԱՀ VII—VIII, 181 ԱԼԶ/Բ 1999, 805 ՀԴԿ/Բ 1808, 145 ԴԲԶ/ԺԵԱ 201 ՏԲԿ

Հայարտացողի տակ այագ (դատարկ. քամի) ա:

ԺԵԱ 213 ՎԴԿ/ԺԵԱ 188 ՎԵ

Հայարտ մարդու տակ փուտ ի, ինչ որ ասի՝ սոռտ ի:

ՎՍ I, 131 ՎԵ

Հայարտները միմեմու հավան չեն:

ԲԱ 28 ԶԲԶ

Հայարտին դուրսը ծեծեցին, տանը բան չաւալ:

ՓՇԱ 112 ՇԲԿ/ԳԱ 11 ՎԴԿ/ԲԱ 26 ԶԲԶ

Աստոծ հակառակ ա ամբարտաւանին ու հայարտին:

ԲԱ 10 ԶԲԶ

Հայարտ մարդն աստրծու դուշման ա:

ԱՀ XX, 109 ԱԼԶ

Հայարտացողի միջին հունար (շնորհք) չի լինի:

ԱՇ 10 ԱԶԿ

Յած տալեն (նյուղ) քուր չուտեր:

ԱՀԱ 14 ՊԼ/ԱՇԳ 75 ԱԲԲ

Քիրը անանկ մեծ է քի՝ Ղազարդիեն (Լեռնան անուն) ջուր կը խմէ:

ՀԱՎ 1892, 183 ՏԲԿ/ԱՇ 74 ՆԽԶ

Քիրը տնկեր, կը փչա ամպեր:

ԱՀ VII—VIII, 186 ԱԼԶ

Էնքան մուրը բանձր ա, մզրսխով (տեղ) ք . . . քրին չի հասնի:

ԺԵԱ 294 ՎԴԿ/ԱՇ 17 ԱԶԿ/ԺԵԱ 242 ՕԶԿ

Ներքեր չեմ նստի, վերևումն էլ տեղ չկա:

ԳԱ 30 ՎԴԿ/ԹՄԿ 143 ԹՖԼ/ՓՇԱ 118 ՇԲԿ

Հեմալ (այնպես) էղար, օր «սուրբ աստվածն» ալ մոռցար:

ՀՊ 1895, 35 1235 ԶԼԹ/ՎՍ I, 127 ՎԵ

Մի սել սիսեռ ունենա, աստծուն Ասատուր կասի:

ԱՇ 48 ԱԶԿ/ԺԵԱ 214 ՎԴԿ

Աստրծուն Աստու կը խոնչա (կանչել):

ԺԵԱ 168 ԱԼԶ

Տուր չկա քան ու փոշի, գլուխը կապեր ա կարմիր փոշի (բարակ գլխաշոր):

ԺԵԱ 239 ԿԼԿ/ԺԵԱ 216 ՎԴԿ

Տուն չունի ցան ու փոշի, գլուխ կը կապա թուխ փոշի:

ԱՀ VII—VIII, 183 ԱԼԶ/ԱՀ VI, 84 ԲԵ/ՎՍ I, 137 ՎԵ

Ման ա գալիս խոշի (սրտի), տանը չկա մի գալ փոշի:

ԳԱ 8 ՎԴԿ/ԹՄԿ 161 ԹՖԼ

Տուն չկա հաց ու փոշի, գլուխ կը կապա արապու փոշի (արաբական):

ԼՄ 1880, 55 ԲԵ

Տուն չը կա տաք ապուր, դուրս կը քելի աքապուր (կոտրատվեց):

ՀԺՀ VII, 92 ԱԼԶ/ՓՇԱ 125 ՇԲԿ/ԱԱԳ 1885, 89 ՊԼ

Տունը չունի դռնի մը թան, սյուսլի-փյուսլի
(սլ ճ ն լ ա ծ) կելլէ մեյտան:
ՀԱՎ. 1892, 184 Տրդ

Տունը չիկա սուղուր տալու, ինքը ստը-
տիկը տալը-դուստու (տ մ ը ա ը տ ա լ ա ն
ք ա յ լ լ ա ծ ք ո լ լ):
ԺԵԱ. 250 Հղկ

Տունը չը կա թանջուր, հետին կը կապի
չանջուր (ծ ս ա լ ի ս լ ե ս զ ա ը զ):
ԼՄ 1880, 55 ԲԵՆ/ԺԱԲ 116 ԱԽԳ/ՀԱՎ. 1887, 198
Խաջ/ՀԱ. 213 ԱԿՆ

Շուր չունի հագնելու, փայտոնով կերթա.....
ԱՂ. 16 ՇԵԿ

Տունը խմելու թան չկա, սառց ճանապարհ
ձիով կերթա:
ԼՄ 1880, 56 ԲԵՆ

Ոտքը չարտի չկա, գլուխը վարդ կը շարե:
ԼՄ 1880, 48 ԲԵՆ

Անձին շտպիկ չունի, զլուխը վարդ կը դնե:
ԺԱԲ 101 ԱԽԳ

Ինքը չկա րիզ ու կես, արարմունքը գազ ու
կես:
ԳԱ. 19 ՎԴԱ/ՓԵԱ. 105 ՇԵԿ/ԹՄԿ 107 ԹՖԼ/ՎԱ 1,
127 ՎՆ/ԱՇ 10 ԱԶա

Իշից վեր ա ընկել, է՛լ «չոշ-չոշը» չի կարբմ:
ԱՇ 30 ԱԶա/ՓԵԱ. 106 ՇԵԿ/ԹՄԿ 106 ԹՖԼ ԱՆ IX,
183 ՊԼ/ԺԵԱ. 195 Տրդ/ԵՂԴ 103 ԵՎԳ

Ագուս, խի ես շորտբմ.
— Կարավ եմ:
— Բա էդ խի ես ք.. ուտում:
— Անհար եմ:
ԱՇ 8 ԱԶա/ԺԵԱ. 188 ՎՆ/ԱՇ 1 ԱԶա/ԵԱ 120 Խաջ/ԳԹ
118 ԱԼԲ

Արլորը երդիկի գլխին կանգնելու, ասըմ ա.
— Էս տները ոնց են տակիս դիմանում:
ԱՇ 9 ԱԶա/ԺԵԱ. 248 Հղկ

Հայրդ՝ սոխ, մայրդ՝ սխտոր, ուսկի՞ն էլար
կանամշ գխտոր:
ԱՆԱ. 9 ՊԼ/ԳԹ 109 ԱԼԲ

Դարտակ կարասը մենձ ձեն կը տա:
ՓԵԱ. 100 ՇԵԿ/ԹՄԿ 89 ԹՖԼ/ԲԱ 14 ՂԵԲ/ԹՄԿ 90
ԹՖԼ

Դարի հացը ըսավ.
— Բացվիմ:
Յոթեն հացը ըսավ.
— Շատ մի բացվիր, կոտորիս կը:
ԺԵԱ. 247 Հղկ/ԱՇ 16 ԱԶա

Մկան պոչ ուր տուն չալըրտի, մեքըր կա-
պեր ա չարդար (ն ր բ ի ն հ յ ու ս լ ա ծ ք)
գոտի:
ԺԵԱ. 174 Խոտ

Սիրտդ դեմեն (ուղա) չի վերցներ, մալըդ՝
խորոզը:
ՀԱՎ. 1890, 164 Տրդ

Կը քելը րանիկ-րանիկ, չը ածի խավու փա-
ռիկ:
ԱՇ 2 ՄԿ

Ածնելիք երկու փարա, գինը դրեր տուցին
(ա շ խ ա ը ի ի) պարա (հ ա մ ա հ ա լ ա-
ս ա ը):
ԱՆ VII—VIII, 156 ԱԿԶ

Ուղար ասեց՝ «Շարբար (մ ե տ ա ք ս ա զ ո ը ծ)
եմ. ըսեցին՝ «Ոտը ու ձեռքիդ ստգում ա»:
ԲԱ. 43 ՂԵԲ

ԵՐԵՍ ԸԹԸԸ—ՓԵՆՇԸԸ: ԷՆԵՐԵՍ—ՊԵՓԵՐԵՍ

Էրես տվինք, աստառ ուզեց:
ԺԵԱ. 211 ՎԴԱ/ՓԵԱ. 101 ՇԵԿ/ԺԱԲ 92 ԱԽԳ/ԿՇ 3
ՂԵԲ/ՍԱ 29 ԶԳԳ/ԱՆ 76 ՆԽՋ/ԺԵԱ. 290 Տրդ/ԱՆ
IX, 183 ՊԼ/ԱՆ VI, 81 ԲԵՆ/ՎԱ 1, 127 ՎՆ/ՀԱ
229 ԱԿՆ/ԵՂԴ 101 ԵՎԳ/Բ 1898, 414 ԴԵԲ/Բ 1899,
806 ՀղԵ/Ս 215 ԱԼԲ/Բ 62 ԶԿԲ

Երես տվին, աստառ թառց:
ԵԱ 119 Խաջ ՀԱՎ. 1887, 175 Խոջ

Էրես թի տա, աստառ էլ կուզի:
ԺԵԱ. 220 ՎԴԱ/ԹՄԿ 92 ԹՖԼ/ԺԵԱ. 231 ՀԼԲ

Փարեմ տվինք խոսեցուցինք, էրկուս կու-
տանք՝ ձենը չի կարե:
ՓԵԱ. 125 ՇԵԿ/ԺԵԱ. 214 ՎԴԱ/ԱՆ IX, 191 ՊԼ/ԼՄ
1880, 58 ԲԵՆ/Բ 1898, 316 ԳԳ/ԺԵԱ. 196 Տրդ/Բ
1898, 479 ԿՆ/ՀԱՎ. 1892, 382 Տրդ

Գովացինք կալուխան, էլավ կվեց պատու-
խան:
ԱՆ VI, 79 ԲԵՆ/ԺԵԱ. 168 ԱԼԶ/ԳԹ 117 ԱԼԲ/ՎԱ II,
137 ՎՆ

Գովացինք Ատոտ թան, կեղտոտեց պատու-
խան:
ՀՏՎ. 4 ՇԵԿ

Գովացին Ալիխան, էլավ, ք.... սխտոր թան:
ԺԵԱ. 293 ՎԴԱ

Թարին տեղ արավ, կրունկին էլ կուզե:
ՀԱՎ. 1887, 175 Խոջ

Ռառց տեղ էրեց, գլխուն էլ կուզե:
ԱՆ VII—VIII, 477 ԱԿԶ

Ոտին տեղ արեց, ու... էլ ա տեղ անուամ:
ԺԵԱ, 226 Վրդ/ԺԵԱ, 234 Լա

Մին մի տա, որ էրկու շուգի:
ԺԵԱ, 225 Վրդ/ՓՇԱ, 116 Շրկ/Բ 1898, 316 Քդ

Մին մի տա, էրկու կուգի:
ՀԺՀ VII, 96 Վրդ/ԹՄԿ 132 ԹՖԼ ԺԵԱ, 189 Վն

Բարե տա՛ բարեկենդան կուգա:
ԱՆ 37 Նխ/ՅՀԳ 98 Եվդ

Բարով ասողի տունը բարեկենդանը կերթա:
ԳԹ 122 Սլմ

Խլոտին բարե տա՛ խլինքը վրադ կը նետե:
Բ 1898, 809 Քդ/ՀԱՎ, 1890, 163 Տրդ

Կատվին ասին աղբդ դեղ է, խորունկ քաղեց:
ՓՇԱ, 109 Շրկ/ԺԱԲ 99 Ախ/ՀԱՎ, 1930, 361 Դրբ/Բ
1898, 315 Քդ/ԱՀ IX, 186 Պլս/ՀԱ, 208 Ակն/ՅՀԳ
105 Եվդ

Կատվին ըսին քու աղբ դեղ է, աղբեց ու
անթեղեց (թ ա դ ե ց):
ԱՀ VI, 83 Բն/ՎԱ II, 143 Վն/Ս 215 Սլմ/ԺԵԱ
195 Տրդ/ՇԿ 14 Շտ/ՀԺՀ VII, 95 Վրդ/ԹՄԿ
118 ԹՖԼ/ԺԵԱ 222 Վրդ

Ազնավին ասեցին բն՝ ծիռուդ դեղ ա, էն էլ
գնաց ծովի մեջ ծռուեց:
ԵԱ, 105 Խոջ/ԳԹ 115 Սլմ

Կարինին ասին՝ կինդ դեղ ա, խոր խրեց:
ԺԵԱ, 222 Վրդ/ԱՇ 36 Աշա

Ով դնես դռան ետե, ան կ'անցնի գլխուդ
վերև:
ՀԱՎ, 1891, 300 Տրդ

Որին դրենս դուռն, նա կելի քոռն (սլ ա տ-
վ ա վ ո ռ տ ե դ):
ԱՆ 13 ՆխՀ

Շունը վուր հաղուդ ուտիլ սորվի, բաղը կու
վիր գցե (ս սլ ա ո ե լ):
ԹՄԿ 145 ԹՖԼ

Երեսի ջուրը գնացել ա:
ԱՇ 24 Աշա/ՀԱ, 228 Ակն/Բ 1899, 479 Կն

Երեսը պուղղորի (ծ ա վ ա ռ) ջուրով են լվա-
ցեր:
ԱՇԳ -3 Արբ

Երեսին կաշին հագնիս Պաղտատ էրբաս, չի
կարբտիր:
ՀԱ 228 Ակն/ԺԵԱ 206 Տվդ

Երեսի կաշին հագնիս, Հինդիստան երթամ
չի մաշիր:
ՀԱՎ, 1893, 359 Տրդ

Էրեսի սիպտակ, կընրնի տակից:
ԺԵԱ, 211 Վրդ

Երեսի քանց պուտիլ տակ սիվտակ ի:
ԺԵԱ, 186 Վն

Աշուղին տուն չը քողին՝ ասաց, սագս որանդ
քաշ տամ:
ԳԱ, 301 Վրդ

Մարդու մեկին գեղից կը մկն (մ դ ե լ) դուս,
կերթա՛ ուր նակեր (ս ա ո ռ զ ե ն ը) կը
կախի ոեսի պատից:
ՇԿ 14 Շտ/ԱՀ VII—VIII, 187 Աշ/ՀԱ 1880, 44
Բն/ԺԵԱ, 249 Հղ

Դունեն վոնդես, հերքեցեն ներս կընկնի:
ՆՆ 100 Շրկ/ՀԱ 16 Աշ

Ժամի դուռը բաց ա, շանն էլ էրես:
ԺԵԱ, 221 Վրդ

Ժամի դուռը բաց, շանն էլ սիրտի (ս մ ո թ):
ԹՄԿ 101 ԹՖԼ/ԱՇ 27 Աշա/ԿՇ 3 Դրբ/ԺԵԱ, 234
Լա/ՓՇԱ, 105 Շրկ

Ժամի դուռը շատ էլ բաց ա, արուս-հույլին
(սլ ա տ ի վ-ս մ ո թ) ինչ ա էկե:
ԺԵԱ, 221 Վրդ

Հասարեանի դուռը բաց է, շանն էլ երե-
սատեղ պալի ունենա թե ոչ:
ՓՇԱ, 113 Շրկ/ԹՄԿ 130 ԹՖԼ

Պինդ երեսը լավ ա, քանց մին տակու գու-
րան:
ՀԺՀ VII, 86 Աստ/ՓՇԱ, 116 Շրկ/ԲԱ, 36 Դրբ

Գլուխը ներս չհավրած տեղը, ջանդ ներս մի
տանի:
ԹԹ 5 Շրկ

Ուզան բերան՝ կրան կով:
ԴՀԿ 1067 2մթ

ՆԱԽԱՐԱԿ ԵՎ ՑԱՀԱՆՔ

Առաջ մերը, հետո մերոնցը:
ԴԺԲ 51 Աշա/ՓՇԱ, 94 Շրկ

Աղաք (ն ա լ ո) մերը, հետո ձերը:
ԳԱ, 27 Վրդ

Առաջ մորթուս, ետե որդուս:
ՓՇԱ, 94 Շրկ/ԱՇ 6 Աշա

Փոքս մոտ է, քանց քոքս:
ԱՀԱ, 15 Պլս/Բ 1898, 414 Դրբ/ԳԹ 110 Սլմ

Ամեն մարդ կրակը իր բաղարջի տակ կը քաշե:
ԺԵԱ, 244 Ակն/ՆՆ 181 Շրկ/ՀԺՀ VII, 88 Աշ/ՀԱ
1880, 9 Բն/ՀԱ 61 Զհ/ՄԹ 22 Շրկ

Ամեն մարդ կրակն ուր ձվածեղի տակ կուտաւ:
Մ 1885, 123 ՂԼԹ

Ամեն մարդ կրակն իր կուտուին (կլոբ
հաջ) կը քաշէ:

Բ 1899, 651 Խն/ՀԺՀ ՎՄ, 110 Վն/ԱՂ, 14 Ան

Ամեն մարդ իր օգուտին ա վազզրմ:

ԱՇ 6 Աշտ/ԹՄԿ 76 ԹՖԼ

Ուրաքը դրա իրան կը տաշէ:

ԺԵԱ 226 Վդդ/ԱԺԲ 90 Գնք/ԺԵԱ 236 Լն Ան 36
Նիշ/ԹՄԿ 169 ԹՖԼ/ԵԱ 107 Խոջ

Եկողը մորս հալն ա հարցնում, հորս հալը
հարցնող չը կա:

ԺԵԱ 210 Վդդ/ԱՇ 43 Աշտ/ԺԱԲ 102 Ախյ Ան 61
Նիշ/ՀԱ 223 Ակն/ԼՄ 1880, 9 ԲԼն

Մորս խաթըը (կա մ քը) հարցնող չաւ,
հորս խաթըը հարցնող չի կա:

ՀԱՎ 1892, 383 Տըպ

Քեզ շատ կուզեմ, համա ինձ բեզանե շատ
կուզեմ:

ՀԺՀ ՎՄ, 88 Աստ/Ան 51 Նիշ

Կատվի մուկ բռնելը՝ իր փոքի համար է:

ՓՇԱ 109 Շըկ/Ան 50 Նիշ/ՀԱՎ 1893, 358 Տըպ/Բ
1899, 178 Կն ՆՀԳ 105 Եվդ/Բ 1898, 809 Բգ/ԵԱ
115 Խոջ

Կատուսն իրա փոքի հմար մուկն ա բռնում,
տերն տուում ա թե՛ կատուս զոչաղ ա:

ՀԺՀ ՎՄ, 82 Աստ

Ագռավը գոմեշին կոնակը կը քրվե՝ իր փո-
րին համար:

ԱԱ 1 ՊԼ/ԺԱ 1, 6

Էշը իր մաին, տուպակը նաին:

ԱՇ 23 Աշտ/ՓՇԱ 103 Շըկ/ԺԱԲ 95 Ախյ/ԳԱ 61
Վդդ/Բ 1899, 480 Կն ԱՄ 1886, 75 Մրս

Էշն իր մաին դարբի կը տեսնե:

ՀԱՎ 1892, 183 Տըպ/Բ 1898, 315 Քդ

Էշն իր տուպակի վրա կը զոռա:

ԿՇ 1 Ղըբ/ԺԵԱ 191 Տըպ/ՎՄ 1, 125 Վն

Ամեն էշ իրեն տուպըրկին կը զոռա:

ԺԱԲ 86 Ախյ

Իշու գոգռալու մանանեն (պ ա տ ն ա ո) նանկ
մի գարի ա:

ԱՀ ՎՄ, 103 ԱԼԶ/ԳԹ 108 ՍԼս

Հարեանիս սիրում եմ, որ մատիս դեղ անի:

ԳԱ 50 Վդդ

Էն հարեվնին մեռնիմ, վուր ձվիս աղ կօնե:

ԹՄԿ 94 ԹՖԼ/ՓՇԱ 111 Շըկ

Մարդիս հարեաննս բլնի, հեշ չե ձվին աղ
կանի:

ԱՇ 19 Աշտ

Հարեանիս կը սիրեմ, որ հավարիս (օ գ ն ու-
ք յ ա ն կ ա ն չ) գա հասնի:

ԱՇ 41 Աշտ

Մեռնեմ էն նպոռտ աշքերաց, որ իմ հացին
կարագ քսի:

ՎՄ 1, 132 Վն/ԺԵԱ 230 ՀԲ

Զատիկն եկավ, շունիմ կապա, ով որ բնե
ինձի կապա, անոր կըսեմ՝ հանի պապա:

ԱԱՊ 1855, 100 ՊԼս/ՊՀԿ, Բ 1822 Կսբ

Ամեն մարդ իր հան կարնրեն:

ԼՄ 1880, 5 ԲԼն

Ամեն մարդ էլ իբր գուգե:

ԹՄԿ 71 ԹՖԼ

Ամեն մարդ իրա գործը կը հառաշացնի:

ԺԵԱ 292 Վդդ

Ամեն մարդ իր կտավը ներկելու ետև ա:

ԵԱ 110 Խոջ

Հնրբես (ա մ ե ն մ ե կ ր) իրեն կեռացած
(ք ո ր ե կ ա ծ) տեղը կը քնրե:

ՆՀԳ 107 Եվդ

Ամեն մարդ շալիշ է գալի (ջ ա ն ու մ է) իր
ծառին ջուր տա:

ԹՄԿ 65 ԹՖԼ

Ամեն մարդ իր տան առջև կավլե կո:

ՀԱՎ 1891, 116 Տըպ

Ամեն մարդ ջուրը իր ջաղացքը կը կապե:

ԱԱ 8

Մեկի աշքն ա դուս եկեր, մեկիկն ըսավ՝ տուր,
տանեմ կատվիս:

ՀԺՀ ՎՄ, 91 ԱԼԶ/ԺԵԱ 214 Վդդ/ԺԵԱ 207 Արճ

Մեկի աղիքն է դուրս եկել, մշուսը կըսե՝
տուր տանեմ կատվիս:

ԼՄ 1880, 40 ԲԼն/ՄՀ 21 Լն

Մեկին միբուրը վառեցավ, կեցիր տաքնամ,
ասեց մեկելը:

ԺԵԱ 196 Տըպ

Մեկի մորուքը կըրակ ընկել է, մեկիկը կասի,
կեցիք մուխս (ծ թ ա ա խ ո ա) վառեմ:

ՀԺՀ ՎՄ, 99 Խըբ/ԼՄ 1880, 39 ԲԼն/Բ 1899, 651

Էձն իր արեք կիլա, դասապ՝ բզբրագուն:

ԱՀ ՎՄ, 101 ԱԼԶ/ԺԵԱ 211 Վդդ/ԼՄ 1880, 7 ԲԼն

Էձը ջանի վարդն ա, դասաբը՝ հզի:

ՀԺՀ ՎՄ, 80 Աստ/ՍԼ 25 Զդդ/ԺԵԱ 191 Տըպ

Տերը տաքածին է փոշման, գելը՝ բողածին:
ՓՇԱ. 124 ՇԼԿ/ԺԱԲ 93 ԱԽԳ

Տեղը տաքածն էր լալի, գելը՝ մնացածը:
ԹՄԿ 160 ԹՖԼ/Բ 1898, 346 ԲԴ/ԵԱ 99 ՊԱԶ

Չորանը տաքածի գլուխն էր վաճ տալի,
գելը՝ մնացածի:
ԹՄԿ 148 ԹՖԼ

Բոլբունը իր դարարը կույա, ագռավը «դան-
դան» կանի:
ՓՇԱ. 97 ՇԼԿ/ՊԺԲ 45 ԱԶԱ/ՎՍ 11, 136 ՎԵ

Ագռավը տաքածն է լալի, բլբունը՝ բողածը:
ԹՄԿ 76 ԹՖԼ

Իմ գուռնեն չը փշեմ, ինչ ա բու էջը հուշա
չընի:
ԺԵԱ 211 ՎԴԱ/ԱՇ 19 ԱԶԱ/ՀԺՀ ՎԱ, 102 ՂԼԲ/ԺԵԱ
168 ԱԼԶ/ԼՄ 1880, 19 ԲԼԵ

Ես իմ դհուլը չածեմ, թե քու էջը կը խրանի:
ԺԵԱ 234 ԼԱ/ԱՇ 19 ԱԶԱ

Որ ես դրախտումը չեմ, բող էջն ընտեղ քա-
վալ տա:
ԱՇ 62 ԱԶԱ/ՊՎ 134 ՎԵ

Դրախտը որ իմս չի, իշվանք թող թավա-
լեն ինի:
ՊՎ 134 ՎԵ/ԺԵԱ 215 ՎԴԱ/ԼՄ 1880, 10 ԲԼԵ

Իմ չը դնացած դրախտը, թող իշանն էր-
թան:
ՓՇԱ. 105 ՇԼԿ

Ինչ անիմ աշխարհիս լայնությունը, որ ոտը-
բքս նեղ տեղն են:
ԱՆ 84 ՆԽԶ/ԺԵԱ 201 ՏԲԱ

Էն ամիս որ ընծի պետք չի գա՝ չը հարցում:
ԱՆ XII. 101 ԱԼԶ

Ջեն ամիս կը հոգամ, որ քնծի չա՛ն է:
ԱՆ VI, 82 ԲԼԵ

Մի օձ, որ ինձ չի կծի, բող հագար տարի
ապրի:
ԱՇ 47 ԱԶԱ/ՀԱՎ 1892, 183 ՏԲԱ

Հաց ու գինի ունիս՝ իմ սերը դուն ես, հաց
ու գինի չունիս՝ իմ դերը դուն ես:
ՀԱ 209 ԱԿԵ

Մի քաղաքում (առու) չուր գա, վուրդանց
գուգե բող գա:
ԺՄԿ 139 ԹՖԼ

Աշքը մեռակ քեզ ա իս տալի:
ԺԵԱ 211 ՕԶԿ

Էրկու քարին արաչեն տուր մի բող էլի,
որմեն կեղի, բող էլի:
ՀԱ 229 ԱԿԵ

Ինչ կուգեն անեն՝ մեր ոչխարին վնաս չը
տան:
ՊԺԲ 48 ԱԶԱ

Իմն ի հիս, էլն կոնկիս:
ԱՆ VII—VIII, 491 ԱԼԶ

Փլավ ուտելը լավ ա, համա մի օր մեր տանը,
մի օր ձեռ տանը:
ԳԱ 27 ՎԴԱ/ՓՇԱ. 125 ՇԼԿ/ԹՄԿ 165 ԹՖԼ

Բենեց ծիծաղա, որ ես էլ ծիծաղեմ:
ԱՇ 24 ԱԶԱ/ՓՇԱ. 102 ՇԼԿ

Յա աղն ա պակաս, յա մաղը:

ԳԱ 65 ՎԴԱ/ՊԺԲ 50 ԱԶԱ/ՓՇԱ. 109 ՇԼԿ/ՀԺՀ ՎԱ,
102 ՂԼԲ/ԱՆ 47 ՆԽԶ/ԱՆ ՎԱ, 81 ԲԼԵ/ԺԵԱ 181
ՄԶ/ԱՆ ՎԱ—VIII, 461 ԱԼԶ/ԱՆ 47 ՆԽԶ

ՓԼԱՏ ԵՎ ԿՈՒՐ: ԱԿԱՆ ԵՎ ԱԶԱՆԱԿ

Լվից եղ հանող ա:

ԺԵԱ 294 ՎԴԱ/ԱՇ 32 ԱԶԱ/ԺԵԱ 239 ԿԼԱ

Լվի, ճրագու կաղերսու:

ԼՄ 1880, 25 ԲԼԵ

Լվից ձեթ կը քամա:

ԼՄ 1885, 424 ՂԼԲ

Լու քերքելով մարդ չեն դառնա:

ՄԹ 17 ՇԼԿ

Լվացած խնոցիկն եղ կը հանի:

ՀԱՎ. 1887, 198 ՊԱԶ

Ճանկից եղ կը հանն:

ՀՏՎ 18 ՇԼԿ

Օձ ընկնի ձեռը կը խուզն:

ԱՇ 54 ԱԶԱ/ԺԵԱ. 216 ՎԴԱ Բ 1898, 700

Հավկիք առնես մեջը դեղնուց չի գտնվի:

ԷԱ 20 ԿԼԵ/ԱԱ 12 ՊԼԱ

Ջեռքին տակեն՝ գոփը (բոռնցք) կը լիզն:

Բ 1900, 579 ԿԼԱ

Ավուճով (ափ) կը ուրխե, կաթածը կը լիզն:

ԱՆ 68 ՆԽԶ

Ջեռքն կորեկ չքափի:

Բ 1898, 700

Քարի կոկոն է:

Բ 1900, 618 ԿԼԱ

Խժիկ ընկուզ է:

Բ 1898, 315 ԲԴԱ

Կապելի վրա քառասուն հանգուրց կը գցի:
ԱՂ 19 Վն

Մուր տեղը մազ մանող է:
Բ 1898, 810 Բդ

Ձեռքը գոց է:
Բ 1898, 316 Բդ

Կծծիի մալը փեսաները կուտեն, վիզը՝ ոշիւր:
ԱՂ 26 Շրկ

Սաղ ձեռքը բերնին, սուր՝ զմակին:
ԱՂ 26 Երդ/ԳԹ 120 Սր/ԱԱ 21 ՎԱ 1, 121 Վն

Սոխ ու սխտորը հիսապ (հաշիվ) հեռոյ
փաշա (խաշ) չ'ուտեն:
ՀԱՎ 1890, 163 Տրպ Բ 1900, 599 ԿՄ Ան 59 Նխջ

Ղայիմ (ծլատ) մարդի աղը ավլի հետ
կերա:
ԱՇ 45 Աշտ փՇԱ 114 Շրկ/ՄԹ 27 Շրկ/ԹՄԿ 130
ԹՖլ

Փլատին բարին երկուս կերբա:
ԱՆ 33 Նխջ

Ո՛չ կուտեմ, ոչ կուտեցեմ, քարաքը (դա-
րակ) դեմ՝ կը հոտեցեմ:
ԺԱԲ 104 Արդ Բ 1900, 186 ՄԲ 2 ՈԻԶ 141 ՋԲ

Ձկերան, չուտեցուցին, թարաքը դրին հո-
տեցուցին:
ԱՂ 16 Արդ/ԹՄԿ 158 ԹՖլ/ՊՀԿ, 1654 Էվր

Փխ մարդը ոչ ինքը կուտե, ոչ ուրիշին
կուտեցնե:
ՓՇԱ 125 Շրկ/Ան 66 Նխջ

Փլավ եփողի ապուրը կեր, ապուր եփողի
փլավը մի ուտիլ:
ՓՇԱ 125 Շրկ

Փլավ ուտողի . . . կեր, . . . փլա-
վը մի ուտի:
ԺԵԱ 229 Վրպ/ԱՇ 64 Աշտ

Հաց ուտողի . . . կեր, . . . հացը
մի ուտի:
ԱՂ 27 Ա12

Ձուտողի մալը ուտողին հալալ ա:

ՎԱ 41 Վրպ/ՓՇԱ 121 Շրկ/ԹՄԿ 108 ԹՖլ/ՀԱՎ
1930, 361 Ղրբ/ԱՀ Վ1, 97 Բն ՀԱՎ 1887, 197
Խաջ

Մարդու աչքը մի բուռ հողով կը կշտանա:
ԳԱ 60 Վրպ/Ան 77 Նխջ Բ 1899, 651 Խն/Մ 1885,
451 Ղրբ/ԱՀ Վ1, 113 Բր/ԺԱԲ 104 Արդ/ՓՇԱ
106 Շրկ/ԱՀ IX, 187 Պր

Աչքածակի աչքը մենակ հողով կը կշտանա:
ԹՄԿ 68 ԹՖլ/ԹՄԿ 137 ԹՖլ/ՀԺՀ Վ11, 110 Վն

Ագահին աչքը մի բուռ հողը կը կշտացնե:
ԺԱԲ 104 Արդ/ՀԱՎ 1892, 24 Տրպ/ՊՀԿ 1653
Էվր/ԵՀԳ 95 Եվր

Մարդու աչքը ծակ է:
ԹՄԿ 135 ԹՖլ

Աչքը կշտանալ չուտի:
ԹՄԿ 68 ԹՖլ

Գիւն բնի բուր սակոր իսկի կեվելնա:
ԺԵԱ 185 Խլթ/Մ 1885, 423 Ղրբ

Գիւն փոքը իր օրումը չի կշտանա:
ԹՄԿ 85 ԹՖլ

Տանձն ինձ, խնձորն ինձ, սերկելին էլ սիր-
տըս կուզի:
ԺԵԱ 216 Վրպ/ՎԱ 11, 151 Վն փՇԱ 124 Շրկ/ՀԺՀ
Վ11, 92 Ա12

Տանձն ինձի, խնձորն ինձի, սերկելի՝ ափս
ի վրեն:
ԼՄ 1880, 56 Բն/ԺԱԲ 97 Արդ/ԱՀ Վ11—Վ111, 487
Ա12/ԱՀ Վ11—Վ111, 462 Ա12

Շատի ետեից ընկնողը՝ քիչն էլ կը կորցնե:
ՓՇԱ 118 Շրկ/Ան 80 Նխջ

Ազանն ասաց՝ ես խնդացի. ասաված ասաց՝
չ'հալատացի:
ԳԹ 116 Սլմ

ԵՐԱՆՏԱՄԱԹ ԵՎ ԵՐԱՆՏԱՄԱԹԻԹԵՈՒՆ:
ԸՆՀԱՎԱՏԱՄԱԹ ԵՎ ԸՆՀԱՎԱՏԱՄԱԹԻԹԵՈՒՆ

Սառած օձը առաջ տաքացնողին կը խածն:
ՓՇԱ 122 Շրկ/ՄՀԹ 1859, 414 Լն/ԹՄԿ 155 ԹՖլ/ՎԱ
11, 119 Վն/ԳԱ 7 Վրպ/Նն 518 Շրկ

Օձի ձագը առաջ պահող մենծացնողին կը
խածն:
ՓՇԱ 126 Շրկ

Ուտող — ուրացող:
ԳԱ 57 Վրպ/ԷԱ 18 Կրն/ԱՀ Ա 12 Պր

Կուտին ու կուրանան:
ԼՄ 1880, 29 Բն

Հավի պես կուտե, կուտը գետնին կը քսե:
ՓՇԱ 112 Շրկ/ԱՇ 59 Աշտ

Գոքիդ հատեմ, միրուքդ փետեմ:
ԺԵԱ 219 Վրպ/ԺԵԱ 242 ՕՀ/ԱՇ 15 Աշտ/Նն 488
Շրկ/Ան 10 Նխջ/ԱՀ IX, 186 Պր/ԹՄԿ 65 ԹՖլ Բ
1898, 604 ՄՖլ/ԵԱ 118 Խաջ/Բ 1899, 479 Կն/ԺԱԲ
96 Արդ/ՀՏՎ 21 Շրկ/ՎԱ 11, 147 Վն/ԱՀ Վ11—Վ111,
475 Ա12/ԱՀ Վ1, 94 Բն/ԱԷ 1894, 264 Ա12 ՈԻԶ
142 ՋԲ/Բ 1899, 653 Խն

Նստեմ գոքիդ, առնիմ հոգիդ.
ԺԵԱ 285 Ա₁₂

Հացը ծնկանը, աչքը կնկանը:

ԺԵԱ 223 Վդպ/ՓԵԱ 111 Շրկ/ԹՄԿ Վ1, 86 Բխ/ԷԱ
19 Ա₁₂/ՎՄ 1, 128 Վն/Ան 62 Նխճ

Աղն ու հացը ծռենկին վրա է:

Բ 1900, 564 ԿՄ/ՀԱՎ 1892, 24 Տրպ/ԱՄ 1886,
74 Սրս

Մարդ մարդի մի բաղ կը տա, մարդ մարդի
մի նուր խաղող չի տա:

ԺԵԱ 224 Վդպ/ԺԵԱ 243 Օշկ/ԹՄԿ 134 Թֆ/ՀՏՎ 10
Շրկ/ԲԱ 29 Ղբ/ԷԱ 17 Կն/ԱՀ Վ1, 93 Բխ/ԺԵԱ
170 Ա₁₂/ՊՎ 139 Վն/ՀԱՎ 1892, 24 Տրպ/Բ 1899,
411 Կն/Բ 1898, 414 Դբ/ԵՀԳ 109 Եվդ/Բ 1899,
805 Հղբ/ՀԱ 213 Ան/ՈԻԶ 141 Ջթ

Մեկը մեկին մի բաղ տվեց, մեկը մեկին

մե ծաղիկ չը տվեց:

ՁԲ 61 ՁհԺ

Մարդ մարդի քահանա, մարդ մարդի սա-
տանա:

ՄԹ 31 Շրկ/ԹՄԿ 133 Թֆ1

Մեկը մեկին սատանա, մեկը մեկին քա-
հանա:

ՀԱ 210 ԱԿն

Ում ասում եմ՝ իմը դու ես, ասում ա՝ իմ
դեր դու ես:

ՀԺՀ ՎII, 96 Վդպ/ՓԵԱ 121 Շրկ/ԹՄԿ 171 Թֆ1

Իրանց տանը կուտ եմ ուտում, խալխի տանը
ծու ածում:

ԳԱ 50 Վդպ/ԹՄԿ 106 Թֆ1/ԲԱ 24 Ղբ/ԺԱԲ 111
Ախյ/ԼՄ 1880, 29 Բխ/ՀԱՎ 1892, 24 Տրպ/ԱՀ
IX 186 Պր/Բ 1900, 579 ԿՄ/ՊՀԿ 1667 ՁԺԽ

Մեք տունը կտրեկ կուտին, ուրիշի տանը
հավկիթ կածեն:

Ան 24 Նխճ

Մեք տանը կուտ է ուտում, հարեանի տանը՝
ձու գնում:

ԹՄԿ 137 Թֆ1/ՊՎ 140 Վն/ԹՄԿ 95 Թֆ1 ՓԵԱ
110 Շրկ

Մեք դռան կուտի, ուրիշի դռան կը հաջի:
ԺԵԱ 214 Վդպ/ԺԵԱ 170 Ա₁₂

Մեք դռանը լակ ա լակում, գնում ա ուրիշի
դռանն ա հաչում:

ԺԵԱ 225 Վդպ/ԱՀ 48 Ա₂տ

Վանք կուտե, փակաղներ (ախոն) կը հաչա:

ԱՀ Վ1, 98 Բխ/ԱՀ ՎII—ՎIII, 482 Ա₁₂

Աբարզ կուտի, Վարագ կը հաչի:
ՎՄ 1, 122 Վն

Մըղտի կուտե, Կուտեկ կը հաչի:

Բ 1899, 490 Տրտ

Աղբյուրը որ մուտատուս, ջուրը մրտեղից պտի
խմես:

ՓԵԱ 90 Շրկ/ԹՄԿ 72 Թֆ1/ԺԵԱ 214 Վդպ

Ձին նստավ՝ աստված մոռցավ, ձիուց իջավ՝
ծին մոռցավ:

ՓԵԱ 113 Շրկ/ԱՀ 44 Ա₂տ/ԼՄ 1880, 37 Բխ/ԼՄ
1885, 424 ՂԼԹ

Գետն ընցավ, «Սուրբ աստվածը» մոռցավ:

ԳԹ 108 Սլ/ԱՀԱ 4 ՊԼ

Աղամորդին հում կաթնակեր է, զլավութեն
շուտ կը մոռնա: Հում կաթնակերին եփի-
բար (վստահություն) չկա:

ԱՂ 6 Սոն/ԱՀ Վ1, 74 Բխ/ԱՀ XX, 108 Ա₁₂

Որին աչքս ըսի, աչքս հանեց:

ՀԱՎ 1891, 301 Տրպ

Կարն ի կրոց, հորրիկն ի փողոց (չափվե-
լուց հետո, բարեբախտ արեա-
մարհել):

ԱՀ ՎII—ՎIII, 468 Ա₁₂

ԵՐԿԵՐԵՄԵՆԻ, ԿԵՂԵՎՈՐ, ԾՈՂՈՔՈՐԹ

Երեսանց հայելի, տակեանց արծելի:

ԺԵԱ 177 Բխ/ՆՆ 515 Շրկ/ԹՄԿ 95 Թֆ1/ԿԾ 3
Ղբ/ՍԽ 30 Ձղղ

Էրեսեն վրի-վրի, ետեն սուր ածելի:

Բ 1899, 479 Կն/ԳԹ 121 Սլ/ԶԲ 62 ՁհԺ

Տանը՝ հայելի, դուր՝ ածելի:

ԹՄԿ 160 Թֆ1

Դիմացեն հայլի, ետեն ածելի:

ԺԱԲ 100 ԱԼպ

Առջևանց հայելի, հետևանց ածելի:

ԱՀ ՎII—ՎIII, 458 Ա₁₂/ՊՀԿ 1666, ՁԺԽ/Մ 1885,
423 ՂԼԹ/Բ 1898, 604 Մֆղ

Էրկու երես, մեկ դերես:

Ան 68 Նխճ

Դուրսը քահանա, հերսը սատանա:

Ան 10 Նխ/ԹՄԿ 90 Թֆ1/ՄՀ 23 Լն/ԱՀ Վ1, 80 Բխ/ՊՎ
134 Վն/ԶԲ 59 ՁհԺ/Ս 213 Սլ/Բ 1898, 378/Դբ ԵՀԳ
115 Եվդ/Բ 1900, 564 ԿՄ/ՀԱՎ 1890 163 Տրպ

Դուռ դա դուռը քահանա, ներս գա՝ տանը
սատանա:

ԺԵԱ 219 Վդպ

Երսաւան քահանա, տակնահան սատանա:

ԱՇ 18 Աշտ/Մ 1885, 125 ՂԼԹ

Դուրսը սուրբ, սուհը սատանա:

ՓՇԱ 100 Շրկ/ԱՇ 17 Աշտ

Տանը քահանա, դուրսը սատանա:

ԹՄԿ 161 ԹՖԼ/ԿՇ 7 ՂԼԼ/ԺԵԱ 172 ԱԼԶ/ՎԱ 1,
137 ՎՆ/ԱՆ 1X, 190 ՊԼ

Ներսը սուրբ, դուրսը սատանա:

ՓՇԱ 118 Շրկ

Ներսն խնամի, դրսն քննամի:

ԺԱԲ 97 ԱԼԿ

Գիշերը գողոյրյուն ա անում, ցերեկը «Տեր
ողորմյա» ասում:

ԺԵԱ 238 ԿԼԼ/ԴԱ 65 ՎԳԼ/ՀԺՀ VII, 78 Աստ

Գիշերը մարդ կը մորթե, ցերեկը ճամբա կը
հարդե:

.. ԼՄ 1880, 15 ԲԶ/ԺԵԱ 296 ՎԳԼ

Մեկ ձեռք խաչ կը հանե, մեկալով գողոյ-
րյուն կընե:

Բ 1898, 800 ԲԿ

Վրեդ գառն մորթի ես ստել, տակից գա-
զան ես:

ՄԹ 13 Շրկ

Իանկով կը զանեն, բամպկով կը կալեն:

ՎԱ 1, 124 ՎՆ/ՇԿ 9 Շալ

Գելի հետ գառն ա ուտում, տիրոջ հետ վայ-
լլով անում:

ԺԵԱ 210 ՎԳԼ/ԱՇ 13 Աշտ/ՆՆ 188, Շրկ/ԲԱ 13
ՂԼԼ/ՀԱ 205 ԱԿԼ/ԼՄ 1880, 14 ԲԶ/ԱՆ VII-VIII,
167 ԱԼԶ/ՎԱ 11, 136 ՎՆ/Մ 1885, 150

Գելին հետ զէծ կուտե, տիրոջ հետ վայ-
լլելը կը կանչե:

Բ 1898, 301 ԽՆ

Գալին հետ կուտե, տիրուն հետ շիվան
(ս ու է) կանչ:

ԺԵԱ 247 ՀԳԿ

Մարդի ալեմ (խայտաբղետ) ներսն ա,
տավարինը՝ դրսը:

ԱՇ 48 Աշտ/ԺԵԱ 294 ՎԳԼ/ՀԺՀ VII, 87 Աստ/ԱՆ
20 ՆԼԶ/ՀԱՎ 1892, 383 ՏԲԼ

Համ նալին ա տալի, համ մխին:

ԺԵԱ 222 ՎԳԼ/ՊԺԲ 54 Աշտ/ՓՇԱ 111 Շրկ/ԿՇ 3
ՂԼԼ/ԱՆ VII-VIII, 470 ԱԼԶ/ԺԵԱ 231 ՀԼ/ԺԵԱ,
249 ՀԳԿ

Համ նալին կը դարնի, համ մխին:

ԺԵԱ 182 ՄԶ/ՄԽ 35 ԶԳԼ/ՀԳ 1895 Ա 1235 ՂԼԹ

Համ կը նեղա, համ կը դեղա:

ԱՆ VII-VIII, 194 ԱԼԶ/ԱՆ 2 ԲԶ

Սուտ նգնավոր է դառել, վանքի հավերք
կուտե:

ՆՆ 527 Շրկ/ԱՄ 1886, 75 ՍԲ

Անուն դրե ճգնավորի, վանից խավեր կը խո-
րովի:

ՎԱ 1, 122 ՎՆ

Սուտ խենթ է եղել, վանքին հավը կուտե:

Բ 1899, 125 ԿՆ

Սուտ խե կըլլա, պասը կուտե:

.. ԱՆ 79 ՆԼԶ

Սուտ սրտացավ, սոված փորացավ:

ԱՇ 60 Աշտ/ԺԵԱ 191 ՎՆ

Շան կաղալուն մի հավատա:

ԴԱ 20 ՎԳԼ/ԹՄԿ 145 ԹՖԼ/ՎԱ 1, 133 ՎՆ

Շան կաղալուն չին հավատա:

ԱՇ 52 Աշտ/ԲԱ 32 ՂԼԼ

Շան կաղալը մինչև գիլու տեսնալն է:

ԱՆ VI, 95 ԲԶ

Շան կաղալը մինչև աղվեսի տեսնելն է:

ՓՇԱ 118 Շրկ/ԼՄ 1880, 16 ԲԶ

Շատ անուշ է, տակը փուշ է:

Բ 1899, 555 ԲԿ

Մորուքը եպիսկոպոսի, սիրտը Հովիթանոսի:

ԱՆ 9 ՆԼԶ

Շողոմբոր (շողոմբոր) գառն օխտը մոր
կը ծծի:

ԱՆ XI, 115 ԲԶ/ԺԵԱ 243 ՕԶԼ/ՓՇԱ 119 Շրկ/ՀԺՀ
VII, 106 ՂԼԼ/ԺԵԱ 226 ՎԳԼ

Շոխ (խրեն սիրեցնող) գառ թե գուր
մոր կը ծծա, թե զէլուն:

ԱՆ XVII, 51 ԱԼԶ

Աշխարհ շողոմբորությունն ա կերել:

ԺԵԱ 241 ՕԶԿ

Քաղցր լեզուն օձը ծակիցը կը հանի:

ՊԺԲ 58 Աշտ/ԱՆ XI, 117 ԲԶ/ԱՆ VI, 99 ԲԶ/ԹՄԿ
166 ԹՖԼ/ԿԱ 4 ԿԼԼ/ՓՇԱ 93 Շրկ/ԱՆ 54 ՆԼԶ/ԱՆ
IX, 181 ՊԼ/Բ 1899, 554 ԲԶ/ԵՀԳ 96 ԵԼԼ/ԱՆ
XII, 97 ԱԼԶ

Քաղցր լեզուն օձը պատեն կը հանե:

ԵԱ 110 Խաչ/ՀԺՀ VII, 111 ՎՆ/ԱՆ 2 ՍԶԼ/Բ 1899
651 ԽՆ/Բ 1900, 618 ԿՄ

Կակուղ լեզուն օձ ծակին կը հանե:

ԱՆ VI, 88, ԲԶ/Բ 1899, 806 ՀԳԼ

Կակուղ լեզվով օձը բուռնեն կը հանու:
Ս 215 Սլմ

Անուշ լեզուն գաշխարհ կուտա:
Մ 1885, 423 Ղլթ

Անուշ լեզուն մեղրից քաղցր է:
ՓՇԱ 93 Շրկ

Լեզուն մեղր, սիրտը լեղի:
ԱՆ 36 Նխջ/ԲԱ 21 Ղրբ

Լեզուն արդար, սիրտը չար:
ԱՆ IX, 184 Ղլր

ԽՆՈՎՄՈՒԿ ԵՎ ՎՏՆՆԳՄԱՈՐ: ԱՎՄԿԱՐԱՐ—ԱՆՎՆԱՍ ԵՎ ԽՆՊԵՏՔ

Փախի հե ջրից, որ ոչ կը խշշա, ոչ կը ֆշշա:
ԺԵԱ 229 Վղա/ԹՄԿ 103 Թֆլ

Էն ջրիցը վախեցի, սը ոչ խշշում ա, ոչ
ֆշշում:
ՓՇԱ 102 Շրկ/ԿՇ 2 Ղրբ ԱԱ 16 Ղլս Ս 215 Սլմ

Մարմանդ գետեն վախեցի, զըմբղմբան
(ա դ մ կ ա հ ու լ յ դ) գետեն մի վախեցի:
ԺԵԱ 170 Ա12/ԺԵԱ 214 Վղա

Մի վախենար ելման գետեն, վախեցի որ մար-
մանդ գետեն:
ԱՆ VI, 92 Բյն/ԱՂ 2 Սան

Խախտան (հ ա ն դ ա ռ ա) գետ խաղար կը
բերա, դմբղմբան գետ՝ փունջ-փունջ մա-
նուշակ:
ԱՆ XIII, 38 Ա12/ՎԱ 1, 128 Վն

Խըշշան ջուրը մարդ չի խեղդի:
ԱՇ 33 Աշա/ՓՇԱ 98 Շրկ

Ճղղանից (ա դ մ կ ա ռ ա) չեն վախենա,
սուս ու փուսից կը վախենան:
ԱՇ 40 Աշա/ԺԵԱ 213 Վղա

Մնջիկ-մնջիկ, սե երնջիկ:
ԱՂ 17 Բրդ/ԺԵԱ 189 Վն

Մունջ կատուն շատ մուկ կը բռնե, քանզ խո-
սունք:
ԹՄԿ 132 Թֆլ

Սուս ձիան քափուկը (ա ք ա ց ի) պինդ կըլնի:
ԴԹ 124 Սլմ

Ո՛չ կը կղա, ոչ կը բղա:
ԺԵԱ 190 Վն

Դարմանի տակի ջուր:
ԳԱ 58 Վղա/ՀՏՎ 5 Շրկ/ԹՄԿ 90 Թֆլ

Հարդին տակեն ջուր քալեցնու է:
Բ 1900, 564 ԿՍ/ԺԵԱ 194 Տրա/ՊՀԿ 1606 Ջմխ

Տափիկ մարդուց փախի:
ԺԵԱ 191 Վն

Ինչքան որ գետնի երեսն է, հեքան էլ գետնի
տակն է:
ՆՆ 498 Շրկ ԱՇ 27 Աշա/ԹՄԿ 110 Թֆլ/ԺԱԲ 100
Ախա

Մեյմը վեր հայողեն վախցի, մեյմը վար
հայողեն:
ԵՀԳ 109 Եվդ/ՀԱՎ 1801, 301 Տրա

Ատամները բուկն է:
ԱՂ 17 Վն

Հաշան ջունը մարդ չի կծի:
ԺԵԱ 222 Վղա/ՄԹ 25 Շրկ/Բ 1899, 425 Կն/ԱՆ
IX, 186 Պլա/ԵՀԳ 106 Եվդ/Բ 1900, 427 Մրդ/Բ
1900, 579 ԿՍ/ՀԱՎ 1892, 25 Տրա/ԲԱ 32 Ղրբ

Մլավան կատուն մուկ չի բռնի:
ԳԱ 20 Վղա/ԹՄԿ 131 Թֆլ

Հաջող քաղին որս չի անի:
ԳԱ 26 Վղա/ՊԺԲ 51 Աշա/ՓՇԱ 111 Շրկ

ԾՈՒՅԼ—ԱՆԲԱՆ

Ով ալարի, ոչ դալարի:
ԳԱ 60 Վղա/ԺԵԱ 243 Օշկ/ՓՇԱ 120 Շրկ ԱՆ XI,
113 Բրդ/ԹՄԿ 108 Թֆլ/ՄԹ 47 Շրկ

Անդատի ձեռք անօրի փորի վրա է:
ՀԺՀ VII, 88 Ա12/ՍԵ 10 ԽԳ

Ամռան պառկեմ հովեր, ձմրան հստիմ կո-
վեր:
ԺԵԱ 185 Խլթ/ԱՆ VI, 96 Բյն

Գարնան մի պառկի հովեր, ձմրան չը պո-
ռան կովեր:
ՀԺՀ VII, 89 Ա12

Ալարդի ապրանքը լաց կըլնի:
ԱՇ 8 Աշա/ԱՆ XI, 113 Բրդ

Մառի տակին պառկելուն՝ բերանդ տանձ չի
ընկնի:
ԱՇ 35 Աշա/ԱԺԲ 91 Բն/ՄԹ 20 Շրկ

Մուլուրեն չը գտնի արքայութեն:
ԺԵԱ 208 Բրդ/ԱՆ VII—VIII, 489 Ա12/ՀՏՎ 4 Շրկ

Ծուլլերի մշար արքայության դռներն էլ
փակ են:
ԲԱ 23 Ղրբ/ՎԱ 1, 132 Վն

Ես աղա, դու աղա, մեր աղումը ով աղա:

ԳԱ 13 Վդյ/ԹՄԿ 89 ԹՖ/ՀԺՀ XII, 102 ԴԲԲ ՊՎ
144 Վն/ՇԿ 9 Շտի/Բ 1898, 315 ԳԴ Բ 1898, 377
ԴԲԲ/Ս 212 Սլ/Բ 2Բ 60 ԶԿ

Ես աղա, դու աղա, մեր բնադուհնն ով աղա:
ՓՇԱ 101 ՇԲԿ/ԱՀ V1, 80 ԲԼԵԼ 2 ԱԴ

Ես աղա, դու աղա, մեր ջաղացքը ով աղա:
ԺԱԲ 102 ԱԽԵ/ԵԱ 119 Խաջ/ՀԱ 206 ԱԿԵ ԱՀ IX,
183 ՊԼ/ԵՀԳ 100 ԵՎԴ/Բ 1899, 480 ԿԵ ԱԽԶ 138
ԶԲ/Բ 1900, 350 ԿԲ

Ես աղա, դու աղա, մեր աղումը ով աղա:
ԱԽ 1895, 54 ՏԲԿ ԱԱ 45 ԶԴ/ՀԺՀ V11, 79 ԱԽ

Ես աղա, դու աղա, մեր կտրկտար ով աղա:
Ս 1886, 45 ՏԲԿ

Ես ուստա, դու ուստա, բա մեր ախպը ով
դու տա:
ԱՀ XI, 113 ԲԴ

Եստանիկ (ա ն ք ա ն) աշխատած, Թարին
(վ ա չ կ ա տ ու ն ց ե դ) կերած:
ԺԵԱ 192 ԱԲԺ

Ծույլ ու գործի (չ ա ր, ա ն պ ե ա ք), փորեն
անօրի:
ԱՀ 35 ԱԽ

Հաց դենմ' հասի, բան դենմ' փախի:
ԺԵԱ 223 Վդյ/ՓՇԱ 111 ՇԲԿ/ԹՄԿ 82 ԹՖ/ԱՍ
1880, 13 ԲԼԵԼ 6 ԱԴ/ՊՎ 137 Վն/ՇԿ 7
Շտի/ԵՀԳ 106 ԵՎԴ/Ս 1883, 423 ԴԲ/ԺԵԱ 202
ՏԲԿ

Անբանը հաց ուտելիս առողջ է, բանելիս՝
հիվանդ:
ՓՇԱ 92 ՇԲԿ/ՄՀԺ 1859, 414 ԼԱ/ԹՄԿ 99 ԹՖ

Անբանն ուտելու չաղ ա, բանելու չաղաղ
(անկարող):
ԱՀ 6 ԱԽ

Խմոր ուտելու ուղտ ա, բեռ տանելու՝ սվա-
նակ:
ԱՀ 34 ԱԽ/ՄԺ 18 ՇԲԿ

Բան անելու անկյալ ու լեշ են, հաց ուտելու՝
ուղտ ու գոմեշ:
ՎՍ 11, 135 Վն

Ուտելու չորս ձեռնանի կը դառնա, անելու՝
կը չոքանա (հ ա շ մ ա ն ա լ):
ԱՀ 54 ԱԽ

Բանի անունը տալու գլխի ցավը բռնում ա:
ՀԺՀ V11, 78 ԱԽ/ԹՄԿ 83 ԹՖ

Բանի վախտը՝ բողամ փախչեմ, հացի վախտը՝
գամ պուպուզեմ:

ԳԱ 28 Վդյ/ՓՇԱ 96 ՇԲԿ/ԹՄԿ 82 ԹՖ/Ս 212
Սլ/Բ ԵՀԳ 99 ԵՎԴ

Բանի վախտ փախչեմ էթամ, հացի վախտ՝
իգամ պըպուզեմ, պտուկ լզեմ:
Ս 212 Սլ/Բ

Գործեն փախիր, հացին ժամանե:
ԵՀԳ 99 ԵՎԴ ՀԱԿ 1891, 300 ՏԲԿ

Գործեն բաց, հացին կաց:
ՊՀԿ 1654 ԵՎԴ

Հացին մոտիկ, բանեն հեռու:
ԱՀ 31 ՆԽԶ

Հացի զոռ, բանի քոռ:
ՍԽ 35 ԶԿԿ

Հացի ցեց, ապրի դանեկ:
ՀԱ 242 ԱԿԵ

Ամեն բանին բանգետ ի, տախտն սվելուն
անգետ ի:
ՎՍ 11, 144 Վն

Թամբալի համար շաբբումն օխտը կիրակի:
ԱՀ 26 ԱԽ

Թամբալին տմեն օր կիրակի է:
Բ 1898, 378, ԴԲԲ Ս 1880, 45 ՏԲԿ

Կույրը մուսթին, անբանը՝ կուրակմուսթին:
ԱՀ 8 ՆԽԶ ԱՀ 9 ՆԽԶ

Բան բանողին բան շատ, պարապ պառկո-
ղին՝ շուք շատ:
ԱՀ 28 ՆԽԶ

Բան ընտղին բան շատ, բան չընտղին՝ պատ-
տակ շատ:
Բ 1000, 036 ԿԲ

Նախիրն էլավ վեր դարին, Ռախչու կին նոր
էլավ վեր բանին:
ՎՍ 1, 133 Վն/ՇԿ 12 Շտի

Տանձը բերանս՝ կորը վերե:
ԺԵԱ 250 ՀԿԿ/ՀԺՀ V11, 107 ԴԲԲ

Թամբալուրջունից իշուն բեռի կը կանչի:
ՓՇԱ 104 ՇԲԿ/Բ 1898, 200 ԿԲ/Բ 1899, 478 ԿԵ/ԵԱ
113 Խաջ/ԺԵԱ 283 ԱԴ

Տարին տառներկու ամիս, գուպեմ կէնիմ մեկ
տոտիս:
ԵԱ 102 Խաջ

Բանը օրվան, հոգը տարվան:
ՊՀԿ/Բ 1823 ԿԲ

Թամբալ մարդու ձեռները միշտ փլավ են ուտում:

ՀՅՆ VII, 80 Աստ

Թամբալին լեռը ձուն չի գար:

ՀԱՎ 1892, 184 Տրսլ

ԱՆՆԱՅԻՆՈՒԹՅՈՒՆ — ԱՆՆԱՅԻՆՈՒԹՅՈՒՆ

Հասկացողին մի աստ, չհասկացողին՝ համ կաց, համ աստ:

ԺԵԱ 223 Վրսլ/ԺԵԱ 212 Օշկ/ՀՅՆ VII, 104 Ղրսլ/ՀՅՆ VII, 104 Ղրսլ

Իմացողին մեկ, չիմացողին հազար:

ԹՄԿ 105 ԹՓԼ/ԱՀ VI, 85 Բն/ԶԲ 60 Չհ

Խելոքին մին, անխելքին հազար ու մին:

ԱՀ 33 Աշտ/ՓԵԱ 107 Շրկ/Բ 1898, 160 Ղրսլ

Գիտունին մեկ, անգետին հազար:

Բ 1898, 378 Դրսլ

Լսողին մեկ բավ է, չլսողին հազարն ալ խեր չունի:

ՀԱՎ 1890, 164 Տրսլ/ՍԵ 2 ՄԿ

Իմացողին սագ, չիմացողին գուռնեն էլ հերիք չէ:

ԵԱ 100 Խոջ/Մ 1885, 423 Ղրսլ

Անին ստալոնն ինչ անի, խսին խրատն ինչ անի:

ԺԵԱ 228 Վրսլ/ՓԵԱ 123 Շրկ/ԺԱԲ 86 Արսլ/ԹՄԿ 153 ԹՓԼ/ՀԱ 212 Ակն/ԲԱ 37 Ղրսլ/ԺԵԱ 236 Լս/ԱՀ 84 Նրսլ/ԱՀ VI, 80 Բն/ԵԱ 104 Խոջ/Բ 1900, 350 Կար/ԱՀԱ 13 Պրսլ/ԶԲ 60 Չհ/Բ 1900, 185 Մրսլ/ԵՀԳ 104 Երկ/Բ 1899, 411 Կն/ԺԵԱ 127 Տրսլ/Բ 1898, 745 Ջր/ԺԵԱ 182 Մրսլ/ՎՄ 11, 150 Վն

Գիլի գլխին ավետարան կարդացին, ասավ՝ թեզ արեք, ոչխարը գնաց:

ՓԵԱ 98 Շրկ/ԱԺԲ 86 Դրսլ/ԺԵԱ 219 Վրսլ/ՄՀԹ 1859, 414 Լս/ԹՄԿ 84 ԹՓԼ/Բ 1899, 606 ԹՓԼ/ԱՀ VII—VIII, 460 ԱՀ

Դեղի գլխին ավետարան կարդացին, ասաց՝ շուտ արեք, ոչխարը սարն անց կացավ:

ՀԱՎ 1930, 360, Ղրսլ/ԺՀԱ 181 ՄՀ

Գիլուն գլխուն ավետարան կարդացին, ասաց՝ շուտ արեք, նախիրը գնաց:

ՊՎ 134 Վն

Գիլուն խրատ կարդացին, ասաց՝ շուտ արեք, գառնուկը ջրեն անցավ:

Գ 1899, 806 ՀԳԼ

Գիլուն գլխուն ավետարան կը կարդա:

ԼՄ 1880, 13 Բն/Բ 1899, 479 Կն

Գեղին գլխը ավետարան չեն կարդալ:

ԱՀ 39 Նրսլ

Արի ու գիլի գլխին ավետարան կարդա:

ԹՄԿ 65 ԹՓԼ

Անձրեն ինչ ընե քարին, խրատն ինչ ընե շարին:

ԼՄ 1880, 7 Բն

Անձրեն քարըմը չի տալն անիլ, խրատը՝

չիմարըմը:

ԱՀ XI, 112 Բն

Դարողը խլին չի ազդի, անձրեն՝ քարին:

ՆԵ 534 Շրկ

Ասողին էլ լսող է պետք:

ՓԵԱ 94 Շրկ/ԺԵԱ 233 Լս/ԿԺ 1 Ղրսլ ԹՄԿ 65 ԹՓԼ/ԱՀ IX, 184 Պրսլ/ԺԵԱ 230 ՀԲ

Խոսողին էլ միշտ հասկացող պալ:

ԱԺԲ 88 Դրսլ

Խոսքն ասելու համար է, անկամը՝ լսելու:

ԹՄԿ 115 ԹՓԼ

Մին կը խոսեն, մին էլ կը լսեն:

ԲԱ 30 Ղրսլ

Միևարի (մ գ կ ի ր ի ա շ տ ա բ ա կ) գլխին հազար բեռ կալալ (ը ն կ ու յ գ) լցենա,

մեկը վրեն չի մեա:

ՓԵԱ 117 Շրկ/ՀԱՎ 1887, 175 Խոջ/ԵԱ 104

Խոջ/ՀԱՎ 1892, 183 Տրսլ/ԺԱԲ 108 Արսլ

Դուկ (ը ն կ ու յ գ) թե միևարի գլխին կը կանի, խելը գլխին կը մտնե:

ԺԵԱ 278 Բն

Դարտակ ջլալ, դարտակ կոտ, դու համ շափա, համ շափա:

ԱՀ 17 Աշտ

Անգետին համ ըսե՝ գնա հետ գետին:

ԼՄ 1880, 10 Բն

Կուրի առաջ համ դու նրազ վառի:

ԼՄ 1880, 31 Բն

Ես գանձ կասեմ, ես տանձ կը հասկանա:

ԺԵԱ 211 Վրսլ/ԼՄ 1880, 18 Բն/ԱՀ IX, 183 Պրսլ/Բ 1900, 564 ԿՄ

Ես տանձ կըսեմ, դու զանձ կը հասկանա:

ԺԱԲ 107 Արսլ/ԱՀ VI, 100 Բն/ՓԵԱ 101 Շրկ

Ես բան կըսեմ, ինքը բան կը հասկանա:

Բ 1898, 604 ՄՓԼ

ԶՐԻՆԿԵՐ, ՊԱՏԵՐԱՆԻՆ ՎԱՅՆԱԿ

Սատկած էշ ման կուգա, որ նալերը քաշե:

ՓԵԱ 122 Շրկ/ԹՄԿ 155 ԹՓԼ/ԱՀ 54 Նրսլ/ԱՀ VI, 99 Բն/Բ 1898, 809 Դրսլ/Մ 1885, 450 Ղրսլ/Բ 1899, 805 ՀԳԼ/Բ 1899, 480 Կն/ՀԱՎ 1892, 183 Տրսլ

Մուֆրա (ծրի) պատմութե կուգե, որ ոտները
մեկնեն:

ՓՇԱ 117 Շրկ/ժեԱ 225 Վղպ/ԱՇ 48 Աշտ

Մուֆթա հաշ (դ ա գ ա գ) քնի, ձեռաց
կը մեռնի:

ԱՇ 47 Աշտ Բ 1899, 480 Կն

Մուֆրա քնի, քաքի (մի ա յ ն ք ե) կարմիր
գյուլա (գ ն դ ա կ) քնի:

ԱՇ 47 Աշտ

Թան որ ունենամ, հաներ Բաղդատից
կը գա:

ԳԱ 65 Վղպ/ՀժՀ VII, 80 Ատա/ԷԱ 20 Կրն/ԼՄ
1880, 22 Բրն/Բ 1898, 603 Մֆղ/ժեԱ 200

Դուն ճենճ քոն, ճանճը Բաղդատեն կու գա:
ՀԱՎ 1892, 24 Տրպ/ԵՀԳ 100 Եվդ

Մեղը էղնի, ճանճը Բաղդատեն կիգա:
Բ 1898, 377 Դրք/Բ 1899, 555 Բղ/ԹՄԿ 132 Թֆլ

Մեղուն մեղրի հոտեն Բաղդատեն կուգա:
ԱՇ 49 Նթճ

Դոր (սւր) սր մեղր էղնի, ճանճ էնտեղ
կը ժողի:

ԱՀ VII—VIII, 483 Ալշ

Հորը բերածը կերել ե, մորը մանածը հա-
գեր ե:

ԺԱԲ 96 Արց/ժԱԲ 110 Արց

Պապան բերե, մաման եփե, տատան ուտե:
ՀԱՎ 1892, 383 Տրպ

Ով տուն չի շիներ, գիտե սյուն ի մեջն ե
բուտեր:

ՀժՀ VII, 92 Ալշ ԺԱԲ 89 Արց

Ով տուն չէ շինի, բոճիքը (ս յ ու ն ե ր)
բանովի գիտե:

ԹՄԿ 168 Թֆլ/ԱՀ VII—VIII, 476 Ալշ

Հազրը (պ ա տ ր ա ս ա ի) տղի տատմեր:
ԺեԱ 178 Բրն

ՊԱՐՈՐԴԻ ԵՎ ՔՆՊԵՏԸ

Մարք կա մարդ ա, մարդ ել կա՝ եշից
վատ ա:

ԳԱ 63 Վղպ

Մարդ կա՝ աշխարհք արժե, մարդ էլ կա՝
էշ էլ չարժե:

ԹՄԿ 132 Թֆլ

Մարդ կա էշ է, մարդ կա գեշ է, մարդ կա՝
սասկած չունենալ գեշ է:
ՀժՀ VII, 100 Խրմ/Ան 22 Նթճ

Մարդ ել կա, մարդակ ել:

ԱՇ 49 Աշտ/ՓՇԱ 115 Շրկ/ժեԱ 178 Բրն

Մարդուն էշը որ չըլի՝ իշուն գիեր հազար
մանք կըլի:

ԺԱԲ 109 Արց/ԳԱ 63 Վղպ/ՀժՀ 2 Շրկ/ժեԱ 196

Ո՛չ քքելու ա, ոչ կուլ տալու:

ԱՇ 62 Աշտ/ժեԱ 179 Բրն

Թե օրհնեմ, օրհնելու չի, անիծեմ՝ անիծելու
չի:

ԱՇ 27 Աշտ/ՓՇԱ 126 Շրկ

Ո՛չ մոլի պուխ (ծ ս պ) է, ոչ տերտերի
ծուխ:

ԷԱ 16 Կրն/ԼՄ 1880, 44 Բրն

Ոչ արողի, ոչ գրողի:

ՀԱ 257 Ակն/ԵՀԳ 110 Եվդ/ՊՀԿ 1667 Ձմի

Անհամ, անհոտ, անժուր կորկոտ:

ՓՇԱ 93 Շրկ/ՎՄ 1, 122 Վն/ԱՇ 5 Աշտ

Ականջով մեկ բան չարժե:

ՓՇԱ 92 Շրկ/Բ 1898, 315 Բղ/ՀԳ 1895, № 1235
Ղլթ

Ականջով մեկ թեփ չարժե:

Բ 1899, 478 Կն

Ականջով մեկ հող չարժե:

Աղ 18 ՆԲ

Տերտեր արա գեղը քցա, քե չի ապրի՝ գետը
քցա:

ՎԱ 46 Վղպ/ՓՇԱ 124 Շրկ/ժեԱ 237 Լա/ԹՄԿ 92
Թֆլ/ԹՄԿ 160 Թֆլ/ՀԱ 213 Ակն/ժեԱ 291 Տրպ

Փորու փուր, երեսի բուր:

ԱՀ VII—VIII, 504 Ալշ/ժԱԲ 112 Արց

Բոնիմ պոչեն, բալիմ քոչեն (անկյուն):
ԺեԱ 181 Մշ

Ջուրը գացող, ծաքավ դարձող:

ՀԱՎ 1891, 116 Տրպ/ԵՀԳ 112 Եվդ/Ան 67 Նթճ/ՀԱՎ
1887, 197 Խոջ/ՈԻՁ 141 Ձթ

Ծովը կ'էրթա, ծաքավ կուգա:

ԱՀԱ 7 Պլա/ՊՎ 137 Վն/ժեԱ 230 Վղպ/ՓՇԱ 108
Շրկ/ՀԱ 237 Ակն

Անբաշարին ջվալը դրին, ոտները մնաց
դուրսը:

ԳԹ 120 Ալմ/ՀժՀ VII, 98 Խրմ

Երկու օտքով մեկ կամի չի կրնա կանգնի:
ԺԵԱ 283 Ա₁₂

Իշի քերումը մախար չի կանա անց կացնի:
ԹԿԿ 109 ԹՖ₁

Ունքը սրբած ժամանակ աչքը կը հաննե:
Բ 1898, 603 ՄՖԳ

Անպտուղ ծառին քար զցող չի լինի:
ՆՆ 482 ՇԵԿ/ԹԿԿ 76 ԹՖ₁/ՄԽ 29 ԶԿԿ/ԱԱ 15
ՊԼ/ՀԱՎ 1892, 183 ՏԵԿ

ԱՆՆԱԿԱՆ, ԱՆՆԱԿԱՆ, ԱՆՆԱԿԱՆ

Անամոր մարդի երեսին քրեցին, ասեց՝ անծրե
ա գալիս:

ԳԱ 10 ՎԿԿ/ՀՏՎ 1 ՇԵԿ/ԱՀ ՎԼ 75 ԲԼՆ

Անամորի երեսին քրեք եմ, ըսեք է՝ փառք
քեզ աստված, քոն կուգա:
ԺԱԲ 107 ԱԽԿ/ԲԱ 8 ԴԵԲ

Անամորի էրես թքուցին, բուց՝ եղիական
անծրե է:
ԺԵԱ 181 ՄՀ ԱՀ XIX, 97 Ա₁₂

Անամորի էրեսին թքեցին, էրեսը սրբ-
փից, աստվ, անծրիվը վաւրդանց է գալի:
ԹԿԿ 74 ԹՖ₁

Երեսը թքնաս նե, անծրե կուգա, կըսե:
Բ 1900, 564 ԿԿ/ԺԵԱ 211 ՎԿԿ ՀԱ 232 ԱԿՆ

Էրեսին թքեցին, ասեց՝ մալիսի անծրե ա:
ԺԵԱ 234 ԼԱ

Երեսը թռքնուս նե, վարդի քուր է, կասե:
ԱՀ 79 ՆԽՂ

Անամորի սրտեղ թքուս մեկ բան է:
ԼԿ 1880, 8 ԲԼՆ

Գորտի երեսին քրեցին, ասեց՝ անծրե ա
գալի:
ԺԵԱ 219 ՎԿԿ ՎԱ 1, 123 ՎՆ

Գորտան երես թքուցին, բուց՝ օրհնյով է
աստված, անծրե կիգա:
ԺԵԱ 168 Ա₁₂

Գորտան երես մեկ հաղ (անգամ) թքու-
ցին, էլ մարդու երես չաչքեց:
ԱՀ ՎԼ 79 ԲԼՆ

Գորտու երես հաղ մի (մեկ անգամ) թքու-
ցին, մտավ քուր, էլ չեւալ:
ԱՀ X11, 99 Ա₁₂/ԺԵԱ 248 ՀԿԿՄ 1885, 423

Գորտան օր գորտ ա, մեկ հաղ թքուս երե-
սին, կը փախնի մեջ քրին:
ԺԵԱ 173 ԽԱՍ

Գորտան օր գորտ ի, օր թքին ուր էրես՝
կամաչի:
ԱՀ 2 ՄԱՆ

Անամոր երեսն սե բան չկա:
ԱՀ 84 ՆԽՂ

Շունն ամչնա նե՝ վարտիք կը հագնի:
ԵՀԳ 111 ԵԿԳ

Որ ամչընա՝ չի կամչընա:
ԱՀ 3 ՄԱՆ

Մարդ ուր հարի կեսավուր չամչցալ, էլ չամ-
չնա:
ԱՀ XX, 109 Ա₁₂

Անգգամն աստոծ չունի:
ԱՀ 6 ԱՀԱ

Անգգամին ոչ կա աստված:
ԱՀ 11 ԿԵՆ/ԼԿ 1880, 7 ԲԼՆ 215 ՄԼՖ ՓՇԱ 92
ՇԵԿ

Անգգամը աստոծ չունի, անգգամը՝ խիղճ:
ԲԱ 8 ԴԵԲ

Անգգամից տերն ինքը երես ա թեքել:
ԱՀ 2 ԱՀԱ/ԹԿԿ 72 ԹՖ₁/ԱՀ IX, 181 ՊԼՆ

Անգգամի գլխամը (սանծը) մեծակ աստոծ
ինքը կը քաշի:
ԱՀ 6 ԱՀԱ

Անգգամի գլխամ աստոծ էլ չի քաշի:
ԱՀ 7 ԱՀԱ

Աստոծ մարդի անը սրտից չը տանի, ամորր՝
երեսից:
ԱՀ 7 ԱՀԱ/ՓՇԱ 95 ՇԵԿ ԱՀ ՎԼ 74 ԲԼՆ/ՎԱ 11,
135 ՎՆ/ԱՀ 68 ՆԽՂ

Ինչ տեղ ան, եւտեղ ամոր:
ԱՀ X11, 103 Ա₁₂

Ուր ուր ա՛ն կա՝ ամոր էլ կա:
ԱՀ ՎԼ 96 ԲԼՆ/ԼԿ 1885, 423 ԴԿԼ

Անամորին տեղ չը կա, վարտե (ուր ուր)
նասի՝ նեղ կիկյա:
ԳԹ 120 ՄԼՖ/ՀԱՎ 1892, 24 ՏԵԿ/ԲԱ 8 ԴԵԲ

Ամորը ամչցողի համար է:
Բ 1899, 378 ՊԼՖ/ԳԹ 119 ՄԼՖ

Էս ավուր ամոր նուկի (ծանրության
չափ) մի, վաղվան դիար (լիար)
մի:
ԺԵԱ 177 ԲԼՆ/ԱՀ 1894, 200 Ա₁₂

Անգգամի մատաղն էլ չի ուտվի, ինչ թե
հացը:
ԱՀ 6 ԱՀԱ/ՓՇԱ 92 ՇԵԿ

Անգգամից փախի:

ԳԱ 6 ՎԴԿ

Անգգամ կնկանից հեռու կաց:

ՄԹ 17 ՇԲԿ

Անգգամի շառից աստված ազատե:

ՓՇԱ 92 ՇԲԿ

Անգգամին պատառը մեծ է:

ԱՂ 17 ԿԲՆ

Անգգամը գեղեզմնի մեջ կը սքլի (խեղճա-
նալ):

ԺԵԱ 176 ԲԼՆ

Անառակ կնգա գլխին հարկը լաշագ կա:

ԺԵԱ 218 ՎԴԿ/ԱՇ 11 ԱԶՄ

Անառակը էջը հեծուցեր են՝ պաղշա սեփասին
(հանույրի ալգի) կերքամ կոր, ըսեր
է:

ԵՅԳ 99 ԵԳԳ/ԳԹ 113 ՍԼԲ

Անքառամ ծաղկին բոսմել չը կա, անառ-
կին՝ պառավել:

ԺԵԱ 209 ՎԴԿ/ԱՇ VII—VIII, 188 ԱԴԲ/ԺԵԱ 181
ՄԶ/ՍԵ 6 ՄԿ

Ո՛չ ահառակ կը պառավի, ո՛չ ասվելու
խոտ թոռամի:

ՀԱ 212 ԱԿՆ

Թե ահառամ ծաղկիկը կը թոռամի, ահա-
ռակն էլ կը պառավի:

ԺԵԱ 221 ՎԴԿ/ԺԵԱ 168 ԱԴԲ

Լձե գրու մոզին, մի կաշնի դուռն ի բոզին:
ՀՏԿ 11 ՇԲԿ/ԼՄ 1880, 24 ԲԼՆ

Լձե քու մոզին, մի կերթար դուռն ի բո-
զին:

ԱՇ VII—VIII, 167 ԱԴԲ

Ծախի զքու մոզին, մի քնկնա դուռն ի բո-
զին:

ԱՇ VI, 87 ԲԼՆ

Ման էկավ դուռն ի բոզին, էկավ մորթեց
իր չալ մոզին:

ԱՇ 16 ԱԶՄ

Անառակից աղջիկ առ, աղջիկ մի տա:

ԺԵԱ 210 ՎԴԿ/ԱՇ 11 ԱԶՄ/ԺԵԱ 282 ԱԴԲ

Անառակի երեսին քրես, կասի՝ անձրև ա
գալի:

ԱՇ 10 ԱԶՄ

Անառակին տասերկու շապիկ ունի:

ԱՇ 12 ԱԶՄ

Որտեղ որ լիբր ու բոի, դու մարգարիտ մի
փոի:

ԱՇ 62 ԱԶՄ

ՍՏՈՒՈՍ ԵՎ ՍՏՈՒՈՍՈՒԹՅՈՒՆ

Սուտ ասողի տունը կրակ ընկավ, չը հավա-
տացին:

ԳԱ 13 ՎԴԿ/ԿՇ 17 ՂԲԲ/ՍԽ 27 ՋԿԿ/ԱՆ 16
ՆԽԶ/ԹՄԿ 152 ԹՖԼ/ՄՇ 24 ԼԵ

Սուտ ասողի տունը կրակ ընկավ, ոչ ոք չը
հավատաց:

ՓՇԱ 123 ՇԲԿ ՀԱՎ 1887, 198 ՊԵՂ/ՀԱՎ 1890,
289 ՏԲԿ

Սուտ խոսողի վաստակն էն է, որ դոքը (նը շ-
մաբիտ) էլ ասի՝ չեն հավատա:

ԹՄԿ 153 ԹՖԼ/ԱՆ 63 ՆԽԶ/ԼՄ 1880, 54 ԲԼՆ

Սուտ ասողի վկան կշտին պիտի:

ՀԺՀ VII, 107 ՂԲԲ/ԱՇ XI, 116 ԲԲԶ

Սուտ ասան մարդը բնորդ (հիմնական
տեղ) չունի:

ԺԵԱ 239 ԿԼԿ

Սուտին նբազը մինչև կես գիշեր վառի կու:
ՀԱՎ 1890, 289 ՏԲԿ

Սուտ ասողի երեսն ի սե, հոգին ի դե:

ՎՄ 11, 150 ՎՆ

Սուտ խոսողի լեզուն կարն կրի:

ԹՄԿ 154 ԹՖԼ

Սուտը սուտ ասողի տունն ա քանդում:

ԿՇ 6 ՂԲԲ

Յալանչի (խաբերա), դիլանչի (բամբա-
բասող), քալանչի (կողոպտիչ):

ԳԱ 63 ՎԴԿ

Սաին ունկ չունի:

ԺԵԱ 228 ՎԴԿ/ԱՇ 60 ԱԶՄ

Սուտը տեղ չունի:

Բ 1900, 599 ԿՄ

Սուտը համբա չունի:

ԵԱ 115 ՊԵՂ

Սաի ոտները կարն են:

ԳԱ 18 ՎԴԿ/ԹՄԿ 152 ԹՖԼ

Սաի մանկիկը (տարածույուն) կարն
կլնի:

ՓՇԱ 123 ՇԲԿ

Սուտը կը ոտնավորի, համա առաջ չի գնա:

ԱՇ 60 ԱԶՄ/ՓՇԱ 123 ՇԲԿ/ԹՄԿ 154, ԹՖԼ/ԱՆ 38
ՆԽԶ

Սուտը սատանին կը վայելէ:

ՄԹ 41 ՇԲԿ/ԺԱԲ 79 ԱԽԳ/ՆԱ 116 խաջ

Սուտը սատանինն է:

ԹՄԿ 153 ԹՖԼ

Սուտը սատանան է:

ՀԱՂ 1891, 116 ՏԲԳ/ԱՀԱ 13 ՊԼ

Սուտը սատանի փեշակ է:

ԹՄԿ 154 ԹՖԼ

Սուտը սատանային վերկի (տոսք) է:

ԱՀ IX, 190 ՊԼ

Նոսքի սուտը շատ ա, բանց դորքը:

ՎԱ 22 ՎԴԿ

Ստի տոպրակի բերան բաց է:

ԺԵԱ 172 ԱԼ

Ստի տոպրակը սարերով կը լինի:

ԱՇ 60 ԱՀ

Սուտը դորքի խիբարն (մանր քար) ա:

ԱՇ 59 ԱՀ

Ղորքը ստի ակնկալն (քոնքի ակը փա-
կելու շոր) ա:

ԱՇ 45 ԱՀ

Սուտը դորքի դանդանեն ա:

ԺԵԱ 228 ՎԴԿ

Սուտը սամուր քյուրքը ըլլա, մարդ վրան չ'առ-
նէր:

ՀԱՂ 1892, 24 ՏԲԿ

Մինչև դորքը գա, սուտը աշխարհ կուտէ:

ԼՄ 1880, 40 ԲՀ

Ստի տակը փուր (փտած) ա:

ԱՀ XX, 110 ԱԼ/ԼՄ 1880, 53 ԲՀ

ՆՆՍԿԱՅԻՆԵ ԵՎ ՀԱՄԱՐՎԱՆ ՎՆԵՆՈՑ ԵՎ ՆՆՆԻ

Ռմ սելին որ կը նստի, նրա հոռովելը կը
կանչա:

ԱՇ 55 ԱՀ/ՓՇԱ 120 ՇԲԿ/ԼՄ 1880, 46 ԲՀ/ԺԱԲ
104 ԱԽԳ/ԱՀ 14 ՆԽՂ

Ռմ կուտես կոմշին (սեբկէի), կը բշե
նրա գոմշին:

ՀՃՀ VII, 98 ՎԴԿ/ԹՄԿ 160 ԹՖԼ

Ինչ դայդա (եղանակ) որ ածեն, ինչ դայ-
դեն կը խաղա:

ԱՇ 27 ԱՀ

Գիորք փշում են, դեն ես էքում:

ԺԵԱ 242 ՕՀ

Որտեղ գուռնա, դու պար բոնա:

ԱՇ 61 ԱՀ

Ջուրը տեսնա ձուկ կըլլա, կատուն տեսնա
մուկ կըլլա:

Բ 1899, 499 ՏԲԿ/Բ 1899, 479 ԿԵ/ՆՀԳ 113 ՆՎԿ/Բ
1898, 603 ՄՖԿ

Բաղնիք էքրա նը խուռնային (խողովակ)
կը հավնի, հարսնիք էքրա՝ զուռնային:

ԱՀ 58 ՆԽՂ

Իշին նստի իշավուր ի, ձիուն նստի ձիա-
վուր ի:

ԹՄԿ 106 ԹՖԼ

Որ կեմին (նավ) մտնէ, անոր դափտանը
(նավալար) կը գովէ:

ՀԱՂ 1892, 383 ՏԲԿ

Տուռուց-տուռուց (նիմար), կարմիր կտուց.
համ պառուց ու համ ուտիսուց:

ԹՄԿ 162 ԹՖԼ

Մկան ծակը հարուր բումանով է առնում:

ՊԺԲ 53 ԱՀ/ԱԺԲ 89 ԲՀ/ԹՄԿ 140 ԹՖԼ

Մկան ծակը հարուր թումանով է փնտրում:

ԹՄԿ 140 ԹՖԼ

Մկան ծակին էրնեկ է տալի:

ԹՄԿ 140 ԹՖԼ

Ինք իր շուքեն կը վախնա:

Բ 1898, 333 ԴԲԿ/Բ 1899, 478 ԿԵ

Վախուկն անից արջին ափու կը կանչի:

ԱՇ 62 ԱՀ/ԺԵԱ 185 ՆԼԲ

Վախկոտ շունը որս չի անի:

ՓՇԱ 123 ՇԲԿ

Ճիկերը (քոք) հինգ փարա (դրամ) շարժեր:

ՀԱ 246 ԱՀ

ԳՅՈՒՐԱՆՆԵ ԵՎ ՓՈՓՈԽՆԵՐ

Ով որ ասե՝ մատա խիար է, աղը կաննի,
կը վազի:

ՓՇԱ 120 ՇԲԿ/ԱՀ 16 ԱԽԳ

Ամեն բարե տվողը իրեն բարեկամ կը կարծէ:

ՀԱՂ 1892, 24 ՏԲԿ

Բերանը կուտմ՝ աղ դիր՝ խաբէ:

Բ 1900, 564 ԿԵ

Մարտին հավան (եղանակ) է:

ԱՇԳ 74 ԱԲԿ/Բ 1898, 345 ԲԿ/Բ 1899, 478 ԿԵ

Համ տաք ա փշում, համ պաղ:

ԺԵԱ 213 ՎԴԿ/ԲԱ 25 ՎԲԲ

Միաբմ' ունի, հազար ալ' խելր:
Բ 1900, 598 ԿՄ

Արևար սնաթին սազ չի գա:
ՀՏՎ 26 ՇԲԿ

Օլալամուրի (ծ ա ո) տերև է:
Բ 1900, 618 ԿՄ

Ջրի վրայի նննուլ է:
ՀԱ 262 ԱԿՆ

Շնչոփ եվ Շնչուրեր: Իրեն Հոֆսը Թողւծ,
Ուրիծիւն Հոֆսոփ

Գիծը գնաց հարսնատուն, ասաց՝ քսակ լալ
ա, քանց մեր տուն:

ԺԵԱ 219 ՎԿԱ/ՓՇԱ 98 ՇԲԿ/ԺԵԱ 233 ԼԱ/ԹՄԿ 84
ԹՖԼ/ՀՃ ՎԻ, 106 ՂԲԲ/ՄՀ 22 ԼԱ/ԺԱԲ 95 ԱԽԿ/ԼՄ
1880, 28 ԲԼՆ/ԱՀ ՎԻ-ՎԻԻ, 468 ԱԼԶ/ՎՍ 1, 129
ՎՆ/Բ 1899, 612 ԽՈՇ/ՀԱ 208 ԱԿՆ ԱՇԳ 73
ԱԲԲ/ԱԿՊ 1855, 132 ՊԼԱ/ԱԼ 1895, 293 ՏԲԱ/ԺԵԱ
208 ԲԿ/ԵՀԳ 104 ԵԿԿ/Բ 1900, 579 ԿՄ/Ս 212
ԱԼԲ/ԺԵԱ 218 ՀԿԿ/ՈԻԶ 138 ՋԲ/ԱԲ Ո, 13 ԱԿԼ

Խեւը գնաց ուրիշ տուն, քսակ՝ քսակ է,
քսակ մեր տուն:
ԺԵԱ 182 Մ2

Էշն քնկալ գարու հորը, ասալ՝ էս լալ է,
քանց մեր ախոռը:
ՓՇԱ 103 ՇԲԿ/ԹՄԿ 92 ԹՖԼ/ԱՀ ՎԻ-ՎԻԻ, 492
ԱԼԶ/ՎՍ Ո, 139 ՎՆ/ԺԵԱ 185 ԽԼԲ/Մ 1885, 424
ՀԼԲ

Ջուրը գա շաղացն աղա՝ խենքն ուտե, էլի
խաղա:
Բ 1899, 554 ԲԿ/Բ 1900, 599 ԿՄ/ԱՇԳ 75 ԱԲԲ

Գծի համար ամեն օր նոր տարի ա:
ԴԱ 4 ՎԿԱ/ՓՇԱ 98 ՇԲԿ

Գծին ամեն օր Ջատիկ է:
ՀՃ ՎԻ, 78 ԱՍԱ/ԱՀ ՎԻ, 113 ԲԲԶ/ՀՃ ՎԻ, 106
ՂԲԲ/ԵՀԳ 104 ԵԿԿ/ՀԱԿ 1891, 300 ՏԲԱ

Գծի համար ամեն օր հարսնիք է:
ԹՄԿ 85 ԹՖԼ/ԺԵԱ 290 ՏԲԱ/ԼՄ 1880, 28 ԲԼՆ/ՎՍ
1, 129 ՎՆ

Աշխարհք որ վառի, մեջը մեկ խորոմ (խ ու ր ծ)
չունի:
ՓՇԱ 93 ՇԲԿ/ԹՄԿ 70 ԹՖԼ/ՀԱԿ 1892, 183 ՏԲԱ

Աշխարհքը փլչի նե՝ մեջը մարդակ մը չու-
նիմ:
ԱՇԳ 72 ԱԲԲ/Բ 1900, 504 ԿՄ

Ասորգ (ա ն ա մ ո ր) մարգը շատ կապրի:
ԱՇ 4 ԱՀԱ/ԺԵԱ 241 ՕՀԿ

Ասորգ մարդուն ամեն օր գարուն է:
ԱՀ ՎԻ-ՎԻԻ, 488 ԱԼԶ

Անդամի (ա ն հ ո գ) դամը աստված է քաշել:
ՓՇԱ 93 ՇԲԿ/ԹՄԿ 69 ԹՖԼ

Ասորգի գլուխը կարեցին, դրին ետև, ասեց՝
խաղաղութեն ա:
ԱՇ 9 ԱՀԱ/ԺԵԱ 282 ԱԼԶ

Ասորգի համար ողջը մեկ է:
ԺԵԱ 218 ՎԿԱ/ԱՇ 4 ԱՀԱ/ՄՀ 22 ԼԱ

Իր ծառը ծառալ քողիլ, ուրիշինն է ջրում:
ԹՄԿ 107 ԹՖԼ/ՓՇԱ 126 ՇԲԿ/ԺԱԲ 84 ԱԽԿ/ԹՄԿ
167 ԹՖԼ/ԱՀ ՎԻԻ, 84 ԱԼԶ

Իրա կալը քողիլ ա, ուրբշի կալն ա ձեծում:
ԱՇ 30 ԱՀԱ/ՓՇԱ 106 ՇԲԿ

Եղը ինչ համար կալ չի առում, ուրիշի հա-
մար պատարագ ա առում:
ԺԵԱ 234 ԼԱ

Իրեն դարաք քողեր, ուրիշինը կուլա:
ԺԱԲ 101 ԱԽԿ

Իրեն համար ժամ չի առի, ուրիշի համար
պատարագ կանի:
ԱՇ 29 ԱՀԱ/ԺԵԱ 243 ՕՀԿ/ՓՇԱ 106 ՇԲԿ/ԺԱԲ 100
ԱԽԿ/ԺԵԱ 179 ԲԼՆ

Բեկ համար քուն ես քնում, ուրիշի համար
երազ ես տեսնում:
ԺԵԱ 229 ՎԿԱ/ՓՇԱ 106 ՇԲԿ/ԹՄԿ 109 ԹՖԼ/ԲԱ
42 ՂԲԲ/ԱՀ ՎԻ, 96 ԲԼՆ/ԱՀ ՎԻ-ՎԻԻ, 505 ԱԼԶ/Բ
1898, 301 ԽՆ/Մ 213 ԱԼԲ/ԺԵԱ 197 ՏԲԱ

Կոշարը նստել ա քարի գլխին լաց ա ըլ-
նում:
ԺԵԱ 222 ՎԿԱ/ՓՇԱ 110 ՇԲԿ

Կոշարը հասեր, քարի դարա կուլա:
ԱՀ ՎԻԻ, 85 ԱԼԶ/ԼՄ 1880, 29 ԲԼՆ/Բ 1898, 604
ՄՖԿ

Կուսնդը (հ ո գ ա կ ո շ ա) հասեր՝ քարը
կուլա:
ԱԲ 380 ԲԼԲ 1899, 554 ԲԿ

Վիրնուց առնքեա ա գալի, կոշար քարի դարա
ա լալի:
ԱՇ 62 ԱՀԱ/ԺԵԱ 188 ՎՆ

Կուսնքը հասել քարի գլխին լալիս ա, թե՛
քարն առնքեա կը թրջվի:
ՀՃ ՎԻԻ, 81 ԱՍԱ

Մեր շրախը (ն ր ա գ) կը վառինք, խալիխի
կալանին (գ ր ո յ յ գ) կանիքը:
ԱՀ 15 ԿԽԶ/ԺԵԱ 195 ՏԲԱ

Օտաքին մաշակար, ինքը բոքիկ:

ՃԵԱ. 180 ԲԷՆ

Խրատ ունիս գլխիդ տուր, սապոն ունիս՝
շորիդ:

ՓՇԱ. 108 ՇԲԿ/ԱՇ 34 Աճա/ԼՄ 1880, 27 ԲԷՆ/ԱՆ
36 ՆԽՂ

Դարման ունիս կովիդ տու, խրատ ունիս
ոռիդ տու:

ՀՏՎ. 6 ՇԲԿ

Դեղ ունիս քո գլխին արա:

ԱՃԲ. 86 ԲԷՆ/ԹՄԿ 90 ԹՖԼ

Եղ ունիս գլխիդ քոս, բարձրագույն (քոս
դու) ունիս՝ սրտիդ:

ՓՇԱ. 100 ՇԲԿ/Բ 1898, 445 ԴԲԲ

Դմակալոյր ոչխար ես քու հոտը ծածկա:

ԴԱ. 10 ՎԴԱ/ԱՇ 16 Աճա/ՓՇԱ. 100 ՇԲԿ/ՎՍ 1, 124
ՎԷՆ/ԹՄԿ 100 ԹՖԼ

Դարի ունիս քո ձիաններուն տու:

ԹՄԿ 87 ԹՖԼ

Կուտ ունիս քո հավի առաջն ածիր:

ԱՃԲ. 88 ԲԷՆ

ԻՐԵՆ ԱՆՊԵՏՔ (ՎՆԱՍԱԿԱՐ), ՈՐԻՐԹԻՆ
ՊԻՏԵՆԻ: ՍԵՓԱԿԱՆ ԲԵՏՆ ԱՆՏԵՍՈՎ,
ՈՐԻՐԹԻՆԸ ՏԵՍՆԱՎ

Ճրագն իրա տակին լիս չի տա:

ՃԵԱ. 213 ՎԴԱ/ՓՇԱ. 114 ՇԲԿ/ԷԱ 20 ԿԲՆ/ԺԱԲ 87
ԱԽԳ/ՄՀԹ 1859, 413 ԼԱԲԱ 28 ԴԲԲ/ԱՆ 39
ՆԽՂ/ՀԺՆ VII, 105 ԴԲԲ/ԱՆ 32 ԶԳԳ/ԱՆ VI, 91
ԲԷՆ/ՃԵԱ. 170 Աճա/ՀԺՆ VII, 110 ՎԷՆ/ԱՆ 6 ՍԵՆ/ԱՆ
10 ՊԼԱ/Մ 1886, 45 ՏԲԱ/ԱՇԳ 74 ԱԲԲ/Մ 1885,
450 ԴԼԲ/ՃԵԱ. 231 ՀԲ/ԱԲ II, 15 ԱՆԼ

Ման իր տակը լուս չի տա:

ԹՄԿ 131 ԹՖԼ/ԱՄ 1886, 75 ՍԲԱ/ՃԵԱ. 203 ՏԲԱ/ԵԱ
105 ՆԽՂ

Շահատանը իր տակը լուս չի տա:

ՀԱՎ. 1890, 289 ՏԲԱ

Իր տանը կրակ, ուրիշին նրա:

ԱՇ 30 Աճա/ՓՇԱ. 105 ՇԲԿ/ՄԹ 14 ՇԲԿ/ՃԵԱ. 239
ԿԼԿ

Խալիսին ճրագ, տիրաջը կրակ:

ԱՇ 33 Աճա

Արև ես, ամա ուրիշին լուս կիտա:

ԱՆ VI, 75 ԲԷՆ

Օշով իրան քանին քու չի ասի:

ԱՆ XI, 117 ԲԲԲ/ՀԱՎ. 1930, 361 ԴԲԲ

Մարդ ուր թանին յթու չ'ասե:

ՎՍ 1, 131 ՎԷՆ/ՀԱՎ. 1892, 183 ՏԲԱ/ԶԲ 61 ԶԵԲ/Բ
1898, 378 ԴԲԲ/ԱՆ VI, 76 ԲԷՆ/ԼՄ 1880, 40 ԲԷՆ

Թան թթու է ըսող չը կա:

ՀԱ. 231 ԱԷՆ ԵՍ. 100 ՆԽՂ

Պառազն իրա թանին թթու չի ասի:

ԴԱ. 12 ՎԴԱ/ԹՄԿ 150 ԹՖԼ/ՓՇԱ. 121 ՇԲԿ/ՄՀԹ
1859, 414 ԼԱԲԱ 35 ԴԲԲ

Բուրդն իր թանին թթու չի ասի:

ՃԵԱ. 229 ՎԴԱ/ԿԷ 7 ԴԲԲ/Բ 1898, 346 ԲԷՆ/ԱՆ VI, 15
ՊԼԱ/Մ 214 ԱԼԲ

Դեվեն (ուղտ) իր կուրը չի տեսնի:

ԱՆ 45 ՆԽՂ

Օշով չի ասի քե ես գիտ եմ:

ԹՄԿ 172 ԹՖԼ

Տապալը չի ասի քե իմ տակը սե է:

ՈՒԶ 142 ԶԲ

Ամեն մարդ իր բեղովար աղին կը գովե ու
իր շիլ աղջկան:

ԹՄԿ 67 ԹՖԼ

Իրան աչքի գեղանը քողած, ուրիշի աչքի
չոփն է ման գալիս:

ՓՇԱ. 106 ՇԲԿ/ՃԵԱ. 251 ՀԴԱ/ԹՄԿ 105 ԹՖԼ/ԿԷ 3
ԴԲԲ

Իրա աչքի գեղանը չի տեսնում, խալիս
աչքի մազն ու տեսնում:

ՃԵԱ. 212 ՎԴԱ

Քուր շիլն մանանա կենե:

ԱՆ VI, 100 ԲԷՆ/Բ 1898, 346 ԲԷՆ/ՄԹ 45 ՇԲԿ

Բուր շիլին չի համարի:

ԱՆ VI 8 ՊԼ

Բուր շիլին աչքն է հաներ:

Բ 1898, 603 ՄՖԳ

Շիլն իրիցուն կ'ասի պառակիր:

ՀԺՆ VII, 111 ՎԷՆ

Մուկն իրիցուն կ'ասի պառակիր:

ՍԵ 5 ՄԿ

Հայրին առ էրեսդ տես, որ ուրիշին փուտ
չը դես (քեքուրքուն վերագրել):

ՎԱ. 25 ՎԴԱ/ԱՇ 43 Աճա

Էջն ինքն է, խոտն ուրիշի առաջը կը դես:

ՓՇԱ. 103 ՇԲԿ/ՄՀ 24 ԼԱ

Ուրիշին քաղաղոյ, իրան լուրդոյ:

ՄԹ 36 ՇԲԿ/ԵԱ. 121 ՆԽՂ. ԱՆ VI, 85 ԲԷՆ

Առաջ քեզ ասի, հետո ուրիշին:

ԴԱ. 68 ՎԴԱ/ՀԺՆ VII, 101 ԴԲԲ

Հոսոյպն ինքն է հոտած, հենց գիտեք րե բունն է հոտած:

ՓՇԱ 117 Շրկ/ՄՀԹ 1859, 114 Լա/ԳԱ 11 Վղա/ԱՀԱ
1 Պլս/ԺԵԱ 217 Հղկ

Հակելիու ուն է ծրտոտ, զիտե թե բուռն է ծրտոտ:

ԷԱ 9 ԱՀԶ ԺԵԱ 177 ԲՀ

Ալին Մահմաթից գոհ է:

ՄԹ 2 Շրկ

Քոսին տնազ անողը՝ լավ միտուք կունենա:

ՓՇԱ 126 Շրկ

Իմ կնիկ սուտ մուղտուսի, ուր կը պահի, էլին կ'ապի:

ԺԵԱ 187 Վն

ԼԱՎԻ ՀԱՐԳԸ ԶՅՍԿԱՅՈՒՆ, ՆԱՐԺԱՆ

Խոզի գլուխը խալիչի վրա չի կենալ:

ՊԺԲ 19 ԱՀԱ/ՓՇԱ 108 Շրկ/ԱՀ XI, 114 ԲԲՀ/ԹՄԿ
111 ԹՓԼ/ՄՀԹ 1859, 114 Լա/ԱՀ 6 Սահ

Խոզի գլուխը սեղանն են դրեք, գլուխը աղբն է ընկե:

ԺԱԲ 99 ԱԲԳ/ԺԵԱ 195 ՏԲԱ/ՀԺՀ VII, 99 ԽԲԺ

Կողմին (ս զն ի) զբին խալիչին, Կլուրեղ բնկալ գետին:

ԺԵԱ 212 Վղա/ԱԲ II, 14 Աղլ/ԿՇ 3 ՂԲԲ

Էլին ռեհան կը տան՝ հոտ անի, բերտնը կը տանի:

ՀԺՀ VII, 80 ԱՀԱ/ԺԵԱ 208 ԲԳ/ՄԹ 10 Շրկ/ԵԱ
110 ԽԱԶ/ԱՀ 58 ԱՀԱ/Բ 1898, 315 ԲԳ

Էլն ինչ գիտի՝ նույն ինչ ա:

ԺԵԱ 211 Վղա/ՓՇԱ 103 Շրկ/Բ 1898, 315 ԲԳ/ՀԱ
206 ԱՀԱ/ԶԲ 60 ԶԿԲ/Բ 1899, 805 ՀղԲ/Բ 1898,
378 ԴԲԲ/ԱՀ 80 ՆԻԶ

Էլն ինչ գիտե նույն ինչ ա, Բաղդադի քիշ-միշն ինչ ա:

ՄՀ 21 Լա

Էլն ինչ գիտե նույնը, կերթա, կուտե փուշը:

ԵՀԳ 102 Եղ/ԱՄ 1886, 75 ՍԲԱ/Բ 1900, 564
ԿՄ/ԺԵԱ 194 ՏԲԱ

Էլն ինչ գիտե զգե:

ԱՀ VI, 82 ԲԼԲ/Մ 1885, 424 ՂԱԹ

Էլն ինչ գիտե՝ խուրման ինչ է:

ԹՄԿ 93 ԹՓԼ/ՀԱԿ 1887, 175 ԽԱԶ

Էլն ինչ ա զիգու՝ մուշը ինչ ա:

ՀԺՀ VII, 103 ՂԲԲ/ՀԺՀ VII, 102 ՂԲԲ

Հայկական առանձին—6

ԿԱՄԵՆՈՐ ԵՎ ԱՆԿՈՏՐՈՒՄ

Ինձա ինձա (խոսքս խոսք է) է, անունս քո Մուրատ:

ՓՇԱ 105 Շրկ/ԱՀ 30 ԱՀ

Ինձա արեց էլերին, ետն արեց գելերին:

ՀԺՀ VII, 95 Վղա/ԺԱԲ 113 ԱԲԳ/ԱՀ VII—VIII,
191 ԱՀԶ/ԺԵԱ 187 Վն

Երկու պինդը պատ է պատուր:

ՀԱ 206 ԱՀԱ/ԱՀ IX, 183 ՊԼՍ/ԵՀԳ 101 ԵՎԳ

Ինձա արողը սարն ի վեր, սև անթրոց տակն ի վեր:

ՎՍ II, 140 Վն

Օխտը գոմեշ կուտամ, մեղա ասածու չեմ ասի:

ՓՇԱ 126 Շրկ/ՊԺԲ 16 ԱՀ

Կը մեհենեմ, մեղա ասածու չեմ ասի:

ԱՀ 37 ԱՀԱ/ԺԵԱ 235 Լա

Կատվին կտրիցն էլ քցես, մեքը գետնին չի առնի:

ԱՀ 36 ԱՀԱ/ԺԵԱ 212 Վղա/ԵԱ 121 ԽԱԶ

Սատանի ձին ա նիլել, վեր չի գալի:

ԱՀ 59 ԱՀԱ/ԺԵԱ 236 Լա/ԵԱ 12 ԱՀ

Լեյ բաւ, Լեյլեյի չըսալ:

Մ 1886, 45 ՏԲԱ

Դու ինչ ուզում ես ասա, ես իր գուռենն ա փշում:

ԱՀ 17 ԱՀԱ/ԺԵԱ 234 Լա

Դու ինչ ուզում ես ասա, ես իր էլն ա քշում:

ԺԵԱ 216 Վղա/ԿՇ 7 ՂԲԲ

ԶՈՐ, ԳԵՐԵՆ, ԽԱՐԳԵՆ

Օձին վրա քրքե, օձը կը սատկի:

ՀԱ 275 ԱՀԱ/ՀՏԿ 31 Շրկ/ԱՀ 25 ԱՀԱ/ՀԱԿ 1892,
183 ՏԲԱ

Կոխած տեղը շայիր (մաքաղատի) չի բուսնիր:

Բ 1900, 579 ԿՄ/ԱՀ 27 ԱՀԱ/ԺԵԱ 177 ԲՀ

Բարև տվողին էլը կը սատկի:

ՀԱ 221 ԱՀ

Անկից հեռու էղողը, ասածուն կը մոտենա:

ԷԱ 18 ԿԲԱ/ԺԱԲ 108 ԱԲԳ

Յոր ծովեմեն դուրս ընկած է:

Բ 1898, 133 ԿԲԱ/Բ 1899, 125 ԿԲԱ/ԵՀԳ 101 ԵՎԳ

Օձն ի ձեռքեն չտողար:

ՀՊ 1895, ԱՀ 1235 ՂԱԹ

Օձն ուր ժամրեն (քույն) կը տրաքվի:

ԱՀ 1 Սահ

Նամաքդի (տմարդ) հացը չուտվի:
ՀՏՎ 20 ՇԲԿ

ԸՆԳՈՒԹ ԵՎ ԶԿԱՄ

Ժեռ քարը լավ ա, քանց անգուր, սիրտը:
ԱՀ XI, 113 ԲԲԶ/ՓՇԱ 107 ՇԲԿ/ԱՀ 32 Ա₂Մ

Վախեցիր էն մարդուց, որ չվախնար աստը-
ծուց:

ՀՊ 1895, Ա 1235 ԴԼԹ/ՆՆ 492 ՇԲԿ/ԱՀ XVIII, 36
ԱԼԶ/ԴՄ 1880, 51 ԲԼԻ

Անգուրն առաւ, մենք տվինք. անգուրը մե-
ռաւ, մենք մնացինք:
ԺԵԱ 206 ՏՎԿ

Անխիդն մարդի հացը երկար կը դառնա:
ԱՀ 1 Ա₂Մ

Արև ըլի, մարդու վրա չի ցարեր:
ԵՀԳ 98 ԵՎԴԻ 1899, 554 ԲԴԻ 1900, 563 ԿՄ

Արև ըլի հե, մարմամ (թ ա շ Կ Ի Ն ա Կ) չի
չորցնէր:
Բ 1900, 563 ԿՄ

Զեռին օձ ըլնի, մարդու վրա չի գցի:
ԱՀ 51 Ա₂Մ

Մատից փուշ հանող պտուղ չի:
ԱՀ 51 Ա₂Մ

Ո՛չ ինձի կով մը, ո՛չ դրացինիս էրկու կով:
ԱՀ IX, 182 ՊԼՍ/ՀԺՀ VII, 99 ԽԲԺ

ՎԱՐՊԵՏՈՐԳԻ, ԽԱՐԵԲԸ

Ալու գրակը վալու գլխին ա դնում, վա-
լունը՝ Ալու:
ԱՀ 5 Ա₂Մ/ՓՇԱ 90 ՇԲԿ/ԹՄԿ 66 ԹՓԼ

Էջը փայլանովն (հ ա մ ե տ) ա ուտում, ուղար
դովանովը (փ ո Ր Ի Կ ա պ):
ԳԱ 19 ՎԿԿ

Դավեն փայլանով կուլ կը տա:
ՀԺՀ VII, 79 ԱԽԻ/ԺԵԱ 248 ՀԿԿ

Շանը շապիկ կը հագցնեն, կատվին՝ վար-
տիք:
ՀԱ 252 ԱԿԻ

Սատանին չարոս կը հագցնեն, կատվին՝
վարտիք:
ԺԱԲ 102 ԱԽԿ

Մորը մանածը ծախող է:
ԱՀ 75 ՆԽԶ/ՀԱ 251 ԱԿԻ Բ 1900, 580 ԿՄ

Մորը մանածը ներկած է:
Բ 1899, 480 ԿԻ/ԹՄԿ 91 ԹՓԼ

Հագար չարու-չվան կտրած է:
ԱԺԲ 88 ԲԵԲ

Բանվորի մանգաղ գողցող է:
ՓՇԱ 96 ՇԲԿ

Ագռավի ձերտը աբասու տեղ անց կը կացնի:
ԱՀ 4 Ա₂Մ

Կուտի ու ջուրն էլ վրան կը խմի:
ԱՀ 38 Ա₂Մ

Յորը գեղ մեկ իշու կը բառնա:
Բ 1898, 315 ԲԴ

Տղան մամու (մ ո Ր) փորեն կը հանն:
Բ 1899, 805 ՀԿԲ

ԸՆՏՆՏԵՍ, ՅՈՒՍԵԼՈՂ

Մի օր բարի-բարկեմտանք, մի օր անօրի
սնգսնգանք:

ԱԿ 4 ԱԽԿ/ԱՄ 1886, 75 ՍԽԻ/ԼՄ 1880, 60 ԲԼԻ/ԺԵԱ
189 ՎԿԻ 1898, 604 ՄՓԿ/ԱՀԱ 15 ՊԼՍ/ԶԲ 61
ԶԿԺ

Օր մը եղտո կերակուր, օր մը ապրիկ խուս
չկա:
ԺԵԱ 251 ՀԿԿ

Օրե մալեզ (ջրալի խուս), օրե խլեզ:
ԺԵԱ 285 ԱԼԶ

Օրե մալեզ, օրե փրշուք (խ մ ո Ր ո Վ ճ ա շ):
Բ 1900, 618 ԿՄ

Մի օր լափի, բղկրտա, տառն օր սոված
զկրտա:
ԱՀ 48 Ա₂Մ

Շափ-շափ կուտեն, շաբրով կաշեն:
Բ 1898, 200 ԿԲԻ

Շաու տիղ աբասի է գցում:
ԹՄԿ 144 ԹՓԼ

Ծափ էղնեն (ե տ ե ի ց) աբասի է պցում:
ԹՄԿ 117 ԹՓԼ

Գդալ-գդալ ժողվեցի, շերեփ-շերեփ ցրվեցի:
ԺԵԱ 188 ՎԿԻ/ԵՀԳ 100 ԵՎԿ

Ամեն օր սյուսլի (պ ն ն վ ա ծ) բալողը, կի-
բակի օրը լար չի գտներ հագնելու:
ՀԱԿ 1891, 116 ՏԲԿ

Առաջ կըլնիս ձեռնաբաց, վերջը կըլնիս գըլ-
խաբաց:
ԱՀ 3 Ա₂Մ

Լեն փորիկ, բնկեր եղ օրիկ:
ԱՀ VII-VIII, 492 ԱԼԶ

Տալով, տալով, ծովն էլ կը հատնի:

ԱժԲ 91 Բնք

ՄԵՋՐԵԿԱՆ

Ով հարս, դու հարսնքուր:

ՓՇԱ 120 Շրկ/ԱՆ 1X, 190 ՊԼ/Բ 1900, 263 ՀԴԲ/Բ 1900, 599 ԿԴԲ 1900, 186 ՄԲԶ/Մ 1886, 45 ՏԲԿ

Ով փեսա, դու փեսադրեր:

ԱՇ 62 Աշտ

Որտեղ էրկու շուն լծեն, դու էնտեղ սեվվոր կլինես:

ԱՇ 62 Աշտ/ՓՇԱ 120 Շրկ/ԺԵԱ 168 ԱԼԶ

Էրկու շուն մի տեղ դառն, կը վաղի, որ դառն լծի:

ԺԵԱ 211 ՎԴԿ

Անվա գղալի պես ամեն աման կը մտնի:

ԱՇ 6 Աշտ/ՓՇԱ 92 Շրկ/Ս 215 ԱԼԲ

Անուշ զգալի պես ամեն աման կը խտանի:

ՓՇԱ 92 Շրկ/ԺԵԱ 212 ՎԴԿ/ԿՇ 3 ԴԲԲ

Անգլուս սամու պես ուր ասես մտնում է:

ԱՇ 8 Աշտ/ՓՇԱ 92 Շրկ

Ուր որ մատաղ՝ հոն շերտի:

ՊՀԿ 1667 ՉԲԲ

Ուրտեղ պոտուկ՝ ինք բերանը խուփ:

ՀԱՎ 1892, 183 ՏԲԿ

Ուրտեղ մանդալ (կ ր ա կ ա ր ա ն) ինք մեջը մաշա (ո ո ն ե լ ի):

ՀԱՎ 1891, 116 ՏԲԿ

Ոն ի հաշ՝ Գորգիկն ի հաշ, ոն ի հեշ՝ Գորգիկն ի մեշ:

ԱՆ VII—VIII, 476 ԱԼԶ/ԱՆ VI, 96 ԲԼԲ/Բ 1898, 378 ԴԲԲ

Հնդկաստան բնկուզ կոտրին՝ մեջեն կեկի:

ԱՇ 82 ՆԲԶ

Բերնի բալնիք, դուսն լղիկ:

Բ 1898, 333 ԴԲԲ

Տարմն-տարան, բրդի շուն՝ բեզ ինչ տարան:

ԼՄ 1880, 56 ԲԼԲ/ԱՆ VII—VIII, 482 ԱԼԶ/ԺԵԱ 223 ՎԴԿ/ՓՇԱ 98 Շրկ/ԼՄ 1880, 14 ԲԼԲ

ԲԱՐԿԱՅՈՒՆ—ԲԱՐԿԱԹՈՒՆ

Բարկացող մարդը շուտ կը ծերանա:

ՓՇԱ 96 Շրկ ՎՍ II, 136 ՎԼԲ/ԹՄԿ 80 ԹՓԼ/ԲԱ 11 ԴԲԲ

Բարկացողն իր պարկը կը պատուի:

ԳԲ 122 ԱԼԲ

Բարկուրյամբ Էլնողը վնասով կը նստի:

ԼՄ 1880, 11 ԲԼԲ/Բ 1898, 604 ՄՓԴ

Թունդ քացախը իրա ամանը կը հաքացնի:

ԺԵԱ 211 ՎԴԿ/ԹՄԿ 99 ԹՓԼ/ԺԵԱ 93 ԱԼԿ/ՀԱՎ 1930, 361 ԴԲԲ/ԺԵԱ 182 ՄՆ ԱՆ 51 ՆԲԶ/ԱՆ XII, 102 ԱԼԶ

Բարկ քացախը իր ամանը կէր:

ՀԱ 205 ԱԼԲ/ՀԱՎ 1890, 89 ՏԲԿ ՀԴ 1895, 1235 ԴԼԲ

Բարկ քացախը ուր ամանին փնտ Է:

ՎՍ I, 136 ՎԼԲ 1930, 564 ԿԴԲ/ԱԲ II, 16 ԱԼԼ

Թունդ քացախը իր տիկը կը պատուի:

ՓՇԱ 104 Շրկ/ԱՆ VI, 99 ԲԼԲ

Էլավ սիրտ՝ կղբեց գլուխ, իջավ սիրտ՝ չը գտավ գլուխ:

ԺԵԱ 220 ՎԴԿ/ԱՇ 21 Աշտ/ՀՏԴ 4 Շրկ/ԺԵԱ 92 ԱԼԿ/ՀՏԴ VII, 79 Աստ/ԺԵԱ 174 Աստ/ՀԱ 206 ԱԼԲ/ԵՀԴ 100 ԵԼԿ/ԱՄ 1886, 74 ՍԲԿ/ՀԴ 9

Պղինձը շատ որ բլնի, իրա վրեն կը քափի:

ԺԵԱ 227 ՎԴԿ/ԺԵԱ 236 ԼԱՎ/ԱՎ 2 ԼԱ

Պղինձը ուր բլնի, իր տակը կը հանգցնի:

ԺԵԱ 236 ԼԱ

Պուտկի Եսը ուր վերեն կը թափի:

ՎՍ I, 135 ՎԼԲ/ԱՆ XVII, 33 ԱԼԶ

Պուտուկ Լուս, թափի բուրբ:

ԺԵԱ 183 ՄԶ/ԼՄ 1880, 18 ԲԼԲ

Ջիգրը (ջղա յ ն ու յ յ ո ն ը) ջիգր կու բերն:

ԹՄԿ 151 ԹՓԼ

Էլած սիրտը, վարար գետը՝ մեկ ա:

ՎԱ 13 ՎԴԿ

ՈՐԿԻՐԱՌ — ՈՐԿԻՐԱՌԱԹՈՒՆ

Փորն ու հորը մեկ է:

ԹՄԿ 164 ԹՓԼ/ՄԲ 46 Շրկ

Փորը ուր կա՝ առտակ ձոր ա:

ՊԺԲ 58 Աշտ

Փորը հոր է, քանի լցեն կը տանի:

ՎՍ II, 152 ՎԼԲ/ԹՄԿ 161 ԹՓԼ

Ծակ բողազը (ո ր կ ո ր) ինչ որ լցեն՝ ներս կերթա:

ԱՇ 35 Աշտ/ՆՆ 501 Շրկ

Բուզը գլուխն ա ծնծկ:

ԱՇ 12 Աշտ/ՓՇԱ 97 Շրկ

Գլուխը բողազին դուրբան է:

ՀՏԴ VII, 78 Աստ

Դարմանը քունը չի, դարմանանոցը հո քունն ա:

ԺԵԱ 219 Վրդ/ՄԹ 7 Երկ/ՀԺՀ VII, Աստ/ԹՄԿ 90
ԹՖ/ԿԵ 2 Դրբ/ԺԵԱ 231 Ա.Ա.Բ II, 13 Ա.Կ

Դարմանը քունը չի, մարազը խո քունն ա:
ԺԵԱ 234 Ա.Բ 1898, 302 Խն/ԵԱ 102 Խաջ/Մ
1885, 423 Խրբ/ԺԵԱ 199 Տրա/Բ 1899, 806 Հրբ/Բ
1898, 414 Դրբ/ՈԻԶ 137 ԶԲ

Հարդ քոն չէր, խո հարդաման քոնն էր:
ԱՀ VII—VIII, 474 Ա.Կ/ՀԺՀ VII, 108 Վն/ԱՀ VI,
94 Բ.Կ

Թանը քունը չի, բանամանը հո քունն ա:
ԺԵԱ 221 Վրդ/ԿԵ 3 Դրբ

Անտեք մնաս դուն բողազ, ինչ կը տենաս,
կը դողաս:
ԱՀ XI, 112 Բրբ/ԹՄԿ 118 ԹՖ/ՄԹ 4 Երկ/ԱՀ VI,
98 Բ.Կ

Կրակն ընկնես դուն բողազ, ինչ կը տեսնես,
կը դողաս:
ԹՄԿ 118 ԹՖ

Բողազ, ինչ կը տեսնաս՝ կը դողաս:
ԴԱ 7 Վրդ/ԱՀ 11 Ա.Կ/ՀԱՀ 1891, 300 Տրա

Փորուն հետ հաշտ էղողը, դրացնուն հետ
խոռվ կըլլա:
ԱՀ Ա 14 Գ.Կ

Պողազին համար դատիին (դատավոր)
կերթա կու:
ԱՀ 76 Արբ

Մեկ շուտողեն վախեցիր, մեկ ուտողեն:
ՆՆ 512 Երկ

Շատ ուտելը, քիչ ուտելուց էլ կը քցի:
ՀԺՀ VII, 85 Աստ

Փորը լի, աչքն անօրի:
ԼՄ 1880, 57 Բ.Կ

ՆԱԶԱԿԱՆ ԵՎ ԲԺՆԵՆԻՐ

Չեմ ուզում, չեմ գցի:

ԴԺԲ 55 Ա.Կ/ՀԺՀ VII, 88 Աստ/ԹՄԿ 148 ԹՖ/ՓԵԱ
121 Երկ/Բ 1898, 200 Կրն/ԱՀ IX, 189 Գ.Կ/Բ
1900, 598 ԿՄ/Բ 1899, 478 Կն/ԺԵԱ 291 Տրա/Բ
1898, 414 Դրբ/ՀԱ 257, Ա.Կ/Մ 1885, 422 Խրբ/ԵՀԳ
112 Երկ/ՀԺՀ VII, 111 Վն/ԱՀ 28 Ն.Կ

Չեմ ուտեր՝ ծոցս դրեք:
ՍԲ 439 Բ.Կ

Չեմ ուտեր, ճեպս դրեք, չեմ կարգվիր՝ ծոցս
տվեք:
Բ 1899, 772 Մ.Բ

Նազ կենե, հազ կենե (սիրելի):

ԺԱԲ 88 Ա.Կ/ՓԵԱ 118 Երկ/ԺԵԱ 183 Մ.Կ/ԱՀ 114
Խոջ/ԱՀ 51 Ա.Կ/ԳԹ 117 Ս.Կ

Առաջ նազ կենե, վերջը հազ կենե:
ՀԱ.Կ 1890, 289 Տրա

Դմակ չի ուտե, քե ոչխարի ետևին մոտիկ է:
ՓԵԱ 100 Երկ/ԱՀ 17 Ա.Կ/ՄԹ 7 Երկ

Սարեկ չուտե՝ սև է, կոիկ չուտե՝ կտուցն
աղբոտ է:
ՎՄ II, 150 Վն

Նավուն փլավ չի ուտում:
ԱՀ 51 Ա.Կ

Տոտոն փափչի (հողաթափ) սովոր չի:
ԱՀ 8 Ա.Կ

Շատ լավին ման եկողը, շատ փսին ուստ
կը գա:
ԱՀ 52 Ա.Կ/ՓԵԱ 118 Երկ

Շատ մի ընտրի, ընտրտոցը (վատ վիճակ)
կընկենա:
ԱՀ 17 Վն

Հավկիրին մեջ մազ կը փնտռե:
ԱՀ Ա 9 Գ.Կ/ՀԱ 243 Ա.Կ/Բ 1898, 316 Դրբ/ՈԻԶ 139
ԶԲ

ՉՆՏՆԵԼՈՍ

Շատախոսի գլուխը ծակ ա:

ԱՀ 53 Ա.Կ/ԿԵ 5 Դրբ/ԺԵԱ 183 Մ

Լեզուն լազ-լազ, գլուխը ծակ-ծակ:
ԺԵԱ 221 Վրդ/ԳԹ 1 Բրբ

Ինքը լակլակ, գլուխը ճահի տուրբակ:
ԺԵԱ 177 Բ.Կ

Շատ հաշտ շունը, ոչխարին գել կը բերի:
ՀԱ 8 Ա.Կ/ԺԵԱ 197 Տրա/ԱՄ 1880, 74 Սրա/ԱՀ Ա
8 Գ.Կ

Շունը հաջելով գալ կը բերե:
Բ 1898, 809 Գ.Կ/ՀԱ 211 Ա.Կ/ՀԺՀ VII, 100 Խրբ/ԱՀ
42 Ն.Կ/ՀԱՀ 1887, 197 Խոջ/ԼՄ 1880, 44 Բ.Կ

Շատախոսն ընկավ փորձանքի մեջ, սատա-
նեքը ծափ տվին, ծիծաղեցին:
ԲԱ 32 Դրբ

Չաշանակին (շատախոս) ով սուս կաց-
րուց—«մուկը»:
ԹՄԿ 148 ԹՖ

Բերանը քառասուն լիտր անվա բուրդ չի
բռնե:
ՀԱ 16 Ա.Կ

ԱՆՏԵՂՈՒԹՅԱՆ

Իմացել է, որ Խոսրոսյան խալի կը գործեն,
լամբն ու երկամբը չի գիտե:

ՓՇԱ 105 ՇԵԿ/Բ 1898, 200 ԿԵՆ/ՆԵՆ VII, 81
Աստ/ԱԼ 1894, 200 ԱԼ/ԵԱ 105 ԽԽ

Իմացել են, որ Ալին մեռել է, չեն իմանում
քե՛ն ո՞ր Ալին է:

ՓՇԱ 105 ՇԵԿ/Բ 102 ԹՖ

Իմացել են Ալին մեռել աս, համա չեն իմա-
ցել՝ Ալին աս, թե Մահմադ Վալին:

ՊԺԲ 48 ԱԽ

Իմացել աս, որ Մուստաֆա մեռել աս, չի գի-
տիմ, որ Մուստաֆա աս:

ԱՇ 29 ԱԽ

Լսել է Բաղդադ խորմա կա, չի գիտեր ինչ-
պես կուտեն:

ԼՄ 1880, 25 ԲԼ

Էջի անգաջումը քնած աս:

ԳԱ 19 ՎԴԱ/ՆԵՆ 10 ՇԵԿ

Ուղտի անկաշումը քնած աս:

ԳԱ 56 ՎԴԱ

ԱՆԴՈՒՄՆԵՐԸ, ԱՆԿԻՐԹ

Անհովիվ արծեր, անփարախ մեծցեր է:

ՀԱՎ 1893, 388 ՏԵԿ/ԵԱ 118 ԽԽ/ՆԵՆ 481 ՇԵԿ

Անծիծ արծցած, անպարտե մեծրցած:

ԱՇ VII—VIII, 487 ԱԼ

Էջ կերել է, էջ մեծացել:

ՓՇԱ 103 ՇԵԿ/Բ 94 ԹՖ/Մ 213 ՄԼ/ԱՇ IX,
189 ՊԼ

Էրկու իշու գարի չի կրճա ջոկել:

ԺԵԱ 248 ՀԴԿ/ՆԵՆ 494 ՇԵԿ/ԿՇ 2 ՇԵ԰

Այբը տեսնելիս, մարդակ (տ ա ն ի ք ի գ ե ր ա ն)
կը կարծե:

ՓՇԱ 92 ՇԵԿ/Բ 1898, 388 ԴԵԲ/Բ 1900, 584 ԿՄ/ՀԱ
216 ԱԿԵ/ՎՄ 1, 121 ՎԵ

Փորը ճեղքես են, այբ մը շէլեր:

Բ 1899, 411 ԿԵ

ԲՆԱԾԻՆ ՀԱՅԿՈՒԹՅԱՆՆԵՐ

Խելքը բնովի է, ոչ բե գնովի:

ԱՇ 34 ԱԽ/ՓՇԱ 107 ՇԵԿ

Խելքը բնական պտի, ոչ թե ստացական:

ԱՇ 34 ԱԽ

Խելքն ի խմեն, ջուրն ավազանեն:

ԱՇ VII—VIII, 492 ԱԼ

Խելքն ի խմեն պտի, հարելովն ինչ տ'էնա:
Մ 1885, 450 ՀԼԲ

Խելք խմեն պտի, խոնարհն էլ անձեն:

ՇԿ 10 ՇԽԻ

Խելք խմեն պտի, խալավ անձեն:

ՎՄ 1, 129 ՎԵ

Խելք պտի խմեն, որ անբսել (ա ն խ ո ս)
էնա գրմեն:

ԱՇ VII—VIII, 492 ԱԼ

Խելքը մանուկն օրորոցում հայտնի կանի:

ԱՇ 33 ԱԽ/ՎՄ 21 ՎԴԱ/Բ 81 ԹՖ

Ճուտը ձվումը մաշուր կրի (կ ե ր ա ն), էրե-
խեն՝ օրորոցումը:

ՄՇ 1859, 414 ՀԼ

Հալ ձագը ձվումը մաշուր կանի, լավ աղան
օրորոցումը:

ՓՇԱ 106 ՇԵԿ/ՆԵՆ VII, 89 ԱԼ/ՎՄ 1, 121 ՎԵ/Մ
1885, 423 ՀԼԲ

Աղեկ ձագ մեջ ձվին, աղեկ գառ մեջ քոզին
(գ ա ո ն ա ն ո յ) բելու (հ ա յ տ ն ի) կանի:

ԺԵԱ 256 ՇԽԻ

Այծը ուրուց հայտնի կըլլա, մանուկն՝ ի օրոց:
ԱԱ 10

Ճուտը ձվի միջին բելու կանի:

ԺԵԱ 213 ՎԴԱ/Բ 131 ԹՖ/Մ 35 ԶԴԴ

Աղեկ օրն առավոտից, աղեկ տարին գար-
նանից:

ՊՇ 133 ՎԵ/Մ 6 ՄԿ/ԱԱ 5 ՊԼ

Օրն առավոտն բայլու կենե:

ՀՏՎ 31 ՇԵԿ/ԱՇ VI, 100 ԲԵ/Մ 1885, 422

Բարի օրը՝ բարի լուսուն բելի է:

Բ 1898, 472 ԲԴ

Աղեկ օրը վաղընկուց, աղեկ տղան պղղ-
տիկուց:

ՀԱՎ 1890, 289 ՏԵԿ

Կարմիր կովը՝ իր կաշուցը դուս չի գա:

ՎԱ 23 ՎԴԱ/ԱՇ 36 ԱԽ/Մ 22 ՇԵԿ/ՆԵՆ VII, 82
Աստ/ՀԱ 6 ԱԼ/Մ 1880, 31 ԲԵ/ՎՄ 1, 130 ՎԵ/ՇԿ
9 ՇԽԻ/ԱԼ 7 ՄԵ/ԺԵԱ 231 ՀԼԲ

Կրիեն իր կտիցը (պ ա տ յ ա ն) դուս չի գա:

ԱՇ 36 ԱԽ/Մ 22 ՇԵԿ/ՀԱ 14 ԱԼ/ԱՇ VI, 88

ԲԼ/ՊՇ 138 ՎԵ/Մ 1885, 450 ՀԼԲ

Գելը բուրբը կը փոխե, բնութքը չի փոխե:

ԹՄԿ 87 ԹՖ

Գելը ուր որ էթա, իր գիւղի լուսնը կանի:

ԱՇ 14 ԱԽ/ՓՇԱ 98 ՇԵԿ

Ան շունը չի սիպտակի:

Սե 6 Մի/լ/Մ 1880, 53 Բն/չ/Պ 1895, № 1235
Դի/Բ 1898, 133 ԿԲ

Հեռավորի ողջությամբ հարցրու, էլ էն խոյն
(բնավորություն) ա, էն խասիարը
(հատկություն):

ԱՇ 39 Աշտ/ԱՄ 132 Երվ/չ/ՏՎ 15 ՇԲԿ

Վատ օրը կը լավանա, վատ մարդը չի լա-
վանա:

ԺեԱ 216 Վալ/ԹՄԿ 164 ԹՖԼ/ԱՆ Վ, 98 Բն/ԱՆ
62 Նիշ/ԺեԱ 186 Վն/Բ 1898, 603 ՄՖԿ

Դեշ օրեր էնքան աղեկցած ա, Կու Վեշ
մարդու աղեկնալ ըստ:

ԺեԱ 168 ԱԼ

Օձն իրան շապիկը կը փոխե, բնությունը չի
փոխե:

ՄԹ 47 ՇԲԿ/ԹՄԿ 170 ԹՖԼ/չ/ԱՎ 1891, 301 ՏԲա/ՎՍ
II, 152 Վն/չ/ՇՎ VII, 101 ԽԲ/չ/Պ 1895, № 1235
Դի/ԲԱ 43 ՂԲԲ

Փիս մարդը՝ Զատիկն էլ փիս կլնի:

ՓՇԱ 125 ՇԲԿ/Բ 1898, 133 ԿԲ/ԹՄԿ 156 ԹՖԼ/ՎՍ
II, 152 Վն/ԺեԱ 291 ՏԲա

Կարի հետ մտածը, հոգու հետ դուս կը գա:

ԿԱ 11 Վալ/ՓՇԱ 109 ՇԲԿ/ԹՄԿ 120 ԹՖԼ/ԱՆ 50
Նիշ/էԱ 19 ԱԼ/ԱՆ Վ I, 90 Բն/ՎՍ I, 130 Վն/Բ
1898, 445 ԴԲԵ/Մ 1885, 451 ԴԼԲ

Ինչ որ տեսավ օրորուն, կէքրա շում (մի ց լն)
գերեզման:

ՎՍ I, 127 Վն

Խոզն իր խոզությունը չի բողոլ:

ԱժԲ 88 ԳԲԲ

Բլղուրը բրինձ չի լինի:

ՄԹ 3 ՇԲԿ

Իշի քուռակը վերջն էշ կը դառնա:

ԱժԲ 87 ԳԲԲ

Շան պոչը կաղապար դնելով չի շիտկի:

ՄԹ 33 ՇԲԿ/ԺեԱ 214 Վալ/լ/Մ 1880, 45 Բն/Բ
1899, 411 Կն/Բ 1899, 564 Դի/ԱՆ Վ I, 94 Բն/ժեԱ
183 ՄԼ/ԲԱ 32 ԴԲԵ/ԺեԱ 171 ԱԼ/Բ 1898, 378
ԴԲԵ/չ/Պ 1895, № 1235 Դի/չ/ԱՆ 211 Ան/Նիշ 110
ԵԼԷ

Շան պոչն օխտը տարի կաղապար դրին, էլի
էն կեռ պոչն ա, էլի էն կեռ պոչը:

ԵԱ 120 Խոշ/չ/ԱՎ 1887, 197 Խոշ/ՓՇԱ 118 ՇԲԿ

Շան պոչը կտրելով, անմեղ գառ չի դառնա:

ԱՇ 52 Աշտ/ԱՆ XI, 115 ԲԲ/ՄԹ 34 ՇԲԿ/ԹՄԿ
146 ԹՖԼ

Ինչ որ ուզում ես արա, Պուլին Պետրոս չի
դառնա:

ԱՇ 30 Աշտ/ԱՆ XI, 113 ԲԲ/ՓՇԱ 105 ՇԲԿ

Յավշանը (վաշքի խոտ) ինչքան բեշարես
(մշակել) ունան չի դառնա:

ԿԱ 56 Վալ/ԱՇ 51 Աշտ/ԱՇ 51 ԱՄ

Իշտոռուկին մանիշակ չի բուսնիր:

չ/Պ 1895, № 1235 ԴԼԲ

Մորուց խենթ ըլլողին՝ սուրբ Սարգիսն ինչ
անի:

ԺեԱ 206 ՏԿԼ/ԱՏ 1927, 159

Աստուծանա կա ոչ, մարգարեն հունց (ոն ց)
անե:

չ/Շ VII, 103 ՂԲԲ

Մեկմ՝ օր մորեն ունա (գեղեցիկ) չընի՝
էնոր սրմեն (ծարիր) ինչ էնա:

ԵԱ 104 Խոշ

Թուխ աշքը մորուց պիտի, դեղ դրածը՝ բեզ
կավքի:

չ/Ա 207 Ան/Նիշ 113 ԵԼԷ

Անլի կերակուրին հար կա, անլի խելքին հար
չը կա:

ԴԹ 111 ԱԼ/ԲԱ 8 ԵԼԷ

Էշը ջոջանալով (մեծանալով), քավա-
րաշի (ախոռապետ) չի դառնա:

ԴԹ 123 ԱԼԲ

Էշը քիմարելով քեհլան (նժույզ) չէլնի:

ԼՄ 1880, 21 ԲԼԼ

Էշը քակելով ջորի չի դառնալ:

չ/Շ VII, 102 ԴԲԵ/ԱԲ II, 13 ԱԼԷ

Էշը քառսուն՝ անգամ երուսաղեմ գնացեր՝ ու-
րեն էշ է մնացեր:

չ/ԱՎ 1892, 24 ՏԲա/ԱՇ 73 ՄԲԵ/ԺեԱ 194 ՏԲա/չ/Պ
1895, № 1235 Դի/չ/ԱՆ I, 125 Վն

Շենե գառ չի ծնի:

ԼՄ 1880, 45 Բն/ԱՆ IX, 189 ՊԼ

Օձի ձագը հավի ձագ չիլնի:

ԺեԱ 180 ԲԼԼ

Օձի ձվից հավի նուս դուրս չի գա:

ՄԹ 47 ՇԲԿ

Մադիկը վեր ուր բոքին կը բուսնի:

ԱՆ Վ I, 86 Բն/ԱՆ XII, 54 ԱԼ/ՎՍ I, 129 Վն/ՇԿ
12 Շոխ

Թարխունը իր քոքին կը բուսնի:

ԱՇ 26 Աշտ/ՎԱ 17 Վալ

Շենեմ շում կլնի:

ԱՀ VI, 94 ԲԴ

Շուհեն՝ շուհու ու կես կէզնի:

ԱՀ XVII, 51 Ա12

Շունեն շում կը ցնկնի, սամուրեն՝ սամուր:

ԱՆ 40 ՆԽ2

Շունեն ինչ ուտե, էն կը փսխե:

ԺԵԱ 179 ԲԴ

Սև շուհն զինչ ուտա՝ զինչ դուրս կիտա:

ԱՀ VII—VIII, 481 Ա12

Խև աղջիկը՝ խև հարս կըլնի, խև հարսը՝ խև տանտիկին:

ՔՀ VIII, ՄՀԹ 1869, 118

Շունը իրա շնուրենը կանի:

ԺԵԱ 296 ՎԳԱ/ԱՆ 76 ՆԽ2

Գիլիցը տամազլըզ (ս ե ր ու ն դ ա ց ու) չի բլնի:

ՎԱ 8 ՎԳԱ/ԹՄԿ 86 ԹՓԼ ԲԱ 12 ՂԲԲ/ԺԵԱ 234 ԼԱ/ՎԱ 11, 139 ՎԶ

Գիլի ձագը տամազլըզ չի լինի:

ՓՇԱ 98 ՇԲԿ/ԱՀ VII, 78 ԲԴ/ԷԱ 19 Ա12 ՎԱ 1, 124 ՎԶ/ԺԵԱ 185 ԽԼԲ

Արջին ձագը տամազլըզ չըլլար:

ԺԱ 1, 52

Օձի ձագը տամազլըզ չի էզնի:

ՄԹ 47 ՇԲԿ

Հավին հարյուր հետ կուտ տու, էլի կտուցը գետնին կը քսի:

ԳԱ 10 ՎԳԱ

Ագուվը ինչքան լողանա, դագ չի լինի:

ԳԱ 56 ՎԳԱ

Շան լե ջինս (ց ե դ) կը հաբցուն:

ՀՏՎ 22 ՇԲԿ/ԱՀ XVII, 50 Ա12

Ալը (ց ե դ, տ ո ն մ ր) իմացի, իրան հա-
հանջի:

ԱՇ 5 Ա2ա

Տանձը ծառեն հեռու չիկնի:

ԱՆ 36 ՆԽ2/ՀՀ VII, 101 ԽԲԲ

Խնձորը յուրան ծառան հեռի չի բնկնի:

ՀԱՎ 1930, 361 ՂԲԲ/ԲՎ 1874, 336

Տղեն՝ տղից կըլնի:

ԳԱ 62 ՎԳԱ

Մամու գյորա (հ ա մ ե մ ա տ) մոզիկ կեղնի:

ԱՀ XIII, 86 Ա12

Մեղավորին մերը չի բերե, դրկցոց մոտեն
է ուտե:

ԱՇ 15

Գառիցը շում կը ծնի, շանիցը՝ գառ:

ՀՀ VII, 94 ՎԳԱ/ԱՇ 13 Ա2ա/ՓՇԱ 97 ՇԲԿ ՀՀ VII, 78 Աստ/ՀՀ VII, 78 Աստ/ԱՀ XI, 112 ԲԲԶ ԹՄԿ 86 ԹՓԼ/ԳԱ 4 ՎԳԱ/ԹՄԿ 86

ՀԱՎԵԼՎԵԹ

Ամեն մարդ իր բրածին հավնի կու:

ՀԱՎ 1892, 184 ՏԲԱ

Ամեն մարդ՝ իմ ալուրս ներմակ է, կ'աւտե:

ԱՆ 83 ՆԽ2

Ամենքն իր քմեն, կաժե զրմեն:

ԱՀ VI, 92 ԲԴ

Անկանը կա, ծակ չը կա:

ԺԱԲ 102 ԱԽԳ

Իարտակ քցում է, որ լիքը բռնի:

ԱՂ 13 ՎԶ

Ես ասում եմ՝ ախտա (ն ե ր ք ի ն ի) եմ, էն տսում ա՝ քանի՞ տղա ունես:

ԺԵԱ 211 ՎԳԱ/ԹՄԿ 106 ԹՓԼ

Ես հախիրն եմ դրկում, ինքն ախտոն ա մըտ-
նում:

ՀՀ VII, 79 Աստ/ԱՆ 516 ՇԲԿ/ԼՄ 1880, 19 ԲԶ

Էջը յոր տեսակ լող գինա, ջուր որ տեսավ՝
յորն էլ կը մոռնա:

ԺԺԱ 169 Ա12/ԼՄ 1880, 20 ԲԶ/ԺԵԱ 174 Խստ/Բ 1898, 445 ԴԲԲ

Ընեխս՝ հոլը հոլի, շրենխս՝ չորը չոփ:

ՀՀ VII, 80 Աստ

Խի (ի ն չ ու) լողամ, որ խի դողամ:

ԳԱ 17 ՎԳԱ/ԱՇ 34 Ա2ա/ԳԹ 110 ԱԼԲ/ԺԵԱ 230 ՀԲ/ԱՀ VII, 11 ՊԼԲ 1898, 445 ԴԲԲ

Կորքը (ա հ ի ա գ դ ե ց ու ր յ ու ն) կա, գորքը
չը կա:

ԺԵԱ 239 ԿԼԱ

Ճննուդ ձմրան բսեց՝ գարուն էկավ, գուրպա
կը գործեմ. որ էլավ գարուն, օրեր տաք-
ցան՝ ես դո՞ր, գուրպե՞ն դոր, բսեց:

ԱՀ VI, 91 ԲԶ/ԺԵԱ 183 Մ2

Նա (ո չ) ասածուց կը վախենա, հա մարդուց
կ'ամչնա:

ՀՊ 1895 Ա 1235 ՂԼԲ

Նիար (ն ե տ) կուտա, անիդը (ա դ ե դ) կու
հանե:

ԹՄԿ 143 ԹՓԼ

Շանից մագ պոկիլը խեր ա:

ԺեԱ. 225 Վդպ/ՊԺԲ 54 Աշտ/ԺԱԲ 94 Ախթ/ԺեԱ.
236 Լա/ԺեԱ. 250 ՀդԿ

Ո՛չ կը խմեմ ձեր վոիկ, ոչ կը քշեմ ձեր հո-
րիկ (գ ու ր ա ն ի լ ու ծ):

ԺեԱ. 226 Վդպ/ԺեԱ. 179 ԲՀն/ԺեԱ. 232 Հթ/ԼՄ
1880, 13 ԲՀն

Ո՛չ ձեր ժամը կուգամ, ոչ ձեր խունկն ու
մոմը կուգեմ:

Աղ. 17 ԲթԼ

Չտեսին տղա էլավ, ձգեց նունուղը պոկեց:

ԱՇ 56 Աշտ/ԺեԱ. 248 ՀդԿ

Չտեսը տեսավ իր մորը ոտքը, զարմացավ:

ԱՀ IX, 189 ՊԼ

Պոյը մատիւ կորա (հ ա Վ ա ս ա ր), սիրտը
տատիս կորա:

Բ 1900, 599 ԿՄ

Սանդ ծեծողին «դըսկ» ա անում:

ԺեԱ. 215 Վդպ/ՀՏՎ. 24 ՇԲԿ

Սանդ տփողին «գընդ» ասող:

ՎՍ II, 150 Վն

Տանը ասլան, չոլումը կատու:

ՀԺՀ VII, 107 ՂԲԲ

Յորեն հաց չունես, ցորենի լեզու ունեցիր:

ՓՇԱ. 125 ՇԲԿ/ԹՄԿ 163 ԹՓԼ/ՀԺՀ VII, 87 Աստ/ԺեԱ.
237 Լա

Դ

ԲԱՐՈՅԱԿԱՆ ՀԱՍԿԱՅՈՂՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ,
ԿԵՆՍԱՓՈՐՁԻՑ ՀԱՆՎԱԾ ԵԶՐԱԿԱՅՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ
ԵՎ ԽՐԱՏՆԵՐ

ՉՈՐԻՔՆ ՈՒ ԲԱՐԻՔՐ ՀԱՏՈՒԹՎՈՒԹՅ ՆՆ ՀՍՏ ԱՐԺԱՆՎՈՒԹՅ

Ինչ որ ցանես, էն էլ կը հնձես:

ԳԱ 21 ՎԿԱ/ԳԺԲ 49 ԱճԱ/ՓՇԱ 105 ՇԲԿ/ԱՆ 5
ՆԻՋ/ԹՄԿ 103 ԹՓԼ/ԶԲ 60 ՉԿ/ՀԱ 207 ԱԿՆ/ԱՀ
IX, 184 ՊԼ/Բ 1898, 378 ԴԲԲ/Մ 1885, 424
ԴԼԲ/ՎԱ 11, 140 ՎՆ

Ինչ որ ցանես, զէն կը քաղես:

ԱՀ VI, 85 ԲԼՆ/Բ 1899, 612 Խաճ/ՈՒԶ 141 ԶԲ

Յանադը կը քաղես:

ԼՄ 1880, 57 ԲԼՆ

Յանաձդ կը քաղես:

Բ 1899, 479 ԿՆ

Յանես, որ քաղես:

ԱՀԱ 14 ՊԼ

Ինչ որ ցանես, քաղելու օրը կը տեսնես:

ԼՄ 1880, 23 ԲԼՆ

Ձը ցանես նը՝ չես կանա քաղի:

Բ 1898, 745 ԶԲ/ՀՏՎ 9 ՇԲԿ

Ինչ կը ցանես, էն կը հնձես: Ինչ որ կա-
սես, էն կը լսես:

ՄՀԹ 1859, 414 ԼԵ

Զրկան (մ ու լ ա լ ո ս տ) ցանես, զրկան կը
քաղես: ցորեն ցանես, ցորեն կը քաղես:
ԺԵԱ 177 ԲԼՆ

Ձյանի բոստան, չը բուսի ձմերուկ:

ԼՄ 1880, 50 ԲԼՆ

Ինչ որ բրդես, էն կը խրբես:

ԱՇ 27 ԱճԱ/ԺԵԱ 242 ՕՀԿ/ԳԱ 10 ՎԿԱ/ԹՄԿ 103
ԹՓԼ/ՓՇԱ 105 ՇԲԿ ԱՀ VII—VIII, 466 ԱԼԶ

Ինչ կը բրդես, էն կուտես:

ԹՄԿ 106 ԹՓԼ/ԵԱ 105 Խաճ/ԿՇ 3 ԴԲԲ

Ինչ որ բրդես՝ գդալի կուտա:

ԺԱԲ 85 ԱԽԳ/ՀԱՎ 1890, 164 ՏԲԱԲ 1898, 809
ԲԿ/Բ 1898, 603 ՄՓԿ/ԵՀԿ 103 ԵՎԿ Բ 1898,
603/ՄՖԻ ՀՏՎ 2 ՇԲԿ

Ինչ բրդես չանախդ (կ ա Վ Ե ա մ ա ն), էն
կուտա գդալի:

ՆՆ 498 ՇԲԿ ԺԵԱ 201 ՏԲԱԲ

Ինչ որ բրդես գուշդ (փ ա յ տ Ե ա մ ա ն),
տն կու գա Բուշդ (կ ո ղ մ).
ԱԱ 61

Ինչ բրդես էլոց (ա յ լ ո ջ) քյասեն (թ ա ս),
կուտա քո գտեւ (դ դ ա լ).
ՎԱ 1, 127 ՎՆ

Ինչ որ ասես, էն կը լսես:

ՎԱ 11, 140 ՎՆ Բ 1898, 461 ԴԲԲ/ԹՄԿ 104
ԹՓԼ/ՓՇԱ 105 ՇԲԿ/Բ 1898, 378 ԴԲԲ/ԼՄ 1880,
23 ԲԼՆ/Բ 1899, 378 ՊԼ Մ 1885, 424 ԴԼԲ

Մի ասեր, մի լսեր:

ՄՀԹ 1869, 119

Ասիբ՝ կը լսիս: արիբ՝ կը գտնիս: մի տա՝
կը սորվեցնիս:
ԹՄԿ 73 ԹՓԼ

Կարասի մեջը ինչ ձեռ տաս, էն կը լսես:

ԺԵԱ 235 ԼԵ/ԿՇ 3 ԴԲԲ/ԹՄԿ 120 ԹՓԼ/ՓՇԱ 109
ՇԲԿ/ԹՄԿ 102 ԹՓԼ

Ով ինչ անի՝ իրեն կանի:

ԱԽ 29 ԶԿԿ/ԹՄԿ 101 ԹՓԼ/ԱՀ IX, 187 ՊԼ Մ ԹՄԿ
134 ԹՓԼ

Ինչ որ անես, առաջդ կը գա:

ԲԱ 20 ԴԲԲ/ԹՄԿ 134 ԹՓԼ

Լավ կանես՝ քեզ կ'անես, վաղ կ'անես՝ քեզ
կանես:

ԹՄԿ 111 ԹՓԼ/ԱՀ IX, 180 ՊԼ

Ինչ կը տաս ձեռքով, կատանաս հոգով:
ՓՇԱ 105 ՇԲԿ ԺԵԱ 201 ՏԲԱԲ

Էրիբ ձեռքդ, քաշես հոգովդ:

ԺԱԲ 85 ԱԽԳ/ԵԱ 17 ԱԼԶ

Քոռն (կ ու յ ր) ինչպես կաշի (ն ա յ Ե լ) ասա-
ծուն, ասաված էլ էնպես կաշի քոռնի:
ՓՇԱ 126 ՇԲԿ/ԹՄԿ 157 ԹՓԼ/ԵԱ 121 Խաճ

Իմալ (ի ն չ ո լ Ե ս) շիլն զատուլած, ասուլածն՝
Ի շիլ:

ԱՀ VI, 85 ԲԼՆ/ԱՀ XII, 97 ԱԼԶ

Աշխարհքս փոխ հաց ա, ոնց անես՝ ընենց էլ կուտես:

ՎՍ 29 Վղպ/ՊԺԲ 44 Աշտ/ՓՇԱ 93 Շրկ/ԹՄԿ 72 ԹՖԼ

Աւարմուռնքը փոխ հաց ա, մարդիս ասաջը կը գա:

ԱՇ 4 Աշտ

Թաղա (թաւր մ) խացը՝ թաղա խացի փոխան (աւղաւ կ):

ՎՍ II, 139 Վն/ԱՆ 35 Նխջ

Դիփ (ողջը) փոխ ու տուրսի (վարձ) բան է:

ԹՄԿ 88 ԹՖԼ

Թքի ձեռիս, քսեմ երեսիդ:

ԺԵԱ 221 Վղպ/ԺԵԱ 235 Լա/ԹՄԿ 129 ԹՖԼ/ԺԵԱ 248 Հւկ/ԺԵԱ 201 Տրտ

Թքի բուռս, դարկեմ ճակատդ:

ՀՏԳ 9 Շրկ/ՎՍ 32 Վղպ/ԹՄԿ 82 ԹՖԼ

Մանին մանած ա, պատեն կախած ա:

ԺԵԱ 224 Վղպ/ՆՆ 511 Շրկ/ԱՆ VI, 92 Բն/ՎՍ I, 131 Վն ԱՆ VII—VIII, 497 Աշտ/ՁԲ 61 ՁԳԺ

Մանեն մանած է, ճակտեն կախած է:

ԹՄԿ 135 ԹՖԼ

Ավեր (կեղծ) փողն ու գեշ խոսքը՝ ախրուն է: ԼՄ 1880, 12 Բն ՀՏԳ 17 Շրկ/ԲԱ 27 Ղրբ/ԺԵԱ 245 Ակն

Փիս (վատ) խոսքն ու փիս կնիկը՝ տիրոջն է:

ԹՄԿ 164 ԹՖԼ

Չասես՝ չը լսես:

ԱՇ 56 Աշտ

Մի՛ բսեր, որ չը լսես:

ԱՆԱ 10 Պլա/ՓՇԱ 117 Շրկ/ՀԱ 210 Ակն/ԹՄԿ 158 ԹՖԼ

Գեշ մ՛ բսեր, որ աղեկ լսես:

ԱՆ IX, 186 Պլա

Աղեկ բսե, որ աղեկ լսես:

ԱՆ IX, 180 Պլա

Կարմիր ձու տուր, կարմիր օր տամ:

ԱՆ XI, 114 Բրշ/ԺԵԱ 175 Խտտ

Ըսե ջան, լսե ջան:

ԱՆ VI, 83 Բն/ՁԲ 62 ՁԳԺ/ԹՄԿ 167 ԹՖԼ/ԱՆ XI, 116 Բրշ/ԲԱ 36 Երվ

Հարեանիդ ուզի մի կով, որ աստված քեզ տա էրկու կով:

ԺԵԱ 223 Վղպ ԿՇ 3 Ղրբ/ՀԱ 206 Ակն/Բ 1898, 461 Ղրբ

Հարեանիդ համար մի՛նը ուզի, որ աստված քեզ էրկուսը տա:

ԱՆ XI, 115 Բրշ/ՓՇԱ 100 Շրկ

Դրացնուդ համար ջորի մը ուզե, որ աստված քեզ էջ մը տա:

ՌԵՁ 136 ՁԲ

Ուզոն դրկըցիդ ձու մի, աստված տա քզի ձի մի:

ԱՆ XX, 110 Աշտ

Ուրբշի հոր փորողը, ինքը կընկնի մեջը:

ԺԵԱ 227 Վղպ/ՊԺԲ 55 Աշտ ԿՇ 5 Ղրբ/ԹՄԿ 171 ԹՖԼ/ԺԵԱ 179 Բն/ՊԺԲ 55 Աշտ

Հոր փորողը՝ ինքը կընկնի մեջը:

ՎՍ 63 Վղպ/ՓՇԱ 112 Շրկ/ԹՄԿ 123 ԹՖԼ/ԱՆԱ 15 Պլա/ԱՆ IX, 157 Պլա/Բ 1899, 642 Խտտ/ԺԵԱ 243 Օշկ/ԺԵԱ 185 Վն/ԹՄԿ 106 ԹՖԼ

Հորը փորես նե՛ պոյիդ (հասակ) շափ փորես:

ԱՆ IX, 187 Պլա

Տուն քանդողի տունը աստված կը քանդե:

ՄԹ 44 Շրկ/ԹՄԿ 161 ԹՖԼ/ԲԱ 40 Ղրբ

Տուն աղիբողին՝ տուն չի մնա:

ՎՍ II, 151 Վն/ԼՄ 1880, 55 Բն/ԵԱ 103 Խտտ/Բ 1899, 554 Բղ/ԺԵԱ 200 Տրտ

Ուրբշի տուն քանդողը, իր հացը ցամաք կուտի:

ԱՇ 55 Աշտ

Տախտակե դուռը ձեռողի երկարե դուռն են ձեռում:

ԱՇ 63 Աշտ/ՀՏԳ VII, 84 Ատտ

Մատուլ մի դարպե ուրբշի դուռն, աստված թոփով (թնդաւն թ) կը դարպե քո դուռն:

ԱՂ 15 Բն/ԺԵԱ 200 Տրտ/ԱՇ 55 Աշտ/ՀԱ 210 Ակն

Դուռը ափողի դուռը կը տփեն:

ՎՍ II, 137 Վն

Գիշուտեն (վատ ուրջուն) էրողին, կը մնա ուր գիշուտեն:

ԺԵԱ 282 Աշտ/ԺԵԱ 189 Վն

Չարութունը շարութուն կը բերե:

ԹՄԿ 148 ԹՖԼ

Չար ուզողին, աստված չար կը տա:

ԱՆ XX, 110 Աշտ

Անողաց, գոնողաց:

ԵՂԳ 96 Եղբ

Ուրբշին տնագ արի, իմ գլխին էկավ:

ԱՇ 55 Աշտ ԲԱ 40 ՂԻՐ

Ինչ էն արավ թիքիմին (աղաղի բուլի),
թիքիմին էլ արավ էծին:

ՓՇԱ 105 ՇԲԿ/ԹՄԿ 104 ԹՖԼ

Ասեղ խեբողը՝ մախար կը ստանա:

ԲԱ 10 ԵՐԳ/ԱՇ 4 Աշտ

Նա (ոչ) դու ինձ քոռ քսե, նա ես քեզ քա-
չալ:

ԼՄ 1880, 14 ԲԼ/ՓՇԱ 119 ՇԲԿ/ԹՄԿ 158 ԹՖԼ 2Բ
62 ՉԿժ

Նա դու ինքը կադ առա, նա էն քե կոր:

ՎՍ II, 116 ՎՆ

Բնաոր (ի նշալես) աղիս, անպես կուտիս:

ԱԱ 54 Պշտ

Լավ պահե, լավ կը գտնես:

ԹՄԿ 112 ԹՖԼ

Ես քեզի լամ, դու ընծի. ես քեզի գովեմ, դու
ընծի:

ԵՆ 515 ՇԲԿ

Ինչ կամիս ինձ, աստված կամի քեզ:

ՓՇԱ 105 ՇԲԿ

Ինչ տաս հոգուդ, էն կէքրա արևուդ:

ՎՍ II, 110 ՎՆ

Պատվե, որ պատվըվիս:

ԱՀԱ 13 ՊԼ

Պատիվ կուտաս, պատիվ կըստանաս:

ԱՆ 7 ՆԽՂ

Խեթ (բարի) կամեցի, որ խերու ռաստ գաս
(նա նղի պե):

ԱՀ XIX, 98 ԱԼԶ

Ողորմողին ուրիշը կ'ողորմի:

ԳԱ 21 ՎԴԿ

Խաս (ընտիր) բերիս, խաս կուտիս:

ԱՆ 10 ՆԽՂ

Աջով տուր, որ ձախով առնես:

ՓՇԱ 94 ՇԲԿ

Փշածդ գդալդ տի (պիտի) գա:

ՀԱ 214 ԱԿՆ

Ինչ որ անես բողշա (կտորե ծրար) յա,
առաջիկ կը բացվի:

ԱՇ 29 Աշտ

Սիրե ինձ, սիրեմ քեզ:

ԹՄԿ 154 ԹՖԼ

Աշե (խնամիր) եզիդ, որ եզդ էլ աշե քեզի:
ԺԵԱ 193 ՏԻԱ

Ինձ առ, քեզ տամ:

ԹՄԿ 105 ԹՖԼ

Դուն իմը մի ասի, որ ես քունը չասեմ:

ԹՄԿ 88 ԹՖԼ

Ամմեն մարդու արածը իր առջևն կէքրա:

ԱՀ IX, 180 ՊԼ

Պաշ արա մե աշքումս, պաշ անեմ երկու աշ-
քումդ:

ԹՄԿ 119 ԹՖԼ

Երկնքի պարտքը գեղնին չի մնա, գեղնի
պարտքը՝ երկնքին:

ԹՄԿ 102 ԹՖԼ

Հերքեսին (յուրաքանչյուր) սեր՝ իրեն
երեսը:

ԵՀԳ 107 ԵԿԿ

Շնորյան գնացողը շնարակ կուտի:

ՍԽ 30 ՉԿԿ

Մի գարկեր, որ չը գարնվես:

ԼՄ 1880, 42 ԲԼ

Արին րափողը արևով էլ կէքա:

ԱՇ 1 Աշտ

Ուրբշին մասխարա գցողը (ծաղրողը), իրա
գլխին կը կատարի:

ԹՄԿ 173 ԹՖԼ

Մի անիր անօրեն, կը գտնես երկնավորեն:

ԱՆ 14 ՆԽՂ

Չուլում (անիրավորյուն) անողը գու-
լումի կը գա:

ԱՇ 20 Աշտ

Արեւ ես աջ ձեռովդ, լաց էլ չալ (սիրուն)
աշքերովդ:

ԱՇ 3 Աշտ

Անողին չի մնա:

ԱՇ 2 Աշտ

ՅՈՒՐԵՔԵՆՇՈՒՐԸ ՊԵՏՔ Ե ԳՆՆՀԱՏՎԻ ԸՍՏ ԻՐ
ԵՐԺԵՆԻՔԻ (ԳԻՐՔԻ)

Աստված սարը անսնի, ձունը կը դնե:

ՓՇԱ 95 ՇԲԿ/ԺԵԱ 218 ՎԴԿ/ԺԱԲ 79 ԱԽԿ/ՀԺՀ
VII, 102 ՂԻՐ/ՍԽ 34 ՉԿԿ/ԱՀ VI, 74 ԲԼ/ԵԱ 99
Խաջ/ՎՍ I, 122 ՎՆ/ԺԵԱ 193 ՏԻԱ/Մ 1885, 123
ՂԻՐ/ԺԵԱ 230 ՀԲ/ԱԲ II, 13 ԱԿԼ/ԹՄԿ 66 ԹՖԼ/Բ
1899, 651 ԽՆ ԵՀԳ 97 ԵԿԿ ԱՀԱ 4 ՊԼ

Աստված արտը հայեր, Վուշը տվեր է:
ՀԱ 219 ԱԿՆ

Լավ ձին գարին կ'ավելցնի, վատը՝ դամշին
(մ տ ր ա կ):
ԳԱ 12 Վղպ/նԱ 121 Խաջ ԳԹ 119 Ալմ ԺեԱ 233
Լա/ՀԺՀ VII, 89 ԱԼԶ

Լավ ձին եմը (ուտելիք) կ'ավելացնե, վատ
ձին՝ բորակը (ծեծ):
ՓՇԱ 106 ՇԲԿ/ԹՄԿ 110 ԹՖԼ/ՎԱ 1, 121 ՎՆ ՈԻԶ
142 ԶԲ/Բ 1898, 461 ՂԲԴ

Աղեկ ձին ղուր եմ կալեկցու, վատ ձին
կը պակսցու:
ԱՀ VI, 76 ԲԼՆ

Հոգը (նեղ ուրյուն) քաշողին, լարը (շոք)
մաշողին:
ԵՀԳ 107 ԵՎԴ

Գարան ալ խնամուն գերե (համապա-
տասխան) պիտի:
ՊՀԿ, Բ 1822 ԿԱԲ

Հարկը (հոգ ու հաց) հարկավորաց, պա-
տիվը արժանավորաց:
ԳԱ 13 Վղպ/ՓՇԱ 111 ՇԲԿ ԷԱ 18 ԿԲՆ/ԹՄԿ 122
ԹՖԼ

Այրողին ապրանք (ապրուստ), մեղողին
պատանք:
ԹՄԿ 76 ԹՖԼ/ՆՆ 484 ՇԲԿ/ԱՀ IX, 181 ՊԼա ԳԹ 120
Ալմ ԹՄԿ 76 ԹՖԼ

Հարսանիքը՝ ախպորս, մահենիքը՝ պապինս:
ԳԱ 59 Վղպ/ԱՀ 40 Աշա/ԹՄԿ 125 ԹՖԼ

Հարսնիքն ախպորս պետք է, հողու հացը՝
հորս:
ՓՇԱ 111 ՇԲԿ/ԺԱԲ 25 ԱԽԿ/ՀԺՀ VII, 90 ԽԱԲ

Հարսնիք ըլլա՝ իմս ըլլա, հարկ (հող ու
հաց) ըլլա՝ պապայիս:
ԱՀ 18 ՆԽԶ

Ժամը հորս պտի, հարսանիքն՝ ախպորս:
ՓՇԱ 105 ՇԲԿ/ԱՀ 27 Աշա/ՄՀԹ 1859, 414 ԼԱ

Պատարագը՝ հորս, հարսանիքը՝ սրդուս:
ՄԹ 38 ՇԲԿ

Պատարագը պապինս ըլնի, հարսանիքը՝
ախպորս:
ԱՀ 37 ԱՀԽ

Հարսանիքն իմս ըլնի, սըր խեչը՝ (սուրբ
խաչը) պապինս:
ԱՀ 41 ԱՀԽ

Խորանիս ձի (ի ն ձ) պիտի, խաչոխնն՝ իմ
խոր ու մոր:
ՊՎ 136 ՎՆ

Ձերը նրագին, խունկը կրակին:
ԱՀ 27 ՍԲԲ

Խունկ՝ ձխողին, բուֆր (հայնոյանք)՝ բըր-
ֆողին (հայնոյոյ):
ԺեԱ 207 ԱԲԶ

Գամշին՝ խորն (խոտի կապոյց), եզանը՝
խորոմ (խոտի փոքր դեղ):
ՀԺՀ VII, 94 Վղպ

Պզտիկ ձիուն կարն էղեկեկի (ասպանդակ)
պիտիք:
ԱԱ 141 ՊՀԿ

Էծը իրա ոտիցը կախ կտան, ոչխարը՝ իրա:
ԳԱ 20 Վղպ/ՊԺԲ 47 Աշա/ՓՇԱ 102 ՇԲԿ ԹՄԿ 93
ԹՖԼ/ՄՀԹ 1859, 414 ԼԱ ԲԱ 16 ՂԲԼ/Բ 1899, 479
ԿԲ Բ 1898, 377 ԴԲԲ ԵԱ 119 Խաջ ԺԱԲ 89 ԱԽԿ

Էծն ուր (ի ք) ստնն կը կախին, մաքին
ուր ստնն:
ԱՀ VI, 82 ԲԼՆ/ԺեԱ 181 ՄՀ ՇԿ 3 Շախ/ԱՀ XII,
101 ԱԼԶ

Էծն ուր ստից կը կախն, ուլն՝ ուր ստից:
ՎԱ II, 139 ՎՆ/Մ 1885, 424 ՂԼԹ

Ամեն մարդի իրա պարսնովը կախ կը տան:
ԳԱ 19 Վղպ/ԱՀ 5 Աշա/ՓՇԱ 91 ՇԲԿ

Ամեն մարդի իր թակով կը խեղդեն:
ԹՄԿ 72 ԹՖԼ

ԼԵՎՆ ՈՒ ՊԵՏՈՒՆԻՆ ԶԵՆ ԿՈՐԶԻ

Լավուրյուն արա չուրը գցի, ձուկը շիմանա,
աստված կիմանա:

ՓՇԱ 107 ՇԲԿ/ՊԺԲ 19 Աշա/ԹՄԿ 138 ԹՖԼ/Բ
1898, 809 ԳԿ ՇԿ 9 Շախ/Բ 1898, 377 ԴԲԲ/ՎԱ
II, 134 ՎՆ ԺեԱ 212 Վղպ/ԱՀ 34 ՆԽԶ

Լավուրյունը ջուրն էլ քցես, չի կորչի:
ԱՀ 31 Աշա/ԹՄԿ 111 ԹՖԼ

Աղեկուքն արա, թալ (գցիք) թոպ ջուրը
տանն:
ԺեԱ 186 ՎՆ

Լավութիւնն արա ջուրը ձգես, մի օր ղուս
կը դա աղաք (տոջեդ):
ՄՀ 24 ԼԱ

Լավութիւնն արա ջուրը քցի, մարդը չի-
մանա, ձուկը հո կիմանա:
ԳԱ 17 Վղպ

Խեր (բ ա բ ի բ), կը գտնա գիր տեր:

ԼՄ 1880, 26 Բլն ԱՆ VII—VIII, 193 ԱԼԲ 1898,
377 ԴԲԲՄ 1895, 450 ԴԼԲ

Խուսկին ու մոմը իր նանփեն կը գտնի:

ԹԽԿ 115 ԹՖԼ

Խուսկը տիրաջը կը գտնուի:

ԱՆ 31 ՆԽԶ

Տաշած քարը գետնին չի մնա:

ՓՇԱ 124 ՇԲԼՄՆԹ 1859, 414 ԼԱՄԱՆ XI, 116
ԲԲԼՄՍ 29 ՋԳԼՄ 1880, 55 ԲԼՆՎՍ II, 151
ՎՆԲԱ 39 ԴԲԲ

Տաշած ոսքը (տ ն կ յ ու ն ա ք ա ռ) պարտալ

չի մնար:

ԲԱ 39 ԴԲԲ

Անդին քարը պետեմն էլ գին ունի:

ՄՆԹ 1859, 414 ԼԱ

Սրբառաշ քարը գետնին չեն թողար:

ԱՇ 60 ԱՆԿ

Մակ հուլունքը գետնին մնալ չի:

ԱՆ XI, 114 ԲԲԼՄՆ VI, 87 ԲԲԲԲ 1899, 499
ՏԲԿՄԹ 20 ՇԲԼՄՎ II, 142 ՎՆԱՆ IX, 185 ՊԼ

Մակ ասեղը գետին չի մնա:

ԺԵԱ 212 ՎԴԿ

Չարալ (ե բ կ յ ու ղ) դագուղը (ց ի ց) գետին

չի մնար:

ԺԵԱ 250 ՀԴԿ

Արդար (ա ն խ ա բ դ ա խ) եղը ջուրի տակ չի

մնալ:

ԱՆ 50 ՆԽԶ

ՈՐԻՐԹԻՆԸ ՈՎԵԼԻ ԼԵՎ Է ԹՎՈՒՄ,
ՔԵՆ ԻՐԵՆԸ

Չանգալի ձենը հեռվից անուշ կը գա:

ՓՇԱ 102 ՇԲԼՄՎ II, 138 ՎՆԲ 1898, 461
ԴԲԲՄՆԹ 1859, 414 ԼԱԹԽԿ 98 ԹՖԼ

Չուսնի ձենը հեռվանց անուշ կը գա:

ՎՍ II, 138 ՎՆԲԱ 15 ԴԲԲ

Դավուլի (դ Վ ո լ) ձանը հեռուեն անուշ կուգա:

ԱՆ 42 ՆԽԶԲ 1899, 805 ՀԳԲԺԵԱ 174 ՊԱԿ

Հեռվից լսվող դավի (դ ա Վ ի ռ ա) ձենը

գուր կը գա:

ԱՇ 40 ԱՆԿԹԽԿ 125 ԹՖԼ

Ջրի ձենը գատանց (հ ե ո Վ ի ց) անուշ կուգա:

ՊՎ 143 ՎՆԲԱ 104 ՊԱԶ

Հեռավոր սուրբը զօրավոր կըլա:

ԱԿԳ 1885, 132 ՊԼՆՆ 306 ՇԲԼՆԱ 209 ԱԿՆՆԱՎ
1892, 24 ՏԲԼՆՆՆ 107 ԵԼԴԲ 1899, 478 ԿՆԲ
1898, 316 ԲԴԴ

Հեռավոր խաչը զորավոր կըլի:

ԱՆ XI, 115 ԲԲԶ

Կովին ձենը հեռուեն անուշ կը գա:

Բ 1898, 445 ԴԲԲ

Հեռու տեղի հացը մենձ կերևա:

ՓՇԱ 112 ՇԲԿ

Հեռու տեղի հացը համով կերևա:

ԱՇ 42 ԱՆԿ

Դրկցի (հ ա բ կ ա ն) հացը համով կէլնի:

ՎՍ I, 124 ՎՆԱՇԳ 73 ԱԲԲԺԵԱ 177 ԲԼՆ

Դրացնուն ապուրը անուշ կըլի:

ՈՒԶ 136 ՋԲԲ

Հեռու տեղան եկած հալվան շերեփով կու-

տին:

ԿՇ 17 ԴԲԲ

Քուս է նը՝ փիֆ-փիֆ, հեռու է նը՝ քյոֆ-

քյոֆ:

ԱՆ 27 ՆԽԶ

Համադանից եկած էջը քառասուն օր կը զոռա:

ԳԱ 56 ՎԴԿ

Սպահանու եկած էջը օխտն օր կը զոռա:

ՀՃՀ VII, 87 ԱՍԿ

Հարևանի հավը հարևանի աչքին շաղ կե-

րևա:

ԺԵԱ 242 ՕՆԿԱՇ 42 ԱՆԿ

Դրկցի հավը զրկցի աչքին դաղ (ս ա դ)

կերևա:

ՓՇԱ 100 ՇԲԼՄՎ 105 ԱԼՊԱՆ XII, 99 ԱԼԶ ԼՄ
1890, 16 ԲԼՆ

Դրացիի դաղը քեղի խող կ'երևա:

ԱԱ 43 ՊԶԿ

Դրացիին դաղը դրացիին կով երեցիլ է:

ՀՃՀ VII, 98 ՊԲԲ

Գեղեն շեն առնե քե պագած է, դրսեն կառ-

նեն, օր կեսն ա տարած է:

ԺԱԲ 97 ԱԼՊՆՆ 493 ՇԲԼՆԱ 211 ԱԿՆԳԲ 123

ԱԼԲ

Չառավ իր գեղի գեջը, առավ օտարի էջը:

ԱՇ 56 ԱՆԿԺԵԱ 204 ՏԲԿ

Էլոնց հարսը սիրուն կերևա:

ԺԵԱ 220 ՎԴԿՊՎԿ 137 ՎՆ

Ուրբիշի կենիկը սիրուն կլինի:

ՆՆ 520 ՇԵԿ

Հարևանին հարսը հարևանին շատ սիրուն կերևա:

ԺԵԱ 242 Օշկ/ՍԵ 10 ՄԿ/ՎՍ 1, 124 ՎՆ

Իսամոնց տերտերը, դասմոնց իրիցկինը սիրուն է:

ԱԱ 40 Պ2Կ

ԱՆՍՏԱՆԻ ԱՆԿԻՐՁ Է

Անցուկը մոռցուկ կըլլա:

ԱՆ 1X, 181 ՊԼ/ՀԱՎ 1891, 116 ՏԵԿ/Բ 1899, 478 ԿԵ/ԵՀԳ 97 ԵՎԿ/ԱՆ 72 ՆԽՂ/ՓՇԱ 93 ՇԵԿ

Անցուկ—մոռցուկ:

Բ 1898, 133 ԿԵ/ԱՆ 72 ՆԽՂ

Անցկացած ու մահն զցած (մ ո ս ա յ վ ա ծ):

ԹՄԿ 74 ԹՖԼ

Անցկացածը ետ չի գա:

ԱՇ 6 Ա2Կ

Անցյալն է անց, հետ չի դա:

ՓՇԱ 93 ՇԵԿ

Անցած օր ետ չը դառնա:

ԼՄ 1880, 8 ԲԼՆ

Անցկացած բանի քամակից (ե տ և ի ց) չեն բնկնի:

ԴԱ 25 ՎԿԿ/ԹՄԿ 70 ԹՖԼ

Անցկացած բանին էլ չիս հասնի, հազար էլ գուզե դաստ անիս (չ ա ն ա լ):

ԹՄԿ 75 ԹՖԼ

Անցկացած օրին մի ամիսսա:

ԴԱ 57 ՎԿԿ

Անցկացած բանին մի ամիսսա:

ՓՇԱ 93 ՇԵԿ/ԱՆ 34 ՆԽՂ/ԹՄԿ 69 ԹՖԼ ԼՄ 1880, 7 ԲԼՆ

Անցկացածին չեն ամիսսա:

ԱՇ 9 Ա2Կ

Անցկացածին ամիսսալը էլ գուր ա:

ԱՇ 6 Ա2Կ

ՓՈՐՁԱՆԻ ԵՎ ԽՐԵՏ

Ամեն փորձանքին մեկ-մեկ խրատ:

ՓՇԱ 92 ՇԵԿ/ԴԱ 57 ՎԿԿ/ԱՇ 6 Ա2Կ/ԹՄԿ 69 ԹՖԼ/ՇԿ 11 ՇԽԽ

Ամեն փորձանքը մեկ խրատ է, ոչ փորձանքը կը վերջանա, ոչ խրատը:

ԱԱ 9 ՊԼԿ

Էշը որ մի տեղ ցեխն ընկավ, էլ էն տեղովը չի անցնի:

ՓՇԱ 103 ՇԵԿ/ԱՇ 21 Ա2Կ/Բ 16 ԴԵԲ/ԹՄԿ 92 ԹՖԼ

Էշն օր էշ է, մեկ անգամ համարը (ց և խ) կիշնի:

ՀԱ 206 ԱԿԿ/Բ 1899, 554 ԲԿ/Բ 1899, 378 ՊԼ/ԱՆ 7 ՄԿ

Էշը բեռը քարի՜ն մե անգամըմ կը դարնե:

ԺԱԲ 89 ԱԽԿ

Հեղմ' (մ ե կ է լ) ալ օր հարս էղա, շխտակ կը հատիմ ձիուն:

Բ 1898, 200 ԿԵ/Բ 1899, 478 ԿԵ/ՀԱՎ 1893, 358 ՏԵԿ

Մեկմ' ալ հարս ըլիմ, կըկըզ (պ պ դ ա ծ) տի հոտիմ:

ՀԱ 210 ԱԿԵ/ՀԺՀ ՎԽ, 100 ԽԵԲ

Հեղմ' ալ հարս էլլեմ նե, բարձին վրա ամուր տի (պ ի տ ի) հոտիմ:

ԱՇԳ 74 ԱԵԲ

Մեյ մըն ալ հարս ըլլամ' շխտակ կը կոյնիմ:

ԱՆ 1X, 188 ՊԼ/ՍԲ 1

Ջուրը շիջնողը, լողալ չը սորվիր:

ԱՀԱ 13 ՊԼ/ԳԹ 110 ՍԼԲ

Սելը (ս ա յ լ) որ շուռ գա, նամփեմ բաց կըլնի:

ԴԱ 32 ՎԿԿ/ՓՇԱ 123 ՇԵԿ/ԹՄԿ 153 ԹՖԼ

Մինչև սելը չը շրջի, ճամբին չի դրսավի:

ՓՇԱ 117 ՇԵԿ/ԹՄԿ 102 ԹՖԼ/ԲԱ 34 ԴԵԲ/ԳԹ 124 ՍԼԲ

Էղ քեզ խրատ, էլ չը ցանես կտավատ:

ՓՇԱ 102 ՇԵԿ/ԲԱ 15 ԵԲԿ/ՎՍ 11, 139 ՎԵ/Ս 213 ՍԼԿ/ԴԱ 22 ՎԿԿ

Էղ քի (ք ե գ) խրատ, դնչիդ մկրատ:

ԹՄԿ 95 ԹՖԼ

Էղ քեզի խրատ, ձեռդ շառնես մկրատ:

ԳԹ 112 ՍԼԿ/ԲԱ 17 ԴԵԲ

Չում (մ ի ն չ և) մարդ վեր գլխուն չինի, ոտաց կա տ ք (արժեք), չը գիտնա:

ՇԿ 15 ՇԽԽ

Ջուրն ընկնողը, անձրեկից չի վախենա:

ՎԱ 43 ՎԿԿ/ՊԺԲ 56 Ա2Կ/ՄԹ 39 ՇԵԿ/ՍԽ 32 ԶԿԿ/ՀԱՎ 1891, 116 ՏԵԿ/Բ 1899, 411 ԿԵ/ՎՍ 1, 135 ՎԵ/ԺԵԱ 231 ՀՔ

Ծոժը բնկնողը, թաթափին (տ ն ձ ր և) չի վախնալ:

ԱՆ 42 ՆԽՂ/ԹՄԿ 116 ԹՖԼ

Մովն անց կենողը, առվում չի խեղդվի:

ԱՇ 35 Ա2Կ/ՆՆ 524 ՇԵԿ

Գեան անցանք, առան պիտի խեղդվինք:
ԼՄ 1880, 13 Բն/ԺեԱ 181 ՄՂԲ 1900, 599 ԿՄ

Գեան անցանք, առան խեղդվեցանք:
ԺԱԲ 85 Արց/ԱՇ 14 Աճտ/Բ 1899, 411 Կն/Բ 1898,
315 Բղ/Բ 1898, 745, 2Բ ԹՄԿ 116 ԹՖԻ

Փորձանքը մի անգամ կը պատահի:
ԺեԱ 243 ՕձԿ

Փորձանքը գալու ըլլա մը տունը հետած տեղն
ալ կուգա:
ԱՆ 60 ԵԽՁ

Փորձանքը խապար (լուր) չի անիլ:
ԱՆ 30 ԵԽՁ

Փորձանքի կես համբիցը դառնալը խելոքու-
րյուն ա:
ՊԺԲ 58 Աճտ

Սեյը որ կոտրվի՝ խրատ տվող շատ կըլնի:
ԹՄԿ 153 ԹՖԻ/ԱՆ 51 ԵԽՁ/ԱՆ 60 ԵԽՁ

Արտապան (սայլ) շրջվելուն՝ ճամբրա ցուց-
նող շատ կըլլա:
ՀԺՀ V11, 98 Խրժ ԹՄԿ 153 ԹՖԻ

Խրատ տվողը շատ կըլի, հաց տվողը՝ քիչ:
ԱՇԳ 73 Արբ

Մարդուս խրատն իր ծոցն է:
ԱՆ IX, 187 ՊԼ

Խրատը բիզ չէ, որ գլուխդ խրեն:
ՄԺ 10 ՇԲԿ

Խրատողին տղա չի ըլի:
ՄՆ 22 Լ

Բանը էն չի, որ ասեմ խրատ, բանն էն է,
որ առնես վրատ:
ԳԺ 123 ՍԺԲ

ՀԱՅՈՂԱԿԻՆՆԵՐ ԵՎ ԲՆԱՆՁՈՂԱԿԻՆՆԵՐ

Ամեն օր ջուրը գերան չի բերի:
ԺեԱ 209 Վղպ ԱՆ V1, 76 Բն/ՁԲ 61 ԶԵԺ/ՓՇԱ
92 ՇԲԿ

Ամեն անգամ գետը գերան չի բերի:
ՓՇԱ 92 ՇԲԿ/ԵԱ 110 Խաջ ԿՇ 1 ՂԲԲ

Ամեն օր գետ չի գա ար Կոճոճիկ (կոճղ)
բերի:
ԼՄ 1880, 3 Բն/ԱՆ X11, 102 Ալ2 ՖԱԼ 150 Վն/Մ
1895, 423 ՂԼԲ

Ամեն օր գետ չի գա կոճ բերի, մամեն
(մայր) կայնի՝ լաճ (ողա) բերի:
ՎՍ 1, 121 Վն ՎՍ 11, 144 Վն

Հայկական տոմարնի— 7

Ամեն ջուր գերան չի բերի:
ՓՇԱ 92 ՇԲԿ

Ամեն սելաֆ (հեղեղ) գերան չի բերի:
ԱՇ 1 Աճտ/ԹՄԿ 72 ԹՖԻ

Ամեն օր գետը գերան (ջրի փայտ)
չի բերի:
ԺեԱ 244 ԱԿն/ՀԱ 204 ԱԿն

Գետ զբահն դախ (ժամանակ) խնձոր
չի պիբի:
ՀԺՀ V11, 109 Վն

Ամեն օր կուր ջուր չի բերի:
ԳԱ 7 Վղպ ՓՇԱ 92 ՇԲԿ/ԹՄԿ 99 ԹՖԻ/ԲԱ 8 ՂԲԲ

Ամեն ժամանակ տալը գարա չի ուտիլ:
ՊԺԲ 43 Աճտ/ԺեԱ 217 Վղպ/ԿՇ 1 ՂԲԲ

Ամեն օր պապը գաթա չի ուտի:
ՓՇԱ 92 ՇԲԿ/ԹՄԿ 160 ԹՖԻ/Ս 215 ՍԺԲ/ՄՆ
1859, 414 Լ

Տերտերը ամեն օր գաթա չ'ուտի:
ԱՆ V1, 98 Բն/ԱՆ IX, 190 ՊԼ/Բ 1899, 222
ՄԼԲ Բ 1898, 200 ԿԲԲ Բ 1898, 414 ԴԲԲ Բ 1899,
618 ԿՄ ԱՂ 1 Սան ՎՍ 1, 121 Վն ՀԱՎ 1890, 164
Տրպ

Իրիցիկն ամեն օր գաթա չ'ուտի:
Մ 1885, 424 ՂԲԲ

Ջուրն ամեն օր ավագ չի բերե, տերտերն
ամեն օր գարա չի ուտ:
ԺԱԲ 80 Արց

Աստված հարկախոս (միշտ) գաթա չի տա,
վախոս կըլի որ խախոս (փոքր ատնք) կը
տա:
ԳԺ 114 ՍԺԲ ԵԱ 101 Խաջ

Մարդու մամ (մայր) ամեն օր տղա չբերի:
Բ 1898, 443 ԴԲԲ Բ 1899, 805 Հղբ ԱՆ X11, 102
Ալ2/Ս 215 ՍԺԲ

Վանքին մեջ ամեն օր մատաղ չեն կտրեր
(մարբել):
ՀԱՎ 1892, 24 Տրպ

Դավեն (ողտը) միշտ խուրմա չի....:
ԱՂ 6 Արց

Քաղցր-քաղցր ուտելուն, դառն-դառն փսիսել
ալ կա:
ԼՄ 1880, 59 Բն

Ուրբաք ամպեց, շաքաք պարգեց:
ԺեԱ 239 Կղպ/ՎՍ 1, 134 Վն

Ձէ Լղեր գիշեր, որ չէ լուսեցեր:
Բ 1898, 414 ԴԲԲ

Քառասուն տարի «Գալ» չըլլար:
ԱՂ 7 ՊԼ

Հեծեմ ՎՈՍՏՐԵԿԸ ԿՈՏՈՐԻՆ ԶԷ

Քամու բերածը քամին կը տանի:
ՀժՀ VII, 97 Վղլ/ՓՇԱ 128 ՇԲԿ/ԺԱԲ 84 ԱԽԳ/ԹՄԿ
168 ԹՖԼ/ԱՀ VII—VIII, 484 ԱԼԶ/ՎՍ 1, 138 ՎՆ/ՀԱՎ
1890, 164 ՏԲԿ/ՀժՀ VII, 86 Աստ

Սելավի բերածը սելավը կը տանի:
ԹՄԿ 152 ԹՖԼ

Զբի բերածը ջուրն էլ կը տանի:
ԱՂ 2 Սս

ՄԵԿԸ, ՄԵՂՈՎՈՐ. ՆՐԳՈՐ

Մեղը սամուր քուրք (մուշտակ) ըլնի՝
վրադ մի առնի:

ԱՇ 49 ԱՂա/ՓՇԱ 115 ՇԲԿ/Մ 1885, 450 ՂԼԹ/ՎՍ
II, 143 ՎՆ/ԼՄ 1880, 53 ԲԼՆ/Բ 1898, 445 ԴԲԲ

Մեղք սև ու սպիտակ չէ, մարդ թալի
(նեւեւ) վի թեվերուն (թեւեւիւն),
Մ 1885, 451 ՂԼԹ

Մարդը քուն, մեղը գարքուն:
ԱՇ 49 ԱՂա

Եւ քուն, մեղքն արթուն:
ՓՇԱ 101 ՇԲԿ/ՎՍ II, 137 ՎՆ/ՀԱՎ 1891, 118
ՏԲԿ

Մարդ օր կա՝ մեղքի տուն ա:
ՀՊ 1895, № 1235 ՂԼԹ

Մեղավորին ով է տվի արքայություն:
ՓՇԱ 115 ՇԲԿ/ԺԵԱ 225 Վղլ/ԿՇ 5 ՂԲԲ

Եւ մեղավոր, դուն մեղավոր, արքայություն
ով էրքա:
ՀԱՎ 1890, 289 ՏԲԿ

Մեղավորի մեղքեն բմրի արդարը:
ՓՇԱ 115 ՇԲԿ/ԼՄ 1880, 38 ԲԼՆ/ԺԱԲ 93 ԱԽԳ

Մեղավորաց մեղքեն տանջի արդարն:
ՎՍ II, 145 ՎՆ

Ձեռք մեղավորին, թմրի արդարն:
ԵԱ 114 ԽաՂ

Ամեն մարդի մեղք իրանից կուգեն:
ԱՇ 5 ԱՂա

Աշխարհքը մեղքեն ծանաթ բան չը կա:
ԺԱԲ 89 ԱԽԳ

Զը գա ման մեղավորին, ընշանք դառնա
նանապարհին:
ՀժՀ VII, 86 Աստ

Արդարն ու մեղավորը դատաստանին պելի
(հայտնի) կըլլա:
ՀԱՎ 1891, 301 ՏԲԿ

Մեղավորին փուշը ոտիցն անպակաս կըլլա:
ԵՀԳ 108 ԵՎԴ

Մեղավորին փուշը տանը մեջ է:
Բ 1898, 604 ՄՖԴ

Մեղավորին փուշը դռնի (նեւեւ) վրան
է:
Բ 1898, 805 ՀԳԲ

Մեղավորին փուշը բնաթի (թոնի) եզեր-
քին է:
ԱԱ 107 ՊԼ

ՈՄԵՆ ԲՈՆ ՓՈՄՈՆՈՎԻՆ ՊԵՏԸ Է ԼԻՆԻ

Ամեն բան իր ժամանակն ունի:
ԹՄԿ 67 ԹՖԼ/ԱՇ 8 ԱՂա/ԱՀ IX, 180 ՊԼ

Ամեն բանի ժամանակ կա:
ԱԱ 7 ՊԼ

Երկարը տաք-տաք կը ձեծեն:

ԴԱ 9 Վղլ/ՊԺԲ 54 ԱՂա/ՓՇԱ 101 ՇԲԿ/ԹՄԿ 93
ԹՖԼ/ԱՀԱ 5 ՊԼ/ԱՀ VI, 80 ԲԼՆ/ՎՍ II, 138 ՎՆ/ԵԱ
104 ԽաՂ/ՈՒԶ 138 ԶԲ

Կովի օր կովի, հաշտության օր հաշտության:
ԼՄ 1880, 20 ԲԼՆ/ԹՄԿ 119 ԹՖԼ

Հերվա մեռելը էս տարի չեն քաղում:
ԱՇ 40 ԱՂա

Կարմիր ձուն Զատկին կը սազի:
ՓՇԱ 109 ՇԲԿ/ԹՄԿ 118 ԹՖԼ/ԱՀ 33 ՆԽԶ

Գառը գարնանը, ձիւնը (ձյուն) ձմռանը:
ԱՇ 14 ԱՂա/ՓՇԱ 97 ՇԲԿ/ՎՍ II, 136 ՎՆ

Թունդիրը տաք-տաք հացը կողը կը տան:
ՓՇԱ 104 ՇԲԿ/ԱՇ 27 ԱՂա/ԹՄԿ 99 ԹՖԼ

Բեվախտ (անժամանակ) դոմաղն (նյուն)
իրան քաղկեն կուտի:
ՀժՀ VII, 78 Աստ/ԳԱ 6 Վղլ/ՄՀԲ 1859, 414
ԼԱՀժՀ VII, 101 ՂԲԲ/ԼՄ 1880, 4 ԲԼՆ

Ուշ էկող միսաֆիրը (հյուն) ինչ գտնեն, ան
կուտեն:
ԱՀ 63 ՆԽԶ

Լանդակը (ծեծած ցոբեմով և կաթով
նաշ) տաք-տաք կուտեն:
ՀԱՎ 1890, 289 ՏԲԿ

Կալը կալոցին կենին:
ԵԱ 116 ԽաՂ

Վախար (ժամանակ) գանն՝ քարե տանձր
կը հասուննա:

ԱՇԳ 75 ԱՐԲ

Ժամանակ կա լոնը ոսկի է, խոսելը՝ ար-
ծար, ժամանակ կա խոսելը ոսկի է, լոնը՝
արծար:

ԱՀԱ 6 ՊԼ

Վախար վախտին, արծան կըլնես փափուկ
քախտին:

ԱՇ 62 ԱՂԽ

Տրին (հեթանոսական աստված) տա-
րին Զատիկ չի ըլալ:

ԱԱ 156 ԵՐԳ/ԱՆ 48 ՆԻՂ

Զրպուխը (փայտե ձող) վախտին պիտի
օլընես:

ԺԵԱ 250 ՀԴԿ

Մտոր ժամանակին պետք է տնկես:

ԱՆ 40 ՆԻՂ

Զրօնեքը ճրագլխով, Զատիկը արեւիսով:

ԱՇ 58 ԱՂԽ

Աքլորը որ անժամանակ կանչես, գլուխը կը
կտրեն:

ԹՄԿ 71 ԹՖԼ

Էգուցվա բանին ձին (ծյուն) ա էկել:

ԺԵԱ 220 ՎԴԱ/ԱՇ 19 ԱՂԽ/ԺԵԱ 234 ԼԱ/ՀԺՀ VII,
102 ՂԲԲ

Ետ ընկած բանին գլխուն ձուն էկած ա:

ՀԱՎ 1887, 175 ԽԽԶ

Թոքխար (եքեսնիվայր) բանի վրեն ձուն
ա էկեր:

ԱՀ XII, 102 ԱԼԶ

Բանը (գործը) էքուցվա մնաց, իմացի՝ կո-
րով գնաց:

ԱՇ 10 ԱՂԽ/ԺԵԱ 199 ՏԲԿ

Էսորվա բանը չեն թողա էքուցվա:

ԺԵԱ 220 ՎԴԱ/ԺԵԱ 232 ՀԲ/ԱՇ 24 ԱՂԽ

Էսորվա բանը էքուցվա մի պի:

ԹՄԿ 92 ԹՖԼ/ԱՆ 43 ՆԻՂ/ԱՀ IX, 182 ՊԼ/ՓՇԱ 92
ՇԲԿ/ԱՀ 3 ՊԼ

Էսավուր բան մի Թողնե վաղվան:

ՀԺՀ VII, 109 ՎԵ/ԱՀ 1895, 293 ՏԲԿ

Բանը հնանա, տերը շնանա:

ՀԺՀ VII, 94 ՎԴԱ/ՀՏՎ 5 ՇԲԿ/ԱՀ VII—VIII, 504
ԱԼԶ/ԱՀ VI, 92 ԲԵ/ՎՍ I, 123 ՎԵ/ԱՀ XI, 112 ԲԲԶ

Պարտքը հնանա, տերը շնանա:

ԱՀ 13 ՍԲԲ

Ամեն բան վախտին մտիկ կանի, վախտը ոչ
մի բանի:

ԳԱ 25 ՎԴԱ/ԹՄԿ 72 ԹՖԼ/ՀԺՀ VII, 82 ԱԽԽ

Մարքս ժամանակին է մնում, ժամանակը
մարքոս չէ մնում:

ԹՄԿ 139 ԹՖԼ

Վախտը վախտին, քե չէ ժամանակն անց է
կենում:

ՓՇԱ 123 ՇԲԿ/ԹՄԿ 157 ԹՖԼ

Թագա-բագա՝ մի պուտ ջրով, որ հնացավ՝
մի կնի՞ ջրով:

ԱՇ 25 ԱՂԽ

Միճչե աղն էկավ, մատաղը վերցավ:

ՓՇԱ 117 ՇԲԿ/ԹՄԿ 83 ԱԲԳ/ԱՆ 14 ՆԻՂ/ԼՄ 1880,
40 ԲԵ/ԱՀԱ՝ 11 ՊԼ/ՀԺՀ VII, 100 ԽԲԲ/ԺԵԱ 221
ՎԴԱ/ԺԵԱ 230 ՀԲ/Բ 1899, 411 ԿԵ/ԺԵԱ 195
ՏԲԿ/ՇԿ 1 ՇԽԲ/Բ 1898, 316 ԲԴ/ԱՀ VII—VIII,
479 ԱԼԶ/ԱՀ VI, 96 ԲԵ/ՀԴ 1895, 1235 ՂԼԲ/ՀՏՎ
22 ՇԲԿ/ԼԱ 13 ԱԼԶ/Բ 1900, 350 ԿԲԲ/ԺԵԱ 250
ՀԴԿ/ԺԵԱ 190 ՎԵ/ԱՀ 6 ՍԵ/ՀԺՀ VII, 100 ԽԲԲ

Ընշանք Շուշանը գարդարվալ, ժամ-պատա-
րագ արձակվալ:

ԺԵԱ 221 ՎԴԱ/ԹՄԿ 101 ԹՖԼ/ԱՆ 48 ՆԻՂ/ՊՎ 142
ՎԵ/ԶԲ 62 ԶԵԲ/ԱՀ VII—VIII, 479 ԱԼԶ/Բ 1899,
378 ՊԼ/ՓՇԱ 117 ՇԲԿ/ԼՄ 1880, 35 ԲԵ/ԺԵԱ
207 ԱԲԶ/ԱՀ 3 ՍԵԲ/Բ 1899, 554 ԲԴ/ՄՀ 24 ԼԱ/Ս
211 ՍԼԲ

Զարդար միճչե գարվի (գուդվեւ), ժամ-
պատարագ կը կատարի:

ԱՀԱ 6 ՊԼ

Ընշար (միճչե) քուրքը ճարիլը՝ ձմեռն էկավ
անց կացալ:

ԱՇ 25 ԱՂԽ/ՓՇԱ 117 ՇԲԿ

Ընշար շամիչ ասիլը՝ դուքան-բագար փակե-
ցին:

ԱՇ 25 ԱՂԽ

Միճչե լապլապուտ ասիլը՝ դուքանները փակ-
վեցին:

ՓՇԱ 117 ՇԲԿ

Ընշանք հերքը մեզ հասավ, լիսը վրա էկավ:

ՓՇԱ 104 ՇԲԿ/ԱՇ 25 ԱՂԽ/ԹՄԿ 107 ԹՖԼ

Էնքան կացար, որ ջուրը կարմունջը կոխեց:

ԺԵԱ 221 ՎԴԱ/ԱՇ 24 ԱՂԽ

Միճչե տոուն ջուր կը գա, գորտի աչքը
դուրս կը գա:

ՓՇԱ 117 ՇԲԿ/ԺԵԱ 214 ՎԴԱ/ԹՄԿ 95 ԱԲԳ/ԿՇ 6
ԶԲԲ/ՀԿ 210 ԱԿԵ/ԺԵԱ 195 ՏԲԿ/ԱՀ VI, 88
ԲԵ/ՎՍ I, 135 ՎԵ/ԱՀ VII—VIII, 470 ԱԼԶ/ԵԱ 117
ԽԽԶ

Ընչար չոր առաւ ջուր դա, գորտի աչքը
դուռ կը գաւ:
ԱՇ 24 Աշտ

Ծառ առկը ջուր բերավ, գորտաւն (զ ս ր տ ի)
աչքեր դուրս բերավ:
ՀԱՎ 1892, 24 Տրպ

Մինչև չիբը կը բռնի, հիվանդի հոգին կը
բռնի:
ՓՇԱ 117 Շրկ/ԳԱ 28 Վաղ/ԱՇ 24 Աշտ/ԹՄԿ 106
ԹՓ/ԺԱԲ 95 Ախց

Չյում (մի ց չէ) իրեն (եկավ) խելքիկն վե-
րեն, զնաց ջալանիքն ձեռնեն:
ՎՍ 1, 135 Վն/ՀԳ 1895, 35 1235 ԴԱ

Լիսը վե գալիս էջը ջուրը կը տանի:
ՀՃՀ VII, 95 Վաղ/ԺԵԱ 235 Լա/ԼՄ 1880, 24 Բն

Ճաշն ուտելուց հետո ձեռին ջուր շեն անի:
ԳՃԲ 52 Աշտ

Անցանք-դարձանք՝ բարև քեզ:
ԵՀԳ 96 ԵՎԳ

Մինչև գլխու կապելը սորվեցա, էրիկս (ա-
մ ու ս ի ն) գնաց:
ՀԱ 211 ԱՀԿ

Ամառն անց ա կացել, եոր ա ասում փնջի
(հա ս կ ա ք ա ղ) ճամբեն որն ա:
ՀՃՀ VII, 77 Աստ

Հարսը եկավ, հարսանիքը պրծավ:
ՀՃՀ VII, 83 Աստ

Մինչ «հաց-հաց» ըսավ, փռները փակվեցան:
ՀԱՎ 1891, 300 Տրպ

Մինչև հարսին քիթը (տ ր ա մ ա ղ ր ո յ ու ն)
ըլլա, կեսերոջը հոգին կէլի:
ՀԱՎ 1891, 301 Տրպ

Չյում (մի ց չէ) դանակ խասնի, եզր կը խառնի
(ս ա տ կ ի լ):
ՎՍ 11, 148 Վն

Բանն ընշանք բանի վերջը կը հասնի, գողը
քարվանք կը տա կը տանի:
ԱԺԲ 86 ԲնԲ

Ինչկի (մի ց չէ) նա գուքա, իմն ինն կը
հասնի:
ԹՄԿ 110 ԹՓ

Գնա մեռի, արի սիրեն:
ԺԵԱ 219 Վաղ/ՓՇԱ 99 Շրկ/ԹՄԿ 84 ԹՓ/ԱՇ 36
Նխ/ԿՇ 7 Դրբ/ԵԱ 7 Կրն/ԱՀԱ 4 Պա/ՀԱՎ 1890,
163 Տրպ ՀԱ 205 ԱՀԿ/Բ 1899, 555 ԲԴ Բ 1899,
411 Կն Բ 1900, 564 ԿՄ/Մ 1885, 422 Խրբ/ԵՀԳ
99 ԵՎԳ Բ 1898, 445 Դրբ/ԵԱ 104 Խոջ/ԱՀԱ 4
ՊՀԿ

Ուռավ կլավցավ (գ ի ր ա ն ա լ), մեռավ քաղց-
րացավ:
ՎՍ 11, 148 Վն

Քանի կար պատանք չկար, որ մեռավ՝ զրմ-
բեր կապեցին:
ՊՎ 144 Վն/ԱԱ 161 Երվ

Սելը կոտրելուց ետև, ճամբա ցույց տալն
անօգուտ է:
ՓՇԱ 123 Շրկ/ԱՇ 60 Աշտ

Ճաշեն հառվ հարիսեն էժան կընի:
ՀՃՀ VII, 83 Աստ/ԺԵԱ 250 ՀԴԿ

Հետ Զատկին, հալվան էժանագին:
ԺԵԱ 203 Տրպ

Հարսանիքից հետո՝ դափ ու գուռնա:
ԳԱ 31 Վաղ/ԱՇ 42 Աշտ/ՓՇԱ 111 Շրկ

Ետին (ո շ ա ց ա ծ) բռնիկ, հոգեհանիկ:
ՎՍ 11, 141 Վն

Սոն (ո շ ա ց ա ծ) վալէլեր (ո դ ր ա լ ր) էլ
խեր (օ գ ու տ) չունի:
ՎՍ 11, 150 Վն

Չյում (մի ց չէ) տանաճ, չյում տինինի՝ օրը
կը մընի:
ՎՍ 11, 148 Վն

Չուր ծառ ծաղկավ, ծաղիկ չորցավ:
ԱՀ VII—VIII, 501 Ալշ

Ետև գողնուլուն դուռ կը փակե:
ԱՀ VI, 80 Բն

Եզները կորչելուց հետո գոմը փակեցին:
ԳՍ, 1

Ջուրը շտեմած չեն բոբիկնա:
ԺԱԲ 83 Ախց/ՎՍ 1, 124 Վն/ՓՇԱ 122 Շրկ/ԵԱ
119 Խոջ

Դեռ չը տեսած՝ մի բողբոջիս
ԵՀԳ 99 ԵՎԳ ՀՃՀ VII, 109 Վն/ԺԵԱ 196 Տրպ ԱԺԲ
90 ԲնԲ

Ջուրը չը հասած՝ ոտները չեն հանի:
ԴԺԲ 56 Աշտ/ՀԱ 212 ԱՀԿ/ՍԱ 25 Զգգ/ՀՃՀ VII,
100 Խրբ/ԱՀ 42 Նխ/Մ 1886, 45 Տրպ

Ջրին չը հասած՝ փոխկերպ (փ ե շ ե ր) ետ
մի քաշիլ:
ԿՇ 5 Դրբ/ՄՀԹ 1859, 414 Լա/ԺԵԱ 243 Օշկ/Բ
1898, 745 ԶԲ

Անջուր մի բողբոջի:
ԺԵԱ 218 Վաղ/ՓՇԱ 93 Շրկ/ԱՀ XI, 112 Բրջ/ԱՀ
XII, 97 Ալշ/ՈԻԶ 139 Զթ/ԱՇ 1 Աշտ/ԱՀ 6 Սան

Ձմեւած էրեխին շոր մի կարի:

ԴԱ 58 Վրդ/ՓՇԱ 121 Շրկ/ԹՄԿ 148, ԹՓԼ/ԲԱ 14
ԴԲԲ/Բ 1898, 461 ԴԲԿ

Երեւոսն չը ծնւած՝ անուէն չեն դնի:

ՆՆ 515 Շրկ/ԼՄ 1880, 56 ԲԶ

Դեռ էջը չէ առել՝ փալանն (ն ա մ ե տ) է
կարում:

ԹՄԿ 150 ԹՓԼ

Էջը չառած՝ ախոռն է կապում:

Բ 1899, 696 ԹՎԲ

Ձուկը ծովում բազար (ս ա կ ա ր կ ու ր յ ու ն)
չեն անի:

ԺԵԱ 224 Վրդ/ՓՇԱ VII, 83 Աստ/ԺԱԲ 90 Արց/ԱՆ
VI, 91 ԲԶ/ԵԱ 99 Խաջ

Ձուկը ջրումը բազար չի քնի:

ՓՇԱ 113 Շրկ

Ձուկն ի ծովին, տապակը դնել ի կրակին:

ԱԱ 99 ԶԳ

Առանց ձիու մուրքը ա կապում:

ԺԵԱ 218 Վրդ/ԱՇ 3 Աշտ/ԺԵԱ 241 Օշկ/ԺԵԱ 230
ՀԲ/ԱՂ 6 Սոս/ԺԵԱ 213 Վրդ

Ձի չեւած՝ մուսը չեն կապի:

ՎՍ 1, 124 ՎՆ ՎՍ 1, 134 ՎՆ

Ձին չեղած՝ մուսը մի կապի:

ՄԹ 27 Շրկ

Ձի չկա՝ հալ (ս ա յ ա) կը փնտռե:

Բ 1898, 414 ԴԲԲ

Առանց մուրքի ձի չեն առնի:

ԴԱ 18 Վրդ ԹՄԿ 77 ԹՓԼ

Մուսը չառնի՝ ձի կառնի:

ՓՇԱ 117 Շրկ

Կով չունիս՝ կապ կոլորես:

ԱՆԱ 8 ՊԼ/Մ 1885, 422 ԽԲԲ/Բ 1898, 414 ԴԲԲ

Ճան (վ ե գ) չունի՝ ճիգ (գ ի ծ) կը քաշե:

ՓՇԱ 114 Շրկ

Վեգ չառնի՝ տեղը կ'աղլի:

Բ 1899, 479 ԿՆ

Մինչև գարուն չը գա, ծառը չի ծաղկի:

ԹՄԿ 105 ԹՓԼ/ԱԺԲ 89 ԲԶԲ

Առանց ամառի պտուղ չի հասնի:

ԱԺԲ 85 ԲԶԲ

Էքուցվա բանը էսօր չեն խոսի:

ԹՄԿ 94 ԹՓԼ

Իրիկվա խաբար (լ ու ր) առավոտը չեն ասի:

ՎՍ 1, 127 ՎՆ

Ո՛հ առավան բան իրիկուն, ո՛հ իրիկվան
բան առաուն:

ԼՄ 1880, 46 ԲԶ

Դեռ ժամեր չշինած՝ կուրեր դուռն առած:

ԱՆ VII—VIII, 460 ԱԼԶ

Էջը ախոռ չը մտած՝ տերը առաջ չի անցնի:

ՀԱՎ 1893, 359 ՏԲԱ

Կտավատը բերանս դիր, ետո պոլիկը (կ ա-
վ ե փ ո ք ր ա մ ա ն) դեմ արա:

ՓՇԱ 110 Շրկ

Հավկիք չունի՝ քովսս կը հատի:

ՀԱՎ 1893, 359 ՏԲԱ

Կրակ չի վառած՝ հաց չեն քիսի:

ԱԺԲ 88 ԲԶԲ

Ճաշ չեփեր՝ աղ կը հալա (հ ա լ ե լ):

ԺԵԱ 170 ԱԼԶ

Արջը չը զարկած՝ փոստը (մ ո ր ք ր) մի ծա-
խեր:

ՀԱՎ 1892, 382 ՏԲԱ

Ձմեռ չեկած՝ ձյուն չի գար:

ՀԱՎ 1892, 382 ՏԲԱ

Վաղվան գործը վաղը կը մտմտանք:

ԱՆ IX, 190 ՊԼ

ՅՏԵՊԵԼԸ ՎՆՅՍ Է

Վռագողին (շ տ ա պ ո դ ի ն) տղա չի քնի:

ԺԵԱ 228 Վրդ ՓՇԱ 124 Շրկ

Շուտ քալողը շուտ կը հոգնի:

ԱՆ 37 ՆԽՋ ԹՄԿ 148 ԹՓԼ

Ձուստ (ա ր ա գ) ման էկողը ճանփին կը
մնա:

ԹՄԿ 148 ԹՓԼ չժձ VII, 97 ԽԲԲ

Շուտ վաղողը շուտ չի հասնի:

Բ 1898, 378 ԴԲԲ Մ 1885, 422 ԽԲԲ

Շատ շտապողը էրկու անգամ կը հատի:

ԿՇ 1 ԴԲԲ/ԹՄԿ 168 ԹՓԼ

Շտապողին չի հաջողվի:

ԲԱ 32 ԴԲԲ

Վռագեր ես, հետ մնացեր ես:

ԱՆ VII—VIII, 503 ԱԼԶ

Շտապող քառանը (ք ա գ ե) որս չի անի:

ՊԺԲ 55 ԱԼԱ

Հանդարտ գնացողը շուտ կէրբա:

ԴԱ 57 Վրդ/ԺԵԱ 125 ԽԲԲ

Կամաց տոտան (ք ա յ լ ի ը), ժիր տոտան:

ԵԱ. 102 Խոջ

Կամաց-կամաց, բամպակը կ'ըլլի մանած:

Բ 1898, 200 Կրն

Ուշ էղնի, պուպուշ (լ ա վ) կէղնի:

ԱՀ VII—VIII, 177 Աւշ

ՇԱՄԱՆ ԲԱՆ ԻՐ ԶԱՓՆ ՈՒՆԻ

Շատ մի սիրիլ ատել կա, շատ մի ատիլ սիրիլ կա:

ԺԱԱ. 225 Վրդ/ՊԺԲ 54 Աշտ/ՓՇԱ 118 Շրկ/Բ 1898, 133 Կրն/ԲՄԿ 144 ԹՖ/ԱՆ 25 Նիջ/ԿՇ 5 Ղրբ/ԱՀ VII—VIII, 499 Այլ/ՎՍ 1, 133 Վն/ԱՀ VI, 95 Բն/Բ 1898, 345 Բր

Արջը ձագը շատ սիրելուն սխմբտեր խեղդեր է:

ԺԱ. 1, 52

Մեյմունն (կ ա պ ի կ) իր ձագը շատ սիրելի է մենն հուլի է ալի ու խեղտիլ է:

ԲՄԿ 136 ԹՖ/ԱՀ IX, 187 ՊԼ

Շատ ծիծաղը լաց կու բերե:

ԲՄԿ 144 ԹՖ/ԱՀ IX, 189 ՊԼ/ԵՀԳ 110 Եվ

Ծիծաղը լավ բան ա, քե վերջը լաց չը դառնա:

ՀՀ VII, 104 Ղրբ

Շատ «հո հոն» կովին կը խրտմացնե:

ՓՇԱ 118 Շրկ/ԱՀ 52 Աշտ/ԲՄԿ 146 ԹՖ

Շատ անօրնալ՝ տաշտին, շատ կեղտոտնալ սապոնին վնաս է:

ԺԱԱ. 190 Վն Բ 1900, 598 ԿՄ

Կատուն որ կատու ա, շատ որ նետն ընկնես, քարը երեսդ կը քցի:

ԺԱԱ. 222 Վրդ/ԱՀ 36 Աշտ

Աշխարհն աղով, աղն էլ համով:

Ա.Վ. 1861, 32 Վն/Ս 212 Սլ

Ամեն բան աղով, աղն էլ համով:

ԵԿ 10 Շախ

Շաքարն անուշ ա, համա ամեն օր ուտվում չի:

ԱՀ XI, 115 Բր/ՓՇԱ 118 Շրկ

Շաքարն օր ամեն օր ուտես՝ շալի համ կը տա:

ՓՇԱ 118 Շրկ/ԼՄ 1880, 45 Բն

Մեղրն ալ անուշ է, շատ ուտողին կը ֆուստի:

ԼՄ 1880, 39 Բն

Ուշ արի, նուշ արի:

ԱՀ XI, 116 Բր/ԱՀ IX, 189 ՊԼ/Բ 1898, 346 Բր/ԵՀԳ 112 Եվ/ՊԺԲ 55 Աշտ

Տարով ի դաս՝ սուլթանն էս, ամսով ի դաս՝ զոնաղ էս, ամեն օր ի դաս՝ անհամ էս:

ԱՀ VI, 99 Բն/ԼՄ 1880, 56 Բն

Թելը որ շատ բարակեց կը կտրվի:

ԳԱ. 22 Վրդ/ՊԺԲ 48 Աշտ/ՓՇԱ 104 Շրկ/Բ 1900, 398 ԿՄ

Շատ մի բարկընտ՝ կը կտրվի:

ԺԱ. 88 Արց

Կարը բլնելուս կը քափի:

ԳԱ. 5 Վրդ

Կոտրած ընկուզը հագարն անցավ:

Բ 1899, 498 Տրմ

Շատ ուզել տեսեր եմք, վրեն յիգել չենք տեսեր:

ՀՀ VII, 92 Աւշ

Որ (ո վ) չի չափեր, չը բավեցնուր:

ԱԱ. 132 Պշտ

Վեց, եվելը ցեց:

Բ 1900, 599 ԿՄ

Շատ մի անուշնար, համները վրադ փակչին կու:

ՀԱ.Վ. 1891, 116 Տրմ

Ո՛չ առաջ կարն ու կորեկ, ո՛չ վերջը բուր ու դանակ:

ԱՀ 61 Աշտ

Ոտդ կարպետովդ մին արա:

ՍԽ 31 Ղրդ/ՊԺԲ 57 Աշտ/ԺԱ. 243 Օշկ/ԿՇ 6 Ղրբ/ԱՀ 1874, 264 Այլ Բ 1899, 652 Խն/Մ 1885, 450 Ղլթ/Մ 1886, 786 Բն

Զորդանիդ (վ ե ը մ ա կ) գյուրտ (հ ա մ ե մ ա տ) ոտդ մեկնի:

ՓՇԱ 102 Շրկ/ԱՀ 35 Նիջ/Բ 1899, 478 Կն/ԱՀ IX, 191 ՊԼ/ՎՍ 11, 138 Վն/ԺԱ. 100 Արց/Բ 1900, 579 ԿՄ/ԵԱ 109 Խոջ/ՄՀԹ 1859, 414 Լն/Բ 1898, 133 Կրն, ՇԿ 12 Շախ

Ոտդ կարպետովդ մեկնի, որ չմբսես:

ԺԱԱ. 226 Վրդ

Էն քարը մի վեր ունի, որին ուժդ չի պատում:

ԱՀ 23 Աշտ/ՓՇԱ 120 Շրկ

Հավը դագի (ս ա գ) հավկիթ ածե, կը պատուի:

ԺԱԱ. 259 Հղկ/ԺԱ. 196 Տրմ/Բ 1900, 579 Կն

Հավը որ դագին աշե հավկիթ ածե, կը պատուի:

ՓՇԱ 112 Շրկ/ԵԱ 118 Խոջ

Ամեն հավք դագու հավկիթ չ'ածա:

ԱՀ VI, 74 Բն

Օձն ուշափն (վիշապ) հետ հապկտեցավ
(շափվել), հագար տեղե կտրատեցավ:
Եւ 106 Խոջ

Մորալ (մորբեգլխարկ) ինչ գործ ունի
Երկնքում, որ վեր ընկնի նաքի:
Աղ 1 Մն

Մեյդանիդ (հրապարակ) գյորա (համե-
մատ) ձիդ բշի:
ԳԱ 29 Վրդ

Քաշալ եւ՝ արախշիդ (գլխարկ) գլուխդ
պահի:
ԱՀ XIX, 95 ԱԼ

Եզն որ գոմշի հետ կըռվի՝ կտառը կը կո-
տրվի:
ԺԱԲ 89 Ախ

Քըզանա (քեզանից) ուժովին հետ կոխ
չը կենաս:
ԲԱ 42 ՂԲԲ

Մի ձեռով երկու ձմերուկ շեն բռնի:
ԺԵԱ 225 Վրդ/ՓՇԱ 116 ՇԲԿ/ԺԱԲ 84 Ախ ԹՄԿ
132 ԹՖԼ/ԿՇ 16 ՂԲԲ/ՂՄ 1880, 40 Բն/ԺԵԱ 232
ՀԲ/ԳՎ 140 Վն/ԵՀԳ 109 ԵՎԿ/ԵԱ 116 Խոջ/ՀԱՎ
1892, 24 Տրդ/ՊԺԲ 53 Աշա/ԺԵԱ 240 ՀԳԿ

Մեկ ձեռքով երկու ձմերուկ չի բռնվի:
Բ 1899, 479 Կն/ԱԲ 11, 15 ԱԿ/ԺԵԱ 211 Վրդ ԺԵԱ
232 Լո/ՎՍ 1, 128 Վն/Բ 1898, 445 ԴԲԲ

Էրկու ձմերուկ մի թևի տակ չի տեղա-
վորվի:
ԱՆ 54 Նխ/ԺԵԱ 196 Տրդ/ԺԵԱ 245 ԱԿն Բ 1899,
696 ԹՎԲ

Երկու ժամի լուսարար՝ մեկին սևեքես կըլնի:
ԱՇ 22 Աշո

Էրկու ժամին լուսարար, մեկին սևեքես:
ՓՇԱ 101 ՇԲԿ/Բ 1898, 200 ԿԲն Բ 1900, 330 ԿԲԲ

Էրկու խաչին լուսարար, մեկին սևեքես:
ԺԱԲ 84 Ախ/ԵԱ 114 Խոջ

Երկու նապաստակի ետեհն վագողը՝ մեկն էլ
չի բռնի:
ԱՆ 60 Նխ

Մեկ քարով երկու կուզ (ընկույզ) չը
գաբկվի:
ԱՀ XVII, 49 ԱԼ

ՄԵՐԳ ՊԵՏԳ Է ՀՆՆՎԻ ԻՐ ՈՒՓԻ ՎՐԸ

Մեկ աչքը մյուսին օգուտ չունի:
Մ 1885, 422 ԽԲԲ

Սաղ (աջ) աչքը սուրին (ձախ) չա՛հ չունի:
Բ 1899, 479 Կն

Սուսլած մեկ աչքը մեկալին մե՛թած (ա-
յա վեհ) չընի:
ԺԵԱ 244 ԱԿն

Հացը հորիցը, սրդին փորիցը:
ԱՀ XI, 115 ԲԲ/ԺԵԱ 245 ԱԿն ԹՄԿ 122 ԹՖԼ/ՆՆ
506 ՇԲԿ/ՀԱ 209 ԱԿն/ԱՇ 43 Աշո

Յորենը հորեն, սրդին փորեն:
ՀՃՀ VII, 87 Ասա

Յորենը ֆորիցը, սրդին հորիցը:
ԺԵԱ 216 Վրդ/ՀՃՀ VII, 107 ՂԲԲ

Ուրիշի հացով փոր չի կշտանալ:
ԿՇ 6 ՂԲԲ/Ս 214 ՍԼ/ՓՇԱ 102 ՇԲԿ

Ուրիշի հացով մարդ չը կշտանա:
Բ 1898, 377 ԴԲԲ

Ուրիշի լիստատիքը փոր չի կշտացնի:
ՓՇԱ 121 ՇԲԿ

Ուրիշի հացը մարդու փոր չի մնա:
ԺԵԱ 179 Բն/ԱՀ XII, 83 ԱԼ/Մ 1885, 450 ՂԲԲ

Ելի (օտարի) ձագը՝ պատի ծակը:
ԱՇ 23 Աշո/ՓՇԱ 102 ՇԲԿ

Բաղը շամիչ շատ կա—ընծի ու քեզի ինչ:
ՀՏՎ 3 ՇԲԿ

Մեշեն (անտառ) շամը (մայրի) շատ—
ընծի ինչ:
ՀՏՎ 18 ՇԲԿ

Պղնձումը փլավ շատ կա—քեզ ինչ:
ԺԵԱ 215 Վրդ

Պուտուկը կորկոտ ձգե, ուրիշն օգուտ չունի
քեզ:
Մ 1886, 422 ԽԲԲ

Ուրիշի փորն ինձ ինչ շան:
ԹՄԿ 169 ԹՖԼ

Ուրիշի պարանով հորը մի մտնի:
ԳԱ 8 Վրդ/ԱՇ 35 Աշո/ՓՇԱ 121 ՇԲԿ/ԱՀ VI, 95
Բն/ԺԵԱ 283 ԱԼ/Բ 1898, 346 ԳԳ

Ուրիշի չվանով (պարան) հորը չիջնվի:
ԱՀ IX, 189 ՊԼ

Ուրիշի չվանով հոր իջնող՝ ինքը տակը
կը մնա:
ՎՍ 1, 134 Վն

Ուրիշի ձեռով կրակ մի բռնի:
ԺԱԲ 90 Ախ

Խալխի ձեռնով վարդ մի բռնի:
ԺԵԱ 212 Վրդ/ԱՇ 33 Աշո

Շահը քար նետիս՝ տերն միտքդ բեր:
ԺԵԱ 197 Տրպ

Շահը կը դարենեն, տիրոջմեն կամչնան:
ԱՀԱ 11 ՊԼԱ/Մ 1885, 422 ԽԵԲ/Բ 1898, 345 ԳԴ/Բ 1899, 772 ՄԼԲ/Բ 1899 852 ԽՆ/ՀԳ 1895, Ա 1235
ՂԼԲ/ՈԻԶ 141 ՁԲ

**ՄԵԿԻ ՄԻՋՈՑՈՎ ՄՅՈՒՄԻՆ ԽՐԵՏԵԼ
ԿՈՍ՝ ՀՈՆԳՐԻՍՏԵՆԵԼ**

Աղջիկ քեզ ասեմ, հարս դու իմացի:
ԱՇ 5 ԱՀԱ/ՓՇԱ 91 ՇԲԿ/ՀԺՀ V11, 76 ԱՍԱ ԱՆ 54
ՆԽԶ/ԱՇԿ 72 ԱԵԲ/ԱՀ IX, 180 ՊԼԱ/ԺԵԱ 193
ՏԲԱ/ՆԱ 119 ԽԱԶ/ԺԵԱ 247 ՀԴԿ/ՇԿ 9 ՇԽԲ

Դոտրիկ քե կասեմ, խորանիկ դու լսի:
ՎԱ 1, 124 ՎՆ

Խարսնիկ քե կասեմ, կեսրիկ դու լսի:
ՄԱ 1892, Ա 10 ՎՆ

Հարս քեզի կրսեմ, տալ դու իմացի:
ՄԲ 25 ՇԲԿ/Բ 1900, 185 ՄԲ2

Հարսիկ քեզ ասիմ, նիլուկ դու հասկցիր:
Բ 1899, 425 ԿՆ

Տնլ քեզ եմ ասում, հարս դու իմացի:
ԹՄԿ 161 ԹՖԼ

Ներսուկ քեզի կրսեմ, դոտրիկ դու լսի:
ՀԱ 252 ԱԿՆ

Փերկիկ քեզի կրսեմ, հարսնուկ դու լսի:
Բ 1898, 346 ԳԴ/ԱՀԱ 15 ՊԼԱ

Պատիկ քի կրսիմ, խարսիկ դու լսի:
ՍԵ 5 ՄԿ/Բ 1900, 599 ԿԲ/Բ 1899, 805 ՀԿԲ

Կոմ քեզ կասեմ, կուլա դու իմացի:
ԺԵԱ 212 ՎԴԱ/ԺԵԱ 235 ԱՎ/ՓՇԱ 110 ՇԲԿ/ԿԵ 1
ՀԵԲ/ՁԲ 61 ՉԿԺ/ԹՄԿ 113 ԹՖԼ

Կժիկ քե կասեմ, փարչիկ (կապե փաքս
աման) դու լսի:
Մ 1885, 450 ՂԼԲ/ԺԵԱ 229 ՎԴԱ/ՊԼԲ 57 ԱՀԱ/ԼՄ
1880, 57 ԲԼՆ

Էշիկ, քե կասեմ, մարրիկ դու լսի:
Ս 211 ՄԼԲ

**ԿՈՐԺ ԵՎ ԽՈՍՔ:
ՈՍԽԱՏԱՆԵ ԵՎ ՈՍԽԱՏԱՆԻՐՈՒԹՅՈՒՆ**

Բանը (գործ) անելով, էշը քշելով:
ԿԱ 58 ՎԴԱ/ԱՇ 11 ԱՀԱ/ՓՇԱ 98 ՇԲԿ/ԹՄԿ 81 ԹՖԼ

Բանն անելով, էշը քշելով ասաջ կերթա:
ՎԱ 1, 129 ՎՆ

Բանն իշի պես է, պըտի քշես, որ էթա:
ԱՇ 11 ԱՀԱ/ՀՏՎ 5 ՇԲԿ

Բանը բանելով, համբան քալելով:
ԱՆ 12 ՆԽԶ/ԹՄԿ 82 ԹՖԼ/ՆՆ 483 ՇԲԿ

Խոսքով փլավ չի եփվիլ՝ յուղ ու բրինձ է
հարկավոր:
ՊԼԲ 49 ԱՀԱ/ԹՄԿ 115 ԹՖԼ/ՆՆ 499 ՇԲԿ/ՎԱ 11
138 ՎՆ/ՀԱԿ 1891, 300 ՏԲԱ

Հոռովել տալով արար չի վարվի:
ԱՇ 43 ԱՀԱ/ՓՇԱ 112 ՇԲԿ

Ասելը հեշտ է, անելը դժար:
ԱԺԲ 86 ԳՆԵ/ԹՄԿ 70 ԹՖԼ/ԱՀ IX, 184 ՊԼԱ

Բերնով ասիլը հեշտ է:
ԹՄԿ 81 ԹՖԼ/ԱՀ IX, 184 ՊԼԱ

Խոսքը ասելը չի՝ անելն ա:
ՀԺՀ V11, 103 ՀԵԲ/ԴԱ 66 ՎԴԱ/ԱԺԲ 86 ԳՆԵ

Ձեռքս բան, ոտքս գերեզման:
ԵՀԳ 107 ԵԿԿ/ՆՆ 508 ՇԲԿ

Ոտքերս քելման (քայլելով), հոգիս էլման
(դուրս գալով):
ԱՀ 6 ԲԺԼ

Մարդ բան ունենա անի, որ բան չունենա՝
թո մեռնի:
ԺԵԱ 213 ՎԴԱ

Բանը արևի շողով, բունը աստղերի ցողով:
ԱՇ 10 ԱՀԱ

Աշխատանքը լեռներ կը հավաքե:
ՓՇԱ 93 ՇԲԿ

**ԿՈՐԺԸ ՀՍՏԱՏ ՊԵՏԵ Ե ԲԻՆԵԼ:
ՉՈՐԻՔԸ ՀԻՄՔԻՑ ՊԵՏԵ Ե ՈՐՄԱՏԱՆԵՆԵԼ**

Ջուրն ակեն կը կտրեն:
ԵԱ 99 ԽԱԶ/ԹՄԿ 150 ԹՖԼ

Ջուկը գլխեմեն կը բռնեն:
ԹՄԿ 129 ԹՖԼ/ԺԵԱ 249 ՀԴԿ

Ջուկը գլխից պիտի բռնես, որ չը փախչի:
ՄԲ 26 ՇԲԿ

Օձը գլխեն կըսպանեն:
ԲԱ 43 ՀԵԲ

Ավազի վրեն տուն չեն շինի:
ԺԵԱ 233 ԱՎ/ԹՄԿ 73 ԹՖԼ/ԿԵ 1 ՀԵԲ

ԵՎԱԾԸ ԶՊԵՏՔ Է ԲՈՐԲՈՋԵՆ

Էրված սրտին սոխ ու սխտոր շեն ցանի:
ԱՇ 23 Աշտ/ՓՇԱ 103 ՇԲԿ

Էրած սրտին մանանեխ (բույս) չեն ցանի:
ԵՀԳ 103 ԵՎԴ/Բ 1898, 315 ԲԴ

Կրակի վրա եղ չեն լցնի:
ՆՆ 504 ՇԲԿ/ԵԱ 99 Խաջ

Կրակի վրա կրակ չեն ածի:
ԲՄԿ 118 ԲՖԼ/ԲԱ 24 ՂԲԲ

ՀԱՄԲԵՐՈՒՅՈՒՆ

Համբերությունը կյանք է:

ԳԱ 8 ՎԳԱ/ՓՇԱ 111 ՇԲԿ/ԱՆ 30 ՆԽԶ/ԲՄԿ 122
ԲՖԼ/ԱՀ IX, 188 ԳԼԱ/ԱՀԱ 8 ԳԼԱ/ԳՎ 138 ՎԽ/ԺԵԱ
204 ՏԲԱ

Համբերե օր բերանդ համ գա:
ԵՀԳ 108 ԵՎԴ

Համբերե, որ համ բերե:
ԱՆ 12 ՆԽԶ/ԱՀԱ 8 ԳԼԱ

Համբերե, տանտերը բան բերե:
ՓՇԱ 110 ՇԲԿ/ԵԱ 118 Խաջ

Համբերե, պապան քեզի բան բերե:
ՀԱՎ 1890, 289 ՏԲԱ

Համբերե, մաման քեզի թան բերե:
Բ 1899, 555 ԲԴ

Ավելի համբերությունը իշի մարտիրոսություն
է:
ԲՄԿ 67 ԲՖԼ ԳԲ 117 ԱԼԱ/ԵԱ 117 Խաջ/ՀԱՎ 1890,
289 ՏԲԱ

ՕՏԵՆԱԼՈՐ ՀԱՄԲՈՐ ՊԵՏՔ Է ՊԵՀՆԶԵՆ

Բնանք երեխեն լաց չլինի, մերը ծիծ չի տա:
ԺԵԱ 221 ՎԳԱ/ՓՇԱ 104 ՇԲԿ/ԲՄԿ 102 ԲՖԼ ԿՇ
8 ՂԲԼ/ԱՀ VI, 88 ԲԼԱ/ԶԲ 62 ԶԿԱ/Ս 213 ՍԼ

Զլացած երեխին ծիծ չեն տա:
Բ 1898, 200 ԿԼԱ/ԵՀԳ 112 ԵՎԴ/ԱՀԱ 12 ԳԼԱ Բ
1900, 598 ԿՄ/Ա 1899, Ա, 48 ՀԿԱ/ԱՆ 41 ՆԽԶ ՍԽ
28 ԶԳԴ

Ուր մկմբալով ապրեի ա, գառը առանց
ձենի խառնե ա (սատկեի):
ԺԵԱ 207 ԱԲԵ/ԱՇ 55 ԱՀԱ

Ոչխարն վայեց ապրեցավ, այծը չվայեց
սատկեցավ:
ԵԱ 108 Խաջ

Բաց բերանը ամօթի չի մեա:
ԲՄԿ 82 ԲՖԼ/Բ 1899, 425 ԿԽ/ՈԽԶ 136 ԶԲ

Մինչև դուրը չբակես, բաց անող չի ընի:
ԿՇ 8 ՂԲԲ

ՈՎԵՆ ԸՆԴ ԵՎԵՆ

Խոտորնակին խոտորնակ (հակառակի
հակառակ):

ՊԺԲ 50 Աշտ/ՓԱԲ 94 ԱԽԳ/ՆՆ 501 ՇԲԿ/ԲՄԿ 113
ԲՖԼ

Աշքդ հանողի հոգին հանե:
ՓՇԱ 94 ՇԲԿ/ԱՇ 8 ԱՀԱ

Շանը շնով խեղդել կտան:
ՂՄ 1890, 40 ԲԼԱ/ՀԳ 1895, № 1235 ՂԼԲ/ՀԺՀ VII,
92 ԱՀ

Սոխի կշտին սխտոր կը ծեծեն:
ԳԱ 21 ՎԳԱ/ԱՆ 42 ՆԽԶ/ՄՀԲ 1899, 414 ԱԽ/ԺԵԱ
208 ԲԿ/ԺԵԱ 172 ԱՀ

Գոմշու կոտոջ—գոմշու փոր:
ԷԱ 5 ԱՀ

ԿԱՐԳԱՅՈՂ ԵՎ ԿՐԹՎԱԾ

Ով կարդա՝ նա մարդ ա:
ԳԱ 8 ՎԳԱ/ՓՇԱ 120 ՇԲԿ

Կարդալն եփուկ (եփած) հաց է, դրուկ
(դրած) մարդու ծոց:
ԱՀ VI, 87 ԲԼԱ

Կարդալ ոսկի քիլագուկ (ապարանջան) է
եցուկ (գցած) մարդու ձեռ:
ԱՀ XIX, 98 ԱՀ

Ան գիրը կարմիր օրեր կը բերե:
ԱՆ 49 ՆԽԶ

Շատ կարդացող հասկացող կեղևի:
ՂՄ 1890, 44 ԲԼԱ

Ամեն կարդացող մոլլա Ֆանան չի դառնալ:
ՀԱՎ 1890, 301 ՂԲԲ

ԼՈՎՆ ՈՒ ՎՅՏԸ ԳՈՐԾԻ ՄԵՋ Է ԵՐԵՎԱՆ

Լավ եզր լծան տակին կերևա, լավ կեցկե՝
օրորոցի:
ԱՇ 31 Աշտ/ԲՄԿ 111 ԲՖԼ

Լավ եզր լծան տակին կերևա:
ՓՇԱ 108 ՇԲԿ/ԱՀ VI, 77 ԲԼԱ/ՎՍ II, 141 ՎԽ

Լավ եզր կալուսե կերևա:
ՄՀԲ 1899, 414 ԱԽ

Լավ էջը բեռան տակը կերևա:
ՀԱՎ 1891, 301 ՏԲԱ

Սեն ու սիպտակը չուրն անց կենալուս կե-
րևա:

ԱՇ 60 Աշտ/ՓՇԱ 123 ՇԲԿ/Բ 1899, 745 ԶԲ

Սեն ու սիպտակը բաղնուսը կու էրևա:
ԲՄԿ 155 ԲՖԼ/ՄՀԲ 1899, 414 ԱԽ/ՀԱՎ 1891, 301
ՏԲԱ

ՉԵԶԻՆԻ ՎՆՈՐՆ ՈՒ ՁԱՆԷ Է
ՈՆՆՆՈՐՆ Է

Ճանճն ինչ ա, որ ճեճճն ինչ ընդի:

ԺԵԱ 213 ՎԳԱ/ՀԺՀ VII, 83 ԱՍՍ/ՓՇԱ 114 ՇԲ/ԱՀ
XI, 115 ԲԲ/Բ 1898, 604 ՄՓԴ

Ճանճն ինչ ա, որ ճրտտոռն ինչ էղնի:

ԱՀ XIII, 86 ԱԼԷ/ԼՄ 1880, 37 ԲԼ

Միտը ինչ ա, եղը ինչ ընդի:

ԺԵԱ 212 ՎԳԱ/ԱՀ XI, 115 ԲԲ/ԲՄԿ 116 ԹՖ/ԱՇ
35 ԱՀ

Միտը ինչ է, որ ճուրը (ա գ դ ր) ինչ լինի:

ԺԵԱ 201 ՏԲԱ

Միտը ինչ ա, որ ճուտը ինչ լինի:

ԿՇ 3 ՂԲԲ

Միտը ինչ ա, որ ծտի խաշուն (ա ր գ ա ճ ա կ)

ինչ լինի:

ԲԱ 23 ՂԲԲ

Լուն ինչ ա, որ լվի քացին ինչ լինի:

ԱՇ 31 ԱՀ

ՉԱՐԻՔԻ (ԹԵՐՈՒԹՅՈՒՆ) ՊԱՏՃԱՐԸ (ԱՐՄԱՏԸ)
ԻՐԵՆ ԽՈՐՀՈՒՄՆ Է

Ձուկը գլխից կը հոտի:

ԴԱ 10 ՎԳԱ/ՓՇԱ 113 ՇԲ/ՀԺՀ VII, 105 ՂԲԲ/ԲՄԿ
128 ԹՖ/ԱՀ 37 ՆԲ/Բ 1898, 133 ԿԲ/ԺԱԲ 81
ԱԲԳ/ԱՀ IX, 185 ՊԼ/Բ 1899, 425 ԿԵ/ԵՀԴ 107
ԵՎԴ/Մ 1885, 450 ՂԲ/Բ 1900, 579 ԿՄ/ԵԱ 118
ԽԱՂ/ԱՀ VI, 91 ԲԼ/ՎՄ II, 145 ՎԵ/ՇԿ 13 ՇԱԽ/ՁԲ
61 ՁԵ

Ձուկը գլխեն կը հոտի, ջուրը ալեն կը պղղ-
տորի:

Բ 1899, 651 ԽԵ

Աղբուրը ալեն պղտոր է:

ԺԵԱ 176 ԲԼ/ԲԱ 7 ՂԲԲ/ԵՀԴ 112 ԵՎԴ

ԼՈՎԻ ՀՅՑ ՊԱՏՃԱՐԸ Է ԵՎ ՎԱՏԸ

Միսն անոսկոռ չի լինի:

ԱՇ 50 ԱՀ/ՓՇԱ 117 ՇԲ/ԲՄԿ 137 ԹՖ/ԱՀ 43
ՆԲ/ԼՄ 1880, 38 ԲԼ/ԱՀ XVII, 49 ԱԼԷ/ՎՄ II,
146 ՎԵ/ՇԿ 11 ՇԱԽ/Բ 1899, 479 ԿԵ/ԱՀ IX, 192
ՊԼ/Մ 1885, 451 ՂԲ/Բ 1899, 805 ՀԴԲ/Բ 1898,
378 ԴԲԲ

Ձուկն առանց փուշ չ'իլնի:

ՀԺՀ VII, 110 ՎԵ/Մ 1885, 450 ՂԲ

Ամեն շամիչ կորս' ունի:

Բ 1898, 378 ԴԲԲ/ԺԵԱ 215 ՎԳԱ/ԲՄԿ 73 ԹՖ/ԱՀ
4 ՊԼ/Մ 1885, 422 ԽԲԲ/Մ 1885, 424 ՂԲ/ԺԵԱ
227 ՎԳԱ

Որտեղ տանձ կա' պուշը հետն է:

ՓՇԱ 120 ՇԲ/ԺԵԱ 226 ՎԳԱ/ԱՇ 61 ԱՀ/ԵԱ 15
ԿԲ/ԱՀ VI, 96 ԲԼ/ԱՀ VII-VIII, 483 ԱՀ

Ի՛նչ տանձ ըլի, որ կոթ չուհենա:

ԲՄԿ 106 ԹՖ

Տանձը կոր ունի, մարդը' փուշ (պ ա կ ա-
ս ու ր յ ու ն):

ԲՄԿ 160 ԹՖ

Տանձը կոր ունի, խնձորը' քիթ:

ԵՀԴ 114 ԵՎԴ

Առանց փուշի վարդ չը կա:

ԱՀ 4 ՊԼ/Բ 1898, 378 ԴԲԲ/ՎԱՀ 1930, 360
ՂԲԲ/ՓՇԱ 124 ՇԲ

Վարդն էլ փուշ ունի:

ԲՄԿ 156 ԹՖ

Վարդն էլ շատ հոտով ա, ամա փշոտ ա:

ԺԵԱ 228 ՎԳԱ/ՀԺՀ 1891, 116 ՏԲԱ

Անփուտ լուսնիակն էլ չէ:

ԲՄԿ 73 ԹՖ

ԲԻՆՈՒԹՅՈՒՆ ԵՎ ՀԱՄԵՐԱԾԻՈՒԹՅՈՒՆ

Մահմադն էլ դժողը չէր էթում (գ ն ու մ),

ամա գլխին տալով տարան:

ԺԵԱ 224 ՎԳԱ/ՀԺՀ VII, 105 ՂԲԲ

Ալին դժողը չէր էթում, գլխին տալով
տարան:

ՀԺՀ VII, 93 ՎԳԱ

Դեը դարբնոցը չէր էթում, գլխին տալով տա-
րան:

ՀԺՀ VII, 94 ՎԳԱ/ԱՇ 17 ԱՀ/ՓՇԱ 100 ՇԲ

Պառավն էլ դժողը չի էթա, համա գոռով
կը տանեն:

ՆԵ 521 ՇԲ/ԵԱ 121 ԽԱՂ

Խաթրով (հ ա մ ե ր ա շ խ) բանին բամբակ
կը բուսի:

Մ 1885, 450 ՂԲ

Ավերվի էն խաթրը (հ ա մ ե ր ա շ խ ու-
ր յ ու ն), որ մեջ քիշմ' էլ գոռ (բ ո ն ու-
ր յ ու ն) չէղնի:

ԱՀ XIX, 97 ԱՀ

Թե խաթրով չեկավ, չվանով (պ ա ր ա ն) կու-
գա:

ԼՄ 1880, 17 ԲԼ

Շանը գոռով որսի չեն դրկի:

ՓՇԱ 118 ՇԲ/ԺԱԲ 90 ԱԲԳ/ԱԲ II, 15 ԱՀ

Ձողովեն թաղին (բարակ) ավ (որս) չեւթար:

Բ 1899, 411 Կն/ՎՍ II, 138 Վն/ԱՀԱ 6 ՊԼ/ՀԱՎ.
1930, 360 ՂԲԲ/ԼՄ 1880, 11 ԲԼն

Շուհը զորովեն ավի տանեո՝ կը դառնա
տիրոջը կը կծի:
ԺԵԱ 214 ՎԳԳ

Ուժով բաց արած վարդը հոտ չի ունենա:
ԹՄԿ 170 ԹՖԼ

Օձը չավելով (դյուրեւով) դուրս կը հա-
նեն ծակեն:
ԱՀ VI, 100 ԲԼն

Խաբըր քանց գոռ շատ է:
ԼՄ 1880, 26 ԲԼն

ՆԱԽԱՆԵՐՆ, ՊԱՏԱՐԱՆ ԵՎ ՀՅՈՒՄՈՐ

Հավը որ կոկոս, իմացի որ փորացավ ունի:
ԳԱ 15 ՎԳԳ/ՓՇԱ 112 ՇԲԿ

Հավի փորացավը կոկոսից իմացի:
ԱՇ 41 ԱԶԹ

Ընշանք (մի ցնէ) ամպը չը գոռա, անձրև
չի գա:
ԳԱ 9 ՎԳԳ/ՓՇԱ 104 ՇԲԿ/ԹՄԿ 106 ԹՖԼ

Չորի (մի ցնէ) շանը չը զարնես (խփես),
չի խաժի:
ԺԵԱ 250 ՀԳԿ

Քամին չփշած ծովը ֆոթուեա (փոքր րիկ)
չըլլար:
ՀԱՎ 1890, 289 ՏԲԳ

Քամի չելած՝ տերև չի շարժվիր:
Բ 1899, 772 ՄԼԹ

Գլուխս որ չը ցավա, է՞ր քուրջ (լարի
կտոր) կը կապեմ:
Բ 1899, 805 ՀԳԲ

Կծիմ չը խփես, ձեն չի տա:
ՍԽ 25 ՁԳԳ

Ձուն է էկի, որ ոտքերս մքսի:
ԱՀ VI, 91 ԲԼն/ՀԳ 1895, № 1235 ՂԼԹ/Բ 1899, 411
Կն/ՇԿ 8 ՇԽԼ/Բ 1898, 316 ԲԳ/ԳԳ 139 Վն/Բ
1899, 806 ՀԳԲ

Ձունն էնդու (նրա) համար դուքա, վուր
վուտը մքսի:
ԹՄԿ 129 ԹՖԼ

Ձին ա եկել, որ ձեռ մքսի:
ԱՇ 44 ԱԶԹ

Ձուն է եկել, որ ձեռ ու ստ մքսի:
ՓՇԱ 113 ՇԲԿ

ՆԱԽԱՆԵՐՆ, ՊԱՏԱՐԱՆ ԵՎ ՀՅՈՒՄՈՐ

Օձի աջալը (օրհաս) որ գա, կը գնա նամրի
մեջտեղը կը պառկի:
ԺԵԱ 229 ՎԳԳ/ԿՇ 5 ՂԲԲ/ԱՀ 51 ՆԽԶ/ԺԵԱ 197
ՏԲԳ

Օձի գլուխը որ կը ցավի, կերթա նամրի մեջ-
տեղը վեր կընկնի:
ՊԺԲ 55 ԱԶԹ/ԱԱ 166 ՁԳ/ՓՇԱ 126 ՇԲԿ/ԹՄԿ 171
ԹՖԼ

Օձին ղուլիսը ցավի նե, ճամբուն օրթան
(մեջտեղ) կը պառկի:
ՀժՀ VII, 101 ԽԲԲ/ՄՀ 23 ԼԹ

Օձի գլուխը որ ցավի, ճամփուժը կը դնի:
ՄՀ 23 ԼԹ

Իծի կիներ (հետույք) քոր գալիս՝ չորանի
(հովիվ) դադարեցնեն (գալագան) ա
քսում:
ԺԵԱ 221 ՎԳԳ/ԺԵԱ 230 ՀԳԲ

Էծի աջալն որ գա, կերթա չորանի դադար-
եցնեն կը քսվի:
ԳԺ 118 ՄԼԲ/ՀժՀ VII, 97 ԽԲԲ/ԱՀ 55 ՆԽԶ

Իծու աճալն որ իգա, կէրթա հովվու հացեր
կուտի:
ԱՀ VII--VIII, 465 ԱԼԶ

Իծուն կոնակը օր քերվի, կէրթա չորանի
փեռին կը քսվի:
ԺԵԱ 194 ՏԲԳ/ԱՀ 29 ԱԶԹ

Շանը սատկելիքն որ գա, կէրթա ջամու
(մզկիթ) բակը կը մուտտոն (ապակա-
նեկ):
ԷԱ 15 ԿԲԲ/ԺԵԱ 197 ՏԲԳ

Շանը սատկելիքն որ գա, կէրթա ջամու դուռը
կը պառկի:
ՓՇԱ 118 ՇԲԿ

ՎԱՏԻ ՄԱՏ ՆԱԽԱՆԵՐՆ ԵՎ ՀՅՈՒՄՈՐ

Մինչև չը գա ետիցը, չի հիշվիլ առաջիցը:
ՓՇԱ 117 ՇԲԿ/ԺԵԱ 221 ՎԳԳ/ԹՄԿ 102 ԹՖԼ/ԱՀ
VII--VIII, 480 ԱԼԶ/ԱՀ VI, 88 ԲԼն/ԳԳ 142 Վն/ՁԲ
62 ՁԿԲ/ՇԿ 12 ՇԽԼ/ԱՀ 46 ՆԽԶ

Հետին խաղըրքեն (խայտառակու-
թյուն), ծածկեց գառաջին առակըրքեն
(ծաղր):
ԱՀ VI, 94 ԲԼն

էրբա հարանց, հիշե մարանց:

ԱՆ 1X, 183 Պրի/նչ 101 Եվդ

Կերթաս առնանցդ, կը փնտռես մարանցդ:

ԱՄ 1886, 75 Սրս

Տնիցդ օր էրբաս, նոր տանդ դադրը (ար-
ժեքը) կիմանաս:

ԺԵԱ 239 Կլս

Հենց դարտ տամ, որ դարտդ մոռանաս:

ՓՇԱ 112 Շրկ/թՄԿ 88 ԹՖ/ԱԳ 11, 15 Աղ

Գլուխդ որ ցավի, ոտիդ ցավը մտեղ կը գցես:

ԹՄԿ 85 ԹՖ/ԳԹ 123 Սլս

Գլխիս էն բանը բերին, որ հոգիս մտիցս
ընկավ:

ԱՇ 15 Աշս

Աղբըները չը շորացած, չբին դըյմերը (ար-
ժեքը) չի գիտցվիր:

ՀԱՎ 1891, 116 Տրս

ԲՆԱԿԱՆ ԸՆԹԱՑՔԸ ԴՓՎԱՐ Ե ԾՆԱԵԼ

Ջուրը իրա նամփեն կը գտնի:

ԴԱ 17 Վղս/ՊԺԲ 56 Աշտ/ԱԺԲ 90 Բնք/թՄԿ 151
ԹՖ/ԱՆ XI, 116 Բր/ԺԵԱ 236 Լս/ԺԵԱ 197 Տրս

Ջուրը գնացած նամբան չի մոռնալ:

ԱՆ 39 Նիջ/Բ 1900, 599 ԿՄ

Ջուրը յուր նամբան չի փոխիլ:

ԱՆ 39 Նիջ

Ջուրն իր գնացած տեղովն էլի կէրբա:

ՓՇԱ 122 Շրկ/թՄԿ 151 ԹՖ

Ջուրն իրա առիւթ կէրթա:

ԺԵԱ 207 Ար/ԿԾ 5 Ղրր

Ջուրն իրա նամփեն գիտի:

ՀԺՆ VII, 87 Աստ/ՀՏՎ 24 Շրկ

Ջուրն իր փոսը կը գտնի:

ԺԵԱ 227 Վղս

Ջուրը պատից վեր չի բարձրանա:

ՓՇԱ 122 Շրկ/նչԳ 112 Եվդ

Ջուրը պատիցը վերն չեն տանի:

ԱՇ 58 Աշս

ՆՆԱՆ ԸՆԿԱՆԾՔ ԿԻՎԱՆ Ե ՓՆՏՐՈՒՄ

Մովն ընկնողը փրփուրին էլ ձեռ կը քցի:

ԱՇ 36 Աշտ/ԺԵԱ 246 Հղ/ՓՇԱ 108 Շրկ

Մովն ընկնողը ձեռքը օձին էլ կը գցի:

ԼՄ 1880, 27 Բլ/ՍԽ 32 Ձդ

Մովն ընկնողը օձին կը փաթթվի:

ԱՆ 37 Նիջ

Գետատարը ձեռքը օձն է ձգեր:

ՀԱ 205 ԱԿն

Խեղդվողը օձին էլ ձեռք կը մեկնի:

ՀԱՎ 1930, 359 Ղրր

Ջուրն ընկնողը շոփիցն ա բռնում:

ՄՆ 23 Լս, Բ 1899, 480 Կն

Գետատարը գետն է ընկեր, ձեռքը շորս դին
է ձգեր:

ՀԱՎ 1891, 301 Տրս

ԳՈՐԾՆ ԻՐ ՎԵՐՋՆԱԿԱՆ ՈՐԳԱՆՆԵՐՈՎ Ե ԳՆԱՀԱՏՎՈՒՄ

Ամեն բանի վերջն է գովելի:

ԱՇ 8 Աշտ/ԺԱԲ 80 Ախց/ՆՆ 481 Շրկ/թՄԿ 68
ԹՖ/ԼՄ 1880, 2 Բլն

Ամեն բանը կալին մաշուր (հ ա յ տ ն ի) կանի:

ՀԺՆ VII, 93 Վղս

Ճտերը աշնանը կը հաշվեն:

ԱՂ 6 Երվ

ՊԵՏՔ Ե ՄԵՔՈՒՐ ԵՎ ՄԵՔՐՈՍԵՐ ԼԻՆԵԼ

Էծը որ էծ ա՛ տեղը քերում ա, նոր ա նըս-
տում:

ՎԱ 13 Վղս/ԱՇ 22 Աշտ/ՎՍ 1, 125 Վն/ՇԿ 8
Շտխ/ԱՆ VI, 82 Բլն/ԱՂ 3 Սսն

Էծն օր էծ է, տեղը կիստեղն՝ նոր կը նստի:

ՀՏՎ 8 Շրկ/ՀԺՆ VII, 80 Սսն

Էծ որ էծ ա, չոր ուր տեղ չը շիգա (կ ա ը -
պ ա վ ո ը լ ի), չնստի:

ԱՆ XII, 101 ԱԼ

Աղբատ աղբատ, քիթդ սբբի էլի աղբատ:

ԱՇ 5 Աշս

Ախբատ ապրելն ամոր չի, կեղտոտ ապրելն
է ամոր:

ԳԹ 111 Սլս

Փիւրի (կ ե դ ո տ) մարդը մաքուր մարդուն
չի հավանի:

ՄԹ 48 Շրկ

Աղտոտ մարդը Ջատկին էլ աղտոտ կըլի:

ԺԱ 1, 17

Էնքան կեղտոտ ա՛ լծի բերանը մզես, կը
սատկի:

ԺԵԱ 294 Վղս

Շատ կեղտոտ մնալը սապոնին վնաս է:
ՎՍ 11, 147 Վն

**ՈՆՎԵՐՏԵՆԳՆԵԼԻ (ԽՈՐՏՈՎԱԾ) ԵՎ
ԶԸ ԼԻՆԵԼԻԲԸ ԲՈՆ**

Կիսած հացը չի սաղանա (ամբողջացնա):
ԺԵԱ 295 Վդյ/ՓՇԱ 110 ՇԲԿ, չԱ 208 ԱԿն/ԹՄԿ
120 ԹՖ/Բ 1899, 652 Խն/ԱՀ XIII, 83 Ա12/ՈԻԶ
139 ԶԲ/ԺԵԱ 231 ՀԲ

Եվուռկ հաց որ կիսավ, էլ չը կալի:
ԼՄ 1880, 17 ԲԼն

Կոտրած ձուռն ու կտրած հացը շեն սաղմա:
ԱՇ 39 Ա2ա/ԺԵԱ 235 Լն

Էլած աչքը տեղը չի գա:
ՓՇԱ 100 ՇԲԿ, ԱՇ 18 Ա2ա

Թափած եղը չի ժողովիր:
ՀԱ 207 ԱԿն/ԵՀԳ 103 ԵՎԴ/ՀԱՀ 1893, 358 ՏԲԿ, ԼՄ
1880, 17 ԲԼն

Գետին թափած եղ, էլ չի լցվի իր տեղ:
ՇԿ 11 ՇտԽ

Թափած քանը ետ չեն լցնի ամանը:
ԱՇ 26 Ա2ա/ՓՇԱ 104 ՇԲԿ

Սիրտը որ կա շուշա է, որ կոտրվեց էլ չի
սաղմա (աղջացնա):
ԹՄԿ 153 ԹՖ/ՓՇԱ 123 ՇԲԿ/ԳԱ 23 Վդյ/ՓԵԱ
197 ՏԲԿ/ԱՀ IX, 188 ՊԼն

Լալով, ողբալով մեռելը չ'ողջենա:
ՀԱՀ 1890, 289 ՏԲԿ/ԱՀ 33 ՆԻԶ/ԺԵԱ 256 ՇտԽ

Կտրած հացը կաշի չի, կոտրած սիրտը դգվի
(ուղղվել) չի:
ԱՀ XI, 114 ԲԲ2

Էշեն բնկածը մեմել (մեկ էլ) կանգնի չի:
ԺԵԱ 290 ՏԲԿ

Ղուշը (քոշուն) որ ձեռքից քոսով, էլ ձեռք
չի բնկնի:
ՄԹ 27 ՇԲԿ

Կոտրած քանը չի շինվիր:
ԱՀ 33 ՆԻԶ

Թե պլիկ (մետաղե մանր փող) եղավ
փարա (գրամ), դու կեղնիս բնծի պարա
(հավասար):
ԱՀ VII--VIII, 465 Ա12/ԱՀ 1 Սն/ԱՀ VI, 80 ԲԼն

Ընշար բու ասածն ընծի, ուղտի պոչը գետին
կը հասնի:
ԱՇ 24 Ա2ա/ԺԵԱ 214 ՎԿԿ

Իշու պոչն օր գետին հասնի, էն օր բու խոսք
կեղնի:

ԺԵԱ 283 Ա12/ԱՀ VI, 82 ԲԼն

Իշի Ջատկին, գիլի բարկեղանքին:
ԹՄԿ 108 ԹՖԼ

Ամեն բան իր տեղը կուգա, քոսայի (ան-
մագի) մորուքը չի գար:
ՀԱՀ 1892, 24 ՏԲԿ

Հավկիթը ուր ծերի վրեն չկայնի:
ԺԵԱ 170 Ա12

ՀՈՎՆԻՎՈՅ

Ագռավի ուխտվն (բերան) ինի (լինի),
ամեն օր ձին կը գա:
ՍԽ 34 ԶԳԳ

Ագռավի բերնով գարուն չի գա:
ԱՀ XII, 95 Ա12

Ագռավը լեշի (գեշ) վրա կերթա:
ԹՄԿ 69 ԹՖԼ

Ագռավի ահու մարդ իշին չի կանա շոշ ասի:
ԹՄԿ 67 ԹՖԼ

Ագռավի տեսած սերմը չի կանանշի:
ԺԵԱ 217 Վդյ/ՓՇԱ 90 ՇԲԿ/ԹՄԿ 69 ԹՖԼ/ԿՇ 1
ՂԲԲ/ԱԱ 1 ՊԼն

Կռկան (աղուավի) տեսած սերմը չի բուս-
նիր:
ՎՍ 11, 144 Վն/Բ 1899, 554 ԳԳ

Աղամորդին հացի ծաղիկ ա:
Մ 1885, 423 ՂԼԲ

Ալիի դարդը փլավն ա:
ԺԱ I, 8

Ալիի պարկ քանի գարնես — ալուր կը տա:
ԱՀ XII, 95 Ա12

Ախպերն ախպորն ասեց՝ առաջ մի հեսաբըս
(հաշիվ) տես, ետո աչքիս լիսն ես:
ԱՇ 5 Ա2ա, ԹՄԿ 122 ԹՖԼ/ԱՇ 2 Ա2ա

Ախպերության ատեն ախպոր պես, առուտուրի
ատեն՝ օտարի պես:
ԼՄ 1880, 1 ԲԼն

Ածովի հողը, ասովի խոսքը կենալ չի:
ԱՀ XI, 112 ԲԲ2

Ականջ ըրավ էլուն (օտարի), ազին տվավ
գելուն:
ԼՄ 1880, 9 ԲԼն

Ակոնքը (ա տ ա մ ն եր) քշփորեով փոր չի
կշտանա:

ԹՄԿ 66 ԹՖ/ԱՀ IX, 180 Պ/ԺԵԱ 233 Լ:

Ակուի կեղտը փոր չի կշտացու:

ՀՏՎ 2 ՇԲ/ՎՄ II, 135 Վ/ԱՀ VI, 76 Բ/ն

Աղբը քանի իրար տաս հոտը կեղնե:

ՄՄ 1880, 3 Բ/ն/Բ 1898, 378 ԴԲԵ/Մ 1886, 789
Բ/ն/ԹՄԿ 70 ԹՖ/ՀԱՎ 1893, 359 ՏԲԿ/ԱՀ XII,
103 ԱՀ

Աղբուր գդաղձ չուգե, կերթա-կիգա ալը կը
բուսնի:

Բ 1899, 805 ՀԳԲ

Աղբուրը վուր գա, աղբուր (ա դ բ ա կ ու յ տ)
կու կարվի:

ԹՄԿ 77 ԹՖ/

Աղեկ մանած էլներ, ուր խոր (հ ո բ) պատից
կախած կեղներ:

ԺԵԱ 186 Վ/ն/ԱՀ 6 ԱՀ/Մ 1880, 51 Բ/ն

Աղեկ մարդը խոսքի վրա կուգա:

ԵՀԳ 95 ԵՎԳ

Աղեկ չուր շեն տեղեր, խոսն ալ ավեր գե-
ղեր:

ՄՄ 1880, 6 Բ/ն

Աղեկ վարդն իր հողին վրա կը բուսնի:

Մ 1885, 422 ԽԲԲ

Աղեկ օրդ գեշի մի դարձնու:

ԱՀ 46 Ն/Բ/Բ 1899, 377 ՊԲ

Աղեկ օրիդ երեսիդ խնդացող շատ կըլլա:

Բ 1900, 427 ՄԲԳ

Աղեն աղնոց, խաթուն աղփնոց:

ՊՎ 133 Վ/ն

Աղին աղ է պետք, տաշտին՝ բրթխմոր:

ԱՀ 9 ԵԲԳ

Աղիին աղի կըսեն, անլիին՝ անլի:

Բ 1898, 332 ԴԲԵ/ԱՀ 5 ԱՀ

Աղն է սպանում մատաղին:

ԹՄԿ 72 ԹՖ/

Աղն է կերել մատաղը:

ԱՀ 4 ԵԲԳ

Աղվեսի հնարքը հավի գլխին ա:

ԱՀ 8 ԱՀ/ԺԵԱ 198 ՏԲԿ

Աղվեսը մարաքումը ծագ ա հանել՝ մեր քա-
զու հզուքունիցն ա (հ ե գ ու թ յ ու ն ի ց):

ՊԺԲ 43 ԱՀ/ԺԵԱ 238 ԿԱ/ՓԵԱ 91 ՇԲԿ

Աղվեսի վկան իր պոչն է:

ՓԵԱ 90 ՇԲԿ/ԺԵԱ 209 ՎԴԿ/ՄՀԲ 1889, 414 Լ:

Աղվես ուր (ի բ) պոչ վկա կը բռնե:

ԺԵԱ 176 Բ/ն/ԺԵԱ 208 ԴԲ/Բ 1898, 200 ԿԲ/ն/ԵԱ
15 ԱՀ/ԹՄԿ 68 ԹՖ/ԶԲ 59 ՉԵԺ

Աղվեսն վկա ուղեցին՝ պոչը գուլջ օվեց:

ԺԱԲ 110 ԱԲԳ/ԱՀ IX, 184 ՊԲ

Աղվեսին հարցրին վկատ ձվ է՝ ասավ՝ իմ

կուղին (պ ո չ) .

ԹՄԿ 68 ԹՖ/

Աղվեսի փախուստը մինչև բուրբուռ (մ ո բ-
թ ե գ ո բ ծ) խանութն է:

ԱՀ 5 ՊԲ/ԹՄԿ 69 ԹՖ/ՀԱՎ 1891, 118 ՏԲԿ

Աղվեսը փողոցումն ինչ բան ունե:

ԹՄԿ 72 ԹՖ/

Աղբատին գեղը քցա, թե չապրի՝ գեղը քցա:

ԴԱ 4 ՎԴԿ

Ամանաթը (ի պ ա հ տ ր վ ա ծ) հողն ա պահե:

ԴԱ 30 ՎԴԿ

Ամանաթ հացը փոր չի կշտացնե:

ՓԵԱ 91 ՇԲԿ

Ամառվա փուշը՝ ձմեռվա մուշը:

ԴԱ 8 ՎԴԿ/ՓԵԱ 91 ՇԲԿ/ԹՄԿ 75 ԹՖ/ԱՀ 29

Ն/Բ/ԺԵԱ 244 ԱՀ/ԺԵԱ 230 ՀԲ/ՎՄ II, 134

Վ/ն/ԱՀ 4 ՍԵՆ

Էս օրվան փուշը՝ վաղվան նուշը:

Բ 1898, 378 ԴԲԵ/ԱՀ VI, 76 Բ/ն

Աս օրվան նուշը՝ վաղվան փուշը:

Մ 1886, 45 ՏԲԿ

Ամռան քար՝ ձմռան պաշար:

ԱՀ VII—VIII, 487 ԱՀ

Ամառ ոք պարկես հովեր, ձմեռ կը փիցուս

(ա տ ա կ ե ց ն ե լ) կովեր:

ԱՀ VII—VIII, 487 ԱՀ

Ամառվան գողը ձմեռնը կը խոստովանի:

ԲԱ 8 ՂԲԲ

Ամանը կը շինեն՝ ունկը (կ ա ն ք) կը կպցնեն:

ԺԵԱ 233 ԱՀ/ԺԵԱ 181 ՄՀ

Ամենն ալ փլավի վրա կը վազին:

ՄՄ 1880, 8 Բ/ն

Ամեն ամս ամօրն չի բերե:

ՓՇԱ 91 ՇԲԿ

Ամեն ամսուր աղքատը աստված կը կշտացնէ:

ԱՀ 18 ԱԽԳ

Ամեն բանի բարակը կը կտրվի, մարդի՝ հասար:

ԱՇ 9 ԱՀ/ԵԱ 101 ԽԽԶ

Ամեն բան բարկընալին կը կտրի, մարդը՝ հաստնալին:

ԱՄ 1880, 1 ԲԵ/ՀԺՀ ՎՈ, 110 ՎԵ/ԺԵԱ 194 ՏԲԱ

Ամեն բան իր գինն ունի:

ԹՄԿ 71 ԹՖԱ/ԱԺԲ 85 ԲԵԲ

Ամեն բանի սկիզբն է դժվար:

ԳԺԲ 43 ԱՀ/Բ 1899, 650 ԽԵ/ԳԺԲ 43 ԱՀԱ

Ամեն գլխեն ձեն մը կը գա:

Բ 1898, 302 ԽԵ

Ամեն դարիվեր (վերելք) ունի իր դարի-դուր (վարելք):

ԹՄԿ 70 ԹՖԱ/ԳԲ 119 ԱԼԲ

Զկա դարիդուր, վուր դարիվեր չունենա:

ԹՄԿ 148 ԹՖԱ

Ամեն եզ մեկ վարոցով (նիպոտ) չը քշեն:

ԱՀ ՄՈ, 98 ԱՀ

Ամեն նրուսադեմ էրթցող Հաջի չըլար:

ԱՀԱ 3 ԳԼ/ՀԱՎ 1890, 289 ՏԲԱ

Ամեն ինչի կարմիր ներկը չի սագի:

ԱՇ 5 ԱՀԱ

Ամեն ինչ բաց ներկելը լավ չէ:

ՓՇԱ 91 ՇԲԿ/ԹՄԿ 69 ԹՖԱ

Ամեն խորոզի ձանը իրեն բունի մեջ բարձր կելլի:

ԱՀ 59 ԵԽԶ

Ամեն խոստովանանք տերտերոջ չըսվիր:

ԵՀԳ 98 ԵԿԴ

Ամեն դուռ (քոչուս) իրեն կտուցով կուտե:

ԱՀ 50 ԵԽԶ

Ամեն ծաղիկ իրա հոտը ունի:

ԳԱ 4 ՎԴԱ/ՓՇԱ 91 ՇԲԿ/ԹՄԿ 75 ԹՖԱ 2Բ 64 2ՀԺԲ 1898, 378 ԴԲԲ

Ամեն ծաղիկից մեկ հոտ կիգա:

ԱՀ ՄՈ, 75 ԲԵ/ԱՀ ՄՈ, 98 ԱՀ

Ամեն ծառ շամի (սոնի) չի բլի:

ԱՀ ՄՈ, 112 ԲԲԶ

Ամեն ծակ (որկոր) իր նափաղեն (կեր)

կուգե:

ՓՇԱ 92 ՇԲԿ

Ամեն կիճոռ բազազ (կտորեղեն ծախոդ) չի դառնա:

ԹՄԿ 74 ԹՖԱ

Ամեն հավը հետ ուր երամին:

ԱՀ ՄՈ, 76 ԲԵ/ԱՀ ՄՈ, 98 ԱՀ/Մ 1885, 423 ԶԱԲ

Ամեն հավկիթ երկու դեղնուց չ'ունենար:

ԱԱ 8 ԳԼԱ

Ամենուն հոգնած տեղը խան (իջևան) չի շինվիր:

ԵՀԳ 98 ԵԿԴ/ԱՀ 1895, 293 ՏԲԱ

Ամեն ձորից մի ձեն ա գալի:

ԱՀ 5 ԱՀ/ՓՇԱ 91 ՇԲԿ

Ամեն դուռ (քոչուս) իր գուրբին (երամ) ա ման գալի:

ԱՀ 2 ԱՀԱ

Ամեն դուռ բունի բան չկա, լորը բուսվ թե չէ՝ «հեղինեղ» ետևիցն ա:

ՓՇԱ 92 ՇԲԿ/ԱՀ 6 ԱՀԱ

Ամեն մարդ իրա դարդը կասի:

ԳԱ 19 ՎԴԱ/ԹՄԿ 72 ԹՖԱ

Ամեն մարդ իր դարդը կը հոգա:

ԱՀ ՄՈ, 180 ԳԼԱ

Ամեն մարդի դարդ իրան ցավ կը տա:

ԱՀ 5 ԱՀԱ

Ամեն փարդի դարտը իրան համար դավա (ուղտ) է:

ՓՇԱ 91 ՇԲԿ

Ամեն մարդ իր կարաստը կուտա:

Բ 1899, 378 ԳԼԱ

Ամեն մարդ իր վարդանը կուտա:

ԵՀԳ 98 ԵԿԴ

Հերթն (յոլաբաբան յոլաբաբ) իր Բավին կուտա:

ՀԱ 209 ԱՀԱ

Հերթն իր Մարկոսը կուտա:

Բ 1899, 479 ԿԵ/Բ 1900, 188 ՄԲԶ

Ամեն մարդուն իր յարեն (վերք) է ցավ տալի:

ԹՄԿ 71 ԹՖԱ Բ 1899, 378 ԳԼԱ

Ամեն մարդ իրեն տունը, հավերն ալ իրենց բունը:

ԱՀ 28 ԵԽԶ/ՀԱՎ 1892, 184 ՏԲԱ/ՀԱՎ 1887, 175

Խոջ/ԳՀԿ 1854 ԵԿԴ

Ամեն մարդ իրեն էլը կը բշխ:
ԺԱԲ 110 ԱԽԳ/ԱՀ IX, 180 ՊԼ

Ամեն մարդ իր ձին է բշխում:
ԹՄԿ 78 ԹՖԼ

Ամեն մարդ իր փոսը կը ցնեն:
ՓՇԱ 91 ՇԲԿ/ԺԱԲ 88 ԱԽԳ/ՀԱՎ 1890, 289 ՏԲԱ

Ամեն մարդի հավատալ չի լինի:
ՓՇԱ 91 ՇԲԿ

Ամեն մարդ իրեն կարին ընկածը կենն:
ՆՆ 481 ՇԲԿ

Ամեն մարդ մեկ-մեկ խելքի կը ծառայեն:
Բ 1899, 378 ՊԼ

Ամեն մարդ էլ մեկ չի ըլնի:
ԺԵԱ 217 ՎԳԱ

Ամեն մարդի մեղք իրանից կուզեն:
ՓՇԱ 91 ՇԲԿ

Ամեն մարդ իրեն գլխարկը բող բոնն, օր
չընկնի:
Բ 1898, 472 ԲԴ

Ամեն մարդ ալ դգալ կը շինեն, ամա մարիֆարը
(շոքոքոք) կորը շիտակ բերելն է:
ԱՀ IX, 180 ՊԼ

Ամեն մարդ իրեն լոշին (լա վաշ) է տեղ անում:
ԱՀ 6 ԵԲԼ

Ամեն մարդու սրտին մեջ ասլանն (անյուն)
մը կա պառկած:
ԱՀ IX, 180 ՊԼ

Ամեն մարդ ալ ձուք ծամե կը, ամա արաբի
աղջիկը լեզբը (համբ) հանն կը:
ԺԵԱ 247 ՀԴԿ

Ամեն մարդու շապիկն իրան ջանին (մարմ-
նին) մոտիկ է:
ՀՏՎ 2 ՇԲԿ

Ամեն մարդ ալ ֆնտխին (կաղին) մեջը,
գեյթինին (ծիթապտուն) դուրսը կը
փնտռն, քի ոտն:
ՀԱՎ 1892, 183 ՏԲԱ

Ամեն մարդ իրեն մուշտին (բոունցք) քար
կը կարծեն:
ԺԱԲ 116 ԱԽԳ

Ամեն մարդ իր հավան (եղանակ) կը շալե
(նվագել):
ԱՀ 44 ՆԻՉ

Ամեն մարդ իր գիտցածը կը խոսի:
ՀՄ 1890, 11 ԲԻՆ
Հայկական առածանի-8

Ամեն բոլոգի (գոյակ) տակ մի գլուխ կա:
ԱՀ VI, 76 ԲԻՆ

Ամեն ոչխար իրա դմակը կը պահեն:
ԹՄԿ 71 ԹՖԼ

Ամպերը չեկած, սելավն եկավ տարավ:
ԱՀ 19 ԵԲԼ

Ամպի գոռալը անձրևի նշան է:
ՓՇԱ 92 ՇԲԿ/ՀԱՎ 1890, 289, 164 ՏԲԱ

Անադուն (անանց հատիկ) շաղագի քարն
էլ չի պտիտ գալիս:
ԱԺԲ 85 ԲԻՆ/ԹՄԿ 76 ԹՖԼ

Անասունն տեղը կաց, անարխան (անօգնա-
կան) տեղը մի կենա:
ԺԵԱ 217 ՎԳԱ/ՊԺԲ 44 ԱՀ

Անբանացնիլ (չգործածվող) բուրը կը
ժանգոտի:
ԱԺԲ 85 ԲԻՆ

Անգանն էնդու համա չէ մինձանում՝ վուր
շատ բան է իմանում:
ԹՄԿ 65 ԹՖԼ/ՓՇԱ 92 ՇԲԿ

Անգետ մարդու համար շիպն ու շաքարը
մեկ ա:
ԱՀ XII, 98 ԱՀ

Անգոր խաշին՝ մն (թե) խունկ էս ծխն, մն
փթիլ:
ՎՍ I, 121 ՎԻ

Անխելքի հացը խելոքի փորն է:
ՆՆ 481 ՇԲԿ/ԹՄԿ 70 ԹՖԼ/ԱՀ 35 ՆԻՉ/ՀԺՀ VII,
99 ԽԲԼ/Բ 1899, 652 ԽԻՆ/ԵՀԴ 104 ԵԴԴ/ԱՀ IX,
185 ՊԼ/ԱՀ 34 ԱՀ/ԺԵԱ 195 ՏԲԱ/ՀԺՀ VII, 90
ԱՀ/ՊԼ 58 ՎԳԱ/ՎՍ II, 142 ՎԻ

Անհախ (անվարձ) կըլի, անհաշ չիլի
(մշակի մասին):
ԹՄԿ 66 ԹՖԼ

Անձամբ ըրածին դարման չը կա:
ՀՄ 1890, 2 ԲԻՆ

Անձրևի ծեծածը կարկուտն էլ կը ծեծի:
ՀԺՀ VII, 94 ՎԳԱ

Անձրև օրը հավերին ջուր տվող շատ կըլնի:
ԺԵԱ 217 ՎԳԱ/ՓՇԱ 93 ՇԲԿ/Բ 1898, 183 ԿԲԼ/ԱՀ
VI, 76 ԲԻՆ/ՊԴ 133 ՎԻՆ/ԵՀԴ 98 ԵԴԴ/ԱՀ 73
ԱԲԼ/ԱՀ IX, 182 ՊԼ/ԺԵԱ 230 ՀԲ

Անձրև օր նոոոքան (չբորդան) խաշար
(գործիք) չեն իտա:
ՎՍ I, 122 ՎԻ

Անմորազատու սրբին խունկ ու մոմ տանող
չի ըլնի:

ԱՇ 9 Ա₂տ

Անօրինի քրին խաշլամային (խաշամ միս)
հոտը շատ անուշ կու գա:
ՀԱՂ 1892, 183 Տրս

Անօրոյուն—անամորոյուն:

ԱՂ 19 Ա₂տ

Անողը պրծավ, ասողը՝ ոչ:

ՀժՀ VII, 101 Ղբբ/ծնԱ 217 Վղս/ԱՇ 2 Ա₂տ/ԹՄԿ
65 ԹՖ/ԳԹ 111 Սլմ/ՓՇԱ 93 Շբհ

Անուշ հոտը վարդից կուգեն, մարդկութունը
մարդից կուգեն:

ԱՇ 7 Ա₂տ

Ան որ տուն չէ շինեք՝ գինա քե սուն ու գե-
րան մեջն է բուսեր:

ՀՄ 1880, 6 ԲԼն

Անշուր շաղացը ական չի աղալ:

ՀժՀ VII, 77 Աստ

Անտեր ժամին սատանեքը տեր կլնին:

ՓՇԱ 93 Շբհ/ԹՄԿ 71 ԹՖ

Անտեր մալը (ապրանք) յաղին (գիշակեր)
կը տանի:

ԳԱ 22 Վղս

Անտեր մալին տեր մի լինի:

ՀՄ 1880, 1 ԲԼն/ՀԱՂ 1890, 289 Տրս

Անտեր մալին տեր շատ կա:

Բ 1899, 651 Խն

Անտեր ոշխարը գելը կուտի:

ԷԱ 9 Ա₁₂

Անտիրական մեռելը անարտասունք կը բաղվի:

ԱՇ 9 Ա₂տ

Անցավել գլխը ավետարանի տակ չեն դնի:

ՀՏՎ 2 Շբհ/ՎՍ 1, 124 Վն/ծնԱ 176 ԲԼն

Անդալ (անհոգ) գլխը, զամաղալի
(աղմուկ) տակ չեն դնի:

ԱՇ 8 Ա₂տ

Անցավիլ վուխս մի ցավեցնի:

ԹՄԿ 75 ԹՖ

Աշխարհքս ոնց ես գիտում:—Քեզ նման:

ՀժՀ VII, 77 Աստ/ՀՄ 1880, 7 ԲԼն/ԱՂ VI, 77
ԲԼն/ԱՂ 1895, 54 Տրս

Աշխարհքս բաճուկին (աշխատավորին)
տ:

ԷԱ 117 Խտ

Աշխարհքս կշտում (կշտանալիք) չկա:

ԱՂ 72 Նխ

Աշխարհքը դմակ, դռաղը (նարայիկ, քաշ)
դանակ:

ԹՄԿ 75 ԹՖ/ԱՂ VII—VIII, 163 Ա₁₂/Մ 1895, 423
ՀԼԲ/ՎՍ 1, 122 Վն

Աշխարհքը դմակ, խեղճը դանակ:

ԱՇ 1 Ա₂տ

Աշխարհքը դմակ, մարդը դանակ:

ԱժԲ 85 Գնբ/ԺԱԲ 95 Ախ/ԿՇ 1 Ղբբ/ՓՇԱ 93
Շբհ/ԱՂ VI, 74 ԲԼն/ծնԱ 209 Վղս/ԱՇ 1 Ա₂տ/ԹՄԿ
65 ԹՖ

Աշխարհքս դմակ ա, մարդս դանակ ա. հն
կարի, հն ուտի:

ՀժՀ VII, 77 Աստ/ծնԱ 208 Գղ/ՁԲ 59 ՁԳ, ԹՄԿ
65 ԹՖ/ծնԱ 241 Օղ

Աշխարհքս սանդուխք է՝ մեկը ելնում է, մեկը
վեր գալի:

ՎԱ 2 Վղս/ԳԹ 44 Ա₂տ/ՀՏՎ 2 Շբհ/ԹՄԿ 66
ԹՖ/ԱՂ 87 Նխ/ԿՇ 1 Ղբբ/ԱՂ IX, 181 Գլս/ծնԱ
109 Խտ/ծնԱ 199 Տրս

Աշխարհքս շարխ (անիվ) է, պտուտ է գալի:

ԹՄԿ 69 ԹՖ/ԱՂ 86 Գղս/ծնԱ 247 Հղ

Աշխարհքը շարխ է, կրնաս՝ դառու ու կեր:

ծնԱ 247 Հղ

Աշղի խաղը որ հատնի, ճեյնիմ—ճեյնիմ կանի:

ԳԱ 12 Վղս/ԹՄԿ 70 ԹՖ/ծնԱ 241 Օղ

Մարբու (գոռաս) խաղ որ խլոնի (լրա-
նա) նեյնիմ—նեյնիմ կընկնի:

ՎՍ 1, 132 Վն/ՆՆ 516 Շբհ

Աշք վեր արդարին արա, ականջ՝ վեր մեղա-
վորին:

ԱՂ 32 ԲԼ

Աշքդ բաց, էնելդ (օրհաս) դիմաց:

ՃՀԳ 97 Նղ

Աշքդ բաց, մեղքդ լաց:

ԳԹ 120 Սլմ

Աշքդ բաց, չէ նե (թե չէ) կը բանան:

ԱՂ 52 Նխ

Աշքն արդար լավ ա, քանց միտքը մեղավոր:

ԱՂ XI, 112 ԲԼն/ՓՇԱ 94 Շբհ/ԹՄԿ 65 ԹՖ/ՎՍ 1,
122 Վն

Աշքը ինչքան բարձրանա, ունքից վերն չի
բարձրանալ:

ծնԱ 241 Օղ/ԳԹ 44 Ա₂տ/ԱՂ 18 Գլս/ՓՇԱ 94
Շբհ/ԹՄԿ 77 ԹՖ/ԱՂ XII, 97 ԱԽ

Աշքը տեսածն էր վախենա:

ՆՆ 182 ՇԲԿ/ԺԵԱ 200 ՏԲԿ/ԹՄԿ 72 ԹՖԷ

Աշքի տեսածը հաստատ է, քանց անկաշի
լսածը:

ՓՇԱ 94 ՇԲԿ/ԹՄԿ 74 ԹՖԷ/ԱԺԲ 85 ԲԵԲ

Աշքը տեսնի՝ սիրտը կուզե:

ԺԱԲ 83 ԱԽԳ

Աշքի շտեմարկունը անձի կուտարկուն ա:

ԱՀ XI, 112 ԲԲԷ/ԵԱ 104 ԽԱՂ/ԺԱԲ 82 ԱԽԳ

Աշքն ինչ տեսնի էն կանի:

ՊԺԲ 44 ԱՀԱ/ԱՇ 9 ԱՀԱ

Ապրի ապրեցնողը, ծաղկի ծաղկեցնողը:

ԹՄԿ 78 ԹՖԷ

Ապապրանքով (պ ա տ վ եր ո վ) վուրքի չի
շինվի:

ԹՄԿ 70 ԹՖԷ

Ապուր կեր՝ դուր ել, փլավ կեր՝ լեռ ել:

Բ 1900, 427 ՄԲԳ

Ավ (ո ր ս) գնացող բազին (բ ա ր ա կ) հետ-
կից կը մանչնան:

ՃԵԱ 247 ՀԳԿ

Ապրըշում (մ ե տ ա ք ս) բրդի տեղ չի ծախվի:

ՃԵԱ 256 ՇԱԲ

Առանց արևոք էլ լիսը կը բացվի:

ԱՇ 6 ԱՀԱ/ՓՇԱ 94 ՇԲԿ/ԹՄԿ 73 ԹՖԷ/ԺԵԱ 176
ԲԷԷ/ԱՀ XII, 97 ԱՀԷ

Առանց անիլ (ն վ ա գ ե լ) չեն խաղա:

ԱՇ 7 ԱՀԱ

Առանց իշի գլխի հարսնիք չիլի:

ԹՄԿ 68 ԹՖԷ/ԲԷ 111

Առանց խաշ (թ ր խ մ ո ր) խմոր չի դառնա:

ԹՄԿ 72 ԹՖԷ

Առանց կրակի ծուխ չի ինիլ:

ՀԱՎ 1930, 361 ՀԲԲ

Առանց շուն գեղ չի բլի:

ԹՄԿ 71 ԹՖԷ

Առանց ոստի ծառ չըլլար:

ԱԱ 20 ՊԼԱ

Առաջ ապեղը քեզ խրե, ետո մախաթը (մ ե ծ
ա ս ե ղ) ընկերիդ:

ՓՇԱ 94 ՇԲԿ/ԱՇԳ 72 ԱԲԲ/ԼՄ 1880, 43 ԲԷԷ/ՈՒԶ
137 ԶԲ/ԺԵԱ 193 ՏԲԿ

Առաջ ասեղը քեզ խրե, նոր մախաթը հարե-
վանիդ:

ՃԵԱ 218 ՎԳԷ/ԱՇ 3 ԱՀԱ

Առաջ ասեղը քեզ խրե, նոր մախաթը:

ԱՀ XII, 97 ԱՀԷ

Առաջ գլխին, ետո ոտին:

ԱՇ 6 ԱՀԱ

Առաջ գլուխը, ետո ոտը:

ՓՇԱ 94 ՇԲԿ

Առաջի քիքեն (պ ա տ ա ո) համեղ կընի:

ՃԵԱ 218 ՎԳԷ/ԱՇ 10 ԱՀԱ

Առաջի թիքին թիքա չի հառնի:

ԹՄԿ 68 ԹՖԷ/ՈՒԶ 135 ԶԲ

Առաջ լուծն ու կամդ պատրաստիր, հետո
գիծ մոզու ականջիցը բռնիր:

ԱԺԲ 83 ԲԷԷ/ԳԲ 121 ՍԼԲ

Առաջ կեր, վերջը զոհացիր:

Բ 1899, 378 ՊԼԱ/Բ 1898, 315 ԲԷԷ/ԱՀ IX, 186 ՊԼԱ

Առաջնախոսը չի գիտի, թե ետնախոսի փո-
րումը ինչ կա:

ԱՀ 32 ՀԱ

Առջի սեք, առջի բարի:

ԱՀ IX, 181 ՊԼԱ

Առջը քառսուն խաղ գիտե, քառսունն էլ տան-
ծին պոչին է:

ՃԱԲ 104 ԱԽԳ/Բ 1898, 378 ԴԲԷ/ԱՀ 57 ՆԲԷ/ԵԱ
120 ԽԱՂ/ՈՒԶ 137 ԶԲ

Առջի խաղը տանձի համար է:

ԹՄԿ 68 ԹՖԷ/ԱՀ VI, 75 ԲԷԷ/Բ 1899, 378 ՊԼԱ

Առջին հարկի ֆանդ (հ ն ա ր ք) ունի, սաղ
(ա մ ր ո ղ շ) խնձորի գլխին ա:

ԱՇ 9 ԱՀԱ/ԺԵԱ 247 ՀԳԿ

Առուն իր բմբից վերև չի նիլնի (բ ա ր ծ ր ա-
ն ա լ):

ԱՇ 7 ԱՀԱ

Ասեցին էշին փալանը (հ ա մ ե տ) դյուզացրու
(ո լ ղ ղ ե լ), շուտ տվեց փորին տակը քցեց:

ԱՀ 33 ՀԲԲ

Աստված ազատի լապտրակի (ն ա պ ա ս-
տ ա կ) քացուց:

ՃԵԱ 218 ՎԳԷ/ԱՇ 3 ԱՀԱ/ՀՏԿ 11 ՇԲԿ/ԱՀ VI, 74
ԲԷԷ/ԱՀ VII—VIII, 458 ԱՀԷ

Աստոծ ազատի լվի բռնցքից:

ԱՇ 3 ԱՀԱ/ՃԵԱ 218 ՎԳԷ

Աստոծ եղե մոմ վառողին՝ եղե մոմ կը տա,
մեղրե մոմ վառողին՝ մեղրե մոմ:

ՀԺՀ VII, 77 Աստ/Բ 1900, 563 ԿՄ/ՓՇԱ 95

Աստված փլավ ուտողին փլավ կուտւո, ժածիկ (բանջարով պանի) ուտողին՝ ժածիկ:

ՎՍ 1, 122 Վն

Աստոծ մատաղը կը տենի՝ փետը կը հասցնի:

ԱՇ 7 Աշտ/ՓՇԱ 94 Շրկ

Աստոծ օխնել ա «հան», օխնել ա «շեն», անիծել ա «հա ու շեն»:

ԱՀ XI, 112 Բրշ

Աստված որ ագոավի ձենը լսի՝ Վարդեվորին ձին կը դնի:

ԳԱ 1 Վղղ/ՊՃԲ 43 Աշտ/ՀՏՎ 1 Շրկ/ՄՀԹ 1859, 414 Լւթ/ՄԿ 75 ԹՖ/ԺԵԱ 173 Խտ/Մ 1885, 423 ՂԼԹ/ՊՎ 142 Վն/ԺԵԱ 231 ՀԹ/Ս 214 Սլ/ԺԵԱ 207 Արճ

Աստված որ քոս աշնդուհ (աշնդ) ախաշէնա, Վարդեվորին ձուհ կը դնա:

ԺԵԱ 168 ԱՀ/ԱՀ Վ1, 74 Բր/ՇԿ 15 Շախ

Աստվան խոսքը էքվընքան (վաղվան) կարմունջ է:

ԱՂ 32 Ախյ/ԱՀ XI, 113 Բրշ

Ավագի վրա հիմք շեն դնի:

ԱՇ 8 Աշտ/ԺԵԱ 181 Մ2

Ատամները քափած շունը պղզած կը հաշա:

ԱՇ 8 Աշտ/ԺԵԱ 296 Վղղ

Ատե առականը, քաղե սիրականը:

Բ 1898, 133 Կր/ԱՀ XI, 112 Բրշ

Արած ցեխին մեկ փարշ (կուժ) ջուրն էլ հերիք է:

ՓՇԱ 96 Շրկ/ԹՄԿ 74 ԹՖ/ՀՃՀ Վ11, 103 Ղրր

Արեը որ հեկի, աստղերը կը խավարեն:

ՊՃԲ 45 Աշտ

Արեւ իրան լուսն ունի, լուսնյակն էլ իրանը:

ՀՏՎ 1 Շրկ

Արքունը չը ֆուս (շրջել) բնած մարդու ետե:

ՎՍ 1, 122 Վն

Արծվի շինած, մկենքի քանդած:

ԱՇ 4 Աշտ/ԺԵԱ 186 Վն ԱՀ Վ11—Վ111, 485 ԱՀ2

Արկսրե դուր փետե դոանը մուննաք (խընդիրք. կախումն) ա ընկել:

ՀՃՀ Վ11, 77 Ատտ/ՈԻԶ 137 ԶԹ/ՎՍ 11, 148 Վն

Արշ կամ լծել հեշտ է, աղբ վերցնել դժվար է:

ԼԻՄ 1880, 2 Բր

Արջի հացը մարդի փորքմ չի մնա:

ԱՇ 8 Աշտ

Արջն ասեր է՝ բանից չեմ վախենա, էրկու աղբոր մոտեն կը վախենամ:

ԱՀ Վ1, 75 Բր/ԱՀ 1895, 16 Վն

Արջ ու պար, ով ա տեսն:

ՀՃՀ Վ11, 76 Ատտ/ԺԵԱ 238 Կղղ/ԺԵԱ 173 Խտտ/ԱՀ XII, 98 ԱՀ2

Արջ ու դիվան (դատաստան):

ՀՃՀ Վ11, 89 ԱՀ2

Արունն արնով շեն լվանա, ջրով կը լվանան:

ԹՄԿ 67 ԹՖԼ

Արք (հարգ) ունեցող՝ նագ կանի:

ԿՇ 16 Ղրր

Բարը (արժանի) բարին չը գտնի, ախ բաշելեն կը մեռնի:

ԱՇ 10 Աշտ

Բալքին (բերվալ) ցաներ են, չի բուսն:

ՖԱԼ 149 Վն

Բաղնիսից անքրտնել շեն դուրս գա:

ՓՇԱ 96 Շրկ

Բաղումդ քե ծիրան կա, բարով-աստծու բարին էլ կա:

ԳԱ 25 Վղղ

Բամբակը կրակի քով (մոտ) շեն դնի:

ՆՆ 485 Շրկ

Բարմագ (քաղցու) ուտողի գտալը գոտկումը կինի (կլինի):

ԿՇ 18 Ղրր ՀԱՎ 1930, 360 Ղրր

Բանը՝ կը հանե սրտի գամը (մեխ):

ԱՀ 39 Նրջ/ԲՀ 403 Կր/ԺԱԲ 94 Ախյ/Բ 1900, 564 ԿԼ

Բանը որ չվերցնես տասը մատով, կը մնա տասը տարով:

ԱՂ 31 Աշտ

Բանը տանին գլուխ կը գա:

ԱՇ 12 Աշտ/ԳԱ 32 Վղղ/ԹՄԿ 81 ԹՖ/ՆՆ 485

Բանձը սարի կատարին, քամի-բորան սաղ տարին:

ԱՇ 11 Աշտ/ԺԵԱ 201 Տրղ/Բ 1898, 133 Կր

Բառառը (վարսավիր) գիտե արուն էլած տամարը (երակ):

ՆՆ 485 Շրկ

Բարդին կուսցենս, քեզ վրա կընկնի:

ԱժԲ 86 Բրր

Բարիկենդանին կեքակուրը շատ կըլնի:

ԳԱ 10 Վղղ

- Բարկ (բ ե ժ) բոնիբը՝ բարկ (կ ր ք ո տ) էրիկ
մի կարծե:
ՀԱ 205 ԱԿՆ
- Բարկ կրակը կոնեբուն (կ ո ն դ) մեջն է:
Բ 1898, 302 ԽՆ
- Բարուր-գյուլեն (վ ա դ ո դ և փ ա մ փ ու շ տ)
օր քաղաքական էղնի՝ (լ ի ն ի) կրակողը
շատ կեղնի:
ՀՏՎ 3 ՇԲԿ
- Բաց ամանը շունն ալ կը լիգե, կատուն ալ:
Բ 1898, 378 ԴԲԲ/ՀԱՎ 1830, 164 ՏԲԿ
- Բաց տվածեդ, փակ տուր:
ԱՆ 32 ՆԽԶ
- Բեռը շալկողի շալակին կը դնեն:
ՄԹ 3 ՇԲԿ
- Բերանդ բանալուն, աչքդ բաց:
ԺԱԲ 99 ԱԽԳ/ԱՆ 34 ՆԽԶ/Բ 1898, 133 ԿԲՆ/Բ
1899, 478 ԿՆ/Բ 1898, 315 ԲԴ
- Բերանը սրտին էվելցուկը կը գուրցե (ն ա յ տ-
ն է յ):
ԺԱ 11, 66
- Բերանդ ցավելուն տեղ, բող ոտդ ցավի:
ԱՇ 12 Աճա/ԺԵԱ 176 ԲԼՆ/ՎՍ 1, 127 ՎՆ/Բ 1898,
333 ԴԲԲ
- Բերնով ուղեմ, ինչով ուտեմ:
ԱՆ Վ1, 77 ԲԼՆ/ԱՆ 1X, 189 ՊԼՍ/ԺԵԱ 244 ԱԿՆ/ԺԵԱ
193 ՏԲԿ/ԵԱ 109 ԽԽԶ
- Բղի գլխին բոնցքով տալ չի քլնի:
ԺԵԱ 218 ՎԴԿ/ՊԺԲ 45 Աճա/ԺԵԱ 241 ՕձԿ/ԹՄԿ
81 ԹՖԼ
- Բղի գլխին բոնցքով չէն տալ:
ՓՇԱ 96 ՇԲԿ/ՆՆ 486 ՇԲԿ/ԺԵԱ 178 ԲԼՆ
- Բիբ (մ ե կ) քլի ու փիբ (ը ն տ ի բ) քլի:
ԹՄԿ 81 ԹՖԼ
- Բոբիկ ոտը օրական մաշակարի (կ ո շ կ ա-
կ ա ր ի) դռանն ա:
ԱՇ 12 Աճա/ՀՏՎ 3 ՇԲԿ/ԱՆ Վ1, 78 ԲԼՆ/ԷԱ 3
ԱԼԶ/ԺԵԱ 181 ՄԶ
- Բոգ (գ ո ը շ ա գ ու յ ն) ձին գարի չի ուտի:
ԱՇ 11 Աճա
- Բոշի եղն ուր շատ քլնի՝ կեսն էլ հետեւը կը
քսի:
ԺԵԱ 218 ՎԴԿ/ԱՆ XVIII, 33 ԱԼԶ/ԱՇ 65 Աճա
- Զորնի (հ ո լ ի վ) եղն օր շատ էղնի՝ դադի-
նակին (ձ ե ո ն ա փ ա յ տ) կը քսի:
ՆՆ 321 ՇԲԿ/ԵԱ 107 ԽԽԶ/ՀԱՎ 1890, 289
- Բոստանչուն (բ ա ն ջ ա ր ա ք ու յ ծ) ընծան՝
կամ սեխ կըլի, կամ ձմերուկ:
ԲԱ 12 ԵԲԿ/ԴԹ 112 ՍԼԴ 4Շ 18 ՂԲԲ
- Բոստանչուն սերմ չեն ծախի:
ԱՇ 12 Աճա/ՓՇԱ 97 ՇԲԿ/Մ 1885, 429
- Բոցման (բ ո ց ա վ ա ո) բնդիբը հաց չի քլսե:
ՀՏՎ 3 ՇԲԿ
- Բոքոնի ջոշը (մ ե ծ) խմորի շատեն կըլի:
ԴԹ 122 ՍԼԴ
- Բոնե գքո միս, խղնա գքո ընկերին:
ԼՄ 1880, 11 ԲԼՆ/ԺԵԱ 181 ՄԶ
- Բրդուն մի մթան՝ (մ ր ու ք յ ա ն մ ե ջ) կնծի
կով մի կթան:
ԺԵԱ 282 ԱԼԶ/ԱՆ Վ1, 78 ԲԼՆ/Մ 1885, 423 ՂԲԲ
1898, 413 ԴԲԲ
- Բրդըլի բարեկամ միշտ ընկած (խ ո ո վ) է:
ԼՄ 1880, 12 ԲԼՆ
- Բրուտը իրա շինած ամանի աստվածն է:
ՄԹ 3 ՇԲԿ
- Գագ մը չը քաշի, մագ մը կը քաշի:
ԱՇ 13 Աճա
- Գայլի բերենն ոչխար չ'ազատիլ:
ԱՆ 34 ՆԽԶ/ԹՄԿ 85 ԹՖԼ
- Գառը գլխու բերանն է ընկեի:
ՓՇԱ 97 ՇԲԿ
- Գալուն աչիցը առավ:
ՀԱ 205 ԱԿՆ
- Գալու աչքերն էն ալվեսին վարպետ շինել:
ՊԺԲ 46 Աճա
- Գալուն տեսածը տիրուն խեւը (շ ա հ) չը կա:
Բ 1890, 354 ԲԴ
- Գալուն տունը պատերմա (ա պ ու խ տ) չի
մնար:
ՀԱ 205 ԱԿՆ
- Գառը գլխին ռաստ էկավ (ն ա ն դ ի պ ե լ),
վաճ գառին:
ԱՇ 14 Աճա
- Գառը գլխի բոնին (ե ք ա խ) ընկավ՝ էնա
հոգին դոխքն ընկավ:
ԱՇ 14 Աճա
- Գառնով փլավն էլ ամեն օր ուտիլ չի քլում:
ՊԺԲ 46 Աճա

Գնա կալս, իմանաս հալս:

ԱՂ 31 ՍԼԲ

Գարնան արարը՝ ձմռան գարա է:

ԱՂ 31 ԱԽԳ

Գարնան էքսեն (ե տ է ի ց) աշուն է, ան փերթն (կ տ ո ր) ալ ան կաշուն է:

ՀԱ 205 ԱԿՆ

Գարունը կիյնա (կ ր ց կ ց ի) կոնեկուտ, ձմեռը կիյնա դոնե-դուտ:

ԺԱ 11, 73

Գդալից մինչև բերան շատ համբա կա:

ԱՂ 31 ԵԲԳ

Գել կուզի ջորի՝ ուտի, ամա չի կենա (կ ա-ր ո ղ ա ն ա լ):

ԺԵԱ 256 ԵտԻ

Գել որ վախենա, գիշերով կան (մ ա ն)՝ չի գա:

ՎՍ 1, 124 ՎՆ

Գելը իրա հոգեհանը գիտի:

ԺԵԱ 233 ԼԵ/ԺԵԱ 176 ԲԼՆ

Գելը համբարանը (հ ա շ ի վ) չի գիդի:

ԹՄԿ 85 ԹՓԼ

Գելը որ ամալ օրից վախենա՝ մի շուշալա (գ լ խ ի ծ ա ծ կ ո ց) կը կարի:

ԺԵԱ 210 ՎԳՄ

Գելն օր ամալեն վախենե՛ր՝ ուրիշ բերդ մի կը շիղկը (կ ա ո ու ց ե լ):

ԱՀ VII—VIII, 489 ԱԼԷ/ԼՄ 1880, 12 ԲԼՆ

Գել ամալեն վախար՝ ամալ օր չէր պլամը-տեք:

ԼՄ 1880, 14 ԲԼՆ

Գելն ամալ օր շատ ա տևեք:

Մ 1885, 423 ՂԼԹ

Գելի աճունն է դուս էկել, աղվեսը աշխարհի քանդեց:

ԳԱ 58 ՎԳՄ/ՓԵԱ 98 ԵԲԳ/ԱՀ VI, 78 ԲԼՆ/ԹՄԿ 85 ԹՓԼ/ԺԵԱ 207 ԱԲԺ/ՎՍ I, 124 ՎՆ/ՄՀ 23 ԼԵ/ՀԺՀ VII, 104 ՂԵԲ/ԺԵԱ 199 ՏԵՄ/Մ 1885, 423 ՂԼԹ

Գիլի անուանն ա բեղնամ (վ ա տ ա հ ա մ-բ ա վ), չաղկալնեքը մարդու փոր դուս կը տան:

ԺԵԱ 234 ԼԵ/ԱՀ 14 ԱԶԳ

Գիլինը անուանն է՝ ուտե էլ գել է, չուտե էլ գել է:

ԹՄԿ 86 ԹՓԼ/ԱՂ 2 ՍԵՆ

Գելի նետ ախպերություն չի արվի:

ԱՀ 14 ԱԶԳ

Գիլի աղբրություն մի անի:

ՓԵԱ 98 ԵԲԿ

Գելիցը վախցողը ոշխար չի անիլ:

ԱՀ XI, 112 ԲԲԷ

Գելին բեռի ըսե մինչև կարմունջն անցնիս:

ԺԱ 11, 79

Գելխեղդ շան գլուխը գիլի փորն ա:

ԺԲԱ 210 ՎԳՄ/ԱՀ VI, 79 ԲԼՆ/ԱՀ XI, 99 ԱԼԷ/ԱՀ 20 ԱԶԳ

Գելն ընկավ սուրուի (հ ո տ) մեջը՝ վայ մեկի տիրոջը:

ՄԹ 4 ԵԲԿ

Գելն ինչ գիտե ջորին բանգ ա:

ՀԺՀ VII, 79 ԱՍՄ/ՀԺՀ VII, 104 ՂԵԲ/ՍՆ 28 ԶԳԳ/ՆՆ 487 ԵԲԿ/ԱՀ VII—VIII, 480 ԱԼԷ/ԱՀ VI, 79 ԲԼՆ/ԺԵԱ 197 ՏԵՄ

Գելն իրա հոգեհանին լավ գիդի:

ԱՀ 14 ԱԶԳ

Գեղը տղամարդ չկար, խորոգի (ա ք լ ո ր) անունն էին դրել Ղարա-Մահմադ:

ԱՂ 33 ԵԲԿ

Գեղի լեշը գեղի շան կը հասնի:

ՖԱԼ 1943, 143 ՎՆ/ԵԿ 9 ԵտԻ

Գեղի ոսկոռ գեղի շան կը հասնի:

ԼՄ 1880, 14 ԲԼՆ/ԺԵԱ 168 ԱԼԷ/ԱՀ 40 ԱԶԳ

Գեշ ապուրը մեծ գդալով կուտեն:

ԵԱ 118 ԽԵԶ

Գեշ բերնին գեշ գդալ պետք է:

ԼՄ 1880, 15 ԲԼՆ

Գեշ խապարը (լ ու ր) թեզ (շ ու տ) տեղ կը հասնի:

ՓԵԱ 98 ԵԲԿ/ԳԺԲ 87 ԱԶԳ/ԹՄԿ 164 ԹՓԼ

Փիս խոսքը շուտ տեղ կը հասնի:

ԿՇ 7 ՂԵԲ

Վալ խապարը (ա խ ու ր լ ու ր) թեզ տեղ կը հասնի:

ԺԵԱ 228 ՎԳՄ

Սև խապարը թեզ կու գա:

ԵՀԳ 113 ԵԿԳ/ԱՀ IX, 189 ԳԼՄ

Գեշ խոսքը քամին կը տանի:

Մ 1885, 423 ՂԼԹ

Գեշ կեր, գեշ մի ըսեր:

Բ 1900, 664 ԿՄ

Գեշ տեղ պառկող՝ գեշ երազներ կը տեսնե:
ՆՄ 1880, 14 Բհ

Գետի քարը կոկ կրնի:
ՍԽ 29 Զդդ

Գետինեն ոսկի էլ գտնես՝ համբե ու էնպես
առ:
ՍՆ 58 Նհշ

Գերի ազատելն ու եկեղեցի շինելը մեկ է:
ԲՄԿ 85 ԲՖլ

Գրնոդը մե միդկ է ամուսն, կորցնողը՝ հազար:
ԲՄԿ 83 ԲՖլ/ՆՎ 1892, 353 Տրդ

Գծի աղունը (հատիկ) աստված կաղա:
ԺԵԱ 293 Վդդ/ԱՀ XI, 113 Բբ/ԲՄԿ 84 ԲՖլ/ԲԱ
36 Ղբբ/ԱՀԱ 7 Գլս/ՁԲ 59 Ձհ/ՎՍ 1, 129 Վն/Բ
1898, 809 Բդ/ՇԿ 12 Շտե/ԱՀ VI, 86 Բն/ՆՆ
500 ՇԲԿ

Գծի աղունը տանքի վրեն կը շորանա:
ԺԵԱ 192 Աբ/ԱԲ 11, 13 Ադլ

Գծի շաղացքը աստված կաղա:
ԺԱԲ 82 Ախ/Բ 1899, 651 Խն/Մ 1885, 450
Ղբ/ԺԵԱ 182 Մշ

Խենթին ջաղացն աստված կաղա, խենթն է
կուտե, կ'էլլե խաղա:
Բ 1899, 425 Կն

Գծի անկուսը խելոքն էլ գիծ կու էրեա:
ԲՄԿ 84 ԲՖլ

Գծի հետ գիծ չեն ըլի:
ԲՄԿ 84 ԲՖլ

Գծի համար ծովը ծնկնահար (մի ց շ և ծրեկ-
ն երբ) կրնի:
ԱՇ 12 Աշտ

Գծի հիդ վարվի, խելոքի հիդ սազ արի
(հարմար վի):
ԲՄԿ 86 ԲՖլ

Գծին մի հուշտ անելն (վախեցնել) էլ
բավական է:
Աշ 34 Երվ

Գծից ուղիղ խոսք:
- ԳԱ 64 Վդդ/ՓՇԱ 98 ՇԲԿ/ԲՄԿ 88 ԲՖլ/ՎՃ VII,
106 Ղբբ

Գիտեհալը շնորհք չի, պահելն ա շնորհք:
ԱՀ XI, 112 Բբ/ՓՇԱ 98 ՇԲԿ/ՄՔ 1899, 118

Գիտուցը նապաստակին սայլով կը բռնի:
ԿՇ 1 Ղբբ

Գիտուն գիտնա՝ քրնց մազ կը բարկնա,
անգես լե շնասկնա՝ քրնց գերան կը հաս-
արնա:
Աշ 34 Ապր

Գիծ աղշիկը խելոք հարս կրնի, գիծ հարսը՝
խելոք կնիկ:
ՓՇԱ 98 ՇԲԿ

Գիծը գծին տեսավ, իր գծոթյունը բարկ
արավ (վերջ տա):
ՓՇԱ 98 ՇԲԿ

Գիծը խելոքին մասխարա կու գցե (ծանա-
կել):
ԲՄԿ 84 ԲՖլ

Գիծը չի ամանչի՝ գծի տերը կամանչի:
ՓՇԱ 98 ՇԲԿ/ԲՄԿ 86 ԲՖլ/ԲԱ 35, Ղբբ/ԱԲ 11, 15
Ադլ/ԺԵԱ 219 Վդդ/ՆՄ 1880, 28 Բն

Գիլանու սայից (հաշվին) հավքերն էլ բող
կուշտ ուտեն:
ՆՄ 1880, 15 Բն

Գիլի բերանը բան չեն գցի:
ԲՄԿ 86 ԲՖլ

Գիլու բերանը աղոթքով չի կապվի:
ՄԲ 5 ՇԲԿ

Գիլի բերանը շիգյար (լյարդ) չեն քաշի:
ՓՇԱ 98 ՇԲԿ/ԱՇ 14 Աշտ/ԺԵԱ 198 Աշ/ԱՀ 5
Գլս/Բ 1898, 315 Բդ

Գիլի բնիցն ոսկուն անպակաս կրնի:
ԱՇ 15 Աշտ/ԺԵԱ 176 Բն

Գիլու ան՝ գառան սիրտ:
Աշ 33 Աշ

Գիլու անը մշտական էլ ոչխրի սիրտն է.
ՀՏՎ 5 ՇԲԿ

Գիլուց վախցող շկրնա ոչխար պանե:
ՆՄ 1880, 13 Բն

Գիլու բրխս (բաժին) իր ոտքերու վրան է:
ՆՄ 1880, 14 Բն

Գիսին մես կը մտնե, սրոր (գաղտնիք)
դուրս կ'էլլե:
ԱՆ 89 Նհշ

Գիշերվա կերածը կորած է:
ԲՄԿ 80 ԲՖլ

Գիշերվա գողին ցերեկով կը բռնին:
ԲՄԿ 87 ԲՖլ

Գիշերը կատուն էլ սամուր կու էրեա:
ԲՄԿ 84 ԲՖլ/ԱՆ 49 Նհշ

Գլգլի (հ ա ց ա բ ու յ ա) վնասարձուց հարցրու:
ԱՀ VI, 78 ԲԼ

Գորվող քարը հիմք չի բռներ:
ԳԹ 124 ԱԼԲ 1899, 555 ԲԳ

Գլխապինդ ձին յուրան ախիսն (ե բ ա խ)
վնաս կը տա:
ԲԱ 13 ՂԲԲ

Գորան քարը չի մամռակալի:
ԱՇ 15 ԱԶԳ/ԱՀ XI, 113 ԲԲԼ/ԺԵԱ 172 ԱԼԼ/ԺԵԱ
205 ՏԲԿ

Գլուխ էկած բանը քանդելը մեղք ա:
ԱՇ 16 ԱԶԳ/ԺԵԱ 176 ԲԼԶ/ԺԵԱ 234 ԼԳ

Գլուխ էկած տեղը ոտքն ինչ էնե:
ԺԵԱ 286 Մ₂

Գլուխը չը հավքած տեղը՝ շանդ մի ներս
տանի:
ՓՇԱ 99 ՇԲԿ

Գլուխը սաղ ըլի, գդակ շատ կու հարվի:
ԲՄԿ 85 ԲՖԼ

Գմշուն ըսին ինչքան կապրիս, ըսեց՝ ձեքն ու
շուր գինամ:
ԱՀ VI, 78 ԲԼ

Գյանկիր (ե տ մ ն ա ց ո ղ) ձին քարվան չի
կարի:
ԳԺԲ 46 ԱԶԳ

Գյուղն առանց ռես, միջին տ...:
ԱՀ 40 ԵԲԿ

Գնա ծովն ինկիր՝ հակտիս գիրն առանկ է
ըսե:
ՀԱԿ 1891, 116 ՏԲԿ

Գնացի՝ հիվանդատես՝ հիվանդն էլավ, հու-
ռավ (վ ա գ ե ց) հետես:
ԱՀ 40 ԱԼԼ

Գնա շենը որ շինվիս, մի էրթա ավեր, որ
ավերիս:
ԺԱԲ 106 ԱԲԳ

Գնդնոցը խելք կը բերե:
ՆՆ 488 ՇԲԿ

Գորություն (ծ ու լ ու թ յ ու ն) չը գտնե զար-
քայություն:
ԼՄ 1880, 13 ԲԼԶ/ԱՇ 13 ԱԶԳ

Գող կըսե աշխարհ գող է:
ԺԵԱ 181 Մ₂

Գողը կուգեկուգ ման կը գա:
ԱՇ 18 ԱԶԳ

Գողը ուժով ըլի՝ տան տերը կը բռնե:
ԱՀԱ 5 ՊԼ

Գողցած սապոն շուտ կը տրորվի:
ՎՍ I, 123 ՎԶ

Գողու նրազ հարի (մ ի ն չ կ) մուր տա կը
վառի:
ԼՄ 1880, 15 ԲԼԶ

Գողուն—բողուն՝ քանսուն օր է:
ԺԵԱ 176 ԲԼԶ/ԺԱԲ 84 ԱԲԳ

Գոմեշ պտի մորթիս, որ արին դուս գա:
ԱՇ 15 ԱԶԳ

Գոմշատիրոջը մի ձող կաշի չեն խնայի:
ՄԲ 5 ՇԲԿ

Գոմեշը տիլն (տ ի ղ մ) ա քաշում, էժը՝ դրոր
(չ ո ր ա յ ի ն):
ԱՇ 15 ԱԶԳ

Գոմշատիրոջը կաշի փոխ կը տան:
ԱՇ 13 ԱԶԳ/ՓՇԱ 99 ՇԲԿ

Գոմշատիրոջը կաշու գինը առաջնատուր
(ս կ գ բ ի ց) էլ կը տան:
ԱՇ 15 ԱԶԳ

Գոռտին կնածը (խ ա յ ք ե լ), օձն ալ կը կնե:
Բ 1900, 564 ԿԼ

Գովական ձիու վերջը բեռնատարութիւնն ա:
ԱՀ XI, 113 ԲԲԼ

Գրքին երկու էրեսն ալ կարդալու է:
ԵՀԳ 00 ԵԿԿ/ՊԿԿ 1655 ԵԿԲ/ԱՀ IX, 184 ՊԼԳ/ԱՀ
38 ՆԲԳ/ՓՇԱ 99 ՇԲԿ/ԱՇ 15 ԱԶԳ/ԲՄԿ 88 ԲՖԼ

Գարաղը (կ ա շ ե գ ո ր ծ) սիրած կաշին գետ-
նե-գետին կը զարնե:
ՓՇԱ 99 ՇԲԿ/ՆԱԿ 1892, 183 ՏԲԿ

Գալլաքությունը իմ գլխին ես սովորում:
ԱՇ 17 ԱԶԳ/ՓՇԱ 99 ՇԲԿ/ԲՄԿ 90 ԲՖԼ/ՀԱԿ 1892,
183 ՏԲԿ

Գաղած (խ ա ր ա ն ա ծ) եզը լավ կալ կանի:
ԳԺԲ 46 ԱԶԳ

Գաղստանում մի եզի ոտ կուտրվի՝ էն Կող-
բին վնաս ա:
ԱՇ 16 ԱԶԳ

Գանակ կա մարգ կը մարբե, գանակ կա հաց
կը բերբի:
ԱՀ 21 ՆԲԳ

Դանակը կոժի կուշտը (մոտ) կը տանին,
կովը դանկի կուշտը չեն տանի:

ԱՇ 16 Աշտ/ՆՆ 489 Շրկ/ՎՍ 11, 137 Վն/ԵՀԳ 100
ԵԿԶ/ՀԱՎ 1891, 116 ՏԲԿ

Դավան (ուղտ) դանակին քով չեն տանի,
դանակը դավին քով կը տանին:
ԺԱԲ 106 ԱԽԳ

Դանակը վուր ծալիս, ջիբտ դնիս՝ կու ժան-
գոտվի:

ԹՄԿ 89 ԹՖԼ

Դանակին մի մտիկ տա, կոթին մտիկ:

ԱՇ 18 Աշտ/ՓՇԱ 99 ՇԲԿ

Դավեն էլ մեծ է, հրմը (բայց) չոքեցնեն՝
բեռ կը դնեն վրան:

ՆՆ 489 ՇԲԿ

Դավաշու (ուղտ ապան) բարեկամը պտի
բանձը դուռ ունենա:

ՀՃՀ VII, 79 Աստ/ԱՆ 58 ՆԽՉ/ԳԱ 65 ՎԿԿ/ԼՄ
1880, 55 ԲԼԽ

Դավին փուշ է պետք, թող վիզը էրկնցնեն:
ՓՇԱ 100 ՇԲԿ/ԼՄ 1880, 55 ԲԼԽ/ԺԵԱ 248 ՀԿԿ/ԱՇ
54 Աշտ/ՀՃՀ VII, 79 Աստ/ԺԵԱ 200 ՏԲԿ

Դարտակ սեղ շատ ձեն կը հանեն:

ԼՄ 1880, 16 ԲԼԽ

Դարտակ սուֆրին դուղա (աղոթք) չկա:

ԼՄ 1880, 16 ԲԼԽ/ՎՍ I, 124 ՎԽ

Դարտակ տոպրակին էջը չի գա:

ԺԱԲ 90 ԱԽԳ/ԵԱ 109 ԽաՉ/ԱԲ II, 13 ԱԿԿ/ԼՄ
1880, 21 ԲԼԽ

Դարտակ փետին շուն չի հաշի:

ԺԵԱ 210 ՎԿԿ/ԳԺԲ 46 Աշտ/ԱՎ XI, 113 ԲԲԶ/ՓՇԱ
100 ՇԲԿ/ԲԱ 14 ՂԲԲ

Դդումի կերակուրն էլի ուտվում ա, դդում
գլուխն լինչ ա:

ԲԱ 14 ԵԲԿ

Դըղըրեն (գյուղի անուն) վեր էլ գեղ
չկա:

ԱԶ 40 Աշտ

Դիվին դոխք ցույց չտաս՝ արքայութենի
նամբեն չի համաշի:

ԺԵԱ 219 ՎԿԿ/ԱՎ VI, 79 ԲԼԽ/ԵԿ 12 ՇԽԽ/ՎՍ I,
124 ՎԽ/ԱՇ 17 Աշտ/ԹՄԿ 104 ԹՖԼ/Մ 1888, 424
ՂԲԲ

Դիվու տնեն խնկան հոտ:

ՀՃՀ VII, 89 ԱԶ

Դոնով մտած քամին՝ հերթովը դուս կը գա:
ՀԱՎ 1980, 380 ՂԲԲ

Դրսենին կուգա՝ տնենին կանե դուս:

ՀՃՀ VII, 89 ԱԶ

Դուն քեզ օգնե՝ աստված ալ քեզ կ'օգնե:

ԱՀԱ 5 ԳԼԽ

Դուռդ փակ պահի, որ հարևանիդ գող չը
բռնես:

ՎԱ 10 ՎԿԿ ԲԱ 14 ՂԲԲ/ՓՇԱ 100 ՇԲԿ/ՄՀԹ 1859,
414 ԼԱ/ԱՆ 59 ՆԽՉ/ԹՄԿ 90 ԹՖԼ/ՀՃՀ VII, 98
ԽԲԼ/ՀԱՎ 1890 ՏԲԿ/Բ 1899, 425 ԿԽ/Բ 1900,
564 ԿՄ/ՎՍ II, 137 ՎԽ/ՀԱ 206 ԱԿԽ/ԱՇԳ 73
ԱԲԲ/ԱՀԱ 5 ԳԼԽ/ԱՄ 1886, 75 ՍԲԽ/ՈԻԶ 136 ԶԹ

Դուռը մեծ բանալը հեշտ է, պզտիկցնելը՝
դժար:

ՓՇԱ 100 ՇԲԿ

Դուրսին փարան (փող) դուրսը կը մնա:

Բ 1900, 564 ԿՄ

Եզ կա լեզվով կ'էրթա, եզ կա՝ չիպղով (նի-
պոտ):

ԵԱ 121 ԽաՉ

Եզան կոտոշին (պող) մեջ ալ սար ու մար-
մանդ (հարթավայր) կա:

ԵԱ 112 ԽաՉ

Եզան փորը խոտը չի ծակիլ:

ԺԵԱ 234 ԼԱ

Եզը դատի, եզն ուտի՝ աշխար կ'ավիրի:

ՎՍ I, 125 ՎԽ

Եզդ դուվաթով (ուժեղ) մարդու տու, չո-
րիդ՝ անդուվաթի:

ԵԱ 103 ԽաՉ/ԳԺ 115 ՍԼԺ

Եզը դանկին քով չի էրթա, դանակը եզին
քով կ'էրթա:

ԵԱ 121 ԽաՉ/ՓՇԱ 99 ՇԲԿ/ԹՄԿ 103 ԹՖԼ

Եզը եզան հետ կը քաշի (լծակցել), ամա
արածելը՝ աստոծ գիդի:

ԱՀ XI, 113 ԲԲԶ

Եզը կաշիով կը ծախեն:

ԵԱ 115 ԽաՉ

Եզը մինչև որ ուղտի շափ ըլնի, ուղտը սարի
շափ կըլնի:

ԵԱ 107 ԽաՉ/ԳԺ 115 ՍԼԺ

Եզը սատկի՝ կաշին կը մնա, տղամարդը
մեռնի՝ անունը:

ՀՃՀ VII, 79 Աստ

Եզին քաշածը միմակի իր կաշին գիտե:

ՀԱՎ 1891, 116 ՏԲԿ

եզը մինչև կոտոշ չունենա՝ մեկում՝ հետ

կովիլ չի:

ԵԱ 106 Խաջ

եղը բոլորեն կը նապոյի:

ՎՍ 11, 137 Վն

եղ էղնի, բարեկենդանի շատ կա:

Բ 1898, 414 ԴԲԲ

ես Մուսուկ կըսեմ, ան Մըսըր կը հասկնա:

ԺԱ 11, 107

ետի տերը սրտացավանք կ'էղնի:

ՀՏՎ 7 ՇԵԿ/ԱՀ XVII, 50 Ա12/ԼՄ 1880, 43 Բ1ն

ետիմը գա՝ խապար բերա:

ԵԱ 102 Խաջ

եքագն առաջնախոս ա:

ԱՀ 40 Լն

երեխու ձեռի հացը՝ չեն խի բցի շանը:

ԱՀ 22 Ա2տ/ՓՇԱ 101 ՇԵԿ

երեխուն ասեցին՝ խի (խի չի) ես լաց Ը—
նում, ասաց՝ խոսքս անց ա կենում:

ԳԱ 65 ՎԴԱ/ԱՀ 21 Ա2տ/ՓՇԱ 101 ՇԵԿ

երկան բոնե՝ կարն չը գա:

ՀԱ 206 ԱԿն

երկար լեզուն կարն կընե կյանքը:

ԱՀ 5 ՊԼԴ/ԳԹ 108 ԱԼԲ

երկու էրնեկ մի տեղ չիլին:

ԱՀ 22 Ա2տ/ՓՇԱ 101 ՇԵԿ/ԱՀ VI, 80 Բ1ն

երկու եզի ալբան մտնի՝ ջուխարմ չարխցու
(տրեխացու) կը հանն:

ԱՀ 40 ԱԽԳ

երկու խեր մեկ պատ կը պատուին:

ԱՀ 33 ԿԽԳ

երկու դոշի (խոյ) գլուխ մի պղնձում չեն
եփիլ:

ՊԺԲ 54 Ա2տ/ՓՇԱ 248 ՀԴԿ

երկու գոմշու գլուխ մեկ պուտուկ չտեղա—
վորի:

ԼՄ 1880, 17 Բ1ն/ՀՃՀ VII, 89 Ա12

երկու ոսկով Գարաճը պսակ երթալ չի:

ԵԱ 105 Խաջ

Ջառի (ոսկու) դադրը (հարգը) զարգյարը
(ոսկեքիչ) գիտե:

ՓՇԱ 102 ՇԵԿ

Ջավզակ (վայրահալ) շուներ ուր խամար
կը խաջի:

ՎՅ 11, 138 Վն

Ջատ (հեռու) կաց՝ քաղցր կաց, որ մոտա—
ցար՝ կը դառնանա:

ՎՍ 11, 138 Վն

Ջատիկը առանց ձվի չի լինի:

ՄԹ 11 ՇԵԿ

Ջարարը (վնաս) զենիբեն (բույն) կծու է:

ԺԱ 11, 117

Ջարարի կիսից ետ դառնալը խեր (օգուտ) է:

ՓՇԱ 102 ՇԵԿ/ՓՇԱ 228 ՎԴԱ/ՎՍ 11, 138 Վն/Բ
1899, 378 ՊԼԴ/ՄԴ 97 ԹՓԼ/ԵԱ 90 Խաջ

Ջեռ ելած (զուրվոդ) ոչխարը՝ քարի ու
սարի աշել (հայել) չի:

ԵԱ 107 Խաջ

Ջող (մաքուր) ոսկին ժանգ չի բոնի:

ԹՄԿ 98 ԹՓԼ

Ջուռնի հունարը պիպիչն (լեզվակ) ա:

ԺԵԱ 220 ՎԴԱ

էգն անպետք արուին կը դարձնի վարագ:

ՄԽ 25 ՉԳԿ

էղ հալով՝ բեկար էղ շալով:

ԱՀ VII—VIII, 491 Ա12/ԼՄ 1880, 4 Բ1ն/ՊՎ 136 Վն

էլեն (ուրիշից) էկածը՝ էլը կը գնա:

ՀՃՀ VII, 103 ԴԲԲ

էլին պուտուկը հայելու՝ էրկան շլի (շլինք)
կուգե:

ԱՀԳ 73 ԱԲԲ/ՓՇԱ 246 ԱԿն

էծ ասան, քե՛չ օշխար շտտ կա:

ԹՄԿ 93 ԹՓԼ

էծը կտավեն դուրս:

ԳԱ 6 ՎԴԱ/ՓՇԱ 102 ՇԵԿ/ՀՃՀ VII, 80 Ատ ԹՄԿ
94 ԹՓԼ

էծու տեր կտավ շառներ:

Մ 1885, 424 ԴԼԹ

էծը որ գելը շտանի՝ Երևան կէքա:

ԳԱ 24 ՎԴԱ

էծը ուր գելը շտանի՝ Երուսաղեմ կերթա:

ՓՇԱ 102 ՇԵԿ

էղած բանին «շնորհավոր» կասեն:

Բ 1898, 200 ԿԲն

էղած բանին ջուր չի լցվի:

ԵԱ 109 Խաջ

էն գեղը որ շատ խորոզ (աքաղաղ) կա,
գիշերը չի լուսնա:

ԱՀ 38 ՇԵԿ

էն քափուր (տ ե ս ա կ) օրքնութուն կա, որ
անեծքից շատ փիս ա:

ԱՇ 23 Աշտ/ՄԹ 47 ՇԲԿ

էն ծերից բռնի, որ էս ծերը քու ձեռին մնա:

ԹՄԿ 93 ԹՓԼ/ԹՄԿ 91 ԹՓԼ

էն մալն որ տիրոջ շնամանի, յան (կ ա մ)

գաածուրիկ է, յան գողաձուրիկ:

ԱՀ ՎԼ, 82 ԲԼՆ/ՀԺՀ ՎԼ, 91 ԱԼԶ/ՀԺՀ ՎԼ, 84 Աստ

էն որ չի ծնում, չի էլ մեռնում:

ԴԱ 65 ՎԴԿ

էնտեղ գնա՝ ուրտեղ քեզի կը սիրեն:

ՀՏՎ 8 ՇԲԿ/ԱՆ 30 ՆԽԶ

էշ հեծնողին էլ յարտում (օ գ ե լ) կէնեն:

ԱՀ ՄԼ, 101 ԱԼԶ

էշ նիւնիլը (ն ս տ ե լ) մի ամոր, վեր գալը՝
էրկու:

ԳԱ 63 ՎԴԿ/ԺԵԱ 220 ՎԴԿ/ԺԵԱ 242 ՕՁԿ/ՄՀ 22
ԼԱ/ԿԸ 2 ԴԲԲ/ԹՄԿ 102 ԹՓԼ/ԱՆ 61 ՆԽԶ/ՓՇԱ
106 ՇԲԿ/ՄՀԹ 1859, 414 ԼԱ/ԱՀ 1X, 183 ՊԼԱ/ԺԵԱ
201 ՏԲԿ/Մ 1885, 424 ԴԼԲ/ԱՀ ՎԼ, 82 ԲԼՆ/ՎՄ 1,
125 ՎՆ/Բ 1899, 696 ԹՎԲ/Ս 213 ԱԼԴ/ԱԲ 11, 14
ԱԿԼ/ԺԵԱ 182 ՄԶ/ԲԲ 60 ԶԿԴ/ՓՇԱ 108 ՇԲԿ/ՊԺԲ
49 Աշտ/ՎԱ 14 ՎԴԿ

էշը բհիբը (ց ի ց) պոկեց, մին քե ուրջին
դիպավ, տասն՝ իրան:

ՄՀԹ 1859, 414 ԼԱ/ԹՄԿ 93 ԹՓԼ

Էշուկը քանի վեր-վեր թռչի՝ գաղտնի
(ց ի ց) իրեն զգէի:

ԵԱ 116 ԽԱԶ

էշը գիտե՝ որոս երեսին կը գոս:

ԱՀԱ 6 ՊԼ

էշը եզան հետ լծիլ շեն:

ԲԱ 16 ԴԲԲ

էշը քիմար անելով ձի շիւնի:

Բ 1898, 472 ՔԴ

էշը իշի մոտ կապես՝ յն խուն (ս ո վ ո ռ ու ի
բ յ ու ն) կը սովորի, յն խասիաթը (բնա-
վ ո ռ ու ի բ յ ու ն):

ԺԵԱ 211 ՎԴԿ/ԹՄԿ 94 ԹՓԼ/ԺԵԱ 234 ԼԱ/ԿԸ 2
ԴԲԲ

էշն իշի մոտ կապես՝ կամ առողջ կը սո-
վորի կամ ժառոցը:

ՓՇԱ 103 ՇԲԿ/Բ 1900, 350 ԿԲԲ/ԵՀԳ 102 ԵՎԴ/Բ
1900, 185 ՄԲԶ/ԵԱ 119 ԽԱԶ/ՎՄ 11, 139 ՎՆ/ԱՆ
63 ՆԽԶ/ՈԲԶ 137 ԶԲ/ՀԱԿ 1890, 289 ՏԲԿ/ԱՀ
1X, 183 ՊԼԱ/ՀԺՀ ՎԼ, 98 ԽԲԲ/ԺԵԱ 245 ԱԿՆ/ԱՇ
22 Աշտ/ՍԵ 1 ՄԿ/Բ 1899, 696 ԹՎԲ

էշն իրեն բեռնն չի ուտ:

ԺԱԲ 89 ԱԽԿ

էշը ծախի, «շոշ-շոշ»-ից պրծի:

ԱՇ 23 Աշտ/ՓՇԱ 103 ՇԲԿ/ԱՀ 1X, 183 ՊԼ

էշը հո էշ ա, մարդ կա՝ իշից էլ գեշ ա:

ԱՇ 23 Աշտ

էշը մատաղ չի բլնի, էշագիւնը հո կլնի:

ՓՇԱ 103 ՇԲԿ/ԱՀ 1X, 113 ԲԲԶ/ԹՄԿ 91 ԹՓԼ ՎՄ
1, 125 ՎՆ/ԱՀ ՎԼ, 82 ԲԼՆ/ԱՀ ՎԼ—ՎԼԼ, 462
ԱԼԶ/ԺԵԱ 181 ՄԶ ՊԺԲ 47 Աշտ/ԺԵԱ 220 ՎԴԿ/ԲԱ
16 ԴԲԲ/ՄՀ 21 ԼԱ/Բ 1899, 564 ՔԴ

էշը վուր քու պարունն (տ ե ք) բլի՝ չուշ մի
սախ:

ԹՄԿ 92 ԹՓԼ

էշի բեռը քանի ծանր բլնի՝ շուտ-շուտ կէթա:

ԴԱ 10 ՎԴԿ/ԱՀ ՎԼ, 85 ԲԼՆ/ԱՀ 1X, 103 ԱԼԶ/ՓՇԱ
106 ՇԲԿ

էշի հարսանիքը քյուլուգի (մ ո խ ք ա տ ե ղ)

գլխին ա:

ՀԺՀ ՎԼ, 80 Աստ

էշին փալան՝ ձիին քամբ:

ԿԸ 17 ԴԲԲ

էշից գարունք շեն հարցնիլ:

ՓՇԱ 103 ՇԲԿ/ԳԱ 24 ՎԴԿ

էշի քուտակը միշտ մարը առաջը կրնկնի:

ՀԱՎ 1930, 361 ԴԲԲ

էշն իր չկերած խտուն որ ուտե՝ գլուխը կուտի:

ՓՇԱ 103 ՇԲԿ/ԵԱ 103 ԽԱԶ/ԱՀ 1X, 183 ՊԼԱ/ԱՇԳ
73 ԱԲԲ/Բ 1900, 263 ՀԿԲ

էշը չկերած խտուն ուտե՝ գլուխը կը ցավի:

ՀԱՎ 1892, 24 ՏԲԿ

էշը չկերած խտուն ուտե՝ փոքր կը ցավի:

ԵՀԳ 102 ԵՎԴ/Բ 1900, 427 ՄԲԿ

էշը չկերած խտուն ուտե՝ քնը, կը խնդկենա:

Բ 1900, 564 ԿՄ

էս պատին՝ էս ձեփն էլ հերիք է:

ՓՇԱ 103 ՇԲԿ/ԱՀ 15 ԵԲԿ

էս քափուր շանն՝ էս շարականն էլ շատ ա:

ԱՇ 23 Աշտ/ԺԵԱ 187 ՎՆ/ՀԱ 217 ԱԿՆ

էս տարվա ծիար՝ անցած տարվան ծուրի
նիւլ-նիւլ ա անում:

ԿԸ 16 ԴԲԲ

էսոր ինձ, էքուց քեզ:

ԹՄԿ 96 ԹՓԼ/ԱՀ 1X, 182 ՊԼԱ/ԱՀ 24 ՊԴԿ

էսորվա ուշը՝ էքուցվա փուշն է:

ԱՀ 37 ԱԽԿ

Էվել Գալը աչք չի հաճեր:

ԱՅ 1X, 184 ՊԼ/ԹՄԿ 73 ԹՖԼ

Էվել բարձր աչք չի հաճեր:

ԵՂԳ 103 Եվել 1898, 378 ՊԼ/Բ 1900, 427
ՄԲԳ/ՀԱՎ 1887, 178 Խոյ/ԱՆ 80 ՆԽԶ

Էվել բրդուն (պատառ) աչք չի հաճեր:

ԱՅ VI, 82 ԲԼ/ԺԵԱ 183 ՄԼ/ԹՄԿ 71 ԹՖԼ

Էվել թիքեն (պատառ) փոր չի ծակի:

ԺԵԱ 218 ՎԳԼ/ԱՆ 8 ԱՂԼ/ՓՇԱ 98 ՇԲԼ/ԹՄԿ 71
ԹՖԼ/ԺԵԱ 234 ԼԼ/ԺԵԱ 230 ՀԲ/Ս 215 ՍԼԼ

Էրեխեն որ մորեն կեղծի, կըսե՝ «ընկա»:

ՀՏՎ 8 ՇԲԼ/ԹՄԿ 92 ԹՖԼ

Էրեսն աստառից չեն կտրի:

ԺԵԱ 220 ՎԳԼ/ԱՆ 19 ԱՂԼ/ԹՄԿ 185 ԹՖԼ

Էրեսն սրտին հայելին է:

ՀՅՀ VII, 98 ԽԲԼ/ԺԱԲ 89 ԱԽԳ

Էրկու ախարը գլուխ մի գերեզման չի մտնի:

ԺԵԱ 211 ՎԳԼ

Էրկու գծին մի խելոք ա հարկավոր:

ԱՆ 21 ԱՂԼ/ՓՇԱ 101 ՇԲԼ/ԳԱ 7 ՎԳԼ/ԹՄԿ 94
ԹՖԼ/ԱՅ 1X, 183 ՊԼ/ԺԵԱ 230 ՀԲ/ԱՅ XII, 100
ԱԼԼ/Բ 1900, 564 ԿՄ

Էփած ապրին ջուր չեն ածի:

ԺԱԲ 84 ԱԽԳ/Բ 1898, 200 ԿԲԼ/ԱՆԳ 73 ԱԲԲ/ԵՂԳ
101 Եվել/ԺԵԱ 194 ՏԲԼ/ԼՄ 1880, 18 ԲԼԼ/ԺԵԱ
189 ԱԼԶ ՀՏՎ 8 ՇԲԼ/ՀԱ 230 ԱԿԶ

Էփած սպասին ստոր ջուր չեն ածի:

ԱՆ 22 ԱՂԼ ՀՅՀ VII, 79 ԱԽԽ

Ընենց արա որ՝ ոչ խորովածն էրվի, ոչ շամփուրը:

ԳԱ 59 ՎԳԼ/ՓՇԱ 112 ՇԲԼ/ԹՄԿ 92 ԹՖԼ/ԱԱ 13
ՊԼ/ԱԳ 5 ԱԽԽ

Ընկած մարդի կանգնելը դժվար է:

ՓՇԱ 103 ՇԲԼ/ԱՆ 25 ԱՂԼ

Ընկույզը պատից չի կաշի:

ՍԽ 29 ԶԳԳ

Ընշանք շառը միտք չանես, խերը չի գա:

ԳԱ 4 ՎԳԼ/ՓՇԱ 104 ՇԲԼ/ՀՅՀ VII, 106 ԼԲԲ/ԱՆ
25 ԱՂԼ

Ընշանք մարդի սիրտը չը ցավի, աչքերից արտասուներ չի գա:

ՓՇԱ 104 ՇԲԼ/ԳԱ 14 ՎԳԼ/ԹՄԿ 104 ԹՖԼ

Ընշանք չը պղտորվի, չի պարզվի:

ԺԵԱ 221 ՎԳԼ/ԺԵԱ 230 ՀԲ

Ընշանք օծի մորը չսպանես, ձագը ձեռ չի ընկնի:

ԱժԲ 87 ԳԽԲ

Ընշար քրի հասնելը՝ լեզուն գլուխը բոցրուց:

ԱՆ 25 ԱՂԼ

Ընշար քեզ վնաս չը տաս, ուրիշի խարրը չես առնի (սիրաշահե է):

ԱՆ 24 ԱՂԼ

Ընող ես՝ գտնող ես:

ՊԿԶ 1886 ԶԲԼ/ԱՅ 1X, 184 ՊԼ

Ըսեմ բոց կըլի, չըսեմ խոց կըլի:

ԺԱԲ 106 ԱԽԳ

Ըսելն ու ընելը՝ իրարու ազբեր են:

ԱՅ VI, 83 ԲԼԶ

Ըսելու ու ընելու մեջ սար ու ձոր կա:

ԱՅ VI, 84 ԲԼԶ

Ըսի-գուռնաչի դառնամ՝ բեխս խանձեցի:

ԱԳ 37 ՇԲԼ

Թագավորի քսեն (քառ) էլ ճանն կընկնի:

ԱՅ VI, 84 ԲԼԶ

Թաժա ավելը լավ կ'ավլի:

ՀՏՎ 9 ՇԲԼ/ԹՄԿ 142 ԹՖԼ/ԱՅ VI, 75 ԲԼԶ

Թաժա շորը հնի վրա կը ձևեն:

ՆՆ 495 ՇԲԼ/ԹՄԿ 100 ԹՖԼ

Թաժա փասպանդը (գիշերապահ) շոելու վախտն ա սըլրյ (շվացնել) կուտա:

ԱԳ 31 ԱԽԲ

Թամբալ եզանը մի «հո» ա պետք:

ԱԳ 31 ԼԼ

Թացը շորի հետ չեն վառի:

ԱՆ 25 ԱՂԼ/ՀՏՎ 9 ՇԲԼ

Թաքավորի ետև՝ թաքավորի խեր կը քաշեն (հայհոյել):

ԱԳ 34 ՎԼ/ԹՄԿ 99 ԹՖԼ/ԱՅ 1X, 184 ՊԼ

Թե առաջին գիտնա հետին ինչ կը խոսա՝ առաջին խելի շխոսա:

ԱՅ VI, 84 ԲԼԶ/ԱՅ 204 ԱԿԶ/ԱՅ VII-VIII, 800
ԱԼԶ/ՀՅՀ VII, 103 ԼԲԲ/ԳԱ 57 ՎԳԼ/ԱՆ 2 ԱՂԼ/ՓՇԱ
94 ՇԲԼ/ԹՄԿ 77 ԹՖԼ/ԿՇ 1 ԼԲԲ/ԱԳ 2 ԼԼ/ՈՒԶ
193 ԶԲ/ԺԵԱ 230 ՀԲ

Թեզ (վաղ) ճամբա էլնողն ու քեզ (շուտ) կարգվողը չեն փոքմանի:

ՓՇԱ 104 ՇԲԼ/ԱՅ XI, 116 ԲԲԼ/ԱՅ 51 ՆԽԶ

Թեզ վերկացողի դամբը (բաժին) չուխտ կըլնի:

ԱՆ 27 ԱՂԼ

Թեկն որ բարկեմա՝ կը կտրի:

ՆՆ 498 ՇԵԿ/ԹՄԿ 100 ԹՖԼ

Թե մաքումդ տեղ կրի՝ բղղըմդ (կա վե
ս մ ա ն) էլ եղ կրնի:

ԱՇ 25 ԱՂա/ԺԵԱ 221 ՎԳԱ

Թե որ մորքուրդ պոյուխ (բեղ) ունենար՝
քեռիդ կրլար:

ՀԱՆ 1892, 24 ՏԵԱ/ԱՂ 26 ՎՆ

Թե փուք կողմի մեջ մնա, խրատ լե գլխու
մեջ կը մնա:

ԺԵԱ 177 ԲԼՆ

Թքու ա քան շի, ամեն մարդի քան շի:

ԺԵԱ 221 ՎԳԱ/ԳԺԲ 48 ԱՂա/ՄՀԹ 1859, 414
ԼԱ/ԹՄԿ 100 ԹՖԼ/ԱՀ VII—VIII, 464 ԱԼԶ/ՀԱ 279
ԱԿՆ

Թոկի երկարն ա լավը, խոսքի՝ կարճը:
ԱՂ 34, ՎՍ I, 128 ՎՆ

Թող անունս Ալի բլնի, գործս՝ բարի:

ԳԱ 16 ՎԳԱ/ԱԲ I, 13 ԱԳԼ

Թող սև բլնի՝ բոլ բլնի:

ՓՇԱ 104 ՇԵԿ/ԱՇ 27 ԱՂա/ԱՀ VI, 84 ԲԼՆ/ԹՄԿ
99 ԹՖԼ/ԹՄԿ 153 ԹՖԼ

Թող սև բլնի՝ բոլ բլնի, միտն էլ կշտիս
Թալ բլնի (թա վ ա լ վ ի).

ԳԱ 7 ՎԳԱ

Սև բլի՝ բոլ բլի, եղը վերեն գոլ բլի:
ԱՂ 33 ԼԱ

Հոտած բլնի՝ հոտած չբլնի:

ՓՇԱ 112 ՇԵԿ/ԱԱ 2 ԳԳԱ

Թռչուն կա որ միսը կուտեն, բռչուն էլ կա,
որ միս կուտե:

ՓՇԱ 105 ՇԵԿ/ԹՄԿ 100 ԹՖԼ/ԲԱ 18

Թունավոր օծի գլուխը քանի շուտ ջարդես—
օգուտ է:

ՓՇԱ 104 ՇԵԿ

Թքելը մի ամոք ա, լիզելը՝ էրկու:

ԱՇ 27 ԱՂա/ՓՇԱ 105 ՇԵԿ/ԱԲ II, 14 ԱԳԼ

Ժամից ես եմ գալիս, «օղորմի աստոծը» դու
ես ասում:

ԺԵԱ 221 ՎԳԱ ՓՇԱ 105 ՇԵԿ/ԺԵԱ 234 ԼԱ/ԹՄԿ
101 ԹՖԼ/ԿՇ 15 ՂԲԲ/ԺԱԲ 108 ԱԽԳ/ԱՆ 82
ՆԽԶԵԿ 9 Շաթ/ԺԵԱ 177 ԲԼՆ/ՎՍ I, 126 ՎՆ/Ս
213 ՍԼ/ԺԵԱ 231 ՀԲ

Ժամեն ես կուգամ, քարոզ դու կուտաս:
ԱՀԱ 6 ԳԼՆ

Ժրնգծնգան (ք ք ք մ ն չ ա ց ո ղ) մարդից փա-
խի:

ԱՇ 27 ԱՂա/ՓՇԱ 105 ՇԵԿ

Ժողված (մ ու ռ ա ց ա ծ ո) այլուրը գաթա շի
լիճի:

ՆՆ 497 ՇԵԿ

Իծիճ բողոս՝ քարափը կրլի:

ՄՀ 22 ԼԱ

Իմանամ ածան, չիմանամ բանգ:

ԱՆ 34 ՆԽԶ

Իմ անունը տուր, քու գլուխը դեմ արա:

ԱՇ 30 ԱՂա

Իմ ու քուն՝ տուն է քանդում:

ՓՇԱ 105 ՇԵԿ/ԹՄԿ 103 ԹՖԼ/ԳԱ 22 ՎԳԱ

«Իմ ու քուն» բանին վրա՝ ձուռն էկեր, հե-
ղեղն ի վրա:

ՀԱ 207 ԱԿՆ

Ինձ համար կանես, քեզ համար կը սովո-
րես:

ԺԵԱ 212 ՎԳԱ

Ինձ չկծող օծը բող հազար տարի ապրի:

ԱՂ 33 ԶԳԱ

Ինձ տես՝ քեզ լաց:

ԱՇ 30 ԱՂա/ՓՇԱ 105 ՇԵԿ

Ինձ տես՝ քեզ ողորմա:

ԹՄԿ 104 ԹՖԼ/ԼՄ 1880, 55 ԲԼՆ

Ինչդար (ի ն չ ք ա ն) խեղճ ման էկա, էլի
ասին՝ գեղի հուտ ա:

ԺԵԱ 294 ՎԳԱ/ԱՇ 29 ԱՂա

Ինչ եմ տվել դուզ (ն շ մ ա ր ի տ) խոսքին:

ԱՂ 40 ՍԱՆ

Ինչկլի (մ ի ն չ լ) ամալը չը գոռա՝ աստուծ-
աստուծ չին անի:

ԹՄԿ 105 ԹՖԼ

Ինչ կուտի տանիկը, բող ուտի եաշիկը:

ԺԵԱ 221 ՎԳԱ/ԱՇ 29 ԱՂա/ՀԺՀ VII, 88 ԱՍԱ/ՎՍ
I, 127 ՎՆ/ԼՄ 1880, 49 ԲԼՆ

Ինչ որ գնում ա՝ բաղիցն ա գնում, բաղման-
չուցն (ա յ գ ե ա ն) ի՞նչ ա գնում:

ԳԺԲ 48 ԱՂա/ԱԱ 61 ՆԲԿ/ԹՄԿ 103

Ինչ որ դառն դատես՝ էն քաղցը կուտես:

ՎՍ II, 140 ՎՆ

Ինչ տեղ ումուղ (ն ու յ ս) չուկես՝ ընդի (ա յ ն-
տ ե ղ) ա խոտ դուս գալի:

ԱՀ XI, 113 ԲԶԶ

Ինչ տեսել ես՝ էլ չես տեսնի:

ԹԿ 103 ԹՖ1

Ինքն իրան վեր ընկնողը լաց չի լինի:

ԱՇ 30 Աշտ/ՓՇԱ 106 ՇԲ/ԺԵԱ 201 ՏԲ/ԳԹ 124
ԱԼ/ԹԿ 104 ԹՖ/ԺԵԱ 248 ՀԴԿ

Ինքն իրեն ընկնողը չելի:

ԱՄ 1880, 24 ԲԼ/Բ 1898, 301 ԽԼ

Իշի գերեզմանը գիլի փորն ա:

ԳԱ 24 ՎԴ/ԹԿ 104 ԹՖ/ՓՇԱ 103 ՇԲԿ

Իշի գատիկը յոնջի (առվույտ) հետ ա դուս գալի:

ԱՇ 29 Աշտ

Իշի համար մի բուռ խտր լավ ա ամեն բա-
նիցը:

ՄՀԹ 1859, 414 Ա/ԹԿ 104 ԹՖ1

Իշի քացուց չեն խոռվի:

ԱՇ 27 Աշտ/ՓՇԱ 106 ՇԲ/ԹԿ 103 ԹՖ1

Իշին որ խոնար տեսնեն՝ չուխտ (գույգ) կը
հատեն:

ԱՀ XI, 113 ԲԲ/ԹԿ 105 ԹՖ/ՎՍ II, 137 ՎԶ

Իշու մարիֆաթը (շնորհք) գտալն է:

ԱՀ VI, 85 ԲԼ

Իշու փոր մանիշակով շլցվիր:

Մ 1885, 424 ՂԼԹ

Իշուն գաբի տուր, քե կուտե՝ էլի տուր:

ՓՇԱ 106 ՇԲ/ԱՇ 30 Աշտ

Իշուն բանջար խաշե, չկերավ՝ զխտն քաշե:

ԺԵԱ 248 ՀԴԿ/ԱՀ VII—VIII, 486 ԱԼ/ԱՀ VI, 85
ԲԼ/ԵԱ 103 ԽԽԶ

Իշուն վրայեն ընկնողը մեռավ, ձիուն վրայեն
ընկնողը չը մեռավ:

Մ 1885, 423 ԽԲ/ՈԻԶ 140 ՋԲ

Իրեն մալին (ուռեցվածք) աղեկ չիջկողը՝
(նայող) գողուն ընկեր է:

ԱՄ 1880, 23 ԲԼ

Իրեն պատիվը չը գիտցողը, ուրիշի պատիվը
ի՞նչ գիտե:

ԱՄ 1880, 24 ԲԼ/ԹԿ 105 ԹՖ/ՓՇԱ 106 ՇԲ/ԱՇ
30 Աշտ

Իրավորի (իրավացի) միսն ուտում են՝
ուսկորը դեն չեն քցում:

ԱՀ 80 ԱԽ

Իրիկվա կերածը կորած ա:

ԱՇ 29 Աշտ/ԹԿ 85 ԹՖ/ԱՀ 38 ԵԲԶ

Իրիկվա արածը գրած ա, կերածը՝ կորած:

ԺԵԱ 212 ՎԴԿ

Իրիկվան լացիկ՝ խլիսվան (լուսաբացի)
ծաղրիկ:

Մ 1885, 424 ՂԼԹ

Լագլագի (առագիլ) ումբը (կյանք)

«Լախ-լախով» անց կը կենա:

ԱՇ 32 Աշտ/ՓՇԱ 106 ՇԲ/ԱՄ 1880, 24 ԲԼ/ԺԵԱ
199 ՏԲԿ

Լալն էլ ա աղաք (սովորույթ), էթալն էլ

ԱՇ 32 Աշտ/ՓՇԱ 106 ՇԲ/ԺԵԱ 289 ԽԼԹ

ՀԵՄ (Ա) Լանք, ՀԵՄ էրթանք:

ԱՇԳ 74 ԱԲԲ/ԳՀԿ 1854 էվր/ՀԱՀ 1891, 110 ՏԲԿ/ԱՀ
IX, 187 ԳԼ/ԵՀԳ 107 ԵվԳ

Լան օրդ նեղ արա, որ նեղ օրդ լան ապրիս:

ԱՀ 84 ԵԲԶ/ԵՀ 499 ՇԲ/ՀԱՀ 1892, 382

Լավ ա գեղի կատուն, մրնջ (քամ) դսու խա-
բուն:

Մ 1885, 424 ՂԼԹ

Լավ ա մարդու աչքն էլեն, քան անունը:

ԵԱ 119 ԽԽԶ/ՀԱ 207 ԱԼ/ԹԿ 133 ԹՖ/ԵՀ 499
ՇԲ/Բ 1898, 318 ԲԴ/ՀԺՀ VII, 100 ԽԲ/ՀԱՀ
1890, 289 ՏԲԿ/ԱՀ VI, 93 ԲԼ/ԱՀԱ 4 ԳԼ/Մ
1885, 422 ԽԲԲ/ՀԺՀ VII, 110 ՎԶ/ԳԱ 60 ՎԴԿ/ԱՀ
52 ԵԲԶ

Լավ գառը վեր քոզին (գառնամոց) ուր
նշանց (ցույց) կուտա:

ՎՍ II, 141 ՎԶ

Լավ դալլաք ես, քու միբուքը վեր արա:

ԱՇ 32 Աշտ/ԳԱ 4 ՎԴԿ/ՓՇԱ 106 ՇԲԿ

Լավ եղից ու բրնձից՝ լավ տանտիկին դուս
կը գա:

ԱՇ 32 Աշտ/ԺԵԱ 212 ՎԴԿ/ԱՀ IX, 182 ԳԼ

Լավ է մե անգամ աստըծուն խնդրել, քան՝
քառսուն անգամ, քառսուն սրբի:

ԺԱԲ 80 ԱԲԲ/ԺԵԱ 204 ՏԲԿ

Լավին ու վատին մի աչքով չեն աշե (նա-
յել):

ՄԹ 17 ՇԲԿ

Լավը լավին՝ ինչ որ վարդն ու պիլպուլ, գեշը
գեշին՝ ինչ որ էշն ու փռշին:

ԱՀ VII—VIII, 486 ԱԼԶ

Լավ լողնորը վերջը ջրի փայ (բաժին)
կլինի:

ՓՇԱ 106 ՇԲ/ԹԿ 110 ԹՖ/ՎՍ II, 141 ՎԶ

Աղեկ լողվոր՝ ձկան փորն է:

ԱՀ VI, 77 ԲԼ

Լավ հնձվորը դաշտումն էլ կը հնձի, սա-
րումն էլ:

ՓՇԱ 106 ՇԲԿ/ԹՄԿ 141 ԹՖԼ/ԺԵԱ 227 ՎԴԿ

Լավ ձին ու լավ յարադը (զենք) մուրազ
է (ըղծանք):

ԹՄԿ 111 ԹՖԼ

Լավ մարդու հետ տոտա (քայլիք), լավ
օրինակ առ:

ԵԱ 114 Խոջ

Լավ որսկանը՝ մազը գյուլով (գնդակ) կը
կտրի:

ԲԱ 20 ՂԲԲ

Լավ տանձը արջն ա ուտում:

ԳԱ 7 ՎԴԿ/ՀԱՎ 1930, 361 ՂԲԲ/Բ 1898, 346
ԲԴ/ԱԲ II, 16 ԱԴԼ/ՀԱՎ 1887, 198 Խոջ/ԺԵԱ 201
ՏԲԿ/ԺԵԱ 248 ՀԴԿ

Եմիշին լավը չաղալը (չախկալ) կուտե:
ՀՃՀ VII, 102 ՂԲԲ/ԱՆ 35 ՆԻՂ

Մեյվի (միբի) խառը (ընտիր) արջը
կուտի:

ԱՇ 50 ԱՇԱ/ՓՇԱ 117 ՇԲԿ/Բ 1899, 479 ԿՆ

Լացացնողիդ մոտը գնա, ծիծաղացնողիդ մո-
տը մի գնա:

ԺԵԱ 221 ՎԴԿ/ՓՇԱ 126 ՇԲԿ/ԺԱԲ 85 ԱԽԳ/Բ
1898, 301 ԽՆ

Լացացնողիդ մոտին կաց, ծիծաղացնողիդ
փախի:

ԱՇ 33 ԱՇԱ/ԺԵԱ 243 ՕՂԿ/ԱՀ VII—VIII, 499
ԱԴԼ/ԱՆ 1895, 293 ՏԲԿ/ՀԳ 1895, Զ 1235 ՂԲԲ/ՀՃՀ
VII, 111 ՎՆ

Լեզվիդ չափ ու չվան (կապ) դիր:

ԺԱԲ 118 ԱԽԳ

Լեզվի պոկածը՝ պտղունցը պոկիլ չի:

ԱՂ 40 ԼՆ

Լեզու կա անուշ է, լեզու կա՝ լեղի:

ԱՀ IX, 184 ՊԼՄ

Լեզուն օսկոռ չունի:

ԱՆ 30 ՆԻՂ/ԵԱ 119 Խոջ/ՀԱ 294 ԱԿՆ/ԹՄԿ 111
ԹՖԼ ԵՂԴ 104 ԵԿԴ/ԺԵԱ 195 ՏԲԿ/ՊՀԿ 1655 ԵԿԴ/ԱՀ
IX, 184 ՊԼՄ

Լեզուն տակը օսկոռ չունի, որ տուտ խո-
սելիս ծակե:

ՓՇԱ 107 ՇԲԿ ԵԿ 8 ՇԽԻ/ԱՀ XIX, 98 ԱԴԼ/ԹՄԿ
110 ԹՖԼ/ԱՆ 61 ՆԻՂ

Լեզվի տակին փուշ չը կա, որ ծակի:

ԺԵԱ 32 ՎԴԿ

Լեզուն օսկոռ չունի, բայց շատ օսկոռներ
ջարդե կու:

ՀԱՎ 1892, 24 ՏԲԿ

Լեզվի պարտքը խեր (բարի) խոսակն ա:

ԱՇ 32 ԱՇԱ/ՓՇԱ 107 ՇԲԿ

Լիբը քվանքից մի մարդ ա վախում, դար-
դակից՝ երկուսը:

ԱՇ 31 ԱՇԱ/ՎՄ II, 141 ՎՆ

Լծե գքու մոզին, մի կայնի ի դուռ բոզին:

ԺԵԱ 178 ԲԼՆ

Լծանը լծրեկեր ա պետք:

ԱՀ XI, 114 ԲԲԳ

Լո, լո, լո, լո, քրդի տղին է՛լ լո, լո:

ՓՇԱ 107 ՇԲԿ/ՊԺԲ 49 ԱՇԱ/ԱՀ VI, 85 ԲԼՆ/ԺԵԱ
222 ՎԴԿ

Լվի համար կարպետը չեն էրի:

ԳԱ 29 ՎԴԿ/ԺԱԲ 90 ԱԽԳ/ԼՄ 1880, 25 ԲԼՆ/ՓՇԱ
118 ՇԲԿ/ԱՆ 77 ՆԻՂ/ԱՀ 1895, 293

Լուծը՝ քաշող եզան վզին կը դնեն:

ՄԹ 17 ՇԲԿ/Ս 214 ՍԼԲ

Լուս լուսանա, տերը քաղցրանա:

ԱՂ 40 ԿԲՆ

Խաբ (կաթփոխ) էնողը խաբի տիրոջը չի
խաբի:

ՆՆ 500 ՇԲԿ

Խաբեն (փործանք) որ եկավ՝ իրար ետևից
կը գա:

ԱՀ VI, 86 ԲԼՆ

Խաբունը հիշե՛ խալին փոռ:

ԱՂ 40 ԲԼԴԵ

Խախալի (մաղ) մեջը ջուր չի կայնի:

ՄԹ 19 ՇԲԿ

Խաժան շան՝ ալուաներ կը քակեն (հանել):

ԼՄ 1880, 26 ԲԼՆ/Բ 1900, 350 ԿԱԲ

Խաղողին լավը բաղվանչին (այգեպառ)
կուտի:

ԿՇ 3 ՂԲԲ

Խաշը խաշապաշտին խոով կը կենա:

ՀՃՀ VII, 95 ՎԴԿ/ԱՇ 35 ԱՇԱ/ԱՀ XI, 114 ԲԲԲ/ԹՄԿ
116 ԹՖԼ

Խաւտ մանուկ՝ կովմ՝ առեց, բարակ մանուկ՝
էծմ:

ՎՄ I, 128 ՎՆ

Խելառի բաղաբը մեծ է:

ԱՂ 40 ՇԲԿ

Խելառ մարդուն՝ փնջով լաշակ:

ԺԱԲ 82 ԱԽԳ

Խելըռին խոտ խաշե, քե կուտե՛ն (ն ու թ ի ց) խաշե:

ԺԱԲ 102 Ախջ

Խեհին խե կըսեն, խե տամբենք (ե ր ա կ ն ե ր) կը ժածա:

Բ 1899, 651 Խն/Բ 1898, 445 Դբբ

Խելոք իշին էրկու հոգով են նիւնըմ (բ ա ր ձ-ր ա ն ա լ):

ԱՇ 34 Ա₂ա

Խելք ունես՝ քեզ համար պանի:

ԱՀ XI, 114 Բբ₂

Խենքը գովե, ելլե խաղա:

ՀԱ 207 Ա₄ն

Խենք կա տուն կը բերե, խենք կա դուս կը տանե:

ԺԵԱ 248 Հդկ

Խենքին կովն է կորեք, խելոքին խրատ է եղեր:

ԱՄ 1886, 75 Աբա

Խենքին հետ խենք շեն քլլար:

ԱՀ IX, 185 ՊԼա

Խենքինը ուտենք, խելոքինը պանենք:

ԱՏ 1927, 150

Խեռալ մոզին լալ եզ կլինի:

ԵԱ 120 Խաջ

Խեռալն որ շըլնի, խելոքն ապրիլ շի:

ԵԱ 117 Խաջ/ԲԳ 1 Բբդ

Խեն էն ա, որ շեն անեքոջ տունն իրենը գիտե:

ԵԱ 115 Խաջ

Խեր իրեն խելքով կը խենա:

ԱՆ 32 Նբջ

Խերը (օ գ ու տ) տնեն դուս շեն հանե:

ԱՀ 41 Ախջ

Խերն արեւ ես՝ կարմնջովն էլ անցկացրա:

ԱՇ 34 Ա₂ա/ԹՄԿ 111 ԹՖԼ/ԳԱ 21 Վդդ/ՓՇԱ 107՝ Շբկ

Խծոտ (կ ո ու) ընկուզը՝ մախքով կը փորեն:

ՀԱ 208 Ա₄ն

Խլալ (գ ե ր) գառը սուր շախտի (դ ա ն ա կ) լալիս (ա ր ժ ա ն ի) է:

Բ 1899, 554 Բդ/ԱՀ XVII, 52 Ա₁₂ Մ 1886, 789 Բ₁ն

Հալ գառը մատուցու ի համար է:

ԷԱ 16 Կբն

Խղղվածին տանը շվանի անուն շեն տալ:

ԱՆ 56 Նխջ

Խնկով-մոմով արքայություն գնալ շի ըլնի:

ՓՇԱ 108 Շբկ/ԱՇ 34 Ա₂ա/ԹՄԿ 114 ԹՖԼ

Խոգան (խ ո գ ի ց) ոչ մատաղ կիմի, ոչ էլ մա-ծուն:

ԲԱ 22 Ղբբ

Խոգը աստղ շի տեսնի:

ՍԽ 32 Ձդդ

Խոգը աղաշանքով կարկի տրտիցը դուս շի գալ:

ԱՀ XI, 114 Բբ₂

Խոնար էղիք շըբի պես, կտրուկ էղիք բրի պես:

ԺԱԲ 116 Ախջ

Խոնջած ձեռքը՝ հանգիստ սրտին:

Բ 1899, 805 Հգբ

Խորտակին (գ ե ղ ե ց կ ու ր յ ա ն) շը տան մտիկ, օրոցկին կտան մտիկ:

ԱՀ VII—VIII, 493 Ա₁₂

Խոր ոսկոռն հարդու գար կը շինի:

ԱՀ 41 Դմբ

Խոսկը դովարը (ու ն ե ց վ ա ծ ք) շէ, կառա-վարիլն է:

ԹՄԿ 113 ԹՖԼ

Խոսկը բար (կ ե ն տ) շիլիլ, շիֆա (գ ու յ գ) կըլի:

ԱՀ IX, 185 ՊԼա/ՀԱ 208 Ա₄ն/ՀԱԳ 1892, 392 Տբդ

Խոսկը բանի բերանդ է՝ բուկդ է, բերնեդ էլալ՝ բուկըդ շէ:

ԱՆ 25 Նխջ

Խոսքը խոսք կը բերի, արշիներ կտալ:

ԳԱ 26 Վդդ/ՓՇԱ 108 Շբկ Բ 1898, 302 Խն

Խոսքը խոսք կը բանա:

ԱՀ IX, 185 ՊԼա/ՀԱԳ 1892, 392 Տբդ/ԱՀ VII—VIII, 493 Ա₁₂/ՓՇԱ 178 Բ₁ն

Խոսքը խոսք կը բերի:

ԹՄԿ 114 ԹՖԼ/ՊԺԲ 45 Ա₂ա

Խոսքից խոսք ա դուս դալի:

ԱՇ 34 Ա₂ա

Խոսքը խոսքին բանիք է:

ԺԱԲ 88 Ախջ

Խոսք կա՝ սարի գլուխը կը հանի, խոսք կա՝ սարից ներքե կը բերի:

ԳԱ 26 Վդդ/ՓՇԱ 108 Շբկ/ԱՇ 34 Ա₂ա

Խոսք կա՝ բան կը շինեն, Խոսք կա՝ բան կը
բանդեն:

ԹՄԿ 114 ԹՓԼ

Խոսքը մեկ, աստված մեկ:

ՀժՀ VII, 95 ՎՂԿ/ԹՄԿ 115 ԹՓԼ/ԱՆ 10 ՆԽՂ ԺԵԱ
245 ԱԿՆ

Խոսքը ցան փոխելը չէ, բոփ անելն (հալա-
ք եւ) է:

ՓՇԱ 108 ՇԲԿ ԱՇ 64 ԱՂԽ

Խոսքը խաշին կը վելե (վալել էլ):

ԼՄ 1880, 25 ԲԼՆ

Խոսքը ծխողի հետև կերբա:

ԱՀ XIII, 84 ԱԴ

Խոսքը վեր կրակին տերը կը նանչնա:

ՊՂ 137 ՎՆ

Խոսքն ու մոմը քեզ ըլնի, բար (միայն քե)
դու մեր ժամը մի գա:

ԱՇ 34 ԱՂԽ/ՓՇԱ 126 ՇԲԿ/ՀԱ 214 ԱԿՆ/ԱՀ IX,
155 ՊԼԽ/ԼՄ 1880, 42 ԲԼՆ/ԺԵԱ 195

Խոսքը քեզ ըլնի, խաշը մի հոտեցնի:

ԺԵԱ 195 ՏԲԿ

Խոսքը աշքին բաֆա (վատահոտը) չը
կա:

ԱՇ 35 ԱՂԽ/ՓՇԱ 108 ՇԲԿ/ԹՄԿ 113 ԹՓԼ

Խոսք կնունը չոր չի պահեն:

ՀՏՎ 12 ՇԲԿ

Խոսք քալով (տապալ) ձվածեղ չէլնի:

ՀՏՎ 12 ՇԲԿ

Խոսք մտնի, նվար (հալաքատեղ) կէլնեն:

ԱՀ 42 ԿԲՆ

Խոսքը ծաղկած ծառիցը կը բափի:

ԱՀ XI, 114 ԲԲԶ

Խոսքը ծաղկին նայելով կը բացվի:

ՀԱՎ 1890, 289 ՏԲԿ

Խոսքին իր բփի տակին կը բափի:

ԱՇ 36 ԱՂԽ/ՓՇԱ 108 ՇԲԿ

Խոսքն իր ծառի տակին վեր կընկնի:

ԱՇ 35 ԱՂԽ

Խոսքը նման (հանի) Լ գորտ կէլնի:

ՀՏՎ 12 ՇԲԿ

Խոսք չը կա, որ քամի շառնեն:

ԱՀ VI, 86 ԲԼՆ/Բ 1898, 377 ԴԲԿ/ԺԵԱ 212
ՎՂԿ ՀժՀ VII, 81 ԱՂԽ ՓՇԱ 108 ՇԲԿ/ԼՄ 1885,
ՀԼԲ/ՎՄ I, 129 ՎՆ

Խոսքը ծառատակը հեշտ կերևա:

ՀՏՎ 12 ՇԲԿ/ԼՄ 1880, 28 ԲԼՆ/ՀժՀ VII, 90
ԱՀ ԺԵԱ 235 ԼԱ

Խոսք էլնի (լինի), ծուռ էլնի:

ԱՀ 40 ԲԲԶ

Խոսք մե խփելով չի վեր ընկնի:

ԹՄԿ 116 ԹՓԼ

Խոսքն իր տակին ա շվար անում:

ԱԺԲ 88 ԴԲԲ ԲԱ 23 ԴԲԲ

Խոսքը քոքիցն (արմատ) ա փտում:

ԱՇ 35 ԱՂԽ

Խոսքը որ ընկնի՝ հյուղերը կը կայնեն:

ՎՄ II, 142 ՎՆ ԺԵԱ 239 ԿԼԿ

Խոսքն իր պտղեն կը նանչվի:

ՆՆ 501 ՇԲԿ

Խոսքն անկի վնասը լողկի տիրոջ հարցում:

ԼՄ 1880, 27 ԲԼՆ

Խոսքը ցորեն տեղափոխ անանքը (բալարդ)
աշքը չի գալիս:

ԱՀ XI, 114 ԲԲԶ

Խոսքն օրոցը, մեռածին հաղը (դագաղ):

ԱՀ 43 ՆԲԿ

Խոսքը գդալ-գդալ տանելով՝ չորը չի պակսի:

ԱՇ 15 ԱՂԽ/ԺԵԱ 182 ՄԶ/ԺԱԲ 94 ԱԼԿ/ԴԱ 9 ՎՂԿ

Խոսքն հավին քո անող շատ կը լինի:

ԱՀ 44 ԼԱ

Խոսք ծակը՝ ծուռ չիվի (սեպ) կուգեն:

ԱԼ 79 ՊԶԿ

Խոսքն մոտի կովը շատ կմար կուտա:

ԱՇ 49 ՆԽՂ

Խոսք (խենթ) վեր գեղին իրավ ա:

ՀՏՎ 12 ՇԲԿ/ԱՀ VI, 86 ԲԼՆ

Խոսք տոտոխին՝ ճղմա (կոշիկ), խնդա
քրին՝ խղմա (քրկալ):

ԱՀ 44 ԿԲՆ/ԺԵԱ 182 ՄԶ

Խոսք փետը տաշելով չի շիտկի:

ՄԲ 21 ՇԲԿ

Խոսքը քանոնից շիտակ գիծ չի դուրս գա:

ԱՀ 44 ՊԼԽ

Կար գուգես՝ կով պահեն:

ԹՄԿ 120 ԹՓԼ/ԵԱ 113 ԽԱԳ

Կար-կար չորը քարը կը փորեն:

ԱՇ 40 ՆԽՂ/ՀԱԿ 1891, 116 ՏԲԿ

Կարի-կարի գյուղ (լին) կէլնի:

ԼՄ 1880, 29 ԲԼՆ

Կարնով ոչխարը սյուրուէն (հոտ) չի դուս
գալ:

ՀժՀ VII, 82 ԱՂԽ

Կալ մտնող աղվեսը ձեծը պտի շիհնքը (վիգ)
սունի:

ԳԱ 20 Վդդ/ՄԹ 21 ՇԲԿ

Կալ մտնող աղվեսը արինն աշքի տակ կառնի:
ԱՇ 37 Ա₂մ

Կալի եզը կալից կուտի:
ԱՇ 36 Ա₂ա/ՄԹ 22 ՇԲԿ

Կալում ա ջոկվում ցորենը դրմանան (հաբդ):
ԲԱ 23 ՂԲԲ

Կակուղ էրես հրեշտակին սատանենն րեզ-րեզ
(աբագ) վրա կը տա:
ՎԱ 23 Վդդ/ԱՇ 36 Ա₂ա

Կաղին կարմնջումը կը բռնեն:
ԳԱ 10 Վդդ/ՊԺԲ 50 Ա₂ա/ՀԺՀ ՎԱ, 96 Վդդ

Կաղ իշին էլ բոռ հալբանդ (պալտառ)
կըլի:
ԳԱ 20 Վդդ/ԱՇ Վ, 100 ԲԻ/ՓՇԱ 109 ՇԲԿ/ՎԱ 1,
130 Վ

Կաղնած եզեր նստած եզան գլխին կը րըքի:
ԿՇ 18 ՂԲԲ

Կամ լծած եզան բերանը շին կապի:
ՀՏՎ 14 ՇԲԿ ԲԱ 23 ՂԲԲ

Կայծե յանդուն (հրդեհ) կըլի:
ԱՇ 31 ՆԽՁ

Կանուխ էլլող գարին կալ շի հասնիր:
ՀԱՎ 1890, 164 ՏԲԱ

Կատղած շան դեղ սպանելն ա:
ԱՇ XIII, 85 Ա₁₂

Կատվի խաղը մկան մահն ա:
ՄՀ 21 Լա/ԱՇ 35 ՆԽ/ՓՇԱ 109 ՇԲԿ/ՍԲԲ 59
Ախդ ՍԲԿ 118 ԹՖԼ/ԺԵԱ 222 Վդդ/ՊԺԲ 50
Ա₂ա/ԺԵԱ 212 ՕՀԿ/ԱՇ ՎԱ—ՎԱԱ, 168 Ա₁₂ ԱՀ
Վ, 87 ԲԼ/Բ 1899, 651 ԽԵ/Բ 1898, 315 ԿԴ/Բ
1898, 604 ՄՓԴ/ԺԵԱ 188 ՎԽ/Ա 211 Ա₁Բ

Կատվի խոխուղ մկան հողհհանգիստն է:
ՊՎ 138 ՎԽ/ՇԿ 14 Շախ

Կատվի փախսը (փախուստ) մինչև մա-
րագն է:
ԳԱ 59 Վդդ/ՄՀԹ 1859, 414 Լա/ՍԽ 28 ՋԳԳ ԿՇ 3
ՂԲԲ/Բ 1900, 579 ԿՄ/Բ 1898, 411 ԿԲԲ/ՓՇԱ 109
ՇԲԿ/ԳԹ 112 Ա₁Բ

Կատվին ասին՝ աղբղ հար (դեղ) ա, մըս-
խալը շինեց հարիք փարա (դրամ):
ԱՂ 45 ՋԳԳ

Կատվին հանկն ընկած մուկը շի ճվնվար:
ՀԱՎ 1893, 359 ՏԲԱ

Կատվին քանի գարկես՝ րաբ կը րալի:
ԱՇ XIII, 85 Ա₁₂

Կատուն մե արասի շունե՝ ապրում է:
ԹՄԿ 119 ԹՖԼ

Կատվին շատ նեղես՝ էրեսիդ կը բռնա:
Բ 1898, 333 ԿԲԲ

Կատուն իրեն համար գեշ էրագ շի տեսնի:
ԱՇԱ 8 ՊԼԱ ԳԹ 109 Ա₁Բ

Կատուն քացախ շի խմեր:
ԵՀԳ 105 ԵՎԳ

Կարասը ջվալ շի մտնի:
ԳԱ 14 Վդդ

Կարկուտ մեղավորի արտ լե կտա, արդարին
լե:
ԱՂ 46 ԱաԼԲ

Կարկուտը գա կնծին (հողակոշտ) րակի,
արեը դիպնի կնծին էրի:
ՀԺՀ ՎԱ, 81 Աաա

Կացնի բերնին խփողը, իր ձեռքը կը կարի:
ՍԽ 34 ՋԳԳ

Կաքավի ձուն հավի տակ շի մնալ:
ԿՇ 18 ՂԲԲ

Կը գա տարին, հետը բարին:
ԳԱ 4 Վդդ/ԱՇ IX, 186 ՊԼ

Կեսուրքս մեռավ, տեղս լեռացավ:
ԺԵԱ 222 Վդդ/ՊԺԲ 50 Ա₂ա/ՓՇԱ 110 ՇԲԿ/ԹՄԿ
153 ԹՖԼ/ԿՇ 6 ԿԲԲ/ՀԺՀ ՎԱ, 110 ՎԽ ՇԿ 10
10 Շախ ՍԵ 2 ՄԿ/ԱՇ ՎԱ—ՎԱԱ, 169 Ա₁₂/ԺԵԱ
182 ՄԶ Ս 213 ՍԼԱ/ԺԵԱ 231 ՀԲԵԱ 109 Խաճ Մ
1885, 450 ԿԼԲ/ԱՂ 7 Աա

Կիսուր մեռավ, հաբախ տեղ լեռացավ:
ԱՇ Վ, 87 ԲԽԲ 1898, 377 ԿԲԲ

Կերել է հալվեն, հեծել է էշը:
ԱՂ 46

Կերքս հուրը, կը մնա մուրը:
ԱՇ 5 ՆԽՁ

Կժի առջևը շատ փարշ կը կոտրվի:
ԳԱ 14 Վդդ/ՓՇԱ 110 ՇԲԿ/ԹՄԿ 120 ԹՖԼ

Կիրակի օրվա փալը էրկուշարբի էլ կուտվի:
ԱՇ 36 Ա₂ա

Կիրակվա դանդաճը (խաղերգ) էրկուշարբի
էլ պետք կը գա:
ՓՇԱ 110 ՇԲԿ/ԹՄԿ 118 ԹՖԼ

Կիրակիին բանողը էրկուշաբբի պարապ ա մնացեր:

ԱՀ XIX, 98 Ա₁₂

Կծան շուներ առաջ տիրոջն ա կծում:

ԱՇ 38 Ա₂տ'ՎՍ 1, 130 Վ₂

Կոռվորը (ծրի և հարկադիր աշխատանք կատարող) ձմեռը բովի կէնին (հավաքել):

ԵԱ 111 Խաջ

Կով կրող զկով կրող շկրնա խարն:

ԱՀ VI, 87 Բ₂ն

Կովը մեռավ, խաբը (կարփոխ) վերցավ:

ՓՇԱ 110 Շրկ ՀԱՎ 1892, 24 Տրայ Բ 1900, 579
ԿՄ ԵՀԳ 106 ԵՎԴ Բ 1899, 425 Կն/ԱՇԳ 74
Արբ/ԺԱԲ 111 Ախդ/ԺԵԱ 188 Վ₂ ԱՀ VII—VIII,
469 Ա₁₂ ԺԵԱ 212 Վ₁պ

Կովի աղբը սվաղ (ծեփ) չի բռնե:

ՓՇԱ 110 Շրկ ԱՇ 38 Ա₂տ

Կովի ծեծած կալն ինչ կըլնի:

ԱՇ 38 Ա₂տ

Կովու գյորա (համեմատ) մոզիկ կէղնի:

ԱՀ XIII, 85 Ա₁₂

Կովուն տերը ամեն օր մածուն շոտեր:

ՀԱ 208 Ա₁ն

Կոտ մի կորեկին լե ցից ու կարմնակ (չքաղացի մասեր) պետք ա:

ԺԵԱ 169 Ա₁₂

Կոտրած ամանը գին չի ունենա:

ԱՀ 48

Կոտրած սրտին խրատն ինչ կանի:

ԳԱ 66 Վ₁պ

Կորած մազը պարան կը դառնա:

Բ 1898, 315 Բ₂դ

Կորած պարանն էրկան կըլի:

Բ 1898, 315 Բ₂դ

Կորուստ կորցնողը մոր ծոցն էլ ման կը գա:

ԱՇ 36 Ա₂տ

Կոնակ ունենամ, բեռ դնող շատ:

ՀՆ 504 Շրկ ԹՄԿ 135 ԹՖԼ ՎՍ 1, 133 Վ₂

Կոնկին բեռ չէ էկած, էնդի (դրա համար) կեռ չէ էկած:

ԵԱ 118 Խաջ

Կոկոացող հավուն կուտ շատ կու տան:

ՀԱՎ 1890, 289 Տրայ

Կոտրած հուռ, կոտրած կուռ, գերկուս կառնե խելքե ծուռ (խելապակաս):

ԱՀ VI, 88 Բ₂ն

Կրակը դավի (աբեր) կշտին չեն պահի:

ԱՇ 38 Ա₂տ

Կրակի հետ հանաք անել չի լինի:

ԳԱ 56 Վ₁պ ԲԱ 24 Երվ

Կրակի մոտ շախմատին (կայծքար) չեն տա:

ԺԵԱ 222 Վ₁պ ԺԵԱ 231 ՀԲ ԹՄԿ 119 ԹՖԼ ՊԺԲ
51 Ա₂տ/ՓՇԱ 110 Շրկ/ԺԵԱ 249 ՀղԿ/ԱՀ VI, 91
Բ₁ն

Կրակն բեկած տեղը կլեր:

ԱՀ 32 Նխջ ՀԱՎ 1890, 289 Տրայ

Կրակի մոտ գնացողը կերվի:

ՊԺԲ 51 Ա₂տ

Կուգա սարի Ետեին, չի գա քարի տակին:

ՎՍ 11, 144 Վ₂ն

Կուռ կոտրող լե մեկ ա, շուր բերող լե:

ԱՀ VII—VIII, 469 Ա₁₂

Կուժը կոտրողին կոծկել (ծեփել) կը տան:

ՍԽ 30 Զղդ

Կուռ շինող շատ, կար դնող քիչ:

ԱՀ 52 Նխջ

Կուռ շինողը՝ ունկն էլ կը շինի:

ԱՇ 38 Ա₂տ

Կուռ քիսնի (շփվել) փարչին, փարչն էլ կը քիսնի կծան:

ԺԵԱ 178 Բ₂ն

Հն քարն ի պուտուկն (կնուն), հն պուտուկն ի քար:

Բ 1898, 604 ՄՖդ

Հագար ասեղ մի գուրնի խով չէղնի:

ԱՀ VI, 90 Բ₂ն

Հագարին կեսը հինգ հարյուր է:

ՀԱ 241 Ա₁ն ԱՀ IX, 186 ՊԼ

Հաղողն հաղողին կաշա (նայել) կը սենա:

ԵԱ 103 Խաջ ԳԲ 114 ՍԼՀ ՀԱ 207 Ա₁ն

Համբրած օշխարը գելը չի ուտի:

ԹՄԿ 122 ԹՖԼ Բ 1899, 555 Բ₂դ ՀԱ 212 Ա₁ն

Համն էլ համին պտի:

ՀԺՀ VII, 96 Վ₁պ/ԳԱ 66 Վ₁պ

Համտես, համտես—տակը տես:

Բ 1898, 133 ԿԲԲ Բ 1898, 316 Բ₂դ/ԱՀ IX, 186 ՊԼ

Հաստ ու բարակ մի գին ա, վայ բարակ մանողին:

ԺԵԱ 223 Վղպ/ԱՇ 39 Աշտ/ԱԺԲ 88 Բնք/ԿՇ 3
ՂԲԲ/ԹՄԿ 122 ԹՖ/ՓՇԱ 111 ՇԲԿ/ԺԱԲ 82 Ախց/Բ
1898, 133 ԿԲԵ/Բ 1899, 479 ԿԵ/ԱՆ 80 ՆԽՂ
ԱՀԱ 9 ՊԼ՝ՀԱՎ 1890, 163 ՏԲպ/ՀԱ 209
ԱԿԵ/ԵՀԴ 106 ԵվԿ/Բ 1898, 445 ԴԲԲ/ԺԵԱ 187
ՎԵ/ԱՀ Վ1, 89 ԲԼԵ/ԱՀ ՎII—ՎIII, 470 Ա12/ԺԵԱ
231 ՀԲ/ԶԲ 61 ՉԿ

Հավը իր առջի ամած հավկերին վրա կը խնդա:
ՀԱ 209 ԱԿԵ

Հավը կտին կը վագի:
ԱՇ 43 Աշտ

Հավը տանը կենա, կուտն ուտի:
ԺԵԱ 223 Վղպ/ԱՇ 39 Աշտ/ՀԺՀ ՎII, 104 ՂԲԲ, ՓՇԱ
112 ՇԲԿ/ՎՍ 1, 131 ՎԵ/ԺԵԱ 174 Խստ/ՍԽ 33
ԶԳ/ԱԲ 11, 14 ԱԿ

Կուտ ուղող հավը տունը կը մնա:
ՓՇԱ 110 ՇԲԿ/ԱՇ 38 Աշտ

Հավի բոնել մինչև հերդանոցն է:
ՀՄ 1880, 35 ԲԵ

Հավն ի կուտն է մեռի:
ԱՀ Վ1, 90 ԲԵ

Հավն իր կտին կերա:
ԺԵԱ 223 Վղպ/ՀԺՀ ՎII, 95 Վղպ

Հավը իրա կտից չի փախնի:
ԺԵԱ 213 Վղպ/ԱՇ 41 Աշտ

Հավը իրա կտեն չի փախնի, շուռնը՝ իրա
հացեն:
ՀԺՀ ՎII, 82 Աստ

Հավնոց մտնող աղվեսը փաստը (մորթը)
շնքիցը (վիգ) պտի հանի:
ՓՇԱ 112 ՇԲԿ

Հավքը բևով կը բռնի, մարդը՝ բարեկամով:
ԵԱ 115 Խաշ

Հարավաշ (առջին եկ) գառուն գառ չի հաս-
նի:
ՀԺՀ ՎII, 83 Աստ

Հարի (մինչև) աստծու դիվան (դատաս-
տան) էլ մարդուն մարդ պետք է:
ԱՀ Վ1, 88 ԲԼԵ/ՀՏՎ 1 ՇԲԿ

Հարի մոտ աստված՝ մարդու օգնական
պետք է:
ԱՀ XIII, Ա12

Հարի կով նախքան գա, հավ դոնաղ (հյուր)
համբու կը դնա:
ԱՀ ՎII—ՎIII, 49 Ա12

Հարի հետին գա, առջին կերթա:
ԱՀ Վ1, 88 ԲԵ

Հարի միրքից մի-մի մագ, կրլի սաղ (ամ-
բողջական) միրքը:
ԴԱ 15 Վղպ/ՓՇԱ 111 ՇԲԿ/ՀՄ 1880, 3 ԲԼԵ/ՆԵ
481 ՇԲԿ/ԱՀ 4 Սսն/Բ 1898, 378 ԴԲԲ/ԱՇ 3 Աշտ

Հարսնիք էթամ՝ ինչ տուն տանիմ, մաստակ
ծամեմ՝ ինչ կուլ տանիմ:
ԱՇ 39 Աշտ/ԳԱ 14 Վղպ/ԲԱ 23 ՂԲԲ

Հարսը գեղիցդ, սերմը ֆողիցդ:
ԱՇ 41 Աշտ

Հարսի ձեռքով փեսին լավություն կենն:
ԱՀ Վ1, 88 ԲԼԵ/ՎՍ II, 142 ՎԵ/ԺԵԱ 222 Վղպ/ԺԵԱ
231 ՀԲ

Հարսին տերը կանն համավոր (հեզ), խա-
չին տերը կանն գորավոր:
ԹՄԿ 123 ԹՖ

Հարսնոցը խելք պետք է, հոգու հացին՝ ուծ:
ԺԱԲ 95 Ախց

Հարցնելով երուսաղեմ կերթան:
ԹՄԿ 122 ԹՖ/ՆԵ 508 ՇԲԿ

Հարցնելով Բաղդադ կերթան:
ԹՄԿ 122 ԹՖ/ԱՀԱ 9 ՊԼ

Հարուստի գուրանն ա ավելանում, քյասիբի
(աղքատ) երեխեքը:
ԱՀ 48 ԵԲ

Հացդ դիր հացիս վրեն, համ տակիցը կեր,
համ վրիցը:
ՓՇԱ 111 ՇԲԿ, ԺԵԱ 223 Վղպ/ԱՇ 47 Աշտ

Հացն երեսիցը կուտեն:
ԺԵԱ 223 Վղպ/ՀՏՎ 15 ՇԲԿ/ԱՀ Վ1, 89 ԲԼԵ/ԱՀ
XIII, 85 Ա12

Հենց արա, որ առվի ջուրը չը փախցնես:
ՓՇԱ 112 ՇԲԿ

Հենց խոսք կա, որ մի փուր մեղրով չի
ուտվի:
ԱՇ 39 Աշտ

«Հենք» ոչ բերնին համ կը տա, ոչ փորին:
ԱՇ 43 Աշտ

Հեռանալ կա, մոռանալ չը կա:
ԱՇ 41 Աշտ

Հին դարմանը քամուն չեն տալ:
ՊԺԲ 51 Աշտ, ԳԱ 5 Վղպ/ԺԵԱ 231 ՀԲ

Հիվանդը որ լավանալու ըլնի, բժիշկը մոտ
կը գա:
ՓՇԱ 112 ՇԲԿ/ԹՄԿ 125 ԹՖ

Հիվանդը որ գնալու ըլնի, մատաղը չի օգնե:
ՓՇԱ 112 ՇԲԿ/ՄՀԹ 1859, 414 ԼԱ/ԱՇ 42 Ա₂տ

«Հո» կա՛ կալ կը բերա, «հո» կա՛ կալեն կը
հանա:

ԱՀ VII—VIII, 471 Ա₁₂/ՎԱ 28 ՎԴԿ

«Հո» կա՛ դուստ կը արանի, «Հո» կա՛ ներս
կը բերի:

ԺԵԱ 223 ՎԴԿ/ՓՇԱ 113 ՇԲԿ/ԺԵԱ 235 ԼԱ/ՀԺՀ
VII 96 ՎԴԿ

Հորը փողով պսակվողը կնկան խաբրը
(հա ր գ ր) չգիտե:

ԱՆ 49 ՆԽԶ

Հորբը խաշերկարին կը կապեն, սատանին
կը բերֆեն (հա յ ն ո յ ե լ):

ԱՀ 48 ԿԲԵ

Հորն ողորմի կա, որ «շան որդի» ասելուց
վատ է:

ՄԹ 24 ՇԲԿ

Հոփին (ա փ ի ն) բքողը, միրքին չի բքի:
ԱՀ 48 ԼԱ

Հունար (շ ն ո ր ն ք) ունես, գաթեն ծոցիդ պաս
պահի:

ԳԱ 8 ՎԴԿ/ԺԵԱ 234 ԼԱ/ԱՇ 28 Ա₂տ/ԺԵԱ 247
ՀԴԿ/ՓՇԱ 97 ՇԲԿ

Հուշիկ-հուշիկ (կ ա մ ա ց-կ ա մ ա ց), կուգաս
պատվի տեր ողորմեն:

ԷԱ 4 Ա₁₂/ԱՇ 38 Ա₂տ/ԺԵԱ 188 ՎԵ/ԼՄ 1880, 44
ԲԵ/ՎԱ 28 ՎԴԿ

Հուսով ապրող, անհուս ա մեներ:

ԱՀ XVIII, 50 Ա₁₂/ԱՀ VII—VIII, 500 Ա₁₂

Ձեռը ձեռ կը լվանա, էրկուսն՝ էրես:

ԹՄԿ 129 ԹՖԼ/ՆՆ 508 ՇԲԿ/ԱՇ 44 Ա₂տ

Ձեռի տուրսը (ա ո ա տ ա ձ ե ո ն ո լ ք յ ո լ ն)
սրտի վրա մաշուր (հա յ տ ն ի) կուլի:

ԹՄԿ 129 ԹՖԼ

Ձեռնոց դնող կատուն մուկ չի բռներ:

ԱՀԱ 9 ՊԼ/ԳԹ 109 ՍԼԺ

Ձեռս ցավա լավ ա, քանց բերանս:

ՀԺՀ VII, 98 ՎԴԿ

Ձեռտ եղստ է, գլխիդ քսե:

ԹՄԿ 129 ԹՖԼ

Ձեռքը կուտա, անձը կը սիրվի:

ՆՆ 507 ՇԲԿ

Ձեռքդ չը հասած տեղը մի՛ երկնցնի:

ՈՒԶ 139 ՁԹ

Ձի չեղած տեղը էջն էլ մեծ գին ունի:

ԱՀ 43 ՇԲԿ

Ձիավորին հասի, ոտավորը քու մոտն է:

ԱՀ VI, 91 ԲԵ

Ձիի աքացուն ձին կը դիմանա:

ԿՇ 1 ՂԲԲ

Ձին բնիրը (ց ի ց) պոկեց, առաջ իրան դի-
պավ:

ՓՇԱ 113 ՇԲԿ/ԳԱ 59 ՎԴԿ/ԱՇ 44 Ա₂տ

Ձիուց ընկնողը չի վնասվի, իշից ընկնողը կը
վնասվի:

ՓՇԱ 131 ՇԲԿ

Ձին կը խաղա՝ ձիավորը կը գովեն, բուրը
կը կտրե՝ ձեռքը կը գովեն:

ԼՄ 1880, 36 ԲԵ/ԺԵԱ 249 ՀԴԿ

Ձին կը շորնա՝ մեյդանը (հ ր ա պ ա ր ա կ)
կը մնա, կտրիճը մեռնի՝ շունը կը մնա:

ԺԵԱ 249 ՀԴԿ

Ձին՝ հորը, տղան քեռուն կը նմանի:

ԿՇ 1 ՂԲԲ

Ձին ձի անողը տերն է:

ԺԵԱ 202 ՏԲԿ

Ձին ձիի հետ կը քերվի, եզը եզին:

ԱՆ 50 ՆԽԶ

Ձին տիրոջը տակին հաղ կանի:

ԺԵԱ 213 ՎԴԿ

Ձին քրեհի (վ ա ր ձ ո լ յ ք) տակը կը սատկի:

ԹՄԿ 129 ԹՖԼ

Ձմեռ բտե (պ ա ր ա ր տ ա ց ն ե լ), գարուն կթե:
ՀԺՀ VII, 91 Ա₁₂

Ձմեռը համամշի (բ ա դ ն ե պ ա ն), ամառը
բաղմանշի (ա յ գ ե պ ա ն):

ՓՇԱ 113 ՇԲԿ/ԳԱ 59 ՎԴԿ/ԲԱ 27 ՂԲԲ/ԹՄԿ 129
ԹՖԼ/ՀԱՎ 1891, 301 ՏԲԿ

Ձվով որ ձեն բաց ընեն, հավի ոռը բլբուլի
ձեն կը հաներ:

ԱՇ 44 Ա₂տ/ԺԵԱ 295 ՎԴԿ

Ձուկ բռնողը ջրեմեն չի վախենա:

ԹՄԿ 128 ԹՖԼ/ՀԱՎ 1891, 116 ՏԲԿ

Ձուկը գլխից պտի բռնես, որ չը փախչի:

ՓՇԱ 113 ՇԲԿ

Ձուկը երբ բռնես, բազա (թ ա ր մ) յա:

ԳԱ 24 ՎԴԿ/ԱՇ 44 Ա₂տ/ՓՇԱ 113 ՇԲԿ/ԹՄԿ 129
ԹՖԼ

Ձուկը ջրումը գին չի ըլի:

ՄՀԹ 1859, 414 ԼԱ/ԹՄԿ 129 ԹՖԼ

Չուկը բոռով (ուռկան) են որսում, մարդը՝
խոսքով:

ԲԱ 27 ՂԲԲ

Չուկն ի ծովուն, բաժա պանիր խետ հովը-
վուն:

ՎՍ 11, 145 ՎԶ

Չաբլու (չրով) փլավ, հոգիս բռավ:

ԱՂ 18 Ա

Չազը (սագ) եփես, դազան (պղնձե
աման) կը 19ցի:

ԿՇ 1 ՂԲԲ

Չազը դազի հետ, հավն էլ խորոզի (աբլոր)
հետ:

ՓՇԱ 114 ՇԲԿ/ԱՇ 45 Աճա/ԺԵԱ 249 ՀԳԿ

Չազը դազի հետ, քաշալ հավ չի (պիսա-
կավոր) խորոզի հետ:

ԼՄ 1880, 27 ԲԶ

Չազու տիրուն հավու հավկիք շխնայեն:

ԱՀ XIII, 86 Աժ

Չալա (կեղծ) մարդ ուր քուց (գրպանից)
կուտի:

ԱՀ XX, 109 Աժ

Չալա փողը կտողն էլ չի վերցնի:

ԳԹ 113 ԱԼ/ԲԱ 27 ՂԲԲ

Չակ հաղող ուտողի ակոեքը (ատամներ)
կառնվի:

ՀՏՎ 17 ՇԲԿ

Չարիք գեղ ման եկողը ձեռին երկար դա-
զանակ պտի ունենա:

ԳԱ 5 ՎԳԱ/ՄԹ 27 ՇԲԿ/ՓՇԱ 113 ՇԲԿ

Չուշը (բռչուն) որ բռավ, էլ ձեռք չի գա:

ԱՇ 45 Աճա/ՓՇԱ 114 ՇԲԿ

Չուշն իր քեիցը քրեն (վարձ) չի ուզում:

ԱՀ XI, 115 ԲԲԼ/ԺԱԲ 85 ԱԽԳ

Ճամբեն որ դուզ (ուղիղ) բլնի, սելը շուռ
չի գա:

ՄԹ 28 ՇԲԿ

Ճամբեն միշտ բռտանի (բանջարանց)
կշտից չի բնկնի:

ՀՃՀ VII, 83 Ասս

Ճամբից դուռ եկողի աշքը դուռ կը գա:

ԱՇ 40 Աճա/ՓՇԱ 114 ՇԲԿ

Ճամբորդ անհաց չէղի, հովիվն՝ անկրակ:

ԱՀ XX, 109 Աժ

Ճամբորդի գնալն իր ձեռն է, դառնալն՝
ասածու:

ՓՇԱ 114 ՇԲԿ ԱՇ 46 Աճա/ԱՀ XI, 115 ԲԲԼ/ԹՄԿ
131 ԹՓԼ

Ճանը (վեգ) քով (հավաքել) կանեն խա-
ղալու համար:

ՀՃՀ VII, 83 Ասս

Ճանըն նեննին կը վազի:

ՀՃՀ VII, 83 Ասս/ԹՄԿ 131 ԹՓԼ

Ճգտիկ կէնա մարդու պզտիկ:

ԺԵԱ 170 Աժ/ԱՀ VI, 91 ԲԼԽ/ԼՄ 1880, 37 ԲԶ

Ճիկար (լյարդ) բերողը միս էլ կը բերե:

ԱՀ 10 ՆԽԶ

Ճիպոտը մեշիցդ (անտառ) կտրի, բնկերը
գեղիցդ վե կալ:

ԱՇ 46 Աճա/ԿՇ 15 ՂԲԲ

Ճիտ (վիգ) ծովու մուրազի (նպատակ,
փափագ) չեն հասնի:

ՄԹ 28 ՇԲԿ

Ճննդուկեն վախեցողը կորեկ չի ցաներ:

Բ 1898, 200 ԿԲԽ/ՀԱՎ 1893, 358 ՏԲԱ

Ճննուղն իր կշեռքով բեռ կը տանի:

ՓՇԱ 114 ՇԲԿ

Ճննուղն օր նննուղ է, էլման (էլի) ուրին
կը քալե փշի հով:

ԺԵԱ 178 ԲԼԽ/ԱՀ 1894, 263 Աժ

Ճտերը աշնանը կը համբեն:

ՀՃՀ VII, 83 Ասս/ԱՇ 45 Աճա/ԳԱ 62 ՎԳԱ

Ճրագ անձեք չը վառի:

ԱՀ XIII, 86 Աժ

Ճրաքուն առանց պատրույքի լիս չի տա:

ԱԺԲ 89 ԲԶԲ

Մազը րե գորություն ունենա, էժը մարգարե
կը լինի:

ՄԹ 29 ՇԲԿ/ՓՇԱ 114 ՇԲԿ/ՀՃՀ VII, 84 Ասս

Մազն ու միսը կուգան ու կէրբան:

ԱՂ 49 ՊԼ

Մուրուքը քեշին (այժ) ալ ունի:

ՀԱՎ 1890, 289 ՏԲԱ

Մահեն անդին գեղ չը կա:

ԱՂ 50 ԱԽԳ

Մայասըզ (անանց քթամոր) խմոր չի
գա:

ՀԱՎ 1892, 24 ՏԲԱ/ԱԺԲ 88 ԲԶԲ/ԵՀԳ 108 ԵՎԿ

Ման էկողը յա շորին կը հարի, յա՝ փորին:

ՊԺԲ 52 Աճա/ԹՄԿ 139 ԹՓԼ

Մանգաղը տարակի (մշակ) ձեռնեն շեն խլե:
ՎՍ 11, 145 Վհ

Ման գալող գելը անորի շի մնա:
ՀՏՎ 18 ՇԲԿ

Մանգոլորի մանգաղը շեն պահեն:
ԺՍԲ 94 Ախյ

Մանեն, մանեն, ման խարուն, մանը կանե քեզ
խարուն:
ՀԱ 210 Ահհ

Մանեն տոնին, մանն Զատիկին, մի մաներ
բարի բարեկենդանին:
ՄՀԹ 1869, 119

Մանեն մանած ա, պատեն կախած ա:
ԺԵԱ 213 Վղա ԱՇ 50 Աշտ ԲՇԱ 114 ՇԲԿ/ԺԵԱ
207 ԱԲԸ

Մատանիքին շեն տա, մատին կը տան:
ԳԱ 14 Վղա/ԱՇ 49 Աշտ/ԲՇԱ 114 ՇԲԿ

Մատը կտրողը կսկիծը գիտեն:
ՀՃՀ VII, 100 ՊԲԲ

Մտողի մտով փոր շի կշտանա:
ԹՄԿ 138 ԹՖԼ

Մարաք ունիս, կարաք ունիս:
ԱՀ VII—VIII, 497 ԱԼ2

Մարդ ինչ որ իր գլխին կանի, դուշմանը
(քշնամի) դուշմանին շի անի:
ԹՄԿ 134 ԹՖԼ/ԱՆ 47 ՆԽ2 ԳԱ 19 Վղա

Մարդ որ իր ուժը չիմանա, կոխ պրծնելու
չի դուս գա:
ԱՇ 50 Աշտ ԺԵԱ 183 Մ2

Մարդ կա, որ աչքն ա սուր, մարդ կա՝ ման-
գաղն ա կտուր:
ԱՇ 49 Աշտ

Մարդու համար կես բուֆրան էլ հերիք է:
ԱՂ 50 Ախյ

Մարդուս իրա արածը իր աչքին շի էրևա:
ԹՄԿ 135 ԹՖԼ

Մարդասպանի բուրն անտեր կը մնա:
ԱՂ 46 ԳհԸ

Մարիֆարը (շնորհք) բազարը (շուկա)
չեն ծախեն:
ՄԹ 30 ՇԲԿ

Մարան անցավ, դարան անցավ:
ԱՂ 50 ԹՖԼ

Մաքու առջեկն գառ շեն վերցնի:
ԱՀ VI, 93 ԲԴԸ

Մե «չեն»՝ փրկեն ամեն շտրեն:

ՀՏՎ 18 ՇԲԿ/ԱՂ 50 Ախյ/ՀՃՀ VII, 111 Վհ/Բ
1899, 554 ԳԼԲ 1898, 333 ԴԲԲ/ԹՄԿ 120 ԹՖԼ

Քանց «հա» ասեմ՝ ԺԳԻՆ հիմամ, «չէ» կասեմ՝
կը պրծնեմ:
ԳԱ 7 Վղա/ԲՇԱ 109 ՇԲԿ

Մեծ ծովին մեջ մեծ ձուկ կըլի:
ԺԳԲ 82 Ախյ

Մեծ ձուկը պգտիկին կուլ կուտա:
ԱՆ 39 ՆԽ2

Մեծ բար վերցնողը զարկելու նպատակ չունի:
ԱՂ 50 ՇԲԿ/ԱՂ 49 ԼԲԲ 1899, 554 ԳԴ

Մեկ աչքը մշուսին լուս շի տա:
Բ 1898, 603 ՄՖԳ Բ 1899, 652 ՆԸ

Մեկ ծաղկից օձը բույն է շինում, մեղուն՝
մեղր:
ԲՇԱ 116 ՇԲԿ/ՄՀԹ 1859, 414 ԼԸ

Մեկ ծառի տակ հագար ոշխար կը սրբվի
(տեղավորվի):
ԱՂ 48 ԵԲԿ

Մեկ կուկուրով զարուն շի գալ:
ԵԱ 105 ՆԽ2

Մեկ ծաղկով զարուն շի գա:
Բ 1898, 378 ԴԲԲ

Մեկ ոշխարեն էրկու մորթի շի էլլեն:
ԱՆ 81 ՆԽ2/ՀԱՎ 1892, 383 ՏԲԳ

Մեկ շամշով մեյխանա (գինետուն) շի
շինվի:
ԱՀ VI, 93 ԲԴԸ/ԱՀ XVII, 49 ԱԼ2 Բ 1898, 445
ԴԲԲ/ՀԴ 1895, 1235, ԴԼԹ/Մ 1885, 451 ԴԼԹ

Մեկ տուն էրկու տանակին էլնի, տախտ
անավել կը մնա:
ՎՍ 1, 132 Վհ/ԹՄԿ 136 ԹՖԼ/ՆԸ 512 ՇԲԿ

Մեկ փոր հացը, մեկ հոր հաց կը կորցնեն:
ԲՇԱ 116 ՇԲԿ/ԵԱ 116 ՆԽ2 ՀԱՎ 1893, 358
ՏԲԳ/ԺԱԲ 90 Ախյ/ԱՀ XI, 115 ԲԲ2

Մեկ փոր հացը, մեկ փուռ հացին կը հանեն:
ԱԱԳ 1855, 100 ԳԼԸ/ԱՆ 22 ՆԽ2

Մեկ հոր հացը, մի փոր հացի շեն ծախի:
ԱՇ 50 Աշտ/ՎՍ 11, 152 Վհ

Մեկը քե գանգակ է, մեկըլը բամբակ պտի
ընի:
ՀՏՎ 19 ՇԲԿ/ԳԱ 64 Վղա/ԷԱ 17 ԱԼ2

Մեկը մեկով, էրկուսն աստծով:
ԲՇԱ 116 ՇԲԿ/ԱՀ VI, 92 ԲԴԸ/ԺԵԱ 183 Մ2 ԱՀ
VII—XIII, 473 ԱԼ2/ԶԲ 61 ՉհԺ/Մ 1885, 450
ԴԼԹ/ԱՀ XI, 115 ԲԲ2

Մեկուն քառսուն օր խենթ ըսես նե՛ խենթ
կ'ըլլա:

ԱՀ XI, 188 ՊԼԱՆՎ 1892, 24 ՏԲԱՊ

Մեղրը ծախողը մատը կը լպտտի:

ԿԱ 4 ՎԴԱՊ/ՊԺԲ 53 ԱՂԱՊ/ԿՇ 5 ՂԲԲ/ՓՇԱ 115
ՇԲԿ/ԺԵԱ 178 ԲԼՆ/ԷԱ 17 ԱԼԶ/ԱՎ 1890, 289
ՏԲԱՊ/ԹԿ 168 ԹՖԼ/ՀԺՀ VII, 84 ԱՍՄ

Մեղրը մատով, կակալը (ը ն կ ո յ զ) հատով:

ԱՀ 46 ԶԳԳ

Մեղրը ուստա մարդի կտրիլ տո՛ւ, որ աշքդ
ուռչի ոչ:

ԲԱ 30 ՂԲԲ

Մեմը էփողը գիտե, մեմը բերողը:

ԱՀ 5 ՆԽԶ

Մեշամ (անտառ) քիչ տանողն է պարպե:

ՃԱԲ 85 ԱԽԳ

Մեռլի տեղն էլ մի քիչ լեմ պըտի ըլնի:

ԺԵԱ 225 ՎԴԱ

Մեռլիցը խարջ (հարկ) չեն ուզի:

ԿԱ 28 ՎԴԱ

Մեռը չունիս նը՝ մեռդաման ունեցիր:

ԱՀ 38 ՆԽԶ

Մեռնեմ գովչի լեմ ճակատին:

ՆՀ 512 ՇԲԿ

Մեռնողի վրա տերը լաց կըլի, տերտերը կու-
րախանա:

ՄՀ 24 ԼԱ

Մգրախ (նիգալ) գողցողը առաջ տեղը կը
պատրաստե:

ՓՇԱ 116 ՇԲԿ/ԱՀ XVII, 49 ԱԼԶ

Մգրխին ձերով սրբություն չեն տար:

ՀԱՎ 1892, 24 ՏԲԱՊ

Մինչև հասար բարակի, բարակի հոգին դուս
կը գա:

ԺԵԱ 225 ՎԴԱ/ԱՀԱ 10 ՊԼԱՆՎ 210 ԱԿՆ/Բ 1898,
133 ԿԲՆ/ՓՇԱ 104 ՇԲԿ/Բ 1898, 425 ԿՆ/ԹԿ 102
ԹՖԼ/ՎՍ I, 134 ՎՆ/ՀՊ 1895, Ք 1235 ՂԼԹ/ԱՀ
VI, 88 ԲԼՆ/Բ 1899, 652 ԽՆ/ՀԺՀ VII, 108 ՂԲԲ/Բ
1898, 316 ՔԳ

Մի ծառից համ թի կըլնի, համ ֆորսլի
(հորսելի):

ՀԺՀ VII, 98 ՎԴԱ/ՓՇԱ 116 ՇԲԿ/ՄՀԹ 1899, 414
ԼԱ/Բ 1900, 580 ԿՄ/ԹԿ 134 ԹՖԼ

Մի ձեռը որ չես կարա կտրես, պաշի դիր
զլխիդ:

ԺԵԱ 225 ՎԴԱ/ՓՇԱ 116 ՇԲԿ/ՀԺՀ VII, 84 ԱՍՄ/ԲԱ
16 ՂԲԲ/ԱԷ 1895, 293 ՏԲԱՊ/ԺԵԱ 182 ՄԶ/Մ
1880, 36 ԲԼՆ/ԱՀ VII—VIII, 481 ԱԼԶ/ՎՍ I, 131
ՎՆ/Բ 1899, 651 ԽՆ, Մ 1885, 450 ՂԼԹ/ԺԵԱ 231 ՀԹ

Մի մտնի ալ, կակխի (արքանալ) քո-
պակ:

ԼՄ 1880, 38 ԲԼՆ

Մի շենը լավ ա, քանց էրկու ավերը:

ԳԱ 27 ՎԴԱ/ՓՇԱ 116 ՇԲԿ/ԺԵԱ 179 ԲԼՆ

Մի տարի գառնություն արա, յոթ տարի գե-
ություն, ելի գառնությունդ կասեն:

ԳԱ 13 ՎԴԱ ԹԿ 132 ԹՖԼ

Առաջ անունդ գառ հանիր, ետով գել դառ,
կԵՐ:

ՀԺՀ VII, 77 ԱՍՄ

Մի տար շեն տան, տուր աղեկ մանկան:

Բ 1898, 200 ԿԲՆ

Մի փոքին էրկու մունեաք (խնդիրք) չի
ածի:

ԺԵԱ 225 ՎԴԱ/ՓՇԱ 116 ՇԲԿ/Մ 1885, 451 ՂԼԹ/Բ
1899, 652 ԽՆ/ՎՍ I, 132 ՎՆ/ԱՀ 48 ԱՂԱՊ/ԺԵԱ
231 ՀԹ

Մինչև խելոքը միտք կանի, գիծը տղին կը
պսակի:

ՊԺԲ 53 ԱՂԱՊ/ՓՇԱ 107 ՇԲԿ/ԺԵԱ 248 ՀԳԼ/Բ 1899,
378 ՊԼԱ/ԲԱ 22 ՂԲԲ/ԺԵԱ 179 ԲԼՆ/ԹԿ 102 ԹՖԼ

Մինչև խելացին կարգվի, խենթին տղան
կը հասնի:

ԷԱ 14 ԿԲՆ/ԱՀ 1895, 293 ՏԲԱՊ/ՀԺՀ VII, III ՎՆ/ՂՄ
1880, 42 ԲԼՆ

Մինչև խելոքը պսակվի, գիծն էրկու տղա
կըլնի:

ԺԵԱ 214 ՎԴԱ

Մինչև խելոքը մտածի, գիծն իր բանը
կը տենի:

ԺԵԱ 221 ՎԴԱ/ԱՀ 24 ԱՂԱ

Մինչև խելացին բորկցավ, ծուռ դգեստ ան-
ցավ:

ԱՀ VI, 88 ԲԼՆ

Մինչև յոթ դուռ չծծես, մեկը չի բացվի:

ԱՀ 50

Միսն ու ձուկը մի պղնձում չեն եփի:

ԳԱ 60 ՎԴԱ/ԱՀ 44 ԱՂԱՊ/ՓՇԱ 113 ՇԲԿ

Միս ուտող ղշի (թռչուն) կտուրը կեռ կըլի:

ԺԵԱ 238 ԼԱ/ԲԱ 30 ՂԲԲ/ՀՏՎ 19 ՇԲԿ/ԺԵԱ 179
ԲԼՆ/ՀԱՎ 1893, 358 ՏԲԱՊ

Միտքը երկար, ումբը (կյանք) կարճ:

ԱՀ 46 ԱՂԱ

Միրուք շունեմ, խոսքս չի անց կենում:

ԴԱ 30 Վաղ/ՓՇԱ 117 Երկ/ՀժՀ ՎԼ, 105 Ղբ/ԹՄԿ
137 ԹՖ/ԼԲ 1899, 479 Կն/ԱՀ IX, 188 Պլ/ԵՀԳ
110 Եվ/ԼԲ 1898, 809 Դր/Բ 1900, 598 ԿՄ/Բ
1898, 378 Դբ/Բ 1899, 806 Հգ/ԵԱ 118 Խա/ՀԱՎ
1890, 163 Տբ/ԼԼՄ 1880, 39 ԲՀ

Մկան համար կատվիցը մենն գազան չկա:
ՄՀ 21 Լն/ՍԽ 27 Զգ/ԿԼՍ II, 146 Վն

Մկան շեռը ջաղցին շահ է:

ԺԵԱ 225 Վաղ/ԵՀԳ 109 Եվ/ՀԱՎ 1892, 183
Տբ/ԱՀ VI, 93 ԲՀ/ՓՇԱ 117 Երկ/ԹՄԿ 132
ԹՖ/ՄՀ 21 Լն/ԶԲ 61 Զն/Բ 1899, 479 Կն/ԱՀ
116 Պա/ԺԵԱ 196 Տբ

Մկան շեռը ծովի մեջ կերևա:

ԵՀ 10 Ետ/ԿՄ II, 146 Վն/ԺԵԱ 189 Վն

Մնչի լեզուն տեքը կը հասկնա:

ՓՇԱ 117 Երկ/ԹՄԿ 132 ԹՖ/ՀԱՎ 1891, 301
Տբ/ԼԼՄ 17 Երկ/ԱՀ 31 Ան

Մրջման (մր ջ յ ու ճ ի) բնի բուրբ բան չբուսի:
ԱՀ XVII, 50 ԱՀ

Մուկը կատվի համար գեշ երազ կը տեսնի:

ՓՇԱ 117 Երկ/ԼՄ 1880, 39 ԲՀ/Բ 1898, 378
Դբ/Բ 1898, 301 Խն/Մ 1885, 450 Ղբ/Բ 1898,
809 Դր

Մուկը իր էլած ծակը գիտե:

ԱՀ IX, 188 Պլ

Մուկը բոնելու համար տունը կրակի չեն տա:
ՀԱՎ 1891, 116 Տբ

Մուկն ալրտուն խեղճ չի մնա:

ԵՀ 9 ԵտԽ

Յաթաղ (անկողին) մտնողը հալավները
(շոք) հանե կու:

ՀԱՎ 1892, 183 Տբ

Յա հերկ էրան, յա բերկ էրան (վերջ տալ):

ԱՀ VII—VIII, 490 ԱՀ

Յաջմաղն (քթկալ) էղե, որ քիթը կալնե:

ՀՏՎ 20 ԵրԿ

Յառ (լեռ) պտի բլի, որ ձոր լցվի:

ՓՇԱ 100 Երկ/ԿՄ I, 135 Վն/ԱՀ 80 Ան

Յարեն (վերք) քանի բողմիս, կը խորկնա:

ՄԹ 31 ԵրԿ

Նեղն ընկած կատուն ասլան (անյուն) կը դառնա:

ՀժՀ VII, 86 Աստ

Շան անունը տուր, փետը վեր կալ:

ՀժՀ VII, 85 Աստ/ԱՀ 55 Նխ/Բ 1899, 696 ԹՎ/Բ
1899, 651, Խն/ՈԻԶ 141 ԶԲ

Շանը հիշե, փետը քաշե:

Բ 1900, 636 Կս/Բ 1899, 554 Դր/ԴԹ 110 Սլ/ՀժՀ
VII, 85 Աստ/ԺԵԱ 245 Ան/ՀԱՎ 1897, 197
Խա/ԺԵԱ 190 Վն/Բ 1900, 590 ԿՄ

Շան գլուխ, շան փոք:

ԱՀ XVII, 50 ԱՀ/ԱՀ VI, 95 ԲՀ

Շանը դարբին արին, առաջ իրենը գողեց:
ԱՀ 50 Կսբ

Շանից լակոտ վեր կալ, ոչխարիցը՝ գառ:

ԱՀ 52 Ան/ՓՇԱ 118 ԵրԿ

Շան խաղալը խածելն ա:

ԵԱ 106 Խա/ԴԹ 115 Սլ

Շան հետ լինես շնահոտ կը գա:

ՊՎ 141 Վն/ԿՄ I, 133 Վն

Շան հետ մի լինի դրացի. յն (կամ) թի կը
բերե, յա կացին:

ՊՀ 1822 Կսբ

Շանը ծովը լակելովը, ծովը մուտառա չէլնե
(պղծվել):

ՅԱՀ 150 Վն

Շան կատաղելը գլխին կորուստ ա:

ԱՀ 51

Շան կծածը շան մազը կը սաղացնի:

ՎԱ 35 Վաղ/ԱՀ 52 Ան

Շան հաչելն էլ մի փեշակ (արհեստ) է:

ՓՇԱ 118 ԵրԿ

Շան հետ ջվալ չեն մտնի:

ԺԵԱ 225 Վաղ/ԱՀ 52 Ան/ՀՏՎ 21 ԵրԿ/ԱՀ 12
Պլ/ԵՀԳ 110 Եվ/ԺԵԱ 250 Հգ/ՀժՀ VII, 85
Աստ/ԼՄ 1880, 45 ԲՀ

Շանը քանի քար գցես, կը հաչի:

ԴԱ 20 Վաղ/ՓՇԱ 118 Երկ/ԹՄԿ 146 ԹՖ/ԲԱ 32
Ղբ/ԺԵԱ 232 Հթ/ՀժՀ VII, 111 Վն/ՀԱՎ 1891,
300 Տբ

Շանը քանի փետին անես, կը հաչի:

ՄՀ 23 Լն

Շան քոստն ա կատաղում:

ԱՀ 52 Ան

Շաշը (խենթ) ման գալով չես գտնիլ:

ՄՀ 23 Լն

Շատ անելով շատանալ չի, քիչ ուտելով կա-
վելնա:

ԴՎ 1 Բրդ

Շատ անալի կտ, ուշ մեռնել կա:

ԹՄԿ 144 ԹՖ/ԿՄ I, 133 Վն/ՆՀ 517 ԵրԿ

Շատ բան կա՝ մինչև չը սորվիս, չես կարող
անի. շատ բան էլ կա՝ մինչև չանես, չես
սորվի:

ԹՄԿ 145 ԹՖ₁

Շատվորի բանին մեռնեմ, քշվորի համին:

ՆՆ 517 ՇԲԿ/ԹՄԿ 145 ԹՖ₁

Շատ բոքիկն ա էրևում:

ԳԱ 56 ՎԴԿ

Շատ դատես՝ շատ ուտես:

ԳԺԲ 54 Ա₂տ

Շատ խելացին ծոուն (խ ե ն թ ի ն) աղբեր է:

ՎՍ 11, 147 ՎՆ

Շատվորի շորվեն (ա պ ու ր) անլի կիգա:

ԱՀ XVII, 50 Ա₁₂

Շատին շատ, քին քիչ:

ԹՄԿ 146 ԹՖ₁

Շատեն շատ կերթա, քիչեն՝ քիչ:

ԼՄ 1880, 45 Բ₁ն

Շատ որ ուրախանաս՝ գնն գերեզմանները.

շատ որ տրտմիս՝ էլի գնն գերեզմանները:

ԺԱԲ 118 Ա₁ց

Շատն ուժից է, քիչը՝ սիրուց:

ԱՀ VII—VIII, 475 Ա₁₂

Շաքարը որ ատամ ունենա, իրան կուտի:

ԱՀ XI, 115 ԲԲ₂

Շենը շեն է, ավերը գեն (վ ն ա ս) է:

ՀԱ 211 ԱԿՆ

Շնից գութան չի լծվի:

ԺԵԱ 214 ՎԴԿ

Շորը շնորհքի շարեկն (ք ա ո ո ղ) էլ չը
կա:

ԱՇ 53 Ա₂տ

Շվաքի կուժը, ինչ գիտի արևի ուժը:

ԱՇ 52 Ա₂տ

Շունը աղիքով չի կապվի:

ԱՀ 51 Բ₁ն

Շանը պառկած տեղը հացի փշրանք չի լինի:

ՓՇԱ 118 ՇԲԿ/Բ 1899, 554 ԲԴ

Շունն էլ ուտելիս ձենը կը կտրե:

ԹՄԿ 146 ԹՖ₁

Շունն իր աջալով (օ ր հ ա ս) չի սատկի:

ԱՀ 51 ՎԴԿ

Շունն իրա կրեճը (չ ր ա մ ա ն) չի լիգի:

ՀԺՀ VII, 98 ՎԴԿ/ԵԱ 103 ԽԿԶ

Շունը կաղալով չի սատկի:

ԹՄԿ 146 ԹՖ₁/ՓՇԱ 119 ՇԲԿ/ԴԿ 142 ՎՆ

Շունը կը հաշի, քարվանը կանցնի:

ԳԱ 56 ՎԴԿ/ՀԱՎ 1930, 360 ՂԲԲ/ԷԱ 1 ԿԲՆ/ԱՀ
VII—VIII, 476 Ա₁₂/ԱՀ VI, 94 Բ₁ն/ԺԵԱ 183
Մ₂/Բ 1897, 805 ՀԴԲ 1898, 445 ԴԲԶ/ՎՍ 1,
134 ՎՆ, ՀԴ 1895, ԱՆ 1235 Ղ₁Թ/ԱԲ II, 15 ԱԿ₁

Շունը կը հաշի, քարվանը կը քոշի:

ԳԺԲ 54 Ա₂տ/ՓՇԱ 119 ՇԲԿ/ԹՄԿ 144 ԹՖ₁

Շուն խաղացնողի ձեռին փետ կըլնի:

ԳԱ 4 ՎԴԿ/ՓՇԱ 119 ՇԲԿ

Շունը հաշելով կը սատկի:

ԺԵԱ 226 ՎԴԿ/ԹՄԿ 144 ԹՖ₁/ԿՇ 5 ՂԲԲ/ՍԽ 34
ԶԳԿ/ԱՀ VI, 94 Բ₁ն

Շունը հաշելով կը մեծանա:

ԳԱ 5 ՎԴԿ/ԹՄԿ 146 ԹՖ₁/ԷԱ 1 ԿԲՆ/ԱՀ XVII,
51 Ա₁₂/ԴԿ 142 ՎՆ

Շունը հաշելով եկեղեցին չի մոտառի
(պ ղ ծ վ ի):

ՓՇԱ 119 ՇԲԿ/ԷԱ 1 ԿԲՆ/ԺԱԲ 88 Ա₁ց/ԱՇԳ 74
ԱԲԲ/ԺԵԱ 179 Բ₁ն/ԱՀ XVII, 51 Ա₁₂/Բ 1899, 554
ԲԴ/ՀԴ 1895, ԱՆ 1235 Ղ₁Թ/ՀԱՎ 1890, 164 ՏԲԿ

Շունը հիշե, տեղը քար մը տնկե:

Բ 1899, 498 ՏԲԿ

Շունը շալկվորին կը հաշե:

ՄԹ 33 ՇԲԿ/ԺԱԲ 87 Ա₁ց/ԱՀ XI, 116 ԲԲ₂/ԵԱ 109
ԽԿԶ/ԳԺ 116 Ա₁Ժ

Շունը շան ոտը բաց չի բողնի:

ՄՀ 23 ԼԱ

Շունը շան վրա շատ կը հաշե:

ԱՆ 80 ՆԽԶ

Շունը շամը կը քաշե, հարսը՝ կեսուրը:

ԺԱԲ 109 Ա₁ց/ԵԱ 106 ԽԿԶ

Շունը շուն, ինչ բալաք (խ ա տ ո տ ի կ), ինչ
նախշուն:

ՀԺՀ VII, 85 Ա₁տ/ՎՍ II, 147 ՎՆ/ԺԵԱ 179 Բ₁ն/ԹՄԿ
155 ԹՖ₁

Շունը որ կատղի, դեղը սպաննելն է:

ԱՀ VI, 95 Բ₁ն/ՀԴ 1895, ԱՆ 1235 Ղ₁Թ

Շունը որ սարթ (խ ի ս տ) լինի, կատուն մա-
րագը չի մտնի:

ԿՇ 1 ՂԲԲ

Շունը շանը լիզելով գաբունք կընկնի:

ՀԺՀ VII, 85 Ա₁տ

Շունը շուն անցնելիս, մինչև ոտին չը հասնի,
լող չի տալ:

ԺԵԱ 226 ԼԱ

Շունը սպանողին քաշ տալ կը տան:

ԱՇ 53 Աշտ/ՓՇԱ 119 Շրկ/ԹՄԿ 146 ԹՖԱ/ԿՇ 17
Ղբբ/ՍԽ 28 Ձգդ/ԼՄ 1880, 45 Բհն/ԺԵԱ 171
Աժ/ՀԱՎ 1891, 301 Տբս/ԵԱ 103 Խոջ/ՀԳ 1895
Ն 1235 ՂԲ

Շուտ կարգվող, շուտ ակրատ (ն ա խ ա ն ա շ)
ուտող չը փոշմնի:

ԱՀ VI, 95 Բհն/ԱՀ XVII, 51 Աժ

Շուտ վեր կացող շառից (փ ո բ ձ ա ն ք, խ բ-
ռ ո վ ու ք յ ու ն) կազատի:

ՓՇԱ 119 Շրկ

Ողջ գլուխդ ավետարանին տակը մի դնի:

ՀԱ 211 Ահն/ԱՀ IX, 191 ՊԼ/ԵՀԳ 113 Եվդ/Բ 1900,
618 ԿՄ

Ողորմությունն էնպես տուր, որ շապիկդ չի-
մանա:

ՓՇԱ 119 Շրկ, ԱՀ IX, 190 ՊԼ/ԹՄԿ 76 ԹՖԱ/ՄԹ
35 Շրկ

Ոչխար ունեցողը շուն ալ պահե կու:

ՀԱՎ 1892, 183 Տբս

Ոչխարի փոշին գայլի աշքին օգուտ է:

ԿՇ 3 Ղբբ

Ո՛չ ֆալաքին (բ ա խ տ) վստահի, ո՛չ բու մա-
լին (ո ա ն ե ց վ ա ծ ք) հուսացի:

ԼՄ 1880, 46 Բհն

Ոչխարի դակը իրան բեռ չէ:

ՓՇԱ 120 Շրկ/ԺԱԲ 90 Ախց/ԱՀ XI, 116 Բբշ/ԹՄԿ
169 ԹՖԱ

Ո՛չ կուտեմ ձեր կոմշին (ս ե բ կ ե վ ի լ), ո՛չ
կը քշեմ ձեր գոմշին:

ՓՇԱ 119 Շրկ/ԹՄԿ 157 ԹՖԱ/ԱՇ 62 Աշտ

Ո՛չ սբբին մոմ խոստացի, ո՛չ էրեխուն բլիբ:

ԺԵԱ 228 Վդս/ՀԺՀ VII, 86 Աստ/ՀԺՀ VII, 107
Ղբբ/Մ 1880, 45 Տբս/ԵԱ 110 Խոջ/ՀԱ 212
Ահն/ԺԵԱ 215 Վդս/ԺԱԲ 80 Ախց/ԹՄԿ 101
ԹՖԱ/ԺԵԱ 245 Ահն/ՓՇԱ 119 Շրկ

Ո՛չ քաղցը էդի, որ կլուն (կ ու լ տ ա ն), ո՛չ
դառն էդի, որ քքուն (ք ք ե լ):

ԱՀ VI, 96 Բհն/ԱՀ VII—VIII, 484 Աժ/ԱՀ 26
Նխջ/ՓՇԱ 119 Շրկ/ԺԵԱ 182 Մշ

Ոսկին տրլի (ց ե խ) մեշ լե կը փիլա (փ ա յ-
լ ե լ):

ԱՀ XVII, 52 Աժ/ԹՄԿ 170 ԹՖԱ

Ոսկոր բերող շունը ոսկոր էլ կը տանի:

ԱՀ 41 Նխջ/ՓՇԱ 120 Շրկ/ԱՀ IX, 192 ՊԼ/ՀԱՎ
1892, 24 Տբս/ԱՇ 54 Աշտ/ԺԵԱ 216 Վդս

Ոսկու արձեքը ոսկերիչ գինա:

ԱՀ XVII, 52 Աժ/ԲԱ 33 Ղբբ

Ով որ կրսե ուզածը, կը լսե չուզածը:

ԱՀ 52 ԿԲ

Ով շուտ, նա կուշտ:

ԺԵԱ 227 Վդս/ԺԱԲ 81 Ախց/ՊԺԲ 55 Աշտ/ՓՇԱ
120 Շրկ/ՄՀԹ 1859, 414 Լա/ԹՄԿ 168 ԹՖԱ/ԱՀ
28 Նխջ ՀԱ 212 Ահն/ՎՍ 1, 136 Վն/ԺԵԱ 215
Վդս/Բ 1898, 809 Բդ

Ով կուշտ, նա շուտ:

ԴԱ 60 Վդս

Ով պասն ուտե, դու բերանդ մի ծփծփացնի:

ՓՇԱ 120 Շրկ/ՄԹ 35 Շրկ

Ոտովն ուտենք, ամուտը մեր ծառան է:

ՄԹ 35 Շրկ ԴԱ 9 Վդս/ԵՀ 15 Շտխ

Որ կը քոչես, համբու էրկու կողմն էլ ցանա:

ԱՀ XVIII, 52 Աժ

Որձ էշը բուռակով ման չի գա:

ՆՆ 529 Շրկ

Որ շունը կուգեն սպանենլու, կատղած աճուն
կը հանեն:

ԱԱ 132 Պշս

Որ շուրն ինձ խեղդեց, ես նրան ծով կտանմ:

ՓՇԱ 120 Շրկ

Չախմախն (կ ա յ ծ ֆ ա ր) էնտեղ թափ տուր,
որտեղ կրակ չը կա:

ԱՀ 53 Ղբբ

Չախվի գլուխ ձմերուկի փորն է:

ԼՄ 1880, 50 Բհն

Չամշից հատ-հատ, մեղրից մատ-մատ, շուրի
(մ ի ն չ կ) հասանք՝ տեղը դարտակ:

ԺԵԱ 171 Աժ/ԵՀ 9 Շտխ/ԺԵԱ 190 Վն/ԱՀ VI, 92
Բհն/ԺԵԱ 207 ԱԲՀ, ՓՇԱ 121 Շրկ/ԺԵԱ 227 Վդս

Չարշին իրա իշի խասիարը (բ ն ա վ ո բ ու-
ք յ ու ն) գիտա:

ԺԵԱ 215 Վդս/ԱՇ 55 Աշտ

Չը հավնած քարը աչք կը հանե:

ՓՇԱ 121 Շրկ/ՆՆ 521 Շրկ

Չը լացող տղին ծիծ չեն տա:

ՀԱ 212 Ահն/Բ 1899, 478 Կն/Բ 1898, 414

Չը կանչած տեղը կերուխումի չեքքաա:

ԲԱ 34 Ղբբ

Չկամին կամ լծեցին, եզները հանեց սարերը:

ԱՀ 53 Լա

Չհասը կը ծաղկի, պտուղ չի տալ:

ԲԱ 34 Ղբբ

Չյում (մ ի ն չ կ) չքանդվի՝ չի շինվի:

ՎՍ II, 148 Վն/ԱՀ XX, 110 Աժ

Չոպանի (հնվիվ) սիրտն օր ուզենա՝ որձ ոչ-
խարից էլ եղ կը հանե:
ՀՏՎ 22 ՇԲԿ/Բ 1898, 445, ԴԲԵ/ԼՄ 1880, 34
ԲԼՆ/ՀԺՀ VII, 106 ՂԲԲ

Չորքանն էլ բանից ա:
ԵԱ 108 Խոջ

Չոր աղբը մարդու փեշ չկայնի:
ԱՀ VI, 97 ԲԼՆ/ԺԵԱ 227 ՎԴԱ/ԱԵ 56 ԱՂԿ/ԺԵԱ
232 ՀԲ/ԺԵԱ 175 Խոս

Չվանի վրա կորեկ չեն ցանիլ:
ԵԱ 110 Խոջ/ՊՎ 142 ՎՆ

Չուտողի մալը (հարստութուն) ուտո-
ղին հալալ ա:
ԺԵԱ 227 ՎԴԱ/ՆՆ 521 ՇԲԿ/ԿԵ 6 ՂԲԲ/ԱՀԱ 13
ՊԼԲ/Բ 1898, 346 ԲԴԻ/Թ 36 ՇԲԿ/ԱՀ VII—VIII,
501 ԱԼ2

Պաս պահեմ, պաս պահեմ, ագոավի մսով
բարսխվեմ:
ԱՀ 45 ՍԲԺ

Պաս ուտեմ պաս, էն էլ բանն՝ սպաս:
ԹԲ 37 ՇԲԿ/ԺԵԱ 227 ՎԴԱ/ԹԿ 149 ԹՖԼ/ԹՀԹ
1859, 414 ԼՆ/ՀԺՀ VII, 107 ՂԲԲ/Բ 1898, 445
ԴԲԲ

Պահա ուտեմ ու ժամբիկ ուտեմ:
ԼՄ 1880, 51 ԲԼՆ/ՀԺՀ VII, III ՎՆ/ԵԿ 8 ԵտԽ/Ս
213 ՍԼԺ

Պատ է պետք, որ ձեկի վերցնե:
ՓԵԱ 121 ՇԲԿ

Պատը փուլ էկած օրը բոգ կլինի:
ԺԵԱ 227 ՎԴԱ/ՓԵԱ 121 ՇԲԿ/ԳԹ 113 ՍԼԺ/ԲԱ 35
ՂԲԲ/ՀԺՀ VII, 86 Աստ

Պարապ (գատարկ) տոպրակին ձին առաջ
չի գար:
ՀԱՎ 189, 383 ՏԲԱ/Բ 1899, 554 ԲԴ

Պառկած շանը քար չեն գցիլ:
ՓԵԱ 121 ՇԲԿ/ԼՄ 1880, 51 ԲԼՆ/ԹԿ 150 ԹՖԼ

Պեկը (բեկ) ընծի կը կանչի, յա Շարուր
բրնծի, յա Կողբ աղի պտի ուղարկի:
ԱՀ 1894, 264 ԱԼ2

Պիտուին ի հող, անպետքն՝ արեգակ:
ԱՀ 1895, 162 ՎՆ/ԺԵԱ 183 Մ2

Պիտուին ի հող, անպետքը հողի երես:
ԺԵԱ 171 ԱԼ2

Պիտուին ի հող, անպետքն ի շող:
ԱՀ VII—VIII, 502 ԱԼ2

Պտուղ տվող ծառի բոքին (արմատ) ջուրն
անպակաս է:
ՄԹ 38 ՇԲԿ

Ջանքին ձեռքեն բան չազատիր:
ԱՀԱ 13 ՊԼ

Ջիգրի (հարագատի) մրմուռ շտեմող չի
չինավորե (դիվահարվել):
ՎՍ II, 149 ՎՆ

Ջոմարդի (սոստանեն) դադածը նա-
մարդն (տմարդի) ա ուտում:
ԹԿ 150 ԹՖԼ

Ջորին հաջ (երուսաղեմ) գնալով հաջի
(մահտեսի) չի դառնալ:
ԱՀ 54

Ջորին չայիրն (մարգագետին) է կերեր,
արջ՝ զաշխարհ:
ԼՄ 1880, 52 ԲԼՆ

Ջրեն ու քարեն չվախեցողը՝ աստուծմե ալ
չի վախենալ:
ԵԱ 120 Խոջ

Ջրի բերածը, ջուրը կը տանի:
ՓԵԱ 122 ՇԲԿ/ԹԿ 151 ԹՖԼ

Ջրի լազաթը (համր) հորքն է տեսնում:
ԹԿ 151 ԹՖԼ/ԱԲ II, 15 ԱԿԼ

Ջրի կուծը ջրի համփին կ'կոտրի:
ԺԵԱ 227 ՎԴԱ/ԱՀ 38 ՆԽԶ Բ 1900, 599 ԿՄ/ՓԵԱ
110 ՇԲԿ/ԹԿ 118 ԹՖԼ/ԱՀ XI, 114 ԲԼՆ/ԿԵ 3
ՂԲԲ/ԱՀ VI, 87 ԲԼՆ/ՎՍ II, 143 ՎՆ/Բ 1899, 651
ԽՆ/Բ 1898, 315 ԲԴ/ԶԲ 61 ԶԿԺ/Ս 214 ՍԼԺ

Ջրի ու կրակի հետ բաս չեն մտնի:
ԱԵ 58 ԱՂԿ/ՓԵԱ 122 ՇԲԿ/ԹԿ 151 ԹՖԼ

Ջուր բերողն էլ է մեկ, կուծ կոտրողն էլ:
ՓԵԱ 122 ՇԲԿ/ԺԱԲ 82 ԱԽԳ/Բ 1898, 133 ԿԼՆ/ՀԱՎ
1891, 116 ՏԲԱ/Բ 1898, 346 ԲԴ/ԼՄ 1880, 51 ԲԼՆ

Ջուրը դուրսը կը բեմիզցընե (մաքրել),
արտոսունքը՝ ներսը:
ԱՀ 48 ՆԽԶ

Ջուրը կերթա, ավազը կը մնա:
ՓԵԱ 122 ՇԲԿ/ԱԵ 58 ԱՂԿ/ԼՄ 1880, 52 ԲԼՆ/ԿԵ 5
ՂԲԲ/ՀԱՎ 1887, 175 Խոջ/ԱՀ VII—VIII, 480
ԱԼ2/ԺԵԱ 204 ՏԲԱ

Ջուրը մի տեղ որ շատ մնա՝ կը հոտի:
ՓԵԱ 122 ՇԲԿ/ԳԱ 23 ՎԴԱ/ԲԱ 36 ՂԲԲ/ԹԿ 151
ԹՖԼ/ԱՀ VI, 97 ԲԼՆ/ՎՍ I, 135 ՎՆ/ԱՀ 1894, 264
ԱԼ2/Բ 1898, 378 ԴԲԲ/ԳԹ 109 ՍԼԺ/ԱՀ 8 ՊԼ/ԱՀ
VII—VIII, 481 ԱԼ2

Ջուրը փոս տեղը գոլ կը տա (լնանալ):
ԺԵԱ 227 ՎԴԱ/ԱԵ 57 ԱՂԿ/ԿԵ 5 ՂԲԲ

Ռագիլ (ամոթահար) ընկելուց՝ մեռնելը լավ է:

ՄԹ 40 ՇԲԿ

Ռուպը (1/8 արշին) կոտի (ցորենի չափ) տեղ մի ծախե:

ՄԹ 40 ՇԲԿ

Ռուբի (անկյունի) քարը որ ծուռ էլավ, պատը ծուռ կը բարձրանա:

ՄԹ 39 ՇԲԿ

Սաղն ինչ կիմանա, կաղն ինչ ա:

ԳԱ 66 ՎԴԱ

Սատանի հետ ճամբա գնա, համա պոչը բաց մի բողա:

ԱՇ 59 ԱՂԱ/ՓՇԱ 122 ՇԲԿ

Սատանի հետ բոստան մի ցանե:

ԱՂ 47 ԱԽԳ

Սատանի հետ բոփ (գնդակ) չեն խաղա:

ՄԹ 41 ՇԲԿ

Սատանի արտը կարկտիճն է:

ԱՂ 51 ԲՔԼ

Սատանի մալ սատանի ճամբով կերբա:

ԱՂ XVIII, 33 ԱԼԶ

Սատանի շարոխը (տրեխ) շուտ կը մաշի:

ԱՂ XVIII, 34 ԱԼԶ/ՀԱՎ 1892, 24 ՏԲԱ

Սարը սարին չի հանդիպի, մարդը մարդուն կը հանդիպի:

ՄԹ 41 ՇԲԿ/ՄՂ 22 ԼԱ/ԿՇ 6 ՂԲԲ/ԹՄԿ 152 ԹՖԼ/ԵԱ 114 ԽԱՂ/ԺԵԱ 200 ՏԲԱ

Սև եզը սև օրվամ:

ԵԱ 116 ԽԱՂ/ԼՄ 1880, 53 ԲԼՆ/ԳԹ 117 ՍԼԴ/ԺԵԱ 184 ՄԶ

Սև հավը ճերմակ հավկիթ կածե:

ԱՂ 47 ՆԽԶ

Սև ձուրը դեղ է. որին կօգնե, որին չէ:

ՓՇԱ 123 ՇԲԿ/ԼՄ 1880, 53 ԲԼՆ/ԺԵԱ 204 ՏԲԱ

Սև շանը դարադուռ (սև թռչուն) ա կանչում:

ԺԵԱ 215 ՎԴԱ/ՆՆ 527 ՇԲԿ/ԺԵԱ 252 ՀՔ

Սերը սովորն ա կերե, բանը՝ մուրը:

ԺԵԱ 215 ՎԴԱ/ՓՇԱ 123 ՓՇԱ 123 ՇԲԿ/ԺԱԲ 86 ԱԽԳ/ԹՄԿ 152 ԹՖԼ/ՄՀԹ 1859, 414 ԼԱ/ԱՆ 12 ՆԽԶ/ԿՇ 6 ՂԲԲ/ՀԱՎ 1890, 164 ՏԲԱ/ԱՂ VI, 97 ԲԼՆ/ԵԱ 103 ԽԱՂ/ԳԹԲ 56 ԱՂԱ/ԱԲ II, 15 ԱԴԼ

Սերը սովորն ա կերե, ձվածեղը՝ քավորը:

ԺԵԱ 180 ԲԼՆ/ԺԵԱ 236 ԼԱ/ՎՍ I, 136 ՎՆ

Սինամաճավքը (սիրամաքգ) հրմեն տեղաց կիշկա (նայել), կուրախտնա. ոտնեն երուն կիշկա, կը տրամի:

ԺԵԱ 171 ԱԼԶ

Սպիտակ միսն էրևալուց, սև կարկատանը լավ է:

ՓՇԱ 123 ՇԲԿ/ԹՄԿ 154 ԹՖԼ/ԱՇ 59 ԱՂԱ

Սպիտակ շունը բամբակ ծախողին վնաս է:

ԺԵԱ 215 ՎԴԱ/ԺԱԲ 110 ԱԽԳ/ՀՇՂ VII, 107 ՂԲԲ ԱՆ 55 ՆԽԶ/ԱՂ VI, 98 ԲԼՆ/ԱՂ XVIII, 34 ԱԼԶ/ՎՍ II, 150 ՎՆ/ԵԱ 112 ԽԱՂ/ԺԵԱ 196 ՏԲԱ/Բ 1899, 554 ԲԼՆ 1900, 579 ԿՄ/Բ 1899, 805 ՀԴԲ/ԹՄԿ 153 ԹՖԼ

Սպիտակ փողը սև օրվա համար է:

ՀՇՂ VII, 87 ԱԽԱ/ԳԹԲ 56 ԱՂԱ

Սիրտը սուփրա (սփռոց) չի, որ ամեն մարդի առաջ բաց անես:

ԺԵԱ 228 ՎԴԱ/ԳԹԲ 56 ԱՂԱ/ԹՄԿ 154 ԹՖԼ/ԳԱ 20 ՎԴԱ/ԺԵԱ 172 ԱԼԶ/ԹՄԿ 133 ԹՖԼ/ԹՄԿ 153 ԹՖԼ

Սոխի անուշը չի լինի:

ՆՆ 527 ՇԲԿ/ԹՄԿ 154 ԹՖԼ/ՀԱՎ 1930, 360 ՂԲԲ/ԱՇԳ 75 ԱԲԲ/ԱՂ IX, 190 ԳԼԱ/ԵՀԳ 113 ԵԼԴ/Բ 1899, 480 ԿԱ/ԳՀԳ 1655 ԷԼԲ/Բ 1899, 555 ԲԼՆ/ԳՎ 143 ՎՆ/ԵԱ 106 ԽԱՂ/ՍԲ 529 ԲԼ

Սոխի կշտին սխտոր չեն ծնծի:

ԱՇ 60 ԱՂԱ/ՓՇԱ 123 ՇԲԿ/ԵԱ 109 ԽԱՂ

Սոված կատվի ձեռքը մուկը չի պրծնի:

ԱՇ 60 ԱՂԱ/ԿՇ 6 ՂԲԲ/ԺԵԱ 192 ԱԲԹ

Սրբի խունկ ու մոմն էլ ա պակասում:

ԺԵԱ 296 ՎԴԱ/ՓՇԱ 123 ՇԲԿ/ԵԱ 2 ԿԲՆ/ԱՂ XVIII, 36 ԱԼԶ/ԳԱ Ե ՎԴԱ

Սրտե ի սիրտ ճամբա կա:

ՀԱ 213 ԱԿՆ/ՀՏԿ 25 ՇԲԿ

Սուփրեն քցելուս հասի, ժամը դուս գալուս:

ԱՇ 61 ԱՂԱ/ԹՄԿ 101 ԹՖԼ

Վագող ձիու գլխին չեն զարկի:

ՓՇԱ 123 ՇԲԿ/ԹՄԿ 157 ԹՖԼ/ԱՂԱ 14 ԳԼԱ/ԱՂ 44 ՆԽԶ/ՈԲԶ 142 ԶԲ/ԵՀԳ 114 ԵԼԴ/ՀԱՎ 1892, 383 ՏԲԱ

Վագող շուրք կեղտ չի բռնե:

ԱՇԳ 75 ԱԲԲ/ԹՄԿ 85 ԹՖԼ

Վատ բանը վատ մարդից դուրս կը գա:

ՓՇԱ 124 ՇԲԿ/ԹՄԿ 157 ԹՖԼ/ՄՀԹ 1859, 414 ԼԱ

Վարդի բփով էլ լավի խաթերը չեն դիպի:

ՄԹ 42 ՇԲԿ

Վարդը քաղի, փուշը կրակի:

ԺԵԱ 228 ՎԴԱ/ԱՇ 62 ԱՂԱ/ՓՇԱ 124 ՇԲԿ/Բ 1898, 133 ԿԲՆ/ԺԱԲ 97 ԱԽԳ/ՍԵ 7 ՄԿ

Վարդը քաղողի ձեռք փշով կը ծակծկվի:
ԹՄԿ 157 ԹՖԼԻ 1900, 599 ԿՄ

Վեճձ (մեծ) դարդին վեճձ խելք է պետք:
ՀՏՎ 27 ՇԲԿ

Վով հացըմ' շտա շան, մաքիմ' կտա գելուն:
ՎՍ 11, 150 Վն

Վուսգողին (շտա պողին) տղա չի լինի:
ԱՀ 17

Տախտակի գյորա (համեմատ) մեխ կը
գարենն:
ՓՇԱ 124 ՇԲԿ

Տամարի (երակ) գյորա արին կանենն:
ԺԵԱ 228 Վդդ/ՆՆ 530 ՇԲԿ

Տամպուրով (լարային նվագարան)
գոմշու գլխին չեն գարենի:
ԱՀ XVIII, 36 ԱԼ2

Տան հորթիկ տան եզենն չվախենա:
ԱԼ 1891, 264 ԱԼ2/Բ 1899, 805 Հդր/Բ 1898, 445
Դբբ/ԺԵԱ 172 ԱԼ2

Տան տերտերին «օրհնյա տեր» չը կա:
ԺԵԱ 228 Վդդ/ՊԺԲ 57 Ա2տ/ՍԽ 26 Ջդդ/ԹՄԿ 160
ԹՖԼ/ԱԺԲ 91 Բնբ/ՄՀԹ 1859, 413 ԼնԱՆ 45
Նխշ/ԿԵ 7 Դբբ/ԺԵԱ 172 ԱԼ2/ԺԵԱ 232 Հթ/ՀԱՎ
1887, 198 Խոջ/ԱԲ 11, 16 ԱդԼ/ԱՀ Վ1, 98 Բն/ՓՇԱ
124 ՇԲԿ/Բ 1898, 133 Կն/ԺԱԲ 84 Ախջ/ԵԱ 115
Խոջ/ՎՍ 1, 137 Վն/Բ 1898, 346 Բդ

Տանտիկինի մի ձեռք գող պիտի ըլնի:
ԹՄԿ 180 ԹՖԼ/ՀԱ 213 ԱԿն

Տառակը որ բուն շինող ըլներ, իր բունը
կը շիներ:
ՎԱ 46 Վդդ/ԱՇ 63 Ա2տ

Տղա չը հավանող աղջիկը առանց մարդի կը
մնա:
ԲԱ 40 Դբբ

Տղամարդ որ կա դրսու պատ է, կնիկը՝ ներսի:
ԱՀ Վ1, 99 Բն

Տնտես հավասար տես, քի չէ դատաստանին
կերթաս սներես:
ՓՇԱ 124 ՇԲԿ/ԺԱԲ 107 Ախջ ԱԼ 1894, 264
ԱԼ2/Մ 1880, 55 Բն/ԵՀԳ 115 Եվդ/ՎՍ 11, 151
Վն

Տուն շինող կացիներ դուրսը կը մնա:
ԱՆ 41 Նխշ

Տուր, մի վախենա. առ, մի ամաչիր:
ԲԱ 40 Դբբ/ՍԵ 9 ՄԿ/ՍԽ 32 Ջդդ

Յամքած աղբուրից ջուր չեն ուզի:
ՄԹ 45 ՇԲԿ

Յավը լեռներուն են տվել՝ չեն դիմացել, առել
մարդուն են տվել:
ՀԱ 213 ԱԿն

Յավը քաջողը գիտն:
ՄԹ 45 ՇԲԿ

Ուզան բերանը կրան կով մը կածն:
ԺԵԱ 245 ԱԿն/Բ 1898, 346 Բդ/Բ 1900, 598 ԿՄ/ԱՀԱ
12 ՊԼ/Բ 1899, 478 Կն/ՀԱՎ 1890, 280 Տբբ/Բ
1900, 219 Կսբ

Ուզող ուզողից, բուրդը գողողից:
ԺԵԱ 215 Վդդ/ԱՇ 54 Ա2տ/ՀԺՀ Վ11, 108 Դբբ/ԹՄԿ
172 ԹՖԼ

Ուզողի մի երեսը սև, չափողի՝ էրկուսը:
ՎԱ 39 Վդդ/ԳԱ 63 Վդդ/ԷԱ 20 Կն/ՓՇԱ 120
ՇԲԿ/ԹՄԿ 172 ԹՖԼ/ԵԱ 109 Խոջ/Բ 1899, 411
Կն/ՀԱ 212 ԱԿն/ԱՀ 1X, 189 ՊԼ/ԱՀ Վ1, 96 Բն/ՇԿ
9 Շտբ/Բ 1898, 302 Խն/ՀԱՎ 1890, 164 Տբբ/Բ
1899, 805 Հդր/Բ 1898, 378 Դբբ/Բ 1899, 696
Թվբ/Բ 1898, 745 ՋԽ

Ուժդ չը հաղթած քարը մի վերցնեն:
ԼՄ 1880, 47 Բն

Ուլը մորթի՝ հարկ (խնջույք) արա, հարս-
նուրյունդ քարկ (վերջ տուր) արա:
ԳԱ 21 Վդդ/ՓՇԱ 120 ՇԲԿ

Ուլը քրոցի տակը չի կենա:
ԺԵԱ 226 Վդդ/ՀԺՀ Վ11, 86 Աստ/ՓՇԱ 120 ՇԲԿ ՀԺՀ
Վ11, 92 ԱԼ2/ԱՀ Վ1, 96 Բն/Ս 216 ՍԼԺ/ՀՊ 1895,
ԱԼ 1235 ԴԼԹ

Ուղտին գդալով չեն ջրի:
ԳԱ 25 Վդդ/ՓՇԱ 120 ՇԲԿ/ԱՀ Վ1, 80 Բն/ՊՎ 142
Վն/ՋԲ 60 Ջսմ/ՎՍ 1, 134 ՎնԱՆ 77 Նխշ/ՀԺՀ
Վ11, 79 Աստ/ՀԺՀ Վ11, 108 Դբբ/ԺԵԱ 230 ՀԹ

Ուղտը որ սատկի, կաշին մի իշաբեռ ա:
ԳԱ 2 Վդդ. ՓՇԱ 120 ՇԲԿ/ԹՄԿ 170 ԹՖԼ/ՎՍ 11,
140 Վն/ԹՄԿ 104 ԹՖԼ/ԺԵԱ 236 Լո/ԷԱ 12 ԱԼ2/ԱՀ
Վ1, 79 Բն

Ուղտը սատկի էլ, կաշին գնոջ (սուղ) ա:
ԱՇ 55 Ա2տ

Եղը ինչքան ընկնի, կաշին մի ձիաբեռ ա:
ԺԵԱ 210 Վդդ

Գոմշի կաշին եզան բեռ է:
ՄԹ 6 ՇԲԿ

Ունիս պիկ (դրամ), բաղաջ՝ իմ յարը դու
ես, չունիս պիկ բաղաջ՝ իմ դեր դու ես:
ՆՆ 519 ՇԲԿ/ԱՀ 47 Ախջ/ԷԱ 1 ԿԲն

Ուռը մատղշութ (դալար) կուրվի:
ԱՀ XVIII, 52 ԱԼ2

Ուսման քանի թեղ օլորես, լավ կօլորվի:
Այլ XI, 116 Բրչ/ՀԱՎ 1892, 24 Տրս

Ուսման ուսումը կօլորեն, աղան՝ աղեկուս:
ԺԱԲ 81 Այլ

Ուրիշին համար լացողը իրեն աշքերեն կը
գրկվի:

ԺԱԲ 99 Այլ/ԼՄ 1880, 47 Բլն/Այլ XI, 113
Բրչ/ԹՄԿ 171 Թֆլ/ԺԵԱ 198 Տրս

Փեշքաշ (ընծայված) ձիու ատամներին
չեն նայի:

ՓՇԱ 125 Շրկ/ԳԱ 23 Վղա/ՀԱՎ 1930, 361
Դրբ/ԹՄԿ 80 Թֆլ/ԱՆ 48 Նխշ/ԺԵԱ 202 Տրս

Փորը փողին շահն է:

ՓՇԱ 125 Շրկ/ԹՄԿ 163 Թֆլ

Փուշը մեկ-մեկ կը հանեն:

ԺԵԱ 237 Լն/ՀժՀ VII, 87 Աստ

Փուշը մտած տեղիցը կը հանեն:

ՈՒՉ 142 Ձթ

Փուշը փուշ է, մարիֆարը (շնորհքը) անուշ
է:

ԺԵԱ 216 Վղա/ՎՍ I, 138 Վն/ՍԵ 9 ՄԿ/Այլ
VII—VIII, 184 Այլ, ՖԱԼ 151 Վն

Փուքս փշողի խոսքը չի անց կենա:

ԳԱ 32 Վղա/ՓՇԱ 125 Շրկ

Քամին քարեն բան չի տանի:

ՓՇԱ 126 Շրկ ԺԱԲ 88 Այլ/ԼՄ 1880, 59 Բլն/Այլ
XIX, 95 Այլ/ՀժՀ VII, 107 Դրբ

Քանդելը հեշտ է, շինելը դժվար:

ՄԹ 46 Շրկ Այլ XI, 117 Բրչ/Այլ XIX, 97 Այլ/ՓՇԱ
126 Շրկ

Քաշած (նետած) քարը ետ չի դառնալ:

ԱՆ 44 Նխշ

Քաշալը որ դեղ անող ըլնի, իրա գլխին
կանի:

ԺԵԱ 229 Վղա/ԺԵԱ 232 Լթ/ՎՍ I, 138 Վն/ԺԵԱ
172 Այլ/Բ 1898, 445 Դրբ/ՓՇԱ 128 Շրկ/ՊԺԲ 58
Այլ/ԹՄԿ 165 Թֆլ/ԺԵԱ 237 Լն/ՀԱ 214 Անն/ԵԱ
107 Խոշ/ԱԲ II, 16 Աղլ ԿՇ 1 Դրբ/ԺԱԲ 98
Այլ/ՀԱՎ 1890, 164 Տրս/Այլ XIX, 191 Պլս/ԱՆ 52
Նխշ/ՀՊ 1895, 1235 Դլթ

Քիշ բարձի, շուտ դարձի:

ՓՇԱ 126 Շրկ/ԼՄ 1880, 59 Բլն ԱՆ 11 Նխշ/Այլ
VII—VIII, 504 Այլ/Այլ 15 Պլս/ՀԱ 214 Անն/ԵՀԳ
116 ԵՎԴ ԹՄԿ 166 Թֆլ/ԺԵԱ 291 Տրս/Բ 1900,
186 ՄԲԲ Բ 1896, 378 Դրբ, Ս 211 Սլս/Այլ XI,
116 Բրչ ԳԱ 31 Վղա

Քոռ աշքից արցունք չի գա:

ՀՏՎ 30 Շրկ/Այլ XIX, 96 Այլ ԼՄ 1880, 59 Բլն

Քոռ եզը խիալով (մտազբաղ) ման կը գա:
ԺԵԱ 229 Վղա/ՓՇԱ 126 Շրկ

Քոռ մուկը ինչքան հող փորե՝ վեր ուր գըլ-
խուն կիտա:

Այլ VI, 100 Բլն/Այլ VII—VIII, 474 Այլ

Քոստ էձ, հագին (սոռն) ցեց (ցից):

Այլ 55 Մղբ

Քոստ ձին դաշավիի(ձիու բերիշ) շրխկ-
շրխկոցից կը փախչի:

ՀԱՎ 1930, 361 Դրբ

Քոստ էձը աղբրի ակիցը շուր կը խմի:

ԳԱ 6 Վղա/ՓՇԱ 126 Շրկ/ԿՇ 17 Դրբ/ՍԵ 25
Զղա/Այլ VI, 78 Բլն/ՎՍ II, 152 Վն/Այլ 6 Սն/ԶԲ
59 Ձժ

Քրիստոսին տանդիկին շինեցին, առաջ իրան
համար բլիթ արավ:

Այլ 7 Դրբ

Քու եղը քեզ ըլնի, իմ շորքանին մի դիպչի:

ՓՇԱ 126 Շրկ/ԺԵԱ 224 Վղա

Քու լիք քսեն (գավ) մի գարնի ուրիշի
դարտակ քսին:

Այլ XIX, 95 Այլ/ԺԵԱ 169 Այլ/ԼՄ 1880, 58
Բլն

Քու ձեռը տար, քու սիրտը բոնի:

Այլ XI, 117 Բրչ

Օլորաման (շրջող) կատուն, կծե նստման
(նստակյաց) առյուծ:

ԺԵԱ 180 Բլն

Օխտը հարսի էփած փափեն (խաշիլ) աղի
կըլի:

ԹՄԿ 169 Թֆլ

Օձ սպանելը չէ շնորհք, օձ քաղելն է շնորհքը:
ԺԱԲ 93 Այլ

Օձից էլ դեղ են շինում:

ԲԱ 43 Դրբ

Օձը ամեն տեղ ծուռը ման կը գա, բնի առաջը
կը շիտկի:

ՓՇԱ 126 Շրկ ԹՄԿ 169 Թֆլ Բ 1900, 618 ԿՄ/Այլ
VI, 100 Բլն/ՎՍ II, 152 Վն

Օձը արևից կը հարբի:

ԳԱ 4 Վղա

Օձը դաղձից կը փախչի, դաղձն էլ օձի բնի
առաջը կը բուսնի:

ՀՏՎ 31 Շրկ/ԷԱ 19 Կրն ԺԵԱ 172 Այլ Այլ VI, 100
Բլն/ՎՍ II, 152 Վն/ԱԲ II, 13 Այլ Ս 214 Սլս/ԺԵԱ
237 Լն/ԺԵԱ 216 Վղա/ՎԱ 47 Վղա/ԵՀԳ 117 ԵՎԴ

Օձը քանի շուտ սպանես, քո խերդ (օգուտ) աս:

ԱժԲ 92 ԲԵՔ

✓ Օձը որ օձ աս, մարդի ջուր խմելիս չի խեթի:

ԺԵԱ 229 ՎԴԱ/ՓՇԱ 118 ՇԲԿ/ԺԱԲ 100 ԱԽԳ/ԱՀ

XI, 117 ԲԲՀ/ԹՄԿ 134 ԹՖԼ/ԼՄ 1880, 61 ԲԼՆ/ԺԵԱ

175 ԽԱՄ/ՊՎ 144 ՎՆ/ԺԵԱ 246 ԱԿՆ/ԱՀ IX, 191

ՊԼՄ/ԵԱ 112 ԽԱՉ/Բ 1900, 599 ԿՄ/ՈՒԶ 137

ԶԹ

Օձի ճուտը սիրվիլ չի:

ԲԱ 49 ՂԲԲ/ԱՀ IX, 180 ՊԼՄ

Օձի փուշը լակլակը (աբագիլ) կը մարսի:
ԺԵԱ 243 ՕՀԿ/ՊԺԲ 55 ԱՀԱ/ԱՀ XI, 117 ԲԲՀ

Օձի գլուխը պզտիկուց պիտի ջարդել:

ԵՀԳ 116 ԵՎԴ/ՈՒԶ 137 ԶԹ

Օրը գա, բարին հետը:

ԱՀ XI, 117 ԲԲՀ/ՀՏՎ 31 ՇԲԿ/ԹՄԿ 171 ԹՖԼ/ԼՄ

1880, 60 ԲԼՆ

Ֆիաղան (հետիոտն) ձիավորին ընկեր չի:

ՀԱՎ 1930, 359 ՂԲԲ

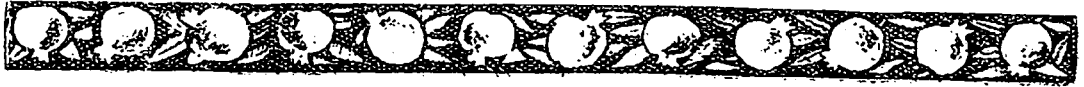
Ֆրսանդը (առիթ) փողով չի առնվի:

ԳԹ 110 ՍԼՄ

Ե

ՀԱՎԱՏԱԼԻՔ ԵՎ ԿՐՈՆ

ՄԵՐՆԵՎԱՅՔ ԵՎ ՆՈՒՆՊԱՅՈՒՐՈՒՄ

Չար աշքը քարն էլ նաքացնում ա:

ԲԱ 34 ՂԻՐ/ՀԱՎ. 1892, 383 ՏՐԱ/ՈՒՂ 142 ՋԹ

Աշք գտույնեն (աշխարհ) ա կերել:

ԱՀ XIX, 97 ԱԼ2

Երկու աշքը մեկ գրողի բաղալ (համահավասար) է:

ՓՇԱ 101 ՇԲԿ

Երկու աշքը մեկ գրողի բաղալ կանես:

ԱՀ 52 ՆԽՂ/ՎՍ 11, 139 ՎՆ

Երկու աշք մեկ գրող ա:

ԱՀ 1894, 200 ԱԼ2

Օխտը աշքը մեկ գրողի բաղալ է:

ՆՆ 518 ՇԲԿ

Սատանեն մեռլից փախա (խուսափող):

ԱՇ 59 Ա2ա/ՓՇԱ 122 ՇԲԿ

Սատանան խառնած բնութեն կելլե:

ԺԱԲ 92 ԱԽԳ

Էծը սատանի սանահերն ա:

ԱՇ 23 Ա2ա

Էծը սատանա կելնի, սատանի մազ ունի:

ՎՍ 11, 139 ՎՆ

Էծու մազի մեջ սատանեն ի բոն դրե:

ՎՍ 11, 139 ՎՆ

Ուլ տեսած՝ սատանա տեսած, երկուսն էլ մի բան է:

ՓՇԱ 120 ՇԲԿ

Երազում ուլ տեսողը սատանի հըռաստ

կը դա (հանդիպել):

ԱՇ 23 Ա2ա

Ճնդկան անեծք մարդու չի մնա:

ՇԿ 8 ՇտԲ

Մըծոնըկան անեծքն վեր մարդու չի նի:

ՊՎ 138 ՎՆ

Միծեռնակը տանը շինութեն ի, ծիտը տանը ավերութեն ի:

ԺԵԱ 198 ՎՆ

Մըծոնըկան ավերս գնա Պաղտատ խարցու:

ՊՎ 137 ՎՆ

Կատուն քաթիկներովը էրեսը լվաց, գիտցիր որ քաթավ (անձրև) պիտի գա:

ՀԱՎ 1892, 183 ՏՐԱ

Կատուն Քրիստոսի աղլուխն է:

ԹՄԿ 119 ԹՖԼ

Օրը գնացած, խաթեն (փոքածաք) մնացած:

ԺԵԱ 229 ՎԿ/ԱՇ 53 Ա2ա/ԹՄԿ 169 ԹՖԼ

Օրը կերթա, խաթեն չի էրթա:

ՀՏՎ 31 ՇԲԿ/ԱՀ IX, 193 ՊԼ/ՆՀԳ 117 ԵՎԳ

Օրը կհհա, օրվա շառը (պատուհաս) չի գհա:

ԹՄԿ 172 ԹՖԼ/ՊՎ 144 ՎՆ/ԱՀ VII—VIII, 505

ԱԼ2/ԱՀ VI, 100 ԲԸ

Ով կիրակին կիրակմուտ չպախի, մըջ դժոխքի կրակին մաշի:

ԱՀ 1893, 162 ՎՆ

Ով որ էվրե (ավերի) էն կերեկին, հեդին կէրի վառ կրակին:

ՊՀԿ 1654 ԷՎԲ

Ով կերակին փեսա կը տաշե, հողին դժսիքը կը մաշե:

ԺԱԲ 87 ԱԽԳ

Ով որ կերակի իրկունն ալլուր մաղա՝ աղիդ սրդին հետը թաղա:

ԵԱ 111 ԽաՂ

Ձախ ձեռով հաց ուտիլը ջանին չի կաշի:

ԹՄԿ 129 ԹՖԼ

Ձախ ձեռով հաց չին ուտի, փուրը չի կըշտանա:

ԹՄԿ 129 ԹՖԼ

Գիշիքվա սաբբը (փոշտոց) խեր է:

ԹՄԿ 84 ԹՖԼ

Գիշիքը սուփրեն չին. բափ տա:

ԹՄԿ 84 ԹՖԼ

Երազ կա օրն ա կատարվում, երազ էլ կա՝
տարին:

ԲԱ 14 ԵՐՎ

Երազն առաջնախոս ա:

ԱՂ 2 ԿՐՎ

Ամանդ լպստի, որ կնիկդ անրուն ըլնի:

ԳԱ 56 ՎՂԿ

Ամանիդ տակը լպստի, որ հարսանքիդ բուք
չանի:

ԳԱ 65 ՎՂԿ

Ճրագի քինքն առնողը արքայություն չէրբա:

Բ 1898, 333 ԴՐԲ

Ղամարի (հաջողություն, բախտ), համ-
փեն կապիլ չեն:

ՊԺԲ 52 ԱՂԿ

Երեխի դունգն ու մազը մե տարի չին կտրի:

ԹՄԿ 94 ԹՖԼ

Հանք (հանելուկ) մի ըսե, բանկուրեն
կըլի:

ԺԱԲ 91 ԱԽԳ

Կեսօրին կար քերողի երեսը մի տենա:

ԳԱ 24 ՎՂԿ

Մանի տոնին, մանի Զատիկին, մի մանի Բա-
րեկենդանին:

ԱՀ XI, 115 ԲՐՀ

Գրբացին խափող չի լինի:

ԱՇ 15 ԱՂԿ

Շվտը դուս, մարտը նես:

ՄԹ 33 ՇՐԿ

Ձեռքդ կը կեռա (քոր գալ), խամեր պի-
տի գա:

ԱՀԱ 10 ՊԼԿ

Ջուր լից քրուն, մարդ կուկյա տուն:

ՎՍ 1, 136 ՎՆ

Դարտակ կուծ եկավ առաջս, բանս ձախ
այլտի էրա:

ԱՇ 18 ԱՂԿ

Հին հողլար (խանձարուր) տան դեղ-
վեր (հարստություն):

Փ 1878, 289 ԱԽԲ

ԲՆԹՅՈՒՆ ԵՎ ՃԵՂԵՑՆԵՐԻՐ

Երեսին մի մտիկ անի, բախտին մտիկ արա:

ԱՇ 19 ԱՂԿ ԹՄԿ 94 ԹՖԼ

Բախտը իրան-իրան գուրա:

ԹՄԿ 82 ԹՖԼ

Թե լախտ է գրած, լազլադի (տրադիլ)

ձիով գուրա:

ԹՄԿ 100 ԹՖԼ

Խըստեթ ըլա նը՝ Հինդեն կուգա, չըլա նը՝

ձեռքեդ կերթա:

ԱՆ 21 ՆԽԶ

Իուն քուն, բախտըդ արքուն:

ԱՀԱ 5 ՊԼԱՀԳ 73 ԱՐԼԲ 1898, 315 ՎՂ

Ինքը քուն, բախտն արթուն:

ԵՀԳ 104 ԵՎԳ ԺԵԱ 168 ԱԼԶ

Մարթա քուն, բախտը գարթուն:

ԱՀ XI, 115 ԲՐՀ

Դուն քուն, գաթադ նախշուն:

Բ 1898, 133 ԿՐԵ

Բախտ ունեցա, լեռ քարի վրա էրա կը
կանաչի:

ԱՇ 11 ԱՂԿ ԺԵԱ 236 ԼԿ

Տախտես էրքամ, բախտես դոր (ուր) էր-
քամ:

ՎՍ 11, 150 ՎՆ ԱԵ 5 ՄԿ

Բախտից փախչող, թախտից փախչող:

ԱՇ 10 ԱՂԿ

Բախտը լավը տամ ա (տալիս է) վատին,
վատը՝ լավին:

ԲԱ 11 ԴՐԲ/ԱՇ 32 ԱՂԿ ԱՀ VII-VIII, 187

ԱԼԶ ՓՇԱ 107 ՇՐԿ/ԱՆ 64 ՆԽԶ

Բախտը գեշին (տղեղ), գարդ խորտաին
(ղեղեղիկ):

ՎՍ 11, 135 ՎՆ

Անբախտ մարդ ծովերն էլ երբեք կը ցամա-
քին:

ԱՀ XIX, 97 ԱԼԶ

Ծովը կերթա, ծարավ կգառնա:

ՎՍ 11, 132 ՎՆ

Ջրի վրա գնացինք, ծարավ հիդ էկանք:

ԹՄԿ 151 ԹՖԼ

Էն թալեսն (բախտ) ունինք, որ վազող
ջրին էրթանք՝ կը կարի:

ԱՆ 192 ՇՐԿ

Աղբուրն էրթա, ջուրը կը ցամաքի:

Բ 1898, 701

Կարկուտը ծեծած տեղը կը ծեծե:

ՓՇԱ 109 ՇՐԿ ՄՀ 22 ԼԿ ԳԱ 4 ՎՂԿ

Մենք գողութան էլանք, լուսնկան առջի իրիկ-
վրնն ծագեցավ:

ԱՀ IX, 188 Պր/ԱՀ 83 Նիջ/ԱՀ XII, 101 ԱՀ2 ԵՀԳ
109 ԵվԳ ԳԹ 110 Արժ

Մենք նրազլիս ունենանք, իշի պոչն էլ լիս
կը տա:

ԱՇ 48 ԱՀտ

Մենք որ ծախու ձեթ ունենանք, իշուն
անկճնեքը լուս կուտան:

ԺԱԲ 93 Ախց

Բախտին անիվը միջու կը դառնա:

ԱՀԱ 4 Պր

Ամեկի ձին իր բախտի կորա (հա մե մ ա տ)
կը փախնի:

ԼՄ 1880 5 ԲԶ

Որին աստղն շիրին (պ ա յ ծ ա ո) ա, որին՝
քոր (կ ո յ ը):

ԵԱ 109 Խոջ

Ում բախար ծովեց, նրա ձին աստղըմը էշ
կը դառնա:

ԱՀ XI, 116 ԲԶ

Բեբախտ (ա ն բ ա խ տ) մարդու ձին շատ
փախնի:

ԱՀ VI, 78 ԲԶ

Անբախտին կատուն ա սիրքմ:

ԱՇ 1 ԱՀտ

Բախտ գա՛ փողի գը մաղը, բախտ գա՛ արուր
կը շաղը:

ԱՀ 3 Ասն

Մարդի աչքը փուշ ըլնի, րաք բախտը կըտ-
րուկ ըլնի:

ԱՇ 47 ԱՀտ

Մարդուն թող բախտ էղնի, թող մեկ աչք
չէղնի:

ԼՄ 1880, 12 ԲԶ

Փաշալ մարդը լավ բախտ կունենա:

ԳԱ 2 Վղղ

Շան բախտը ոտի տակին կըլինի:

ՀԺՀ VII, 98 Վղղ

Տեկվերը (ո ն ե գ վ ա ծ ք) էկամ ժամանակը
սլիտի բռնիս:

ԱՀ 45 Նիջ

Իռվաք օր կա, իոտի խրցան տակն է:

ԺԵԱ 278 ԲԶ

Ճակատի գրածը չի չնջվի:

ԱՀ 6 Ախց

Ինչոր գրած է, գրած է:

ԹՄԿ 102 ԹՖԻ

Մորեն ծնվեցավ, գրվեցավ ճակատին:

ԺԱԲ 93 Ախց

Թե ճակատին գրված ա, էլ ճար ու ճամփա

չկա:

ԱՇ 26 ԱՀտ

Գալուսի գուքա:

ԹՄԿ 85 ԹՖԻ

Ըլլալուն կըլլա:

ԱՀ 70 Նիջ

Թե կը գա աշալ (օր հա ս), չի տա մաջալ
(հ ն ա բ ա վ ո ը ո թ յ ո ն):

ԳԱ 31 Վղղ/ԹՄԿ 100 ԹՖԻ

Ամեն մարդ իրա դամարը (բ ա ժ ի ն) կուտի:

ԺԵԱ 292 Վղղ/ԱՇ 4-ԱՀտ/ԺԱԲ 87 Ախց

ԱՍՏՎԱԾ ԵՎ ՔՐԻՍՏՈՍ

Աստված մեկ, ուր ստեղծած հագար ու մեկ:

ԱՀ VI, 74 ԲԶ/ԱՀ XI, 112 ԲԶ/ԼՄ 1 ՇԲԿ/ԱՇ 80
ԱՀտ ԺԵԱ 174 Խոտ/ՇԿ 8 Շտի

Առանց աստծու հրամանի տերև չի շար-
ժիր:

ԵՀԳ 97 ԵվԳ/ԹՄԿ 73 ԹՖԻ

Աստու բանը անբնեկի է:

ԹՄԿ 75 ԹՖԻ

Տուր ոսկեղստեղին, մի քննի:

ԵԱ 100 Խոտ/ՓՇԱ 125 ՇԲԿ/ԹՄԿ 160 ԹՖԻ/ՀԺՀ
VII, 87 Աստ

Աստված կանչողը մահրում (գ բ կ վ ա ծ) չի
ըլնի:

ԳԱ 37 Վղղ ՓՇԱ 94 ՇԲԿ/ԹՄԿ 67 ԹՖԻ/ԼՄ 1880,
4 ԲԶ ՇԿ 12 Շտի/ԱՀ IX, 181 Պր

Աստծու փրշը բոհողը չի կորչի:

ԹՄԿ 70 ԹՖԻ/ԲԱ 10 Երվ

Աստված ողորմած է:

ԱՀ IX, 182 Պր/ԹՄԿ 70 ԹՖԻ

Աստու ժինն, օղորմութիւնը շատ:

ԹՄԿ 70 ԹՖԻ/ԱՀ IX, 182 Պր

Աստծ մեկ ա, ողորմութիւնը հագար:

ՀԺՀ VII, 93 Վղղ

Աստծ միւն ա, գուռը հագար:

ԱՇ 2 ԱՀտ

Աստծ հագար ու մի գուռ ունի. հագարը

փակվի, միւնը կը բացվի:

ԱՀ 7 ԱՀտ ՓՇԱ 95 ՇԲԿ/ԺԱԲ 80 Ախց

Աստված հարի գրու մի շքանա, մեկ չփա-
կա:

ԱՀ Մ11, 97 Ա12/ԼՄ 1880, 4 ԲԻՆ

Բանը շուտ վերկենալը չի, ասծու աշողալն ա:
ՎԱ 5 ՎԳՄ/ԱՀ 33 Ա2տ/ԹՄԿ 80 ԹՖԼ/ՓՇԱ 108
ՇԵԿ/ԱԲ 11, 14 ԱԳԼ

Թե որ աստած չաջողա, թեզ վերկենալը
զուր ա:

ԱՀ 28 Ա2տ/ՓՇԱ 104 ՇԵԿ

Բանն էն է, որ աստված հաջողե:

ԼՄ 1880, 12 ԲԻՆ/ԹՄԿ 81 ԹՖԼ/ՎԱ 1, 123 ՎԵ

Բանը շատ բան ածիլը չէ, տուրքն ասծու-
մեն պիտի ըլի:

ԹՄԿ 81 ԹՖԼ/ՓՇԱ 118 ՇԵԿ ԼՄ 1880, 45 ԲԻՆ

Աստված որ կամենա, չոր քարիցն էլ դամար
կը տա:

ԱՀ 7 Ա2տ/ՓՇԱ 93 ՇԵԿ

Աստված յար (կողմնակից) բող էղնի,
աշխարհ նայար (քշնամի) բող էղնի:

ԼՄ 1880, 5 ԲԻՆ ԼՄ 1885, 423 ՂԼԹ

Աստված որ ձախե, ինչ որ կա տար ծա ե:

ԼՄ 1880, 1 ԲԻՆ/ՎԱ 11, 135 ՎԵ/ՓՇԱ 120 ՇԵ

Երբ ուր ձախ է, կապատ ձախե:

ՀԱ 206 ԱԿԵ

Աստված ձախա, մարդ կը կողա:

ԼՄ 1885, 423 ՂԼԹ

Անտերի տերն աստած ա, անհերի հերն աս-
տած ա:

ԱՀ 6 Ա2տ/Ս 215 Ա1տ/ԹՄԿ 100 ԹՖԼ/ՓՇԱ 91
ՇԵԿ

Անճարի ճար աստուծ:

ԹՄԿ 74 ԹՖԼ/Ա 30 ՆԽԶ

Շանը տեր ունի, գիլին էլ աստած:

ԱՀ 52 Ա2տ/ՓՇԱ 110 ՇԵԿ/ԵԱ 101 Խաջ/ՊՎ 141
ՎԵ/ԳԹ 114 ԱԼԺ

Քոռ հավքի բունը աստուծ կու շինե:

ԹՄԿ 106 ԹՖԼ/ԵԱ 101 Խաջ/ԱՀ 41 ՆԽԶ/ԱՀ Մ1,
117 ԲԵԼ/ՄՀԹ 1859, 414 ԼԻ Բ 1898, 745 ԶԹ

Գիլի (ողջը) ասծու տուրս (տված) է:

ԹՄԿ 89 ԹՖԼ

Աստված որ տա, չի հարցնե ում տղեն ես:

ՓՇԱ 95 ՇԵԿ/ԱՀ Մ11, 98 Ա12/ԱՀ Մ1, 74 ԲԻՆ/ԺԵԱ
247 ՀԳԿ ԼՄ 1885, 423 ՂԼԹ/Բ 1898, 413 ԴԵԶ

Աստած որ տա, աջ ու ձախին մտիկ չի տա:

ԱՀ 7 Ա2տ/ՓՇԱ 95 ՇԵԿ

Աստած որ տա, գիծ ու խելոք չի հարցնե:

ԱՀ 7 Ա2տ/ՓՇԱ 95 ՇԵԿ

Ասծու ձեռին վունչինչ դժար բան չկա:

ԹՄԿ 68 ԹՖԼ

Ասծու ձեռին ամեն բան հիշտ է:

ԹՄԿ 74 ԹՖԼ

Աստած որ տա, մի ակոսից էլ կը տա:

ԱՀ 3 Ա2տ ԼՄ 1880, 5 ԲԻՆ

Աստված ուշահան է, խստահան է:

ԱՀ 7 ԿԻՆ

Ասծու թուրը ուշ կու կտրե, ամա խուռը

(խոսք) կու կտրե:

ԹՄԿ 78 ԹՖԼ

Ուշ կենե, պուպուշ կենե:

ԱՀ 9 ԱԽԶ

Աստված մատը շիտակ մարդուս աչքը չի
խորեր:

ՀԱՎ 1892, 382 ՏԲԱ/ԵՀԳ 97 ԵՎԳ

Աստված որ մեկի տունը քանդի, առաջ խել-
քը կաննի:

ՓՇԱ 95 ՇԵԿ ՀԱՎ 1892, 24 ՏԲԱ/ԹՄԿ 68 ԹՖԼ ԹՄԿ
71 ԹՖԼ

Սուան ու դուրքը աստուծ գիտե:

ԹՄԿ 153 ԹՖԼ/ԱՀ Մ1, 190 ՊԼ

Աստած լավ գիտի, քե գառն ումն ա, ուլն
ումը:

ԱՀ 7 Ա2տ/ՓՇԱ 95 ՇԵԿ

Ավել-պակասը աստած կը դգի:

ԱՀ 7 Ա2տ/ԹՄԿ 73 ԹՖԼ

Աստու պրհած գառը գելը չի ուտի:

ՎԱ 3 ՎԳՄ/ՓՇԱ 95 ՇԵԿ/ԹՄԿ 68 ԹՖԼ ՍԽ 35
ԶԳՎԳԷ 1 ԴԲԲ/ԱՀ Մ1, 74 ԲԻՆ ԱՀ Մ11, 97 Ա12/ԺԵԱ
230 ՀԹ/ՀԱՎ 1892, 24 ՏԲԱ/ԺԵԱ 224 ԱԿԵ/ԵՀԳ
98 ԵՎԳ 2Բ 59 ԶԵԺ

Աստած ստեղծել ա չի կորցնի:

ԱՀ 2 Ա2տ/ԹՄԿ 70 ԹՖԼ

Աստուծ իր ստիղծածին իր ուղղը (բա-
ժին) կու տա:

ԹՄԿ 74 ԹՖԼ

Խորհուրդ մարդկան, կամք աստուծո:

ՓՇԱ 108 ՇԵԿ/ԱՀ Մ1, 185 ՊԼ

Մարդու ասածը չիլալ, աստուծո ասածը
կըլա:

ԱՀ 57 ՆԽԶ/Բ 1899, 378 ՊԼ

Մարդ մարդի երեսին կաշե (ն ա յ ե լ), աստ-
ված սրտին:

ՓՇԱ 114 ՇՐԿ/ԱՀ 1X, 187 ՊԼ

Աստված մարդու սրտին կաշե, անկյուրս
(ն ր ա հ ա մ ե մ ա ա) կուտա:

ԺԱԲ 79 ԱԽԳ

Աստուծ շատին ու քշին չէ մտիկ անուս,
սրտին է մտիկ տալի:

ԹՄԿ 67 ԹՖԼ

Բարին որ կա՝ աստուծն աս:

ԱՇ 10 ԱՀ ա Մ 1886, 789 ԲԼ/ԹՄԿ 73 ԹՖԼ

Մեկը մեկով, երկուսը աստուծով:

ՊԱ 56 ՎԿ/ՀԺՀ VII, 84 Աստ/ԺԵԱ 168 ԱԼԶ

Աստու շինածը՝ մարդ չի կանա քանդի:

ԹՄԿ 70 ԹՖԼ/ԱՀ 1X, 182 ՊԼ/ԲԱ 10 ՂԲԲ

Աստված քե տա, էրկու ձեռքով կտա:

ԺԵԱ 233 ԼԱ/ԹՄԿ 65 ԹՖԼ/ԿՇ 1 ՂԲԲ/ԱՀ VII, 74 ԲԼ

Աստված դարտ տվեր, դարման լե տվեր է:

ԱՀ VI, 74 ԲԼ/Ս 212 ՍԼ/ԺԵԱ 240 ԱԿ/ԹՄԿ 88 ԹՖԼ/ԱՀ 1X, 182 ՊԼ

Աստված հալալին կուտա:

ՓՇԱ 94 ՇՐԿ/ԹՄԿ 67 ԹՖԼ/ԱՀ 1X, 181 "

Աստուծ որ տալու չըլնի, էլ մարգար Գ ինչ
անի:

ԱՇ 8 ԱՀ ա ԺԵԱ 199 ՏԲ/ԹՄԿ 68 ԹՖԼ

Աստուծ չկա, Հիսուսն ի՜նչ անի:

Բ 1899, 696 ԹՎԲ

Աստուծ վուր չէ տվի, խեչն ի՜նչ անի:

ԹՄԿ 68 ԹՖԼ

Աստված կուտա, աստված կառնե:

ԱՀ 1X, 181 ՊԼ/ԹՄԿ 78 ԹՖԼ

Անձողին (ա ծ ու խ) փոքի տվողը աստուծ աս:

ԱՇ 7 ԱՀ ա/ՓՇԱ 99 ՇՐԿ

Չոր քարին հոգի տվողն աստված է:

ԺԱԲ 79 ԱԽԳ

Աստված փատին ալ հոգի կուտա:

ԵԱ 114 ԽԽԶ

Աստուծ խառաղ (ն յ ու ս ն) չի՝ իրար քցող աս:

ԺԵԱ 218 ՎԿ/ԱՀ 3 ԱՀ ա/ԲԱ 10 ՂԲԲ

Աջողե տերը, պսակե տերտերը:

ԱՀ 8 ՆԽ/ՆԸ 531 ՇՐԿ

Մըհեր անթեհ, կը կրնա էյնավորեն (ե ր կ-
ն ա վ ո ր):

ԱՀ 1X, 188 ՊԼ/ԵԱ 109 ԽԽԶ

Մարդն ի աստու խրճիկն ա, կսուքա վրենի
կը ծիծղա, կը քանդա՝ կը ծիծղա:

ՀՏՎ 19 ՇՐԿ

Հախը (խ ր ա վ) ուրհախին (ա ն ի ր ա վ) աստ-
ված չը րողնի:

ՄԲ 24 ՇՐԿ

Աստուծ ֆել (խ ա ր դ ա վ ա ն ք) չի գիտա:

ՀԺՀ VII, 76 Աստ

Աստված արժանավորին կիտա:

ԱՀ VI, 74 ԲԼ

Աստված որ կամենա, կաղն ու կուր կը հա-
րքսնանա:

Մ 1886, 788 ԲԼ

Աստված իր ծառան անորի չը պահեր:

ԱՀ 1X, 181 ՊԼ

Թե աստված չօգնե, վիզ ծոկը բոշ (գ ու ր)
բան է:

ՓՇԱ 104 ՇՐԿ ԱՇ 26 ԱՀ ա

Աս ավուր հար, վաղվան տեր աստված:

ՍԵ 8 ՄԿ

Աստուծ աչքը որ քաղցր լինի, մատաղի գո-
ռը իրան ոտովը կը գա դուռը:

ԱԺԲ 86 ՔԽԲ

Տուն շինողին, աղջիկ կարգողին՝ աստված
հետը կըլլա:

ԱՀ 1X, 190 ՊԼ

Սատանի շինածը աստուծ կու քանդե:

ԹՄԿ 154 ԹՖԼ

Աստուծն էլ լավին է տանում:

ԹՄԿ 68 ԹՖԼ/ԱՀ 1X, 181 ՊԼ/ԱԲ 11, 13 ԱԿԼ

Թաքավորը հիսու է, աստուծ բանցր:

ԹՄԿ 99 ԹՖԼ

Ա՛խ աստված, վախ աստված, որին կուտաս
սելով փետ, որին չես տա ցախ, աստված:

ՓՇԱ 90 ՇՐԿ/ԹՄԿ 68 ԹՖԼ

Ա՛խ աստված, որին կուտաս Նախչվան, որին
չես տա շարխի (տ ր ե խ) չվան:

ՓՇԱ 90 ՇՐԿ/ՀԺՀ 93 VII, ՎԿ/ԺԱԲ 91 ԱԽԳ

Որուն կուտա բերդ ու գիվան, որուն չի
տար չարուխին չվան:

ՀԱ 212 ԱՀ

Որը ունի Շաքի-Շիրվան, որը չունի խեղդ-
վելու չվան:

ԺԱԲ 91 ԱԽԳ

Աստված սաստված, որին կուտասս եղ ու
մեղը, որին կուտասս թան սաստված,
ԵԱ 118 խաջ

Աստված հարստի ղնիցն (կ ո դ մ ի ց) ա:
ԺԵԱ 241 Օշկ/ԱՇ 4 Աշտ

«Աստված ողորմած է» բառը անորի կմնա:
Բ 1899, 652 ԽԵ/Մ 1886, 45 Տրդ

Աստված աղքատը խնդացնել ուզե՛ էջը կը
կորցրնե, վերջն ալ գտնել կուտաս:
ԺԱ 1, 45

Աղքատ զաղքատն ա տտեր, աստվածն էլ
գերկուտ:
ԱՀ XIX, 96 Այշ

Ձեյած տեղից աստոծ էլ ա բեգարած:
ԱՀ XI, 116 Բրշ

Քրիստոսին անկով շտեսան, խիլքով հանշ-
ցան:
ԹՄԿ 166 ԹՖԼ/ՆՆ 536 ՇրԿ

Քրիստոսի գերեզմնին հոգոց շեն բսե:
ՀՏՎ 31 ՇրԿ

ՀՈԳԻ, ՀՈՎԱՏ, ՀԱՆԳԵՐՁՅԱԼ ԿՅԵՆՔ...

Հոգին անուշ է, քանց մարմինը:
ՆՆ 507 ՇրԿ/ԱՀ IX, 187 Պր

Հոգիտ շանն, օրտ խիրարն (մ խ ի ր ա բ ե):
ԹՄԿ 171 ԹՖԼ

Լավ է մարմնավոր աղքատ, քան հոգևոր:
ԺԱԲ 81 Ախյ

Առաջ կե, էտե գոնացիր:
ԺԱԲ 90 Ախյ/Բ 1898, 377 ԴրԿ

Ուտինք ու գոհանանք:
ՀԱՎ 1892, 184 Տրդ

Հավատքն իրմե պետք ա, վրա քավածը հա-
վատք չէ:
ԵԱ 108 խաջ

Անհավատ բանին մի հավատա:
ԳԱ 57 Վղպ/ՊԺԲ 44 Աշտ/ՓՇԱ 93 ՇրԿ

Դատաստան կա գալու, պատասխան կա
տալու:
ԱՆ 15 Նխջ/ՀժՀ VII, 98 Խրժ/ԱՀ IX, 190 Պր/ՀԱ
279 Ահն/Բ 1900, 219 Կսր

Դժոխք ուր միտ չբերող աղեկութեն չէնա:
ԱՀ XIX, 97 Այշ

Էրկինքը խավիծ կուտին, մեզիկի էլ տոնիլ
չլին:
ԱԷ 1895, 293 Տրդ

էն կինքեմեն օշով խարար չէ բերի:
ԹՄԿ 92 ԹՖԼ

Էստի հիլոր (խ ս ի ր) տոն, էնդի խալիչա
տամ:
ԹՄԿ 92 ԹՖԼ

Աշխարքը լիսամուտ ա, ամեն եկող մտիկ
կտա ու կերա:
ԱՇ 8 Աշտ/ԱՆ 60 Նխջ ԺԵԱ 199 Տրդ

Աշխարքս քարվասուա (խ ջ հ ա ն) է, մեկը
մտնում է, մեկը գոտ է գալի:
ԹՄԿ 68 ԹՖԼ

Աշխարքն օշովին չէ մնացի:
ԹՄԿ 68 ԹՖԼ

Աշխարք սրբ մնացեր է քի, մեկի մնա:
ԱՀ IX, 181 Պր/ՀՊ 1895, 1235 Ղլթ/ՂՄ 1880, 5
ԲԼՆ

Աշխարքս Սողոմոն խմաստունին էլ չէ մնա-
ցի:
ԹՄԿ 69 ԹՖԼ/Բ 1899, 378 Պր

Աշխարքը Սուլթան Մահմուտին չմնաց,
քեզի՞ պիտի մնա:
ՆՆ 482 ՇրԿ

Աշխարհի մալ աշխարհ կը մնա:
ՂՄ 1880, 1 ԲԼՆ/ՊԺԲ 44 Աշտ/Բ 1899, 470 Կն/ԺԱԲ
93 Ախյ/ՀժՀ 6 ՇրԿ/ԹՄԿ 71 ԹՖԼ/ՀԱ 6 Այշ/Բ
1898, 378 ԴրԿ

ԵԿԵՎԵՑԻ, ՀՈԳԵՎՈՐԵԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆ...

Ժամը կու հանն մարդուն սրտին զամը (մ ե խ):
ՀԱ 207 Ահն/Բ 1899, 411 Կն

Սև քարի (վ ա ն ք ի) մալն ուտողը չի գորա-
հա:
ԱՇ 60 Աշտ

Աղոտք արոն, աշխատե, առ քեզ շարեն կա-
գատե
ԱՆ 24 Նխջ

Աղորե որ սրբանաս, աշխատե որ կշտանաս:
ԱՀԱ 3 Պր

Բոքիկ ոտով ոխտ կերան, որ սուրբը դի-
լակը (հ ա յ ց վ ա ծ ք) տա:
ԱՇ 14 Աշտ

Պառ ուտողը տուքս ու տալիք շատ պիտի
ունենա:
ԹՄԿ 149 ԹՖԼ

Պանք շրոնողը Ջատիկն համը չի գիտեր:
ՀԱՎ 1892, 24 Տրդ

Անեծքն անիծողին կը դառնա:

ՓՇԱ 92 Շրկ/թՄԿ 72 ԹՖԼ/Բ 1899, 378 ՊԼ

Անեծք, անեծք, ուր էս էթըմ:— Անըծողի
ծոցն եմ էթըմ:

ԱՇ 1 Աշտ/շՄԿ 36 Նվր/թՄԿ 69 ԹՖԼ/ԵԱ 100
Խաջ

Անիրաւ անեծք իր տիրուն է:

ԼՄ 1880, 9 ԲԼ

Անեծքը երկու բերնանի սուր է:

ՓՇԱ 92 Շրկ/ԺԵԱ 176 ԲԼ/ԱԼ 43 Նխ/ԳԱ 1
Վալ

Բերնեն ելածը ծոցը կը մտնու:

Բ 1900 263 ՀԳՐ

Նահախ (ա ն ի ր ա վ) անիծքը շի գնա:

ԹՄԿ 153 ԹՖԼ

Էրբումը երկու բերնով քուր է, հեմ աստին
կարն կու, հեմ անդին:

ՀԱՎ 1892, 183 Տրդ/ԹՄԿ 31 Շրկ ԺԵԱ 181 Մշ/ԺԵԱ
229 Վալ/ԺԵԱ 239 ԿԼԳ

Էրդումը մեղք է, սուտ էրդումը կրակ:

ԺԱԲ 79 ԱԽԳ

Օխնանքն ու անիծելը երկու բերնանի քուր
է, համ դեսն է կտրում, համ դենը:

ԹՄԿ 171 ԹՖԼ/ԼՄ 1880, 10 ԲԼ

Քահանանն ու սատանան մեկ է:

ՄԹ 48 Շրկ

Համքի վրա հո տերտերը, հո սատանեն:

ԱՇ 45 ԱՀ

Վարտե (ս ր տ ե ղ) մտավ քահանան, խեղ
մտավ սատանան:

ԳԹ 110 ՍԼԺ

Քահանա, փիլոնդ վրեղ մհանա:

ՎԱ 47 Վալ/ԺԵԱ 237 ՀԱ

Հախը քող տերտերին հասնի, ուզում ա մե-
ռելը գողթեզոռ ըլի:

Մ 1886, 45 Տրդ/ԹՄԿ 82 ԹՖԼ/ՀԺՀ, ՎԻ, 97
Վալ/ՄՀ 21 ԼԱ

Ռոզ ջորին, հիսուն ֆլորին, մեռնի կին,
առնի քենին:

ՀԺՀ ՎԻ, 78 Ատա/ԺԵԱ 194 Տրդ

Շաղապա կանաչ իգին, գլուզ ոսկին, կար-
միր ջորին, մեռնի կին, առնի քենին:

ՎԱ 1, 139 ՎԱ

Էրկու ախոն, մեկ կախոն, օրհնյալ եղե-
րուկ:

ՆՆ 494 Շրկ

Հոգոց հանգուցելոց, քանի մը փարա իրի-
ցու ծոց, բռնե գոաքեր քաշե փողոց:

ԼՄ 1880, 33 ԲԼ

Ամեն ամեն ասեմ ձեզ, վաստակեցեք բերեք
մեզ, ուտենք, խմենք, նզովենք ձեզ:

ԺԱԲ 118 ԱԽԳ

Սար ու ձոր տերտերի փոր:

ԺԵԱ 227 Վալ ԱԺԲ 90 ԴԽ, ՓՇԱ 123 Շրկ/Բ
1898, 133 Կրն/ԺԱԲ 94 ԱԽԳ 47 6 Ղըր/ՍԽ 31
Զգ/ԱՀ ՎԻ, 97 ԲԼ/ԺԵԱ 171 ԱԼ/ՎԱ 1, 136
ՎԼ/Բ 1899, 630 ԽՆ/ԱԼ 1 ՍԽ, ԵԱ 105 Խաջ/Բ
1900, 219 Կսր/Բ 1898, 346 ԴԳ/ՀԳ 1893, 1235
ՂԼԹ

Սար ու ձոր—տերտերի փոր, տերտերի
փոր—դրուստ մի ֆոր:

ՀԺՀ ՎԻ, 97 ՀԴԳ

Սար ու ձոր, մոլի փոր:

ԱՇ 61 ԱՀ

Ամեն մարդ իրենք գիտե, տերտերը ամենու-
նը:

Բ 1899, 378 ՊԼ

Դու իմս գիտես, ես քուսուն, տերտերն
մեր էրկըստն:

ՊՎ 134 ՎՆ/ԼՄ 1880, 21 ԲԼ

Տերտերը զմեկ գինա, իրիցկին՝ գերկուք:

Բ 1898, 445 ԴԲ/Բ 1899, 651 ԽԽ

Տերտերին հարսնիք կանչեցին, Մաշտոցը
հետը տարավ:

ՓՇԱ 124 Շրկ

Որտեղ կարագ, ընտեղ պատարագ:

ՀԺՀ ՎԻ, 86 ԱԽ

Փիլոն քափին, մարդիկ խաբին:

ԵԱ 104 Խաջ

Տերտերն առնելուն դոշալ (հ ա ր պ ի կ) ա,
տալուն նաշալ (ա կ ա ր):

ԱՇ 63 ԱՀ

Ժամտուն քանի ջոջ էլնի, տերտեր իր գիա-
ցածը կը կարդա:

ՇԿ 3 ՇԽԲ

Տեր էլավ տիրունն է, տեր չկավ տերտե-
րունն է:

Բ 1899, 554 ԴԴԼ

Քոռու աչքեն արցունք, իրիցու տնեն հաշ:

ԼՄ 1880, 59 ԲԼ

Տերտեր մատներ խաղցրեց, շալի-կապեկ
փախցրեց:

ԱՀ 18 ԲԳԱ

Տերտերին աղիքը քնար շիներ են, քանի
զարկեր են. Վնօթի եմ բերեք ուտեմ, ա-
նօթի եմ, բերեք ուտեմ» ձայն կուտա ե-
ղեր:

Բ 1900, 350 կսր

Բեկուզ իրիցի բերանը զցլա, բեկուզ՝ զիլի
բերանը:

ԲԻԿ 99 ԲԳԼ

Տերտերները օխտը փոր ունին, որքան տաս-
կառնին ու կուտեն:

ՂՂՂ 1899, 389 Տրոյ

Տերտերի փորը մեծ կըլա, ճեպը օխտը հաս-
նի՝ ՎՂՂ VII, 101 ԽԵՂ

Քահանան քավարան շունի, յա արքայու-
րյուն, յա դժոխք:

ԵԱ 102 Խաջ

Երբ իրիցկինը մեռնի, տերտեր էն պան գի-
նա որ մահ կա:

Բ 1898, 445 ԴԲԲ

Կարգը օրհնած, ինքն անիծած:

ԱԶ ԺԺ ՆԽՂ

Սասանին կու հավատան, տերտերին չեն
հավատար:

ԺԵԱ 245 ԱԿԻ

Ըռավոտահան որ տերտեր տենան, գործի
բարս (ն ա կ ա ո ա կ) կը դնա:

ՄՂ 23 Կ

Ասաված արու և էգ արար, վարդապետնե-

րին ով արար:

ՓՇԱ 95 ՇԲԿ

Քամին իզարկ վարդապետի կնգուխ տարավ,
տասց. ժե՛նչ աղեկ որ քեզնից էլավ»:

ՎՍ 11, 152 ՎԿ/ԼՍ 1880, 54 ԲԴԿ/ԼԱ 205 ԱԿԿ

Սևագլխի անեծքը քարին որ դիպչի, քարը
կը պատռի:

ԱԺԲ 90 ԲԶԲ/ԲԼԿ 154 ԲԳԼ

Զ

ՄԱՐԴԱՅԻՆ, ԶԴԱՅՈՒՄՆԵՐ, ՃԱՇԱԿ, ՍԵՌ,
ՏԱՐԻՔ ԵՎ ԱՅԼՆ

ՎԻՅՏ, ՈՐԻՐԱՌՈՒԹՅՈՒՆ, ՍՈՐ, ԸՆ, ՄԸՆ: ԳԵՂԵՑԻԿ, ՏԳԵՂ

Ամեն մարդ ցավ մ'ունի:

Բ 1898, 445 ԴԲԲ

Ամեն մարդու սրտում մե ցավ կա:

ԹՄԿ 77 ԹՖԼ

Ամեն քարի տակ դարա կա:

ԱՂ 23 ԵԲԿ

Ամենքն իր ցավն ունի, ջաղացական ալ

ջուրի ցավը:

ԱԱ 10 ՊԼ

Յավը իսանը (մարդ) կը քաշի:

ԴԱ 27 ՎԳԱ/ԹՄԿ 163 ԹՖԼ/ԱԲ 11, 16 ԱԳԼ

Յավը իսանին ի, չէ թե սար ու քարին:

ՎՍ 11, 151 ՎՆ

Շատ դարտի տեր, շատ կը խոսա:

ԱՆ Վ1, 95 ԲԸ/ԱՆ Վ11, 50 ԱԼ2 չՊ 1895, ԱՆ 1235

ՂԼԹ

Շատաղաքա՝ շատաղբուց:

ՎՍ 11, 147 ՎՆ

Կացը լաց կը բերի:

ՀՏՎ 11 ՇԲԿ/ԱՆ 1X, 184 ՊԼ

Դարգը դարդ կը բերի:

ՀՏՎ 5 ՇԲԿ

Սուգը սուգ կը բերի:

ԱՆ 1X, 190 ՊԼ

Կացը լաց կը բերի, ծիծաղը՝ ծիծաղ:

ԹՄԿ 111 ԹՖԼ

Հոգը ցավ կը բերի, ցավը՝ մահ:

Բ 1898, 333 ԴԲԲ ԱՀԱ 9 ՊԼ

Յավը քաշողին կուտա աստված:

ԼՍ 188, 57 ԲԸ/ԱՀԱ 14 ՊԼ

Դարգը նրան տուր, ով դարման գիդի:

ԱՇ 17 ԱՀԱ ՓՇԱ 94 ՇԲԿ

Դարտ կա կուգա կանցնի, դարտ կա կերի կանցնի:

ԺԱԲ 80 ԱԽԳ/ՀԺՀ Վ11, 79 ԱԽԽ

Մի դարդը մարդ չի սպանի:

ՊԺԲ 53 ԱՀԱ/ԹՄԿ 139 ԹՖԼ

Դարդ անողին դարդ չի պակսի:

ԱՇ 17 ԱՀԱ

Դարդ անողին դարդ չի պակսի, քեֆ անողին քեֆ չի պակսի:

ԹՄԿ 88 ԹՖԼ/ԴԱ 58 ՎԳԱ/ՓՇԱ 99 ՇԲԿ

Ուրախությունից մազն է երկարում, դարդից՝ եղունգը:

ԹՄԿ 172 ԹՖԼ ԼՍ 1880, 46 ԲԸ, ԺԵԱ 202 ՏԲԼ

Մագը սրտիցն է չուր խրմում:

ԱՂ 26 ԵԲԿ

Ոչ հարսանիքը կը պակսի, ոչ էլ սուրբ:

ԴԱ 23 ՎԳԱ/ՓՇԱ 119 ՇԲԿ/ԹՄԿ 156 ԹՖԼ

Լացն ու ծիծաղն ավայեր են:

ԱՇ 31 ԱՀԱ

Դարդն ու խնդունն իրար ախպեր են:

ՆՆ 489 ՇԲԿ/ԹՄԿ 88 ԹՖԼ

Խնդունն ու արածուժը միասին են:

ԱՆ 41 ՆԽԶ

Խնդունին ախպորը լաց է:

Մ 1886, 45 ՏԲԼ

Հարսանիքն ու մահնեկը ավայեր են:

ՊԺԲ 51 ԱՀԱ

Հարսնետունը առանց լաց չի բլի, մեռելատունն՝ առանց խնդում:

ԺԱԲ 95 ԱԽԳ

Ինչկի (մի նշև) դարդ չը տեսնիս, ուրախություն չես տեսնի:

ԹՄԿ 104 ԹՖԼ

Լացի վերջը ու բախտ թին է:

ԹՄԿ 111 ԹՖԼ

Կացողին բոգակը (ի նշք) ուրախացողին շան շունի:

Բ 1900, 350 ԿԽԲ

Ամեն մարդի դարդ իրա համար ուղտ ա:

ԳԱ 20 Վդդ

Ցավը մարդի ցեցն ա, շանը կոտաի:

ՄԹ 45 Շրհ

Ցավը -ուրացեր է հավատը:

ՀԱՎ 1892, 383 Տրս

Սրտի ուզածը սիրուն կրնի:

ՀԺՀ VII, 87 Աստ/ՀՏՎ 25 Շրհ/ԹՄԿ 152 ԹՓԼ/ԱՆ 38 ՆԽՂ

Սրտով սիրած յար ըլնի, բող մի քիչ էլ չար ըլնի:

ԱՇ 60 Աճա

Սրտի սիրած յար էլլի, գլուխ քաշալ-տաղ (ճաղա ա) էլլի:

ԱՔ 1895, 162 Վն

Սերը սիրով կրնի, քաշքշելով բաց չի դառնալ:

ՓՇԱ 123 Շրհ/ԹՄԿ 152 ԹՓԼ/ԱՇ 58 Աճա

Լավ է սրտով սիրած առածը, քան թե խաշով, թագով պսակածը:

ԺԱԲ 90 Աթց/Բ 1898, 133 ԿԲՆ/ԱՀԱ 7 ՊԼ/ՀԱ 212 ԱՀՆ/ՀԺՀ VII, 101 ՂԲԺ

Սրտի սիրածը, եկեղեցու պսակածը:

ԱՆ 8 ՆԽՂ/ՆԺԳ 114 ՆԿԴ/ՀԳ 1895, 1235 ՂԽԺ

Սրտի սիրուկ, տերտրոջ պսակուկ:

ԱՀ VII—VIII, 502 Աճ

Սրտի սիրած, աստծու օրհնած:

Բ 1899, 554 Փդ

Սրտին սերը ձեռքին տոտքեն հայտնի է:

ԱՀԱ 13 ՊԼ/ԳԹ 110 ՍԺԺ

Սերն արարիցն ա կպել:

ՀԺՀ VII, 97 Վդդ/ԳԹԲ 56 Աճա/ԺԵԱ 236 ԼԱ/ՀՏՎ 25 Շրհ

Սերը աթարիցն ա կպել, չի պոկվել:

ՎԱ 44 Վդդ

Սերը կպավ աթարից, աթարը կպավ պատից:

ԺԵԱ 215 Վդդ/ՄԹ 42 Շրհ/ԼՄ 1880, 52 ԲԼՆ/ԱՀ XVIII, 34 Աճ

Սերն ի սերն է կպի, սերն աթարն է կպի, աթարն ի պատ:

ԺԵԱ 180 ԲԼՆ

Աշխարհիս մեջ սրտի սիրած:

Մ 1886, 789 ԲԼՆ

Սերը որ կա անմարելի կրակ է:

ՄԹ 41 Շրհ/ԺԵԱ 285 Աճ

Մատանիքը մատով պըտի, սիրածն էլ՝ սրըտով:

ԱՇ 47 Աճա

Ով ումը կու սիրե, լավը նա է:

ԹՄԿ 169 ԹՓԼ

Ահը շատ ա, քանց թե մահը:

ԳԱ 4 Վդդ/ԳԹԲ 43 Աճա

Ահը վեր է, քան թե մահը:

ՓՇԱ 90 Շրհ ՆԺԳ 95 ՆԿԴ/ԱՆ 41 ՆԽՂ

Ահը վեր է քան զԴավթա մահը:

ԱԱ 8 ՊԼ

Ահը դժար է քան զմահը:

ԹՄԿ 98 ԹՓԼ/ԲԱ 7 ՂԲԼ/ԱՇ 10 Աճա

Ահիկն ա տարերը մահիկ:

ԺԵԱ 173 Նոս

Ախն էլն, մախը վերցվն:

ՎՍ 11, 134 Վն

Ահը լավ է, քան զմահը:

ԺԱԲ 89 Աթց

Ահը կուգա, մահը կը տանի:

ԱՀ IX, 180 ՊԼ/ՀԺՀ VII, 89 Աճ. ԱՀ VI, 75 ԲԼՆ

Ախ կը բերա դմախ:

Մ 1885, 423 ՂԼԺ/Մ 212 ՍԺԺ

Ուր ահ կա, ամոթն ալ հոն է:

ԼՄ 1880, 47 ԲԼՆ/ԱՀ VI, 95 ԲԼՆ

Ահը էշը ձիեն վագուկ կրնի:

ԱԱ 4 ՊԼ. ԹՄԿ 73 ԹՓԼ

Ահը կուտան, մահը չեն տա:

ԺԱԲ 89 Աթց/ՆՆ 480 Շրհ/ԱՇ 5 Աճա

Աստված չը տանե անը սրտեն, ամոթն՝ երեսեն:

ԼՄ 1880, 4 ԲԼՆ/ԱՀ IX, 180 ՊԼ

Մահն օր կա դավա (ուղտ) է, ամենի դուռն էլ կը չոքի:

ՆՆ 510 Շրհ/ԱՀ VI, 93 ԲԼՆ

Էս ուղտը ամենքի դռանն էլ կը չոքի:

ԳԱ 19 Վդդ/ՁԲ 60 24Ժ

Ահի տարին էթազը շատ կըլի, մահի տարին՝ խաբարը (լուր):

ԱՀ XI, 112 ԲԼՆ

Մեծ ահին, մեծ ողորմություն կա:

ԱՀ XI, 116 ԲԼՆ

Մահը ահ կուտա, ահն ալ մահ կուտա:

ԱՆ 59 ՆԽՂ

Վախեցած աչքը չոփ կընկնի:

ՀժՀ VII, 87 Աստ

Մահը մերն ա, մենք մահիներ:

ԳԱ 18 Վրդ/ԹՄԿ 135 ԹՖ/ԲԱ 28 ՂԲԲ

Ո՛չ մահին ա ճար ինուամ, ի՛նչ էլ պատահ-
մունքին:

ԲԱ 33 ՂԲԲ

Մահը մարդի անկանի ետևին ա:

ԱՇ 48 Աշտ/ԱՀ XI, 115 ԲԲՀ/ՓՇԱ 114 ՇԲԿ/ԹՄԿ 137 ԹՖԼ

Մահը մի օր, լացը մի օր:

ԱՇ 49 Աշտ/ՓՇԱ 114 ՇԲԿ/ԹՄԿ 135 ԹՖԼ/ՂՄ 1880, 37 ԲԼԻ

Մահը մենն ու պստիկ չե հարցնում:

ԹՄԿ 132 ԹՖԼ

Մարդ իր մեռնելու օրի վրա չպիտի խոսի:

ԴժԲ 52 Աշտ

Մահը գալու ըլլա նե՝ ձան չի տված կու գա:

ԱՆ 59 ՆԻՂ

Մանր մահիկ, քերս սգիգ:

ՂՄ 1880, 28 ԲԼԻ

Ինչ ծնում չի, մեռնում էլ չի:

ՀժՀ VII, 81 Աստ

Գետինեն էլի է, գետինը կերթա:

ԱՆ 34 ՆԻՂ

Ամեն մարդ ուր համբուն կայնուկ ա:

ԱՀ XIX, 97 ԱԼԶ

Մահեն վախցողին ապրածն ալ մեռածի սրա
(շարք) է:

ԱՆ 59 ՆԻՂ

Մուր պատերուն լուս կուտա:

ԱՀԱ 11 ԴԼԼ/ԱԱ 13

Արևուն կրսէ՝ դու մի դուս գա, ես եմ դուս
գալու:

ԱԱ 13

Նրեսներիցը լիս է վեր րափվում:

ԺԱ II, 111

Լուսնկան պատուեր, մեջեն ելեր է:

ՀԱ 235 ԱՀԿ

Ալ էլ հագնի կը սագի, շալ էլ հագնի կը
սագի:

ՎԱ 1 Վրդ

Մե խետ շարժեմ, աշխարք ածեմ:

ԳԹ 117 ՍԼԲ

Խորոտը որ փողան (փողոց) քելի՝ գետին
կը դնդա:

ՎՍ II, 136 ՎԶ

Տանը կատուն էլ լավ է, վուր սիրուն ըլի:

ԹՄԿ 160 ԹՖԼ

Աղչկա մե սիպսկությունը օխտը այր
(աբատ) կու պարտըկե:

ԹՄԿ 76 ԹՖԼ

Սիպտակ ձին նալն ինչ կանի, սիրունը
խալն ինչ կանի:

ՎԱ 44 Վրդ

Սիրունի երեսին փլավ չեն ուտրմ:

ԱՇ 59 Աշտ/ՀՏՎ 25 ՇԲԿ

Խորոտիկն հացի հետ չկերած:

ԱՀ XIII, 84 ԱԼԶ

Ինչ կանեմ գեղեցիկը, աշխարհաշրջիկը. կու-
գեմ տգեղը, տնաշենը:

ԺԵԱ 206 ՏՎԿ

Հավը բող շիրքին (տգեղ) ըլլա, տե (մի-
այն) հավկիք ածե:

ՀԱՎ 1892, 183 ՏԲԼ

Ձեմ գովար քո խորոտկություն, կը գովամ քո
խորոտություն (հորոքողի):

ԺԵԱ 190 ՎԶ

Սեվ ու դեղին, ով որ տեսնի պատուի լեղին:

ԳԱ 64 Վրդ

Երեսին աշողը կը կշտանա:

ԺԱԲ 103 ԱԽԳ/ՄԹ 22 ՇԲԿ

Նրեսին ձվածեղ եփեն, չի ուտվի:

ԱՇ 19 Աշտ

Թանգրիդ (գուլյն) հալվեն չի ուտվի:

ՄԹ 39 ՇԲԿ

Մեկ գեշը օխտը մահալայի (թաղ) գարար
(վնաս) ունի:

ՀԱՎ 1890, 164 ՏԲԼ

Սիպտակի տեսքը, սեի համը:

ԳԱ 64 Վրդ/ԱՇ 59 Աշտ

Սիպտակի անունը կա, սեի՝ համը:

ՓՇԱ 123 ՇԲԿ/ԹՄԿ 154 ԹՖԼ/ՎՍ I, 136 ՎԶ

Գիշու հաց կե, խորոտիկի ծոց պառկի:

ԱՀ VII—VIII, 489 ԱԼԶ/ԱՇ 59 Աշտ

Գեշու քախտն ի շուկեն՝ քանց մուշկ շուռ կու
գար, խորոտի քախտն ի շուկեն՝ քանց
փոշի ոտքի տակ կերթա:

ՎՍ II, 136 ՎԶ/ՇԿ 10 ՇԽԲ

խորոտին խաւնկ պիտեր խնկելու, գեշին՝
փթրի ծուխ, ծխելու:

ՎՍ 11, 142 Վն

Աղվորը սիրուն է, գեշը տիրուն է:

ԺԵԱ 244 ԱԿն

Մարդ կա տերտերն ա սիրում, մարդ կա՝
տերտերակինը:

ԺԵԱ 224 Վդպ/ՓՇԱ 115 ՇԼԿ/ԹՄԿ 132 ԹՓԼ

Ես չաղացի... եմ լիզում, դու չաղացպանի:

ՎԱ 11 Վդպ/ԱՇ 10 Աշտ/ԺԵԱ 230 ՀԹ

Մեկ ջաղցի փեշ կը լիզե, մեկիկը ջաղցա-
պլնի:

ԱՀ VII, 94 ԲԼն

Ուրին ու բարդին, տմեն մեկ հետ ու դայ-
տին (եղ ա ն ա կ):

ՀԺՀ VII, 92 Այշ/ՎՍ 11, 148 Վն

Ամեն գլխեն մեյմեկ ձայն կ'ելլե:

ԱԱ 7 ՊԼս

ՅԱՋԻԿ, ՏՂԸ: ՏՂԸՄԸՐԴ, ԿԻՆ: ՆՐԵԽԸ,
ԾԵՐ, ՆՐԻՏԸՄԸՐԴ

Աղջիկն ուրիշի տան նրազն է:

Բ 1898, 378 ԴԼԲ Մ 1885, 423 ԽԼԲ

Աղջիկը էլու (օ տ ա ր ի) պատ ա:

ԱՀ VII—VIII, 187 Այշ

Աղջիկը ոսկե օրորոցով հոր առնը չի հատի:

ԱՇ 3 Աշտ

Աղջիկը ոսկի օրորոցով չգառնա ուր հոր
առն:

ՎՍ 11, 134 Վն/ՇԿ 7 Շախ

Աղջիկը ուրիշի վուրրի է, տղեն բինադար
(կ ա յ ու ն է):

ԹՄԿ 66 ԹՓԼ

Մակ հոլուները գեղնին չի մնա:

ԹՄԿ 116 ԹՓԼ/ՓՇԱ 108 ՇԼԿ/ԱՀ 41 ՆԼժ

Աղջկանը ինչ վարան:

ԳԱ 16 Վդպ/ԱԲ II, 14 ԱդԼ

Հարս վրը ձիուն ոն գինա վիր դամար (բ ա-
ժ ի ն) կեղնի:

ԱՀ XIII, 85 Այշ/Բ 1899, 651 Խն Մ 1885, 450
ՂԼԹ

Աղջիկ ունեցող մոր մեկ ձեռքը ծոցը կըլլա:

Բ 1899, 377 ՊԼս/ԹՄԿ 76 ԹՓԼ

Աղջիկը որ կա, անկարիլ ձմերակ ա:

ԳԱ 11 Վդպ/ՊԺԲ 43 Աշտ/ԱՀ XI, 112 ԲԼժ ՀԺՀ
VII, 77 Ատտ/ԹՄԿ 159 ԹՓԼ

Մանչ բերող աղջկան դրսեցիի շեն տալ:

ԱՀ 53 ՆԼժ/ԱԱ 103

Պատուված աղջիկը շատ անբախտ կըլին:

ԳԱ 3 Վդպ

~~Աղջիկը սկսած աղբի տան:~~

ԹՄԿ 111 ԹՓԼ/ԳԹ 119 ՍԼԲ

Աղեկ աղջիկը յոթը մանչու համ կուտա:

ԺԱ 1, 14

Աղջիկն օր կա, տան ծաղիկն ա:

ԺԵԱ 238 ԿԼԼ

Աղջկան որ րողենե, կերբա գոռոնա, ուն կառ-
նի:

ՎՍ 1, 121 Վն/ԺԱԲ 99 ԱԼԿ/ԱՀ XI, 112 ԲԼժ/ՓՇԱ
91 ՇԼԿ

Աղջկան ուր քեֆով թողնեա, կերթա գուռ-
նաշուն կառնի:

Ս 214 ՍԼԲ Մ 1886, 759 ԲԼն/ԱՀ IX, 180 ՊԼս

Աղջիկն իր բեֆին րողուս, կերբա քեշեկը
(կ ա ք ա վ ո ղ, ա ն պ ա ր կ է շ ա պ ա տ ա-
ն ի) կ'առնե:

ՀԱ 204 ԱԿն

Աղջիկը պատկվել ուզելիս տան կնունեներն է
ջարդում, տղան ուզելիս՝ օտարություն է
գնում:

ԱԱ 6 ՊԼս/ԳԹ 121 ՍԼԲ

Աղջիկը դուան էտեն ա:

ԵԱ 116 Խաջ

Աղջիկը միսաֆիր (ն յ ու ռ) է, ժամանակն
եկավ՝ վաչել է:

ԱՀ 82 ՆԼժ

Աղջիկը երկնքից ըլներ, ում ձեռը հասներ,
նա առնե:

ՀԺՀ VII, 94 Վդպ

Չը գովված աղջիկը առնն է մնացի:

ԼՄ 1880, 49 ԲԼն

Աղջիկն որ հարս կերբա՝ գուրպի պես է,
քանդեն, նորեն կը գործեն:

ԺԱԲ 113 ԱԼԿ

Աղջիկը պիտի մարդանց տանը դուս կանգ-
նի. մարդանց տունը քուրախանա (ն ա-
լ ո զ) է:

ԹՄԿ 71 ԹՓԼ

Ազապ աղջիկ առ, որ շապիկդ ի մտնի:

ԱՀ XIX, 96 ԱԼժ

Ամեն ծառի հազար քար կը շարտեն (աղ-
ջ ք կ ա ո ՝ գ ո ղ ն ե թ ի մ ա ս ի ն) :
ԱՆ 3 ԱՂտ

Աղջկեքանց տերը դուռնը հուսի կուտա :
ԹԽԿ 68 ԹՖԼ

Աղջկա լավ մագն էլ մե աղջիկ սո՛ք :
ԹԽԿ 68 ԹՖԼ

Աղջիկն օրնին տակ (հ ա ս կ հ ա վ ա ք ե լ ի ս)
գովելու է :
Բ 1900, 563 ԿՄ

Աղջկան աղեկը հարսնությանը պելլի (հ ա յ տ-
ն ի) կըլլա :
ՀԱՎ 1891, 300 ՏՐԱ

Գլինին կընտրին համով, աղջիկը՝ համով
(ա մ ո ք խ ա ծ) :
ԱՆ 17 ՆԽՂ

Աղջիկը որ կա շուշա է, որ կոտավեց չի
կարկատվիլ :
ՊԺԲ 43 ԱՂտ

Մանչ ունենամ ապավոր, հարս կը բերեմ
կապավոր :
ԺԱԲ 117 ԱԽԳ/ՆՆ 510 ՇՐԿ

Տղա ունենամ չիբավոր (գ ր ա յ ա ն ա վ ո ր),
աղջիկ կու հարիմ չիդավոր (գ լ խ ա գ ա ր-
դ ո վ) :
ԹԽԿ 180 ԹՖԼ

Մանչ՝ օսկի փարչ, աղջիկ՝ հողե փարչիկ :
ԺԱԲ 103 ԱԽԳ

Կի՛նն որ մանչ ծնի՝ տան պտտերն ալ կը
լսնդան :
ԵԱ 114 ԽԱՂ

Թե աղջկա ու տղի բան իս քանդի, քե մե
հգեղեցի իս քանդի :
ԹԽԿ 90 ԹՖԼ

Կնկան խոսքը յա աղջկա վրեն է, յա տղու :
Բ 1898, 414 ԴՐԲ/Մ 1886, 45 ՏՐԱ

Կնկան ֆել (խ ա ր դ ա վ ա ն ք) բարձեր են
սել, սելը չը տարն կնկան ֆել :
ՎՄ 1, 130 ՎՆ ԺԵԱ 169 ԱՂ 2 ԿՐՆ

Կնկա շինած տունը աստոծ չի քանդի,
աստու շինածը կնիկը կը քանդի :
ՀԺՀ VII, 95 ՎԴԱ/ԹԽԿ 118 ԹՖԼ ԵԱ 117 ԽԱՂ

Կնկան շինածը՝ աստված չի շինե :
ԺԱԲ 88 ԱԽԳ

Հայկական առածներ — 11

Կնկան արտսունք աչիչ ծերն ի :
ՀԺՀ VII, 110 ՎՆ

Գեշ կնիկմարդե դևերը փախիլ ին :
ԱՆ 34 ՆԽՂ

Կնկա իրեք բաժինը լաց է, մեկն էլ շորեղեն :
ՆՆ 504 ՇՐԿ

Խապարին (լ ու ր) աղեկը կնիկներեն առ :
ՀԱՎ 1890, 163 ՏՐԱ

Կնիկ պետք է Հալապի (հ ա դ ր ա ն դ ա մ),
որ տղա բերն Չալապի (գ ա ր մ ի կ) :
ԺԵԱ 208 ՔԴ

Կնիկարմատը հավ չի մորթի :
ԹԽԿ 119 ԹՖԼ

Կնոջ հերքը (ր ա ր կ ու ր յ ու ն) կնուռի եռնա :
ՄԽ 35 ՋԳԳ

Կնիկարմատն ու ձուն մեկ օրինակ են, հենց
ձեռն են տալիս քե չէ, էն սհաթը փխը-
վում են :
ԱԺԲ 88 ՔՆՐ

Ո՛ր տուն գնաս, կնկա բարեկամ ըլի :
ՀԺՀ VII, 86 ԱՄՄ

Կնիկ մարդ որ կա՝ մարդու կյանքն ա :
ԱՆ VI, 87 ԲԼՆ

Տղամարդ որ կա դրսի պատ է, կնիկ որ կա
ներսի պատ է :
ԱՂ 19 ՄԿ

Էրիկմարդը դուրս, վաստակը ներս :
ԱՆ 8 ՆԽՂ Բ 1898, 472 ՔԴ

Կնոջ սուգն ի սեղան, մարդուն՝ փողան :
ՂՄ 1880, 30 ԲԼՆ/ՎՄ 11, 143 ՎՆ/ՄԵ 10 ՄԿ

Մարդի նամուրը գտակն ա, կնկանը՝ լաշակը :
ԱՆ 49 ԱՂտ/ՄԹ 29 ՇՐԿ/ԹԽԿ 161 ԹՖԼ

Կնիկը տղամարդի հոգին ա :
ՊԺԲ 50 ԱՂտ

Առյուծը առյուծ է՝ էգ լինի րե ործ :
ՄԾ 1, ԱՂ 2

Էրեխեն բանի դիր, հետը գնա :
ԺԵԱ 220 ՎԴԱ/ՓՇԱ 101 ՇՐԿ/ԹԽԿ 94 ԹՖԼ/ԿՇ 3
ՂՐԲ/ԺԱԲ 92 ԱԽԳ/ԱՆ 59 ՆԽՂ/Մ 215 ՍԼԴ/ՈԽՁ
141 ՉԹ/ՂՄ 1880, 50 ԲԼՆ/Մ 1895, 450 ՂԼԹ/ՊՂ
144 ՎՆ

Տղան որ ջուրը հղեն (ուղարկել), ինքը
հտենն պնալու հո :
ԺԵԱ 204 ՏՐԱ

Գեղի են գլուխը գնա, երեխիցը բան հարց-
րու:

ԳԺԲ 46 Աճա/ՀԺՀ VII, 94 Վղա/ԺԵԱ 241 Օձկ

Գեղ կը մտնես, խապարն էրեխից առ:
ՀՏՎ 4 Շրկ/ԺԱԲ 88 Ախց/ԵԱ 112 Խաջ/ԹՄԿ 88
ԹՖԱ/ՎՍ II, 136 Վն

Գեղի ղրաղը գնա, գուզ խաբարը երեխու-
ցը իմացի:
ԱՇ 13 Աճա

Խապարին շիտակը տղամեն առ:
ԵՀԳ 104 Եվդ/Ան 47 Նիջ

Շիտակ խապարը յա խելառեն, յա տղա-
յեն:
ԺԵԱ 198 Տրա/ՇԿ 9 Շախ/ՎՄ 1880, 28 Բն

Շիտակ խոսքը յա սարխոշից (հարբած),
յա ճժուց:
ՀԳ 1895, Ն 1235 ՂԱ/ՎՍ I, 128 Վն/ԱՀ VI, 81
Բն

Մի տուն մտնում ես, տան էութենը էն
տան պուճուրից հարցրա:
ԺԵԱ 225 Վղա

Անծանոթ տան անվալը (վիճակ) տան
պուճուրից իմացի:
ԱՇ 4 Աճա

Տղուն կերածը հալալ է, հագածը հարամ:
ԵՀԳ 115 Եվդ/ՀԱՎ 1892, 24 Տրա

Պուճուրը լալեն կը մենձանա:
ԱՇ 57 Աճա/ԹՄԿ 94 ԹՖԱ

Հորքը մարագն է պարպե, տղան (երեխա)
հացին տաշտը:
ԺԱԲ 88 Ախց/ԳԺ 114 ՄԱ/ԳԱ 60 Վղա/ՓՇԱ 115
Շրկ/ԵԱ 101 Խաջ

Էրեխին ասին՝ ինչի՞ իս լալի. ասավ՝ խոսքս
անց է կենում, ենդու համա:
ԹՄԿ 94 ԹՖԱ/ՀԺՀ VII, 80 Ասա/ԺԵԱ 188 Մձ

Ո՛չ սրբին մոմ խոստացի, ոչ էրեխուն՝ բլիթ:
ՎԱ 38 Վղա/Ան 62 Նիջ

Երեխին բան խոստացար՝ պետք է կատա-
րես:
ՓՇԱ 101 Շրկ

Տղին դալիպն (կաղապար) օրոցքն ա:
ԵԱ 117 Խաջ

Տղին երես տալու բլլաս, աստառն ալ հետը
կուգե:
ՀԱՎ 1890, 289 Տրա

Տղին ինչպես բռնիս, այնպես էլ կը մենձա:
Ան 43 Նիջ

Տղեն կուտե խաղալու կերթա, չոպանը կուտե
ոչխարը կերթա:
ՓՇԱ 124 Շրկ

Տղի խաբար վերա չեն դեն (ուշք չեն
դարձնի):
ՎՍ I, 137 Վն

Տղին ճեպը միրգ չի մնալ:
Ան 81 Նիջ

Ըրեխի ուշկը խաղին կըլի, սիրտը՝ պեծին:
ԱՀ XI, 113 Բն

Խուխան (երեխա) վախե (վախեցիր),
մեծան՝ վեշ:
ՀԺՀ VII, 104 ՂԲԲ

Ջանելություն՝ խոշություն (վայելք), քե
կարենաս՝ մաշի:
ԳԱ 32 Վղա

Ջանելութիւնը մաշի, պառավութիւնը քաշի:
ԱՀ XI, 118 Բն

Երիտասարդը օդը ելի, մի հավատար:
ԱՀԱ 5 ՊԱ/ԵԱ 110 Խաջ

Մանկուց դատումը՝ ձերուց գավազան է:
ՄԹ 29 Շրկ/ԹՄԿ 134 ԹՖԱ/ԷԱ 19 ԱԼ/ԱՀ IX, 186
ՊԱ

Կենճութ (երիտասարդության) վառ-
տակածը՝ ձերութ ծալած ոսկի է:
Ան 50 Նիջ

Ջանելի շվանին ցախ դեն չի լինի:
ԱՇ 57 Աճա

Ջանել ա՛ կը վելա, իմալ (ինչպես) ուզա
հմալ կը քելա:
ԱՀ VII—VIII, 498 ԱԼ

Ջանելի աչքի վրին փաքդա (վարագույր)
կա:
ԱՇ 58 Աճա

Ջանելի ջուրը դերիվեր (դեպի վեր) է:
ԱՀ 22 Ախց/Բ 1899, 651 Խն

Ջանելի խելը՝ անշուր չաղաց:
ԺԵԱ 256 Շախ

Ջանելի բամին բանցը ա:
ԱՀ XX, 109 ԱԼ

Մերություն-գերություն:
ՀՏՎ 12 Շրկ/ԱՀԱ 7 ՊԱ/ԳԺ 109 ՄԱ

Օր շոգուրեն՝ առակուրեն:

ժեկ 216 Վրդ/ԼՄ 1880, 90 Բ/ն/ՀՊ 1893, 1235
Ղևթ ԱՀ VII—VIII, 499 Ա12 ԱԲ II, 15 Ա41

Մերի արածը գտած ա, կերածը՝ կորած:

ԳԱ 61 Վրդ ԱՀ 17 Ա2 ա ԵԱ 120 Խոջ:

Վարը վարել է, վարակորը րաղել (ծ ե ր ր):

ՎԱ 45 Վրդ ՄԹ 43 Շրդ/ԼՄ 1880, 20 Բ/ն/Ժեկ
173 Խոտ/ԹՄԿ 107 ԹՖ1

Գելը որ պատվմա՝ շներին մասխարա (ծ ա -
ն ա կ) կը դառնա:

ԴԹ 116 Մ1 ԵԱ 111 Խոջ ԱՀ 21 ՆԽՂ

Դելը վուր կու պատվի, շներու թրեկու կու
գառնա:

ԹՄԿ 86 ԹՖ1

Դելը վուր կու պատվի, շներու ճանգը կու
ննգնի:

ԹՄԿ 84 ԹՖ1

Արջը որ դախանա (ծ ե ր ա ն ա), քորոքներ
ծվերու հետ կը խաղան:

ԱՀ VI, 77 Բ/ն/ԱՀ XII, 98 Ա42

Մերանաս, ծերի դադըր (հ ա ր գ ր) խմանաս:

ԳԱ 59 Վրդ ՄԹ 23 Շրդ/ԹՄԿ 116 ԹՖ1 ԱՀ 36
ՆԽՂ

Մերանաս, ծերին հալը խմանաս:

ԲԱ 23 Երդ ԱՀ IX, 185 Պ1/ԹՄԿ 116 ԹՖ1

Մերը պատվե օր ծերանաս:

ԱՀ IX, 185 Պ1/ԹՄԿ 138 ԹՖ1

Հալիվոր մարդը հազար ալիպով (պ ա կ ա -
ս ու ր յ ու ն) կը լցվի:

ՀՏՂ 15 Շրդ

Մերն ու տղան մեկ են:

ԱՀ 37 ՆԽՂ

Մերացանք, ծերը (ծ ա յ ր) տեսանք:

ԳԱ 61 Վրդ

Օրը կերե, տարին վայելե:

ՀՏՂ 31 Շրդ

Պառավը տան բոճի (ս յ ու ն) է:

ԹՄԿ 149 ԹՖ1

Ահեկի աչքով աղջիկ առ, ջանեկի աչքով՝ ձի:

ԴԹ 124 Ս1/ՆՀ 502 Շրդ/ԱՀ 24 ՆԽՂ

ԽՈՐՈՐԴԻ ԵՐՏԵՔԻՆ: ԱՆՀԱՄԱՐՈՅԵՍԻՆ
ԵՐՏԵՔԻՆ ԵՎ ՆԵՐՔԻՆ

Գդակը մեծ, տակը դարտակ:

ժեկ 233 Լ/Ժեկ 199 Տրդ/Բ 1898, 378 Դրբ

Խոշոր աչքեր լուս շրկա, գեր-գեր քեկ. ուծ
չը կա:

ԺԱԲ 83 Ախ/ՀԱՎ 1890, 164 Տրդ/ԱԱԳ 1855,
164 Պ1/ՀԱ 208 ԱՀ/ՀժՀ VII, 99 Խրդ/ԴԱ 66
Վրդ ՀժՀ VII, 84 Աստ/ՀՏՂ 12 Շրդ

Անունը կա, ամանումը չկա:

ՄԹ 2 Շրդ/ԹՄԿ 70 ԹՖ1/ՎԱ 2 Վրդ/ԿՇ 1, Դրբ

Թուփն աղեկ, պտուղ չը կա:

Բ 1898, 414 Դրբ/Մ 1885, 422 Խրբ

Ավեր քաղաքին, շեն անուն:

ժեկ 210 Վրդ/ԺԱԲ 57 Ախ/ԹՄԿ 71 ԹՖ1 ԼՍ
1880, 44 Բ/ն/ԵԱ 4 Ա12/ԱՂ 6 Սահ/ՊՎ 141 Վն/ՀՊ
1895, 1235 Ղևթ/ՀԱ 253 ԱՀ/ԵԱ 103 Խոջ/ՀժՀ
VII, 85 Աստ/ՀՏՂ 22 Շրդ

Սև սիրտ, սիպտակ ատամ:

ԳԱ 63 Վրդ/ԱՀ 59 Ա2/ՄՀԹ 1859, 414 Լ/ԹՄԿ
153 ԹՖ1

Բարդին էլ ա շատ բոյով, ինչ անես, որ բար
(պտուղ) չունի:

ԱՀ 10 Ա2/ՄԹ 3 Շրդ

Հոռի (ս ա ռ հ ն ի) ծառին րար չի լինիլ:
ԿՇ 1 Դրբ

Դիսից պսպղա շորըս, սովից դրողոս փորս:

ԱՀ 18 Ա2/ՀԱՎ 1892, 184 Տրդ

Բոյին եմ մտիկ անըմ՝ խելքս ա գերմ, խել-
քին եմ մտիկ անըմ՝ գահկես ա գերմ:

ՄՀ 23 Լ

Էշն էլի էն էշն ա, փալանն ա փոխած:

ժեկ 220 Վրդ/ՓՇԱ 103 Շրդ/ԹՄԿ 92 ԹՖ1/ԿՇ 2
Դրբ/ԱԲ II, 13 Աղ/Ժեկ 187 Վն

Թաղին էն թաղին է, մենակ չուլն է փո-
խել:

ՓՇԱ 104 Շրդ/ՀԱ 230 ԱՀն

Հազար հազնիս արլաս ու խաս, կենա կրսեն
ծըրտոտի հարս:

ԺԱԲ 106 Ախ/ԵԱ 19 Կրն/ՀԱ 214 ԱՀն ԹՄԿ 166
ԹՖ1 ՄԹ 15 Շրդ/ԱՀ 22 ՆԽՂ

Ամեն կլոր խնձոր չի:

ԳԱ 37 Վրդ ԱՀ 6 Ա2/ՓՇԱ 92 Շրդ/ԱՀ 77 ՆԽՂ

Ամեն պսպղացող ոսկի չէ:

ՊԺԲ 44 Ա2/ԱՀ XII, 102 Ա12/ԱՀԱ 3 Պ1/ԲԱ 8
Դրբ

Ամեն սև հագնող տերտեր չէ:

ՀԱՎ 1890, 164 Տրդ/Բ 1898, 378 Դրբ Բ 1899,
554 Բղբ

Ամեն Ղազար Ղազար չի լինի, ամեն տակոի
(ա ր մ ա տ)՝ գազար:

ՓՇԱ 92 Շրդ/ՄԿ 37 ՀՎբ

Նոխուրն քլել ա լաբարու:

ԺԵԱ 225 Վդպ/ԺԵԱ 232 ՀԲ/ԱՇ 60 Աշա

Հեովանց էլի (օտարի) աշքն ա հանում,
մոտրկանց՝ տիրոջ:

ՎԱ 27 Վդպ ՓՇԱ 112 ՇԲ/ՀժՀ VII, 91 Ալ/ԼՄ
1880, 35 Բ/ն/ՎՍ I, 132 Վն/Բ 1899, 554 Բդի/ԺԵԱ
230 ՀԲ

Ներսը ինձ է վառում, դուրսը՝ ուրիշին:

ՓՇԱ 118 ՇԲ/ԱՆ 17 ՆԲ/ԼՄ 1880, 43 Բ/ն/ԱՀ
IX, 188 ՊԼա

Հատանց (հեռվից) սիրուն, մոտանց խի-
րուն (հեռոն):

ՊՎ 135 Վն

Թագին էլ շուն է, շունն էլ քազի:

ՓՇԱ 104 ՇԲ/ԱՇ 26 Աշա/ԺԵԱ 230 ՀԲ

Օձի սևն էլ անիծվի, սպիտակն էլ:

ԺԵԱ/237 Լա, ՊժԲ 55 Աշա/ԹՄԿ 171 ԹՖԼ

Տյուսը հյուրուֆարի (հյուրի փերի) նես-
կուսը (նեքսի կողմ) փքած գյարի:

ՀԱՎ 1930, 360 ՂԲԲ

Անունն իշխան, տները շիշղան:

ԺԱԲ 92 ԱԽԳ

Կարողիկեն մենձ, զորությունը փոքր:

ՓՇԱ 109 ՇԲԿ

Տուն պոփոզիկ (փառավոր), մեջ տրկո-
զիկ (մերկ):

ԼՄ 1880, 55 ԲԶ

Մեջը բորբոս, վրան փիլիպոս:

ԱՀ IX, 188 ՊԼա

Ոսկին մանդր ա, գինը ծանդր ա:

ԺԵԱ 299 Վդպ/ԱՀ VII—VIII, 477 Ալ/ԼՄ 1880,
48 ԲԶ ՓՇԱ 110 ՇԲ/ԼՄ 1886, 45 ՏԲպ/ԹՄԿ 169
ԹՖԼ/Բ 1898, 378 ԴԲԲ/ՄՀԹ 1859, 414 Լա ՎՍ II,
148 Վն/ՀՇ 6 ՂԲԲ Բ 1898, 461 ՂԲԴ

Շորեքս հին ա, խոսքս անգին ա:

ԱՀ VII—VIII, 476 Ալ/ԺԵԱ 207 ԱԲ/ԼՄ 1880,
25 ԲԶ/ՎՍ I, 128 Վն/ԱՀ 11 ՇաԽ

Գդակս թոզոտ տեսար ջաղացայմն գիտեիր:

ՄՀԹ 1839, 414 Լա, ԹՄԿ 83 ԹՖԼ/ՀՇԿ 4 ՇԲ/ԲՄ
13 ՂԲԲ, ԱՀ VI, 78 ԲԶ/ՎՍ II, 136 Վն

ՎԵՏԻՑ ԳԵՊԻ ՎԵՏԹԵՐԸ

Ալնի էր, դառավ խանձրահամ:

ԹՄԿ 74 ԹՖԼ/ՎՍ I, 121 Վն/ՀժՀ VII, 89 Ալ/ԱՇ
3 Աշա/ԱՀ VI, 75 ԲԶ

Շամա համ ունեք, խանձրահամն էլ տվեց
վրեն:

ԺԵԱ 214 Վդպ

Շամ սիրուն էր, էն էլ տվեց ծաղիկ հանեց:

ՀժՀ VII, 85 Աաա

Ասլը (արմատից) շաշի (շիլ) էինք:

արևն ալ դարկավ քոռացանք:

ԱԱ 22/ԱՀ IX, 181 ՊԼա

Թուխ էր, Թուխ ամպ լե տվեց վրեն:

ՀՇԿ 9 ՇԲ/ԼՄ 1880, 22 ԲԶ

Առաջ վարդ էր, անձրև ալ եկավ, տղկավ:

Մ 1886, 789 ԲԶ

Անալուր խաղը (խայտառակ) էր, մնաց
որ ավրտավ:

ԺԵԱ 173 Խաա/ԼԱ 13 ԿԲ/ԺԵԱ 217 Վդպ/ԱՀ VI
77 ԲԶ/ՀՇԿ 2 ՇԲ/ՎՍ II, 145 Վն

Զարեն (արդեն) ջաղարցն ավեր էր, քիչմ՝
ալ դիվանը (դեքը) վեր տվին:

Բ 1899, 555 Բդի/ՀԱ 230 ԱՀ/ԺԵԱ 191 Վն/ՀՊ
1895, 1235 ՂԲԼՄ 1880, 52 ԲԶ/ԵԱ 105 ԽաԳ

Քիշ դեվ կեր ի դիվնոց, մեկն էլ իջավ հեր-
դենուց:

ԱՀ VII—VIII, 486 Ալ/ԺԵԱ 191 Վն/ԱՀ VI, 100
ԲԶ

Քիշ դե կեր մըջ ջաղչին, մեկ լե մտավ
շողանից (ջրտուն, ցրտուն):

ԱԶ 1894, 264 Ալ/ԺԵԱ 191 Վն

Քիշ սատանա կեր ի ջաղաց, մեկն էլ շող-
տունվեր էր իջած:

ԱՀ VII—VIII, 486 Ալ/Զ

Քիշ հն մտել դանից, դու էլ ընկար հերդ-
կից:

ՄԹ 46 ՇԲ/ԼՄ 1880, 58 ԲԶ/ԱՇ 18 Աշա

Յոթ խեղառ տունն էր, մեկն ալ երդիքին
ընկավ:

Բ 1898, 301 Խա, Բ 1900, 263 ՀԴԲ

Ծուռ մի տուն կեր, մեկ էլ երդուհն ընկավ:

Մ 1885, 430 ՂԲԹ

Մին պիլ (խենթ) մեկ օնինք, մինն էլ
Քրքը՝ օնջան եկավ:

ՀժՀ VII, 105 ՂԲԲ

Ինչը կեր, մեկ էլ տաս, կո (աս) նոր
էկավ մեր ծուռ խաբա:

ԱԶ 1895, 16 Վն/ՀՇԿ 7 ՇաԽ

Շիրվան գել քիշ կար, մինն էլ գյամով (նավ)
անցկացավ:

ԺԵԱ 226 Վդպ

Քիշ կեր վեր բակիս, էն էլ էկավ կպավ ագիս:

ԱՀ VII—VIII, 486 Ալ/Զ

Զորն ինչ էր, առավոտ էլ վրենն ի տվեր:
ԱՂ 23 Վն

Օնուն վրա կորն (կարիճ) ալ կենց:
ՀԱ 275 ԱԿն/Ա 1889, Ա 48 ՀՀն/ՀԱՎ 1892, 383
ՏԵՎ

Անձրեկից փախա, կարկուտի ուստ էկա
(նա ն դիպել):
ԺԵԱ 233 ԼԱ/ԱՀ VII--VIII, 457 ԱԼԲ/Բ 1899, 651
ԽՆ/Բ 1900, 618 ԿՄ/ԵԱ 119 Խոջ/ԺԵԱ 194
ՏԵՎ/ԿԵ 18 ՂԵԲ

Ջրիցն էլանք, ինգլանք ջրհեղեղ:
ՎՍ 1, 135 Վն/ԼՄ 1880, 18 ԲԼն/ՍԵ 3 ՄԿ

ՏԼԽն էլանք, մտանք տըլտլնոց:
ԺԵԱ 281 ԲԼն/ԺԵԱ 185 ԽԼ/ԱԵ 64 ԱԶո

Հուրեն էլա, մուրը մըտա:
ԱՆ 7 ՆԽԶ

Գեկից փախա, արջի ճանկն ընկա:
ԳԱ 32 ՎԳԱ/ԱԵ 14 ԱԶո/ՓԵԱ 98 ՇԵԿ/ԹՄԿ 87
ԹՖԼ/Ս 212 ՍԼ/ԼՄ 1880, 15 ԲԼն

Գիլի բերնեմեն հանեցի, օցի բերանը զցեցի:
ԹՄԿ 86 ԹՖԼ

Արջեն աղատեց, գալին կերուց:
ՀԱՎ 1890, 289 ՏԵՎ

Կալեն փախավ, կալծակը գնաց ընկավ:
ՀԱՎ 1892, 184 ՏԵՎ

Դարտ վրա դարտի, պոկոշ (նաստ շուր-
քերով) պառկեք աղջիկ է բերել:
ՆՆ 489 ՇԵԿ/ԼՄ 1880, 56 ԲԼն/ԺԵԱ 282 ԱԼԲ

Այու զուխն ին լալի, վալուն բերին կարպե-
տով:
ԱԵ 5 ԱԶո/ՀԱ 215 ԱԿն/ԼՄ 1880, 1 ԲԼն

ԳԺՎԱՐԻՆ ԵՎ ԱՆՓՈՓՈՆ ԳՐՈՒԹՅՈՒՆ

Վեր բքեմ ունքա է, վար բքեմ միբուքա է:
ՓԵԱ 124 ՇԵԿ/ԺԵԱ 214 ՎԴՎ

Վեր թքենմ՝ պեխերու է, վար թքենմ՝ մի-
բուքա է:
ԺԱԲ 96 ԱԽԳ/ԱՀ IX, 190 ՊԼ/ՀԱՎ 1890, 163
ՏԵՎ/ՀՊ 1895, 1235 ՂԼԹ/Ա 1889, Ա 48 ՀՀն/ԿԵ
6 ՂԵԲ

Վեր թքեմ՝ երեսս ի, ցածր թքեմ՝ մու-
բուքա ի:
ՎՍ II, 150 Վն/ԱՆ 19 ՆԽԶ/Բ 1900, 599 ԿՄ

Վար թքենմ՝ մուբուքա, վեր թքենմ՝ պըյը-
լուք (բեխ):
ՆՀԳ 114 ԵՎԴ/ՀԱ 266 ԱԿն

Վար թքենմ՝ միբուքա է, վեր թքենմ՝ ա-
լիքա է:
ԺԵԱ 280 ՀԴԿ

Կիշկեմ (նայել) վերև՝ ունքա ա, կիշկեմ
նեքեմ՝ միբուքա ա:
ԱՀ VII--VIII, 469 ԱԼԲ/ԱՀ VI, 98 ԲԼն/ՎՍ II, 150
Վն/ԵԱ 105 Խոջ/Բ 1898, 133 ԿԲն/Բ 1898, 346
ԲԴԽ

Ասիս՝ գեշ կըլաս, չասիս՝ էշ կըլաս:
ԱՆ 16 ՆԽԶ/ՀԺՀ VII, 98 ԽԵԲ

Ասիս՝ գիծ կուլիմ, չասիս՝ էշ կուլիմ:
ԹՄԿ 77 ԹՖԼ

Թե՛ ասիս՝ վաճ է, Թե՛ չասիս՝ վաղլախ
(վատ թար):
ԹՄԿ 100 ԹՖԼ

Հսիս՝ խան կըսպանե, չսիս՝ խամ կըս-
պանե:
ԼՄ 1880, 21 ԲԼն

Ասիլն էլ ցավ է, չասիլն էլ:
ԹՄԿ 70 ԹՖԼ

Աղաք կեթամ՝ գլխիս կը տան, հետ կաղենմ՝
ոտիս կը տան:
ԺԵԱ 209 ՎԴՎ/ԱԵ 3 ԱԶո/ՄՀ 23 ԼԱ

Ուտե՛ մուռտալ (կեղտոտ, վատ) է, հետե՛
ափսոս է:
Բ 1898, 346 ԲԴ

Թողում՝ բուպը կը րավի, չը թողում՝ փորս
կը ցավի:
ԼՄ 1880, 22 ԲԼն

Վաճ գալուք՝ մըջ երկու բարին:
ԱՀ VI, 98 ԲԼն/ԱՀ XII, 100 ԱԼԲ

Երկու ոտքը մեկ պապուռի (կոշիկ) մեշ խո-
քել:
ԱՆ 54 ՆԽԶ/ՆՀԳ 101 ԵՎԴ/ՈԻԶ 138 ԶԹ

Դե արի, էշը ցիկից հան:
ԺԵԱ 210 ՎԴՎ/ԱԵ 17 ԱԶո/ԿԵ 17 ՂԵԲ/ԺԵԱ
185 ԽԼ/ԼՄ 1880, 16 ԲԼն/ԹՄԿ 70 ԹՖԼ/ԺԵԱ
238 ԿԼԱ

Զել էն Կիկոն, գել էն Կիկոն:
ԱԵ 20 ԱԶո, ՆՆ 491 ՇԵԿ/Ս 213 ՍԼ/ԹՄԿ 97
ԹՖԼ/ԺԵԱ 293 ՎԴՎ

Էլ էն ջուրն ա, էլ էն չաղացը:
ԳԱ 60 ՎԴՎ/ՊԺԲ 47 ԱԶո/ՓԵԱ 102 ՇԵԿ/ԹՄԿ 94
ԹՖԼ

Էլ էն կյուշը (աման), էլ էն բրդյուշը:
ԲԱ 15 ՂԵԲ

էլի ևն սուփրեմ, էլի ևն հազը:
ԹՄԿ 96 ԹՖ₁

ՄԵՂԱՎՈՐ-ԿԱՍԿԱԾԱՄԵՑ:
ՈՐԳԱՆ-ԻՆՔՆԱՎԱՏՈՒՄ:

Գող, սիրալը դող:

ԳԱ 27 ՎԳԱ ԱՇ 12 ԱՂԱ/ՓՇԱ 99 ՇԲԿ/ԺԱԲ 95
ԱԽԳ/Բ 1899, 425 ԿԵ/ԹՄԿ 84 ԹՖԱ/ԱՆ 30 ՆԻՋ ՄՀԹ
1859, 414 ԼԱ/ԵՀԳ 99 ԵՎԳ/Բ 1900, 427 ՄԲԳ/ԵԱ
104 ԽԱՋ/ԱՀ Վ1, 78 ԲԵ/ԺԵԱ 181 ՄՀ/ՀԱ 205
ԱԿԵ

Ինքը գող, սիրալը դող:
ԱՆ 28 ԶԳԳ

Գողն իր վրեն շքով (կա ս կա ծ ա վ ո թ) է:
ԼՄ 1880, 14 ԲԵ/ԺԵԱ 188 ԱԿԵ

Գող կատուհն վըր ուր (ի ը վ ը ա) շքով ա:
ԱՀ XII, 99 ԱԼԶ

Գողն իրա շվաքիցը հուշտ կըլնի (խ բ տ ն է ի):
ԱՇ 13 ԱՂԱ

Գողը պատին տակեն շանցնի, վախճալով
րե վրան կը փլչի:
ԱՀԱ 4 ՊԼ/Բ 1898, 332 ԴԲԲ

Փետը վերցնես, գող շուներ կիմանա:

ՓՇԱ 125 ՇԲԿ/ՊԺԲ 57 ԱՂԱ ԳԱ 14 ՎԳԱ/ԹՄԿ
151 ԹՖԱ/ՄՀԹ 1859, 414 ԼԱ ՀԱՎ 1930, 361
ՀԲԲ/ԱՀ Վ1, 99 ԲԵ/ԱՀ 4 ՍԱԿ/ԱԲ 11, 16 ԱԿԼ ԺԵԱ
232 ՀԹ

Կաղինը վերցնես, գող շուներ կիմանա:
ՓՇԱ 109 ՇԲԿ

Քարը վերցնես, գող շուներ կիմանա:
ՄԹ 48 ՇԲԿ/ԹՄԿ 163 ԹՖԼ

Գաշադուն (ք ե թ ի չ) ձեռքդ որ առնես, բո-
րոտ շոթին կը քերվի:
ԱՄ 1886, 75 ՍԲԱ

Սոխ շես կերել, սիրալը բնչի՞ կը մոմոա:

ՄԹ 42 ՇԲԿ ԱՀԱ 13 ՊԼ/ԼՄ 1880, 19 ԲԵ/ՎԱ 11,
148 ՎԵ/ԺԵԱ 250 ՀԳԿ

Թե որ տակտեղ չես կերել, խի՞ յա փորդ
կոկծըմ:

ԱՇ 26 ԱՂԱ/ԺԵԱ 216 ՎԳԱ/ԳԹ 118 ՍԼԺ

Սոխ շեմ կերեր, օր սիրալ վառի:

Բ 1898, 346 ԳԿ/ԱՀ IX, 190 ՊԼ ՀԱ 213 ԱԿԵ/ԱՇԳ
75 ՍԲԲ/Բ 1900, 599 ԳՄ/Բ 1899, 480 ԿԵ/ԹՄԿ
158 ԹՖԱ/Բ 1899, 332 ԴԲԲ

Սոխ չը կերեր իմ, օր բերնես հոտ հիզա:
ԺԵԱ 172 ԱԼԶ/ԵՀԳ 113 ԵՎԳ

Սխառը չկերա քի (ս ր) բերանս հոտի:
ՀԱՎ 1892, 24 ՏԲԳ

Բորոտ շես նե՞ մի քերվիր:

ԵՀԳ 99 ԵՎԳ/ԵԱ 119 ԽԱՋ

Յարա (վ ե ը ք) չուհիս նե ինչո՞ւ կուճուհ:

ԺԻՀ ԿԵ/ԼԻԽ (ն ե ղ վ ե ի):

Բ 1899, 772 ՍԼԹ

ԱՂԱՎՈՐ ՎԱՍԿԱԾ

Զալ (խ ա տ ու տ ի կ) լծի կծածը շալ պարա-
նից կը վախենա:

ԺԵԱ 215 ՎԳԱ/ՊԺԲ 55 ԱՂԱ ՓՇԱ 121 ՇԲԿ/ԿՇ 19
ԴԲԲ ՎԱ 11, 148 ՎԵ/ԱԱ 166 ԶԳ

Սիվ օյը ախաղողը սիվ թոկեմեն կու վա-
խենա:

ԹՄԿ 154 ԹՖԱ/ՍԱ 25 ԶԳԳ

Օձի խեթած չվանի հետից կը վախենա:

ԺԵԱ 184 ՄՀ ԼՄ 1880, 60 ԲԵ/ԱՀ XIX, 96 ԱԼԶ/ՍԵ
9 ՄԿ/ՀԳ 1895, 1235 ԴԼԹ

Կաթից բերանն էրվել է, մածունը փշելով է
ուտում:

ԱԳ 17 ԼԱ/ԹՄԿ 120 ԹՖԱ/ՆԵ 502 ՇԲԿ/ԱՆ 13
ՆԻՋ ԱՄ 1886, 74 ՍԲԱ/ԱՇ 37 ԱՂԱ

Խաշլով էրվածը մածունի կը փշի:

ԱՇ 35 ԱՂԱ/ԺԵԱ 236 ԼԱ

ՔԱՂԱՎՈՐ ԵՎ ԿԱՐՑ

Վերավոր մարդուն քուն կուգա, ախորի եղո-
ղին չի գա:

ԼՄ 1880, 54 ԲԵ

Օձի կծածը կը քնի, սովածը բնի չի:

ԱՀ XI, 117 ԲԲԶ

Քաղցած օշով չէ մեռի:

ԹՄԿ 167 ԹՖԼ

Գարդին (վ ի շ ա ու ն ե ճ ո ղ ը) շատ կը խո-
սե, քաղցածը շատ կուտե:

ԱՆ 14 ՆԻՋ

Քաղցածին գերեզման չը կա:

ԱՆ 32 ՆԻՋ

Որ կուշտ՝ էն չուշտ:

ԱՀ Վ1, 95 ԲԵ/ԳԱ 62 ՎԳԱ

Վրեն չուշտ, փորը կուշտ:

ԺԵԱ 172 ԱԼԶ

Ո՞վ կը հաղա՝ կշտափորիկ, ո՞վ չի հաղա՝
կարմրաորիկ:

ԺԵԱ 227 ՎԳԱ/Բ 1898, 133 ԿԵ/ԺԱԲ 116 ԱԽԳ/ԱՀ
VII-VIII, 501 ԱԼԶ/ՀԳ 1895, 1235 ԴԼԹ

Կը խաղա կշտափորիկ, չի խաղա կարմրաշորիկ:

ՀՏՎ 13 Շրկ/ԹՄԿ 116 ԹՖԼ/ՎՍ 1, 130 Վն/ԺԵԱ 175 Խստ/ԱՇ 54 Աշտ

Էլեբ խաղա կուշա փորիկը, նոտեր է լա կարմիր հալփորիկ:

Բ 1900, 564 ԿՄ

Ձի խաղա կարմիր կուշիկը, կը խաղա՝ կուշտափորիկը:

ԱՆ 18 Նիջ

ՁԷ խնդացեր կարմիրորիկը, խնդացեր է կշտափորիկը:

ԱԱԳ 1855, 132 ԳԼ

Կուշտ փորին պատիվ շքլիր:

Բ 1900, 579 ԿՄ/ԱՆ 54 Նիջ

Լիքը փորը չի կարող բան սովորիլ:

ԱժԲ 87 Բնբ

ԵՐԿԱՐԱՆՆԵՐ ԵՎ ԿԱՐԴԱՆՆԵՐ

Բոյը երկար, խելքը կարն:

ՆՆ 486 Շրկ/ԺԱԲ 84 Ախց/Բ 1898, 378 Դրբ

Պոյը լըման (լրիվ), խելքը մըկան:

Բ 1899, 479 Կն

Մարդու խելք գլխու մեջ կէլնի, չէ քե պոյի մեջ:

ՇԿ 15 Շտխ

Կարն մարդու մտքից օրը տասն անգամ քազավորություն կանցնի:

ԻԲԹ 22 Շրկ/ԱՇ 38 Աշտ

Թիզ ու կես, գետնի բզեզ:

ԱՀԱ 6 ԳԼ/ԱՀ ՎԼ 84 ԲԼն

Երկամը կխընտա պոյին, կարնը՝ կըտորին:

ԺԱԲ 106 Ախց

ՊԵՏՐՎԱԿՈՎ ԹԵՐԱԹԵՐԱԿՆԵՐ ՔՈՂՄԵՐԿԵԼ ԵՎ ՄԻԹԻԹ ՕԳՏՎԵԼ

Աքտը խախտու, մհանենն (պատրվակ) կարկուտ:

ԺԵԱ 210 Վղպ/ԺԵԱ 238 Կղպ/ՓՇԱ 96 Շրկ/ԱՀ ՎԼ 74 ԲԼն/ԱՀ ՎԼ 458 Աղ/ԱՀ 4 Սոն/ԺԵԱ 208 ԲԿ Բ 1898, 445 Դրբ

Տուն խախտու, մըհանա կարկուտ:

ԳՎ 143 Վն

Պատ խախտու, մանենն կարկուտ:

ՀՊ 1895, 1235 ԶԼԹ

Բակը ծուռ է, կովը կար չի տա:

ՆՆ 484 Շրկ/ՀժՀ ՎԼ 78 Աստ/ԱՆ 61 Նիջ/ԱՀ 1X, 189 Գղ/ԵՀԿ 98 Եղ/ՀԱՎ 1891, 301 Տրպ/Բ 1900, 350 Կոր/Բ 1899, 425 Կն/ԹՄԿ 119 ԹՖԼ

Խնկուտ քրին ցուրտը մահանա:

ԵՀԳ 105 Եղ/ԵԱ 100 Խտջ/ՍԲ 426 ԲԼ/ԺԵԱ 206 ՏղԿ ԱԱԳ 164 ԳԼ/ԱՀ 42 Աշտ/ՀԱ 214 Աղն/ԱՀԳ 75 Արբ/ԺԵԱ 184 Մշ/Բ 1900, 427 Մրգ Բ 1898, 346 ԲԿ

Խլուտին հարցուցին քի քիթի ինչո՞ւ կը վագե:

— Ձմեռ է ըսավ:

— Ես քեզի ամառն ալ գիտեմ, ձմեռն ալ:

ՀԱՎ 1890, 163 Տրպ/ԱՀ 1X, 185 ԳԼ

Խլնքոք քրին ծուխն էր մահանա:

ՓՇԱ 108 Շրկ/ԱՀ 31 Աշտ/ԳԱ 16 Վղպ/ՎՍ 1, 129 Վն/Բ 1899, 425 Կն/ԱԲ 11, 14 Աղ/ԳԱ 58 Վղպ/ԹՄԿ 113 ԹՖԼ

Խլինքոտ քրին ծուխ ու մուխն էր պահա:

ԱՀ ՎԼ 86 ԲԼն

Ճպոտ աչքին մուխը պատնառ:

ԱՆ 39 Նիջ/ՀժՀ ՎԼ 11, 87 Աստ

Խախտու մարդու գարեհաց մահանա:

ԺԵԱ 177 ԲԼն

Դարե հացը տան հարսին մահանա:

ԹՄԿ 86 ԹՖԼ

Յավան փորունը բակին մահանա:

ԵԱ 100 Խտջ

Կարվուն ըսին. — Հորի՞ն օտներդ կարմիր ա:

— Յուրտ ա, ըսեց:

— Հն, ըսին, մենք քեզի ամառ լե տեսանք:

ԱՀ 1894, 264 Աղ/Բ 1898, 414 Դրբ Բ 1898, 315 Բղ/ԱՀԱ 8 Գղ/ՀԱՎ 1891, 116 Տրպ/ՀԱ 20 ԱՀն

Հերանց տան ասեղ որ շեղնի, չկրնա կարն:

ԱՀ ՎԼ 89 ԲԼն/ՓՇԱ 113 Շրկ/ԱՀ 43 Աշտ/ԺԵԱ 187 Վն

Աղբատ, աղբատ. քիթ սրբե, կի աղբատ էղիր:

ՓՇԱ 91 Շրկ/ՎՍ 1880, 5 ԲԼն

Քոռին մուրը մահանա:

ԱՀ 32 Ախց

Կատվի դուռը մսին չը հասավ, ասաց՝ Խօք ուրբար է:

ՓՇԱ 109 Շրկ/ԹՄԿ 118 ԹՖԼ/ԲԱ 24 Դրբ/ԱՀ ՎԼ 88 ԲԼն/Մ 1886, 45 Տրպ 2Բ 60 ԶԶ/ՎՍ 11, 143 Վն

Կատվին մոռեթը մսին օր չխասավ, ասեց.

— Փռ, էսօր պախս ի:

ՎՍ 11, 143 Վն/ԱՀ ՎԼ 11, 468 Աղ/ԵԱ 112 Խտջ

Կատուին օր մսին չհասնի, փյուփ հասած է,
կրսն:
Բ 1898, 200 Կրն/ԺԱԲ 106 Ախց/ԺԵԱ 245 Ակն ԵՂԳ
195 ԵՂԳ

Կատուին մկան չհասաւ, ըսաւ.— Թող էրթա
ողապուս հողուն:
Բ 1898, 604 Մֆղ/Բ 1898, 316 Բղ/ԺԵԱ 248 ՀղԳ

Կատուին մկան չէ հասեր՝ մահաւ է ըսեր է:
Բ 1900, 579 ԿԲ

Կատուին ճիկարին (Թ ո ք) հասած չէ, ասիւ
է՝ պապայտի հողուն:
ԱՆ 62 Նիջ

Կատուին ճիկարին չը հասնի նե, մոլմով կը
կանչե.
ԱՆ IX, 186 ՊԼ

Կատուի դունչը չի հասաւ մսին, մոլմու-
մոլմու արեց:
ԺԵԱ 242 ՕձԳ

Աղվեսի դունչը խաղողին չհասաւ, ասաց.
— Թրու ա:
ԺԵԱ 209 Վղղ/ԱՆ 3 ՊԼ/ԿԵ 1 ՂԲԲ

Աղվեսի դունչը հագողին չհասաւ, ասաց.
— Խակ է:
ՓԵԱ 91 ՇԲղ/ԹԲԿ 69 Թֆղ/ԱՆ VI, 74 Բլն

Աղվեսի դունչը մսին չհասաւ, ասաց.— Հո-
տած է:
ՓԵԱ 91 ՇԲԳ

Աղվես չհասաւ մսին, բռեց.— Փլմ, հոտած
է:
ԺԵԱ 181 ՄԶ

Արջ տանձին չկրցաւ հասու, բռեց.— Օ՞րն
թթաւ է:
ԼՄ 1880, 7 Բլն

Արջը տանձին չհասաւ, ասաց.— Կենա իմ
հոր խերին:
ՓԵԱ 96 ՇԲԳ

Արջը չկրցաւ խնձոր կերաւ, բռաց.— Թթա
ւա:
ԱՆ XII, 98 Ալ/ԺԵԱ 181 ՄԶ

Էրեխեն մհանա, մերը կշտանա:
ԺԵԱ 220 Վղղ/ԺԵԱ 234 Լա/ՓԵԱ 101 ՇԲԳ ԹԲԿ
92 Թֆղ/ՎՍ II, 138 Վն/ԶԲ 60 Չհմ/ԱՆ 11
Նիջ/ԺԵԱ 184 ՄԶ ԿԵ 3 ՂԲԲ ԱՆ VI, 91 Բլն ԵԱ
13 Ալ

Էրեխեն պատհաս, մեր օրոհար:
ԺԵԱ 211 Վղղ/ԱՆ 22 Աշմ/ԺԵԱ 232 Հթ/ՊՎ 113
Վն

Տղին մահանա, մարը փորը կշտանա:
ԵԱ 100 Խաջ/Բ 1899, 553 Բղ

Տղան մահանա, մարը քնանա:
ՀԱՎ 1891, 300 Տրղ

Ժամն կանեն մհանա, կերքան նստեն մեյ-
խանա (գ ի ն ե տ ո ն ի):
ՁԱԼ 150 Վն/ՎՍ I, 126 Վն

Քնուն մհանա է արի, յարին տիս է գնում:
ԹԲԿ 167 Թֆղ ՊԺԲ 58 Աշա

ՅԻՆԵԼԱԻ ՏԵՂ ԵՎԵՐԵԼ ԵՂԵԾԻ

Ունը շինելու տեղ, աշքն Լ Կանեց:
ՓԵԱ 121 ՇԲԳ ՊԺԲ 51 Աշա ԵԱ 11 Կրն/ԹԲԿ 173
Թֆղ ԱՆ 47 Նիջ/ՀԺՀ VII, 103 ՂԲԲ/ԼՄ 1880, 48
Բլն Բ 1898, 809 Բղ ՉԲ 62 Չհմ/ԺԵԱ 171
Ալ/ԺԵԱ 216 Վղղ/Մ 1885, 425 Ղլ/ԺԵԱ 197
Տրղ Բ 1900, 564 ԿԲ/ԹԲԿ 139 Թֆղ

Աշքը շինելու տեղ, ունքն էլ ծռեց:
ԺԵԱ 217 Վղղ/ԿԵ 1 ՂԲԲ

Շունը գնաց դասարխանեն (ս պ ա ն դ ա-
ն ո ց), ու չը տարաւ, իր ոտը կտրեց:
ԺԵԱ 226 Վղղ/ԹԲԿ 146 Թֆղ ՇԿ 10 Շախ/ՎՍ I,
134 Վն/ԹԲԿ 145 Թֆղ

Շունը գնաց դասարխանին, սր սո բերե,
իրանն էլ տարը ավեց (կ ո ր ց ր ե ց):
ՓԵԱ 119 ՇԲԳ

Մե լանմ (աղա) կեր տակ կը շ.բ, բուխա
արեցին՝ տակ ք...ց:
ՀԺՀ VII, 110 Վն ԳԺԲ 117 Սլմ

Կերքա երևանեն բրինձ բերելու, կուգա ար
ձալարը տնեն եկ տարեր:
Բ 1898, 200 Կրն/Բ 1900, 564 ԿԲ ԺԵԱ 199 Տրղ

Գնաց միքուր դատելու, բեղն էլ վեր դրաւ:
ՀԺՀ VII, 78 Առա ԵԱ 11 Ալ

Ճանն հանել իքյան (մ ի շ ո ց ի ն)՝ մուկը
նե ձգեցին:
ԵԱ 109 Խաջ

Խաջ հանելն իքեն՝ աշխ հետը հանեցի:
ԱՆ IX, 184 ՊԼ

ՄԵԾԻ ԿՈՐԵՐԵԾ՝ ՓՈՔԻՆ ՀՆՏԵՄՏԵԼ

Ջաղացը կորցրել ա, չախախին ա ման
գալի:

ԺԵԱ 227 Վղղ/ՀՏՎ 23 ՇԲԳ ԿԵ 5 ՂԲԲ ԱՆ VI, 97
Բլն ԼՄ 1880, 52 Բլն/Բ 1899, 651 Խն/ՈԻԶ 141
Զթ/ԱՆ 4 Առա/ԺԵԱ 245 Ակն

Զուրբ ջաղացքն ա տարե, նա չախախն ա ման զալի:

ԺԵԱ. 215 Վալ/ԺԵԱ. 250 Հղ/Բ 1899, 178 Կն/ԹՄԿ 151 ԹՓ/ԺԵԱ. 122 Շր/Բ 503 Բ/ՀԱՎ. 1887, 197 ԽաճՅԱ. 278 ԱԿն/ԺԵԱ. 171 Ա/ՀՎ. 135 Վն

Զուր էկեր ջաղացքն ա տարե, ջաղջաղա չախախ կը սլաորա (ս ր ս ն ե լ):

ԺԵԱ. 207 ԱԲՏ

Ուղտին կորցրել են, քյաշակին (ուղտի ձագ) են ման գալի:

ԱՇ 54 Աշա

Ուղտը կորցրել ես, լվի՞ն ման կուգաս:

ՓՇԱ. 120 ՇրԿ

Տեղեն (ուղտ) կորուցեր՝ մաղ կը փնտռես:

ՀԱՎ. 1892, 24 Տրպ

Աղջկանը կորցրել, ուլունքի սուգն ա ածում:

ԱՇ 5 ՇրԿ

Աղջիկը կորել է, մերը փուլերու (թիւր հղյա մանը գրամ) համար դուլտ:

ՄԹ 2 ՇրԿ

Էջը կորցրիլ ին, փախանի եղնեն ին ման գալի:

ԹՄԿ 93 ԹՓԼ

Իշի դարգը չեմ, նախերի զարդն եմ:

ԱՇ 30 Աշա/ԺԵԱ. 248 ՀղԿ

Գլուխը կտրեցիր, մորուքին վրա կուլաս:

Ան 15 ՆԻՃ

Թողեր զսալ, քնկեր կտորի ետ:

ԱՀ ՎԼ. 81 ԲԼն

ԵՐԵՂՈՒՆԵՐ ԻՆԵՐՆՈՒԹԻՎՆԵՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ ՀԻՐԱԹՎՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ

Սովածը հաց կը տեսնի երազում, ծարավը՝ ջուր:

ՊԺԲ 56 Աշա ՓՇԱ. 101 ՇրԿ/ԹՄԿ 72 ԹՓԼ ՎՄ 11, 138 Վն

Տղլուի մաքից օրը տասնհինգ գազ կտալ է ահեղեմում:

ՓՇԱ. 124 ՇրԿ/ԹՄԿ 161 ԹՓԼ/ԱՇ 63 Աշա

Անորի հավը երազումը կորել է տեսնում:

ԹՄԿ 70 ԹՓԼ/ԱՀԱ. 3 ՊԼ/ԱԲ 5 ՄԿ/ՓՇԱ. 112 ՇրԿ

Հալ երազնովի կինք կորեկի տրտի մեջ կը տեսնի:

ԱՀ XIII, 86 Ա/ՀՎ. 1, 129 Վն ՇԿ 13 Շախ

Համը Լրագում կորիկի փորումն ա ընում:

ԺԵԱ. 223 Վալ

Ծիտը երազում կորեկ կը տեսնա:

Գն 19 Վալ/ԱԲ 27 Զալ/ՀԺՀ VII, 104 ՂԲ/ԱՀ XI, 114 ԲԲՀ

Անորի էջը էրծին մեջ ինք-գինք զարիին ամսարը կը գտնե:

ՀԱՎ. 1892, 24 Տրպ

Քոռն ի՞նչ կուզի, երկու աչք:

ԳԱ 25 Վալ/ՓՇԱ. 126 ՇրԿ/ԹՄԿ 166 ԹՓԼ/ԱՄ 1880, 50 ԲԲ/ԶԲ 62 ԶԿ/Բ 1899, 806 ՀղԿ

Քոռն ի՞նչ կուզի—էրկու աչքին մեկ լսույս:

ՎՄ 11, 152 Վն Բ 1900, 636 Կաբ

Քոռն ի՞նչ կուզի—երկու աչք. մինը ճագոտ, մինը շաշ:

ԱՇ 65 Աշա ՀԺՀ VII, 107 ՂԲԲ

Մե մարք ինչոր չունենա, սքառվ էն գուգե:

ԹՄԿ 137 ԹՓԼ

Գոմը քնել է, Սուրբան Մուրատ երազում կը տեսնի:

ՓՇԱ. 99 ՇրԿ

Ախոսին քեռնեն (տնկյուն) պտտիկը,

ս. Գեորգը երազը կը տեսնե:

ԺԱ 1, 10

Էրզընացը կը պտտի, Քրիստոսը երազը կը տեսնա:

Բ 1899, 498 Տրա

Զիպիլիկը (աղբահոց) պտտիկով թաղափուրը երազ մի տեսնա:

ՈԻԶ 137 ԶԲ

Է՛ջ, մի սաակի, գարուն կը գա յոնեա (առվույտ) կը կանաչի:

ԺԵԱ. 211 Վալ/ԱՄ 1880, 39 ԲԼն ՇԿ 14 Շախ/ԹՄԿ 91 ԹՓԼ/ԺԵԱ. 203 Տրպ

Էն հուսով մնացիր, որ Բարիկենդանին փլավ ուտիս:

ՀԺՀ VII, 89 Ա/ՀՎ. 177 ԲԼն

Էրած սրտին փին (աղբ) մխիթարանք:

ՀԱ 228 ԱԿն/ԹՄԿ 92 ԹՓԼ/ԱՀ IX, 183 ՊԼ/ԺԵԱ. 220 Վալ

Տուներ քե վառով, մկներին էլ չը մնաց:

ՓՇԱ. 125 ՇրԿ/ԱՄ 1880, 56 ԲԼն/ԱՀ IX, 190 ՊԼ/ԺԵԱ. 202 Տրպ

Խորովածի իշտանի էկար, էջ խանձելու պատահար:

ԺԵԱ. 212 Վալ/ՀԱՎ. 359 ՂԲ/ԺԵԱ. 242 ՕՀ/Բ 1898, 333 ԴԲԲ 1899, 478 Կն

Կուշտ նստանք, անոթի կայնանք:

ՊՂ 138 Վն/ԱՇ 38 Աշտ

Կուշտ գնաց, անոթի դարձավ:

ԺԵԱ 174 Պստ

Ապավինած սարեքս ձուն եկավ:

ԱԱ 19

ՀԱՎԵԼՎԵԾ

Ալին գնաց, Մուսին էկավ:

ԹՄԿ 67 ԹՖԼ/ԱՀ IX, 180 ՊԼ

Ալին գտակը՝ Վելին, Վելին գտակը Ալին
կը հագցնե:

ԺԱ 1, 8

Ալին որ տեսնա, Վելին կը մոռնա:

ԺԱ 1, 8

Ալուրս մաղեցի, մաղս կախեցի:

ԵՀԳ 95 ԵՎԴ ՀԱՎ 1890, 163 ՏԲԿ/ԱՇԳ 72 ԱԲԲ/ՊՀԿ
1654 ԷՎԲ/ԱՆ 12 ՆԽԶ/Բ 1899, 805 ՀԳԲ/ԺԵԱ 190
ՏԲԿ

Ակոսները բլին մեշն է:

ԱՀ 7 ԿԲԿ

Աղբուժը հուլունք է գրի, հենց գիդե մար-
բրիտ է:

ԹՄԿ 80 ԹՖԼ

Աղղ շոր, տոպրակը նոր:

Բ 1899, 498 ՏԲԿ

Աղեկ մսի կտոր ա, ինչ էնիմ շան բերանն ա:

ԺԵԱ 167 ԱԼԶ

Աղջիկմ՝ ունեինք անբախտ, տ...ց՝ ընկավ
դրախտ:

ԱՀ 19 ՇԲԿ

Աղջիկ չեկած, հարս էլավ:

ԱՇ 5 Աշտ/ՓՇԱ 91 ՇԲԿ

Աղվեսներու հարի (մի նշն) հրաման էլավ,
փոստ շուկեն ծախեցին:

ԺԵԱ 167 ԱԼԶ Բ 1898, 333 ԴԲԲ

Աղվեսը հավին ասաց. — Աշք լիս, քեզ տղա
ա էլե:

-- Շնորհակալ եմ, -- ասաց հավը, բարիլան
(միայն թե) ինձանից հեռացի:

ՊԱ 18 ՎԴԿ

Աղվեսը հավաբնին դարավուլ (պառնալու):

ԱՇ 2 Աշտ

Ալունը վեր եկավ, պարկը, կրնիս:

ՎԱ 1 ՎԴԿ/ԱՇ 3 Աշտ

Ամագ (երախտիք, աշխատանք) իշի
քամագ:

ԱՇ 1 Աշտ/ԺԵԱ 233 ԼԱ/ԱՀ XI, 112 ԲԲԶ

Ամակը Երուսողեմ:

ՊԱ 64 ՎԴԿ/ԱՇ 3 Աշտ/ԺԵԱ 233 ԼԱ/ԿԵ 1 ԴԲԲ, ՀՏՎ
2 ՇԲԿ

Ձեռացն դատքն (աշխատանք, վատ-
տակ) Երուսողեմ:

ՎԱ 11, 144 ՎԿ

Ամառվա արևեն ինչ հասկցա, որ ձմռա
արևեն ինչ հասկնամ:

ՆՆ 481 ՇԲԿ

Ամբը գոռալու տեղ, սարն ի գոռալի:

ԳԹ 111 ՍԼԴ

Ամպը գոռալու գյոքա (համեմատ) անձ-
րեկ չեկավ:

ՓՇԱ 92 ՇԲԿ/ԹՄԿ 85 ԹՖԼ/ԺԵԱ 241 ՕՀԿ

Ամեն կարդացող Մոլլա Փանան չի լինիլ,
ամեն գորբա — Մուրատ:

ԿՄՇ 4 ԴԲԲ

Ամեն պաս ուտող Շարիֆ աղա չի լինի:

ՓՇԱ 92 ՇԲԿ

Ամեն բուրքացող Մամբիշ աղա չի լինի:

ՆՆ 481 ՇԲԿ

Ամեն կիկոն-հաղացվեց, բասկի կիկոն (պար-
եղանակ) մոռացվեց:

ՊԱ 24 ՎԴԿ

Ամեն հաղը հաղացինք, մնաց սարալի սըն-
ջիլը (պարեղանակ):

ԱՇ 1 Աշտ

Ամեն բանը խաղացիլ ինք, տկուփուշին
(պարեղանակ) մնացիլ է:

ԹՄԿ 75 ԹՖԼ

Ամենը հակատոս, ասալ կրունկս է գրվեր:

ԵՀԳ 96 ԵՎԴ ԱՆ 56 ՆԽԶ ՀԱՎ 1892, 24 ՏԲԿ/ԳԹ
114 ՍԼԴ

Ամեն մարք իր գլխի տերն է:

ԹՄԿ 70 ԹՖԼ/ԱՀ IX, 180 ՊԼ

Ամեն մեր տուն, մենք էլու տուն:

ԼՄ 1880, 2 ԲԴԿ

Ամեն օր իծի ոռն է բաց, մի օր էլ քաղ
ոշխարինը ըլնի:

ԺԵԱ 217 ՎԴԿ ՆՆ 481 ՇԲԿ ԹՄԿ 73 ԹՖԼ/ԼԱ
8 ԿԲԿ ԺՇԱ 92 ՇԲԿ ԱՀ VI, 77 ԲԴԿ/ՎԱ 1, 131
ՎԿ

Ամոր մարդս դուրս կը բողա:

ԼՄ 1880, 10 ԲԴԿ

Այդ (արտ) քու բուսուցդ ման կու գամ, թե
չէ Բասեն ցորեն շամ:

ՆԱ 102 Պսձ

Այուն (աբշ) իրեն պալան (ձագ) ուտելու
ըլա նը, սիֆրե (նախ) շամուռը (ցեխ)
կխորե:

ԱՆ 61 Նիշ

Անգաճը կախ, սիրտը ուրախ:

ԳԹ 119 ՍԷԲ 1899, 479 ԿԵ/ԵԶԳ 96 ԵԿԴ

Անկընին մեկեն մտնի, մեկեն կելլե:

ԺԱԲ 108 ԱԽԳ/Բ 1900, 598 ԿՄ

Անկն ընկա, մանկն ընկա, ագոավների ճանկն
ընկա:

ՓՇԱ 92 ՇԵԼ/ԹՄԿ 66 ԹՖԼ/ԳԱ 63 ՎԴԱ

Անձրե եկեր, համ գնացեր:

ԼՄ 1880, 2 ԲԶ

Անձրե օրը հավերժ ջուր տվող շատ ր:

ԱՂ 5 ՍԵԿ/Բ 1900, 618 ԿՄ ԵԱ 111 ԽԵՂ

Աննարակը խասն (մե տ ա ք ա) է հագեր, գիտ-
ցեր որ խամն (վ ա տ ո ր ա կ կ տ ո ր) է
հատեր:

Բ 1899, 772 ՄԼԲ

Անշուն գեղ ա մտե, անփետ ման ա գալի:

ԺԵԱ 217 ՎԴԱ/ԱՇ 6 ԱՂԱ/ՓՇԱ 93 ՇԵԼ/ԹՄԿ 74
ԹՖԼ

Անողորմի (ա ն գ ու ր ի) նժու (փ ո ք ր ե ր ե-
խ ա) գլխուն մազ չրուսի:

ԱՂ VI, 76 ԲԶ

Անջուր չաղաց, անկրակ բաղարը:

ԺԵԱ 218 ՎԴԱ/ԱՇ 2 ԱՂԱ/ԿՇ 1 ԴԲԲ/ՓՇԱ 93 ՇԵԼ

Անվան գեղեցկուրենը Վանեն-Բիրլիս, դեմ-
քին գեղեցկուրենը տընեն բաղնիս:

ԺԱԲ 83 ԱԽԳ

Անցանք:—դարձանք, մեղա աստուծո:

ՓՇԱ 93 ՇԵԼ/ԼՄ 1880, 9 ԲԶ/ԱՂ IX, 181 ԳԼԱ/ԳԶԿ,
1854 ԷՎԲ

Անցանք հացեն ու մսեն, կատուն էլլեր կա-
րասեն:

ԵԶԳ 96 ԵԿԴ/ՀԱՎ 1892, 184 ՏԲԱ

Անուր տուր, սուֆրեն գցա:

ԺԵԱ 209 ՎԴԱ/ԱՇ 2 ԱՂԱ/ԹՄԿ 72 ԹՖԼ/ԿՇ 1 ԴԲԲ

Անրմը աուր, հացը քցա:

ԺԵԱ 217 ՎԴԱ/ԱՇ 1 ԱՂԱ

Անուճը աուր, խալիչին փոխ:

ՀԺՀ VII, 77 ԱՍԱ

Անունը տնւ, տիղը (ա ն կ ո ղ ի ն) գցե:

ԹՄԿ 71 ԹՖԼ/ՓՇԱ 93 ՇԵԼ

Անունս Ալի ըլի, գուրծկա բարի ըլի:

ԹՄԿ 66 ԹՖԼ

Անուն կա, անկուն (ա ր դ յ ու լ ն ք) չկա:

ԺԵԱ 181 ՄԶ/ԺԵԱ 176 ԲԶ/Մ 1883, 423 ԴԼԲ/ԱՂ
VII—VIII, 457 ԱԼԶ

Անուն իմացանք, անկուն չիմացանք:

ԺԵԱ 208 ԲԴ

Անունը կա, ինքը չը կա:

ԹՄԿ 70 ԹՖԼ/ԱՂ 10 ՆԽԶ/ՎՍ 1, 122 ՎԿ

Աշխարքն է կերի ումիկը (հ ու յ ս):

ԹՄԿ 70 ԹՖԼ

Աշխարհը «Կապա՛, հաց կեր» ա:

ԱՂ 16 ԼԱ

Աշխարհը քեզի աղա բսե, բու հալդ քեզի
մալում (հ ա յ տ ն ի) է:

ՓՇԱ 93 ՇԵԼ

Աշքեն կը հանե, «դնե անկաջ:

ԼՄ 1880, 6 ԲԶ

Աշքեր պուշ (կ ա ր ճ ա տ ե ս) է, քիթն ագուգա
(խ ո ղ ո վ ա կ), ինչ որ բսես վրան կու գա:

ԼՄ 1880, 7 ԲԶ/ՎՍ 1, 122 ՎԿ

Աշքե տես, քերնե կարու:

ԺԱԲ 83 ԱԽԳ/ԱՂ IX, 181 ԳԼԱ/ԱՂ 75 ՆԽԶ/ԴԱ 3
ՎԴԱ

Աշքից էլ եմ պրծել, աշքացավից էլ:

ԴԱ 3 ՎԴԱ/ԳԺԲ 44 ԱՂԱ/ՓՇԱ 94 ՇԵԼ/ՀԺՀ VII,
77 ԱՍԱ/ԹՄԿ 77 ԹՖԼ/ԱՂ 7 ՍԱՆ

Աշքն էլավ, խիլն (շ յ ու ղ) հիստկավ:

ԱՂ VII—VIII, 457 ԱԼԶ/ՀՏԿ 1 ՇԵԼ

Աշքս ի Մոտոն, սիրտս ի Կրգոն:

ԱՂ VII—VIII, 488 ԱԼԶ

Աշք ունի, լուս չունի:

ԱՂ 7 ԱԽԳ

Ապուր լե ապուր էղներ, բըղ մարդու բերան
իրիցեր:

ԱՂ VII—VIII, 457 ԱԼԶ/ԼՄ 1880, 42 ԲԶ/ԱՂ 62
ՆԽԶ

Առան Աշիկին, դուրս եկավ հաշիկին:

ՀԺՀ VII, 76 ԱՍԱ

Առան-տարան բրդի շուն, բունն իճն տա-
րան, բրդի շուն:

ԹՄԿ 67 ԹՖԼ

Առավոտվա արեկից ինչ տաքացա, որ իրիգ-
նապրնին ինչ տաքանամ:

ԺԵԱ 218 ՎԴԱ/ՓՇԱ 94 ՇԵԼ/ԱՇ 4 ԱՂԱ

Առանց դմպուկի կու խաղա:

ՀԱ 219 ԱԿԿ/ՓՇԱ 94 ՇԵԼ

Առանց իշի գլուխ հարսանիք:

ԳՍ 57 ՎԳՍ/ՓՇԱ 94 ՇԲԿ

Առանց սատանի պատարագ անել:

ԵՀԳ 97 ԵԿԴ

Առջ մերին, աղվես դաշտ, լապստրակ՝ սար կապրի, ինչ անեմ, որ իրեքի անուն էլ գյազան ի:

ԺԵԱ 256 ՇԽԽ

Առջի խաղը սատանինն է:

ԹՄԿ 65 ԹՖԼԱՅ IX, 181 ՊԼԽ

Առել ա կուտը, մտել ա մութը:

ԺԵԱ 218 ՎԳՍ/ԱՇ 1 ԱճԽ/ԺԵԱ 183 ՎԿ

Առջում փոսը տվին, որ հասըլ ենե (փափակացեն), կերավ՝ հախին (հասանելիք) սեպեց (հաշվեց):

Բ 1898, 809 ԲԴԴԹ 121 ՍԼԴ/ԺԵԱ 193 ՏԲԿ

Առուն թոշմ ա, էն դիհը (կողմ) կաննըմ:

ԱՇ 8 ԱճԽ

Աստառն էլ իրեսն (երես) ածի:

ՀԺՀ VII, 101 ՂԲԲ/ՆՆ 483 ՇԲԿ

Աստված ազատա մունջ մեղավորից:

Մ 1885, 423 ՂԼԲ

Աստված հախ (իրավունք) շտա նահախին (անիրավին):

ԼՄ 1880, 1 ԲԼԿ

Աստված դորդ (նշմարտություն) մրնջ քարին ստեղծեր, կանանչն ի բերան ա դրեր:

Մ 1885, 423 ՂԼԲ

Աստված տվեր ու չի խնայեր:

ԺԵԱ 244 ԱԿԿ

Աստվածամեր քավոր երինք՝ կարկտան մեր տնեն գնաց:

ԱՀ XI, 47 ԱԼԶ

Աստվածամոր տատմեր եղա, հողջորն ինձնից ուզեց:

ՀԺՀ VII, 88 ԱԼԶ

Աստոծ աչքերն առավ, մրհանեն ծաղիկը դառավ:

ՀԺՀ VII, 77 Աստ

Ատելական քարը պատի գլուխը էլավ:

ԱՀ XI, 112 ԲԲԶ

Արագն էնքան է պգտիկցել, որ Ալին-Ղուլին էշով կանցնին:

ԱԴ 12 ՂԲԽ

Արեւ շարխին (տրեխ) կը նեղի, շարոխն էլ՝ ոտին:

ԳԹ 121 ՍԼԴ

Արջն իր ահուն կը գոռա:

ԺԵԱ 218 ՎԳՍ/ԱՇ 1 ԱճԽ/ԺԵԱ 241 ՕԶԿ/ԹՄԿ 71

ԹՖԼՄՀ 21 ԼԱ/ՓՇԱ 96 ՇԲԿ/ԿՇ 1 ՂԲԲ/ԵԱ 118

Խոջ/ԱՇ 2 ԱճԽ

Արջը գիլի փայ էլավ, աշխարը խարար էլավ:

ԱՇ 7 ԱճԽ/ԹՄԿ 71 ԹՖԼ/ՓՇԱ 96 ՇԲԿ

Արջը խաղով էլավ, տանձը մտիցն բնկավ:

ՓՇԱ 96 ՇԲԿ/ԹՄԿ 78 ԹՖԼ/ՄՀ 24 ԼԱ/ՎՍ II, 135 ՎԿ

Արջ մեշից (անտառ) խոռվեր է, մեշեն խաբար չունի:

ԼՄ 1880, 2 ԲԼԿ/ՀԱՎ 1930, 361 ՂԲԲ/ԹՄԿ 76 ԹՖԼ

Արտ Մրտոին, սերմ Սրգոին, կոնգներ վրեն կովին:

ԱՀ VII—VIII, 458 ԱԼԶ

Արտոսա սար սև ի, չի սըվտըկի:

ԺԵԱ 256 ՇԽԽ

Արքայությունը իշի տեղ չէ:

ՓՇԱ 96 ՇԲԿ/ԱՇ 7 ԱճԽ

Ափսոս շաքար, շան բերան:

ԺԵԱ 218 ՎԳՍ/ԱՇ 4 ԱճԽ/ՀԺՀ VII, 77 Աստ/Ս

214 ՍԼԴ/ՓՇԱ 119 ՇԲԿ

Շաքարը շան բերանն է:

ԱՀ 75 ՆԽԶ/ԱՀ VI, 95 ԲԼԿ/ԱՀ VII—VIII, 475 ԱԼԶ

Շաքարը ընկեր շան բերան:

ՇԿ 9 ՇԽԽ/ՊԴ 140 ՎԿ/ԵՀԴ 110 ԵԿԿ

Շաքար շան բերանին լայեղ չէ:

ՀԴ 1895, 1235 ՂԼԲ

Բալքին (բերես) ցաներ են, իսկի չրուս:

ՎՍ II, 135 ՎԿ

Բախն արին թիակ:

ՎՍ I, 123 ՎԿ

Բաղդադ խուրմա շատ կա:

ՀԺՀ VII, 102 ՂԲԲ/ՎՍ I, 123 ՎԿ

Բաղդադ էլ շատ խուրմա կա, ընձիկ ԲԽԶ:

ԺԵԱ 230 ՀԲ

Բաղդատ սխտոր ծեծեն՝ հոտ մեր քիթ պիտի առնի:

ԱՀ VI, 77 ԲԼԿ/ՀԺՀ VII, 89 ԱԼԶ

Բաղումս ծիրան կա՝ բարև տալ կա, բաղումս ծիրան չը կա՝ բարև տալ չը կա:

ՀԺՀ VII, 78 Աստ

Բամբակ ա ընկե զգողի ձեռ:

ԺԵԱ 238 ԿԼԿ

Բամբակը կտրանն են ցանե:

ԺԵԱ 210 ՎԳԿ

Բանը օրվան, հոգը տարվան:

ԺԵԱ 210 ՎԳԿ/Բ 1900, 636 ԿԽԲ/ՆՆ 463 ՇԲԿ/ԱՀԱ 5 ՊԼԿ

Բանը սնանկվա (ժ ա մ) մը, հոգը տարվա մը:

Բ 1898, 810 ԲԿ/ԵԱ 108 ԽԽԳ

Բարդի ծառը կերթա-կուգա՝ սիրո տեր ի, ուրի ծառը կերթա-կուգա՝ դարտի տեր ի:

ԱՀ 1895, 16 ՎԿ/ԺԵԱ 186 ՎԿ

Բեդից գողանում, միրքին ա տալի:

ԱՀ 11 ԱՀԿ/ԺԱԲ 96 ԱԽԳ ԺԵԱ 210 ՎԳԿ

Բեր լն աջը, որ բռնե խաչը:

ՓՇԱ 96 ՇԲԿ/ԱԱՊ 1855, 164 ՊԼԿ/ԱԱ 30 ՊՀԿ/ԺԱԲ 84 ԱԽԳ/ԱԺԲ 91 ԲԽԲ

Ուր է էն աջը, որ բռնե խաչը:

ՓՇԱ 121 ՇԲԿ/ԱՀ 14 ՆԽԳ/Բ 1898, 414 ԴԲԲ

Բերնով կուտա, կորով աչքը կը հանե:

ՊՀԿ 1666 ԶԴԽ

Բերողը կու աղտե գրողին:

ԹՄԿ 81 ԹՓԼ/ԱՀ 46 ՆԽԳ

Բիլբուլի տեղը դառողան (ա գ ո ա վ) է իջեր:

ԺԵԱ 247 ՀԳԿ

Բմբից բերդ ա շինում:

ԱՀ 12 ԱՀԿ

Բողազը բերանից ցած ա:

ԱՀ 11 ԱՀԿ/ՓՇԱ 97 ՇԲԿ

Բոշ (դ ա տ ա ր կ) շիվալ, դարտակ շանախ:

հն շափե, հն շափե:

ԺԵԱ 233 ԼԿ/ԹՄԿ 81 ԹՓԼ

Բրդե տիկնուն արքայն դարավաշ (ա դ ա խ ի ն):

ԱՀ 10 ԱՀԿ/ՀԺՀ VII, 98 ԽԲԴ/Բ 1900, 636 ԿԽԲ/ԱՀ 15 ԼԿ

Բրողը կծի ունկը որ դիմն (կ ո դ մ) ուզի կը շինի:

ԱՀ 11 ԱՀԿ/ՓՇԱ 97 ՇԲԿ/ԹՄԿ 81 ԹՓԼ/ՎՍ II, 136 ՎԿ

Բուխերիկ ծուռ է, լե ծուխ շիտակ կեկնե:

ԼՄ 1880, 11 ԲԽԿ/ԺԵԱ 203 ՏԲԿ

Բուրքը կտրե, ինկե գառներ:

ՎՍ II, 136 ՎԿ/ԼՄ 1880, 11 ԲԽԿ

Գառը գիլին պան տվին:

ԺԵԱ 219 ՎԳԿ/ՓՇԱ 97 ՇԲԿ/ՎԱ 7 ՎԳԿ/ԺԵԱ 231 ՀԲԼՄ 1880, 12 ԲԽԿ/ՎՍ I, 123 ՎԿ/Բ 1899, 652 ԽԽԿ/Մ 1885, 423 ԼԼԲ/ԱՀ 62 ԱՀԿ

Գառը գիլին չի՞ն պահ տա:

ԹՄԿ 85 ԹՓԼ/ԿՀ 3 ԼԲԲ

Գառն ու գելը որ մի ձորում ոստ գան

(պ ա տ ա ն ե լ), վնջ գառի հալին:

ԴԱ 5 ՎԳԿ

Գառանը մե մոմովմ՝ հարսնիք չի էրթա:

ԱՀ 4 ԱԽԳ

Գդալ-գդալ կիսեցի, շերեփ-շերեփ դուս տվի:

ԱՀ 12 ԱՀԿ/ԺԵԱ 241 ՕՀԿ/ՓՇԱ 97 ՇԲԿ/ԹՄԿ 85 ԹՓԼ/ԱՀ VII—VIII, 459 ԱՀԿ/Մ 1885, 423 ԼԼԲ/Բ 1899, 478 ԿԽԲ/Բ 1898, 315 ԲԿ/Բ 1899, 805 ՀԳԲ/Բ 1898, 301 ԽԽԿ/ԺԵԱ 293

Գդալով տվին, պոշով հանեցին:

ԺԵԱ 193 ՏԲԿ

Գելը դառել ա մուխսի (մ ա ն տ ե ս ի):

ԱՀ 16 ԱՀԿ

Գեմումը (ն ա վ) նստած իմ, գեմնու (ն ա վ ա ր) միրքը բռնած ունիմ:

ԹՄԿ 85 ԹՓԼ

Գեոգ (ը ն կ ո յ գ) կը տանեն Շատախ

ժախ:

ՎՍ I, 123 ՎԿ

Գերանը ձեռքից բաց է բողել, մազն է

բռնում:

ԱՀ 5 ԶԴԽ

Գեղ առավ, քաղաք ծախեց:

ՀԱԿ 1890, 289 ՏԲԿ

Գեղ կնատի, գավառ կնաշի:

ԴԱ 28 ՎԳԿ/ՓՇԱ 97 ՇԲԿ/ԹՄԿ 87 ԹՓԼ

Էստեղ կնատեա, ընտեղ կը հաչեա:

ԴԱ 58 ՎԳԿ

Կան հստեր, Մուտուրկան կը հաչե:

ՓՇԱ 109 ՇԲԿ/ԺԱԲ 100 ԱԽԳ

Կան հստեր է, Կանսեր կը հաչե:

Բ 1898, 200 ԿԲԽ

Արարք հստե, Վարադ կը խաչի:

ՊՀ 133 ՎԿ

Գեղը շկա տանտիկին, իշուն արին ուտա-

կին:

ԱՀ 17 ԼԲԽ

Գեղն՝ օր մուլա չըլի, խորողը մուլա կենեն:

ԱՀ 17 ԱԽԳ

Գծին ասին.—Արագը քանի՞ նավին ջուր կըլնի:

Միտք արուց, միտք ու ասաց.

—Չորս հարիր տասնօխտ ու կես:

ՄԵ 13 Աշտ

Գիծը գծին տեսավ, նակատը մի թիզ լեցա-
ցավ:

ԺԵԱ 210 Վդպ/ԱՇ 13 Աշտ/ՀԺՀ VII, 106 ՂԲԲ/ԳՔ
113 ՍԼԲ

Գիծը մի քար քցեց ֆորը, հազար իմաս-
տուն չկարացին հանել:

ԺԵԱ 219 Վդպ/ԱՇ 47 Աշտ/ՆՆ 500 ՇԲԿ ԲԱ 35
ՂԲԲ/ԱՆ 62 ՆԽՂ/ԺԵԱ 176 ԲԼՆ/ԱՆ 1894, 263
ԱԼԶ/ՀԱ 208 ԱԿՆ ԱՆ IX, 185 ՊԼԱ/ԺԵԱ 231 ՀԺԹ, ԵՀԳ
104 ԵՎԳ

Գիծը մի քար քցեց ծովը, հազար խելոք
չկարացին հանել:

ԳԱ 9 Վդպ/ԱՇԲ 86 ԳՆԲ/ԺԵԱ 241 ՕՂԿ/ԺԵԱ 234
ՂԱԹՄԿ 84 ԹՖԼ

Մեկ գիծ մեկ կարաս կոտորեց, հարիր խե-
լոք վրա թափեցին չկարացին սաղացնիլ:
ԱՇԲ 89 ԳՆԲ/ԹՄԿ 138 ԹՖԼ

Խենթը խոսք մը նետեց օրթան (մեղ-
տեղ), քառսուն խելացի մեկտեղան, չկըր-
ցան ճուղապ (պատասխան) մը տալու:
ՀԱՎ 1892, 382 ՏԲԳ

Գիլի տարածը խնշին մատաղ է ասում:

ԹՄԿ 86 ԹՖԼ ԵԱ 108 ԽԱՂ

Դիլու տարած հոր հոգուն կը համարեն:

ԼՄ 1880, 15 ԲԼՆ

Դեկերու չը կերած, հորն ու մոր հոգու
հաց:

ՓՇԱ 98 ՇԲԿ

Գիլին ասին.—Ե՞րբ պըտի էրաս սարը:
Ասեց:

—Ես էլ էլի հետ:

ԱՇ 14 Աշտ

Գիլու ահու գիղ չը շինինք:

ԹՄԿ 85 ԹՖԼ

Գիղ գգե, գավառ մանե:

ԹՄԿ 87 ԹՖԼ

Գինիեն էլած քացախը թունդ կըլնի:

ԵԱ 110 ԽԱՂՎՍ 1, 124 ՂԼԲ 1900, 564 ԿՄ

Գիշերն ի ման գալի, ցերեկը ռաստ էկավ
(հանգիստ):

ԺԵԱ 210 Վդպ/ԱՆ 44 ՆԽՂ

Ասողայիտով ման եկածս, ճրագլխով եմ
դտել:

ԱՇ 7 Աշտ

Ճրագով կողորտենք (շրջել), առանց ճրա-
գի դտա:

ԺԵԱ 170 ԱԼԶ/ԼՄ 1880, 37 ԲԼՆ

Ճրագով փնտռածը արեւով դտան:

ՎՍ 11, 145 ՎՆ

Երկնքին փնտռածս, գետինն դտա:

ԱՆ 34 ՆԽՂ/ԱՇԳ 73 ԱԲԲ

Գիշեր-ցերեկ գինա, քաղաքի նամբան չգինա:
ԼՄ 1880, 14 ԲԼՆ/ԱՆ VII—VIII, 460 ԱԼԶ

Գիքո չաղաց էս ա, րեփ ալրի հետ կես ա.
կաղաս էլ՝ էս ա, չաղաս էլ՝ էս ա:

ԺԵԱ 173 ԽԱՂ/ՎՍ 11, 151 ՎՆ/ՀՏՎ 29 ՇԲԿ/ԱՆ
VII—VIII, 164 ԱԼԶ

Գլխիս տալու վեքիլն ես, աչքս դուս գալու
վեքիլը չես:

ԳԱ 31 Վդպ/ԹՄԿ 87 ԹՖԼ

Կլորավ խուփը, գտավ պուտուկը:

ՓՇԱ 99 ՇԲԿ/Բ 1899, 650 ԽՆ/Բ 1898, 315 ԳՊ/ԱՆ
VI, 78 ԲԼՆ/ՊԺԲ 56 Աշտ/ԹՄԿ 115 ԹՖԼ/ԺԵԱ 222
Վդպ/ԿՇ 3 ՂԲԲ/ՄՂԹ 1859, 413 ԼԱ/Մ 1885, 450
ՂԼԲ/ԱՆ 8 ՆԽՂ/ԵԱ 119 ԽԱՂ/ԺԵԱ 195 ՏԲԿ/ԺԵԱ
188 ՎՆ/ԺԵԱ 231 ՀԺ/ԱՆ 3 ՍԱՆ/ԵՀԳ 99 ԵՎԳ/ԱՆ
5 ՊԼԱ/Բ 1900, 185 ՄԲԶ/ՈՒԶ 136 ԶԲ/ԺԱԲ 116
ԱԽԳ/ՍԽ 26 ԶԳԳ/ԱՄ 1886, 74 ՍԲԱ/ԱԲ 11, 11
ԱՎԼ

Գնաց գոմեշ, եկավ էշ:

ԼՄ 1880, 12 ԲԼՆ

Գնաց քափեկեն, եկավ ժողվելեն:

ԼՄ 1880, 14 ԲԼՆ

Գնաց կատուն, տարավ շաբուն (պարան):
ԹՄԿ 87 ԹՖԼ/ԿՇ 18 ՂԲԲ

Գողը գողեն գողացավ, աստված վերեն
գարմացավ:

ՓՇԱ 99 ՇԲԿ/ԺԱԲ 86 ԱԽԳ/ՊԺԲ 46 Աշտ/ՀԺՀ VII,
104 ՂԲԲ/ԹՄԿ 84 ԹՖԼ/ԷԱ 13 ԿԲՆ/ՀԱ 205 ԱԿՆ/ԱՆ
4 ՊԼԱ/ՀԱՎ 1890, 164 ՏԲԿ/ԵՀԳ 99 ԵՎԳ/Բ 1899,
651 ԽՆ ԱՄ 1886, 75 ՍԲԱ/Բ 1900, 564 ԿՄ/ԶԲ
59 ԶԺԺ/Մ 1885, 423 ՂԼԲ/ԱՆ VI, 78 ԲԼՆ/ՎՍ 1,
123 ՎՆ/ՈՒԶ 139 ԶԲ/ԵՀ 7 ՇԽԼՍ 212 ՍԼԲ/ԱՆ
VII—VIII, 489 ԱԼԶ

Գողը գողից գողացավ, լսողը գարմացավ:
ԳԱ 14 Վդպ

Գող կատուն պստավի կշտին կը նստի:

ԳԱ 5 Վդպ/ԱՇ 15 Աշտ/ՓՇԱ 99 ՇԲԿ

Գողի ծոցը քար կը դնե:

ՆՆ 488 Շրկ

Գոմի գլխին կարմիր վարդ:

ԱՂ 27

Գոված եշը շամուտեն (ցեխ) շանցնիք:

Մ 1885, 423 Խրբ/ԱՀԱ 4 Պլա/Բ 1898, 414 Դբբ

Գունդ մը խորիս, ինչ ընե փորիս:

ԲՀ, 404 Կբն

Դանակը ոսկոռին է հասել:

ՓՇԱ 99 Շրկ/ԿՇ 7 Դբբ/ԷԱ 8 Ալլ/ժեԱ 181 ՄՀ/Բ 1899, 554 Բդ/Ս 215 Մլլ/ԱՀ 83 Նբշ

Դանակը եզմի մոտ տանելու փոխանակ, եզմ եմ տանում դանակի մոտ:

ԹՄԿ 89 ԹՖլ

Դավեն (ուղտը) իրան բորիկ շատ է տեսել:

ՓՇԱ 99 Շրկ/ԱՀ 54 Աշտ/ժեԱ 236 Լա

Դատիմ, դատիմ, տամ շընեբուն:

ԺԱԲ 105 Աբդ

Դատին խոզեր, ուտին բոզեր:

ԱՀ VII—VIII, 460 Ալլ/ԱՀ VI, 79 Բն/Բ 1898, 378 Դբբ

Դգալով չուր կուտա, կորով աչքը կը հանե:

ԱՀ 43 Նբշ/ԱՀ IX, 182 Պլա/Բ 1899, 480 Կն/ԱՀ 1895, 54 Տբա/ՀՀ VII, 98 Խբբ

Դեռ չեղերե կը կարդա:

ԱՀ VI, 79 Բն/ժեԱ 234 Լա

Դեռ չէր էլեր թորվան տմփոց, էլավ տաշտի բբոց:

ՇԿ 11 Շաթ/ՎՍ II, 151 Վն

Դուս չի էկի ճրագ կընցու, օր դուս եկավ աշխարհք կընցու:

ՓՇԱ 100 Շրկ

Եզր վեր եմ ունում, տակիցը ֆորք եմ ուզում:

ժեԱ 219 Վդա/ՊԺԲ 54 Աշտ/ՀՏՎ 7 Շրկ/ՄՀ 23 Լա/Մն 28 Զգդ/ՀՀ VII, 102 Դբբ/Բ 1899, 642 Խաշ/ՎՍ I, 125 Վն/ԱՀ VI, 81 Բն/ՀԱՎ 1892, 24 Տբա/ժեԱ 244 ԱՀն/ՉԲ 59 Զհ/ԱՀ 37 Նբշ/Բ 1900, 564 ԿՄ/Բ 1899, 478 Կն/Բ 1898, 315 Բդ/ԱՄ 1886, 75 Մբա

Եզր ուր պոշով կուտին, ուրիշին գող կասին:

ժեԱ 194 Տբա

Եկավ դրսեցին, դուրս ըրավ գնեքսընին:

ԼՄ 1880, 18 Բն

Եղավ ու եղն ալ վրան պաղավ:

ԼՄ 1880, 19 Բն

Եղը բանգ ա, մմուռն հծան:

ժեԱ 220 Վդա/ԱՀ 19 Աշտ/ժեԱ 234 Լա/ՓՇԱ 101 Շրկ

Եղը կերավ, մոխիրը պոնկնեբուն քսեց:

ՓՇԱ 101 Շրկ/ԱՀ 20 Աշա

Եղ ու մեղրը շան տկումը:

ժեԱ 211 Վդա/ՓՇԱ 100 Շրկ/ԿՇ 5 Դբբ/ՎՍ II, 147 Վն/Մ 1885, 422 Խրբ/ՄՀ Բ 1859, 414 Լա/ԹՄԿ 132 ԹՖլ

Եղն էլավ, մոխիրը տարավ:

ԱՀ 19 Աշտ/ՓՇԱ 101 Շրկ

Ես գիտեմ թե մարդ ես դառել, դու ժի ապի մարդակ (տա մի քի գեբա մ) ես:

ՓՇԱ 101 Շրկ/ԱՀ 43 Աշտ/ԱՀ 15 Պլա

Ես հասկցա՞րե տերը էկավ, դուն ասիլ մի՛ գելը եկավ:

ԱՀ 1895, 54 Տբա

Ես գուգամ վանուց, ինք կուտա քարոգ:

Բ 1898, 315 Բդ

Ես խմեցի, դուն հարբար:

ՊՀԿ 1855 Էվբ/ՀԱՎ 1890, 289 Տբա

Ես կրսեմ, ես կը լսեմ:

Բ 1898, 378 Դբբ/Բ 1899, 479 Կն

Ես կուտիմ դագու (սագ) պես, դու կիշկիս (նայել) քագու պես:

ժեԱ 188 Ալլ

Ես մուկ կուգեմ՝ տանի զանգակ կախի կատվի վզեն:

ժեԱ 256 Շաթ

Ես Մուսուկ կրսեմ, ան Մսրը կը հասկընա:

ԱՀ 45

Ես քու ումուղով (նույս), դու՛ աստծու:

ՉԲ 80 Զհ/ԱՀ VI, 80 Բն

Երանի տվողաց, ոչ՝ առնողաց:

ԼՄ 1880, 17 Բն

Երկաթն իմը, անձողն իմը, քու թախք ու բուխկին ինչ տամ:

ԱՀ 23 Աշտ/ՓՇԱ 101 Շրկ/ՀԱՎ 1890, 360 Դբբ

Երուսաղեմ հասանք, քո վարդապետի ձեռն պաշեցինք:

ԱՀ 20 Աշտ/ՎՍ II, 138 Վն/ԹԲ 31 Շրկ

Զարկի լորուն, քիսավ (քսվել) չորուն:

ԱՀ VI, 82 Բն/ԱՀ VII—VIII, 461 Ալլ/ժեԱ 246 Հդ/ԱՀ 1 Մոն

Զարկին լաքուռն, դիպավ ձագուռն:

ՎՍ II, 138 Վն/Ս 311 Մլբ

Զարկինք լանկա (ա ք ա ց ի), ընկանք կատա
(փ ո ր ձ ա ն ք):

Ա՛հ 1895, 16 Վն

Զոռն էշին շի աղբում, դառնում փալանն ա
բակում:

ՀժՀ VII, 80 Աստ/ԼՍ՝ 1880, 47 Բլն/ԳԱ 29 Վղլ/ՓՇԱ,
100 Շրկ/ՃԱՎ 893, 358 Տրլ/ԱՀԱ 7 Պլս/ՀԱ 233
Աղն/Բ 1899, 772 Մլթ/ԱՀ VII—VIII, 482 Ալլ/Հ Գ
1895, 1235 Դլթ Բ 1899, 651 Խն/Բ 1898, 315 Բղ

Զորով շուրը կապում են պանրի տկից:

ԺԵԱ 220 Վղլ/ԱՇ 20 Աշտ/ԱՀ VI, 97 Բլն/ՃԵԱ,
174 Խստ/ՀժՀ VII, 92 Ալլ

Զոռով փեղդ գոմշի պոզին ես քցում:

Ա՛հ 20 Աշտ

Զուռնաշու կնկան հարցրին, րե՛ պար խաղալ
գիտես. ասաց՝ բան ու գործս ի՞նչ է:

ՓՇԱ 102 Շրկ/ԹՄԿ 98 ԹՖլ/ՎՍ II, 138 Վն

Էլի են րասը, հե՛ն՝ րարազը (կ շ ե ո ք):

Նհ 492 Շրկ

Էլիկա էն սանդն ա, էլիկա էն չուրը:

ՀժՀ VII, 80 Աստ

Էլմ՝ էն սանդը, էլմ էն կտավ:

ՎՍ I, 125 Վն

Էկեր է դրսեմին, դուրս կենն գնեքսեմին:

ԱՀ VI, 80 Բլն

Էկո գրի էնիմ ոես, ըսավ՝ չէ՛, գգիր կեղնիմ:

Բ 1898, 302 Խն

Էն քանդած խոռը (պ ա տ ի խ ո ո ս չ)՝ էտ
կոշտը շի շարիլ:

ՎԱ 13 Վղլ

Էնենց բան չկա, վուր մարդ ուզենա ու չանե:

ԹՄԿ 93 ԹՖլ

Էն հանաքին ի՛նչ ասեմ, որ կեսը դորթ
(ն շ մ ա ր ի տ) չի ըլնի:

ԱՇ 22 Աշտ/ԹՄԿ 92 ԹՖլ/ՓՇԱ 102 Շրկ

Էն վաղ էր, որ էշը կաղ էր:

ԳԱ 62 Վղլ/ՊՃԲ 47 Աշտ/ՓՇԱ 103 Շրկ/ԹՄԿ 98
ԹՖլ/ԱԱ 51 Ջղ/ՎՍ II, 139 Վն

Էշ կը տեսնին, ռֆաթմա խաբուն՝ կը կան-
չեն:

ԱՀ VII—VIII, 482 Ալլ

Էշ կղաղեն, գիտեն քյաբաբի (խ ո ր ո վ ա ծ)
խոտ կուկյա:

ՎՍ I, 125 Վն ԶԱԼ 149 Վն

Էշին անեծքը կյուլին հի՛նչ անե:

ՀժՀ VII, 102 Դրբ

Էշին ասեցին՝ աշքդ լիս, քեզ քուռակ ա էլի:
ասեց՝ ինչ անեմ, որ քեռը շալակիցս պտի
չպակսի:

ԳԱ 18 Վղլ/ՊՃԲ 49 Աշտ/ԲԱ 17 Դրբ/Նն 498
Շրկ/ՃԱԲ 114 Ալս/ՎԱ I, 125 Վն/ՃԵԱ 105
Տրլ/Ս 216 Սլթ/Ս՝ 1885, 424 Դլթ/ԼՍ՝ 1880, 24
Բլն

Էշին հարսանիք կանչեցին, ասեց՝ հալբար
ջուր կրելու եք տանում:

ԳԱ 29 Վղլ/ՊՃԲ 49 Աշտ

Էշը հարսանիք ին ձենն. ըսեր է, յն աղն է
պակաս, յն մաղը:

ՀԱ 206 Աղն/ԱՀ IX, 183 Պլս/Բ 1899, 642 Խաջ/ԵՀԿ
102 ԵՎԿ

Էշը հեծեր, էշ կը փնտռե:

ԵՀԳ 102 ԵՎԿ/Ան 66 Նխջ ԱՀ IX, 183 Պլս/ՓՇԱ,
103 Շրկ/ԹՄԿ 105 ԹՖլ/ՎՍ I, 129 Վն Բ 1899,
805 ՀԳր

Էշը մեծցավ, փալանը պատրկցավ:

ՀԱՎ 1890, 163 Տրլ/Ան 0 Նխջ

Էշը պրծել ա, տրեցին կրծել ա:

ԺԵԱ 220 Վղլ/ԱՇ 22 Աշտ

Էշ կը քրեմ, պոշից կը խոռվեն:

ԺԵԱ 239 Կլլ/ԳԱ 28 Վղլ/ՀՏՎ 7 Շրկ/ՎՍ I, 125
Վն/ԼՍ՝ 1880, 21 Բլն Բ 1899, 806 ՀԳր

Էշն իշուն քեռորդի:

ԵԱ 103 Խաջ

Էշն իր սատկիլը կուզի. րաք (մ ի ա յ ն) տի-
րոջը վնաս գա:

ԱՇ 23 Աշտ/ՓՇԱ 103 Շրկ/ԱՀ XI, 113 Բրչ

Էշս գելը կեքավ, գելն էլ մի գե՛լ ըլնեք:

ԳԱ 6 Վղլ/ՓՇԱ 106 Շրկ/ՍԹ 15 Շրկ

Էս խմորը շատ ջուր վեր կունի:

ԳԱ 56 Վղլ/ՊՃԲ 47 Աշտ/ՍԹ 8 Շրկ/ՃԵԱ 234
Լս/ԿՇ 2 Դրբ/Բ 1899, 652 Խն/ԼՍ՝ 1880, 6 Բլն

Էքավ գողութեն, գրտավ բողութեն:

ՃԱԲ 112 Ալս/ՀժՀ VII, 76 Աստ

Էքեսն երեսեմեն կու ամանջի:

ԹՄԿ 94 ԹՖլ/ԼՍ՝ 1880, 17 Բլն

Էրկունն էլ մի սանդրի կտավ են:

ԺԵԱ 220 Վղլ/ԱՇ 22 Աշտ/ՓՇԱ 102 Շրկ/ՃԵԱ
230 Հթ/ՎՍ I, 125 Վն/ՀԱ 250 ԱՀն

Ընենց բան ես ասում, որ էշը արխոռում
գոռում ա:

ԳԱ 59 Վղլ/ՓՇԱ 112 Շրկ ՀԱՎ 1891, 301 Տրլ

Հատկի շորքան գնացն ընտել էղել ա մա-
րափաշի (կ ա ր ն ո վ):

ԺԵԱ 211 ՎԳԿ

Թագա գինին հին տկում:

ԱՇ 26 ԱԶԹ

Թան կերանք բորբորացանք, մածուն կե-
րանք արդարացանք:

ԱՇ 27 ԱԶԹ/ԺԵԱ 169 ԱԼԶ

Թան շէ, մածուն շէ, ամեն մարդու բանը շէ:

ՆՆ 106 ՇԲԿ/ՇԿ 3 ՇԹԿ ԱՆ 25 ՆԽԶ/ԹԿ 138
ԹՖԼ ԱՆ 6 ՊԼԹ 1898, 411 ԴԲԶ/ՎԱ 11, 140 ՎԶ

Էս գինի է, թան շէ, ամեն մարդի բան շէ:
ԺԵԱ 238 ԿԲԿ 5Շ 2 ԴԲԿ/Ա 212 ԱԼԲ

Թանը բունը շի, բանամանը հո բունն ա:

ԱՇ 26 ԱԶԹ

Թասիքը (պ ա տ ի վ) քցել են շանը, շունը
շի կերել:

ԺԵԱ 221 ՎԳԿ/ԱՇ 26 ԱԶԹ/ՆՇԿ 9 ՇԲԿ/ԺԵԱ 231
ՆԽԶ/ԱՆ 1, 86 ԲԻԶ/ՇԿ ՎԱ, 90 ԱԼԶ/ԺԵԱ 171
ԽԹԹ

Թաց աղունը վեր ալեր շաղցին:

ՎԱ 11, 140 ՎԶ

Թե տերը ես եմ, բակին խաշած եմ ցանքմ:

ԱՇ 27 ԱԶԹ/ԺԵԱ 233 Կ ՆՆ 483 ՇԲԿ

Թե էնի պղնձի տակն ա, ես հերեսն եմ:

ԺԵԱ 173 ԽԹԹ

Թելի կտրվածը կշկովում ա (կ ա պ վ ե լ), տերի
կտրվածն ոչ:

ԲԱ 18 ԴԲԿ

Թե յուս կու ննգնիմ, դուս կու ննգնիմ:

ԹԿ 100 ԹՖԼ

Թե խաշն իմն է, գործը յունը ես գիտեմ:

ՓՇԱ 104 ՇԲԿ/ԹԿ 99 ԹՖԼ/ԱՆ ՎԱ, 84 ԲԻԶ/ԱԲ
11, 11 ԱԼԿ/ԱՆ 38 ՆԽԶ/ԱՇ 9 ԱԶԹ/ԺԱԲ 112 ԱԽԶ

Թեկուզ էրած, րեկուզ կերած:

ԱՇ 27 ԱԶԹ/ՓՇԱ 104 ՇԲԿ

Թեղուզ էրած, թեղուզ մերկած:

ԹԿ 99 ԹՖԼ/ՇԿ ՎԱ, 102 ԴԲԿ

Թե կուզ (ս ա պ ա տ ա վ ո ր) ի, ամմա կուզ
(գ ա ն գ ո ւ ր) ի:

ՎԱ 11, 140 ՎԶ

Թրնաթին էփեր, շրթին կերեր:

ԺԱԲ 106 ԱԽԶ

Թմբուլիկ իշուն, բեռն ապրեշուն:

ՓՇԱ 104 ՇԲԿ/ԱՇ 27 ԱԶԹ/ԺԵԱ 239 ԿԼԿ/ՇԿ ՎԱ,
84 ԱԽԹ

Թողեց զավետարան առաջ գտամբուրեն:

ԱՆ ՎԱ, 84 ԲԻԶ/ԱԲ 1886, 75 ԱԽԹ/ԱՆ 1X, 190 ՊԼԿ/ԱԲ
1885, 124 ԴԼԿ/ՎԱ 11, 137 ՎԶ

Թողել է բաց գառը, դեմ առել փակած դը-
ռանը:

ՆՆ 196 ՇԲԿ

Թողեր ա շիշակ (ծ ա դ կ ա ծ, շ է ն), կպեր
ա բրիշակ (ա վ ե ր ա կ):

ԱՆ ՎԱ - ՎԱԱ, 165 ԱԼԶ

Թողին դրած սեղանը, դեմ առան փակ դը-
ռանը:

ԺԱԲ 112 ԱԽԶ

Թողիր զգետին, կը տփա զգլուխ:

Ա 1885, 421 ԴԼԿ

Թողրը շուռ առք, արասին կու տուր:

ՊԺԲ 48 ԱԶԹ/ՆՆ 196 ՇԲԿ/ԹԿ 101 ԹՖԼ/ՇԿ ՎԱ,
107 ԴԲԿ

Թքե բուռ, զարկեմ երեսդ:

ՓՇԱ 105 ՇԲԿ ԱՇ 27 ԱԶԹ

Ժամ բանդիլը լավ է, բանց աղջկա անուն
կոտրելը:

ՓՇԱ 105 ՇԲԿ/ԴԱ 9 ՎԳԿ

Դե էգեղեցի քանդիրն ու մե աղջկա անուն
կոտրելը մեկ է:

ԹԿ 138 ԹՖԼ

Ժամ քանդելը մի արին ա, սիրա քան-
գլուք էրկու:

ԱՆ ՎԱ, 113 ԲԲԶ

Ժամանակն արծաթ է, ամեն վախա ձեռք շի
անցնիլ:

ՓՇԱ 105 ՇԲԿ

Ժամանակն մին անգին խազնա (գ ա ն ձ ա-
ր ա ն) ա, զինը իմացողին համար:

ԲԱ 19 ԴԲԿ

Ժամը շինվեց, մնաց գմփերը:

ԴԱ 17 ՎԳԿ/ԱԲ 1880, 23 ԲԻԶ

Ժամին բակը խաղք ընել:

ԱԱ 58

Ժմ բանը աջ ա, ով ուզում ա բող հաշա:

ԴԱ 64 ՎԳԿ/ՊԺԲ 48 ԱԶԹ/ՆՇԿ 10 ՇԲԿ/ԹԿ 103
ԹՖԼ 2Բ 60 ՉԿ/ԱՆ ՎԱ, 85 ԲԻԶ

Իմ շինած եկեղեցին, ինձի ծուռ եղավ:

ԱԲ 1880, 24 ԲԻԶ

Իմքինը (ո ք մ ի ն) ջեր (դ ե ո) անկին
պիտի դուր գա, իծում (հ ե տ ո) արտին:

ԹԿ 106 ԹՖԼ

Ինք տվողը, տասն ա կուտա:

Բ 1899, 378 ՊԼ

Ինն էլ պետք է, որ տասն ըլի:

ԱՀԱ 7 ՊԼ 1880, 16 ԲԼ

Ինն համար կանես, քեզ համար կը սովորես:

ԺԵԱ 291 ՎԴ

Ինն հետևա խոռով ա, շրվաքիս հետևա բարիշ
(հաշտ) ա:

ՎԱ 19 ՎԴ

Ինն անեմ ոսկե լազանը (կոնք), որ մեջը
արուն պտի քքեմ:

ՀՏՎ 10 ՇԲԿՀԺՀ VII, 81 ԱստՀԺՀ VII, 106
ՂԲԲ ԳԱ 8 ՎԴԿԹՄԿ 106 ԹՓԼ

Ինն էնեմ ան դմակը, որ դանակը մեջն է:

ԺԱԲ 85 ԱԽԳ ԺԵԱ 244 ԱԿ

Ինն քալեցին վրա իմ քեհն, քոդ իջնա
վրա քո քեհն:

ԱՀ VI, 85 ԲԼ

Ինն խեր (օգուտ) տեսա պապիս գանձեն,
որ խեր տեսնիմ մամիս մանձեն:

ԷԱ 7 ԿԲ

Ինն խոհկը, ինն պոհկը, ինն տերտերը՝
ի՛նն կուիկը:

ՀԺՀ VII, 95 ՎԴ

Ինն իրիկը, ինն բիրիկը, ինն նախորդին,
ինն իր կնիկը:

ՀԺՀ VII, 81 Աստ

Ինն իրիկն է, ինն պիրիկն է, ինն նախորդ-
րածն է, ինն իր կնիկն է:

ԶԲ 60 ԶԺ

Հա ուրիկը, հա ուրիկը, հա նախորդին, հա
իր կնիկը:

ՓԵԱ 110 ՇԲԿՀԺՀ VII, 90 ԱԼ

Ինն իրիկն է, էն բիրիկն է, Շամշադին ու
իր կնիկն է:

ԹՄԿ 109 ԹՓԼ

Ինն Ուլուլիկ, ինն Պուլուլիկ, ինն սատանեն,
ինն ուր կնիկը:

ԱԴ 16 Ս 212 ՍԼ

Ինն իրիկ, ինն խոյիլիկ, ինն սատանեն,
ինն ուր կնիկը:

ԱՀ VII-VIII, 463 ԱԼ

Ինն իրիկ, ինն խոյիլիկ, ինն քաշալ Հու-
նոն, ինն իր կնիկը:

ԱՀ VI, 85 ԲԼ

Ինն իրիկ, ինն խոյիլիկ, ինն խոնդատ
(լուսյա), ինն ուր ծագիկ, ինն սատանեն՝
ինն ուր կնիկը:
ՎՍ II, 140 ՎԿ

Ինն կա պուտուկ, շոռ տուր քյասեն:

ԱԴ 17 ՎԿ

Ինն կանեմ աշխարհքի մալը, որ ոտնա-
մանս նեղ է:

ՓԵԱ 105 ՇԲԿ

Ինն հեռավորին էկածը, ինն աղդին էկածը:

ԱԿ 15 ԵԲ

Ինն միտն է, ինն խախտն է:

ԹՄԿ 101 ԹՓԼ

Ինն շէր տեսել պատեն կախ, հիմի տեսալ
նակտեն կախ:

ՓԵԱ 105 ՇԲԿԳԱ 2 ՎԴԿԱԾ 27 ԱՀԱԱՀ VI, 97
ԲԼԿԹՄԿ 107 ԹՓԼ

Չէիր տեսն պատեն կախ, էկար-տեսար
ճտեղ կախ:

ԺԱԲ 115 ԱԽԳՎՍ I, 127 ՎԿ

Ինն տեսել էինք տեսել, քոռ հրեշտակ շէինք
տեսել:

ՓԵԱ 105 ՇԲԿ ԱԾ 30 ԱՀԱԳԹ 124 ՍԼ

Ինն տուն, ինն տանուտեր:

ԱՀ VI, 85 ԲԼ

Ինն քավորի դոնալ գալը, ինն սանամոր
ցալ բոնիլը:

ԱԾ 30 ԱՀԱԱՀ VI, 98 ԲԼԱԱՀ VII-VIII, 463
ԱԼ

Իննոր աղջիկ, անանկ հարս:

ՀԱ 233 ԱԿ

Իննք աիկ ա դառել, ուրըշին բերան շինել:

ԱԾ 28 ԱՀԱԲ 1899, 480 ԿԿ

Իննքն ըստեղ շի, իր փայ աստոծն ըստեղ ա:

ԱԾ 27 ԱՀԱՀԺՀ VII, 103 ՂԲԲԹՄԿ 107 ԹՓԼՆԵ
498 ՇԲԿՎՍ I, 127 ՎԿԲ 1898, 461 ՂԲԴ

Իշին ասին՝ մարիֆարդ ինն ա, պոշը տնկեց
ու գոաց:

ԺԵԱ 235 ԱԿՓԵԱ 106 ՇԲԿԹՄԿ 107 ԹՓԼ ՎՍ I,
125 ՎԿՀԱՎ 1892, 184 ՏԲԱ ԱԾ 27 ԱՀԱԺԵԱ
174 ԱստԺԱԲ 113 ԱԽԳ ԺԵԱ 221 ՎԴԿԱՀ IX,
183 ՊԼ ՀԱ 207 ԱԿ

Իշին պոգեք դուս շեկալ, ասին՝ քորփա
(մատղաշ) քուռակ ա:

ԱԾ 27 ԱՀԱԳԱ 24 ՎԴԿԹՄԿ 105 ԹՓԼԱԲ II,
13 ԱԿ

Էշը որ պոչ չունենա, կասեն քուռակ է:
ՓՇԱ 103 ՇԲԿ

Իշու ինստը (կամա կոռոբոյուն) կամուր-
ջի վրա կը բռնե:
ՆՆ 198 ՇԲԿ

Իշուն իշուրենը որ բռնե՝ բեռը քարին կը
գարնե:
ԺԱԲ 113 ԱԽԳ

Իշուց սրպպա (քունտակ) կեղնի:
ՀՏՎ 10 ՇԲԿ

Իսանի ալեն (խալտարդետ) ներսեն ա,
տավարինը՝ դրսեր:
ԱՇ 31 ԱՀՄ

Իրն իրին, մալարն (նգովր) օտարին:
ԹՄԿ 102 ԹՓԼ

Լավ ա սնուն բարի, քան գանձ աշխարհի:
ԳԱ 63 ՎԿԿ ԷԱ 6 ԱՀՂ ՈՒԶ 136 ԶԲ ՓՇԱ 125 ՇԲԿ

Լավ է գեղով գերի երբալ, քան մենը մեծ
հարսնիք երբալ:
ԱԱ 67

Լավ է սրտով սիրած առածը, քան խաշով-
քաղով պտակածը:
ԺԱԲ 90 ԱԽԳ

Լավը բանը չի, բանամանն ա:
ԺԵԱ 221 ՎԿԿ/ԱՇ 32 ԱՀՄ

Աղեկը մեղրիկ չի, աղեկը մեղրամանիկն ի:
ՎԱ 11, 131 ՎՆ

Լալու մեր էջն է, որ պոչ չունի:
ՓՇԱ 106 ՇԲԿ ԱՇ 32 ԱՀՂ/ԱԱԳ 1885, 164 ՊԼՄ

Լացինք, րսինք՝ բրդուց պատիկ ա, կառուն
գարկեց զեն լէ տարավ:
ՀԺՀ ՎՈ, 90 ԱՀՂ

Լեզուս կըսե, սիրաս՝ ո՛չ:
ԼՄ 1880, 25 ԲԻՆ

Լեն փորիկ, բնկեր նեղ օրիկ:
ԱՀ ՎԻ, 85 ԲԻՆ

Լսողաց իմ, տեսողաց չիմ:
ՀԱ 279 ԱՀՆ

Լվի մը համար յորդանը (վերմակ) վառեց:
ԺԵԱ 195 ՏՐԿ

Լուն դավա (ուղտ) կը շինե:
ՆՆ 199 ՇԲԿ

Լուն ծոտե, խաբար կուտա:
ՆՆ 199 ՇԲԿ

Լուսն էլած վախտը էշը կորցրիր:
ՓՇԱ 107 ՇԲԿ ԱՀ ՎՈ—ՎՈՈ, 462 ԱՀՂ/ԺԱԲ 118
ԱԽԳ

Լսարվանք դամուրչիմ (դարբին) սիրեցինք,
օխտը տարի մուր շուեցինք:
ՓՇԱ 107 ՇԲԿ/ԼՄ 1880, 27 ԲԻՆ

Լսալիչեն մաշավ, խավը վերացավ:
ԺԵԱ 212 ՎԿԿ

Լսալիչեն վեր կալ, խսիրը փռա:
ԱՇ 33 ԱՀՂ/ՓՇԱ 107 ՇԲԿ

Լսալի վրեն շուն կը հաշա, մեր վրեն կա-
տու:
ՓՇԱ 107 ՇԲԿ ԱՀ ՎԻ, 98 ԲԻՆ/ԱԲ Ո, 14 ԱԿԼ/ԹՄԿ
90 ԹՓԼ

Լսող շատ գիտեմ, համա ձեն չունեմ:
ԺԵԱ 235 ԼԱ

Լսողը եղանք, խաղող ալ չկերանք:
ԼՄ 1880, 26 ԲԻՆ

Լսայանամ՝ շալն ի վերես, տանկնամ՝ շալն ի
վերես:
ՎԱ 1, 128 ՎՆ

Լսաշամանը իմն է, խաշն ուրիշինը:
ԹՄԿ 116 ԹՓԼ

Լսաշին տերը գորավոր կանի:
ՊԺԲ 49 ԱՀՂ/ԺԱԲ 84 ԱԽԳ ԷԱ 19 ԿԲՆ/ՓՇԱ 107
ՇԲԿ ԱՀ ՎԻ, 114 ԲԲԼ/ԹՄԿ 113 ԹՓԼ/ԱՇ 35 ՆԲԶ/Բ
1899, 378 ՊԼՂ/ԱԱ 117 ԽՈՂ/ՎԱ 1, 128 ՎՆ/ԼՄ
1885, 450 ՎԿԼ/ՀԱՎ 1891, 116 ՏՐԱ/ՀԱ 207
ԱՀՆ ԱՀ ՎԻ, 98 ԲԻՆ

Լսաշն եկավ, դե խափանավ:
ԱՀ ՎԻ, 86 ԲԻՆ

Լսաշ չի հանեցիր, չի հանեցիր, մեմը հա-
նեցիր, ան ալ աշքող հանեցիր:
ԱՆ 69 ՆԲԶ

Լսախից իջա խամ, խամ էլ չը ծածկա զծամ:
ԱՀ ՎՈ—ՎՈՈ, 467 ԱՀՂ

Լսելը օր բաժնեցին, գացեր էր մարագ:
ԺԵԱ 177 ԲԻՆ

Լսելը քանջարան (պղնձե աման) է,
միտքը՝ փանջարան:
ԳԺ 108 ԱԼԺ/ԱՀԱ 7 ՊԼՄ

Լսենք կուշտ, խելոքե կարոտ:
ՀԱ 236 ԱՀՆ/ԱՇ 67 ՆԲԶ/Բ, 1899, 425 ԿՆ

Լսենք քսավ, խելոքե հավատաց:
ԱՇԳ 73 ԱԲԲ/Բ 1899, 470 ԿՆ/ԱՀԱ 7 ՊԼՂ/Բ 1900,
579 ԿՄ/ՀԱՎ 1890, 163 ՏՐԱ/Բ 1898, 745 ԶԲ/ՆԶԳ
104 ԵՎԿ/ՈՒԶ 139 ԶԲ ԼՄ 1880, 26 ԲԻՆ/ՓՇԱ 107
ՇԲԿ/Բ 1899, 650 ԽՆ

ԽԼԵ ԼՂԶԻԿԸ ԷՐԻԿ ԳՖԱԳ, ԽԱՄԸ ԳՈՐԾՐ ԲԵՐԱ
(ՖԻԿԼԵԿԵ) ԳՖԱԳ:

ՀԱՎ. 1891, 300 ՏՐԿ

ԽԼԵ ԶՓՈՐ ԷՓԻԼ ԶԼԵ ԳԽԱՎ, ՂԵՐԻՆ ՖԱՐԱՍԱՆ-
ՔԻՆ ԽԱՎԺԱՐԱՐ:

ԳՍ. 18 ՎԿԿ

ԽԵՐԸՆ ԶԻՆԵԳ ՎՐՆԻՐԵՆ, ԱԵԽԵՐԸՆ ԲԱԶԵԳ ԲՈՂՆ
Ի ՎՐԵՆ:

ԼՄ. 1870, 25 ԲԸՆ

ԽԻԱՐԸ ԲՈՔԻԳՆ Ա ԾՈՒՐ:

ԺԵԱ. 222 ՎԿԿ/ԱԾ 33 ԱԶՄ/ԿԾ 3 ՂԵՐ/ՓԾԱ. 107
ՇԵԿ/ԱԶ 1X, 185 ՊԼԱ

ԽԻԼԻՆ ԷԼԱՎ, ԱԶՐՆ ԲԻՍԱԿԱՎ:

ԷԱ. 10 ԱԼԶ/ԱԶ V1, 86 ԲԸՆ Մ. 1885, 45 ՂԼԲ

ԽՆԾՈՐԿԵԳԻ ԿԱՂԸ ՀՆՂԸՍՏԱՆ Է ԲԱՍԵԼ:

ԱԶ. 17 ԶԿԿ

ԽՆԾՈՐԿԵԳՈՆ ԱՐ ԻՐԵՖ ԱՂԱ Է ՈՆԵՆՈՒՄ, ԻՐԵ-
ՔԻՆԶԻՆԻ (ԵՐՐՈՐԴԻ) ԱԶԿԵՐԸ ԲԱՆՈՒՄ ԵՆ
(ՈՐԱԶՈՂՂԱՆՈՆԱ):

ԱԶ. 17 ԶԿԿ

ԽՈԳԻՆ ԻՆԶԵՐԱՆ ԱԿԱԽԻՎ ԱՆԵԱ, ՎԵՐԶԸ ՂԱ-
ՆԱԿՆ Ա ՆՐԱ ԶԱՆԸ:

ՄՀ. 22 ԼԱ

ԽՈՐԱՐԱՆ (ԽՈՍԱԿԵՆՈՐՅՈՆԸ) ԽՈԶ,
ԱՌՐԱԿԱԿԸ ԱՌԶ (ՂԱՏԱՐԿ):

Բ. 1899, 554 ԲԿ

ԽՐԱՏ-ԽՐԱՏ ՎԵՐ ԽՓԱՆ:

Բ. 1898, 377 ԴՐԲ

ԽՐԱՎԱ-ԽՐՐԱՎ ՕՐՆ Ը ՎԵՐ, ԵԱ ԿԵՐՐԱՄ
ԾՈՐՆ Ը ՎԵՐ:

ՊՀԿ 1937, 1654 ԷՎՐ

ԽՈՒՆԿ ՈՒ ՄՈՒ ԷԻ ԱՐԵՐԵՐԻՆ, ԾՈՒՐ ՈՒ ԾԱՄՈՆ
ԵՂԱ ԻՐԵՐԻՆ:

ԲԾԱ. 108 ՇԵԿ/ԱԾ 34 ԱԶՄ/ԱԶ VII—VIII, 479 ԱԼԶ

ԽՈՐԵԸ ԿԵՄՆ (ԽՐԾԻ ԿԱՎԸ) ԱՆՋԱԽ (ՖԱ-
ՎԻՎ) ԱԾԵՐ:

ԺԵԱ. 222 ՎԿԿ/ԱԾ 33 ԱԶՄ

ՄԱԾԿԱԾ ԲԵՐԵԼ ԵԱ, ԲԱԳ-ԲԱԳ ՄԱՐ:

ԱԶ. 4 ԼԱ

ՄԱԿԸ ՄԵԾ Է, ԿԱՐԿԱՄԱՆՐ ԱԳԱԽԻԿ:

ԱԶ. 5 ԵՐԿ

ՄԱՈՐ ԽՆԿԵԼ ԵՄ, ՈՐ ԲԱՐՆ ՈՒՄԵՄ:

ՆՆ 501 ՇԵԿ

ՄԱՍՆ ԷՆԿՈՐ ԿՈՒ ՄՆԵԿԻՄ, ՎԱՐ ԻՆԾ ԶՎԱՔ
ՄՆԵ:

ԹՄԿ 117 ԹՓԼ

ՄԱՏՈՒՐԸ ԽԱՂԻ ԿԱՐՈՒ ՆԷ:

ԹՄԿ 116 ԹՓԼ

ՄԻՐԱՆՆ ԻՆԶ ԱՐԱՎ, ԿՈՐԻԳՆ ԻՆԶ ԱՆԵ:

ՆՆ 561 ՇԵԿ

ՄՈՐԾՈՐԱԿԱ ԲՈՐԵՄ, ԱՆՂԸ ԿԸ ԲԵՐԵՄ:

ԱԾ 35 ԱԶՄ/ՓԾԱ. 108 ՇԵԿ/ԺԱԲ. 101 ԱԽԿ/Բ. 1899,
642 ԱՄԶ ԳԹ. 114 ԱԼԺ

ՄՈՒ ԵԳԱՆ «ԱՂ» ԱՐԻՆ:

ՇԿ 8 ՇՈՒՄ ՎՍ 11, 145 ՎՆ

ՄՈՒՐ՝ ԾՈՎ, ՇՈՒԶԱՆ ԽԱՐՈՒՆ՝ ԱԿԱՂՆԻԱ:

ՎՍ 1, 129 ՎՆ

ՄՈՒՐ ԾՈՎ, ԱԿԱՂ ԲՈՎ:

ՎՍ 1, 129 ՎՆ

ՄՈՒ ԾՈՒՆ ԲԱՐԵ ԽՈՒ, ԱՄՈՎԱԾ ԻՆՈՐ
ԱՄԱԿԵՐՄ՝ ԽՈՒ:

ՎՍ 1, 129 ՎՆ

ՄՈՒՐ ԶՈՒՄԱԿ (ԳԼԽԱԶՈՐ), ԲԱՂՂԻՆ ԱՐՎ-
ՄԱԿ:

ՇԿ 8 ՇՈՒՄ

ԿԱ ԱԶԽԱՐԻՔԻ, ԶԿԱ ԱՆԱԿԱՄԱԽ. ԿԱ ԱՆԱ-
ԱԿԱՄԱԽ, ԶԿԱ ԱԶԽԱՐԻՔ:

ԺԵԱ. 212 ՎԿԿ/ԼՄ. 1880, 31 ԲԸՆ/ՀԺՀ VII, 110 ՎՆ

ԿԱԿԵՆ ԻՆԶ ԽԵՐ ԱՆԵԱ, ՈՐ ԿԱԼԱՄԱԿԵՆ ԻՆԶ
ԽԵՐ ԱՆԵՆԻՄ:

ԷԱ. 7 ԱԼԶ ՍԵ 4 ՄԿ ՓԾԱ. 109 ՇԵԿ/ՎՍ 11, 143
ՎՆ/ՇԿ 7 ՇՈՒՄ

ԿԱԿԻ ԿՈՒՐ, ԱԿԱՂ ՈՒ ԱՄԱԽԻՆ ԽԱՐԱՆԻՔԸ:

ԱԾ 37 ԱԶՄ/ՓԾԱ. 109 ՇԵԿ/ԺԱԲ. 103 ԱԽԿ/Բ. 1898,
315 ԲԿ

ԿԱՄԱԳ ՔԵԼԻՄ, ԿՐԱԻՆ՝ ԿԱՆԿԱՈ (ՐՈՒՆՈՆ).
ԶՈՒԶՈՒՄ ՔԵԼԻՄ, ԿՐԱԻՆ՝ ԶԻՐԱՈ (ՂԻՎԱ-
ՆԱՐ):

ԺԵԱ. 169 ԱԼԶ/ՀԱ. 208 ԱԿՆ

ԿԱԳԻՆԸ (ԿԱՄ՝ ԽՈՎԸ) ԲԱՐԻՆ ՂԻԱՎ:

ՆՆ 503 ՇԵԿ ԿԾ 3 ՂԵՐ/ԺԵԱ. 201 ՏՐԿ

ԿԱՄԵՆԱՎ ԿԵԱ ԸՆԵԼ Է:

ԱԶԱ 8 ՊԼԱ

ԿԱՆԿԱՌԻՆ ԸՍԻՆ՝ ՔՈՒ ԲՈՒՆԸ ՈՐ Է. ԸՍԱՎ՝
ՔԱՄԻՆ ԳԻՆԱ:

Բ. 1899, 806 ՀԿՐ

ԿԱՄՈՒՐՆ ԽԱԻՆ՝ ԲԵՐԴ Ա ՎԱՎ, ՐԵ ՄԵՐԿ.
ԱՌԵԳ՝ ԷՐԿՈՒՆԵ ԷԼ ԲԱՈՕ, ԲԱՈՕ (ՈՒԱՅՆ,
ՈՒԱՅՆ):

ԺԵԱ. 222 ՎԿԿ/ՓԾԱ. 109 ՇԵԿ ՎՍ 11, 143 ՎՆ/ԶԲ
60 ԶԿՄ ՀԱՎ. 1891, 301 ՏՐԿ

Կառվին քիթը հոտ է առեր:

ԱՇԳ 73 ԱՐԲ

Կատուն քացախ է խմեր:

ԱՇԳ 74 ԱՐԲ

Կարգը վերացավ, հարգն էլ վերացավ:

ԱՇ 38 ԱՂա

Կարպետին փող չի տվել, մեջադուռն ա
հատում:

ՀՃՀ V11, 82 Աստ

Կերթամ սաղին՝ էղավ լավ, շեղավ՝ քոռն
հազը է:

ՀՃՀ V11, 90 Այլ/ՎՍ 11, 143 Վն/ԱՀ V1, 100 Բլն/ԱՆ
84 Նխշ

Կերեր է խարխուն, հեծեր ա գէշ:

ԺԵԱ 212 Վզդ

Կերեր ա հալվեն, հեծել ա էջը:

ԺԵԱ 212 Վզդ

Կլայեկե (ա ն ա գ է) մատնիք ոսկու տեղ
կառնի:

ԺԵԱ 256 Շախ

Կնքելու տերն եմ, խոմ սպրեցնելու էլ տերը
չեմ:

ՓՇԱ 110 ՇԲԿ/ԺԵԱ 174 Խաս

Կը մատի մուրը, կը համրե ուրը:

ԵՀԳ 106 Եփդ

Կորեկ հեղավ դեպի սուս, միջեն գիգեր չըխ-
պըրտուն:

ԺԵԱ 160 Այլ

Կորկուաիդ միս գալի, ինձի ումուտ մի տնի
(հ ու յ ա դ ն ե լ):

ՓՇԱ 110 ՇԲԿ

Կտարավ ծուռ, կպավ շիտակ:

ԺԵԱ 212 Վզդ/Բ 1899, 652 Խն/Մ 1885, 450 ՂլԲ

Կտարավ կաղ, կպավ սաղ:

ԱՀ VII—VIII, 469 Այլ/ԼՄ 1880, 30 Բլն/ՀՏՎ 14
ՇԲԿ

Կոնատակներդ ձմերուկ են տվել:

ԱՇ 37 Այլ/ԺԵԱ 235 Լա/ԿՇ 3 ՂԲԲ

Կտանիկցուն, մուրթառ (հ ա վ ա տ ու ռ ա գ)
խ կասին:

ԱՆ 32 Նխշ

Կտուրը քանդել ա, որ ձին բերելու դարս
չը քաշի:

ԺԵԱ 222 Վզդ/ԱՇ 36 Այլ

Կրակը ձգիս մուխը շելիլ:

ԱՆ 74 Նխշ

Կրունկը խերից, գլուխն ուռավ:

Բ 1898, 377 ԴԲԲ/Մ 1885, 450 ՂլԲ

Կրունկ կը խեթե, պուճուճակ (ծ ո ծ ը ա կ)
կուռի:

ԺԵԱ 178 Բլն

Կուզ սորվավ քուզ:

ԱՀ 11

Կուծը կծին խփիս՝ յա մեկը կու կոտրվի,
յա մեկելը:

ԲՄԿ 120 ԲՖԼ

Կուծն ու կուլեն մեր գլխին ա կոտրվում:

ԱՇ 36 Այլ ԳԱ 64 Վզդ/ԿՇ 3 ՂԲԲ/ԺԵԱ 235 Լա

Կույր մարդուն աչքին սըխարհը մուր կերեա:

ՀԱՎ 1892, 382 ՏԲպ

Կույրը նրպոտին, նրպոտը կուրին:

ԱՆ 8 Նխշ

Կույը (ք ո շ ու ն) կույ էլնի, քոզ գինը խա-
զարը մեկ էլնի:

ՎՍ 11, 144 Վն

Կուշտ ուտելը Զատիկ իրիկունն է:

ԱՀ 11 Այլ

Կուտը կուտին գրտավ, անկուտը՝ անկուտին:

ԱՆ 29 Նխշ

Հագան խասերը, կերան պասերը՝ գարտակ
մեաց ժամի քասերը:

ԺԵԱ 230 Կրպ

Հագարից մի օր Զատիկ, էն էլ Նավակատիկ:

ԴԱ 62 Վզդ/ԺԵԱ 228 Վզդ/ԲՄԿ 160 ԲՖԼ/ՓՇԱ
ԲԱ 25 ՂԲԵ/ՊՃԲ 48 Այլ

Հագար անգամ քուք ու մուր, մեկ անգամ
օրինակ տուր:

ԱԺԲ 88 Բնք

Հաղին (ա ր դ ա ր) հնդ, նհաղին (ա ն ա ր-
դ ա ր) դաղ:

ՎՍ 11, 144 Վն

Համ աչ ա կտրում (ք ու բ ը), համ՝ ձախ:

124 ՇԲԿ/ԲԱ 39 ՂԲԲ/ԱՆ 16 Նխշ

Համ Անու կորկուտեն, համ տանու ձավարեն:

ԺԵԱ 239 Կլվ/ՓՇԱ 111 ՇԲԿ

Համ հոտու ժամեն ընկանք, համ՝ Շինու-
հայրու:

ՄՀԲ 1899, 119 ՍԽ 20 Չզդ/ՓՇԱ 111 ՇԲԿ

Համ էլա Սորփա տանձից, համ՝ Ելաքա
Խնձորից:

Ա՛ 1895, 123 Վն/ՎՍ 1, 131 Վն

Համ սագի (հ ա ր մ ա ր), համ սարփի (օ գ-
տ ա վ ե տ):

ԹՄԿ 127 ԹՖ,

Համ տուն ի, համ տանիս, համ քյապանակ
(հ ո վ վ ա կ ա ն վ ե ր ա ր կ ու), համ քաղիս:
ԺԵԱ 185 Վն

Հայ-հայր գնացել ա, վայ-վայր մնացել:

ԳԱ 11 Վղպ/ՓՇԱ 111 Շրկ/Ան 82 Նխ/ԹՄԿ 126
ԹՖ/ՀԱՎ 1891, 116 Տրպ/ԱԲ 11, 14 Ագ

Հանաքի կեօր կոիվ ա:

ԺԵԱ 222 Վղպ/ԱՇ 41 Ան

Հանաքը շանաք կը դառնա:

ՓՇԱ 111 Շրկ/ԺԵԱ 222 Վղպ/ՊԺԲ 51 Ան/ՎՍ 11,
144 Վն

Հանաքը դանակ կդառնա:

ԳԱ 16 Վղպ/ՄԲ 24 Շրկ/Ան 112 Խոջ

Առաջ հանաք, եդով դանակ:

ԱՇ 2 Ան

Հանաքը դակնակ կը դառնա:

ԲԱ 25/ՎՄ 1880, 34 Բն/Ան XX, 108 Ան

Հանց տոն չըմ շինալ, վեր քանդվելուց վայ
կանչիմ:

ՀԱՎ 1890, 391 ՂԲԲ

Հասած ծիրան—բաց բերան:

ԱՂ 16 Լ

Հասան քաշալ, քաշալ Հասան:

ՎՄ 1880, 33 Բն

Հասուն գինա ուր էշ հոստ կը կաղա:

Ան VII—VIII, 470 Ան

Հավը կը համբրեն, կուտը կը բցեն:

ԱՇ 39 Ան

Հավերուն ջուր պետք ա, նտերու գլուխ
կցավի:

Ան XIII, 86 Ան

Հավերուն քշե-քշե, բուրովներուն նու-նու-
նու:

ԺԵԱ 196 Տրպ

Հավին դիմացը կորեկ կը ցանն:

Ան 38 Նխ

Հարդի մեջ խիլ կը խառնա:

ՀՊ 1895, 1235 ՂԲԲ

Հարի Հարոն Էկավ հավար, հավ կերտվ
գծավար:

Ան VI, 86 Բն

Հարիր հակ բամբակ կա, հարիր ու մեկ ծակ
կա:

ՓՇԱ 111 Շրկ

Հարսը տերը համավոր կենե, սուրբը տերը
գորավոր կենե:

ԺԱԲ 113 Ախյ/Ան 13 Պն

Հարսը հաց թխեց, տանտիկինը պարծեցավ:

Ան XI, 114 Բն

Հարսը իշուն է նստել, քավորի դոնից չի
անցկենում:

ՓՇԱ 111 Շրկ

Հարսնետունը չիտե, աման կը կրե:

ՓՇԱ 111 Շրկ/ԺԱԲ 104 Ախյ/ՀԱՎ 1887, 198 Խոջ

Հարսնետունը չի գիտե, շերեփն առեր կը
վազե:

Բ 1899, 772 ՄԼԲ

Հրմեն փետ շերեփ շրմի, հրմեն սար՝ Մասիս:

ԺԵԱ 266 Շախ

Հին զվալին բազա տանգ (օղ ա կ):

ԺԵԱ 223 Վղպ/ԺԵԱ 208 Բն

Հոգ գաղեկ լե կը սքրա (տեղավորել),
գգեշ լե:

Ան XX, 108 Ան

Հորքը կապեր են խաշերկրթին, մրհանան
դրել են սատանին:

ԺԱԲ 114 Ախյ

Հունանը Հովեին է խնամի, Սրբեն էլ՝ Հարեին:

ՄԲ 32 Շրկ

Ձգանը հարցրին՝ ծովեմեն ի՞նչ խաբար ունիս.
ասավ՝ խաբար շատ ունիմ, աման բերանս
ջրով լիքն է:

ԹՄԿ 128 ԹՖ/ԱՇ 44, Ան/ԳԱ 17 Վղպ/ՀՏՎ 17
Շրկ/Ան 61 Նխ

Շատ խաղ գիտեմ, ամամ ձայն չունիմ քի
կանչիմ:

ԵՂ 110 Եղ Բ 1898, 445 ԴԲԷ/ՀՊ 1895, 1235
ՂԲԲ ԺԱԲ 87 Ախյ/ՄԲ 18 Շրկ/ԹՄԿ 114 ԹՖ/ԺԵԱ
195 Տրպ/Ան 1X, 184 Պն/Ան 112 Խոջ/ԾԿ 12
Շախ/ԺԵԱ 179 Բն/ԺԵԱ 292 ՀԲ/ԱՂ 3 Ման

Ման չունիմ քի խաղ կանչեմ:

Ան IX, 185 Պն

Ձեթը նրագին հասավ:

ԳԱ 8 Վղպ/ԱՇ 44 Ան

Ձեռաց հանգուրծ բնկավ ախտը:

ԺԵԱ 178 Բն/Ան, 1894, 283 Ան

Ձեռն ցավա լավ ա, բանց բերանս:

ԴԱ 61 Վրպ

Ձին որ ջրի միջին ա, շվշվացնիլդ գուր ա:

ԱՇ 44 Աշա՝ ԲՇԱ 113 Շրկ՝ ԺԵԱ 235 Լա

Ձիուց վեր էկավ, իշի վրեն նստավ:

ՓՇԱ 113 Շրկ՝ ԲՇԱ 128 ԲՇԱ՝ ՎՍ 11, 145 Վն ԵԱ
111 Խոջ ՀԱՎ 1891, 301 Տրպ

Ձիուց վեր էկողը, իշին կը նստի:

ԴԱ 59 Վրպ

Իջնիւմ ձիւն, հեծնիւմ դէշ:

ԼՄ 1880, 23 Բն

Ձմերուկ կտրելով սիրտ չի հովանա:

ԺԵԱ 206 Տկ

Ձուկը ձգանը ասավ՝ դենը պառկի:—Վուրբե-
նը պառկիմ, էրկուս էլ մե քալումն (տա-
պա կ) ինք տաքակում:

ԲՇԱ 128 ԲՇԱ

Ձուկը ձկանը ասավ՝ դենը պառկի:—Դիտը
... դնամ, էրկուսը էլ մի թոռուսն ենք:

ԼՄ 1859, 414 Լա

Ղազին (կրոնավոր - դատավոր) էլավ,
մյուֆտիին (կրոնապետ - դատավոր)
տեղ շատ էլավ:

ԼՄ 1880, 37 Բն

Ղարբին (չորի) հարցրան՝ հերդ ով ա. ասավ՝
մերս ձին ա:

ՀժՀ V11, 83 Աստ ԼՄ 1880, 51 Բն՝ ԺԵԱ 197
Տրպ ՀԱ 212 Ակն

✓ Ղաշավին (քերիչ) առած գոմը մտան, բո-
րոտ ձիանը վեր-վեր ընկան:

ԺԱԲ 98 Ակն

Ղումաշը (ընտիր կերպաս) դարտ էր
անում, րե՛ ինձ ով պոտի մաշի:

ԱՇ 45 Աշա

Ղուշերան (բռնուն) տեղ քոշերն են շոռ
կյամ (պատվում):

ՀժՀ V11, 105 Ղրբ

Ղոշ հավկիքը էրեսն կերելա:

ԺԱԲ 108 Ակն

Ճամբան ուր, ճամբորդն ուր:

ԼՄ 1880, 32 Բն

Ճաշ տեսավ, քամանչեն մոռցավ:

ԱՀ V1, 91 Բն

Ճեռ (մեծ) եզը ախոռն են մոռցե:

ՎՍ 1, 131 Վն

Մագավորի մագն ա քափե, անմագի մագն
ա էկե:

ԺԵԱ 213 Վրպ

Մագն շրվալին՝ ապրմե կանր (օղակ):

ԴԲ 114 Սլմ/ԵԱ 99 Խոջ

Մախարը մաշի՝ ասեղի շափ կը մնա, ասեղը
որ մաշի՝ ինչ պիտի մնա:

ԺԵԱ 202 Տրպ

Մախար եմ ու յախատ (օձիկ) եմ:

ԴԱ 66 Վրպ՝ ԲՇԱ 114 Շրկ՝ ԺԱԲ 115 Ախց՝ ԼՄ
1880, 37 Բն՝ Բ 1898, 316 Բ

Մանլի (քաղ) ոսկոռը, մանլի շանը կը հասնի:

ՓՇԱ 114 Շրկ

Մանեմ, մանեմ—աչկդ հանեմ:

ԱՀ IX, 187 Պր

Մանին (քանը) էս դունիումն (աշխարհ)
ա, էն դունիումը չի:

ԺԵԱ 224 Վրպ

Մասխարեն (ծաղր) մարր չի սրպանի:

ԲՇԱ 138 ԲՇԱ

✓ Մարդը հողեղեն է, երկնքեն չե:

ԺԱԲ 79 Ախց

Մարդ մարդի երեսին մտիկ կը տա, աստո՞՛
սրտին:

ԱՇ 49 Աշա/ԲՇԱ 135 ԲՇԱ/ԱՀ 20 Նխջ

Մարդ մարդու քահանա, մարդ մարդու սա-
տանա:

Բ 1898, 133 Կրն/ԺԱԲ 80 Ախց ՓՇԱ 115 Շրկ ԱՀ
14 Նխջ ԲԱ 29 Ղրբ ԱՀ IX, 187 Պր ՀԱՎ 1890,
103 Տրպ Բ 1898, 316 Բղ/ԵՎ 108 Եվդ ՀՊ 1895,
1235 ՎՍ ՎՍ 1, 131 Վն Բ 1900, 186 Մր2 Բ
1899, 652 Խն ԱՀ V1, 92 Բն ՇԿ 8 Շոթ

Մարդ մարդու հրեշտակ, մարդ մարդու
ոստանա:

ԵԱ 111 Խոջ/ՈԻՁ 140 Ձր

Մարդու մալ (ուրեցվածք) որ կորավ, հո-
գին էլ կը կորի:

ԱՀ V1, 93 Բն

✓ Մարդուն մեղքը գետնեն վեր գուգա:

ԺԱԲ 79 Ախց

Մարդուն մեկը գնաց, քաղավորու սարեն
(ապարանք) տեսավ, էկավ ուր ալաշուդ
(քողտիկ) վառեց:

ՎՍ 11, 145 Վն

Մեզանից նեղը կա՝ սեղան դրե, աշքը գինու
հանքեն ա:

ԺԵԱ 239 Կրպ

Մեծ զեափ նամբեն մեծ կեղնի:

ԺԵԱ. 178 ԲՆ

Մեկ աշքի սիրուն մարդ հագար աշք կը սիրեն:

ԼՄ 1880, 38 ԲՆ

Մեկ մեկեղի բասն (ն ա ր ց ն ե լ) որ էնա՝ յան դուն ա, յան հերդիսը:

ԱՀ XII—VIII, 198 ԱԼԶ ԼՄ 1880, 41 ԲՆ

Մեկը չէ աղորեր, չէ աղորեր, աղորեր՝ մատը աշքն է խորեր:

ՀԱՎ 1899, 301 ՏՐԱ

Մեկը հյուսիս, մեկը Մասիս:

ԱՂ 3 ԵՐՎ

Մեկի աշքն ա սուր, մեկի մանգաղն ա կը—տուր:

ԺԵԱ. 295 ՎԳՊ/ՀՏՎ 20 ՇՐԿ ԼՄ 1880, 41 ԲՆ ՀԺՀ VII, 91 ԱԼԶ/ԺԵԱ. 174 ՍԱՍ

Մեկ կովեն, էրկու ծովեն:

ՎՍ 1, 132 ՎՆ/ԵԱ. 112 ԽԱՉ/ԳԽ 116 ՍԼԲ

Մինը կովերը, տասը ծովերը:

ԳԱ. 32 ՎԳՊ/Բ 1898, 302 ԽՆ/ԱՀ VI, 94 ԲՆ/ԱՀ VII—VIII, 173 ԱԼԶ

Մեկն ի կովեն, յովն ի ծովեն:

Բ 1898, 133 ԿԸՆ/Բ 1899, 554 ՔԳ/ՓՇԱ. 126 ՇՐԿ

Մեկ հավկիք կենիմ, հրմեն կը զարկիմ պատ:

ԺԵԱ. 170 ԱԼԶ

Մեկ հեղնի, բեզ հեղնի:

ՀՏՎ 19 ՇՐԿ

Մեկ կենիմ ու բեկ կենիմ:

ԱՀ VI, 93 ԲՆ

Մեկ եմ ու բեկ եմ:

ՁԲ 61 ՁԿԸ

Մեկ մեկին բսեց՝ մուրտքը կը բռնիմ, կը պատցում աշխարհ. մեկեղն բսեց՝ չէ՝ դու էլ իմ հետն ես:

ԱՀ VI, 93 ԲՆ

Մեկն ամբուռն ձեն շհանեց, մեկեղն բսեց՝ ընձեն կը վախենա:

ԱՀ VI, 93 ԲՆ

Մեկ փարեմով հագար դուռ կանցնի:

Բ 1898, 200 ԿԸՆ

Մեկը ու նիքանքս, հարս ու տալանքս:

ԵՀԳ 109 ԵՎԳ

Մերը մանուկն ուրացել է:

ՆՆ 514 ՇՐԿ

Մեր մեռելոցը, մեր հոգեւորը:

ԱՀ VII—VIII, 173 ԱԼԶ/ՆՆ 513 ՇՐԿ ԼՄ 1880, 39 ԲՆ

Մեր տունը փոս է, ինչ որ խելառ կա հոս է:

ԺԱԲ 113 ԱԼԳ/ՊՀԿ 1667 ՁԲԽ ՀԺՀ VII, 91 ԱԼԶ ԱԱՊ 1855, 132 ՊԼԱ/ՓՇԱ. 116 ՇՐԿ

Մեր կտուրը փոս, ուր խե կա հոս:

Բ 1900, 636 ԿԱՐ

Մա տեղը փոս, տմեն խեղ հոս:

ԱՆ 67 ՆԽՉ

Մին պատառ կար, մին պատառ էլ աստոծ տվավ:

ՀԺՀ VII, 105 ԳՐԲ

Մին ու հար, շորվի բանջար:

ԱՇ 51 ԱՀԱ

Միսն ոսկրին ձեն կուտա, երկինք-գետինը կը դողա:

ԷԱ. 14 ԱԼԶ

Միտքը երկար, մանգղիլը (հ ն ա ր ա վ ո ր ու ր յ ու ն) կարն:

ԱՇ 47 ԱՀԱ

Մկան աշքն ի դեխ կատուն, կատվին՝ դեխ միս:

ՎՍ II, 146 ՎՆ

Մկան ըսին՝ հրնշխ էյ դտար (չ ա փ) պզտիկ էս:—Կատվի անից:

ԺԵԱ. 174 ՍԱՍ

Մշեցին էլավ Մուշ զբնաց, աստված իրեն բանն աջողի:

ԺԱԲ 103 ԱԼԳ/ՎՍ 1, 132 ՎՆ

Մարի պաւիր, քորի հաց, հուպ տուր, կուր տուր Շոխունց հարս:

ԱՇ 47 ԱՀԱ

Մսին փող չի տվել, տուլմի-քուֆրի մենձն ա ուտում:

ՀԺՀ VII, 85 ԱՍԱ

Մուկը ծակը չէր կարքմ մտնել, ցախավին էլ պոչից կապեցին:

ԺԵԱ. 225 ՎԳՊ/ԱՇ 47 ԱՀԱ/ՓՇԱ. 117 ՇՐԿ/ԲԱ. 31 ԳՐԲ ԺԱԲ 117 ԱԼԳ/ԱՆ 57 ՆԽՉ/ԺԵԱ. 236 ԼԱ ԱՀԱ. 10 ՊԼԱ ԺԵԱ. 196 ՏՐԱ/Բ 1898, 445 ԴԼԲ/ԵՀԳ 110 ԵՎԳ/Բ 1899, 651 ԽՆ/ԺԵԱ. 219 ՀԳԿ/ԺԵԱ. 207 ԱՐՃ Բ 1898, 316 ՔԳ/ԱՀ VI, 93 ԲՆ

Մուկ չըր մտնը ծակի, շաղգամ էլ կախիցին պուչեն:

ՍՆ 3 ՄԿ/ՎՍ 1, 132 ՎՆ/ՇԿ 12 ՇՄԽ

Մուղսի րմեն, նստի ծմեն (ծմակ), ինքն իր քմեն՝ կաթն գմեն:

ԱՀ VI, 92 ԲԼ՝

Մուր կա, մուրամանը չը կա:

ՀԺՀ VII, 91 ԱԼԶ/ԱՀԱ 11 ՊԼ/Բ 1899, 805 ՀԳ՝

Յըմ (իմ) շորեր խին ի, յըմ տան քունջ ու պունախ լեն ի:

ԱԶ 7 Շտխ

Նան սոխ է կերի, նան սոխի հոա կիգա քրմեն:

Բ 1900, 263 ՀԳՐ/Բ 1899, 650 Խ՝

Նան (ոչ) ինոր մեղր պիտեր, նան ինոր դը՛գ:

ՎՍ 11, 146 ՎՆ/ԱԶ 14 ԲԲԲ

Նան վեր գղին կը դադրի, նան վեր շերփին:

ԺԵԱ 190 Վ՝

Նախրի միջին սանամոր էշը հեծար:

ԺԵԱ 214 ՎԳՊ/ԺԵԱ 168 ԱԼԶ

Գնացիր նախրի աղաքը (առջև), քու էշը նի էլար (հեծնել):

ԺԵԱ 242 ՕԶԿ

Նախրի միջին իշի հակաաղ պագիր:

ԺԵԱ 214 ՎԳՊ/ՓՇԱ 118 ՇԲԿ

Նախիրը մասը՝ պող (դորշ) իշուն ճա- կատը պագիր:

ԺԱԲ 108 ԱԽԳ

Դնացիր հարթերը՝ սե իշուն ճակատը պագիր:

ԺԵԱ 208 ԲԿ

Հավքերու մեջ քոռ անծղուն ա հավեն:

ԺԵԱ 170 ԱԼԶ ԺԵԱ 182 ՄԶ/ԺԵԱ 207 ԱԲԸ

Մեջ ծագկերաց խոնդաթ (անպետք խոտ), մեջ խաղքերաց զառառին էս խաղին:

ԺԵԱ 189 ՎՆ Մ 1885, 451 ՂԼԹ

Նանան մանի, րորքը տանի:

ԱԶ 14 ՂԲԿ

Ներսը եղ չը կա, դուրսն էլ՝ տեղ:

ՄԹ 33 ՇԲԿ

Նոր օրենք հին գեղին, որն ա հրնկն էս օրին:

ԺԵԱ 171 ԱԼԶ

Նատողն ինչ գիտա, գնացողն ուր հասավ:

ԽԱ 417 ԽԾԶ

Նուշ հիշելիք ա, կշաանելիք չէ:

ԱՀ VII—VIII, 475 ԱԼԶ

Շամից իջա խամ, խամը շծածկեց ծամ:

ՎՍ 11, 147 Վ՝

Շանը բան դրին, շունն ալ պոչին էղիր:

ԵԱ 103 ԽԾԶ

Շանը կոտոշ շրուսնա, կըսե՝ հերվան լակոտն եմ:

Բ 1898, 445 ԴԲԲ

Շան ոտ, Մշու դաշա:

ԺԵԱ 190 Վ՝

Շատ աշխատեց, շախտին տվեց (ցրտահաբել):

ԱՇ 53 ԱԶԽ

Շատը գնաց, քիշը մնաց:

ԱՆ 65 ՆԽԶ/ԵԱ 118 ԽԾԶ

Շատ եմ տեսն, քիշ եմ կերե:

ԱԶ 3 ՍԽՆ

Շարմղունը (բարակալյուր) ես կերա, բեփը քեզի մնաց:

ԱՆ 52 ՆԽԶ

Շափ-շափ կուտեն, շաքրով կաշեն:

ԱԶ 17 ԱԽԳ

Շեմը շլորի, ով գա կը գորի:

ԺԵԱ 214 ՎԳՊ/ՍԵ 5 ՄԿ/ԱՇ 47 ԱԶԽ

Շեն տուն, ավեր քաղաք:

ՎԱ 36 ՎԳՊ

Շերամն ինկն շան բերան:

ՎՍ 11, 147 Վ՝

Շոռ տու, շոռ տու, եկ Շոշու:

ՀԺՀ VII, 106 ԴԲԲ

Շորե մարդ կրակն շապիկ:

ԺԱԲ 111 ԱԽԳ

Շուն, շո՛ւն՝ էկուր գիս խամ:

ԱՀԱ 12 ՊԼ/ՀԱԿ 1892, 24 ՏԲԿ

Շունը գնում ա, շախկեն (մսի մեծ կտոր) բերնին:

ՀԺՀ VII, 85 ՍԽԽ/ԱՇ 52 ԱԶԽ

Շունին պառկած տեղը եղուտ օսկոռ կը փրճա- ոն:

ԱՆ 81 ՆԽԶ

Շունը կը հաջե, քամին կը փրչե:

ԱՆ 7 ՆԽԶ/ԹՄԿ 144 ԹՓԼ/ԱՀԱ 12 ՊԼ՝

Շուն կը բորկե (բողնել): զքար քալող, զքար կը խածն:

ԺԵԱ 179 ԲԼՆ

Շունը կապին խացին տաշտեն:

ԺԵԱ 232 ՀԹ/ՆՆ 518 ՇԲԿ

Շունը հիշե, փատը քաշե:

ԵՂԻ 111 Եղի ԳՅԻ 1666 ՉժԻ

Շան հարսնըքին հարսնադրեր կը հարցուն:

ԱՀ XVII, 50 ԱԴ

Շունը շանից, երկուսը մի տանից:

ԳԱ 19 ՎԳԳ ԳԺԲ 55 ԱՀԳ ԳԺԱ 118 ՇԲԿ/ԱՀ V1, 96 ԲԻԿ/ՎԱ
1, 134 ՎԿՀԱ 256 ԱԿԿ/ԹՄԿ 159 ԹՓԼ ԷԱ 1,
1899, 642 ԽԳՀ ԶԲ 62 ՉՅԺ

Շունը ԼԿ չանից, երկուս մի տանից:

ԺԵԱ 214 ՎԳԳ ԱՀ V1, 82 ԲԻԿ/ԱՀ V11--V111, 162
ԱՀԴ/ԳԿ 135 ՎԿ

Շունը շան հաշիով հաշե կու:

ՀԱՎ 1891, 116 ՏԲԳ

Շունը շան, փուկը կաշուցեն (կաշվից):

ԵԱ 101 ԽԳՀ

Շունը շանն ետևն ինկավ, եղատ հացը

կատվին մնաց:

ՀԱՎ 1891, 300 ՏԲԳ

Շունն ալ գեր կրլի, բմա՜ միսը չուտվիր:

ԱՀԳ 74 ԱԲԲ

Շունն հաշեր, արտը կանաչեր:

ԳՅԻ 1667 ՉժԻ

Շո՛ւնն ինչ, բո՛ւնն ինչ:

ԺԵԱ 226 ՎԳԳ

Շո՛ւնը հո՛ր (ս. Բ.), աո՛ւնը հո՛ր:

ՀԺՀ V11, 106 ԳԲԲ/ԱԲ 11, 15 ԱԳԼ

Շունը ինչ գիդի՜ շանն ինչ ա:

ԱՀ XI, 115 ԲԲՀ

Ո՛չ դու արի, ո՛չ նա բարի, Էրկուսդ էլ մի արտի գարի:

ԺԵԱ 226 ՎԳԳ/ԱՀ 62 ԱՀԳ ՀՏԿ 26 ՇԲԿ/ԱՀ V1,
96 ԲԻԿ

Ո՛նչ մաղի տակին ալուր կա, ո՛նչ վրեն քեփ:

ՀԺՀ V11, 86 ԱԿԿ

Ո՛չ առ ու փախի, ո՛չ նստե ու լաց:

ԺԱԲ 96 ԱԲԳ/Բ 1868, 604 ՄՓԳ/ԵՀԳ 410 ԵԿԳ ԳԺԱ
119 ՇԻԿ

Ո՛չ գիր ու լից, ո՛չ առ ու փախիր:

ԼՄ 1880, 18 ԲԻԿ

Ո՛չ առողջ իմ քալելու, ո՛չ հիվանդ իմ պառ-կելու:

ԱՀ 24 ԵԲՀ

Ո՛չ էլոնց ա, ո՛չ Բելոնց:

ԱՀ 62 ԱՀԳ

Ո՛չ էժ ունենք, ո՛չ ուլ, սատանի անկաշը խուլ:

ԺԵԱ 215 ՎԳԳ ԳԺԱ 119 ՇԲԿ/ԱՀ V1, 96 ԲԻԿ/ՎԱ
1, 134 ՎԿՀԱ 256 ԱԿԿ/ԹՄԿ 159 ԹՓԼ ԷԱ 1,
ԱՀԴ Բ 1900, 219 ԿԿԲ/ՀԱՎ 1892, 383 ՏԲԳ

Ոչխարի սուրուն (հոտ) շուռ եկավ, կաղերը առաջ ընկան:

ԲԿ 1 ԲԲԳ

Ո՛չ Կանա պարեն կրլիմ, ո՛չ Շխնոցա հո-գունացեն:

ԺԱԲ 115 ԱԲԳ

Ո՛չ կը տամ կով, ո՛չ կը հագնեմ մով (մե-տաքա):

ԱՀ 62 ԱՀԳ

Ո՛չ ձեր տնեն իմ, ո՛չ ձեր գեղեն:

ԼՄ 1880, 47 ԲԻԿ

Ո՛չ տոն է, ո՛չ Զատիկ, խեն է հագել շալե շապիկ:

ԳԺԱ 119 ՇԲԿ/ՎԱ 1, 134 ՎԿՀԳ 1895, 1235
ԳԿԲ Բ 1898, 445 ԴԲԲ/ԼՄ 1880, 47 ԲԻԿ

Ո՛չ տուն ունեմ դուրը վրին, ո՛չ էլ բունդիր խուփը վրին:

ԱՀ 62 ԱՀԳ

Ո՛չ ուղտի վրա բեռ ունիմ, ո՛չ ինկնալու վախ ունիմ:

ԼՄ 1880, 49 ԲԻԿ

Ո՛չ քաղրի մրգումն ենք, ո՛չ գեղի բրբուռը:

ՀՏԿ 27 ՇԲԿ

Ով կը բողնի բամբակ ա, ես կը բողնեմ զանգակ ա:

ՀՄԿ 37 ՀԿԲ

Ով որ ունի լաչլախանի (պանդոկ)՝ կուտա, խմե, կանչե մանի (եքգի Եղանակ). ով որ չունի լաչլախանի՝ ո՛րտեղ նստի, բունը կու տանի:

ԵԱ 107 ԽԳՀ

Ուրմընիս շամուր (ցեխ) Էրեսս քուս:

ԺԱԲ 109 ԱԲԳ

Ո՛ր աչք, ո՛րոս համար կուլա:

ԼՄ 1885, 122 ԽԲԲ/Բ 1899, 652 ԽԿ

Որ հարցուց՝ ան սաղոց:

ԼՄ 1880, 47 ԲԻԿ ԱՀ V11--V111, 500 ԱԴ

Ո՛րք նախն կզարեն, ո՛րք՝ մըխին:

ԺԱԲ 112 ԱԲԳ

Որ ուես, իմ հալն էս:

ԱՀ V1, 96 ԲԻԿ

Որ սոխ չես կերե, սխտորաճատ խի՞ ա գալի:
ԺԵԱ 227 Վրդ/ԺԵԱ 234 Լա ԲԱ 18 ՂԲԲ

Որտեղ բարակի, ընտեղ կարվի:

ԱՇ 61 Աշտ/ՆՆ 520 ՇԲԿ/ԹՄԿ 156 ԹՖԼ չԱՎ 1930,
302 ՂԲԲ/Մ 1886, 45 ՏԲԿ

Չային (գե տ ի) քարով՝ չային դուշը (բ ր ո-
չ ու ի) գերկավ:

Բ 1900, 599 ԿՄ

Չարք բարուն հակառակ է:

ՆՆ 521 ՇԲԿ/ԹՄԿ 148 ԹՖԼ ԱՇ VI, 97 ԲԼՆ/ԷԱ 7
ԱԼԼ չԱՎ 1892, 184 ՏԲԿ

Չարոխք քղագեն պանքցավ, ալամ-աշխարք
(ո ղ չ ա շ խ ա ր ի ք) գարմացավ:

ԳԹ 112 ՍԼԺ

Չարոխով էկան, յամանով (չ ո լ ա ս) կը
րոնեն:

ՎՄ I, 134 ՎՆ

Չրկերք էլեր մեհքեմեն (դ ա տ ա ր ա ն) են գա-
ցեր, քելն ու տսեղը դեմն են էլեր:

ԲՇ 406 ԿԲԲ

Չր տեսա քողքն երեսին, կը տեսնեմ կուծն
ի քեհին:

ԱՇ VII—VIII, 501 ԱԼԼ

Չի իմանում ով ա մեռն, «վաճ-վաճիկեր» ա
կանչում:

ԺԵԱ 215 Վրդ/ԺԵԱ 171 ԱԼԼ

Չի իմանում ով է մեռել, պապի գլուխն է
լաց ըլում:

ՓՇԱ 121 ՇԲԿ/ԱՇ 32 ԱՇԿ

Չըն գինա թըն է մեռի, «Վաճ Վարդան»
կը կանչեն:

ԱՇ VI, 97 ԲԼՆ/ԿՇ 10-ՂԲԲ/ԲՎ 1 ԲԲԿ

Չիմն (գ ո լ ղ ձ) էլե, չարք փրկե:

ՎՄ II, 148 ՎՆ

Չորի հետ րացն էլ են վաղըմ:

ԱՇ 56 ԱՇԿ ՆՆ 495 ՇԲԿ/ԺԵԱ 187 ՎՆ

Թացն էլ չարեն հետ էրվում ա:

ԲԱ 18 ՂԲԲ/ԹՄԿ 148 ԹՖԼ/ԱՆ 44 ՆԽՂ/ԺԵԱ 179
ԲԲԲ

Չոլումը (դ ա շ ա ո լ մ) մեռնիլը տղամարդու-
բյուն է:

ԱԺԲ 90 ԲՆԲ

Չոքերդ կը բողաւ, գլխիդ կը տաւ:

ԺԵԱ 298 Վրդ/ԺԵԱ 100 ԱԼԼ/ԷԱ 4 ԱԼԼ

Չուր էլավ, գնաց քոյլուկը (ա ղ ք ա ի ո ճ):

ԺԵԱ 298 Վրդ

Չուտ էրբամ՝ չար սրհարի (ժ ա մ) կը հան-
դիպիմ, կամաց էրբամ՝ բարի սրհարք
կանցնի:

ԺԱԲ 92 ԱԲԿ

Չուտողի մալն ուտողին հալալ է:

ԵԱ 102 ԽԿՂ

Պարտքն էլեր է հագարք, կենը (դ ա ր ձ յ ա լ)
կերքա պագարք:

Բ 1898, 472 ԲԿ

Պեծ մի կրակով կուրե ծով վառա:

ԱՇ XVII, 33 ԱԼԼ

Պըտըրդ աղվես մեռած առյուծեն աղեկ է:

ԼՄ 1880, 51 ԲԼՆ/ԺԵԱ 198 ՏԲԿ/ԱՇ XII, 103 ԱԼԼ

Օլորտող (շ ր ջ ո ղ) աղվեսը պառկած առ-
լանեն շատ բան գինա:

ԺԵԱ 184 ՄԶ

Պստիկը քար քալեր ի խոր, քառսուն մոշ
ժողվեր են, չեն կարցե խանե:

ՎՄ I, 135 ՎՆ/ԼՄ 1880, 50 ԲԼՆ/ԺԵԱ 207 ԱԲԸ

Ջաղացիքը հս եմ գալի, դու ես ալրոտե:

ԺԵԱ 227 Վրդ/ԱՇ 57 ԱՇԿ

Ջաղացք ինչ մտքի է, չաղչպան ինչ մտքի:

ԺԵԱ 184 ՄԶ

Ջվալ շունի, տանձի կերքա:

ՓՇԱ 122 ՇԲԿ/ԺԱԲ 89 ԱԲԿ

Ջրի պես կերքա, ալգի պես կը մնա:

ՆՆ 524 ՇԲԿ/ԳԱ 9 Վրդ/ԹՄԿ 151 ԹՖԼ

Ջուրը չաղացը տարել ա, վրեն խաբար չը կա:

ԺԵԱ 227 Վրդ/ԱՇ 57 ԱՇԿ

Ջուրը չաղացի գլուխն առել ա:

ԺԵԱ 236 ԼԱ ԱՇ 57 ԱՇԿ

Ջուր կա, կարմուռն չը կա. կարմուռն կա,
ջուր չը կա:

ԹՄԿ 151 ԹՖԼ

—Ջուր, հորին կը խշաւ:—Տեղս քարոտ ա:

ԺԵԱ 171 ԱԼԼ/ԱՇ VI, 97 ԲԼՆ/ՉԿ 1895, 1235
ՂԼԹ/ՎԱ 43 Վրդ

Ջուր լցեր են ունդ՝ կը ձեծեն:

ՎՄ I, 136 ՎՆ/Բ 1899, 772 ՄԼԹ/ԺԵԱ 197 ՏԲԿ

Ռեհանը բողած, յոնջա (ա ո վ ո լ յ ո) ես ու-
տքմ:

ԱՇ 98 ԱՇԿ/ՓՇԱ 122 ՇԲԿ

Ռեհանը իշուն տվին հոտ աճեւու՝ կերավ:

ՓՇԱ 122 ՇԲԿ

Սամարելով գուրցին ընկեր ա ըլել:

ԱՇ 18

Սանդն էլ ա իրա ձեռին, վարսանգն (բաղ)

էլ:

ԱՇ 60 Աշտ/ՊԺԲ 56 Աշտ

Քարն էլ ա իրա ձեռին, պոպոքն էլ:

ԳԱ 29 Վղպ/ՓՇԱ 128 ՇԲԿ/ԹՄԿ 166 ԹՖԼ

Թուղթն էլ ա ձեռին, կալանն (գրիչ) էլ:

ՊԺԲ 48 Աշտ

Գիրն էլ ա ձեռին, գրին բալլիքն էլ:

ԱԱ 37 ԵՐՎ

Սատանեն կիրակմտին Հարություն կանն:

ՓՇԱ 122 ՇԲԿ/ԱՇ 59 Աշտ

Սատանան աղիկ օրեր (տոն օրեր) կը

պլտրալի:

ԷԱ 12 Ա12

Սատանեն էրկու տղա ունի՝ մինն Ալոն, մի-
նը Սլոն. նալլար Ալոյին էլ, Սլոյին էլ:

ՀՃՀ VII, 87 Աստ

Սատանեն ոչ մեռել ա, ոչ էլ մեռնելիք ունի:

ԱՇ 59 Աշտ/ԹՄԿ 154 ԹՖԼ/ԲԱ 37 ՂԲԲ

Սատանի նամփին կա, երկնքի նամփին չկա:

ԳԱ 20 Վղպ/ԹՄԿ 153 ԹՖԼ

Սատանան հարսնիք չերթար, ըմա փապուն-
ները (հոդաբափ) կը դրկեն:

ԵՀԳ 113 ԵՎԳ

Սատանի մայլեն (բաղ) քյանդրբազ (լարա-
խաղ) խաղալ:

ԱՂ 26 Ախյ

Սարերուն կաքավը մարմանդր (դաշտը)

հապս են արել (բանտարկել):

ՀԱ 203 ԱԿն

Սարը գնացինք՝ սոսուռը տարանք, դաշտը
գնացինք՝ քրթուռը կերանք:

ԱՇ 58 Աշտ

Սարին գլուխն ամշնալու, սարին տակը կա-
մըշնամ:

ԵԱ 121 Խոջ

Սարերու տեղակ ձորերն են ձեն տալի:

ԱՇ 61 Աշտ/ԹՄԿ 154 ԹՖԼ/ՓՇԱ 123 ՇԲԿ

Սարի քուրք, սարի կաքավ:

ԼՄ 1880, 52 ԲԼն

Սարսաղի ձեռից սարեկները սարը կը փախ-
չեն:

ԱՇ 59 Աշտ

Սելը գնաց փետի, բերեց՝ լավ, չբերեց՝ ինքը
տեղովը փետ է:

ՓՇԱ 123 ՇԲԿ

Սելը գոռալու տեղ, սելվորն ա գոռում:

ԺԵԱ 228 Վղպ/ՓՇԱ 123 ՇԲԿ/ԱՀ VII—VIII, 481

Ա12/ԱՀ VI, 97 ԲԼն/ՎԱ I, 136 Վն/ՀԱ 263 ԱԿն

Սել էկեր, խասեր ա բարդոցին (դեգ):

ԺԵԱ 192 ԱԲԺ/ՀՏՎ 25 ՇԲԿ/ԼՄ 1880, 54 ԲԼն

Սիլեն երեսի կեորա (համեմատ) կը գար-
նեն:

ՎԱ I, 136 Վն/Բ 1900, 428 ՄԲԿ/ԱՀ XIII, 86 Ա12

Սև կովը վեր ընկավ, սև սրտերը բոփ էլան
(հավաքվեցին):

ՓՇԱ 123 ՇԲԿ

Սևը ներս, ներմակը դուրս:

Ան 6 Նխջ/ԺԵԱ 245 ԱԿն/ԱՇԳ 76 ԱԲԲ/ԱՀԱ 13

ՊԼԱ ԱՀ XVII, Ա12.ԺԵԱ 232 ՀԲ

Սեր շիրիշկա (նայել) հայ ու տանիկ, ճի-
կար (հարագատ) շիրիշկա լան ու աղջիկ,
խելք շիրիշկա մեծն ու պզտիկ:

ԱՀ VII—VIII, 502 Ա12.ԾԿ 8 Շտխ

Սիմ-սիմ կըսե, Սիմավոն չըսեր:

ՀԱ 265 ԱԿն

Սիմ-սիմ ասելուդ, Սիմոն ասա, խալսե
(ավարտել):

ՀՃՀ VII, 101 ԽԲԲ

Սիվ իզնին (եզան) դանակ չը կա:

ԹՄԿ 155 ԹՖԼ

Սիրտն էրվի ու լիզուն խոսի:

ԹՄԿ 152 ԹՖԼ

Սիրով առավ, սեով վայլեց:

ԺԱԲ 90 Ախյ

Սիրտս լեն ա, ձեռս կարն:

ԱՇ 59 Աշտ

Սիւտը լեն ա, ջերբը հեղ:

ԱՇ 58 Աշտ

Սկընից (սայրաքել), բխտի գտավ:

ԿՇ 18 ՂԲԲ

Սուր (կոշիկ) ոտ, միմեկն (կանացի ծած-
կոց, սավառն) ի կոտոշ:

ՎԱ II, 150 Վն

Սուլերն արեգակն ընկավ:

Բ 1899, 555 ԳԳ

Սոխ ուտողի բերան կը մրմռա:

ԱՀ XVIII, 35 Ա12/ԺԵԱ 172 Ա12

Սոխ ուտողին սիւտը կը կսկծա:

Բ 1898, 603 ՄՖԳ

Սոֆի (բարեպաշտ) է, սոխ չուտեր, որ
գաւալ, կեղեր չը բողեր:

ԺԵԱ 204 Տրպ/ԺԵԱ 250 Հղկ/ԼՄ 1880, 54 ԲԻՆ

Սրտին ժանգը երեսն է զարկած:

ԱՀԱ 13 ՊԼՈ

Սրտով բարի վրա էլ որ գնաս, կը կանանչի:

ԱՀ XI, 116 ԲԻՆ

Սուտ խենթ է եղեր, վանքին հավերք կուտե:

ԷԱ 13 ԿԲՆ/ԱՀ IX. 190 ՊԼՈ/ՀԺՀ V11, 101 ԽԲԺ/ՀԱՀ
1892, 181 Տրպ/Բ 1900, 4 7 ՄԲԳ ԺԵԱ 250
Հղկ ՍԵ 7 ՄԷԲ 1898, 133 ԿԲՆ

Սուտ ընկնաւորը ևս գտաւ, որբի հովերն
ևս խոսում:

ԱՀ 59 ԱՀՈ

Սուտ սիրեմ, անի պագնեմ, էղպես սիրուն
մեշը քըքնեմ:

ԺԱԲ .01 ԱԽԳ

Սուրբ աստվածը չի, որ իրեր հետ ասեմ,
պրծնեմ:

ԱՀ 60 ԱՀՈ/ՓԵԱ 123 ՇԲԿ/ԼՄ 1880, 53 ԲԻՆ/ԱՀ
55 ՆԲԶ

Սուրբ բաւոյ խաչը ծոցեն կը հանե:

ԱՀ IX. 190 ՊԼՈ/ՀԱՀ 1890, 164 Տրպ/ՀԱ 211 ԱՀՆ

Որին տաճիկ կը կարծեինք, նորա ծոցեն
խաչ էլալ:

ԱՀ 58 ՆԲԶ

Ամօհն Խաչիկ ըսածիդ խաչը ծոցեն կեղե
կու:

ԵՀԳ 96 ԵԳԳ ՊՀԿ 1655 ԵԲԲ

Սուփրեն մեկ է, միշինը՝ հազար:

ԹՄԿ 155 ԹՖԼ

Վանքը նստեր է, փակախը (ախոռ) կը
հաշե:

Բ 1898, 200 ԿԲՆ

Վառած կրակին քնորուկով (փոքր) կը
վազե:

ԵՀԳ 114 ԵԳԳ

Վաստակ կուգիս՝ Պրոսա գնա:

ԱՀ 35 ՆԲԶ

Վարդապետին ասին՝ որդիդ մեռնի. ասաց՝
ես որդի չունեմ, համա բաւոյ բաւ չէ:

ՓԵԱ 24 ՇԲԿ ԹՄԿ 158 ԹՖԼ/ԿԵ 6 ԴԲԲ ԺԵԱ 172
ԱՀԶ/ՊԼ 1, 136 ՎՆ

Արեղին տսեցին՝ բարեղ մեռնի. տսեց՝ ևս
բաւա չունիմ, համա լաղարդ (խոսք)

լավ չի:

ԱՀ 3 ԱՀՈ

Վարդապետին ասին՝ աղեղ մեռնի. տսեց՝
վարը վարի, վարոց պցի:

ԺԵԱ 216 ՎԳՄ

Վարդապետին ըսին՝ կնիկդ մեռնի. ըսաց՝
որդի, ես կնիկ չունիմ, հըմը բաւոյ բաւ չէ:

ԺԱԲ 118 ԱԽԳ

Վո՛ւշ լավցանք, վո՛ւշ լավի հաքեան դա-
նանք:

ԹՄԿ 157 ԹՖԼ

Տաժին (բագի) ինքն ա, նենիք (ոքս) խըլ-
դին նշանց կիտա:

ԱՀ XVIII, 36 ԱՀԶ

Տանը վերցակ (աքլոր), դրսըմը նու:

ՀԱՎ 1930, 359 ԴԲԲ ՍԽ 35 ԶԳԳ

Տանիքմ՝ ունիմ՝ հողն ա վրեն, բունդիքմ՝ ու-
նիմ՝ բովն ա վրեն:

ՀԺՀ V11. 93 ԱՀԶ

Տանձը քանց ծառը ծանար է:

Բ 1899, 772 ՄԼԲ

Տանձ էիր հասար, խնձոր էիր կարմար:

ՓԵԱ 124 ՇԲԿ Բ 1899, 478 ԿՆ ԱՀ 17 ՆԲԶ ԵՀԳ
114 ԵԳԳ/ՀԱ 269 ԱՀՆ/ԺԵԱ 182 ՄԶ Բ 1898, 346
ԳԳ ԺԵԱ 228 ՎԳՄ

Տան նեռը ծուռ, պատիյն ի ծուռ, ուրուրո-
ցին գլուխ տարավ իպե, ասաց՝ ևս քանց
հմեն ծուռ:

ՎԱ 1, 137 ՎՆ/ՀՊ 1895, 1235 ԴԼԲ

Տաշած է սուրը՝ խելառ կա տունը:

ՓԵԱ 124 ՇԲԿ ՀԺՀ V11, 99 ԱՀԶ/ԱՀ V1, 92 ԲԻՆ ՎԱ
11, 146 ՎՆ/ԺԱԲ 108 ԱԽԳ

Տաշտին մեռնեմ, որ մի տաշտ էլ կողքին ա:

ԺԵԱ 228 ՎԳՄ/ՀԺՀ 19 ՇԲԿ ԱՀ VII—VIII, 473
ԱՀԶ ԺԵԱ 189 ՎՆ

Տաշտիկս իլի, փոքիկս անուրի:

ՀԱ 267 ԱՀՆ

Տաք մեռնի բամբակ կա, տաւ էլ՝ ծակ:

ԳԱ 59 ՎԳՄ

Տեղ կա աղջեկիք, տեղ կա փախջեկիք:

ՀԱՎ 1891, 300 Տրպ

Տեսած շամբը (մայրի) քիակ են դարձեր:

ԼՄ 1880, 56 ԲԻՆ

Տեսավ հաւար է, չտեսավ՝ գերշակ:

ՓԵԱ 124 ՇԲԿ

Տիկն իմ կոնատակին ա, պանախը (փշա-
փող) քու բերնին:

ԱՀ 63 ԱՀՈ

Տիրոջ մալը կերբա, ծառայի հոգին դուրս
կը գա:

ՓՇԱ 124 Շրկ/ԳՓ 110 Սլմ'ՆժՆ VII, 77 Աստ

Տկլոր լաշին կատու շլակիկն էր պակաս:

ԺԵԱ 228 Վգպ/ՄՆՓ 1859, 414 Լս ԲԱ Ղրբ

Տկլորը տկլորի ետևիցը կպավ, ասեցին՝
լինչ էս անում, ասեց՝ այր (ամոք) եմ
պարտակում:

ՆժՆ VII, 97 Վգպ

Տղատանը խաբար չը կա, ախչկա տանը՝
տնգըվզ:

ԺԵԱ 228 Վգպ/ԱՆ VII—VIII, 181 Ա₁₂

Աղջկա տղան տու ու գուռնա, աղի տուն
ձեն-ձուն չկա:

ԼՄ 1880, 2 Բն/ԺԵԱ 184 Մ₂

Տղուն տուն խապար չկա, աղջկան տանը
դգալ կը ժողվեն:

Բ 1898, 604 ՄՓ

Փեսի տունը ձայն-ձուղ չկա, հարսին տու-
նը՝ արնկ ու վըզ:

ԷԱ 7 Կրն ՎՍ 1, 138 Վն

Տղեն չելած, անումը Շատարե կը դենն:

ՆժՆ VII, 87 Աստ

Տնագը մարր չի սպանի:

ԺԵԱ 229 Վգպ

Տոպրակ չի կարել՝ տանձի ա էրբմ:

ԱՇ 63 Ա₂ս

Տոտոն բարջի (հոդաբափ) սովոր չէ:

ԱՂ 21 Կրս

Տունը մեր, բակը հավերաց:

ԱԱ 156 Վն ԱՆ VI, 99 Բն ՊՎ 143 Վն

Տուն շունի, դուռ կը փնտռե:

Բ 1898, 604 ՄՓ

Տուն քանդելն ու ժամ քանդելը մեկ ա:

ՄԹ 44 Շրկ

Տվեցին սարին, դիպավ Գասպարին:

ԺԵԱ 229 Վգպ/ԱՇ 54 Ա₂ս

Յավը բռնեք է իրիցկանը, տըրորվի կը
(տանջվում է) տեքտեքը:

ԺԱԲ 112 Ախց

Յերեկ ձուր կը ծամե, գիշեր ձեք կը վառե:

ԼՄ 1880, 57 Բն Բ 1900, 427 Մրդ ԵՆԳ 99 Եվդ ԱՆ
IX, 191 Պրս

Յըպենն բնձի, Ջըռչին քըզի:

ԱՆ VII—VIII, 484 Ա₁₂

Յորեն հաց չենք կերե, հըմը ցուեն էքրի մեշ
պառկեր ենք:

ԺԱԲ 111 Ախց ՓՇԱ 125 Շրկ

Յորեն վարեցի, սխտոր դուռ եկավ:

ՆժՆ VII, 107 Ղրբ

Գարի ցանեցի, բուսավ լազուտ:

ԺԵԱ 193 Տրպ ԺԵԱ 199 Տրպ

Ուղար նիլե, կուզեկուզ ա ման գալի:

ԺԵԱ 215 Վգպ/ԷԱ 10 Բգպ/ՁԲ 62 Չհմ ԱՂ 11
Սսն ՎՍ 1, 134 Վն ԱՆ VI, 80 Բն/ՓՇԱ 99 Շրկ

Ուղար հոտողը կուզեկուզ ման չի գա:

ԳԱ 31 Վգպ

Ուղար կուզ կուտան, մժղուկը կը քամեն:

ՆՆ 519 Շրկ Բ 1899, 411 Կն ԱՆ 10 Պրս ԱՇ 53
Ա₂ս

Ուղղին ասին՝ շլինքդ խլի՝ ա ծուրը, ասեց՝
լինչս ա դուզ, որ շլինքս դուզ րլնի:

ԺԵԱ 226 Վգպ ԱԺԲ 90 Բնք ՆԱՎ 1930, 361
Ղրբ ՍԽ 33 Զգպ/ՆԱՎ 1890, 163 Տրպ ԵՆԳ 115
Եվդ Բ 1898, 414 Դրբ/ՆԱՎ 213 Ախց/ՁԲ 60 Չհմ/ՄՆ
24 Լս/ԱՆ IX, 190 Պրս/ՄԹ 7 Շրկ ՇԿ 9 Շտր/ՎՍ
1, 126 Վն ԵԱ 119 Խաջ ԼՄ 1880, 48 Բն

Ուղարին տաին՝ կողակտ (սապատ) ծուռն

է—Ի՞նչս է դրուտ, կ'օտե, վուր կողակտ

ըլի դրուտ:

ԹՄԿ 169 ԹՓ

Ուղղին ասին՝ աչքդ լիս, քարավորը քեզ
կանչել ա, ասեց՝ ես գիպամ, յա կողք աղի
պըտի ըղըրգի, յա Շարուր բրնձի:

ԺԵԱ 226 Վգպ

Ուղղին տաին՝ աչքդ լիս, քեզ քոշալ (ձուղ)
ա էլի, ասեց՝ լինչ աչքալիսեք, սր էլի
իմ բեռը, իմ շալագին ա:

ՎԱ 33 Վգպ/ԹՄԿ 171 ԹՓ

Ուղղի հաղը կարմնչի վրեն կը բռնի:

ԺԵԱ 226 Վգպ ԹՄԿ 172 ԹՓ ԼՄ 1880, 47 Բն ԱՆ
XII, 102 Ա₁₂ ՎՍ 1, 126 Վն ՇԿ 8 Շտր/ՁԲ 60
Չհմ/Բ 1898, 810 Բդ

Դավին խաղը մաղե կարմունջի վրան է
բռնեք:

ԺԵԱ 208 Բդ ՄՆՓ 1859, 414 Լս

Օղտի պար գյալը կը բռնջում կը բռնի:

ԲԱ 43 Ղրբ/ԹՄԿ 169 ԹՓ

Դեի ուրախութեն վըր կարմնջին կիզա:

ԱՆ VI, 80 Բն

Դժի հաղը կարմնջի կիտին կը բռնի:

ԱՇ 12 Ա₂ս

Ուղտի պոչ ա, ո՛չ երկարում ա, ո՛չ կարճա-
նում:

ԳԱ 62 Վզդ'ՄԹ 7 ՇԲԿ

Դավիթն պոչն ինչքան էրկըննա՝ դեանին չի
հասնի:

ԺԱԲ 91 Ախյ

Իշու պոչն է, ո՛չ կ'երկնա, ո՛չ կը կարճա-
Բ 1898, 133 ԿԲՆ ՀԱ 233 ԱԿՆ

Ում սիրտն խոցի, ում սիրտն խոսի:

ԵԱ 111 Խտջ

Ումեղ (ն ու յ ա) կա, վեր ուտելա էլ լյավ ա:
ՀԺՀ ՎԻ, 106 ՂԲԲ

Ումիկը (ն ու յ ա) վուր շըլի, մարր քարա-
փեմեն դեվեր կու ննգնի:

ԹՄԿ 172 ԹՖԻ

Ումն որ սովը սըպանից, ինձ ումուղը պանից:

ԹՄԿ 171 ԹՖԻ

Ումն որ ումուղն ապրեցրուց, նրան սովը
...սաակեցուց:

ԹՄԿ 173 ԹՖԻ

Ուշ բուսավ, րեզ ուսավ:

Բ 1899, 354 ԲԿ

Ուշ գտար, րեզ կորուցիր:

ԺԱԲ 93 Ախյ

Ուշ քլի, նուշ քլի:

ԹՄԿ 168 ԹՖԻ

Ուտա՝ կիլա, չո՛ւտա՝ կիլա:

ԱՀ ՎԻ - ՎԻԻ, 477 ԱԼԶ

Ուտես՝ միս, չոտես՝ մատաղ

Բ 1899, 198 ՏԲԲ Բ 1899, 478 ԿՆ

Ուրախանա հարսն ու փեսեն, երկու գիծ մի
տնեն:

ԳԱ 63 Վզդ

Ուրնրնան հարսըն ու փեսեն, երկու ծուռ
մեկ գեղեն:

ԱՀ ՎԻ - ՎԻԻ, 478 ԱԼԶ

Ուրբաքը րեզ եկավ, քանց շաբաքը:

ՊԺԲ 53 ԱՀ ԱՀ ՎԻ, 96 ԲԶՆ ՀԺՀ ՎԻ, 111 ՎՆ

Շաբաթը չուտ էկավ, քան ուրբաթը:

ԺԵԱ 225 Վզդ/ՆՏՎ 21 ՇԲԿ

Ուրիշին քարոզ, իրեն լուր:

ԺԱԲ 93 Ախյ

Փալանին նստել ա, օրգանգու ա սպա մ-
ղ ա կ) ա խաղացնում:

ԱՀ 17 ԼԱ

Փայ (բ ա ժ ի ն) էրողին, փայ շմնաց:

ԱՀ ՎԻ, 99 ԲԶՆ

Փափեն պոլ, եղը վրան կեոլ:

ԵԱ 101 Խտջ

Փետը կարվին շառավ, կարավը փետին առավ:

ԺԵԱ 239 ԿԼԿ ԼՄ 1880, 31 ԲԶՆ

Փետուր դըրին՝ քրոռցին:

ԺԱԲ 103 Ախյ

Փող տվեցինք, խարա (փ ո բ ձ ա ն ք) առանք:

ԺԵԱ 216 Վզդ

Փշած հացդ դգալի չի գար:

ԱՀԳ 75 ԱԲԲ

Քամին մեռավ ցրտու:

ԱՀ ՎԻ, 99 ԲԶՆ/ԷԱ 2 ԱԼԶ/ՎՄ 1, 138 ՎՆ

Քանի աճորնա Բարեկենդանի գարեն միտ
կ'ընկնի:

ՀԺՀ ՎԻ, 93 ԱԼԶ ԱՀ ՎԻ, 99 ԲԶՆ/ԱՀ 11 ԱԶԽ

Քանի աճորնա խոր խաչօխեն կիշի միտ:
ՎՄ 1, 138 ՎՆ

Քանի քաղցենան Ջատի փլավը միտը
կըջնի:

Մ 214 ՊԼԺ

Քանի իմ դիտար (դ ե մ ք, տ ե ս ք) դիտար
էր քառասուն քե պես շիվար էր:

ԱՀ ՎԻ - ՎԻԻ, 504 ԱԼԶ

Քանի պիտեր՝ վարտիք չկեր, որ մեռավ՝
քյումբեր շինեցին:

ՎՄ 1, 138 ՎՆ

Քանց քրվի փուփու, բող պատուի կուկուն:

ԱՀ 11 ԼԱ

Քավորին դրին տանուտեր, առաչ սանամորը
դրեց իշին:

ԺԵԱ 229 Վզդ

Քար գրար կուտա, չաղցալան գուր միս:

ԺԵԱ 175 Խտջ ԱՀ 1894, 264 ԱԼԶ

Քար չես բցե, եր րեվդ ցավի:

ԱՀ 17 ՇԲԿ

Քեզ չուգեմ, քեմն չգաավիմ:

ԱՀ IX, 191 ՊԼԺ

Քել (ն ա դ ա տ) կլխուն օսկին սանը:

ԱՀ IX, 191 ՊԼԺ

Քեշիի գլխուն վրա քրաշ սորվի կը:

ԺԵԱ 231 ՀզԿ

Քեֆը քոմն է, քյանդը (գ յ ու դ) քյիլվինը:

ՄԽ 28 ՀզԿ

Քնածն ու մեռածը՝ դիմի մեկ է:

ԹՄԿ 163 ԹՓԼ ՊԺԲ 58 ԱՂԽ՝ՎՍ 11, 152 Վն

Քշերվա բունը դմակ ա, ցերեկվանը՝ դանակ:

ԱՇ 65 ԱՂԽ ԺԵԱ 282 ԱԼ

Քոլ իծուն կոտոր շը կա, գինան ցերվա ու-
լուիկն ա:

ԱՇ ՎԻԻ—ՎԻԻ, 486 ԱԼ 2 ԱՇ ՎԻ, 100 ԲԼՆ՝ՆՏՎ 30
ՇԵԿ՝ՄՇ 21 Ա

Քոռ շաքչին կը նստի՝ իրա էշը կը գովի:

ԺԵԱ 216 ՎԴԴ

Քոռի լինչ վեջն ա քե՛ մոմը քանց ա:

ԺԵԱ 229 ՎԴԴ՝ՓՇԱ 126 ՇԵԿ՝ԺԵԱ 237 Ա՝ԹՄԿ
167 ԹՓԼ՝ԲԱ 42 ՂԵԲ՝ԺԵԱ 184 ՄՇ ՆժՇ ՎԻԻ, 90
ԱԼ 6Ա 112 Խաճ՝ԺԵԱ 251 ՆԳԿ ՆԱՎ, 189, 300
ՏԵԿ

Քյոտին բուր Էն՝ մոմը սուղ է:— Ան բնծի
համար չէ:— բուր է:

ԱՇ 1X, 191 ՊԼ

Քոռին համար գիշերն ալ մեկ է, ցորեկն ալ:

ՆԱՎ, 1890, 161 ՏԵԿ

Քոռ ինչ հոս է Էղած, ինչ՝ Պաղտառ:

ԼՄ 1880, 58 ԲԼ

Քոռի ձեռք լու է քնկեր:

ԼՄ 1880, 59 ԲԼ Բ 1898, 346 ԲԿ

Քու յոր քաղին գիմ մեկ աղվես չկրնա բռնե:

ԱՇ ՎԻ, 100 ԲԼՆ՝ՆՏՎ 31 ՇԵԿ ԼՄ 1880, 60 ԲԼ

Քու ուստեն իմ աշկերտն է:

ԹՄԿ 167 ԹՓԼ ՆՆ 520 ՇԵԿ ԱՂ, 12 ԱԽԳ

Քուխնի (մոխրաճոց) տենիքը (կառուր),

ալա (կակաշ) բուսեր է:

Բ 1898, 333 ԴԲԲ

Քուկինդ կալոց է, իմինս գալոց է:

ԲՇ 406 ԿԲ

Քունը քուն կը բերի:

ԺԵԱ 229 ՎԴԴ՝ԹՄԿ 163 ԹՓԼ ԱԲ 11, 16 ԱԿԼ

Քունը վուր շասիմ, ինչով էքիմ քիգ:

ԹՄԿ 167 ԹՓԼ

Քուտակը դեղի (մոք) առչիվը ստտինգ

արավ, գելը տարավ:

ԹՄԿ 167 ԹՓԼ

Օխտը գելին՝ մին դրմվոր է:

ՆժՇ ՎԻԻ, 88 ԱԽ

Օխտը իշի մսուրը ա քնկել:

ԺԵԱ 237 Ա

Օխտը վարդապետ մի աղջիկ կնքեցին՝ անը-
մը դրին Կիրակոս:

ԱՇ 55 ԱՂԽ ՄԹ 47 ՇԵԿ

Օխտը վարդապետ մի աղա մկրտեցին՝
անսմը Մալբամ գրեցին:

ՆժՇ ՎԻԻ, 88 ԱԽ

Օխտն օր կախիմ հագին չելիք:

ՆԱՎ, 1890, 289 ՏԵԿ

Օղորմի Խանամիքին՝ կոր Էդիր ցախավ-
լին:

ԺԵԱ 191 Վն

Օսալ (վառ) կովի պես կարը տալիս Էս, ու
քացի տալի վեր ածում:

ԺԵԱ 237 Ա՝ԱՆ, 60 ՆԽԳ

Դիմ կովի պես կովկիթը լի կաթ կը տաս,
քացավ կը տաս շուս կը տաս:

ԱՇ 15 ԱՂ

Կարմիր կոյն իր կաթը կը թափի:

ՊՎ 138 Վն՝ԱՇ ՎԻ, 87 ԲԼ՝ԱԲ 61 ՉՆՎ՝ՆՏՎ 280
ԱԿ

Օսկի անունը վուր (մանր դրամ) արավ:
ՓՇԱ 126 ՇԵԿ

Օրն իրիկ, օրն կնիկ, անուն դրին՝ Կակոս,
խերիկ:

ՎՍ 1, 138 Վն ՇԿ 7 Շաթ

Օրն մալեգ, օրն խլեգ:

ՆՆ 519 ՇԵԿ

Օր քանոզ, օր ուտոզ:

Բ 1900, 350 ԿԲ

Օրը նոր, դբլը (հագուստ) նոր:

ԱՇ 12 ԱԽԳ

Օձի ինաղը (վաճ) խեղիցն ա հանում:

ԺԵԱ 229 ՎԴԴ ԱՇ 55 ԱՂ

ԹԵՄԱՏԻԿ ՑԱՆԿ

Ա. Սոցիալ-հասարակական հարաբերություններ ու հասկացողություններ

Ժողովուրդը կոչվելով հզոր ուժի և անհատի մասին	1—2
Սոցիալական անհավասարություն և անարդարություն	2—3
Շահագործում և հարստահարություն	2—3
Զրկող և զրկված	2—3
Հարուստ և աղքատ	4—7
Տեր և ծառա	7
Պանդխտություն և տեղահանություն	7
Անարժանիքը չարիքի և լիքինք շրջապատի համար	8
Ընկեր և հարևան	8—9
Բարեկամ և թշնամի	9—10
Կռիվ և անմիաբանություն	10—11
Խառն գրություն, աղմուկ և իրարանցում	10—11
Սեր և համերաշխություն	11
Մեկը վայելում է, մյուսը տուժում	11—12
Ուժեղները (մեծերը) կռվի մեջ տուժում և թուլերը (փոքրերը)	11—12
Ունեցողը չունեցողի վիճակից չի հասկանում	12—13
Վերքը (վիշաք) տերթի է ավելի ցավ տալիս	13
Նմանիքը սիրում և հասկանում են միմյանց	13—14
Յուրաքանչյուրը պաշտպանում են իրար	13—14
Վատերը չեն փնտրում մեկ-մեկու	14
Ամեն բան դնահատիկի (զորեղ) է իր մեջ, վայրում	14—15

Պետք է հարմարվել միջավայրին (սոցիալանհերին, ժամանակին)	15
Վատի հետ շփվողը վատանում է	15
Մարդը համակերպվում է սոցիալանհերին	16
Մարդը օգտվում է հարմար առիթից	16—17
Գործ անողը սկսոք է կրի հետեանքները և կատարել նրա պահանջները	17
Տեղ կա՞ քեզը լավ է	17
Հեռացածը մոռացվում է	17
Ընկածին շատերն են հարվածում	17—18
Արժանիքից բարձր մեծարանք և հանձնարարություն	18
Լիզվի դերն ու նշանակությունը մեծ է	18
Գող և զոգություն	19
Բնություն և դյուշահան աշխատանք	19—21
Դյուշացի և քաղաքացի	21
Արհեստ և արհեստավոր	22—23
Փող, ապրանք, առևտուր, առևտրական	23—25
Պարտք, կաշառք, տոկոս, երաշխավոր	25—26
Ապահովություն, շարժական և անշարժ գույք, ժառանգություն	26
Թանկ, էժան, օգուտ, փեսա	26—27
Իշխանություն, ուժ, բանություն, օրենք, դատաստան	27—28
Հայր մասին	28

Բ. Կենցաղային հարաբերություններ ու հասկացողություններ

Ծնող և դավալ	31—34
Հարազատ, խորթ, օրր	34—35
Բույր և եղբայր	36
Մարդ ու կին	36—38
Ամուսնացած և այրի	38
Ազգականներ	38—41
Ընտանիք — օջախ	41—42
Հարգանք մեծի	41—42
Հյուր և հյուրասիրություն	42—43
Բաժինք, գլխադիր	43—44
Փոխ	44

Հասարակական կարծիք և բաժնասանք	44—45
Գաղտնիք և գաղտնաբանություն	45
Փորձ, փորձառություն	45—46
Սովորություն	46
Ծեծ և դատախարակություն	46—47
Ուտելիք — կերակուր	47
Հեղուկ — խմիչք	47—48
Հագուստ — շոր	48
Հիվանդություն, բժշկություն և առողջապահություն	49—50
Ընտանի կենդանիներ	50—51
Զանազան վայրեր և նրանց բնիկները	51

**Գ. Մարդկային—կատարական հասկոյքումներ, բնութագրում
և վնասումներ**

Պատանի և արժանավոր	55	Ազգանուն և անվան	75—76
Համեստ և խոհմ	55—56	Անտառի, անգամ, անասակ	76—77
Հզորագործ և հետադու	56	Ստաբիլ և անստաբիլ	77—78
Ճշմարտություն և ճշմարտություն	56—57	Անսկզբունք և հարմարվող	78
Երախտագետ և երախտագետություն	57	Վարկատ և անարկ	78
Սեփական արժանապատվությունը	58	Գյուղատնտեսական և փոփոխական	78—79
Ճարպիկ և հնարագիտ	58	Անհոգ և անարարքեր	79
Իրեն գործն իմացող	58	Իրեն հոգոր խոգած, ուրիշներ հոգացող	79—80
Խելոք (խելոքություն) և իմաստուն	58—59	Իրեն անկողար (կոտակար), ուրիշին պի- տանի	80
Անխել (անխելություն) և անաղելի (անաղ- ելություն)	60—61	Սեփական բացն անհետող, ուրիշներ անհետող	80—81
Հավանություն, ինքնահավան, պարծենկոտ, մե- ծախոս և մեծամիտ	61—64	Լավի հարգը չհասկացող, անարժան	81
Չհավան, ամբարտաւան և պտուղ	64—65	Կամակար և անկատար	81
Երես ստած—շփացած	65—66	Չար, դաժան, խորագիտ	81—82
Անհրեւ—պղծհրեւ	66	Անգութ և չկամ	82
Ետամուկ և շահասեր	66—68	Ղարդակորդի, խորհրու	82
Ժլատ և կծծի	68—69	Անանտես, շտապող	82
Ազաճ և աչքածակ	69	Մեջքեւան	83
Երախտաւոր և երախտաւորություն	69—70	Բարկացկոտ—բարկություն	83
Անհավատարիմ և անհավատարմություն	70	Որկրամուկ—որկրամուկություն	83—84
Երկրեւանի, կեղծավոր, շոգորդոր	70—72	Նազկան և բծախնդիր	84
Անաղմուկ և վտանգավոր	72	Շատախոս	84
Աղմկաբար—անփնտ և անպետ	72	Անտեղյակ	85
Ծուլ—անբան	72—74	Անգատարարական անկերի	85
Անհասկացող—անհաղորդ	74	Բնածին հատկություններ	85—87
Ջրկակեր, պատրաստին վայելող	74—75	Հավելված	87—88

**Դ. Բարոյական հասկացություններ, կենսական համակարգի համակարգում կրթականություններ
և վնասներ**

Չարիքն ու բարիքը հասկացվում են բո- արժանավոր	91—93	Մեկի մեջքում մյուսին խրատել կամ հանդիմանել	105
Յուրաքանչյուրը պետք է զննահամովի բո- լի արժանիքի (պիտի)	93—94	Գործ և խոսք	105
Լավի ու պիտանին չեն կորչի	94—95	Աշխատանք և աշխատանքություն	105
Ուրիշներ ավելի լավ է թվում, քան իրենք	95—96	Գործը հաստատ պետք է բունի	105
Անցյալն անպարճ է	96	Չարիքը հիմքից պետք է արմատահանել	105
Փորձանք և խրատ	96—97	Եղածը չպետք է բորբոքել	105—106
Հաջողություն և անհաջողություն	97—98	Համբերություն	106
Հեշտ վատասիք կայուն չէ	98	Ստանալու համար պետք է պահանջել	106
Մեղք, մեղավոր, արդար	98	Ակն ընդ տկան	106
Ամեն բան ժամանակին պետք է լինի	98—101	Կարողացող և կրթված	106
Շատախոս փնտ	101—102	Լավի ու վատը գործի մեջ է երևում	106
Ամեն բան իր չափն ունի	102—103	Չնկնի փնտն ու շահն էլ աննշան է	107
Մարդ պետք է հենվի իր ուժի վրա	103—104	Չարիքի (թեթևության) պատճառը (ար- ժառույթ) իրեն խորքում է	107
Հանուն լավի սիրտանշան, հանդուրժ- վում է վատը	104—105	Լավի հետ պատահում է և վատը	107
		Բնածին և համեմատականություն	107—108

Նախանշան, սլաւոնական և հետեանք	108	Գործն իր վերջնական արդյունքով է	
Անխոհեմություն օրհասի մեջոցին	108	զնաճատում	109
Վատի մասնակցին տալիս զնաճատելի է	108—109	Պետք է մաքուր և մաքրասեր լինել	109—110
Բնական բնիկացիքը գովար է շեղել	109	Անվերականգնելի (խորտակված) և չլինելու բան	110
Նեղն բնիկածը կովան է վնասում	109	Հավելված	110—144

Ե. Հավաստիքի կի կրոն

Սնտհավատք և նախապաշարում	147—148	Հողի, հավատ, հանդերձյալ կյանք	152
Բախտ և հակառակորդ	148—149	Եկեղեցի, հոգևորականություն	152—154
Աստված և Բրիտան	149—152		

Զ. Մարդկային զգացումներ, ճառակ, սեռ, բարիքի կի ալլո

Վիշալ, ուրախություն	157	Աչքը վախեցած	166
Սիր	158	Բաղցած և կուշա	166
Ահ, մահ	158—159	Նրկարահտուակ և կարճահասակ	167
Գեղեցիկ, տղի	159—160	Պատրվակով լեհրությունը քողարկել և առիթից օգտվել	167—168
Ազնիկ, աղա	160	Շինելու տեղ ավերել հղածը	168
Տղամարդ, կին	161	Մեծը կորցրած՝ փոքրին հետամտել	168—169
Նրկա, երկատարդ, ծեր	161—163	Նրադանք	169
Խորուսիկ արտաքին, անհամարապատասխան արտաքին ու ներքին	163—164	Ինքնամիտ լարություն	169
Վատից զեղել վատթարը	164—165	Հետաթափություն	170
Դժգոյարին և անփութութիւնը զրուկ յուն	165—166	Հավելված	170—19
Կտակածամիտ — մեղավոր	166		
արդար	166		

Բ Ո Վ Ա Ն Դ Ա Կ Ո Ւ Թ Յ Ո Ւ Ն

էջ

Ներածութիւն	VII
Առաջաբան	LXVII
Համառոտութիւններ աղբյուրներէ	LXXXI
Համառոտութիւններ տեղանուններէ	LXXXIV
Առածներէ ժողովածու	1—192
Թեմատիկ ցանկ	193—197

Տպագրվում է Հայկական ՍՍՌ Գիտությունների ակադեմիայի համագրական-
հրատարակչական խաբերդի արձեմամբ:

Պատ. խմբագիր Մ. ՄԿՐՅԱՆ
Տեխ. խմբագիր Մ. ՄԻՆԱՍՅԱՆ
Սրբագրիչ Ժ. ԱՅՈՆՅ
Կոնցրոլ արագրիչ Ա. ԱՐՁԱՔԱՆՅԱՆ
Վազմը, ֆորագը և անվանաբերները
Գկարիչ Կ. ՏԻՐԱՏՈՒՐՅԱՆԻ

Գինը 14 ռ.

Կադմը 4 ռ.

ԽՀԽ № 65

ՎՖ 02834

Հանձնված է տրտադրության 6/XII 1950 թ., ստորագրված է տպելու 27/V 1951 թ.,
հրատ. 277, տպատվ. 561, տիրած 3000, տպագր. 18 մամուլ, մեկ մամուլում 64000 տպանիշ:
Հայկական ՍՍՌ ԳԱ տպարան, Երևան, Արովյան 124:

